

ناخ السواح

یعنی
سواح عمری

اعلیٰ حضرت امیر عبد الرحمن خان ولی مملکت دافغانستان
بفرمایش

عالیجناب محبت انتساب شیخ الہی بخش و محمد جلال الدین
صاحبان لاہوری سلمہما اللہ تعالیٰ الناجران کاتبان

کشمیری لاہور

بمطبع اسلامیہ لاہور بزور

طبع آراستہ کروید

Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

39195

ستائش میں آں ایزدی را سزا ہے کہ فرماں رواں نے ہم اور را رواست
 ہمہ خسرواں سپا کر باراد ہمہ خواجہ کال بندہ رازاد
 ستائش و سپاس فزوں از اندازہ و شمار نشائستہ در گاہ و باشتہ بارگاہ
 پادشاهی است کہ از نخستین روز روزگار تا کنون و پسین ہنگام روز شمار دست آزد و پست
 آرزوئے هیچ آفریدہ بدماں خداوندیش و باستان شائہشاہیش نرسیدہ و نخواہد رسید
 پادشاہاں ہر کشور و فرماں روا یاں ہر بوم و بریرہ خواراں گسترده او و خوشہ چیناں
 نرمن پرورہ اویند زبے پاک یزدانی کہ خسرواں جہانش یکینہ بندہ و مہتراں مہانش ہے
 و خواہندہ است۔ اے بسا بندگاں را کہ برادرنگ خسروی نشاندہ و بسے آزادگاں
 کہ بزنجیر بندہ کے کشاندہ یکے را بر آورد و شاہی دہد یکے را بدریا بیاہی و ہدیے را
 و ہد تخت و تیغ و کلاہ۔ یکے را نشاندہ بخاک سیاہ و در دوسے پایاں بر پاک رواں
 پیمبراں و خشور بزرگ و رہنماے سترگ آں برگزیدہ آفرینش و چراغ شہستان ہنیش
 پیغمبر تازی کہ کوئے بے نیازی از میدان ہکناں و پیشنیاں پیمبراں ربودہ و پایہ
 پیشوائی را بسرا فرازے خویش افزودہ ستودہ پیمبر کہ از آفرینش بگردوں زدہ چہرہ نش
 و ہنیش و ہم بر پروان پاک و میوہ کان آں تاک کہ ہر یک در سپہ برتری مہتہاں
 و برادرنگ سرورنی شاہے جہاں مانند ہمارہ و پائندہ باد

اما بعد البتہ بر خدای تعالیٰ پیشہ نمیبست کہ در ایں اوقات وضع ترقی ملکات افغانستا
 بوالحسن کفایت و بطن پرستی و بقیہ امور سیاست حکمرانی شخص الاحضرت امیر عبدالرحمن خان
 کرام و زو قہمان زمان و جہاد و ذرا لبانان نسبت از چہ پانہ بکدام درجہ ارتقا یافتہ است۔
 انان نستان کرامات ملکیتی نے نظم و محل سکنا کے بمعنی طوائف جاہل و غیر متمدن بود۔

باندک زمانے چنان ترقی فوق العادہ نمود کہ در مخیلہ هیچ شخص سیاسیے وانی خطور نہ کردہ
 بود۔ لہذا این فقرہ جالب انظار عموم گردیدہ مائل بودند کہ از روس کے بصیرت و حقیقت
 از حالات این امیر بے نظیر اطلاع کامل بھرسانند و لے از برائے ہر کسے وصول
 بدین آمال و آرزو حاصل نہ بود۔ از طرف دیگر شخص والا حضرت امیر مقتضائے
 و اما بنعمتہ ربک فحدث۔ میل بابر از الطاف خداوندی را در بارہ خود اظہار
 زحمات فوق الطاق بشری را از مادہ خویش داشتہ بصرافت میل طیب خاطر تاریخ حالات
 خود را در زمان گذشتہ و خیالات مدبرانہ خود را ترقیات آئندہ این مملکت برشتہ تحریر
 و آوروہ نمود تا در سال قبل کتاب مذکور بیکے از وسائل بتوسط یک نفر از منشی ہائے
 مخصوص حضور والا حضرت امیر معظم کہ در لندن بزبان انگلیسی طبع و نشر گردیدہ و از آل ہائیکہ
 عموم اہالی و سائر اہالی مملکت آسیا از عمدہ و اشتیاق زبان انگلیسی بر نیامدند از درک مطالعہ
 کتاب مذکور محروم بودند و نہایت اشتیاق را بدانتن حالات این شخص بزرگ داشتند و
 اکثرے از آقایان ظہار تا سفراء نمودن این کتاب بزرگداشتہ و ہستند و این بندہ
 در گاہ آگہ غلام مصطفی خاں قندہاری الاصل معاون جنرال قونسولگری دولتہ فحیدر
 انگلیس مقیم خراسان کہ دارای زبان انگلیسی تقریباً ۵۰ سال است و در شہر مقدس اقامت
 دارد و مشغول خدمات دولت متبوعہ نویش است با عنایت و دستگیری عالیجاہ میرزا عبدالحق
 خاں منشی اول جنرال قونسولگری موصوفہ محض خدمت بانبار وطن عزیز کتاب مذکور را کہ کل
 برو و جلد است بدون حشو و زواید از زبان انگلیسی بفارسی ترجمہ نمودہ و بکلیہ طبع و آوروہ
 تا اہالی مشرق زمین خاصہ اہالی ایران بکوانت و از حالات این شخص بزرگ آگاہ گردیدہ بدین
 کہ طریقہ ترقی مملکت در این جو زمان بستہ بکام اسباب وضع مملکت داری پلوند است
 افغانستان امروزہ چہ ترقیاتی حاصل نمودہ و چہ طعم دولت و نعمت نظم و قانون آمادہ و نمودہ را
 دولت متحکمہ است و مرکز صنایع جدیدہ و باب انظار اہالی دنیا گردیدہ است
 و جلد اول کتاب مذکور امیر معظم کہ حالات و احوال خود را بیان فرمودہ
 عجیبہ بہت اویخ دادہ و چہ نعمت ہستند و چہ مآل و مقصد است و چہ مآل و مقصد است
 از پیش برود و در چہ خط ہائیکہ و در مدت این سال دولتہ ہائیکہ روس بودہ
 و در چہ رنج ہائیکہ و چہ سختی ہائیکہ تا مآل و مقصد است و چہ مآل و مقصد است

در جلد دوم شرح اقداماتی که بجهت توسعه قوا و استبعاد افغانستان نموده و تدابیر
 وضع داخلی و ارتباط امور خارجی مملکت خود را با وضع زندگی شخصی خود را و دستورالعملها و قسایم
 که بجهت اخلاف خود بیان نموده مندرج داشته است و در واقع هیچ سلطان نے از پادشاهان گذشته
 حالات و اقدامات خود را با این صراحت و خوش آئند کے نوشتہ است و چنانچہ از ملاحظہ
 کتاب معلوم می شود کہ امیر عظیم الیہ بدون اغماض با کمال سادہ کے و بے ملاحظہ شرح حالات
 خود را نگاشته است کہ چه عوامی را در این قلیل مدت زندگی خود طے نموده است
 اگر چه بعضی اسامی الفاظ زبان انگلیسی تحریف شدہ ہووے دریں موقع با کمال وقت
 بجهت آنہا را بقدر قوت و مقدور تحقیق و تصحیح نموده و ہمہ جا ملاحظہ تطبیق با ترجمہ ترجمہ نمود
 ہووہ و مقید بقافیہ و عبارت پر دازی و غیرہ نہ شدہ و ہندو از وانیان خود و بین است
 نے نماید کہ ہر گاہ منقصے و عبارات ملاحظہ فرمائید خود وہ نگیرند و پیشم عفو و اغماض و رکنہ
 و در گذرند و باللہ التوفیق

پایندہ خاں بارگزیانی شجرہ

محمد سلیم خاں وزیر فتح خاں سلطان محمد خاں طلالی امیر دوست محمد خاں شیردل خاں پڑ خاں

سلطان محمد خاں عبدالقدوس خاں وزیر محمد اکبر خاں امیر محمد بن خاں امیر محمد خاں

شاہ نواز خاں عبداللہ خاں سکند خاں شیر محمد خاں فتح محمد خاں جلال الدین خاں امیر عبدالرحمن خاں محمد خاں

عبدالمجید خاں حبیب اللہ خاں نصر اللہ خاں امین اللہ خاں محمد محمد خاں غلام علی خاں

غایت اللہ خاں

شجرہ

۱۱

۱۰

۹

۸

۷

لشکر خان رحم دل خان مرد خان صید محمد خان پیر محمد خان

۱۱

۱۰

۹

۸

۷

۶

۵

۴

محمد اکرم خان امیر شیرعلی خان محمد امین خان محمد شرفی خان ولی محمد خان فیض محمد خان محمد یوسف خان محمد حسین خان

۲

۱

۱

۲

۲

۱

۴

۲

۲

محمد حق خان محمد عزیز خان محمد خان ابراهیم خان محمد علی خان امیر یعقوب خان محمد یوسف خان محمد علی خان محمد باقر خان محمد خان

محمد طایب خان

احمد علی خان موسی خان

اگرچه خانوادہ مرحوم امیر دوست محمد خان بسیارند و رایجاً کنجائرش نہایت نفوذ و
تقدیر شجر و خانوادہ امیر عالیہ افغانستان است کہ ازین نقشتہ بہ دولت نظامیہ منہ شدہ و بہ

جلد اول

تاج التواضع

یعنی

سوانح عمری

آرتالیفات الاحضرت امیر عبدالرحمن خاں

والی مملکت خداداد

افغانستان

بسم اللہ الرحمن الرحیم

جلد اول

از کتاب تاریخ حالات امیرغیاثستان مشتمل بر دوازده فصل

فصل اول

حالات اوائل عمر از شوال ۱۲۸۰ الی ۱۲۸۱

زمانیکه نه ساله بودم پدرم مرا از کابل ببلخ احضار نمود و در آن زمان پدرم فرمان فرما
بلخ وضافات آن بود و قلیک و از بلخ ششم پدرم مشغول بمبادرت غزغان بود تا مدت دو ماه
من در بلخ توقف داشتم و در بین این مدت شب غغان کمالاً مسخر گردید و وقت مراجعت پدرم از
شب غغان من قریب دو فرسخ و نیم تا دوشنت امام که خارج از بلخ هست ایشان را به استقبال نمودم
چشمهایم بیدار پر در روشن شد پدر نیز سجد و شکر بجا آورد و سلامتی من خوشنود گردید با اتفاق
یکدیگر بر بلخ مراجعت نمودیم بعد از چند روز پدرم حکم نمود مشغول درس خواندن شوم اگر چه هنوز
میکردم که تمام روز مشغول خواندن و نوشتن باشم ولی خیلی کن زود من بودم و از آن
نفرت داشتم خیالاً تم بشیر مائل اسواری و شکار بود و هر چه او میخواست در دستش
میکردم چون مجبور بودم نمیتوانم از زیر بار این علم بیرون بروم و هر چه علم من خیلی ساعی
بودم و درس بیاموز و کمال فائده نداشت پس از یک سال در سنه تازده که بالغی تمام غایب آن بود
بهجت من در جانیگه موسوم به رتخته پیش و غایب بلخ بود ساعتی به وقت یکساعت
بلخ گشته و بواسطه بانی و شایسته دیگران پدرم نیز درست اوقات عبادت نمود و در موسوم

(مزار شریف) پہل آدرودہ باشد و تختہ پل بنزار شریف نزویکتر از بلخ بود متدرجاً پیرم پیرم
 دور بار و سر باز خانہا و کارخانجات خود را و آنجا بنا نمود و عرس انجاء ہم نمود و در مدت
 سه سال باوقات و شہرتانہ خوبی احداث شد و در بہار سال چہارم پیرم بہجت شرفیابی حضور
 پدرش امیر دوست محمد خاں بہ کابل رفت و مرا بہجائے خوش فرمان فرمائے ترکستان
 مقرر داشت و مدت شش ماہ رویہ کار میں چہیں بود کہ روز ہاتہا چہار ساعت بظہر ماہ
 مشغول ورش خواندن بودم بعد تا دو ساعت از ظہر گذشتہ بدر بارے شش بعد از تمام
 و در بار میخوابیدم عصر کے بہجت گردش سوارے شدم و را بتدائے رستہاں پیرم از کابل
 بہن نوشت کہ جہدم مرا بحکومت تاشغرغان مقرر فرمودہ باید فوراً با ہزار سوار و دو ہزار نفر
 حاضر و ارشاد شش غراوہ تو بہ حرکت نمودہ آنجا بروم۔ لہذا بموجب این حکم عازم تاشغرغان شدم
 پس از دو روز با آنجا سر ہزار محمد امین خاں برادر وزیر محمد اکبر خاں حکومت آنجا ابسن تقویٰ
 نمودہ خوش عازم کابل گردید پیرم یک نفر نائب کہ اسمش حیدر خاں بود بہجت من معین نمودہ
 این شخص محترم یکے از خوانین غزلباشیہ و قبیلے آوم باوقار و عاقل و صاحب طبل و دم و سر کردہ
 و بہت سوار بود و پیرا میں شخص محمد خاں نام شخص باکفایتی بودہ است و کابل شخص بسیار
 با اہستگی و شہتدایں اوقات وضع زندگانی میں بایں قرار بود کہ از اول صبح الی سہ ساعت
 بظہر ماندہ مشغول ورش خواندن بودم و از سہ ساعت بظہر ماندہ اسے دو ساعت بعد از ظہر
 در دربار نشدہ مشغول محاکمات بودم بعد از ال میخوابیدم پس از آن مشغول مشق نظامی و شکر
 و سوارے و چوگان و غیرہ میشدم روز ہاسے جمعہ را کہ ایام تعطیل بود و عموماً تمام روز مشغول شکر
 بودم شہب بہر تاشغرغان امر بہجت سے نمودم پنج ماہ بعد از حکومت خودم پیرم باتفاق دوم
 کہ از وقت حرکت من از کابل آنجا بود بہجت ملاقات من بہ تاشغرغان آمدن من از شرفیابی
 خدمت شاں نہایت مشغول شدم تا ایام بہار پیرم با من در تاشغرغان بود بعد عازم بلخ
 گردیدہ دوم ماہ و من گذشتہ من ہم مشغول تحصیل درس و کار ہائے حکومتی خود بودم با
 مردم نظامی و ایالی تاشغرغان کہ چندین نفر از انہا مستخدمین شخصے من بودند مہربان بود
 و بہتے انعامات بہانہا بدل میکردم او ہا تیکہ رعایت خوب بہل نمے آمدہ تخفیف مالیات
 بآناسے و آدم ہ

بعد از مدت دو سال پیرم بہ تاشغرغان آمدہ محاسبات ولایتے را از من طلب نمود

چوں دیدن بامردم بطور ملائمت قرار کرده ام از تخفیفاتے که داده بودم انکار نمودن مستعدا
 کردم در استراحت و تخفیفاتے که داده ام اصرار نه فرمائید و سبب قبول نه کرده فرمودند با اقدام
 این امر مجبورم زیرا که عایدے ولایت کم است و مخارج لشکر زیادہ تا مدت سہ ماہ باما بودند و
 تقریباً صد ہزار روپیہ از تخفیفاتے که من بر عایا داده بودم استراحت نمود و بلخ مراجعت فرمود
 بعد از رفتن پدرم من ہم چوں دیدم اقتدار کامل ندارم کہ بموجب خیالات خود رفتار نمایم
 از حکومت استعفا کرده نائب خود را بعوض خودم بحکومت تاشقرغان مقرر نمود و بتختل
 رفتہ اقامت نمود مجبوراً مشغول درین خواندن شدم عصر ہائے پیشینہ ہمیشہ بشکار میرفتم
 و شام روز بعد مراجعت مے کردم کہ یک شب دو روز در خارج شہر بودم نمودار دست
 شکار مے من تقریباً دو لیست تازی و قوس و پیرخ و دیگر پرندہ ہائے شکاری و صد نفر
 غلام بچہ و سوار ہاں و سوار ہا کہ تعداد ہمہ تقریباً پانصد نفر مے شدند بودند بیشتر مائل
 بودیم در جنگ ہائے نزدیک بہ جون شکار خانم و بعضے روز ہا اوقات خود را صرف
 گرفتن ماسے در رودخانہ دسویں قرا کہ رودخانہ مسجدہ نور بلخ مے باشد مے نمودم
 و این وقت وزیر و رہبر حاجی خاں حاکم بہرات چہ پدرم نوشت کہ میخواہد دختر خود را
 بمن تزویج نماید پدرم خواہش ادرا پذیرفتہ دخترش را تا دزد من نمود از این کار دوستی
 بین مشارالیم و پدرم نیلے مستحکم گردید یک نفر از دامائے پدرم سوار عبد الرحیم خاں کہ از
 خانوادہ سرور رحیم و او خاں بود آدم نیلے غذا و بدوائی بود بطوریکہ جسم مضار شے
 خانوادہ اش بود این شخص از نفوذیکہ من بر ماہ پدرم و شتم ہمیشہ با من کینہ میوزید و خیال
 مے کرو کہ اگر اختیار قشون بدست من باشد اقتدار او ساقط خواہد شد و از این جہت اہتمامات
 کا فربانہ نسبت بمن میداد و اکثر اوقات پدرم ماہ دون جہت نسبت بمن تغیر مے نمود
 سپاہی کل قشون پدرم یک نفر اعلیٰ شہید محمد خاں نام بود کہ تغیر نہ سبب وادہ بود و در
 منصب اکہ و شکستہاں با ہم کیمل مدون بود و شہید جوی و جنگ
 شجاع لشکر جام امیر نمود و شادالیر صاحب منصب شجاع انطاکیہ و شادالیر صاحب
 خوبی بود و ما نیلے دوست میداشت این شخص بہت شجاع و شہیدانیت زمان خود
 محسوب شد سبب پیالاری تمام قشون شجاع را کہ تعداد آن بیست ہزار و پانصد نفر بود
 وارا بود و از این تعداد پانزدہ ہزار نفر عساکر نظامی سوارہ و پیادہ و توپ خانہ بودند

ما بقی لشکر و یف از سه طاائف یعنی (آذربائی) و کابلی، بودند شش وعده توپ
 و آتیم که من جمله آنها و از ده وعده توپ در زمان حکومت سروار اکرم خان از کابل فرستاده
 شده بود و ما بقی آنها در کابل تحت نظارت پدرم ساخته شده بود و حالت این قشون
 منظم بود زیرا که هر روز استمراراً آنها را مشق میدادند و روزی شیر محمد خان از پدرم نوشت
 که مرا بحکمت تعلیم نظامی با و بسیار و تا قبل از وفات خودش علوم و فنون خود را من آموخته
 باشد پدرم خواستش مشارالیه را پذیرفته بمن حکم داد هر روز بحکمت دوسه ساعت روزی مشارالیه
 بروم و او هر قدر ممکن است بدون اینکه مرا بگذارد وقت ضائع نمایم بن تعلیم پدرم من در
 بطیب خاطر قبول نموده مشغول تحصیل شدم دوسه سال مشغول تحصیل فن جراحی و فنون
 تحریر بودم نیز پدرم چند نفر تفنگ ساز از کابل خواسته نزد یک کتب من کارخانه مشغول
 نمود وقت ظهر بعد از اتمام درس و تحصیل علوم بکارخانه مذکور می رفتم و بدست خودم کارهای
 و سواران کار می دانستم آموختم باین طور من صنعت تفنگ سازی را تحصیل نمودم
 تفنگ و دلوله کاملاً بدست خودم ساختم این تفنگها را از تفنگهای دیگر معاین من ساخته بود
 بهتر و استند *

عبد الرحیم خان سابق الذکر از ترتیبات من حسد و زید و مخالفت من شروع یافت
 رفتی به پدرم اظهار داشت که پیرت به شرب شراب و کشیدن چرس معتاد شده هست حال
 ابد چیس علی و انداختم چون خیلی جاہل بودم از سرزنشهای پدرم به تنگ آمد و به پدرم
 شدم از بلخ فرار نموده نزد پدر زن خود بهرات بروم در هیکله مخفیانه مشغول تهیه دار بودم
 نوکرهای من را و مرا به پدرم اطلاع دادند پدرم تحقیقات بعمل آورد و چون به این
 سخت دار و صاحب نموده تمام ارواها و علما و نوکرهای مرا از من گرفتند
 این اشتباه بیوقوفانه من اتها مائے را که عبد الرحیم خان نسبت بمن میداد تا به
 یک سال مغلوطه در حبس ماندم و خیلی ملول بودم بعد از یک سال شیر محمد خان قاتل وقت عبد الرحیم
 مترسد بود که بجای من مشا الیه مقرر شود چون پدرم در حق او بهم بدگمان بود که آدم خنثی است
 لهذا کسی که از نوکرهای من خود را که از طاائف اطوئیه و اسمش عبد الرؤف خان
 بعد از خان بود بحکمت سپاری انتقام از پدرم خان شخصی بود که است که در جنین
 محاربات شجاعت خود را ثابت نموده و در جنگ قند با کشته شده بود و این بعد از خان

ادواز طائفہ (بارک زائی) بود میں کل افواج پیادہ مقرر و شتم و خودم تمام ادارات را از صبح تا شام ملاحظہ نمود و راپورت کار ہائے ہر روزہ را بہ پدرم عرض سے نمودم و روز ہر روز پدرم از من خوشنود تر سے شد بقسمے قشون کا ملا منتظم شد و بود کہ بیچ وقت قبل از آن با جندار داراے چنین نظم خوبی نبودند و جہتیش این بود کہ صاحب منصب ہائے عالیہ خیلے راحت طلب ہستند و در زمان امیر شیر علی خاں صاحب منصب ہا عادی گرفتار رشوۃ بودند و از تکالیف خود صرف نظر سے نمودند لکن حالا باید بواجب سے کہ با نہادادہ سے شوخست خود و راضی بود و بقاعدہ و خوبی از عہدہ تکالیف خود بر آئند چنانچہ شاعر و انائے گوید :

زینہار از قرین بد ز غبار وقتار بنا عذاب الشار

امیدوار بتفضلات الہی ملت من از نصاب من بہرہ مند شدہ مندرجات ترقی نماید چوں پدرم از خدمات نظامی من راضی بود و در امورات لشکر سے مرا اقتدار کامل وادامورات کشور سے و محاسبات مملکت را بتصرف خود نگاہداشت بعد از مدت تکلیفے پدرم عازم (تاشغرغان) گردید و من ہم با فوج خاصہ خودم تا آنجا ہمراہ بودم صبح درود ما بہ تاشغرغان براور (میر اتالیق) امر اسلحہ با بعضے ہدایا بہجت پدرم آورد پدرم از مشارالیه پذیرائی خوبی نمودہ اورا واداشت کہ مراجعت نمودہ پیغامے بہجت براورش برسد باین مضمون چوں دقتہ عن کہ مملکت شماست میں طرف رودی چون واقع ست قریب جوا بافغانستان دارید بعض اہلکہ خود را تحت حمایت امیر بخارا بدانید باید خود را تحت حمایت امیر دوست محمد خاں حکمران افغانستان دانستہ و اسم امیر دوست محمد خاں را در خطبہ خود داخل نمایند زیرا کہ این رویہ عالیہ شما باعث توہین افغانستان ست از رسیدن این پیغام میر اتالیق نسبت بہ براورش متغیر گردیدہ خواست اورا جس نماید و لے مشارالیه بہمت تاشغرغان فرار نمود سوار ہائے میر اتالیق اورا تعاقب نمودہ و در مقامیکہ اسمش (ابدان) ست باور سیدہ و سنگیش نمودند اگرچہ محض رسیدن این خبر و سستہ از قشون خود را بمملکت فرستادیم لکن قبل از رسیدن اینہا مشارالیه کشتہ شدہ بود و سوار ہائے ما ہمیں قدر کار کردند کہ سوار ہائے میر اتالیق را شکست داد و با نفسش براور او مراجعت نمودند

میر اتالیق کہ بفرہمست سوار ہائے خود را شکیہ بشکایت نزد امیر بخارا (امیر مظفر) عازم گردید امیر مذکور بعد از فوت پدر خودش در ہماں سال بہ تخت نشستہ بود و بہجت رفع

اعتناش داخل ملکیت خود در شهر موسومہ بہ کاشان و در نزدیکی آبادی کاشان

امیر بخارا شکایت یہ الالباق سے کہ میں نے ہشتہریدتی و چاور سے ہجرت کرنا
 باوگفت کہ چاور مذکور را در خاک خود فرو ہشتہریدتی را در جلہ آل بسرا نہایت افاغہ
 بترسند میرست اعتقاد باور کرد کہ آنچه لازم بود بہرستش آید لہذا بولایت رقبہ عن امرت
 نمودہ پیغام جہارت آمیز سے بہا فرستادہ

پدیرم وضع مشاعر میرزا ابوسعید دوست محمد خان اطلوع دادا امیر دوست محمد خان پدیرم
حکم فرستاد که لشکر کسبیل بدشت رفته عشق را متصرف شود پدیرم به برادر خودش سردار
محمد افضل خان به بغلام فرستاد که اشکاکم و محوست بر کاکم است آنجا را بدشت حرکت نموده
بلماتات او بیاید من کیم رتایکس به استقبال او رفته به

وہم بہاؤ اور بھوک کا نام نہ لیں تاکہ ہر شے روز بخیر حاصل

نمودم که نظم امر را که ملازمه نظم نام و چنانچه منتهی بود و هر که به این نظم دست از پریم
 نیز میخواستند که درم که خود نشان می دادند و نظم را که در آنجا نشان می دادند و نظم را که در آنجا نشان می دادند
 رضایت نمود و یکبار این اسب را برای وزیرین طلبه و یکبار به یکدیگر بخشید و چون به خدمت فرمود
 گشت بر و خدا بجا است بهشت و تو را با او سپرد و مرده است و پسر را به سید و بی از و روز
 تحت حکم عمومی مردار خود عظم خاکی با پسر مالدی شکر از دست و حکمت نمود و هم پس از ورود
 را شکر خاکی را با بی که مرده است و در دست می باشد و در میان می بیند که بی خود از آن
 از و دست خود را در میان نشان می دهد و در او و بجهت با خاکی را نشان می دهد و از بی که شکر خاکی نام
 رؤسای شهر را به واسطه و غنیمت آورد و بعد با هم و در میان می بیند که بی خود از آن
 و از بی که شکر خاکی نام و از بی که شکر خاکی نام و از بی که شکر خاکی نام و از بی که شکر خاکی نام
 شب یکم این از چند روز و از بی که شکر خاکی نام و از بی که شکر خاکی نام و از بی که شکر خاکی نام
 از آنجا روانه شد و بعد از پنج روز بقصد غور کی رسید و در آنجا رسید و در آنجا رسید

سوارش میرا لایق بود پس فرمود که تو من را شکر کن و بگو که
 بودند با چهل غار و تو پستش را از تو برفستار و من عاید نماید این
 صف آرا و از لطف خود کنی و در هر یک از این غارها یک تن
 موافق قلعه اما خدای خود را که هر یک از این غارها یک تن

کسان میرا تالیق از این رفتار رؤفانہ ما مشعوف و موجب بودند زیرا کہ سرکردہ
 آنها گفتگو ہائے زیادہ در باب ظلم افغانانہ با آنها نموده بودند و حالاً کہ خوف آنها زایل شدہ بود
 جمعی از آنها متفرق شدہ بخانہ ہائے خود رفتند و تیر مذکور با چند نفر از ہمراہاں وفادار خود را
 از ملک (قتہ غن) خارج شدہ بہ (رستاق) نزد میر ہائے بدخشاں پناہ برد و رسیدن این
 فوراً از (غوری) حرکت نمود (مغلاں) کہ پاسکے تخت میر مذکور بود و فقیہ و از آنجا بہ تمام
 رؤسائے ولایت مراسلات فرستادہ بآنها اطمینان دادیم کہ آنها را نگہ دار می خواہیم و
 بعضی از آنها را مخلص نمودیم حکام و قضات تعیین نمودیم بعد از انجام این امورات از
 (بغلان) حرکت نمودہ (بخان آباد) رفتہ متصل رودخانہ در نقطہ زمین مرتفعی رود و نزدیک
 و از آنجا دو فوج سرباز و یک ہزار نفر خوانین سوار و یک ہزار نفر سوار افغان و پانصد
 نفر خاصہ دارباششش توپ قاطر می بطرف (تالیخان) فرستادیم و ہم محمد امین خاں پسر
 امیر دوست محمد خاں را سردار این لشکر مقرر نمود بعد از آنکہ این لشکر از رودخانہ (بارکی)
 گذشتہ وارد تالیخان شدند فوراً متصل قلعہ سنگر بہ ترتیب دادہ در مدت قلیلے قلعہ را
 تخریب نمودند و در این بین جمعی من جن در خان آباد مصروف تفریح و بخت شہ تازہ تفریح
 شدہ لازم ست بودیم و یکے از این کار با این بود کہ اسم جہم را داخل خطبہ نمایند
 بعد از مدت قلیلے اہالی (اندراپ) درخواست بہ تحریک میرا تالیق و میر بہ بدخشاں
 بنائے یا عیسی را نہادہ بحاکم خود شوریدند من از خان آباد چار ہزار سرباز تحت علمہ دار محمد خاں
 و دیگران بہ کمک حاکم مذکور فرستادم جہم نیز دو فوج سرباز و ہزار نفر خاصہ دار و ہزار سوار و
 ششش توپ با سردار محمد شریف خاں از کابل آنجا فرستادیم و دو لشکر در مقام موسوم بہ بزرگ
 ہم دیگر ملحق شدہ بایا غی ہاد و عوام نمودہ آنها را کاملاً تنبیہ نمودند و ہزاران یا غی ہاد میدان جنگ
 کشتہ و زخمی شدند بعد از این فتح پانصد نفر ساخو نزد حاکم (اندراپ) گذشتہ مرد و لشکر
 بخان آباد کابل مراجعت نمودند

میر قتہ غن کہ خبر غزالی تالیخان (شیدان) (رستاق) حرکت نمودہ از رود جیون گذشتہ
 در مقام موسوم بہ بستی و نزدیک اقلاب ساکن گریہ و در آنوقت میر سہراب بیک میر قلاب
 کہ بعداً امیر بخارا اورا شکست دادہ و شادالیہ مجبوراً تملک خود را گذشتہ بکابل آمدہ کے
 از اجزائے خیلے محترم دربار من گریہ و چوں میر سہراب بیک کے از اقوام میرا تالیق بودہ

وہ ہزار سوار بمیر تالیق داد واپالی بدخشاں ہم وہ ہزار سوار باو دادند این جمعیت باو و نہرا
نفر کہ میر تالیق از خود داشت متفقاً بر محالات قربار و دوسے من و قلعہ جات حضرت امام
و تالیخاں حملہ آورده ہر چہ از مالہاے بندہ دست شاں سے افتاد و غارت سے نمودند
سوار ہائیکہ من بہت پیش قراولی مامور کردہ بودم اتصالاً با این جمعیت مشغول زود خورد
بودند و از طرفین صد نفر کشتہ می شدند و کسانے را کہ اسیر می شدند من بدین توپے گذشتم
و مدت سه سالہ اعتنائش تعداد کسانیکہ باین قسم کشتہ ام تقریباً پنج ہزار نفر می شدند و
تعداد کسانیکہ از دست لشکر من کشتہ شدند وہ ہزار نفر بودند *

بعد از یک سال کہ در طرف این مدت سوار محمد امین خاں در رفع اعتنائش سعی
بود نوشت کہ بہت دفاع پانزدہ ہزار خانوار دشمن بدخشاںی لشکر کمفی ندارم یا اینکہ کمک
بفرستید یا مرا جنت خواہم نمود چوں جواب بے باو دادہ نہ شد آخر الامر بدول اجازۃ عازم
خان آباد گردید عمومی من و من با یکدیگر مشورت نمودیم من اظهار داشتم حاضر من بجائے
سوار محمد امین خاں آنجا رفتہ جنگ نمایم و گفتم بیارے خدا فقط ہشتاد توپ قاطری
پنج ہزار سوار ولایت را منظم می نمایم عمومی من جواب داد کہ این امر خیلے مشکل است چوں
جوان و غیر ملتی ہستی شاید خود را بازی من جواب دادم بشما ثابت خواہم کرد کہ خود را نخواہم
باخت و ہماں روز عازم شدم بعد از طے مسافت زیادہ وار و تالیخاں شدم لشکر از دیدن
من شگوف شدند سوار محمد امین خاں را در بین را ملاقات نمودم اگرچہ سوار مذکور عمومی
من و شش از من خیلے بیشتر بود چوں ظاہر بود خیلے کم جراتست من روئے خود را از
برگردانیدہ ہمیں قدر باو گفتم شما باعث ننگ و عار و پدر نامور خود امیر دوست محمد خاں
مے باشید *

دو روز بعد از رسیدن من الی رستاق و بدخشاں بموجب دستور
برادر میر شاہ فیض آبادی دو سہ ہزار سوار مامور نمودند کہ محالات اطلاع
تالیخاں را پہنچانند سوار ہاے مذکور بالہاے بنہ اروہ سے من را پہنچا ولی و دست
تفصیلاً دار و پنجہ سوار مامور آذوقہ بودند بقتلاً حملہ نمودند این اشخاص فوراً قاصد
را نزد من فرستادند کہ از این قضیہ مطلع نماید و خود شاں با ندانہ کہ ممکن شاں بود
مشغول دفاع شدند و قتلے پیغام آنها من رسید فوراً بقصد دفعہ سر باز کباب آہنا

فرستادم و اینها غارت کنندگان اشکست و او دشت و یا پوہاے بنر را سالما بار و دریا نیند
بعد از دو روز این جمعیت یاغی بقلعه بائیکه سکنه آنجا اطاعت را قبول کرده
بودند حمله بردند مجدداً جمعیت زیاد می فرستادم یاغیها را متفرق نمودند و از آنها ده نفر
اسیر و دو لیست را سب گرفتند تا مدت سه ماه بهمن نوع زود خورد و دشتیم تا اینکه روز
یک نفر ایشان که یکے از رؤسای روحانی میر ہاے قہ غن بود مرا بشام دعوت نمود
من دعوت را قبول کرده با سی صد سوار نظام و دو لیست سوار رو یف بمنزل اور فرستم
منزل ایشان مذکور از او و سے من نیم فرسخ مسافت داشت احتیاطاً بدون اطلاع او صد
سوار را بطور پیش قراول فرستادم کہ بفاصله معینی با طرف منزل او باشند بعد از
قریبی صحبت کہ با میزبان خود دشتیم در تہیہ آوردن شام شدند و این بین یکے از سوار ہا
پیش قراول من جر آورد کہ لشکر زیادی با آنها حملہ آورده آنها مجبور شدہ اندانک اندک
عقب نشینند من فوراً میزبان خود را با سپر بالیش اسیر نموده حرکت کردم کہ بسوار ہاے خود
ملحق شوم و نیز یک نفر سوار را بار و سے خود فرستادم کہ ہزار سوار و یک فوج پیادہ و دو
توپ فوراً بکمک من بہ فرستید بہمت اینکه وقت فوت نشود حکم دادم سوار ہا توپچی ہا و
سرباز ہا را عقب سر خود سوار نمایند چون دیدم تعداد لشکر باغی تقریباً وہ ہزار نفر مستند کہ
بطرف ما می آیند من جمعیت قلیل خود را بہشت قسمت منقسم نمودم و ہر قسمتی را از یک
دیگر بفاصله معینی قرار دادم قسمت بزرگتر را نزد خود نگاہ داشتم و چہنیں حکم دادم کہ قسمت
اول شلیک نمایند و قتیکہ دستہ اول شلیک نمایند و قتیکہ دستہ اول محصور شوند اتفاقاً
ہمیں طور ہم واقع شدہ قسمت دوم شلیک نمایند و قتیکہ دستہ دوم محصور شدند و دستہ سوم
حمله بر بند و ہلکداتا اینکه ہمہ آنها مشغول جنگ شدند و کار با اینجا کشید کہ من با دستہ بزرگتر کہ با
دشتم شمشیر ہا را کشیدہ دشمن حملہ نمودیم و در این بین کمک ہم از او رسیدہ بہ ہیبت
اجتماع حملہ ور شدیم یاغیها از جہت اینکه بطور تفرقہ با دستجات لشکر من مقابلہ داشتند
خستہ شدہ کا لما شکست خوردہ فرار نمودند و پانصد نفر زخمی و در میدان جنگ گزشتن کہ
صد نفر از این زخمیہا مردند مابقیہ اسیر باشند از سرباز ہا سے من فقط صد نفر کشتہ شدند
و این فتح کامل بر دشمنی کہ تعداد آنها خیلی از ما بیشتر بود و لشکر از خداوند را بجا آورد و شاہینہا
کردیم و در بیان اسرا یکہ ما گرفتہ بودیم وہ دو از وہ نفر از خوانین در ستاق بودند کہ اینہا

ایشان مذکور را دشنام دادہ مے گفتند مشارا الیہ باعث گرفتاری ما شد چوں بمیر ہائے ما
نوشته بود اگر شما لشکرے بفرستید کہ بہمت شکست ما ون دستہ مستحفظ رئیس قشون افغان
مکفی باشد من اورا بشما تسلیم خواہم نمود بامید پیش رفت این کار میر ہائے مذکور این سرکرد ہارا
باوہ ہزار سوار فرستادہ بودند و لے کار از دست شاہ بنیادہ اسیر جنگ من شدہ خیلے
از شب گذشتہ بار و وے خود مراجعت نمودہ را پورت این نصرت را بہ عموی خود بخان آباد
دادہ ایشان مذکور را ہم تحت الحفظ آنجا فرستادہ اسیر ہائے زخمیہ از بجز احان سپردہ
ما بہبودی حاصل نمودند آن وقت بہ بعضے از آنها خلعت بہ بعضے خرجی دادہ مخلص شاہ
کردہ ما بآنها گفتہ اہالی وطن خود را ترغیب نمایند کہ عادت تاخت و تاراج را ترک نمایند
و نیز پیغامے بمیر آنها فرستادہ کہ اگر میل جنگ ارید شما و برادر شما آشکار بمیدان حاضر
شوید نہ اینکہ مشغول حملہ بازی شدہ از یک طرف سفیر نزد پدم بہ (تختہ پل) فرستادہ
اظهار دوستی مے نمایند و از طرف دیگر بخالفت و اقدام مے کنید و نیز بآنادستور العمل
داوم کہ بگویند اگر پدم خواستہ باشد بدخشاں را تصرف نماید میر آنجا قوت تمام بخشش
ساعت را با من نخواہد داشت

اسراے قتلہ غنہ را رہانہ کردہ و لے بہمت اقوام آنها کہ ولایت خود را گذارشتہ
بخاک بخارارفتہ بودند پیغام فرستادہ کہ اگر باوطاں خود مراجعت نہ نمایند اسراے آنها را کہ
بدست من ہستند شما بقتل خواہم رسانید و نیز خود این اسرا را محک شدم کہ بکسان خود پیغام
فرستادہ آنها را نصیحت نمایند کہ بے ترس بیم مراجعت کنند نتیجہ این اقدام چنین شد کہ
چند نفر از علمائے قتلہ غنہ از جانب آنها آمدند با من مذکرہ نمایند من بآنها قسم دادہ نمودہ گفتہ
اگر اہالی وطن شما حرکت مخالفانہ نسبت بدولت افغانستان نہ نمایند و رعایاے آرام با وفا
باشند مثل رعایاے خودم بآنها سلوک نمودہ ہمراہی و تقویت از آنها خواہم داشت و گفتہ
علمائے مذکور بقول من مطمئن شدہ مراجعت نمودند و ہزار خانوار کہ ہجرت کردہ بودند تمام
نمودہ برگشتہ در تالخاباں ساکن گردیدند

پیغامے کہ بتوسط اسراے بدخشاںی بمیر یوسف علیا رسید کہ بعد از وفات او
نہ کردہ مشغول تاخت و تاراج بود بعد از چند ہفتہ کہ فی الجملہ بالیت گذشتہ بمیر یوسف علی
بامیر قتلہ غنہ و میر قلاب و برادر خودش میر شاہ مشورت نمودہ آنها را ترغیب نمود کہ فقط

بایں نوع سے تو انہیں کاملاً مبالغہ نمایند کہ عساکر خود را متفق ساختہ و دو نقطہ یعنی تالیخاں و چال درے کو فت بیجاگانہ ہما حملہ نمایند۔

و چال از لشکر ما چار صد سرباز نظام و چار صد نفر خاصہ و ار و پانصد سوار و دو غاۃ توپ قاطری بسر کردہ کے یک نفر صاحب منصب شجاع مجرب کہ ہمیشہ ہر جہاد میں بودیم بودند دشمن طرح حملہ را بایں قسم قرار دادہ بود کہ دستہ قلیلے از انہا نقاط حول و حول مارا تاخت نمودہ مارا قریب بدہند کہ انہا لشکر منظمی نیستند بلکہ فقط و تشر و تالیخاں کشتہ سے ہستند و ضمناً بقدر سی چل ہزار سوار شبانہ خود را در باغ ہائے تالیخاں بسر کردہ کے میر علی و سہ پسر عمومی میر تالیق پناہاں نمایند۔

صبح روز دیگر صد نفر از ایں سوار ہا از کیننگاہ خود بیرون تاختہ صد شتر سے لے کر چہرگاہ رفتہ بودند سر کردہ پیش غاۃ و لہا غفلت اندوہست ہزار را فرستادہ کہ یا غنی یا راقب نشانید شتر ہارا از انہا بگیرند و قتلے ایں خبر بمن رسید بسر کردہ مذکور حالے نمودم کہ در فرستادن دستہ قلیلے بدون سنجیدن قوت دشمن اشتباہ کردہ است زیرا یقین و اطمینان کہ صد سوار ہشتہ ہائیکہ نزدیک بقراولہا بودند کاری نخواہند داشت مگر اینکہ لشکر انہا در ایں نزدیکیاں مخفی شدہ ہستند فوراً حکم و اوم تمام لشکر من بہمت جنگ حاضر و آمادہ شوند و ایں خیال من صحیح بود زیرا کہ تا وقتے لشکر من حاضر شدند و دیدیم از دو لیست سوار ایک صد و بیست سوار خود را از جنگ دشمن خلاص نمودہ بسر کردہ کے یک نفر از صاحب منصب ہائے شجاع من بطور یز بظرف ما سے آیند و چل ہزار سوار دشمن از انہا تعاقب ہارند من احتیاطاً توپ ہا خود را با دو لیست نفر سرباز بکوسے کے ہمیشہ (ار تہ بوزا) بود گذار ہستہ بودم و بہ توپ چہا دستہ العمل دادہ بودم تا حکم ہم توپ نیندازند و ہزار نفر سرباز را بطرف یمن و یا بقیہ نفرات بطرف یسار دشمن مقرر و اہم و خود با بقیہ سوار و پیادہ خارج از سنگرا با دشمن مقابل شدم و وقتے لشکر کاملاً مشغول حرب بودند و توجہ دشمن بکلی منصرف جنگ بود توپ چہا را بعقب سر دشمن فرستادم و بلشکر ہائے پیادہ کہ بطرف یمن و یسار دشمن بودند حکم دادم شلیک نمایند و خود ہم از رو برو سختی حملہ نمودم دشمن از باریدن گلولہ از ہر طرف سر اسید شدہ و از تعداد لشکر من بے خبر یک مرتبہ از جا کندہ شدہ و بعقب گریشتہ با توپ چہا مقابل شدند چون دیدیم دشمن متزلزل شدہ است سوار ہائے خود را براہ گنجیم کہ جدا حملہ نمایند۔

حملہ سوار ہا صفوف دشمن برابر ہم زدہ کاملاً شکست خوردند این جنگ نہ ساعت امتداد
داشت از طرف دشمن سہ ہزار نفر و میدان جنگ کشتہ شدہ از طرف ما تخمیناً صد نفر
کشتہ و چند نفر زخمی شدند شصت و پیر و پنج ہزار اسیر از دشمن بدست ما افتاد من حکم
داوم منارے از سر ہائے مقتولین دشمن ساختہ تا بقیہ دشمن خائف شوند بعد را پورے
در باب این فتح بزرگ عمومی نوشتہ از نصرے کہ براسے ماحصل شدہ بود اورا
بہ نزدیک نمود *

یا غیہائیکہ بطرف چال رفتہ بودند چون تعداد آنها فقط دوازہ ہزار نفر بود خیر
ایستادہ کے نکرند میر با بابک و میر سلطان مراد سر کردہ آنها بودند بعد از زود خورد جزئی
شکست خوردہ بازخمی ہائے خود فرار نمودند صد نفر از کشتہ ہائے آنها در میدان جنگ ماند
میر با بابک را از اسیر افتادہ پانچ شکست ہمراہاں او مشارالہ را با خود برد بعد ازین
فتوحات قطعی میر ہائے بدخشاں یقین حاصل شد کہ با سر باز ہائے تربیت شدہ نظام فغانستان
در میدان جنگ نمیتوانند دربروشوند نہایت کاری کہ دست شاں برے آمد ہمیں است کہ
طریقہ تاخت و تاراج و کمزوری جاری ہزارند *

چوں مقدار این اوقات میر ظفر امیر بخارا مایل بود بہ بیند افغان با بابا ہالی بدخشاں
چگونہ رفتارے نمایند از رود جیحون گذشتہ ہاں طرف رود آمدہ توقف از آنجا یک جمعیت
اشکر پدم فقط دہ ہزار و پانصد نفر بود عمومی نوشتہ کہ از بدست ہزار نفر سر بازیکہ با خود دار
دوازہ ہزار نفر سر باز طایفہ چمنے را نزد خود نگاہ داشتہ بہشت ہزار نفر دیگر را بر کردہ
کے من بہت کمک نزد او بفرستد آن وقت با این جمعیت خواہد توانست ولایت را
محافظت نمودہ در صورت لزوم با دشمن بجیکہ و نیز احتمال داشت در میان رعایاے
از بکیہ با ہم بلوائے عام برپا شود زیرا کہ اینہا ہم از طایفہ امیر بخارا بودند بواسطہ اینکہ
عمومی از وضع ترکستان بے اطلاع بود از این فقرہ خائف گردیدہ بہین نوشتہ کہ

الکذا ہشتہ بالشکر خودم عازم غاں آباد شوم من بحواب نوشتہ ہستہ
حاضر ہاشم کہ در صورت لزوم حرکت نمایم دلیل اینکہ ولایت کابل را بدست
وزحمت بتازم کے متصرف شدہ ایم خالی گزشتہ آنرا بالشکر بہت فعالیت کار ہا
ما خلاف عقل و تدبیر است جسے عمومی ہاں دلیل صحیح من گوش ندادہ مجی و نوشتہ و

اصرار نمود که فوراً حرکت نمایم چاره جز اطاعت امر شدہ صبح روز بعد با تمام عساکر
 خود حرکت نمودم چون الیبتہ ریاسے گل قورخانہ بقدر کفایت انداشتیم قرار دادیم ہر قدر
 قورخانہ بزرگ باندین سر باز ہا و سوار ہا تقسیم نمایند کہ ہر شخصے قدرے بیشتر از سباب
 خود با خود حمل نماید و چون میدانستم تہیہ آذوقہ بجهت لشکر و راہ خان آباد خیلہ شکال
 دار و صد سوار را فرستادم کہ آذرودہ پاسے اہاسے (آرتہ بوز) کہ پانزدہ ہزار گوسفند
 داشتند ہر قدر بتوانند تاراج نمودہ با خود بیاورند بعد از این لشکر خود را بسہ دستہ
 منقسم نمودم دستہ اول را بسیر کر و گے سردار شمس الدین خاں پسر سردار محمد امین خاں
 و جلوہ تفر و ششم دستہ دوم را کہ مشگل بر لشکر و لیف و پیادہ نظام و یک قسمت از سوارہ
 نظام و چہار توپ بود و در وسط قرار دادیم دستہ سوم را با تمام توپخانہ و بقیہ پیادہ
 نظام و یک ثلث سوارہ نظام و در عقب تعیین نمودم صد سوار ہر اکہ بجهت آوردن
 گوسفند فرستادہ بودم و در قلعہ موسوم اجمحاجہ جنگل با بن ملحق شدند اہلے تالیخان
 از این حرکت ما کہ گفتا واقع شدہ خبری شدہ عقب سر اسے آمدند تعداد آنہا تقریباً
 بیست و شش ہزار سوار بود و در لے جرات نے کروند با حملہ نمایند بجهت جلو گیری اس
 کار یک فوج سر باز را حکم دادیم و در غار کہ تقریباً ہزار ذرع طول داشت و کنار راہ واقع
 بود خود را مخفی نمایند و با نہاد دستور العمل دادیم وقتے کہ سوار ہاے یا غی از محاذ غی
 بگذرند با نہا شلیک نمایند بطوریکہ قرار دادہ بودم اہلے حکم نمودند چون لشکر من
 صد لے شلیک را شنیدند گریشتہ بسوار ہاے یا غی حملہ نمودند این یورش کہ غفلتاً از
 جلو و عقب سوار ہا واقع شدہ آنہا بکلی سراسیمہ شدہ با طرف پراگندہ شدند بعضی از آنہا
 خود را بروخانہ انداختند بعضی از آنہا کبوتر کہ بختند کہ از کلوہاے ما محفوظ باشند
 من حیث المجموع چہار صد نفر از این سوار ہا تلف شدند بعد از آن بدون مزاحمت
 بطرف (خان آباد) مے رفتم وقت شب یکے از توپہاے ما حین عبور از رود خانہ
 باب افتاد و دیدم سر باز ہا نتوانستند توپ از آب بیرون بکشند خودم پیادہ شدہ با چہ
 نفر و کچھ توپہاے از آب کشیدہ بساحل سائیدیم شے تمام با سہایم تر شدیم تو انستم از
 لشکر خدا شدہ کثیر لباس و ہم سر باز ہا ہم ہاے خشک جنگل را آتش زدہ لباس ہاے
 خود را خشکانیدم تقریباً دو ساعت از ظہر گذشتہ و فیکہ نزدیک خان آباد رسیدیم صد

شلیک زیادے کہ ظاہر از طرف اردو کے عمومی من سے آئندہ شدہ سردار شمس الدین خاں
 انہارداشت کہ اس توپہار سوار ہائے (اور یک) سے باشد کہ اردو کے عمومی مرا باید
 تاراج کر وہ باشد و ما باید بطرف کابل فرار نمایم من جواب و اوم تعریف و لیری تمارا دینی
 کہ در ۱۲۵۰ ہجری بخالفت انگلیسٹا شدہ پوشنیہ بودم حالاً شجاعت شما کجا رفت مثالیہ
 سکوت نمودن شش نفر سوار نزد عمومی فرستادہ پیغام و اوم کہ صدائے شلیک از اردو کے
 شما سے شنوم و من صدمہ شدہ ام کہ ہیں جا تو قف نمایم بعض رسیدن خبر از جانب شما حاضر
 بہر سمتے لازم باشد بہمت جنگ حرکت نمایم بعد از یک ساعت شخصے ہتاخت نزد من آمدہ
 خبر آورد کہ اس توپہار بحکم عمومی شما بشاویانہ اینکہ امیر بخارا از (باقیہ) گریختہ و از جیحون
 گذشتہ است شلیک سے مانند

توضیح آنکہ از قرا معلوم کیے از نوکر ہائے شخصے پدرم موسوم بہ غلام علی خاں کہ اوم ہا
 و مجرب و در میدان جنگ جرأت شیرداشت و سر کردہ قراولہائے سرحدی کنار تہ تیون
 و دارے حکومت سے نہ از جملہ ہیجہ نہر بلخ بود بہمت ملاحظہ سرحد (بکر کے) و (بسا قہ) فرستہ
 اتفاقاً بدو سوار ہائے امیر بخارا بر خودہ فوراً بطرف یکدیگر شلیک نمودہ اند بعد از زود خود
 جزئی سوار ہائے مذکور بطرف اردو کے میر مظفر فرار نمودہ اند امیر مذکور محض شنیدن این
 قسمتی از اسباب چادر ہائے خود را گذشتہ بطرف بخارا فرار نمودہ است اسباب ہا
 و چادر ہا را غلام علی خاں متصرف شدہ اسباب ہا را بسر باز ہا بخشیدہ چادر ہا سے
 امیر بخارا بہمت پدرم فرستادہ است

بعد از رسیدن این مژدہ تجمل حرکت نمودہ نزد عمومی رستم و از این اتفاق خبر بخارا
 کہ بہمت مارخ وادہ بود باد بہ نزدیک گفتم روز بہہ با جازہ عمومی و فوج پیادہ نظام و کپہ
 سوارہ نظام و وادہ توپ و پانصد نفہ پیادہ روینہ بتالیخاں فرستہ
 آنجا بنمایند کہ ما ہنوز شہ انمارا تخلیہ نہ کردہ ایم و نیز کہ بخارا بخارا
 اگر مجدداً بد رفتاری نمایند من فوراً با لشکر ملک آنجا ہوں و بیجا ہوں و جان الوقت
 نمودہ مشغول نظام لشکر یکہ پنج ماہ انمارا دیدہ بودم شہ کہ انہا بتالیخاں اوپہ
 لشکر یکہ چند روز قبل از آنجا رفتہ بود و ما بہت نمودہ اند و اسیدے بہمت آنہا باقی ما
 کہ از زیر اطاعت افغانستان خارج شوند و انہا شہ نمودند کہ دلتہ عمومی میر شاہ را

عمومی من بھمت خود نزدیک نماید عمومی خواہش انہار با کمال شرف پذیرفت من در باب
 این وصلت خیلے مخالفت و دشمنی و در ضرر ہائے این وصلت با این گوئے مردم غدار بعضے
 تفصیلات اظہار کردم و از عمومی استدعا نمودم بعضی این کار بہتر خواہد بود من اجازہ بدہم مردم
 بدخشاں را بقوۃ لشکرے تصرف نمایم و خود را از زحمات و دشمنی کہ خلل و ثوق نیست اما خود را
 دوست و انودے کند بر ہانیم زیرا کہ آنہا دائماً باعث اذیت ما خواہند بود و عمومی بانہارا
 من اعتنائی نکردہ رسومات ابتدائیہ این وصلت را بعمل آوردہ

میر ہائے بدخشاں از این اقدام کہ کار ہا را بشکل دیگر جلوہ داد اسودہ خاطر گردیدہ
 میر یوسف علی را کہ (آدم خیلے) مفسدے بود با تعہدات زیاد و بعضے ہدایا نزد عمومی ہستادہ
 و عمومی از تصرف کردن بدخشاں بکلی تغیر خیال دادہ

در این وقت ما درم دید کار ہا عموماً در حالت ایستہ است موقع را مغتنم دانستہ از
 پدرم استدعا نمودم اجازہ بدہم بھمت ملاقات ما درم بروم پدرم خواہش ما درم را پذیرفتہ بن
 نوشت کہ تختہ پل نزد آنہا بیایم لهذا لشکر را تفویض سر کردہ ہا نمودہ خودم ہمراہ چار صد
 سہر کردہ ہائے خاصہ عازم تختہ پل گردیدم در بین راہ رہتا شغریان (منزل نمود از آنجا زیار
 قبر شاہ ولایت (مزار شریف) رفتم جبہہ بر آستانہ مبارکہ سائیدہ غبار مرقدش را طوطیائے
 دیدہ نمودہ از برکت روح پاکش تسکین قلب یافتہ عازم تختہ پل شدم بورود آنجا ملاقات
 دوست بوسی پدر و ما درم نائل شدہ ایشان بواسطہ خشنودی کہ از ملاقات من بھمت آنہا
 حاصل شدہ بود صدقہ زیاد و بفقرا بذل نمودند اقوام من ہم ہر کس بقدر قوۃ خودش ہمیں رفتار نمودند
 روز بعد قورخانہ جات و محضر نہار ملاحظہ نمودم ہمراہینہا را منظم یافتہ موجب رؤسا
 انہار زیاد کردم شخاصے را کہ حسن خدمت بجا آوردہ بودند مخلص نمودم چادر ہا و دیگر لوازمیکہ
 بھمت عساکر مقیم رقتہ غن (لازم بود حکم دادم در کار خانجات تہیہ نمایند و ظرف کتہ از یک
 تمام این لوازمات تہیہ شدہ (بقوۃ غن) فرستادہ شدہ

تا مدت یک سال در تختہ پل بکار ہائے لشکرے مصروف بودم در بہار عازم
 رقتہ غن (شدم در بین راہ واقوۃ غریبی بھمت من رخ داد این چنین بود کہ در یکے از منازل
 موسوم (بعضو نیاز) در کوہ ہائے اطراف آل جائیکہ شتر ہائے بنہے چرند بھمت گردش
 رستم اتفاقاً ہمراہان من از من دور افتادند در این بین یکے از شتر ہا کہ وحشی شدہ بود و بن جلہ نمود

من غیر از خنجر کو چکی دیگر حربہ با خود نہ داشتم۔ لہذا بدور سنگ بزرگے بنائے دویدن را گذارتم
 شتر دیوانہ چند مرتبہ دور سنگ از من تعاقب نمود تا اینکه من بکلی خستہ شدم چوں دیدم از
 ہمارا بن من احدی پیدا نہ شد مجبوراً بہجت حفاظت خود ایستادہ باشتر رو برو شدم
 و یک قطعہ سنگ بزرگے را برداشتم بقوت تمام بہ بنا گوش شتر زدم از ضربت این سنگ
 شتر بزانو در آمد فوراً بدون اینکه فرصت بدہم دوبار شتر حرکت کند خنجر را کشیدہ شتر را
 بر پیم سر و صورتی از خونش آلودہ شد از شدت خستگی و دیدن اینکه شتر چگونه جان سے رہ
 من ضعف کردہ افتاد و بقدریک ساعت بے ہوش بودم وقتیکہ ہوش آیدم دیدم
 شتر مردہ است خیلے مشغوف شدم چوں نوکر ہاسے من این قدرت از من بے خبر
 بودند حکم نمود ہر کدام را سے شلاق زدند تا متنبہ شوند قرار دادم کہ بعد از این ہر وقت
 کار شخصے داشتم باشتم و بہجت مدت قلیلے از محافلین خود جدا شوم باید دو سرفراز
 نوکر ہاسے نزدیک بخدمت ہمیشہ با من باشند تا اگر دنیا پر از مخاطرات است
 پس از ورود بقتہ غن لشکر آسجا از دیدن من خیلے مشغوف شدند و من از
 قول پدرم این پیغام را بعموم لشکر دادم و پدرم تمام شمارا بطور فرزند خود می شناسد
 و ہماں محبت پدر را کہ نسبت بہ من کہ عبد الرحمن ہستم دار و نسبت بشما ہم دار و از شنیدن
 تمام لشکر با کمال سرت باواز بانہ گفتند کہ ہر یکے از ما حاضریم جان خود را بقربان پدر خود
 مان سردار محمد افضل خاں بنمائیم و نیز سلام پدرم را با پیغامات محبت آمیز بہ تویم رسانیم
 بعد از ان بمنزل خود رفتیم و آسجا ہاسے نظام بہجت احترام و رود من مہمانی خوبی ترتیب
 دادہ آتش بانہ سے نمودند و زبند بہجت ملاحظہ قورخانہ و مخزن ہا و توپ خانہ رفتہ ہر چیز
 منظم یافتہ تمشک کردیم روز دیگر تمام لشکر را ساں دیدم بعد از توقف یک ہفتہ
 بہجت ملاحظہ لشکر تالیخان اعازم آسجا شدم این لشکر را ہم در کمال نظم یافتہ
 بدخشاں از رود من مطلع شدہ شش نفر غلام بچہ ہوش نیراس ہسب ہماں
 و زمشک عمل و بیج بعد قوش و دو قلاوہ تازی بطور پیشاں
 و عوض منہم بہجت میر ہاسے مذکور خلعت و ہاسے و نیز سردار
 نوشتہ خاطر نشان آنها کردم کہ قبلاً زمانیکہ در تالیخان بودہ ام من وعدہ دادہ بودہ
 کہ بعضے معاون را بتصرف من بدہید کہ از جملہ معاون مذکور یک معدن سبک سلیمانی

و یک معدن یا قوت نرود و پنج معدن طلا و یک معدن لاجورد و معاون دیگرے باشد
 و از قرار یکبار نمودیم تحقیق کردیم هنوز ایفا سے وعدہ نہ کروہ اید بوصول کاغذ من میں
 مذکور معاون مزبور را بہ تصرف من و اوند چند قطعہ از سنگہا سے قیمتی و تحائف دیگر
 بہجت پدرم فرستادند۔

تا مدت دو سال واقعہ تازہ کہ مذکورہ باشد رخ نداد و در آخر این مدت جدم میر
 دوست محمد خان عموم محمد خان را بکابل احضار نمود و سروا عبد الغیاث خان را
 کہ پیر محمدی پدرم بود بحکومت رقبہ غنہ مقرر کرد و پسر این سروا عبد الغیاث خان عموم
 پسر الرشید خان را سنہ ۱۱۸۵ ہجری بحکومت جلال آباد مقرر و ششم چوں نسبت
 بر عیال تعدی سے نمود و سرودش کردم محمد خان عموم عازم کابل گردیدہ چندے و کابل
 توقف نمودہ بہ ایالت سابقہ خودش یعنی بکرم و خواست رفت وقت حرکت عموم از رقبہ غنہ
 من از امانیہ خان حرکت کردہ و در منزل شورشے اورا ملاقات نمودم و در این وقت پیغامے
 از پدرم رسید کہ بہ (ہیبک) رفتہ اورا ملاقات نمایم با او بلخ مر جعت نمایم لہذا از شورشے
 عازم (ہیبک) شدہ پس از ورود و آنجا بدست بوسے پدر نائل شدہ مرقعاً عازم تختہ پل
 گردیدہ تمام رستان را آنجا بسر بردم۔

در موقع نوروز سروا عبد الغیاث خان از مرض طاعون وفات یافت و بعضے
 انتصابات ہم در ہرات بروز کردہ بود و در این وقت سروا سلطان احمد خان پسر عموی
 پدرم بایکے از مامورین پادشاہ ایران حکومت ہرات را داشتند این شخص در محالات
 قصد ہارافانت داشت فراہم آوردہ بود جدم میر دوست محمد خان با عموم بہجت تنبیہ شمار الیہ
 از کابل عازم ہرات شد و بورد و آنجا قلعہ ہرات را تا چند ماہ محاصرہ نمود و در اقل بہار مژدہ
 فتح خواہ و بلخ رسیدہ سرور گردیدم بعد از اسے مکرسم شکار از بہجت تائب مژدہ پدرم
 مرا بحکومت و ریاست لشکر بخان آباد فرستاد و در این وقت امورات ولایت
 رقبہ غنہ خیلے مغشوش بود حکام ہزالیات محالات نمودن را حیف و میل نمودہ
 بود سروا عبد الغیاث خان ستونی ہم از امورات ولایت بکلی بے اطلاع بودہ است
 بلکہ استعدادش بطلبابت از حکومت بیشتر بودہ زیرا کہ اکثر اوقات خود را صرف طبابت
 سے نمودہ و بقدر کم حال بودہ است کہ از تہدیدیات یک نفر از میر ہاے بخشاں

ترسیدہ و زدے را کہ حقا مجوس بودہ را کردہ بودہ است و این میر بنشان ہم کہ اسمش
 میر شاہ نام و این حرکت خلاف را کردہ بود فوت شدہ بود و پسرش میر جہاں دار شاہ بجا
 او ششہ و برادر میر شاہ یعنی میر یوسف علی را ہم برادر زادہ اش میر سعید شاہ نام کیاں
 قبل از آمدن من قتل رسانیدہ بود و پسر میر یوسف علی با اینکہ دیوانہ وضع و تریاکی و ایمان
 بود بجائے پدرش مقرر شدہ بود و میر بابا بیک عالم قتم کہ پدرش قبل ازہو برادر فوت
 شدہ بود و برن بیوہ میر شاہ کہ خواہر میر یوسف علی بود عاشق شدہ بود و ہمیں کہ این
 فقرہ فاش شدہ است میر جہاں دار شاہ از این واقعہ متغیہ شدہ بدشتم حملہ نمود و میر بابا
 بیک ہم امیر و حبس و ماوراء در خوش را تزویج کردہ باین عمل شنیع نمود و افتخار و اشت
 بعد از چندے میر بابا بیک از حبس فرار نمودہ قبل از ورود در بخان آباد و دیدم بموجب
 لشکر ہشت ماہ از سال گذشتہ و چار ماہ از ہمیں سال رسیدہ است تختہ میں کار من
 این بود کہ مالیات و باقیات مالیاتی کہ حکام جزیرہ کار بودند وصول نمودہ حقوق پس
 افتادہ لشکر سے ما برسانم اتفاقاً و وفق سر باز و چار صد و ار لشکر ماوراء بخان
 ہم با صاحب منصبہاے خود شان در این موقع و بخان آباد بودند و از شہ است کم
 حالے سردار عبد الغیاث خاں مبلغی از مالیات و لایق را وصول نمودہ بہ صرف خود
 رسانیدہ بودند و رو من کہ اسباب جلوگیری حرکات خانات آنها گردیدہ باعث کیست
 آنها شدہ اول کاریجہ بہت تلافی کردند این بود کہ عموم عبا کرانہ خاک شدہ شورش نمودہ
 بکابل فرار نمایند پسر عبد الغیاث خاں موسوم بچوہ یز خاں ہم کہ در بخان آباد بودند فقط
 اسما سر کردہ لشکر پدرش گفتہ مے شدیائہ سال عمر داشت کالما و تحت نفوذ معلومین
 و پستاران خودش کہ با صاحب منصبہاے انواع مذکور ہست بودہ اند واقع شدہ
 بود این اشخاص مستد بجا و خاطرہ باز با فرو بردند کہ ولایت حقانال اقلایہ سے اتقا
 مے باشد و قبول کردن حکومت عبد الرحمن دواون و اقلہ باو کال اقلایہ
 بانہا حالے کردند کہ باید تمام با پسر اتقا سے بغیر خدی خود شان بکابل فرار
 تحریکات بخاطرہ باز باے حامل سوخ کردند و این اشخاص ہست ہستم و ہست ہست
 ہم با رسیدن این جزو ہشت اثرہ باز باے و کوچ و ہزارہ مذکور ہی شدہ
 با طرف خانہ من جمعیت نمودہ ہی مے کردند و ہاے خانہ ما با شکہاے بزرگ ٹکنند

و لے عساکر من آمدہ یا عیہا را متفرق تووند اگر چه اینہا بہ فتن کابل مستم شدند لیکن صاحب منصبہاے بیوفائے آنہا کہ آنہا را بایں بدرقتار سے واداشتہ بودند صلاح خود را ندیدند بآئہا روند بعد از سہ روز سر باز ہائے مذکور خایف و مایوس شدہ عریضہ میں نوشہ استدعائے عفو نمودہ و اظہار و اشتہاد صاحب منصبہاے مامرا فریب دادہ بودند من جواب و ادم اسامی اشخاص را کہ محرک اغتشاش بودہ اند میں بدہمید بعد از ایں کہ اطلاع شدم وعدہ میدہم کہ بغیر از اشخاص محرک و گراں را عفو نمایم و نیز جواب و ادم کہ اگر وادون اسامی مذکور انکار و ارید مرخص ہستید بکابل بروید زیرا کہ من شمار لازم ندارم آنہا در جواب فہرستی نزد من فرستادند کہ اسامی ہشت نفر کا بیستان و چند نفر نائب و چند نفر منصب دار ہائے لشکر و راں و بیج شدہ بودند و در آخر فہرست اسامی پرستاروں و معلم محمد عزیز خاں را مذکور داشتہ بودند کہ ایں اشخاص با یکدیگر قسم قرآن خوردہ بودند کہ بخالفت شما اتفاق نمایند پس از تحصیل ایں اطلاعات من سر باز ہا را عفو نمودہ ہشت نفر کا بیستان را حکم و ادم بدہم توپ گزاشتند و منصب دار ہائے فوج را مرخص نمودم چرا کہ آنہا غلام بچہا عمومی متوفائے من بودند بایں وسیلہ در ایں موقع آراءے در ولایت حاصل گردیدہ

ہمیں کہ خبر فوت جدم (میر اتالیق) رسید بنائے یاغی گری را گزاشتہ پسر خودش (سلطان مراد خاں) را با سوارہ زیادہ (بقیہ غن) فرستاد کہ محرک ہائے شدہ اغتشاش نمایند من یک دستہ لشکر مکمل مشتل بر سر فوج پیادہ نظام و دوازہ عرادہ توپ و یک ہزار سوار نظام و دو ہزار پیادہ ردیف بسر کردہ کے سردار محمد علم خاں و سردار غلام خاں بجمت تنبیہ یاغیاں مقرر داشتہ و خودم ارادہ نمودم کہ از راہ (شوراب) در (نارین) بادشمن متلاقی شوم و در شروع ایں حرکت نظامی حادثہ بختانہ رخ داد و آل ایں بود کہ (سردار محمد علم خاں) عاتش چنین بود کہ ہمیشہ بادولیت سوار از لشکر علو تر حرکت نماید مکرر باو گفتہ شدہ بود کہ بجمت صاحب منصب بزرگے مثل شما کار خلافت عقل ست بدون پیش غراول خود را در مخاطرہ بیندازوہ روزے وراثتہائے حرکے و ہزار سوارہ (بقیہ غن) کہ خود را در عقب کوہ پناہاں کردہ بودند بقتلاً باو حملہ آوردند ہمراہان (سردار محمد علم خاں) کہ از اتحاد

یا غیان مطلع شدہ روئے فرار نہادند و سوائے خود سوار چوں عادت تسلیم شدین نہ داشت
 با چند نفر اشخاص شجاع ایستادہ کے نمودہ جنگ کردند تا ہمدانہا کشتہ شدند و قتل
 این خبر بہ لشکر رسید یکستہ سوارہ نظام قبل از این کہ یاغیہا نقش سوارہ کوہ را بہر بند
 آہنا تاختہ بعد از جنگ سختی سوار ہائے رقتہ غنہ شکست خوردہ بطرف (نارین)
 گریختند و سی صد نفر زخمی و مقتول در میدان جنگ گذشتند روز بعد از این زد و خورد
 جنگ سختی در نارین اتفاق افتاد زیرا کہ چہل ہزار سوار از یاغیہا و آنجا اجتماع کردہ
 بودند از اول طلوع آفتاب شروع بحملہ کردیدہ و تا عصرے این جنگ متداوہ داشت
 و دشمن خیلے و لیرانہ کے گنجیدہ و اتصالاً تجدید حملہ کے نمودند تا اینکه آخر الامر فرار کردند
 در این جنگ در مقابل کشتہ و زخمیہاے دشمن تہ توہین لشکر من خیلے جڑی بودند یعنی
 از لشکر من فقط سی نفر کشتہ و زخمی شدند و سوار (غلام خاں) از حملہ مقتولین و سبب
 اینکه از طرف این قدر کم کشتہ و زخمی شدند این بود کہ لشکر با بقاعدہ نظام مرتب
 بودند و چوں دشمن از فن جنگ بے بہرہ بودند ہمہ در یک نقطہ مجتمع نہ شدند
 از این بہت توپ ہائے ما خیلے از آہنا راتلف نمود و رآن روز من بلشکر خود م
 خیلے افتخار نمود و وضع جنگ قابل ہرگونہ تجید بود اشخاصے قدر این جنگ مے دانند
 کہ مطلع ہستند و صورتیکہ این قدر دشمن زیاد یک مرتبہ حملہ نمایند شخص خود را نہ بازو
 چہ حالت خواہ داشت ظہور چہل ہزار نفر در میدان مصارت مثل کوہے ست کہ
 حرکت نماید کے از جاموہاے مرا کہ بہت تحصیل اخبارات مامور و قیاس نمودہ
 بودم در سلطان مراد خاں جس کردہ بود و قتلہ خبر فتح من البقہ من اسبہ بعضے ہا
 بجاسوس من کمک نمودند کہ فراماید مشارالہ اسبے شدہ بتاخت مستقبلاً نزد من آمدہ
 محض و رو بہ ہوش افتاد و قتلہ ہوش آمدہ اٹھا و داشت در ماتہ جس ہر روز
 روزے چہل شلاق بن میزدند تصدیق این امر جراحان لشکر من علیہ السلام
 مثل زغال سیام است از این ثابت شد بر سر او چہ آمدہ و قتلہ شدہ ہوا
 تمام اہلے و خانوار اقتہ غنہ بہکست حفاظت شدہ ہوا و قتلہ شدہ ہوا
 نائب (غلام خان و رانی) را کہ شہید عاقل نہیں تہل بود با سوارہ اندک و توپ نہ ہوا
 کہ مراد را در موقع وز قتلہ کہ محل خبر شیخ انس با کوہ را ہوا و قتلہ شدہ ہوا

نیز پیادہ نظامی کہ در اتالیخان بودند باین دستہ لشکر بروند باین قسم از فرار و گریز جلو گیری نموده قاضی (قندوز) را بادوسہ نفر از میر باے بدخشان کہ اباسے ولایت اٹل را خیلے محترم مے داشتند و خیلے معروف بودند از راه (شوراب) باستمالت مردم فرستادہ اباسے (رقمہ غن) چوں دیدند راہ فرار آنها مسدود است و گریختن بجستہ نمایان ملک است و نیز معلوم داشتند کہ لشکر آنها تائب مقام دست بالشکر ماندار و علاوہ باین مردم باینک من بتوسط میر باے مذکور و علما فرستادہ بودم مطمین شدہ نزد من آمدہ است غاسے عفو و اغماض نمودند در جواب آنها من اعلامی دادم کہ بدو شرط از این شورش آنها صرف نظر خواہم نمود *

اولاً اینکه آنها باید بنام خدا و رسول قسم یاد نموده عہد نمایند کہ آنها و اولاد آنها بدولت افغانستان وفاداری خواہند نمود و تحریک میر باور و ساسے خود بر خلاف خیر این دولت اقدامی نخواہند کرد *

ثانیاً اینکه باید آنها دوازده لک روپیہ جریئہ این حرکت خلاف خود را بپردازند باندک فاصلہ جواب از آنها رسیدہ تمام اباسے شرائط مذکورہ فوق را متفقاً قبول نمودند و اظہار کردند بن و اولاد من وفاداری نموده ہمیشہ حاضر خواہند بود بادشہما سے من بجنگند و تاجان در بدن داشته باشند بن خدمت نمایند و نیز چوں اجازت دادم اموال و احشام آنها کہ تقریباً بیست ملیون روپیہ ارزش داشت بتفہمت نمودشان باشد اظہار امتنان نمودند من این عہد نامہ را نزد پدرم فرستادہ اباسے تحت حکومت من بانیت مشغول گذران خود شدند اول اقدامیکہ کردہ ام این بود کہ پنجاہ لک روپیہ کہ از بابت مالیات باقی ماندہ بود وصول نموده تمام حقوق لشکرے را پرداخت نمودند این موقع طائفہ از تاجران خیلے اسباب زحمت من شدند رسم تجارتیکہ بین (بدخشان) و (رقمہ غن) تجارت مے نمودند این بود کہ بعضی از روز باے ہفتہ سوار شدند بین دو محل مذکور مسافرت مے نمودند و ہمیشہ در ہمیں روز باے مخصوص شش روز باے زیاد استمرار پیدا مے شد بجہت جلو گیری این قتلہا چند نفر سر بازار مقرز و اشتم بدون اینکہ خود را نمایند را ہراغواوے بکشتند و نیز بچند نفر سوار حکم دادم بدیاس رسیدہ بلبش شدہ در راہ عبور و مرور نمایند و آنها دستور العمل دادم کہ اگر کسی بشا حملہ نماید ب نشان

معمود کے سر باز ہاسے مخفی شدہ جز بدہید بطور کیم خیال و شتم این مسئلہ ظاہر گردید روز
تجارت بدخستانی ہسوار ہاسے من نمودند سوار ہاسے مذکور فوراً ایک نفر با سبب تیز تکی
سوار نمود و فرستادند سر باز ہاسے مخفی شدہ را خبر دادہ سر باز ہاسے مذکور محض اطلاع
باختہ بمقتل معلوم کرسیدند تقریباً پنجاہ نفر را این تجارت را اسیر نمود و بکھنور من آوردند
من اسلحہ و زین و یراق آنها را بین سوار ہاسے خود تقسیم نمودم و اسب ہاسے آنها را
بہ توپ خانہ وادام و وہ ہزار روپیہ نقد کہ با خود داشتند بکوت خزانہ خود ضبط نمودم
اشخاص مذکور در بین جواب و سولے کہ آنها کردم اقرار نمودند کہ بسبب اینکا زافا غنہ
خیلے نفرت داشتند و دو سال بودہ است راہ زنی کے کردہ اند اگرچہ مشار الیہم رضی
شدند کہ ہر شخصے دو ہزار روپیہ دادہ جان خود را بخزند و لے من حکم وادام ہمہ آنها را
بدین توپ خانہ باشند چہ کہ خیلے از عیایاے بے گناہ مرا کشتہ و غارت نمودہ بودند
این سیاست در روز اردو بازار بعمل آمد حکم وادام بکذا زندہ گوشت آنها را
سکندے اردو بازار بخورند و استخوانہاے آنها را اتمام بازار ہما بخا افتادہ باشد
و چیسفیکہ مشغول دفن استخوانہاے آنها بودند میر جہاں دار شاہ کہ از واقعہ قتل آنها
الی خبر بود تمام شخصے را نزد من فرستاد کہ قبلاً نزد عبد الغیاث خاں فرستادہ و
اورا تہدید نمودہ یک نفر و زور از مجلس او خلاص کردہ بود این شخص کاغذے
نہجست من آوردہ کہ میر جہاں دار شاہ در کاغذ مذکور از من استفسار کردہ بود کہ ام
جرات رعایاے اورا جس نمودہ ام و نوشتہ بود بوصول مرسلہ مذکور آنها را بحائل
مرسلہ تسلیم نہایم و تہدید کردہ بود کہ اگر این کار را نکند بہ پدر و عمویم خوابہ نوشت کہ من
ساعی مستم ہاسے بدخشاں را بخالفت شاں کہ دوست حقیقی آنهاے باشند ہر انکیزم
من مرسلہ مذکور را باواز بلند بدربار عام قرائت نمودم و از حائل سوال کردہ آیا شاہ
نوشتن این کاغذ میر جہاں دار شاہ سالم بودہ است و در جواب این سوال فرمایند
حائل مرسلہ مذکور جواب دادہ باد شاہ من امیر صاحب دہلی ہوں و اس کاغذ خود
است اشخاص را کہ شما اسیر نمودہ یا بلا و نگاہ کردہ او بہرہم والا میہ مذکور خواہد خالفت
شما اقدامات خوابہ نمود من جواب وادام بتغییر وقت نشوید قدرے تامل فرمائو لے
مشار الیہ متنبہ نہ شدہ می وادام سوارانہا را داشت کہ فوراً اسیر ہاراشم و مابند

وگفت کہ دام جزاوت رعایا سے مارا حبس نموده اید من بدون دیگر تکلی بنوکر ہائیم حکم
 وادوم ریش و سبیل اور انکھند و ابرو ہائے اور امثل زہار و سمہ کشند بعد اور جانیکہ
 بقیہ استخوانا سے احیا و ستار اقامتہ بود با خود بروہ نشان وادوم ریش و سبیل اور اور
 پارچہ زر بفتنی گذشتہ با وادوم کہ نزد امیر خود پیر و کہ میر بشار الیہ متنبہ شدہ اس کار را
 جواب مرسلہ کہ من نوشتہ بود بداند با اتفاق شخص مذکور یکہ ستہ قوی از عساکر خود کہ
 دو فوج پیادہ نظام و دو ہزار سوار نظام و یک ہزار سوار اوزکبیہ و دو ہزار پیادہ
 رولیف و دو ہزار وہ عرادہ توپ بود بسر کردہ کے (محمد زمان خاں) و اسکنہ خاں (بکر)
 (نائب غلام احمد خاں) (بتالیخاں) فرستاد و بورد آنجا سر کرد ہائے لشکر من شخص
 مذکور را با جواب او نزد امیر جہاں دار شاہ) فرستاد و امیر جہاں دار شاہ شخص مذکور
 و شام دادہ سوال کردہ بود چرا بدون اسیر ہائیکہ ہائے آوردن انہار رفتہ بودی
 مراجعت کردی شخص مذکور صورت خود را باز نمودہ پارچہ زر بفت را نزد امیر انداختہ
 گفت نتیجہ بدون پیغامات احمقانہ شما این ست کہ بسر آمدہ و اگر احتیاط ننمائید عما
 قریب بسر شما ہم ہمیں کار خواہد آمد میر مذکور از این رفتار من متغیر شدہ بلشکر خودش
 حکم دادہ بود فوراً عازم خاں آباد شود بلافاصلہ بشار الیہ گفتند اینک لشکر افغان
 رسیدہ ولایت را متصرف شدہ ہائے (تالیخاں) را مطیع نمودند چون اس خبر محقق گردید
 میر مذکور متوحش شدہ خود را باخت سر کرد ہائے او بعض اینکہ اورا قوت قلب بدہند
 گفتند پدر شما دختر خود را ہمیں سبب باینہا دادہ بود کہ خودش را از ہمچو شخص ہولناک
 محفوظ بدارد و شما خیلے احمق بودہ اید کہ پیغامات جورانہ باین طور شخصے مے فرستید
 میر مذکور جواب دادہ بود کہ شما با طرف شور پدر من بودہ اید حال اہم من مصلحت بدہیجہ
 باید کرد سر کرد ہائے مذکور مشورت نمودہ چنین صلاح دادند کہ برادر میر با ہیئت نفر
 سر کردہ و چیل کینز و چیل غلام بچہ بہمت سلام من بہا یند و نیز برادر میر خیلے از تجاوت
 چین از قبیل پارچہ ہائے ابریمی و قالیچہ ہا و ظروف چینی وغیر ہم با خود بیاورد و خود
 میر کاٹز معذرت آمیز می نوشتہ یکے از خواہر ہا بایکے از خانوادہ خود را بزوجیت
 بن بدہتا باین تدبیر میر مذکور بتواند خود را و مملکت خود را حفاظت نمودہ انجام کارش
 مثل میر تالیق انشود چون دیگر وسیلہ بہمت میر غرام نمود مجبور شد کہ مصلحت سر کردہ

خود عمل نماید فوراً معذرت نامہ دہ آیا بہت من فرستادہ کاغذ سے ہم بصاحب منصبہما
 لشکر امور من نوشتہ دستبرداشتہ کہ بخاطر خدا اقداسے بخالفت اونمائے تابرادرش
 بخان آباد نزد من برسہ و بہت آنہا حکم مجذوف فرستادہ شود کہ چہ اقدامت بعمل بیاورند
 ایں مراسلہ در منزل (کلوکاں) بدخشاں بصاحب منصبہما سے من کہ تا مدت سرور آنجا
 رسیدہ بودند اصل گردید صاحب منصبہما سے من خواہش اور اپنی پیرفتہ ہما نجاتا قاصد
 نمودہ قاصدے نزد من فرستادہ از ایں واقعہ مرا اطلاع دادند برادر میر جہاں (شاہ)
 بوقت مقررہ پاسہ ہزار نفر نوکر بحضور من وارد گردیدہ فرسکہ کہ (میر جہاں دارشاہ) نوشتہ
 و در باب رفتار خود بعلت اینکہ ہمیشہ مخمورے باشد و از افعال خود بے خبر است عذر
 خواہی نمودہ بود من رسانید من تبسم نمودہ اسر کردہ با گفتہ بخیاں من ایں معذرت ہمیشہ
 صحیح ست و چوں بہت واقعی ہستم کہ ہا لے تالیخان بھنگم از ستادہ پاسہ آسا
 بہرمانی پیش آدم و قبول کردم کہ میر آنہا معصوب ہارم و نیز آنہا را مخلص نمودم و لے خواہش
 (میر جہاں دارشاہ) در باب اینکہ دختر برادرش را تزویج نہایم رو کردم گفتہ چوں دختر
 از خانوارہ شمار عمومی تزویج کردہ است ہمیں وصلت بیندایں دو خانوادہ کھانی است
 و بایں طور در آن زمان اعتشاشات بدخشاں با تمام رسیدہ و ایں وقایع تمام
 کہ از جملہ مکاشفات بود بہت من رخ داد کہ باید بایں موقع مذاکرہ ہاں
 بنمایم و با کمال مسرت و رایں بجائے نگاہم

روزے بدر بارشتہ بودم کاغذے از جانب دختر (سرور محمد) عظمیٰ خاں کہ
 نامزد من و در کابل بود من رسید مشارالہ بقاصد خود دستور العمل دادہ بود کہ کاغذ اورا
 بشخص خودم بدہ و باید کاغذ کور را دیگر کسی نہ بیند و جواب را ہم باید شخصاً نوشتہ
 نہایم چنانچہ قبلاً بیان داشتہ ایم من صبح وقت مائل خواندن نوشتن بودم و افسوس
 ہم کہ خواندہ بودم فراموش داشتہ و رایں موقع میتوان تصور کرد کہ از رسیدہ
 مذکور چہ حالت مایوسانہ داشتہ قلم پدیدان گرفتہ خود را ملاقات
 میزنم و خود را آدم خوبی سے دانم چوں بے سواد ہستم حقیقتاً تہیج انسانا خیر است
 ندارم آنست وقت خوابیدان گریز یادی کردم با کمال عجز ارواح اولیا را نزد خود
 شفیع نمودہ استغاثہ کردہ مکرراً و علمے کردم کہ خدا یا خورے بقلب من فرستادہ قلب

روشن ناسا تا بتوانم بنویسم و بخوانم و مراد از نظار مخلوق خود نخل و شرمندہ مخواه بعد از گریستن
بسیار وقت تخر بنحواب رفتم در عالم رویا دیدم شخص قدسی ماسی ظاہر شد قاتلش میانه
و آزاده چشمهایش مثل بادام ابروهایش کشیده محاسن انبوه صورتش بیضوی انگشتها
و تنش باریک و دراز عمامہ نخودی بسر شال محرماتی بکمر و عصاے بندی کہ سرش آہن
داشت بدستش بود با این ہیئت دیدم بطرف سر من ایستاده بحال ملائمت میگویی
عبدالرحمن برخیز بنویس من سرا سیمہ بیدار شدم چوں کسے راندیدم دوبارہ بنحواب
رفتم مجدداً آہاں ایکل بہ نظرم آمدہ گفت من نے گویم بنویس و تو بنحوالی من مترود
شدہ باز بیدار شدم چوں کسے راندیدم مجدداً خوابیدم و نہ سوم ہماں شخص
قدسی ماب ظاہر شدہ باحالت تغیر گفت اگر دوبارہ خوابیدی سینہ تو را با عصاے
خود می شکام از این تہدید خائف شدہ بیدار شدم و یک خوابیدم غلام بچہ بار
فریاد کردم کاغذ و قلم بر لے من آوردند کلماتے را کہ در کتب نہ نوشتم بخیاں خود
مچتم نمودہ از برکت خداوندی اشکال حروفات پشت سر ہم بنحاطرم لے آمد و ہر چہ
خواندہ بودم بذہن خود آوردہ شروع بنوشتن کلمات رسد کاغذ نمودم باین طریق
تا قبل از طلوع آفتاب کاغذ را کہ تقریباً شصت ہفتاد سطر داشت بعضی از حروفات را
مفرد نوشتہ بودم و بعضی ہا ہم شکل صحیحی نہ داشت وقتے مرور نمودم دیدم ہر چہ نوشتہ
ہم سے توانم بخوانم و نیز دریافتم کہ اغلاط زیاد دارد کاغذ مذکور را پارہ نمودہ مجدداً
نوشتم و بیش از اندازہ مشغوف و مسرور گردیدم صبح آنروز یکہ کاغذ را کہ حکام بمن
نوشتہ بودند باز نمودہ چون دیدم مطلب مراسلات مذکور را سے توانم بخوانم و تقابل
بر شعفم از دور و در موقع حاضر شدن بدربار منشی کہ مراسلات را بخواست من قرابت
مے نمود علی الرسم نزد من آمد من باو گفتم امروز نوشتہ ہات را من خود میخوانم
شما اشتباہات مرا تصحیح نمایند منشی مذکور تبسم نمودہ گفت حضرت عالی نے تو انید بخوانید
من یا کلمے را باز نمودہ گفتم بشنومے توانم بخوانم یا خیر شروع بخواندن کردم و خواب را
ہم بخشی گفتم بنویسد باین طریق دو سست مراسلات را خواندہ تقریباً صد مراسلہ را
جواب دادم بعد از چند روز بیچ وجہ محتاج باعانت خود نمودم و کاغذ ہائے شخصی
خود را خودم سے خواندم و جواب مے پوشتم پس از چند روز قرآن را بتازگی خواندم

و باسم اولیاد انبیا مذکور است و او در شرح این مرحمت خداوندی که قدرت خواندن نوشتن
 بمن داده به پدرم نوشته مرسله را بتوسط الله باشی خودم فرستادم پدرم ابتدا
 در باب صحبت این ملکیت تردید داشت لکن باشی من عرض کرده بود پس شما چیزی را
 که صحت نداشته باشد من تو اندیشما بنویسد و اگر شما خلاف بگوید چگونه می تواند
 روی شمارا به بیند که خالام پدرم حرف الله باشی مرا باور نمود و شیخ هزار تنگ نقد و خلعت
 قیمتی بلبله باشی من فرستاد فرموده بجهت من شمشیر یاق طلالی داده توپ کتوبه چند
 توپ پارچه اسبک شمشیر بجهت من فرستاد من خداوند را حمد نمودم از پدرم بجهت
 فرستادن این هدایا اظهار شکر نمودم *

و قتی که امورات ولایات بدخشان و قندهار غنم منظم گردید بلافاصله در باب
 قلاب دو چاراشه کالایا شد هم میرانولایت موسوم (شاه خاں) او و نیز اسوار مقدر
 داشت سیزده هزار گوسفند مال الهی که قندهار علی الزم در نرستان نزدیک
 جیحون می چریدند چنانچه بر سر این خبر من و وزیر اسوار فرستادم که گوسفند
 مذکور را از آنها گرفته بآنها بکین بالاستحقاق آنامسترد و از اسوار با سه تالار کفند از
 رود (جیحون) گذشته بودند که اسوار با سه من سیده با اسب با سه تالار کفند که آب
 کثیر بود گذشته آن طرف جیحون بنام بختی کرده پانصد نفره اسوار با سه مذکور شده
 تعداد زیادی بخواه انداخته گردیده گوسفند را از آنها گرفته اسوار با سه من مراجعت
 نموده همان طرف آب توقف نمود منتظر رسیدن کمک و دستور العمل از من بجهت
 گرفتن قلاب است و چون از جانب پدرم و این باب بمن حکم رسید به بود بآنها
 پیغام دادم مراجعت نمایند گوسفند را را بصاحبانش متروک داشته خوشتر نشین
 گوسفند را بمن بخواهند چون رسم ولایت اینست که یک ثلث مال بخواسته را
 که از تالار کفند کالایا پس گرفته شود باید بجز این همه به بند من گوسفند بخواهند

و لے در عوض بشت هزار طلا آنام قبول نمودم سه هزار طلا
 بقیه را بجهت نمودم تصرف نمود و به شاه بخشیدم و بخواه من بخواه نمود
 من ولایت قلاب را از او استخراج خواهم نمود و میرانولایت را جواب عذر خواهم نمود
 هدایا فرستاد و تمین نمود که در باره این گونه اتفاقات واقع نخواهد شد و یک تنگ

گرفتہ اسیر ہائیکہ گرفتہ ہووم مستخلص نمودم از این معاملہ ہم دہ ہزار طلا عاید من گردیدہ
بعد از این واقعہ در این واقعہ در این ولایات امنیت حاصل گردید و من موقع
معتنم دانستہ سہ ہزار یا پو دو ہزار شتر بامالہ بے بنہ خود مان افزودم مقارن این
وقت کافدے از پدرم بمن رسید کہ خیال آمدن بقتہ غن را دار و یک ماہ قبل
از حرکت خود مرا اطلاع خواہد داد من جواب دادم انشاء اللہ بسلامتی تشریف بیاورید

فصل دوم

در باب فرار از بلخ ہجرت بہ بخارا در سال ۱۲۸۲ھ

حالا باید توجہ مطالعہ کنندگان کتاب خود را بطرف ہرات معطوف ہمارہ
زمانیکہ جدم (امیر دوست محمد خاں) ہرات حملہ آورد و علیل المزاج بود و سردار (شیر علی خاں)
تمام اوقات خود را صرف پرستاری پدرش مے نمود پس ہلے و گیرش مثل سردار
(محمد امین خاں) و سردار (محمد اسلم خاں) بسبب بغض و عداوتیکہ با برادراندر خود داشت
یعنی (شیر علی خاں) داشتند با (سلطان احمد خاں) حاکم ہرات کہ دشمن (امیر دوست محمد خاں)
بود مشغول سازش بودند از این رفتار خود پدر خود را خیلے مکدر ساختند (عجباً کہ با
دشمنہاے پدر خود دوست مے شدند) خدا نکند من اینچ وقت بچنین کار ہاے
زشت اقدام نہایم و راہیں وقت (امیر دوست محمد خاں) وفات یافت لغش اورا
در ہرات قرب مزار (خواجہ عبداللہ انصاری) دفن نمودند

بعد از این واقعہ چوں پسر ہایش دیدند مے توانستہ بسلطنت افغانستان
تامل شوند سردار (شیر علی خاں) را بامارت افغانستان اعلان نمودند خوشاں بدون
اجازتہ و اطلاع (امیر شیر علی خاں) بولایات حکومتے خود شاں عازم شدند (امیر
شیر علی خاں) اوید برادر ہایش اورا واگذاشتہ رفتند پس خودش (محمد یعقوب خاں)
حاکم ہرات مقرر نمودہ خودش عازم قند ہار گردید پس اندر وقت ہار باز ہم
برادر ہایش بملاقات او نیامدند در این بین کہ عمو ہایم از ہرات فرار نمودہ بولایات

خوورفتہ بودند سردار (محمد اسلم خاں) کہ حاکم ہیچیدہ شریخ و سردار (محمد عظیم خاں) کہ حکم
 اکرم و دوست) بودند فوراً شروع بفراہم آوردن اشکالات بطرف کابل شدند۔
 زمانیکہ جدم از کابل بطرف ہرات میرفتہ است سردار (محمد علی خاں) پسر بزرگ
 (امیر شیر علی خاں) را ب حکومت کابل مقرر داشتہ بود (محمد علی خاں) بہ پدرش بقتد ہا
 نوشتہ اصرار نمودہ کہ فوراً بکابل بیاید والا آشوبی برپا خواہد شد پسیدن این خبر
 (امیر شیر علی خاں) بدو تنبیہ بر اور ہائش عازم کابل گردید باین خیال کہ اول بایر
 سردار (محمد عظیم خاں) کہ برادر اندرش بود و پیچیدہ کار اورا تمام نماید بعد ہا
 خودش را بہمت بیوفائے کہ کردہ بودند تنبیہ نماید (امیر شیر علی خاں) اورہ وغوین
 قرآنی نزد عموم سردار (محمد عظیم خاں) اکرم و دوست) فرستادہ باو پیغام داد
 چوں شما پسر بزرگتر (امیر دوست محمد خاں) سنے ہا شہنشاہیستہ شمارا برادر بزرگتر (محمد
 خودم خواہم دانست باید شما فوراً بغزنین آمدہ یک دفعہ ملاقات نمایند پسہ سردار
 (محمد عظیم خاں) مطمئن شدہ بملاقات (امیر شیر علی خاں) آمدہ و ایں دو بر اور تعذرات
 خود را تجدید نمودہ قرآن ہر کردہ بعد ازاں عموم پسر بزرگ خود سردار (محمد علی خاں)
 را بار (امیر شیر علی خاں) گذاشتہ خودش بحمل حکمرانی خود مراجعت نمود (امیر شیر علی خاں)
 بکابل آمد زمان ورود (امیر شیر علی خاں) بغزنین سردار (محمد اسلم خاں) کہ وہا میاں
 توقف داشت عیال و اموال خود را گذاشتہ فوراً بر بلخ آمدہ ایں مقام پر ہم
 دین بلخ بود من باو نوشتہ کہ سردار (محمد اسلم خاں) شخص مفسدہ است اشارہ بقمریت
 نمایند و اورا بخود راہ نہ دیہد پر ہم جواب چوں اشارہ الیہ بین نہادہ کہ سکتہ توام
 اورا نپذیرم (امیر شیر علی خاں) ترک معاہدہ یکہ با عموم سردار (محمد اسلم خاں) کردہ و در
 لشکرے بسر کرد کہ سردار رفیق الدین خاں کہ شخص زشتہ بود و کج خلقیہا
 عموم باین چنین دشمن قومی تاب مقاومت نیاوردہ و بطاعت و تسلیم
 ملکہ افغانستان گریخت و (امیر شیر علی خاں) محاللات دکت (کت)
 تعلق بہ پریم داشت و جدم بتیول پریم دست فرستادہ کہ ایں محاللات دکت
 وراں وقت سپردہ (امیر شیر علی خاں) بود کہ اشارہ الیہ پریم بزرگتر بہ بلخ
 تعذیانہ (امیر شیر علی خاں) کہ انخیالات برادر ہائش را با او مخالف نمودہ نیلہ شہنشاہی ہم

محمد افضل خاں را بجائے پدر خود مے داغ و حاضر شدہ ام از جنگیدن بابر اور خود
محض اینکہ پدرم (امیر و دست خود خاں) باین نام نشود استرازا نمایم
پدرم فریب این تہذبات را خور و قرآن را بوسیدہ چشم خود گذشتہ عازم اردو
(امیر شیر علی خاں) شد اگرچہ لشکر از پدرم ہتدعا نمودند کہ جنگ نمودہ کار را یکسرہ نمایند
و بے قبول کردہ حکم مراجعت آنہا دادہ پس از ورود بار و دوسے برادرش (امیر شیر علی خاں)
بجہت پذیرائی پدرم بیرون آمدہ رکاب او را بوسیدہ باین تملقات مزدورانہ پدرم را
فریب داد و اثر دادہ جنگ نمودن بابر اور بزرگتر خود اظہار تاسف نمود و بعدلی بہت
پدرم عادت نمودش مشغول خدمتگذاری شد

پدرم دادہ بوجہم از اینکہ تقاربین او و برادرش مرتفع گردید خداوند را شکر نمود
از چند ساعت بار و دوسے خود مراجعت نمودہ ہفت ہزار گوسفند و دو ہزار خردار آورد
و جو بہت برادرش فرستاد زیرا کہ (امیر شیر علی خاں) بار و دوسے پدرم آمدہ باز دید نمود
بعد از مراجعت خود (محمد رفیق خاں) را نزد پدرم فرستادہ خواہش نمود کہ (امیر
شیر علی خاں) اجازت بدہد کہ بہت زیارت قبر شاہ مردان (بزار شریف) بیاید بعد کابل
مراجعت نماید زیرا کہ در کابل کار ہائے زیادہ دارد و پدرم با واجازت دادہ لشکر خود را
از راہ (ذریہ یوسف) بطرف بلخ فرستادہ خودش با سہ ہزار سوار خاصہ خود با اتفاق
(امیر شیر علی خاں) از راہ آفاق عازم گردید و قتیکہ لشکر پدرم بہ تختہ پل رسیدن من
در اینجا بودم پدرم نوشتہ اشتباہ بزرگے نمودہ آید کہ لشکر خود را از خود جدا کردہ ایہ
سے پدرم انتہائی بجزئی من نگذاشت (امیر شیر علی خاں) پسر خودش (سردار محمد علی خاں)
را جلو تر از خود (بزار شریف) فرستاد (سردار محمد علی خاں) چنین تصور مے کرد کہ
باید من (بزار شریف) رفتہ اورا ملاقات نمایم و لے من کاغذ خیر مقدم باو نوشتہ
گفتم اگر شازحت کشیدہ ملاقات من بیاید از دیدن شما مشغوف خواہم شد
سردار محمد علی خاں (جواب نوشتہ عجالے خواہم نزد پدرم مراجعت نمایم انشاء اللہ
بعد با شمار ملاقات خواہم نمود و قتیکہ پدرم وارد (بزار شریف) شد من خدمتش مشرف
شدہ سعی کردم باو حالے نمایم کہ (امیر شیر علی خاں) باشما خدمت کردہ است و از پدرم اجازت
نخواستہ را (امیر شیر علی خاں) وارد شود اورا اسیر نمایم و لے پدرم قرآن را برواشتہ

گفت بخاطر این کلام خدا چنان اقدام زشتی نکن جواب دادم که شما خواهید دید شوی من
ہیں کار زشت را خواہ کرد

روز بعد را میر شیر علی خاں وار و گردید یکشب از در و وضعه رمزار شریف رسید
دبنا شفر خاں مراجعت نمود پدرم در سخنی بلایاقت من آمده بپوشید و ایام اینجا بگفت
برادرش فرستاده پیغام داده بگفت خدا جاننے نزد شما خواہم آمد من از پدرم استعاضا
نمودم بوداع نزد و کے کافی السابق گوش بگرفت من داده عازم تاشفر خاں گردید
درود بانجا را میر شیر علی خاں عہدے را کہ با پدرم کرد بود شکستہ پدرم را من بہم
من بانما متفق شدہ باین قصد عازم رمزار شریف شدم بورہ و آنجا چادر ہا ہر پانچ
در این موقع کاغذی از پدرم رسید کہ رانخی سیستم چنانہ نمائی و اگر چنانکہ کنی تو اطلاق خواہم
کرد من بنیون کاغذ کور را بعضا کرخ دم قرأت کردم چون دیدند حکم شدہ اہم بنانکہ ہم
تمامہ اگذاشتہ بطرف کابل روانہ شدند فقط پانصد الی ششصد نفر از کسان خودم بودند
بمن مانند بوقت نصف شب مرا ساد و گریے از پدرم بگفت من رسید تو خیر کردہ بود
کہ باتمام ہمزایاں وفادار خودم کہ مان بوندہا من باشند بطرف بخارا بروم علیہذا را
حرکت کردہ بطوری سرعت فرستم کہ تا اول آفتاب بہ نیمہ راہ سرحد رسیدہ بودہ و در
دہ ولت آباد دیدم تقریباً دو ہزار سوار باطراف کوسے ایستادہ اند و آدم بسیار
بالاکے کوہ دیدہ مے شود قاصدے بگفت تحقیق دشناختن این مردم دشناختہ خبر آورد
ہیما سوار باے (اوزکیہ) بلخ ہستند پس از تحصیل اطلاع بطرف آمان روانہ شدیم آمان
سلام دادہ گفتند مشغول جشن عروسی مے باشیم از آمانا پرسیدیم سوار بائیکہ کہ کوہ معلوم کے شہد
چکارہ ہستند باب دادہ آمانا افغان ہستند و غلہ باندہ از این اطلاع استنہاد کردہ
کہ آمانا باید نائب غلام احمد خاں و عبد کریم خاں باشند کہ ویشب از من بہ اطلاع
پیغام فرستادہ آمانا بطرف نمود و عوت نمودم کہ بیاندہا من متفق شدہ
تا آمانا کتابچہ سے نویسم بقول فرستادہ من بطور من فرستادہ متفقہ آمانا من ہوں
من کیستم با من متفق شدہ معلوم شد غلام احمد خاں ہم شبانہ آمانا دور افتادہ تنہا
ماندہ بودہ است بہ حال ہمہ ما فوراً بطرف رود جیوان روانہ شدیم سوار باے اوزکیہ
حاضر شدند با ما بیاندہا من بانما لغتم لازم نیست بیاندہا بر کردہ اصرار نہ نمودہ کہ ما مانہم

باشما خدمت نہا تم من گفتم محتاج بلکہ شناسیم و جباً از آنها خواہش نمودم مراجعت نمایند
چون خوب میدانستم کہ اوزبکها از افغانها متغیر هستند و ہمیشہ حاضر اند بآنها صدمہ برسانند
سوار ہائے مذکور بالا خرہ راضی شدند مراجعت نمودند و ما با عازم گردیدہ از آنجہ نہر بلخ
گذشتیم کہ بعد آن ہیچ قلعہ و آبادی تا کنارہ جیون نیست و تماماً بیابان چول ست در اینجا
قالیزی بودیم ہمراہان خود گفتم ہر یک از آنها دو خر بوزہ یاد و اہندوانہ بخورصین خود بردارند
مبا و اور راہ چول آب پیدا کنیم چوں نیمہ راہ بطرف جیون طے شد تقریباً نصف
از سوار ہائے من پائین آمدند کہ خر بوزہ ہائے خود را بخورند من می کروم آنها را از این کار و
دارم بآنها گفتم این محل خطرناکے ست بہتر است خر بوزہ ہائے خود را سر سوار ہائے بخورید
و لے (نائب غلام احمد خاں) گفت شما بروید ما گرنے روز را در اینجا بسر بردہ عقب سر شما
خواہیم آمد بعد از این گفتگو قالیچہ ہائے خود را زیر وخت ہائے جنگلی پہن نمودہ مشغول
راحت شدند من با نئی نفر سوار و تمام پول نقدیکہ داشتم با خود برداشتہ روانہ گردیدم
(غلام احمد تنبل) را با دوست و چہل سوار کہ سر کردہ ہائے آنها اشخاص ذیل بودند عقب
گذر آسم (ناظر حیدر) (عبدالرحیم) کرنیل سہراب (کرنیل نظیر) (کماندان اسکندر
چرخے کماندان) ۛ

(اسکندر چرخے) با چہل نفر کابستہاں و سالہ دار ہا در این موقع بیان مے نام
کہ من پیر سہ سالہ خود را با پسر والے او (سردار عظیم خاں) کہ پانزودہ سالہ بود در تختہ پل
گذاشتہ بودم و اینہا پسر وہ (اسکندر خاں) اور کزانی غلام علی) نام بودند بعد از طے مسافت
دوسہ فرسخ دیدم سوار ہائے از عقب سر با تاخت مے آید تا مل نمودیم تا رسیدہ خبر آورد
کہ سوار ہائے اوزبکچہ کہ من آنها را مراجعت دادہ بودم بعوض اینکہ بخانہائے خود شاں
بروند از ما تعاقب نمودہ مے آمدہ تا اینکہ (نائب غلام خاں) و ہمراہاں اوزیر و رختہائے
جنگل خوابیدہ بودند رسیدہ بآنها حملہ آوردہ اند این قاصد را نزد من فرستادہ اند کہ بلکہ
آنها بروم من گفتم کسان من عجب عقلے دارند بعوض اینکہ فرار نمودہ خود را از مملکت نجات
دہند مے خواہند ہم بروم با آنها کشتہ شوم بہمت مردماں لشکرے در وقت جنگ شجاعت
تنہا کافی نیست بلکہ شعور و شستہ باشند کہ در وقت لزوم جان خود را از مملکت برہانند
جاں بدر بدن از خطر ہم شجاعت ست من بفرستادہ آنها حلے نمودم کہ وقتے سچی صبر و

ہمراہ دہشتم جنگ نکر دم حالاکہ فقط سنی سوار ہمارہ من ست چکونے تو انہم بھنگم یک نفر از
 سر کرد ہا موسوم بہ (نصیر خاں) کہ با من بودند بسبب اینکه برادرش (سہراب) عقوبت مانده
 بود مراجعت نمود بعد از آن مابطرف جیحون روانہ شدیم بفاصلہ قلیلہ بجیحون رسیدہ
 ہمراہان خود گفتم مکث نمایند و خودم با یک نفر تاختہ جلو رفتم کہ قایقی کرایہ نمایم باین سبب
 این کار را کردم کہ تعداد ما را کہ قایقچہا بہ بیند ترسند دیدم فقط ایک قایق بہ پیشرفت
 و چند نفر از تجار ترکمانیکہ حمل کشکش و بادام داشتند برائے کرایہ قایق گفتگو سے کردند یک
 نفر از آنها بار خود را بادہ شتر در قایق گذاشتہ بود من پیادہ شدہ داخل قایق شدم
 قایقچہا بزبان ترکی از من پرسیدند شما چکارہ ہستید من ہم بزبان ترکی جواب دادم تا ہر
 مے ہاشم در بین این گفتگو من سوار خود را فرستادم کہ ہمراہان مرا بیاورد سوار ہا
 من رسیدہ باعث استعجاب قایقچہا و تجار گردیدہ معنی نمودند قایق را از ما کیہ من
 تفنگ خود را سروسر گرفتہ گفتم اگر داخل قایق شوید فوراً کالہ خواہید نمود و آخر الامر
 راضی شدند مرا فوہ تھانید ازیک از سوار ہا سے من پرسیدم باین شخص کیست سوار
 مذکور بآنها جواب داد این شخص (سردار عبدالرحمن خاں) پیر سردار مخاضی (نشان) است
 ہمینکہ دانستند تعارف نمودہ معذرت خواستند من ہم عذر آنہا را پذیرفتہ ہمراہان و
 راہ و قیمت منقسم نمودم کہ یک قیمت با اسپ ہا سے ایشان با من در قایق بیایند و
 دیگر چوں مجبور بودند عقب بماند بآنها گفتم از قایقچہا بایل گرفته بہمت سفالت خود شا
 نگرے ترتیب دہند و قتیکہ تقریباً از جیحون گذشتہ بودیم در مقابل قایقی دیدیم
 یکے از ہمراہان خود را کہ شناور خوبی بود فرستادم خبر بیاورد در قایق کیست شنائیہ
 رفتہ خبر آورد کہ (عبدالرحیم) با یک نفر فرستادہ (امیر بخارا) مے باشد یک دیگر اما قایق
 نمودہ مسرور شدیم من دو ساعت بظہ مانده یہ از مسافرت شش ساعتہ
 خاک بخارا شہم قایقچہا گفتند اگر میل دارید اسپ ہا سے بخارا
 ببرید من بہتر دانستم و رکنا رہ جیحون توقف نمایم تا دو سوار
 بقایقچہا و آدم کہ بہمت خود شاں و اسپ ہا سے فرستادہ (امیر بخارا) مے باشد
 (عبدالرحیم) خادم کہ با مامور (امیر) بروند کہ وہ راس کو سفند خریدہ خذائے بہخت
 حاضر نمایند و سی صد عدد نمان ہم بہمت سوار ہا سے من کہ روز بعد بایر رسید تہیہ کنند

کاغذ سے ہم حکام رشیر آباد کہ تخت حکومت را میر بخارا بنود نوشته اند و خود
 بخاک او اطلاع داده خواہش نمودم و دیست سوار با نظر خفہ چون برائے تقویت
 سوار ہائے ان بفرستد بوسول مرسلہ من حاکم مذکور خواہش مرا پذیرفت کہ چار صد سوار
 و چند قایق صبح زود بہت این کار خواہ فرستاد وقت طلوع صبح من صدارے چند
 تیر تفنگ شنیدم بعد از وہ فقرہ شلیک سوار ہائے خود را بیدار نموده بانہا این طو
 قے کہ کروم کہ این صدارے تفنگ از طرف رفقاے شامے باشد کہ بشا و مالی
 سوار شدن بقایق این شلیک را می نمایند و بقایق چہا وعدہ وادام کہ بیست عدد قایق
 بہتست کہ حاضر کنند بہت ہر قایقی پنجہ طلا انعام خواہم واد قایق چہا گفتہ طرف مقابل
 رہ و خانہ تابرہ جنگ مشغول ست ما آنجا نیرویم کہ خود را بخطر بیند ازیم من چند دقیقه
 تا علی نمودہ بنام بچہ خودم موسوم بحسن حکم وادام یک کیسہ ہزار طلا کہ سپردہ باد بود بیاد
 این طلا را از پیش روئے قایق چہا شمر دم و بانہا گفتہ اگر قایق ہائیکہ خواستہ ام حاضر نمایند
 این ہزار طلا را بشما خواہم واد قایق چہا باورسنے کردند کہ این اظہار من صحیح ست من بانہا
 گفتہ اگر شما آدمہا سے خود را الاں عقب قایق بفرستید این طلا را می توانید ہمیں حالہ
 بہرید تمامہ باین ہمہ میری عدد و قایق حاضر نمودند قایق ہا را سوار شدہ بسرعت حرکت
 کرویم کہ کم از دو ساعت و وثلث رود خانہ راستے نمودم معلوم شد سوار ہائے من کہ
 انہا میرا بالی عقب ہائہ بخواب رشتہ بودند بعد از اینکہ سوار ہائے داد و کیسہ بانہا
 خود نمودن متذکر خواجہ جنگ نمودہ خود را کم کم عقب کشیدہ تا کنار رود و چون سانیدہ
 و سوار ہائے اور کہ چہاں دیدہ اند و رود خانہ قایقی پدیدار نیست و شب ہم سیدہ
 جنگ را موقوفہ نمودہ خیال کردہ اند صبح زود عینم خود را اسیر خواہند نمود و صدارے
 تفنگی کہ طلوع صبح شنیدم از ہمیں با بودہ است و راہیں موقع سوار ہائے من از
 زمین قایق را قوت مندہ سب یافتہ و لیرانہ مشغول مدافعہ شد سوار ہائے دیگر ہم کہ عقب
 جنگ نمودن را قوت مندہ بودند چہاں بودند جرأت پیدا کردہ بدشمن شلیک نمودند
 کہ انہا بدشمن را قوت مندہ شدہ رو بفرار نہادند انہا ہمہ ما با سالار زود خانہ عبور
 کردیم ہم

سوار ہائے من مذاکرہ کہ حکم من بہتست انہا تمینہ کردہ بودند بانہا بیل انداز

کہ مکنتشاں بود خور و پذیرا کہ مدت ہی و شش ساعت بود چیرے نخورد و بود بعد از این
با کماں راحت تا عصر روز بعد در خانہاے قایقچہا استراحت نمود بعد از آن عازم بخارا
شدیم یک شب در (علی آباد) منزل نموده در اینجا حاکم (شیراز) و دو ساسے و لایستے
باستقبال من آمدہ بمنزلے کہ حاکم مرز و بخت پذیرائے من حاضر کرده بود و ہم روز
در اینجا مہمان بودم در این بین زامیر بخارا مرستہ بخت من فرستادہ مراد و عورت نمود
کہ ملاقات او بخارا بروم من ہم فوراً عازم شدہ بقرار ذیل طے منازل نمودم :

اول شوراہ - دوم سراہ - سوم بلاغ - چہارم چہارگاہ - پنجم حیشہ
ششم حفیظان - ہفتم قرہ شیخ - ہشتم نندار - نهم کہکلی - دہم قرشی پنجروزہ و قرشی
توقف نمودہ از آنجا بخوجہ و کاکاں از آنجا وار و بخارا شدم توں بیک امیر بخارا اباقی
و کوتوال و بعضے از سر کردہ ہاے بزرگ در مقام موسوم بہ کاکاں باستقبال آمدند و مرا
بسترے کہ بخت پذیرائے من ہتیا کردہ بودند فرود آوردند مہمان دار من آمدہ نمود
معرفی نمود تا روز بخت من مہمانی آوردند بعد از آن امیر خلعت بخت من و
صاحب منصبہاے من باوہ ہزار تنگہ بخت خود و بخت ہر یک از صاحب منصبہا
من ہزار تنگہ و بخت آنہا یک منصب شاں کہ تر بود با نصف یا شصت تنگہ و بخت
سوار باہر کہ ہم دلیست تنگہ فرستادہ و نیز وہ دست یراق طلا بخت اسب فرستاد
من ہم در عوض بخت امیر مذکور یک قبضہ شمشیر و ستہ طار یک دست یراق اسب طلا
کہ وازوہ ہزار اشرفی قیمت آں بود و یک قبضہ شمشیر و ستہ طار و دست یراق طلا
و یک کمر بند مسع کہ تقدیم بآں توہمان قیمت داشت باوہ اسب سی از اسب
اسب باے خودم بازینہاے انگلیسی سطلاند طافہ کجاہ و طلا قرینہ و ہر یک ہزار
طاوہ شاں کشمیری و نہ طاوہ خلیل خاں کشمیری و نہ طاوہ خلیل خاں کشمیری و نہ طاوہ
بخت امیر فرستادہ نیز امیر بعضے لباسہاے باہر فرستادہ و ہر یک ہزار
فرستاد کہ زیر جامہ بند داشت من گفتن این کمر جامہ بند ہزار تنگہ قیمت
تعجب نمودم زیرا کہ زیر جامہ از پاجہاے سودا کہ چہاں کہ کمر بند ہزار تنگہ
بفروش و بند زنگ شدہ بود و قتیلاہ من و صاحب منصبہاے من این لباسہا
پوشیم یک نفو کوکر آمد و خبر داد کہ امیر بخت ملاقاتہ من حاضر شد و در وقت

پس از ورود بختاریات امیر قوش بیکے مرا استقبال نمودہ با طاق ہائے امیر بروسم
 میر ہائے بخارا این است کہ خود امیر با دوسہ نفر غلام بچہ ہائے خاطر خواہ خودش در
 طاق بزرگے جلوس مے کند و صاحب منصب ہائے او در اطراف طاق روس
 سکو ہائے کوچک مے نشینند و در ب طاق دو نفر در بان ایستادہ اند کہ اتصالاً
 مے کنند کہ امیر با چشم خود اشارہ بانہائے کند یا خیر اگر امیر اشارہ چشمے بانہا کند فوراً
 دویدہ نزد امیر روند کہ بے میند چہ مے خواہد بعد قہرا گرشتہ پیغام امیر را ہو داجے
 پیش خدمت باشی میرسانند و قتیکہ من نزدیک رسیدم در بانہا دویدہ نزد امیر رفتہ
 بعد ہو داجے آمدہ گفت امیر ہایاے شمار قبول فرمودہ است و من گفتند کہ باید جلو
 اسپ ہائے خود را بدست خود گرفتہ پولہارا بدوش خود گذاشتہ با میر تعظیم نمایم من
 جواب دادم بجمت حل پولہا یک نفر لازم ست و بجمت اسپ ہا دو متر و من
 در دنیا سجدہ خواہم کرد و غیر از ضائیکہ مرا خلق نمودہ دیگرے را قابل سجدہ نمانے دان
 در بیان مذکور کہ بیج وقت قبلاً ہیچو جوابے از کسے نشیندہ بود خیلے متغیر شد غلے
 گفتم یا اینکے شخصاً پیغامے دارم با میر میرسانم یا بجائے دیگر میروم آخر الامر قوش
 چیزے ہو داجے گفت ہو داجے نزد امیر رفتہ مراجعت نمودہ گفت امیر قبول فرمودہ
 است برسم خود سلام نمائی من وارد طاق شدہ علی الرسم سلام کردم با امیر دست
 دادم امیر گفت نزدیک او بنشینم من موڈ بانہ نشستہ در بین صحبت محترماً با امیر
 نمودم تا یک ساعت صحبت داشتہ بعد بمنزل مراجعت کردم بعد از دو ماہ نشستہ
 امیر یک نفر از نوکر ہائے خوراداد داشتہ بود کہ نزد من آمدہ من گوید کہ امیر نسبت
 بشما خیلے مہربان ست خوبست شما ہم یک ہزار طلا و نقد و سہ نفر از غلام بچہ ہائے
 خوش صورت خود را با میر پیش کش نمائند من جواب دادم ایں غلام بچہ ہا بشما
 من مے باشند بدل کردن طلا ہم کار سلاطین ست من علی الرسم بجمت امیر ہا
 فرستادہ ام حالا توقع انعامات از ایشان دارم بعد از وہ روز باز ہاں شخص نزد من
 آمدہ اظہار داشت امیر بجمت شما سلام فرستادہ سیل دارد شمارا یکے از ہائے
 دربار خود مقرر نماید تا شاہر روز بدر بار امیر حاضر شوید امیر نسبت بشما مہربانست من
 جواب دادم ہیچ وقت نوکری نہ کردہ ام و نمانے و انم رسومات نوکری چہ چیز ست

شخص مذکور مرا تطبیع مے کرد کہ اگر من نوکری امیر را قبول نمایم بتولی بن عطا خواہ نمود
من گفتم خداوند بامیر طول عمر عنایت فرماید محتاج بہ پول و بتولی یتیم باز شخص مذکور گفت
اگر من نوکری را قبول کنم براسے من سہ ماہ فراہم خواہد آمد این اظهار اور اہم رونمودہ
گفتم صدمہ براسے کسانیت کہ مقصر باشند علاوہ براینکہ مقصر نیستم و پناہ امیر میباشم
البتہ ہر فرمائش دیگرے اگر داشتہ باشد حاضر و اقفا متحیر ہوں چونکہ این تکلیف را
قبول نمایم حال اینکہ بیچ وقت براسے جدم (امیر دوست محمد خاں) اہم مرا تکلیف
بہ نوکری نکردند بشخص مذکور گفتم اگر من قبول خدمت نمایم نئے تو اہم تمام روز مثل
سایرین بکار بنام و ہر گاہ بعوض مواجبہ کہ من بدہند کار کنم آن وقت امیر
باشخا قسے کہ در دربار او مے باشند مکرر خواہد شد در این موقع مثلے موافق حال
خودم بیان نمودہ گفتم نہ بر اشتہرے سوارم نہ چو خربزیر بارم نہ خداوند رعیت نہ
غلام شہریارم *

بعد ازیں ہمہ مذاکرات شخص مذکور دید ہر چہ بگوید بے فائدہ است گفتگو ہائیکہ میں
من و او شدہ بود نوشتہ از نزد من بیرون رفت اول ورود خودم در بخارا یک نفر اخفیائے
فارس بیت طلا موجب مقرر کردہ ہوں کہ ہر چہ در مجلس امیر مذاکرہ مے شود بخوانہ من اطلاع
بہر چوں رسم آنجا اینست کہ جمیع کار با ظاہر و آشکارا در مجلس امیر مے گذرد و تحریری
چیزے در میان نیست از این بہت تمام اشخاصیکہ در دربار ہستند از ہر کار با مطلعند
در ماہ رمضان تمام کار با تعطیل و مشغول روز ہوں و من عموما از ترس مامورین کہ تو ال
آوردہ نبودم زیرا از وقتیکہ از قبول کردن خدمت در دربار امیر انکار کردہ ہوں
ہمہ وقت مواجب حرکات من ہوں و در حالت نظر بند بودیم و ظاہر من باین فقرہ
اعتنائی نہ داشتہ و بنوکر باے خودم نیز بیچ ظہارے نئے کردم *

شب غیہ الفط نوکر باے امیر دوست باس و یک حمامہ و یک کتبیہ
بخوان خلعت بہمت من آوردندہ گفتند امیر ما خود اسب و وقت طلوع از دربار
حضور نمودہ کہ بہمت بہ یک عیہ حاضر شو صبح کہ نفتم دیدیم چہل نفر و تالار بزرگے
نشستہ اند در میان آنها یک نفر احمق خاں نام کہ یکے از نویسندہ ہاے بیخ بود حاضر
است این شخص سابقا حاکم سرپل بود و بخالفت دوات افغانستان برخواستہ

و از لشکر با بر کرده کے رطلام علی و کر نیل ولی محمد خاں شکست خورد و بہ بخارا فرار نمودہ
 بود بہت سے من با بہت سے نفر دیگر سکوی پائین تر جا مقرر کر دہ بودند و محمد خاں با وہ نفر
 روسے سکوی بالا تر نشستہ بود و ایں بین میر و وارو شدہ حضار بہر خاص دست امیر را
 بوسیدند من ہم چنین کروم بعد ازاں امیر رفتہ خواہیچہ زیادہی از شیرینی آورد و غرض بہین
 نمودہ شیرینی ہمارا روسے سفرہ گذاشتند نوکر ہا عقب رفتہ حضار مجلس فوراً بتدریکہ امتحان
 داشت مشغول خوردن شدند آنہا یکہ دور تر نشستہ بودند آمدہ دست مالہاے نمودہ
 پر از شیرینی نمودہ بجاسے نشستہ مثل حیوانات مشغول خوردن شدند من باین وضع
 تخیرائہ نظر مے کردم شخصے ہن گفت ایں مہائی تزک امیر ست شما چرا چہرے مے خوہ
 مے کو چہ برداشتہ اہم اگر میل ندارم و ہر قدر زود تر ممکن بود بنماز گاہ رفتہ محلے را کہ
 امیر بہت ہن مقرر کردہ بودند ہن نمودند در میان حضار دیدم (ایب غلام محمد خاں) و
 کنار سکند خاں (تقریباً چہل نفر از کسان من کہ یک ماہ قبل داخل نوکری امیر شدہ
 بودند حاضر مے باشند ایں اشخاص من بے اعتنائی نمودہ سلام ہم نہ کردند بعد از
 کہ نائب سفیدی سوار و بیفتہ بلند می بخواستہ پیش و حقیقہ ہم بسر اسبش و جیفہ دیگرے
 بہشت اسبش زدہ بود و وارو گردیدہ بردہ شال کشیری بیان بستہ و تقریباً بہت
 سی فرخ زربفت بسرش پیچیدہ خیمہ مسی بکمرش زدہ با کمال تفرعن مے خواسید
 بسرہ قدم فاصلہ تمام مردم تقریباً عظیمی نزدیک سجدہ مے نمودند و لے من ساکت
 ایستادہ بودم امیر آمدہ جلو من ایستادہ تکبیر گفت ہم با و اقتدائے نمودیم من دیدم
 ہر کس از بندہ ہا کے عائد امیر باز شدہ است بعد از سجدہ امیر مے توانست از ترس
 بیکہ گاہ تری و شہرہ نمودہ از سجدہ بردارد من متواستہ تھل نمایم امیر باین بزرگی
 متواضع شدہ بود و آثار خود را شکستہ ہمیش رفتہ بندہ ہا کے عمامہ اورا بہتم اگرچہ من لازم
 با تمام تر سائیر و سائے شہوت ہدم باینکہ عمل نیکی از من سر زدہ و اسید عفو از خداوند
 دارم نمودہ و تمام نماز امیر اسب نمودہ اسوار شدہ ہم دیدم باین بین بخاک افتادہ
 من ہم سرافستہ تھل نمودہ بنزل خودم مراجعت نمودم چندانہ دور بعد امیر بکولواں
 دستگیر اہل داوود را تھل نماید کہ باز نہاسے مردم مرادہ و وارم مے بیں تمام خلایق
 بہت شکر را کہ ہم کردہ ایم و حق من تمنا نمودہ ام و ہمیشہ شہادت حقانیت من

بودہ اند نیز امیر حکم داد و در میان نوکر ہائے من اتفاق انداختہ آنہا را وادارند از نزد من برود
 در این وقت خبر رسید (روسہا) (تاشکند) متصرف شدہ و در خیال تصرف
 بخارامے باشند امیر بخارا مراد ہماہاں مراد بخارا گذشتہ فوراً عازم سمرقند گردید
 من ہم بلا و زنگ قاصدے را نزد شویم و محمد اعظم خاں کہ در (راولپنڈی) خاک
 ہندوستان بود با مرسلہ فرستادہ اظہار و شتم مصمم شدہ ام انتشار اللہ خود را خلاص
 نمودہ عازم بلخ شوم و از او استدعا نمودم اگر ممکن باشد از ہندوستان حرکت نمودہ از
 راہ سوات و بچترال و بدخشاں بیاید تا در بلخ بیکد گیرم و شویم و نیز مرسلہ ہم ببلشکر
 مقیم بلخ نوشتم و مرسلہ بجمت امیر بخارا و سمرقند فرستادہ خواہش نمودم مراخص
 نماید بولایت خود مراجعت نمایم این مرسلہ را بتوسط ناظر حیدر خاں (و کمانان قلیہ)
 نزد امیر فرستادم قوش بیکے و قاضی و کوتوال را بخارا از این اقدام مطلع شدہ
 من پیغام فرستادند کہ چرا بدون اجازہ نزد امیر آدم فرستادہ ام من جواب دادم
 اگرچہ امیر نوکر ہائے زیادہ دارد و لیکن قبول نمے کنم کہ بیچ کد ام از آنہا بر من تفوق داشتہ
 باشند آنہا گفتند عقب قاصد شما آدمے فرستم اورا برگردانند من بآنها حالے نمودم
 اگر چنین کارے بکنند من بدون اجازہ آنہا حرکت خواہم نمود آن وقت مسئولیت
 این حرکت من بر عہدہ آنہا خواہد بود امیر جواب مرسلہ مرا نفرستادہ قاصد ہائے
 مرا نزد خود نگاہ داشت لہذا بعد از چند روز جزال علی عسکر خاں را نزد امیر
 فرستادم پس از وصول این مرسلہ دومی امیر در این باب مشاورین خود مشورت
 نمودہ مشاورین چنین مصلحت دیدند چون از ابتدا سہ سال معاونت نقدی یا خوراک
 از امیر من نرسیدہ نگاہ داشتن من در بخارا بیفایدہ است امیر این مصلحت آنہا را
 پذیرفتہ من اجازہ داد و از مملکت او خارج شوم نیز امیر بقوش بیکے نوشتہ معاہدہ
 آیا نوکر ہائے من میل دارند نوکرے امیر را قبول نمایند یا با من باشند
 و انج نبود قوش بیکے چنین دانست کہ مقصود امیر از نوکران ہندوستان
 با من ہستند نہ آنہا نیکہ بعد از ورود من در بخارا از نزد من رفتہ و نسل نواری امیر شدہ
 بودند بسبب این اشتباہ قوش بیکے پیغامے فرستاد کہ نوکر ہائے خود را نزد او بفرستم
 کہ بعضے دستور العمل امیر بجمت آنہا فرستادہ است بآنها بدانہاں پیغام چنین

فہمیدم کہ قوش بیکے خیال وار و تمام نوکر ہائے مرا اسیر نمودہ بعد خودم را اسیر نمایند و ادا
خواہش اور ان پذیرفتہ گفتم اگر بہمت نوکر ہائے من پیغامے وار و خودش آمدہ در حضور
من آئنا ابلاغ نمایند ہر اہان من ہم با من در این خیال متفق شدہ گفتند باتفاق شما
جنگ مے کنیم زیرا کہ زندہ رفتن نزد قوش بیکے را قبول مے کنیم اگر کشتہ شدیم قطعاً
مرا نزد قوش ببرند *

ہمراہان من کا ملا خود را مسلح نمودہ حال پیغام را با جواب خود عودت و ادم
در جواب قوش بیکے منشی خود را نزد من فرستادہ پیغام امیر را بمن ابلاغ نمود نوکر ہائے
من گفتند ما بہ بخارا آمدہ ایم بشاہزادہ خود خدمت ننائیم نہ اینکہ غلام امیر بخارا باشیم
دو روز بعد وقتے کہ تہیہ سفر داشتیم (سکندر خاں) بانایب غلام و تمام ہمراہان آہنا
اسباب خود را بدوش فہموشیدہ نزد من آمدہ گفتند امیر از ہر کہ ام ما التراب مے مے خواہد کہ
بغلامے امیر اعتراف ننایم چون از این تکلیف انکار نمودہ ایم ما را امر خص کردہ است
از این بہت نزد شما آمدہ ایم در اشنائے این صحبت طلبکار ہائے زیاد از عقب
سر آہنا آمدہ مطالبہ طلب خود را نمودہ کہ تقریباً دو ہزار طلا مے شد من بنائب
غلام گفتم اگر ہمن وفاداری مے کردی متہا شخص تو بیشتر از اینا پول خرچ کردہ بودی
در جواب سر شہر ابرز انداخت بعد از دکاندان سکندر خاں پرسیدم تو چہ خیال
داری مشارالہ گفت بیک دو نفر زنہائے بخارائی دل باختہ ام اگر آہنا با من
نیایند میل دارم در بخارا بمانم من نزد زنہا فرستادہ ہزار طلا وعدہ نمودم کہ با ما بیایند
ولے آہنا انکار کردند از این بہت (سکندر خاں) اقامت بخارا را اختیار نمود من
اسب و یراق بہمت نائب غلام و ہمراہان او اہتیاغ نمودم زیرا کہ اسب
و یراق خود را بہمت مخارج خود فروختہ بودند در ظرف پنج روز تہیہ خود را
ویدہ عازم بلخ شدیم *

فصل سوم

در باب جنگ جدال با امیر شیر علی خان از ۱۲۸۲ھ الی ۱۲۸۴ھ

حالا باید رجوع نمایم به بیان دشتن حرکات (امیر شیر علی خان) در زمانیکه بن از بلخ فرار کرده بودم و قتیکه ولایت بلخ را گذارم (امیر شیر علی خان) بعد از توقف شش روز در تاشغر خان به بلخ آمد. اول کاریکه این بود که عیال و اطفال بار اسیر نموده به کابل فرستاد و پدرم را در تمام مسافرتها با خودش همراه داشت. بعد از اینکه برادرزاده خودش (سردار فتح محمد خان) پسر وزیر محمد اکبر خان را بحکومت بلخ مقرر نمود خودش عازم کابل گریه فوراً مخالفت برادرهای خود (محمد امین خان و محمد شریف خان) مشغول تهیه جنگ گردید پس از تکمیل تهیه روانه قندهار شده کابل را به پسر خود (سردار محمد ابراهیم خان) و سردار نظیر محمد خان سپرد و پدرم را بطور اسیر با خود همراه برده عیال و اطفال را بدون خرجی و پرستار به کابل گذاشت و در این موقع پدرم از مجلس کاغذی (دبایه شیر علی خان) نوشته در باب حرکات او اعتراض کرده گفت با برادر اندرهای خود سلوک کردی حالا می خواهی با برادرهای خود هم همان سلوک نمائی و اظهار داشت باعث خوزیزی مشو و خود را منقض کن و الان تا بجذب کجوت شما حاصل خواهد شد و پشیمان خواهی گردید (امیر شیر علی خان) باین نصائح اعتنائی نکرده و قندهار و روز با برادرهای خود جنگ نموده نتیجه این شد که برادرانش (سردار محمد امین خان و پسرش) و سردار محمد علی خان که ولی عهدش بود در جنگ شته شدند پدرم در مجلس از این واقع اطلاع یافته مجدداً به قندهار فرستاد (امیر شیر علی خان) نوشته شرارت شما بر اے شما عاقبت را می بینید و ملت و آبرو حال شما بعد از شته شدن (سردار محمد امین خان) خست او را بخود (امیر شیر علی خان) آوردند گفت جسد این ملک را در زمیندازید بر اے مملکت باید بداند که نتیجه حاصل کرده است بن به یک بگوید صاحب منصبها و چون برات نمیشوند

حقیقت امر را نزد او بگویند نعلش پسر شرانزد او آورند مہنوز قدرے دور بود
 (امیر شیر علی خاں) پرسید این سگ دیگر کیست بجواب این سوال او تابلوت پسرش
 را مقابل او بزمین گذاشتند محض اینکه ملتفت شد گر بیان خود را چاک زده مشغول
 ریختن خاک بہر خود گردید قدریکہ از این اندوہ عالم شدید آرام گرفت ضعف نمود
 بحالت بیہوشی افتاد تا یک ساعت بہ ہمیں حالت بودہ ہمیں کہ بہوش آمد مشغول
 گفتگو با نعلش پسرش شدہ مجدداً بہوش گردید تا دو روز ہمیں حالت را دہشتہ بعد
 نعلش پسر را بہ کابل فرستاد و نعلش (سردار محمد امین خاں) را نوکر ہائے او در قندہار
 در بخرقہ شریف دفن نمودند (امیر شیر علی خاں) بہ کابل مراجعت نمودہ در زمین راہ
 بعضی اوقات ہذیان میگفت و بعضی اوقات بہوش خود بود پس از ورود بہ کابل
 مثل اشخاص دیوانہ لغرہ میزد و فریاد می کرد:

من این موقع را مغتنم دانستہ از بخارا حرکت نمودم پس از ورود شیر آباد
 مراسلاتی بکراچی مقیم بلخ و مضافات آن نوشتم نتیجہ این شد کہ متفقاً مراد عورت نمودہ
 کہ بہ بلخ رفتہ بالشکر آسنا ملحق شوم:

در اینجا باید مختصرے از حالات دو برادر کہ دلی محمد خاں و فیض محمد خاں
 باشند اظہار بدارم این دو برادر حکومت (آغچہ) را داشتند یعنی پدرم این ولایت را
 باینہا دادہ و اینہا پسر (امیر دوست محمد خاں) و از مادر کنیز بودند در زمان حیات
 (امیر دوست محمد خاں) وقتے کہ بہ کابل بودند سلالے دو ہزار روپیہ موجب داشتند
 بعد از وفات (امیر دوست محمد خاں) مادر اندرم (بی بی مروارید) بایں ہامہربان
 شدہ کاغذے بہ پدرم نوشت کہ مادر شاں تمنا دارد و این ہارا بغلامی خود قبول
 نماید و لے بجمت آمدن خود شاں خرچے ندارند بجواب این کاغذ پدرم پنج ہزار
 روپیہ بجمت (دلی محمد خاں) فرستادہ اورا بہ بلخ احضار نمود و قتیکہ مشارالیہ وارد
 بلخ شد پدرم یک فوج پیادہ نظام و شش توپ و دو ہزار پیادہ ردیف و ہزار سوار
 با حکومت ولایت آغچہ با و مرحمت نمود و نیز (بنیض محمد) ہم نوشت کہ عیال پدرم را
 با خود برداشتہ بہ بلخ بیاورد از قرار معلوم (دلی محمد خاں) آدم غدارے بود و بعد ہا
 در امیر نمودن پدرم با (امیر شیر علی خاں) متفق شدہ بود در عوض این ہم راوی (دلی محمد خاں)

را (امیر شیر علی خاں) با خود بہ کابل برد و ولی محمد خاں (حکومت خود را بہ برادر خود شمس
 فیض محمد خاں) تفویض داشتہ در این وقت محاسبہ ولایت را از فیض محمد خاں
 خواستہ بودند بجهت بعضی اجارہ جات کہ تحویل او بود از پرداختن حساب جز بود
 من از وقائع نگار ہائے خود اطلاع یافتیم کہ (ولی محمد خاں) ہم رنجیدہ خاطر است
 لہذا کاغذے توسط (ناظر حیدر) (وجہال علی عسکر خاں) بجهت آنہا فرستادہ اظہار
 داشتیم کہ دوست سوار از سوار ہائے ہیجہ نہر بلخ کہ در تحت حکم (ولی محمد خاں) ابو وہ آ
 و شیر آباد من ملحق شدہ اند و بانہا وعدہ دادیم کہ اگر شما ہم ہمیں کار را بکنید یا دامن
 خواہم داد و نیز سر کردہ ہائے دزد ہائے ولایت را خواستہ آنہا را مغلغ و فشتہ انعام
 دادہ ہزار سوار از آنہا گرفتیم کہ امیر بخارا بمن اجازۃ داد و بہ بلخ مراجعت نمایم بحاکم
 شیر آباد نوشت بہیچ وجہ نگذار و من بیشتر از سہ روز در آنجا توقف نمایم چوں من دو
 ہزار و پانصد سوار دور خود جمع کردہ بودم و حاکم مذکور فقط سہ سوار داشت باید
 بتعین اقامت شیر آباد را من مے کردم نہ حاکم شیر آباد حاکم مذکور خیلے متخیر بود
 چکنہر لے مشورت نزد من آمدہ گفت اگر حکما بگویم از اینجا بروید احتمال دارد مرا
 بکشید و اگر اطاعت حکم امیر را نکنم او مرا خواہد کشت پس من ہن النحدورین واقع
 شدہ ام من بحاکم مذکور گفتہ طریقہ حل باین مشکل را بشما مے گویم و آن ست کہ شما
 باید بامیر خود بنویسید عبدالرحمن این قدر جمعیت زیاد با خود دارد کہ نئے تو او را
 مجبوراً خارج نمود و من منتظر حاکم ثانوی شما ہستم و نیز باد گفتیم این مسئلہ خود را بصحت
 قاصد کند روے بفرست اگر امیر در این باب اعتراض نمود قاصد بگوید و راہ
 ناخوشی قریب الموت شدم و لے خداوند شفا داد کہ بتوانم بدربار اعظم پادشاہ حاضر
 شوم این تدبیر موافق رائے حاکم مذکور واقع شدہ مرسلہ بتوسط قاصد ایفی بموجب
 دستور العمل فرستاد من ہم عاجلاً مشغول تہیہ کار خود شدم در این اثنا
 روز شنبہ لشکر سر مل یا غنی شدہ صاحب منصبہائے تازہ خود را
 گردیدہ اند رسیدن این خبر فوراً حرکت چند ساعتہ در شیر آباد توقف نمود و از آنجا
 بکنار جیون رسیدیم در اینجا فقط دو قایق حاضر بود توکل برخدا نمودہ بآسی نفر سواران
 و صاحب منصبان شجاع خود را لیرانہ اقدام بگذشتن از آب جیون نمود صاحب منصب بہائیکہ

بامن بودند (کر نیل نصیر خاں) و اگر نیل ملی خاں و غلام محرم معتمد من کہ در جنگ جگر شیر
 وار و حال اس پیالار من مے باشد و در آن وقت غیر ملتی بود و لے مکر و در جنگ اورا
 امتحان کرده بودم کہ بہ تنہائی با چہل سوار برابری مے کند و یک شخص دیگر از ہمرایان من
 معروف بشجاعت غلام دیگر من فراد نام بود و ما از جیون گذشتہ مابقے ہمرایان من بنوبت
 خوشاں از آب گذشتند تمام شب راہ طے نموده وقت طلوع آفتاب بقلعہ موسوم بہ
 (چیلک شیر آباد) کہ از محالات آنچہ بود وار و گردیدیم در اینجا توقف نموده کاغذ بہت
 دو فوج نظام پیادہ کہ بسر پل آمدہ بودند و کاغذے با فوج ردیف کہ شش عرادہ
 توپے کہ پدرم (بولی محمد خاں) دادہ بود بتصرف آنها بود فرستادم *

بعد از فرستادن این نوشتجات خوابیدم زیرا کہ سہ شب بود ہیچ استراحت
 نکرده بودم از وصول نوشتجات من افواج بقدرے مشغوف شدہ بودند کہ فوراً پیغام مرا
 پذیرفتہ قریب ہزار نفر پیادہ باستقبال من آمدند من وعدہ دادم بانہا مہربانی نمایم
 آنها قسم خوردند بہت من جنگ خواہند نمود و من گفتند از وقتیکہ رفتہ بودم آنها
 دل تنگ بوہ اند و ہمیشہ انتظار مراجعت مرا داشتہ اند کہ شجاعت خود را
 بمخالفت (امیر شیر علی خاں) بدعہد ظاہر نمایند ما ہا متفقاً عازم آنچہ شدم در اینجا
 (فیض محمد خاں) از پذیرائی نمود و لے مشارالہ تقریباً دیوانہ وضع بود چنانچہ گفت
 من نے خواستم شما بیائید و لے لشکر شمارا دعوت نمودہ است گفت عیب ندارد
 شما مرد عاقلے ہستند بارے من لشکر مطمئن نمودہ دل دادم کہ یقیناً ما ابرہہ را فتح محمد
 خاں غالب خواہیم شد *

(سر دار فتح محمد خاں) دو ہزار سوار ردیف و پنج ہزار سوار از بکیہ را بہت
 دفاع ما فرستادہ بود و این سوار ہا قلباً خائف بودند کہ بسبب بیوفائی سابق آنها
 من ہمہ را تنبیہ خواہم نمود و بصاحب منصبہاے خود کہ آنها را از خدمت من و پدرم
 بازداشتہ بودند و شام مے دادند زیرا کہ ما آنها را مثل فرزند و برادر خود دانستہ
 ہمہ را صاحب شتر و اسب و گوسفند کردہ بودیم (فتح محمد خاں) لشکر پیادہ خود را در قلعہ
 موسوم (نیلک) گذاشتہ لشکر سوارہ خود را خارج از قلعہ آراستہ نمود و لشکرش
 اشہاب الدین انام پسر (وزیر احمد خاں) بود کہ سابقاً نوکر پدرم و پدرم با او خیلے مہربانی

کردہ بود و یک موقعی پیر احمد را حاکم یکے از شہر ہاسے بلخ مقرر داشتہ
 باوجودیکہ دولک روپیہ از مالیات سرقت کردہ بود پیر احمد اورا غصہ نمودہ و اورا دہراہ
 را بسر کردہ کے صدر سوار مقرر داشتہ بانہا بیدق و لشکر دادہ بود (شہاب الدین)
 و فتح محمد خاں (دایم الخمر بود و نہ صاحب منصبہاے آنها قلعة نیلک) را پیر از سوار نمودہ
 بقیۃ لشکر شاں را خارج از تختہ پل در مقابل با حاضر نمودند من مرسلہ بایں مضمون
 (شہاب الدین) نوشتم اسے بیوفا مہربانیکہ از من دیدہ فراموش کردہ حالاً بہمت چند
 جرعه شراب تلخ بادشمن ہاسے من خدمت میکنی، و کاغذے ہم بایں مضمون بلشکر آنها
 نوشتم (شما لشکر خود مے با شہید من با شہانجگ نخواہم کرد اگر شما مے خواہید مرا بشہید
 من خودم فردا بقلعہ مے آیم شما را بکھولہ زدہ بہمت کشتن آقاے قدیمی خود انعام بگیرم
 این مرسلہ آنها را منقلب نمودہ صد نفر در قلعہ گذاشتہ باقیے عازم ارووی من شدند
 (شہاب الدین) از حرکت آنها مطلع گردیدہ چند سوار قندہاری و اوزبک جلوگیہی آنها
 فرستادہ جنگ شروع شد بعضی اینکہ من بسوار ہاسے خود حاکم و اوم بیدان جنگ
 حاضر شوند با کمال میل و رغبت سریعاً حملہ بردہ دشمن را مغلوب نمودند دشمن با کمال تعجیل
 فرار نمودہ چہار صد راس اسب از آنها بتصرف ما آمد (شہاب الدین) بطرف تختہ پل
 فرار نمود بعد از فرار تمام سوار ہاسے تختہ پل آمدہ با من ملحق شدند افواج پیادہ آنها ہم
 متفرق گردیدند (سوار فتح محمد خاں) ہم ہمہ اموالش را گنہاشتہ با منی صد پیادہ
 سوار در ہماں موسمے کہ سال قبل من بخارا فرار کردہ بودم بشار الیہ بتاشقرخان فرار نمود
 و نیا ملو از این حوادث و قضایا و پستی و بلندی مے باشد

پس از ورود بہ بلخ لشکر آنجا قبول اطاعت مرا نمودہ از من پذیرائی کردند
 انایب غلام احمد را بہ تختہ پل فرستادم کہ رعایاے آنجا را آسودہ نماید بعد از ورود بہ
 ہم آنجا رفتہ لشکر اسلمن ساختہ گفتہ ہمیشہ بطول محبت با شما با رفتہ نمودہ و
 راضی و خوشنودستم بعد از تعلیمات لشکر بے علی عسکرخان را
 و نصیر خاں را بجنکے لشکر پیادہ منصب دایم سارما سبہ معہاں را بہ منصب
 سریشی و جزائے ارتقا دادہ تمام سوار ہا را ہم کہ اول مسافرت من با من بودہ اند منصب
 و اوم بعضی اتمام این کار با عازم تاشقرخان گردیدم اسوار فتح محمد خاں با شش فوج

پیادہ نظام آنجا بود ہمہ خیال من این بود کہ ولایت را از تصرف این باجگاہی متزعزع نمایم
بدون مخالفت احدی وارد تاشقرخان شدہ بعد از توقف دو روز عازم (ہیسبک)
گردیدم (فتح محمد خاں) و شہاب الدین کہ در قلعہ غوری بودند از راہ کوہ ہندو کش
بطرف کابل فرار نمودہ در اشناسے فرار (شیخ علی) نام از طائفہ ہزارہ تمام اموال انہما
تاراج نمود این اوقات (میر تالیق) فوت شدہ بود و پسرش (سلطان مراد) حاکم
و میر قتہ غن بود مشارالہ نیز قبول اطاعت مرا نمودہ پانصد راس اسب و بیست
شتر و دو ہزار گوسفند و چہار ہزار بارغلہ با چہل ہزار روپیہ نقد و تعارفات دیگر بہمت
من فرستاد من نیز از فوت پدرش اظہار ہمدردی نمودم گفتم اوقاتیکہ پدرم ولایت
قتہ غن را بشما داد طوایف تاجیک و عرب و افغانہ قدیم و ہزارہ را براسے خود
مخبری نمودہ فقط اہل قتہ غن را بشما و گذار کردہ بود من ہم ہاں روئیہ را معمول
مے دارم مشارالہ جواب داد (امیر شیر علی خاں) ہم در اول ہمیں طور قرار داد
بہ علاوہ سالے یک لک روپیہ ہم از بابت مالیات از من اخذ مے نمود و لے عالا
باین مبلغ قانع نہ شدہ لک روپیہ مے گیرد باز ہم پیشتر مطالبہ مے نماید

در این وقت کاغذے از عموم (محمد عظیم خاں) از بدخشاں من رسیدہ نوشتہ
در (فیض آباد) ہستم و خیال دارم دختر (میر تالیق) را تزویج نمودہ بعد از اتمام کار
وصلت بشما ملحق شوم چوں من تہیہ خود را دیدہ بودم زمستان ہم نزدیک بود و
(امیر شیر علی خاں) ہم در کابل نبود عازم (بامیان) شدہ از گذار (قرہ کل) و باد لک
گذشتہ در باجگاہ منزل نمودہ از آنجا عازم گردیدہ داخل (بامیان) شدیم میر
ہزارہ را مخلص نمودہ بآنها گفتم دو ہزار خروار گندم و جو و صد خروار روغن و سہ ہزار گوسفند
بہمت من تہیہ نمایند تا حاضر شدن این آذوقہ بانتظار عموم در باجگاہ توقف نمودم
عموم بعد از یک ماہ وارد گردیدہ من بالشکر بہ استقبال رفتہ از ایشان پذیرائی نمودم
عموم تمام سہ گزشت مسافرت و رجعات خود را از راہ چترال بمن حکایت نمود و نیز
سبب اعتنائی انگلیسہا را نسبت بنمود بیان داشتہ از این بابت آزرده خاطر بود
حال اینکہ واسطہ دوستی بین پدر خودش (امیر دوست محمد خاں) و دولت انگلیس
ور زمانیکہ در (جمروہ) بود ہمیں عموم بودہ است چنانچہ اظہار داشتہ در آخر بلو

ہندوستان تمام ایسا ہے کہ بخارا میر دوست محمد خاں را مجتہد بودند کہ با انگلیسا متفق
نشود و احتمال داشت بسبب این خلاف پنجاب کمانی السابق و تصرفات انرا نشان
بیاید اگر امیر دوست محمد خاں این حرف را قبول نہ کر دیکھتے ہوئے کہ امیر و پنجاب در
تصرفات باہو و ولے من بہ پدرم صلاح داده بودم کہ ایسا نہ دے و عدہ خود را با انگلیسا
نماید زیرا کہ اگر خلاف وعدہ کند و انظار مرواں عالم بدنام خواهد شد۔

لہذا عموم متوقع بود کہ دولت انگلیس و راز سہ این توطیہ تاج پادش
خواہند داد و بہین ہست ہندوستان رفتہ بود پس از این کہ سلاطین انگلیس را
نسبت بخود ملاحظہ نمودہ (برخوار فرار برودہ داخل ہواست کردہ و نزد خیم الاونیا آخوند
احمد رفت چندے در آنجا توقف نمودہ از راہ دور زکتن لوری داخل چٹال گردید
از آنجا کہ زراہ گذار دورہ کتل بہ بدخشان مراجعت نمودہ بقعہ غن و قلعہ خوری آمدہ
بیا جگہ بن ملحق گردید من از این کہ عموم بسلامتی بمن ملحق شدہ خیلے انہما مسترت نمود
گفتم خداوند را شکر ہے کہ ہم کہ حالا شما بجائے پدرم با من ہستید فوراً بازو ساسہ
کابل مستقر اندا کرت شدہ بعد از دورہ روز از انہ غوربت داخل محال کوہستان
شہر چٹال پہلہ انہما و شہر سردار محمد امین خاں را کہ در قندہار شہرند برادرش
سردار محمد شہر اپنے خاں را اسیر کردہ بود و در این وقت ہمیں سردار محمد شہر اپنے خاں
را فرستاد کہ در آن تو تم درہ با من بچنگد و لے ہمیں کہ کافہ سہ از طرف عمر کوہ باور سید
انداخت عموم را اختیار نمودہ از ملاقات برادرش مسرہ گردید و در شہر علی خاں
این قدر کہتہ فکر بود کہ ہمچو شخاصے رائے و سنا کہ با عہدہ نوا با سہ ہستند
جنگ نماید و محمد شہر اپنے خاں لشکر خود را مرفص نمودہ آنجا بکابل حاکمیت نمود
مرد داخل تو تم و شہر از راہ پارس گذار بھید آباد رفتہ در این وقت از شہر
فارس بہ قندہار رسید و در این مقام از انہما و بود با ستقامت و شاکہ
برف احداث نمود کہ ستر ہا گزشتہ ویران را کہ بیدار
پیادہ پیدا نمودند و آخر ہمہ تو بہار با محال مشتت
این مسافت صعب بود کہ روزے بیش از دو فرسخ نہ نویسیم اہ برویم خیلے
کم طے مسافت مے نمودیم بالآخرہ وارد تتر خاں گردیدیم لشکر را لے علی خاں را

(خواجہ) اقامت داشت من کوہ ہائے ترخال را منتقم دانستہ لشکر خود را باللاس
 آنها اقامت دادم لشکر تا چندے در اینجا بودہ منتظر حرکت لشکر دشمن بود و منے
 از طرف دشمن حرکتی ظاہر نشد یک روز بوسیہ دور بین دریافتیم کہ حکومت حفاظت
 حملہ کہ از خارج بطرف کابل شوقیج اقداماتے نشدہ است آن شبکہ راحت نمود
 صبح روز دوشنبہ ۱۲۸۲ کاندھارے از سپہر امیر شیر علی خاں کہ در کابل بود من رسید نوشتہ بود
 تہذیبے تہذیب پر شمار از مجلس مستخلص و ششستہ ولایت ترکستان را بشما واکذازم مشروط
 اینکه تا چہل روز دیگر کابل حملہ نہائید من ہم این شرط را بدو جہت قبول نمودم اولاً جنگ
 کردہ در این طرف نہاد و خیلہ شکال داشت ثانیاً اگر بوعده خود ایفاناید ہائے تویم
 بہ ہزار پنج مراجعت نماید در این اثنائیں (سردار محمد رفیق خاں) (جنرال شیخ میر)
 کہ از اجرائے دربار (سردار ابراہیم خاں) بودند نزاع واقع شدہ شیخ میر کہ تعداد
 ہوا خواہانیش نہاد بود (سردار محمد رفیق خاں) را کہ آدم ہوشیار و یکے از وزرا بے
 (امیر شیر علی خاں) بود شکست داد بعد از این شکست (سردار محمد رفیق خاں) دریافت
 کہ در تہذیب تلف کردن اوئے باشند لهذا شبانہ از کابل فرار نمودہ بہ (تکاور) رفت
 زمانیکہ من دار و چار بیکاشدم مشارالیه بامحق گردید اطلاعات بد نظمی حکومت (امیر
 شیر علی خاں) را بہا و در این موقع ہم مشارالیه با ما بود چوں ما را ضعیف شدیم تا چہل روز
 متارکہ شایم بالشکر خود بحالات کوہستان مراجعت نمودیم و عموم در چار بیکاکہ تا کابل
 بہت فرسخ مسافت داشت توقف نمود +

ایام نوروز رسیدہ و میعاد سپہر امیر شیر علی خاں ہم منقضی شد چوں دیدم اثر
 از ایفانے وعدہ مذکور نیست لهذا بطرف کابل حرکت نمودہ وار و قلعه رود دست (شم
 اعظم الدین خاں) با یک ہزار نفر سرباز رویت فرستادہ شدہ بود از من جلوگیری نماید
 بعد از چند فترتہ شلیک جائے خود را گذارشتہ بکابل فرار نمودند عموم و من با جمعیت
 زیادہ در ہزار ۱۲۸۲ داخل کابل شدہ بخانہ (سردار شیر علی خاں) فرود آمد و رؤسا و
 وزرا را اطاعت نمودیم را قبول نمودند و این بین چوں (سردار ابراہیم خاں) درارک
 کابل محصور بود لشکر من تا مدت نہ روز او را محاصرہ نمودہ بعد از آن (جنرال شیخ میر)
 و دیگران دروازہ ہائے ارک را کشودہ (سردار ابراہیم خاں) کہ در این موقع در حرم سرا

خود شستہ ہو بیرون آمدہ از ما اطاعت نمود باین قسم کابل اقتدت نمودیم پس امیر شیر علی خاں
 ہم بطرف قندھار فرار نمود بعد از شش ہفتہ کہ باہمت گذشت خبر رسید کہ امیر شیر علی خاں با طرف کابل
 مے آید من لشکر خود را بر اسے این کار آما دہ حاضر کردہ بودم سوارا خود را بر اسے شستہ نمودہ یک
 دستہ را بکابل گزشتہ با دوستہ دیگہ نام کوہ سرخ سنگ شدم بہمت ایکہ قسمتے از سوارا ہے
 خود را با عموم بکابل گزشتہ ایں بود کہ دختر فتح سنگ از طرف جلال آباد کہ در ہستمان
 لشکرش آنجا قمارت کردہ بود و ایں موقع بکابل حملہ مے آوردنیر تقریباً سہ ہزار نفر سوارا ہم
 کہ بتازگی متحد نمودہ بودم با عموم در کابل گزشتہ خودم بانہ ہزارہ و پیادہ وی عدادہ
 توپ باتفاق (محمد رفیق خاں) عازم غزنین شدم (شیخ میر خاں) را با عموم بکابل
 گزشتہ پس از ورود بغزنین دیدم (نظر خاں) در وک قلعہ را مستحکم نمودہ است
 اگرچہ قلعہ مذکور را محاصرہ نمودم و مے توپ ہاے کو چک فاطمی من بمقابلہ مستحکم
 قلعہ مذکور مے توانستند کارے از پیش بر بند من ہم صلاح ندیدم بار دست و کمر خود را
 بے فائدہ صرف نمایم زیرا کہ قورخانہ کتر دشت و دشمن کہ در قلعہ محصور بودند پیغام
 کہ ہر روز از امیر شیر علی خاں بانہا میر سید توت قلب پیدا مے کردہ چوں امیر مذکور
 بانہا پیغام مے فرستاد کہ عما قریب با چہل ہزار لشکر کمک شما خواہم رسید باز وہ
 روز تعطیل گذشت تا ایکہ لشکر امیر شیر علی خاں ایک منسلک غزنین رسیدند
 جاسوس ہا مے من خبر آوردند عسا کہ امیر شیر علی خاں خوب تربیت شدہ اند و تعداد
 شاں چہل ہزار نفر مے باشد بعد از رسیدن ایں خبر با محمد رفیق خاں صلاح نمود
 متفق الرایے شدیم کہ در مقابل ہجہ لشکر زیادہ عسا کہ جزئی ما در میدان جہات
 مے تواند بجنگد علی ہذا بدو تنگی عقب بشینم کہ در آنجا لشکر با بتواند مقابلہ مسماہ
 (محمد رفیق خاں) اولاً باین تدبیر اعتراض داشت مے گفت اگر لشکر با حلقہ
 احتمال وارد خود را باختہ فرار نمایند و مے من اعتراض اولاً
 لشکر من طورے تربیت شدہ اند کہ ہر جا من باشم ایں تدبیر را
 لشکر من از افغانہ عوام نیستند سید آباد و دیگہ علی بود و کوہ ہاے کو چاے از
 دو طرف درہ ارتفاع یافتہ بود شبانہ آنجا رسیدیم چنانکہ ما عقب ہجہ شستہ تیم امیر شیر علی خاں
 بدہ ہزار سوار ہراتی و قندھاری سکم داد از عقب بلشاکر حملہ آوردہ از جلوہ ہاے کابل را

متصرفت شوند تا اگر فروا باور جنگ مغلوب شویم راه فرار نه اشتباه بشیم این دستجات
 دشمن با ششصد نفر از ہمایون من کہ انہارابہ پیش غراوے فرستادہ بودم بخوردہ
 مشغول جنگ شدند سوار ہائے من و لیوانہ جنگیدہ متدرجاً عقب سے آمدند و وہین
 عقب آمدن از دو چار شدن با شکالات خوشاں بن پیغام داوندیہیں کہ این فوج
 بن رسید و فوج پیادہ نظام را بیک انہا فرستادم این دو فوج ہفتاد و دو شدہ
 چوں تعداد زیادہ از سوار ہائے (امیر شیر علی خاں) و ایک نقطہ مجتمع بود و از چند
 فقرہ شلیک صدہ زیادہ انہا رسید فرار نمودند لشکر من فتح و ظفر و غنیمت مراجعت نمود
 متفقاً عازم سید آباد شدیم و قتیکہ خبر این شکست را بامیر شیر علی خاں رسید و ستر
 و گیر بقدرہ دستہ اول بیک انہا فرستاد و لے چوں این دستہ دیدند میدان خالی است
 و لشکر من محلاً عقب نشین شد مراجعت کردہ (امیر شیر علی خاں) خبر داوند کہ من
 چوں زیادہ لے لشکر اورا ملاحظہ نمودہ ام خود را باختہ و رو برگردانیدہ مائل جنگ شد
 رسیدن این خبر (امیر شیر علی خاں) حکم دادہ بود و شلیک شادایانہ فتح بنمایند و لشکر
 سوارہ خود حکم داد از ہاتھ عقب نمودہ مرا اسیر نمایند قریب سہ ساعت بظہر ماندہ کہ
 شش تکاور رسیدہ بودیم این فوج سوارہ بقشنا بکایرش آوردند من با چہار فوج
 پیادہ و دو از دہ عرادہ توپ قاطری عقب مالہائے بنہ میر فتم (سروار محمد رفیق خاں)
 را مقرر داشتہ بودم بایک دستہ لشکر با طرف دست راست بنہ حرکت نمایند
 (جنرال نصیر با عبد الرحیم) در جلو بنہ باشند چوں سوار ہائے دشمن نزدیک رسید
 من سحلاً حرکت کردہ یک فوج پیادہ را در مغارہ بزرگے کہ کنار راہ واقع بود
 مخفی داشتہ بآنها حکم دادم ہیں کہ عدلے توپ ہائے مرا بشنوند برائے شلیک
 باشند بعد سوار ہائے خود حکم دادم با ہستکی حرکت نمایند مقتے دیدم لشکر سوارہ دشمن
 از محاذی مغارہ گذشتند و دو از دہ عرادہ توپ خود را بقابل انہا داشتہ حکم دادم فوراً
 شلیک نمایند مغارہن این شلیک فوج پیادہ مخفی شدہ کہ بدشمن خیلے نزدیک بودند
 یک مرتبہ شلیک نمودند نتیجہ این جنگ چنین شد کہ یک ہزار سوار اندشمن در میدان
 افتادند و بعد از زود خورد جزئی بقیۃ السیف فرار نمودند و لے طول کشید کہ خود را
 جمع آورای نمودہ از عقب ہر لشکر من لے آمدند بدون اینکہ جرئت داشتہ باشند

بما حمله نمایند این سوار با تا مسافتی عقب سر ما آمدند من یکصد هزار سوار خود و حکم دادم
 آنها حمله نمایند سوار با من باین صورت کامیاب شد و در یکصد و پنجاه نفر از
 دشمن را اسیر نمودند من این اسرار مستخلص نموده آنها گفتم براسه شما اهل کلاں نمدار و
 بالشکر تربیت شده من بچنانند این مهربانی مرا ملاحظه نموده شجاعت عساکر مراد دیده نمود
 و امیر شیر علی خاں مراجعت نمود در اثنا کے مراجعت بعد از هزار عیال با من ملائفہ و درویش
 را که در قلعہ جات محل عبور آنها بودند بقتل رسانید و در آن آنها را با خود نزد امیر شیر
 علی خاں برده گفتند این سوار با لشکر افغانہ کے اسستند و طوے کشیدہ کہ اقوام
 مقتولین رسیدہ از تعدی سوار با لشکر کایت کردند امیر شیر علی خاں کہ از شکایت
 آنها مطلع شد رئیس قشون خود را خواست کہ حقیقت مطلب را معلوم نماید رئیس خود
 گفتہ بود چون جنگ کردن با عساکر عبدالرحمن خیلہ مشکل بود نتوانستیم با آنها بجنگیم
 و لے اگر میدان جنگ صاف و دشت سے بود اطراف سوار با سے دور اگر رفتہ
 نمے گذشتیم یک نفر از آنها جان بسلامت بدر بردہ حال امیر شیر علی خاں بالغین
 آمدہ چار روز توقف نموده پیرم را در ارک آنجا اسیر کردہ است و خود مثل کمالفت من
 بطرف سید آباد حرکت نمود و اینجا من در محل محکم اقامت نموده توپ با سے رو بہ
 کوہ با مرتب داشتہ بہمت جنگ حاضر شدم بعد از چند روز امیر شیر علی خاں
 وارو گردیدہ در مقابل سوار با سے مارو و سے خود را با سپردہ نمود

من قبلاً قلعہ موسوم بہ انچی را بسبب اینکه با سے آنجا از فوہ حق آذوقہ
 بمن انکار داشتند تا راج نموده آذوقہ نیست روزہ تحصیل کردہ بودم لشکر من را
 موقع بغتہ ہزار نفر بودند و امیر شیر علی خاں بیست و پنج ہزار نفر و پنجاه عاود
 توپ ہمراہ داشت طوے کشید کہ مشغول جنگ شدیم جنگ سے طوے کشیدہ
 شد از دو توپ با سے فضل آسمان تار یک شد و در آن صبح ہزار نفر
 از ظہر گدشتہ این جنگ امتداد داشت بالاخرہ توپ با سے کشیدہ شد
 مرحمت فرمود از طرف لشکر من دو ہزار نفر کشیدہ شد و در آن صبح ہزار نفر
 امیر شیر علی خاں تخمیناً در مقابل کشیدہ شد و ہمی شدہ بودہ ہمیں کہ فتنہ من بقتل شد
 دستہ از سوار با سے تند رفتار را مقررہ استم کہ بغیر من رفتہ پیرم را از جہت سخاوت

نایند و لے قبل از ورود اینها قرار لهاے آنجا فتح مرا شنیده پدرم را باکرده اطاعت
 اورا قبول نموده بودند و سر کرده های مفصله ذیل ہم کہ اسیر بودند با پدرم مستخلص
 سردار محمد سرد خاں، پسر سردار محمد اعظم خاں، سردار شاہ نواز خاں، سردار
 خاں، عمولیش کہ محمد عمر خاں، برادر سلطان خاں، حاکم ہرات میں دوسرے
 ہرات اسیر کر دے بود (امیر شیر علی خاں) قلند غزنین را در تصرف ما ویدہ بطرف
 قرار نموده و لشکر سوارہ او کہ قبلاً متعلق بہ پدرم بودند ہمیں کہ (امیر شیر علی خاں) شکست
 خورد اورا گذشتہ نزو ما مراجعت نمودند قبل از شروع این جنگ من بموجب نوشتہ
 کہ از کابل حرکت نموده بکابل من بیاید اگر چہ تا فاصلہ نزو کی من آمدہ بود و سہ ہفت
 نشدہ مے خواست جنگ را از دور تماشا نماید لیکن پسرش (محمد عزیز خاں) جواب
 سالہ بود و در پہلو بے من با کمال شجاعت جنگ مے کرد و در این موقع کاغذ
 پدرم رسیدہ و از این فتحی کہ بہت من میسر شدہ بود اظہار مسرت نمود من کہ
 مذکور مشغوف شدہ حمد خداوند را بجاء آوردم جواب کاغذ را نوشتہ اجازه
 بہت شرفیابی خدمتش بروم و لے جواب دادم من خودم نزد شاہی آیم و بہت
 از لشکر جدا نمودم عساکر من تا چہار روز خواندہ و اموال (امیر شیر علی خاں) را غارت
 نمودند روز پنجم پدرم وارو گردیدہ من با عساکر خود استقبال رفتہ پایوہ شد و پایا
 اورا بوسیدہ بہت استخلاص او مکر خدا است کہ نمود روز بعد مصمم شدم کہ رو بہ
 ہرات (شیر علی خاں) را تعاقب نمایم و پدرم قبول کرد کہ در زمان غیاب من
 امورات باشد و لے بموجب راضی نشدم من رنجیدہ خاطر شدہ گفتہ اگر شما از جنگ
 جنگ وحشت دارید بعد از گرفتن (امیر شیر علی خاں) شما من بلحق شویید و لے
 بموجب مؤثر افتادہ پدرم با او ہمراہی کردہ نتیجہ این شد کہ ہمہ ما عازم کابل شدیم و لے
 خیلے تشکرانہ از ما پذیرائی نمودند صدقات زیادہ و مذورات دادند و اخل عمارت
 دہلتے شدہ خطبہ بادشاہی اسم پدرم خواندیم رؤسا مجتمع شدہ بہ پدرم تہنیت
 گفتند اظہار داشتند چون شاہ پسر بزرگ (امیر دوست محمد خاں) و وارث بالہ استحقاق
 او مے باشند ما با کمال شغف شما را بحکم الی خود قبول نمودیم و نیز انعام داشتند
 فقط چند نفرے از رؤساے نظامی (شیر علی خاں) را با ما رت قبول کردہ بودند و لے

وقت مال حکمرانی او نبوده و کرده از ششت او را در باب کشتن برادر حقیقی خودش و اسیر
 رول ششما که بزرگتر از او و بجای پدرش بود و پسندیدیم و سر کرده پاس مذکور
 بهت کشته شدن پسر امیر شیر علی خاں که تقصیر خودش بود تعزیه گرفتند ما هم در این
 حرکت نمودیم ایام تابستان بخوشی گذشت پدرم مشغول امورات حکومتی
 و من و عموم متوجہ انتظامات نظامی بوده و رسوم پاییز پدرم بمن اظهار داشت
 شیر علی خاں، تپه دیده است از قندہار بعزم کابل حرکت نماید گفتیم اگر شما بمن اجازه
 بدارید بعد از فتح خودم از او تعاقب می نمودم حالا من نمی توانست مجدداً بجست
 ناک حاضر شو و پدرم از من پرسید تا چند روز دیگر می توانی براس حرکت حاضر
 نوی من جواب دادم این مطلب قبلاً در نظم بود و از این جهت لشکر خود را همیشه
 حاضر داشته که هر وقت بخواهم فوراً حرکت نمایم و حاضر می بین روز روانه شوم پدرم
 حیلے تعجب کرد و فرمود این اول دفعه است که لشکر افغان بجست جنگ این طور حاضر
 باشد که همان روز که اعلان جنگ داده شود حرکت نمایند بدون اینکه از حضور امیر
 بیرون شوم دستور العمل و حکم دادم در ظرف چهار ساعت لشکر من که تعداد آن حدوداً ۱۰۰۰
 بود و متصل بجلاست و ولایت کابل اردو زده بودند عازم رود پوری شدند قبل از اینکه
 حرکت نمایم پدرم انتظامات و ملاحظه نموده و تعداد رکات من تسبیح نقشه ندایس دوم
 را مخاطب نموده و فرمود آیا لشکر ابوالفتحی شما هم حاضر است یا پسر من و عموم جواب
 دادند که چادر دیگر چیسے حاضر ندارم و یک ماده است لازم است بجست این سفر
 حاضر شویم من قبول کرده که در غایت منتظر عموم شویم بعد از دست دادن ابوالسجده عازم
 غزنی شدم بعد از اینکه در غزنی بیست روز انتظار شدیم و شبیم شیر علی خاں بجلاست
 نجاتی رسیده است رسیدن این خبر را بنابر نوشته استند بار نمودم که عموم
 را روز دیگر بمن خواهد رسید و عرض کردم چون عموم منتظر من در غزنی و در
 شانسف استم که بجست او تمام عساکر من معطل باشند و نیزه منی که در
 هزار سوار دارم در این تعداد بجست من کافی نیست باشد اگر تمام پیشانی من
 باید سواره و دیگر تپه نموده فوراً متعاقب من بفرستید بن از فرستادن من عربند
 عازم (مشرق) شد شیر علی خاں از حرکت من اطلاع کرد و بدو کلمات را مکرر و در آنی

لوقتیکہ نو و بعد از اینکہ دو روز و دو شب در مقر منتظر عمویم شدم عازم کلات گردیدم
 (شیر علی خاں) دو هزار سوار را بر سر کرده کی اثناء پسند خاں، و فتح محمد خاں، ہامور نمود
 کہ اطلاع داری و سے مرا بچا پند من اند جا سو سے ششیدیم کہ این سوارہ در مقامے
 کہ تقریباً یک فرسخ و نیم از اردو سے من فاصلا داشت و کیس نشسته اند پس از اینکہ
 دارو مقام موسوم بہ چٹوڑ پانکے شہیدیم من اطلاع دادند کہ این سوارہ شب را در قلعہ
 کہند بسر بردند و بعد از این خبر (بجترال نصیر خاں) و (عبد الرحیم خاں) حکم دادیم
 کہ ایک ہزار سوارہ و دہائی و دو توج پیادہ نظام و شش عرادر توپ بر قلعہ مذکور
 ششجوان بر سر مشارالیم حکم مرا اجرا و ششہ بختا بسر دشمن ریختند نتیجہ این شد کہ دشمن
 فرار نمود و سی صد نفر از کما مقتول و ہزار نفر اسیر شد و باقیہ گریختند از لشکر من
 فقط یک نفر ششہ شد زیرا کہ دشمن بجنگ نپرداختہ مضطرب شدہ فرار نمودند اسیر ہزار
 بغیر زمین فرستادم (شیر علی خاں) از این قضیہ نامساعد پریشان شدہ تا یا زودہ روز
 اقدام بجنگ نکرد و در این بین عمویم با سوارہ و پیادہ خود دار و گردید من اورا از این
 واقعہ مطلع ساختم

انہیں سیکھے کہ اقامت و شہیم تا کنند ہار و راہ بو یک راہ از کلات غلیجانی
 بقصد ہار میرفت و راہ دیگر از خاک طائف ہوتکی گذشتہ داخل اناوہ ارغستان شدہ
 از راہ شہید ہار بقصد ہار میرفت و راہ متراو این دوراہ کوہ مرتفعی حایل است
 من خیال کردم چون (شیر علی خاں) خیلے رحمت کشید قلعہ کلات مستحکم نمود اگر من
 از راہ ارغستان ابروم تمام زحمات او بہر خواہد رفت این خیال خود را بعمویم
 اظہار دہ شہد مشارالیم نیز بتدبیر من متفق شدہ از راہ مذکور عازم گردیدم وضع حرکت
 ما ہمیشہ او ذات بقرازیل بودہ

بقدر را جلو تر سے در مسستادم حکم سخت با آنها داده بودم کہ تا من وارد نشوم
 بار بار آوہ و نیا و نہ بختب بندہ بجترال نصیر خاں و عبد الرحیم خاں و چند نفر صاحب
 شہسبانی و غیر ہر ایک سوارہ و پیادہ ہمیشہ یک طرف لشکر حرکت سے کردم کہ از
 یہیں بہار کے قلعہ آباد ہو

چوں دارو مقام موسوم بہ ہارک شہیدیم حکم فرستادم لشکر جلو با شہیدیم عمویم

تقریباً یک فرسخ عقب بودیم و دوعراوہ توپ و دو دست سوار با خود داشتیم در اس وقت
چند نفر سوارہ خبر آوردند کہ کلہ گو سفندے معلوم مے شود بطرف مائے آئند باد و زمین
ویدم معلوم شد چیزے را کہ آنها گو سفند خیال مے کردند و دست از لشکر و شمن مے باشد
بدو دست سوار ہمراہ خود حکم دادم ہر چہ پنج نفرے متفرقا در کوہ بالا پائیں بروند تا
دشمن تصور نمایند زیاد است در اس بین ما تہیہ خور و اویہہ ہاشیم و نیز عبد الرحیم خاں
پیغام فرستاد مہجلاً خور و ہمارا سائندہ حاضر جنگ شود باندک وقتے تمام عساکر
اشیر علی خاں بہ ترتیب ذیل نمایاں شدند:

سوارہ پشت رودے وہ ہزار سوارہ ہراتی سہ ہزار سوارہ قندہاری ہزار
سوارہ کابل مال خود اشیر علی خاں چہار ہزار تمام اس لشکر بطرف مائے آمدند صاحب
منصبہ مائے من صلاح دادند جلورفتہ بلشکر خود ملحق شوم من اعتراض نمودم باین دلیل کہ
دشمن تعداد قلیل مارا ملتفت خواہد شد و احتمال دارد سوارہ آنها بین ما وارد و دے ما
حایل شود و اگر ما اتصالاً در حرکت ہاشیم و گرد و غبار برانگیزانیم قبل از اینکه دشمن با حملہ
بیاورد و زودی مے تواند تعداد مارا ملتفت شود و سر کردہ ہارے مرا پسندیدند ولی
نمے دانستند تا چہ اندازہ پریشانی دارم از یک طرف دشمن مشغول صف آرانی بودند و
چنین مفہوم مے شود کہ در حملہ نمودن با ما مل دارند تا تعداد ما شخص نمایند از طرف دیگر
لشکر ما خیلے دور بود و قاصد من نمے توانست زود بآنها برسد کہ بتوانند کمک بیاورند
آخر الامر عبد الرحیم خاں را بفاصلاہ دیدم قبل از اینکه مشارالیه بتواند ہا برسد و شمن
بتوپ ہائے حاملہ آورد و توپ ہائے ما بسبب کثرت دشمن نتوانست کارے انہما
بر تعداد مقتول شدن و تلف توپچی و زخمی شدن یک نفر توپ ہائے ما را متعارف
شدند بقیہ توپچیہا اہم قرار نمودند و وقتے دشمن مشغول بروان دوعراوہ توپ ہائے

فوج پیادہ نظام و فوج ہم از ہما ہاں عبد الرحیم خاں کہ با
اطراف دشمن را گویہند در اس زود و خور و پانصد نفر از دشمن ہمدار و پانصد
آنها کشتہ شدند و توپ ہائے خود را از آنها پس گرفتیم من بقیہ سوارہ دشمن را بطرف
جنوب کلات تعاقب نمودہ سوار ہائے مذکورہ سی وار و قلعہ موسوم بتلہ شدہ ہا
کوہ طبق سر جابے گرفتند ما ہم در قوب آنها فرو آمدیم از آنجا بدوان دور بین لشکر

دشیر علی خاں، را در قلعه کلات سے تو انستیم بہینم و نیز مے دیدیم دور و دور سوار ہاے شکست خوردہ لشکر آنہا را کم جرئت ساختہ بود و در سنگر ہاے خود مایوسانہ حرکت مے نمودند من با نہایت وقت طرح جنگ را ریختہ قلیل جبے را کہ باید توپ ہا آنجا گذشتہ مے شد معین نمودم و وازد و فوج پیادہ نظام کہ ہر فوج شش صد نفر سربازہ داشت و دو ہزار سوارہ نظام و یک ہزار سوارہ رانی با من بودند و بقیہ لشکر با اردو و عقب بودند تا شام آن روز بالائے کوہ ایستادہ بعد بدون اطلاع دشمن مراجعت نمودہ ہمینکہ تا یک شدہ لشکر خود را بار و مراجعت دادہ تا دو ساعت بظہر ماندہ روز بعد باران رحمت خداوندی باریدہ تمام را ہما کل و چاور ہا تر گردید مجبوراً تا دو روز توقف نمودہ بعد عازم قند ہار گردیدیم (دشیر علی خاں) از طرف دیگر کوہ طے طریق مے نمودند ما امیدوار بودیم قبل از (دشیر علی خاں) از طرف دیگر کوہ طے طریق مے نمودند ما امیدوار بودیم (دشیر علی خاں) وارد قند ہار گردیم (دشیر علی خاں) ہم بہاں سمت روانہ شدہ

چوں سلسلہ کوہ بہین ما حائل بود لشکر من از یک طرف و لشکر دشیر علی خاں از طرف دیگر کوہ طے طریق مے نمودند ما امیدوار بودیم قبل از (دشیر علی خاں) وارد قند ہار شویم (دشیر علی خاں) خیال داشت در بین راہ از ما جلو گیری نماید بایں قسم تا پنج روز طے مسافت نمودہ عساکر ما از یکدیگر تقریباً بقابلہ پنج ہزار قدم دور بودند و لے ہیچیک از ایں دو لشکر حاضر نبودند حملہ نمایند روز پنجم بمقامیکہ بہمت جنگ خیل مناسب بود وارد شدیم (دشیر علی خاں) ہم توقف نمود من چند عرادرہ از توپ ہاے خود را بایستہ روئے کوہ گذشتیم کہ خیال دشمن را با نظر منصرف نمایم و بقیہ توپ ہاے خود را عقب کوہ ہا پیناں کردہ تمام بنہ زیادے خود را جلو فرستادم (بجنرال نصیر خاں) و (عبدالرحیم خاں) حکم دادم کہ با سہ فوج پیادہ نظام و یک ہزار پیادہ روئیغ مغار ہا یکسر راہ عبور (دشیر علی خاں) بود منتظر شوند و قتلے (دشیر علی خاں) دید راہ را باد گرفتہ ام مجبور بہ جنگ شدہ صفوف لشکر خود را آراستہ نمود قلیلے از لشکر مرا بالائے کوہ دید و نیز شنیدہ کہ بنہ خود را جلو فرستادہ ام صاحب منصب ہاے خود گھنٹ چوں لشکر دشمن اندک است یک مرتبہ حملہ مے نمایم

لہذا بطرف سوار ہاسے من کہ بالاسے کوہ بودند میرش بروند ہماں وقت باشخاصیکہ نہاں
 بودند حکم وادم بیرون بیایند و جنگ کنند وقتے جنگ خوب سخت شد و طرفین نزدیک
 بودند شہنشاہ (عبدالرحیم خاں) اور جنرال نصیر خاں (راخو شہنشاہ حکم وادم از پہلو عقب
 دشمن حملہ نمایند باندک فاصلہ لشکر شیر علی خاں شکست خوردہ بطرف قندہار فرار
 نمودند بسوار ہاسے خود اجازت وادم بنہ اور اتاراج نمایند و نیز سی و پنج عرادہ توپ
 از آہنا گرفتہ بعد از آن بارو وے خود کہ تقریباً سہ فرسخ و نیم دور بود رفتہ بالکابل
 راحت خوابیدیم زیرا کہ در مدت پانزدہ روز کہ مشوش بودم دزد و خورد ہاسے جزائی رقم
 در شبانہ روزے بیشتر از دو ساعت خوابیدہ بودم شام روز بعد بیدار شدہ بعد از صرف
 غذا مجدداً تا صبح روز دیگر خوابیدیم بعد از استراحت طولانی رفع کسالت شدہ از این
 فتحی کہ بجهت من حاصل شدہ بود خدا را شکر نمودہ روز بعد باعموی خود بطرف قندہار
 روانہ شدہ بعد از پنج روز داخل شدہ ہارشدیم (شیر علی خاں) مستقیماً ہرات واکرہ
 بود وقتے بقندہار رسیدیم عموم مائل بود بکابل مراجعت نمایند و مراد قندہار بگذارو
 وے من قبول نکردم گفتہ بکابل میروم و شما باید بحکومت قندہار نمایند چوں مالہاسے
 بند و اسپ ہاسے سوار و توپ خانہ کہ در این زمستان مسافرت کردہ بودند خستہ و
 مفلوک شدند بودند و باید آنہارا چند بجهت چرا بفرستم کہ بحال بیایند لہذا مال
 بند و اسپ ہاسے تازہ تحصیل نمودم در این موقع باید بجهت بصیرت مطالعہ کنند گان از
 فتح محمد خاں (پسر سلطان خاں قندہاری) کہ یکے از صاحب منصب ہاسے لشکر شیر علی خاں
 بودند اگرہ نمایم این شخص را (شیر علی خاں) در جنگ ہرات اسیر کردہ بود و پدرم اورا
 مستخاص داشتہ بحکومت ہزارہ جات مامور نمودہ بود و شارا لیہ از این نداشت و
 نمودہ ابشر علی خاں پیوستہ بود و شیر علی خاں اورا بسہ کردہ یکے لشکر سوار نمود
 مقتدر داشتہ بود و شارا لیہ حالاً بخافت من مے جنگ در باب ہجوتی شخصہ
 کرد کہ بخافت کسے جنگ مے کند کہ اورا از حبس نجات داند

میرود کہ اورا ایہ کردہ بودہ است

شمشیر نیک ز آہن بد چوں کند کسے

باراں کہ در لطافت طبعش خلاف نیست

نکسہ تربیت بشود اسے علیم کس

در باغ لالہ وید و در شوره زار خس

فصل ہمام

مشتمل مجاریات قجہ با امیر علی خاں حالات محمد علی خاں (۱۲۸۵ھ تا ۱۲۸۶ھ)

حالا باید توجہ مطالعہ کنندگان کتاب خود را بطرف بلخ معطوف دارم قبل از انظار
دہشتہ ام کہ بعد از گرفتن بلخ (سردار فیض خاں) با (ناظر حیدر خاں) و (جنرال علی عسکری)
را بحکومت ترکستان مقرر داشتہ بودیم و قحطی وارو (باسیاں) شدریم (فیض محمد خاں)
و ناظر و جنرال مذکور با یکدیگر بناے خصوصیت را گذاشتند من مطلع شدہ بانہا نوشتم و در چہیں
موقعی کہ میخواہم بکابل حملہ بہرم از مغایرت با یکدیگر احتراز نمایند و در زمستان لازم شد
کہ از سردار فیض محمد خاں (یک ہزار راس یا بو بہمت بنہ بخواہم این نمک شناس
چوں دید مشغول جنگ ہستم از فرستادن یا بو ہاے مذکور انکار نمود بعد از فتح کردل
وقت در سید آباد بہمت ما حاصل شد پدرم کاغذے (بفیض محمد خاں) نوشتہ او را
بملاقات خود دعوت نمود مشارالہ این دعوت را ہم قبول نکرد و مقارن این اوقات
پسر عمیم (سردار محمد سرور خاں) را با (غلام علی خاں) و ہشت ہزار سوار بحکومت ہزارہ
بامیان فرستادند این وقتے بود کہ چنانچہ قبل از بیان دہشتہ ام (شیر علی خاں)
از قندہار بطرف غزنین مے آید و من در کلات غلجائی باور و برو شدم در این وقت
(سردار فیض محمد خاں) بیشتر از پیشتر اسباب فحاصمت فراہم مے آورد و آخر الامر
پدرم (پسر و محمد سرور خاں) حکم فرستاد کہ بہمت و قلع اور و انہ شود مشارالہ فوراً
از مامیان عازم بلخ گردیدہ و در قلعہ موسوم (باب قالے) پنج منزلی (ہیبیک) با یکدیگر
تلاقی نمودند این جنگ منجر بشکست (سردار محمد سرور خاں) شدہ مشارالہ مجدداً عساکر
خود را در جگاہ جمع نمودہ و فہد و گیر جنگ نمود باز ہم شکست خوردہ فرار نمود (سردار
فیض محمد خاں) تعداد زیادے از صاحب منصبان و سرباز ہا اسیر نمودہ (نایب غلام)
و (غلام علی خاں) را با دو سہ نفر از صاحب منصبہاے معتبر بقتل رسانیدہ بطرف قہ غن
و بدخشان مراجعت نمودہ ولایت مذکور را پس از زود خورد جزئی از (میر جہاندار شاہ)

انتراع نمود (میر جہاندار شاہ) شکایت نزد پدرم بکابل آمد چوں پدرم لشکرے باخود در
کابل نداشت و از طرف دیگر ہم خبر رسید کہ (سروار فیض محمد خاں) بطرف کابل مے آیت
لہذا پدرم مرا از قندہار احضار نمود کہ بروم از مشارالیه جلو گیری نمایم اگر چه
بواسطہ داشتن مرض کلیہ خیلے ضعیف شدہ بودم و لے بوصولے مرہلہ پدر فوراً
عازم گردیدہ و چوں مے توانستم با سپ سوار شوم بہ تحت روان نشستہ و ہر روز و منزل
طے مسافت نمودہ روز پنجم واروغزین شدم پس از ورود بغزنین مرہلہ دیگرے
از پدرم رسید کہ لازم نیست و آمدن بہ عجل غنائی چرا کہ (سرفیض محمد) غدار بطرف بلخ
وقتہ غن مراجعت نمودہ است از رسیدن این خبر مشغوف شدہ زیرا کہ ہر چند حالت
خودم بہتر شدہ بود و لے لشکر من از طے کردن منازل و راز خیلے خستہ شدہ بودند
لہذا پنج روز در غزنین توقف نمودہ بعد عازم کابل شدم پدرم جمعیت زیلے بہ استقبال
فرستاد از مستقبلین بطور خوبی پذیرائی نمودہ بعد بخدمت پدر و مادر رسیدہ از شرفیابی
خدمت شاں خیلے مسرور گردیدم پس بالشکر خود بکنار رود خانہ کابل فرود آمدہ روزے
یک مرتبہ بہجت ملاقات والدین خود رفتہ شب را ہمیشہ بار و دے خود مراجعت
مے کردم وقت ماتا رسیدن تابستان بہیں قسم گذشتہ و راین وقت مرض و بادور
کابل بروز نمود پدرم چنین صلاح دید کہ من در بالا حصار کابل منزل نمایم زیرا کہ ہولے
چادر ہا سالم ہو و من لشکر اترخص نمودم بخانہاے خود شاں رفتند و خود بہ بالا حصار
منزل کردم ہولے بخشید کہ پدرم بہتلاے و باشدہ و واپسے را کہ عطار ہاے
بے اطلاع این ملک بہجت این مرض مفید میداشتند بہ پدرم وادتا اینکہ ضعیف
و بانی متبدل گردیدہ و راین اثنا شیر علی خاں (از سروار فیض محمد خاں) کمک گرفتہ
ہمراہی او بطرف کابل مے آمدند فوراً بعومیم کاغذے نوشتہ از شت تا خوشی
پدرم با و اطلاع وادہ و نیز اظہار دہشتم کہ (شیر علی خاں) و فیض محمد خاں بہ کابل
مے آیند اگر چه پیل دارم با دشمن بجنگم و لے در این موقع مے توان
کار شما آمدہ بعوض من بکابل بماند تا مدتے جواب این مے آید کہ رسیدہ طے ہا اجاسوہا
خود را مقدر دہشتم کہ اخبار آمدن اشیر علی خاں را اتصالاً بمن برسانند و خود حاضر
شدم کہ وقتے اشیر علی خاں بدو منزلے کابل رسید رفتہ با و جنگ نمایم

روزے از شنیدن این خبر متحیر شدم کہ شنیدم دشمن بہ پنج شیر مراجعت نموده خیال دارد بقتل آوردن کوہستان کابل شود بعضی وصول این خبر از پدرم فرستے حاصل کردہ پدرم بہمت نصرت من دعاے خیر نموده عازم چاریکار شدم بمویم نیز وارد غزنین شدہ در ہما نجا توقف کردہ بود بخيال اینکه تا اتمام جنگ ہما نجا ماند و رفتے وارد چاریکار شدم جاسوس ہما خبر آوردند کہ (فیض محمد خاں) خیال دارد از راہ وزہ پنج شیر بیاید پس از وصول این خبر فوراً حرکت نموده تمام شب راہ رفتم بوقت طلوع آفتاب بمقام موسوم (بکل و ہمار) و قلعه (الشہداد) کہ در دہنہ درہ واقع بود با تمام لشکر خود وارد شدم (فیض محمد خاں) ہم بالاسے کوہ رسیدن مطلع شدم کہ (سردار فیض محمد خاں) از دیدن لشکر کابل در مقابل خود متحیر گردیدہ بود زیرا کہ خوانین کوہستان اوراد عوت کردہ بودند کہ از خاک آنہا عبور نمایند و احتمال نئے رفت کسے در آنجا از او جلوگیری نمایند این بلاے ناگہانی اورا مضطرب نموده بود مرسلہ ہم از شیر علی خاں بہمت اورا رسیدہ بود کہ تا ورود او حرکت ننماید و نیز نوشتہ بود دو روزہ وارد خواہد شد از رسیدن این مرسلہ (فیض محمد خاں) خیلے متقلب شدہ بود (بشیر علی خاں) پیغام دادہ اورا سرزنش کردہ اظہار داشتہ کہ عبدالرحمن رسیدہ است اگر بیشتر از این توقف ننمایم ہر دو نفر مارا بقتل خواہد رسانید و رآل شب (فیض محمد خاں) بالاسے کوہ سنگر با خود را مترتب نمود صبح روز بعد باو حملہ نمودم جنگ خیلے سخت واقع شد زیرا کہ (فیض محمد خاں) در بلندی بود و از این جہت براتفاق داشت و لے بعد از چند ساعت امتداد جنگ بعضے از سنگر ہائے اورا متصرف شدم ہمینکہ مشارالہیہ این خبر را شنید از عقب کوہ بیرون آمدن توپے کہ کلوز نارنجک داشت بطرف او خالی کردم تکرار باز بجنگ بشکمش فرو رفتہ نمکھائیگہ از ما خوردہ بود باین طرز از شکمش بیرون آمدند گانی شخص غدارے باین گوہ بانستہ رسید کہ انجامش مناسب حالش بود تقریباً تمام لشکر اورا اسیر نمودم (شیر علی خاں) ہم با دو ہزار سوار یکہ از ہرات ما خود آوردہ بود بطرف بلخ فرار نمودنکش (فیض خاں) را نزد برادر بزرگش (ولی محمد خاں) و مادرش بکابل فرستادہ خود ہم بعد از چہار روز بکابل مراجعت نمود خبر فتح من بعد از چند روز بغزنین بہ مویم رسید محض ورود بکابل نزد پدرم رفتہ دیدم بحالت خیلے سختی افتادہ

خواتین حرم سرا باواز بلند باو گفتند عبدالرحمن آمدہ است میخوابد باشما گفتگو نماید پدرم
 قادر بر تکلم نبود و لے دست خود را بطرف من حرکت داد چون بایوس شدم کہ پدرم دیگر
 ہرگز تکلم نخواہد کرد و گریہ من دست داد قدرے نزاد نوشتہ بیرون آمدہ بار دوی خود
 رفتہ متوجہ کار ہلے نظامی خود شدم روزے دوم مرتبہ بیدار پدرم آمدم روز سوم
 بعد از ورود بکابل کہ یوم جمعہ بود پدرم وفات یافتہ داغ جدائی خود را بدل من
 گذاشت رضا بقضائے الہی دادہ صبر نمودم پس از تجہیز و تکفین جنازہ اورا
 بقلعہ رحمت خاں کہ ملک شخصے خودش بود بردہ در موضعے کہ خودش معین کردہ بڑ
 دفن نمودیم پس بادل پر حسرت بکابل مراجعت نمودہ بنفقہ وضعفا خیرات مبرات
 دادہ بعد از سہ روز عموم یعنی (محمد اعظم خاں) کہ از غزنین بکابل آمدہ بود گفتہ تا وقتیکہ
 پدرم زندہ بود شما برادر کو چکتر او بودید و من کو چکتر شما بودم حالا کہ پدرم وفات یافتہ
 است شما بجائے پدر من باشند من بجائے شما خواہم بود و پسر بزرگ شما بجائے
 من باشند عموم جواب داد کہ شما پسر امیر متولی ہستید وارث بالاستحقاق او شما
 خواہید بود من تو کہ شما خواہم بود من جواب دادم مہو جان با این حالت پیری مناسب
 نیست شما از دیگرے کو چکترے نمایند من توان بستم بہاں قسمیکہ پیر خدمت میکردم
 بشاہم خدمت مے نمایم تا چہار روز این فقرہ مطرح نہ کردہ بود شب جمعہ اجزاسے
 خانوادہ سلطنتے کابل و سردار ہائے ولایات را دعوت نمودہ حکم دادم خطبہ باسم عموم
 بخوانند پس اقتصام این امر اول خودم دست بیعت بعموم دادہ بعد سردار ہائے
 دیگر من اقتدا نمودہ عموم را بتکب گفتند من بار دوی خودم اجعت نمودہ تا پہل
 شبانہ روز قرا مشغول تلاوت قرآن بودند و خیرات و مبرات زیادہ بعت فرستادند
 و پدرم اتفاق کردیم چند ماہ بعد از وفات پدرم مفیدین عموم را از من جدا
 نمودہ یا و القا کردند تا زمانیکہ من در کابل بکشم نفقہ داد و محمد و دیگرے
 مرا بلخ بفرستہ و پیر خود را بجائے من مقرر داد و اسمای شہناں ملک بھراہی کرد ماغ
 عموم را مثل شتر ہمار کردہ بودند بہر طاف مے نہ استغف مے شہید و پدر ہائے ہما
 ہم ہمیں رویہ را داشتند و ہمیشہ امیر کابل باز ہم دست آنہا د باید مذکور بارم و اسما
 آنہا بقراردیل دست

[illegible]

نمایند و قتل سر کرده ہائے مذکور بملاقات من آمدند آئندہ را خواہش کردم تا بلخ با من
 مراجعت نمایند و کمک بدہند با اہلے آن ولایت کہ انتقامش نمودہ اند بھنگو و بانہا
 وعدہ دادم کہ در بہار شمار امرخص خواہم نمود اگرچہ مشارالیم خواہش مرا پذیرفتند
 و لے مرا سلمہ از جانب محمود (بکر نیل سہراب) رسید کہ من خواہ اجازتہ بدہم یا نہ ہم
 او فوراً بکابل بروم بعد از چند روزے حاکم از دیاسیان کہ خود او را بحکومت آنجا
 مقرر داشتہ بودم بمن نوشت کہ مشارالیم حکم شدہ است بکابل رفتہ حساب خود را
 پرداختہ معزول بودہ باشند جوابی غیر از این ندادم تا بدہم بیزانیکہ نوشتہ بود
 حکم امیر را اطاعت نماید و قتیکہ بعد از این مسافت سخت و زحمات زیاد و اوردہ یک
 شدم میر قتلہ غن را بملاقات من آمدہ ہدایا سے زیادہی کہ من جملہ چہار صد نفہ شدہ
 یک ہزار راس اسب بود بہمت من آورد و از آنجا عازم تاشقغان شدہ و یم
 ولایت مذکور از بد نظمی (شیر علی خاں) خلیہ منشوش مے باشد میر ہائے بلخ کہ
 بخارا و قلاوت و حصار و اطراف دیگر فراہے شدہ بودند شیر علی خاں، آئندہ را
 دعوت کردہ بود بولایت خود مراجعت نمایند و این ولایت را با توپ ہائیکہ آنجا
 بود بانہا فروختہ قیمت آن را نقد دریافت داشتہ بود این مردمان اتمق ہم باور
 کردہ بودند کہ (شیر علی خاں) اختیار فروش ولایت را دارد پول را باو پرداختہ فوراً
 افغانہ کہ در آنجا ساکن بودند تاراج نمودہ گفتند شیر علی خاں شمار با فروختہ است
 افغانہ گفتہ بودند عبد الرحمن پادشاہ ما مے باشد و ما شیر علی خاں را بامارت قبول
 نداریم این فقرہ باعث کشمکش زیاد شدہ منجر بخون ریز ہائے زیادہ گردیدہ و قتلہ من
 واروشدم یہ ہائے مذکور از مال این کار متوہم شدہ بطوفان آنچی و اندوہی
 شیر علی خاں و امینہ و از نمودن قلعہ انیلک را محکمہ نمودہ ساعی شدند کہ من
 کروں با من اشکر و یغتمیہ نمایند من از تاشقغان بزار شریف
 بلخ رفتم چند روز بعد از ورود من صاحب منصبان سے توپ خانہ کے کپتان و ملازمین
 محمود علی خاں و امینہ و از کلاہات کہ کابل تاشقغان سے تاشقغان
 معلوم سے شورش و شورش نمود کہ کلاہات و کلاہات و کلاہات و کلاہات
 چوں محمود امینہ و امینہ خاں اشکارا نمودہ است تاشقغان سے کابل تاشقغان

باشند تا اجازہ عمومیٰ نرسد نئے تو انہم شمار تبدیل نمایم و بانہا وعدہ وادوم عمومیٰ می نویسم
 و نوشتم عمومیٰ بجواب نوشت ہر کس بر خلاف نوحہ چینی (محمد اسماعیل خاں) مذاکرہ نماید
 مفید و کتاب خواهد بود و من این مراسلہ را بصاحب منصبہاے مذکور قرائت نموده عام
 اشیاء شدیم زیرا کہ بجا لفت من در آنجا جمع شدہ بودند پس از ورود بانجا بانہا مذاکرات
 دوستانہ نموده بقراآن قسم خورده خیلے سعی کردم کہ آنہا را منصرف نمایم کہ جنگ نکنند و
 خود را خراب نمایند و لے آنہا باستظهار استحکام قلعہ اطہارات مراد نمودند چہرہ گذشتن
 از خندق قلعہ کہ تقریباً سی صد ذرع اطراف آن و پنجاہ ذرع عرض داشت غیر ممکن
 بنظر می آمد روز بعد توپہاے خود را ترتیب دادہ اول طلوع آفتاب بشکر حکم وادوم
 یرش ہرندہ ساعت بظہر ماندہ و روزہ و دو برج قلعہ را خراب نموده لشکر من
 وہ ہزار بند علف خشک و رخنہ رخنہ پل ساختند و راہ عبور پیدا کردہ بدیوار قلعہ
 رسیدند یا غیہا و اہل قلعہ دستہ ہاے بزرگ نے را آتش زدہ بسر و صورت
 لشکریان کہ جلو میرفتند میرنجتند وقتی ہم کہ لشکریان بدیوار قلعہ بالا میرفتند با سر
 نیزہ بانہا حملہ می نمودند با وجود این لشکر من در آنجا جاگیر شدہ اگرچہ مقصد نفر از آنہا
 نفرشتہ و تلف شدند فوراً داخل ارک قلعہ گردیدند و استخارے کہ در قلعہ بودند تعداد
 آنہا دو ہزار و پانصد نفر بود تا ما بقتل رسیدند فقط یک نفر سر کردہ آنہا کہ در چاہ خشک
 خود را انداختہ بودند زندہ ماند این شخص من اطلاع داد و وقتی میرہاے بلخ می آمدند دو
 ہزار و پانصد نفر از مردمان شجاع خود را منتخب نمودند و اینہا بمیل خاطر متعہد شدند کہ
 بجمہت حفاظت قلعہ این ملک تاجان داشتہ باشند کوشش نمایند میرہاے بلخ
 و شمشیر تفنگ وغیرہ بجمہت انجام این خدمت بانہا انعام کردہ بودند من از سر کردہ فرمود
 کہ اسمش (قرہ خاں) پسر ایشان صد و میر بلخ بود سوال کردم شما چرا قرآن را کہ برائے
 شما فرستادہ بودم قبول نکردید مشارالہ جواب داد ما و شما میدانیم این قلعہ را قبل از چہ وقت
 کسے نتوانستہ است بقلبہ بگیرد از این جهت باستحکام باین قلعہ مصلحت بودیم من ہم
 میدانستم ہمیں قسم است زیرا کہ عمومیٰ قلعہ مذکور را بیحدہ ماہ محاصرہ کردہ بود تا اینکہ
 آذوقہ اوستام شدہ مجبور شدہ بود با محصورین صلح نماید از تفصیلات الہی من این قلعہ را
 و ظرفیت شش ساعت مسخر نمودم و تمام تعدیتاتی را کہ با اغانیہ این ولایت کردہ بودند

تلافی کروم روز بعد شخص مذکور مستخلص نموده با شرح حالات گرفتن قلعه نزد میر ہاسے
مذکور فرستادم بعد خودم بطرف (آنچه) لشکر کشیدم اہلے آنجا باستقبال من بیرون
آمدند اطاعت مرا قبول کردہ از حرکات میر ہاسے خود معذرت خواستند من ہم چوں
ایں تقصیر از شیر علی خاں ناشی شدہ بود کہ ولایت را فروختہ بود آنہا را عفو نمودم و
تمام میر ہا از (میر حکیم خاں) کہ اطاعت مرا قبول کردہ بود بطرف میمنہ فرار نمود میر
سرپل کہ آہمش (محمد خاں) بود ہدایہ زیاد بہمت من فرستادہ

حالات این شخص را در موقعی کہ شرح اقامت خود را در بخارا نوشتہ تمام مذکور
داشتہ ام ہدایہ اورا رد نمودہ کاغذے و حاکم تازہ فرستادم کہ ولایت اورا منتصف
شد و این شخص ہم بطرف میمنہ فرار نمود بور و شیر خاں میر سابق یعنی (حکیم خاں) را مجدداً
بحکومت آنجا منصوب نمودہ حاکم تازہ ہم (باند خوی) فرستادم (میر حکیم خاں) کہ
ممنون مجتہلے من بود استدعا کرد و دخترش را بہمت خود تزویج نمایم در اول خواہش
اورا رد نمودہ بعد قبول این وصلت را کردم در این موقع کساں (محمد اسمیل خاں) ضمناً
بمن اطلاع دادند کہ مشارالیه دشمن دولت مائے باشند و من باید از او در بندر باشم
چوں این اطلاع ہم از جملہ اطلاعاتی بود کہ از صاحب منصبہاے اوشنیدہ بودم چوں
صلاح و ادم آنہا متفقاً علیہ خدمت امیر بنویسند و ہمہ مد نمایند و خودم ہم در این خصوص
بعموم نوشتم و لے عموم اعتنائے بماسلات مانودہ ہمہ ما با بدگفت و من حکم فرستاد
فوراً بمیمنہ بروم چوں این اقدام مقدور بسلام نبود، تعرض نمودہ اظہار و شتم لشکر
من تمام زمستان مسافرت نمودہ اند و متحمل ربات شدہ جنگ کردہ اند نتیجہ حاصل
نمودہ اند حق دارند تا مدتی راحت نمایند و نیز اظہار و شتم بہت استکشافش بولایت
نہایت اہمیت را وارو کہ در اینجا حافظ باشم تا اہلے آنجا بحکومت ما مانوس شوند
عموم جواب فرستادم یقین دارم شیر علی خاں، لشکرش را تا اہلے آنجا
پسہایم (محمد و خاں) و محمد بن خاں، در قندار و گاندہ
و پسہایم شکست بخوردند تقصیر شما خوب بود من ہمہ اہلے آنجا را بازمیاند
و یک لشکر بمیمنہ بفرستید کہ اگر شیر علی خاں، بطرف قندار و گاندہ نماید من و ہمیں جا
نزدیک شما باشم و نیز اظہار و شتم خارجہ میمنہ، نزد ما چندین ماہ طول نخواہد

و احتمال دارد شیر علی خاں این منی را کہ من بقاصد زیادوی معروف ہستم منتقم
 و استہ بکابل مکہ بیاد و دسلہ عموم و بحیکہ ابوعلی کتبائے مرا پذیرفت و نوشت
 کرد و دست من استی بیمنہ خواہی رفت و اگر دوست من نیستی ہر طور میل داری محمد
 دارم و خیلے لایہ من شدم و ہستم بنو لیسیم چنانچہ از دہشتی شیر علی خاں (بجی نام
 از دہشتی شکاریم ہمارم و سلہ بود کہ فکر کردم از این خیال متصرف شدہ با خود گفتہ چون
 اورا بتخت سلطنت نشاندہ ام باید در ہمارے با او ہماری داشتہ باشم علی بنا
 ہمہ جا حکام مقرر نمودہ از راہ اندخوی اعازم میمنہ شدم مراسلہ ہم بعومیم نوشتہ از
 روانہ شدن خودم با و اطلاع دادہ و اظہار و اشتہم یقین دارم روزے خواہد آمد
 کہ از این کار پشیمان خواہ شد و قتی بیک منزلی رسیدہ رسیدیم کاغذے از عمومیم
 رسید کہ نوشتہ بود پس رہاے (شیر علی خاں) بطرف قندہار لشکر کشیدہ اند و راہ
 را گرفتند از من خواہش کردہ بود نصف لشکر خود را بکابل فرستادہ بقیہ را
 بجہت محاصرہ (میمنہ) نزد خود نگاہ دارم و نیز خواہش کردہ بود نور چشمی اورا ہم
 یعنی (محمد اسمعیل خاں) با این لشکر بفرستم بجواب این احکام نوشتہ از این اتفاق
 کہ حالا واقع شدہ قبل از شمار متنبہ ساختہ بودم از آنجا نیک شاکوش بحرف من ندا دید
 حالا بجہت من غیر ممکن است با نصف لشکر خود میمنہ را محاصرہ نہایم ہذا خودم
 میتوانم نزد شاکایم و نہ اینکه کمک بجہت شما میتوانم بفرستم بعد از وادان این جواب
 اعازم بطرف (میمنہ) شدہ بود و در آنجا سنگ با ترتیب دادہ خودم بالاسے پتہ
 موسوم اتل عاشقان و تقریباً ہزار و پانصد قدم از قلعہ مسافت داشت و شرف
 بر قلعہ بود چادر زوم و قتی مشغول محاصرہ شدم مراسلہ دیگرے از عمومیم رسید
 نوشتہ بود پس رش (محمد عزیز خاں) در قندہار از (محمد یعقوب خاں) شکست خوردہ
 و اسیر دست او شدہ است و (محمد یعقوب خاں) محال پشت رود را ہم متصرف
 گردیدہ و نیز حکم دادہ بود فوراً نصف لشکر خود را نزد او بفرستم و لے باز ہم انکار
 کرد و از دست خود بچل و در محال ختم مے اشتم مشغول محاصرہ میمنہ شدم لشکر
 این قدر کفایت مے کند نصف اورا نزد شما بفرستم حکم دادم بسنجی بقلعہ (میمنہ) رش
 ببرند و سلہ متوانستم قلعہ را تصرف نہایم چرا کہ (محمد اسمعیل خاں) مننا بچمن اطلاع دادہ

بود کہ در کدام ساعت ما خیال یرش داریم لکن از این حملہ سختی کہ دشمن نمودم دانستند اگر
 دفعہ ثانی یرش بر یرم احتمال دارند نتوانند مقاومت نمایند لهذا امیر میمنہ سپہ خود را
 با بعضی از سرکرده ہا و علما با قرآن نزد من فرستادہ متقبل شد کہ سائل چہل ہزار طلا
 خراج بامداد و نیز چند راس اسب و بعضی تخالیف دیگر ہم بہمت من فرستاد من ہم
 بلا حیلہ اشکالائے کہ در کابل فراہم آمدہ بود شرایط اورا پذیرفتہ خود امیر حسین خاں
 ہم سلام آمد من قلعہ میمنہ را با ششش توپے کہ در آنجا بود متصرف شدم امیر حسین خاں
 از میرادگیر ہم توستانمودہ آنہا را ہم عفو نمودم در این موقع عمومی محمد اسماعیل خاں کاغذ
 نوشت کہ تا حالا پنج کاغذ بہمت شما فرستادہ ام و بشما حکم دادم مراجعت نمایند و شما پنج
 اعتنائی نمودہ اید این کاغذ را بہ محمد اسماعیل خاں دادہ و او گفتہ چوں قبلاً لشکر شما بجا دہتم
 این نوشتجات را من بشما دادہ بودم و لے حالا دیگر شما را لازم ندارم شما حالا میستوانید
 بروید شمار الیہ روز بعد حرکت نمود من ہم عازم طرف بلخ شدم چوں محمد اسماعیل خاں
 آدم خیلے خیلے بولے مخصوصاً در طے منازل التجمیل مے کرد کہ قبل از من وارد بلخ شدہ آنجا
 تاراج نماید و لے منہم ملتفت خیال او شد نیکند شتم چنداں از من بہت بجوید قبل از
 ورود و بلخ کاغذے از کرنیل سہراب ابن رسید کہ (سوار محمد شریف خاں) را بموجب
 دستور العلے کہ از عمومی باور سیدہ است بہ تختہ پل آورده و باید من مواظب باشم شمار الیہ
 را صحیحاً در جہنم کہ بدایم و چوں محمد شریف خاں عمومی محمد اسماعیل خاں بود خیال
 کردم احتمال کمی دارد محمد اسماعیل خاں بہمت اتحلاس عمومی خود سعی نماید جہاں شب و فوج
 پیادہ نظام و یک با حرنی توپ نماند و ستادہ بانہا دستور العمل دادم شب روز لے
 مسافت نمودہ خود را بہ تختہ پل رسانیدہ آنجا را استحکام نماید مامورین من از راہ قوم بالا
 آنچہ بلخ بہ تختہ پل فتنہ محمد اسماعیل خاں روز بعد در آجا کردیہ چہاں خود خیال کردہ
 بودم را دہ کردہ بود بشہ حملہ نمودہ عمومی خود بہتخاص نماید و قتلہ و بدہیہ
 آنجا وارد شدہ است اخیراً دہ نمودہ بطرف دار شریف روانہ شد و در جہاں
 شریف حاکم آنجا را تہدید بہتذاب نمودہ و جہاں بات و پراگندہ کاروں ہی نہ ارتکاب
 از شمار الیہ اخذ نمودہ عازم تاشک خان کردی کہ خداوند آنجا تاراج نماید لکن ہالے از خیال
 او طلع شدہ خود را محصور نمودہ بدفعہ خانہ شہ محمد اسماعیل خاں کہ این فقہ را دانست

تغیر طریق واوہ بطرف (بامیاں) روانہ شد و در راہ بہر کجا میر رسید تا راج مے نمود و عمویم
از ایں حرکات (محمد اسماعیل خاں) بے خبر و بامیاں باو نوشت بہر زودی کہ ممکن شد
خود را بکابل برساں زیرا کہ من بجنگ (شیر علی خاں) عازم غزنین خواہم شد و
(شیر علی خاں) قند ہار را متصرف گردیدہ بطرف کلات مے آید (محمد اسماعیل خاں) القاب
(نور چشمی) داشت جواب نوشت کہ دو فوج پیادہ نظام و توپخانہ و سوار ہائے من
تا اینکہ موجب یک سالہ عقب افتادہ آنہا را ندہم مرا نمے گذارد عازم کابل شوم و ہاں وقت
خبر عازم شدن او از تختہ پل عمویم رسیدہ بود و عمویم بمن پیغام فرستاد کہ قول تو صحیح بودہ است
کہ مے گفتم (محمد اسماعیل خاں) آدم حیلہ بازی مے باشد من جواب دادم ہنوز خدمات زیادہ
از ایں نور چشمی بشما خواہد شد از عمویم استدعا نمودم از کابل حرکت نہتاید و یک ماہ صبر
کنید بعد از یک ماہ من مے توانم خود را بکابل شام برسانم و فوراً دو ہزار نفر از سوار ہائے
زبدہ خود را بسر کردہ کے (غلام علی خاں پولی زائی) نزد عمویم فرستادم تا خود آنجا
روز بعد بتے بمن عارض شدہ بیست و یک روز تب قطع نشد اینکہ بہبودی حاصل نہ
فوراً بطرف کابل روانہ شدم در ایام ناخوشی خود (عبدالرحیم خاں) و جنرال نصیر خاں
و دیگر صاحب منصبہائے خود کم واوہ بودم تہیہ لازمہ سفر را بہ بندہ پس از تکمیل تہیہ خانہ
تا شغریان شدہ و از آنجا بییک رنم در ہییک یک نفر از غلام بچہ ہائے حرم
من کہ در کابل بودند بلباس درویشی بلبس شدہ بمن رسیدہ و خبر آورد کہ (امیر اعظم خاں)
بغزنین رفت و (سردار محمد اسماعیل خاں) با چند نفر از خوانین کوہستانی کابل را محاصہ
کردند و راک کابل فقط دو بیست نفر سر باز بودند و اینہا تا شش روز جنگ
بالآخرہ ہائے کابل بطرف (اسماعیل خاں) رفتہ دروازہ ہارا بہجت او باز نمودند
(محمد اسماعیل خاں) فوراً داخل شہر کابل شدہ عیال مراد عیال امیر را از عمارات و دولت
اخراج نمودہ و (شیر علی خاں) را بامارت افغانستان اعلان نمودنیز من از غلام بچہ
شدیدم کہ مادر خیلے منقلب بودہ است و ایں حین مرا سہم از اسرار سہ و رفاہ
از قلعہ غوری بمن رسید کہ لشکر او در غزنین شکست خوردہ مشا را لیہ وراثتہ جنگ از
بہا شدہ و از امیر دور افتادہ نمے و اندامیر بکدام طرف رفتہ است از رسیدن ایں
ملول و غمگین شدم و (بناظر حیدر) حاکم بلخ نوشتم مامورین بہ جستجو عمویم بفرستہ مامورین عمویم

در پنجاب پیدا نمودند کہ از راہ ہزارہ جات آنجا رسیدہ بود من بحاکم بلخ نوشتم صد ہزار
 تنکہ نقد با سپہاے سواری و ہر چیزیکہ لازم باشد بہت عمومی بفرستند و خودم خیال
 لشکر کشیدن بکابل را ترک نمودہ عازم غوری شدم و نیز (بجنرال نصیر خاں) نوشتم کہ از خیال
 لشکر کشیدن بباچکاہ صرف نظر نماید وقتے وارد غوری گردیدیم (میر جہاندار شاہ)
 کہ ہمراہ من بود خواست دختر برادرش یعنی دختر (میر شاہ) را بہت من تزویج نماید
 من این خواہش را رد نمودہ گفتم و صلّے کہ عموم با خانوادہ شما کردہ است بہت من
 کافی است و لے چوں مشارالہ خیلے اصرار سے کرو قبول نمودم (میر محمد شاہ) کہ فیض محلّہ
 خاں (ولایت (میر جہاندار شاہ) را با و دادہ بود بعضے ہایا بہت من فرستاد ہایا
 اورا رد نمودہ گفتم یا ولایت را رد نمودہ با ہر طرفی کہ خواستہ باشید بروید بخود (میر
 جہاندار شاہ) ولیست سوار بسر کردہ کے (شہاب الدین خاں) و ادم کہ ولایت خود را
 انتزاع نماید و خود در غوری توقف نمودہ مشغول نظم امورات قتہ عن گردیدم و از اینجا عموم
 نوشتم بیاید بہن بلخی شود عموم جواب داد من نزد او بروم و لے چوں قصد من از توقف
 در غوری گرفتن را ہماے کوہ ہند و کش و کابل بود نے تو استم حرکت نمایم خیال خود را
 عموم بصحت خیال من متقاعد شدہ بغوری نزد من آمدہ از او پذیرائی کردم و خیلے بایل بود
 کہ کابل را مجدد اتصرف نماید و اصرار داشت کہ بخالفت اشیر علی خاں لشکر کشی نماید
 من الہما رداشتم مسئلہ کہ نہایت اہمیت را دار دایں است کہ باید تا بہار صعب نمایم
 زیرا کہ در این سردی زمستان نے تو انم کارے از پیش بہرم عموم کافی السابق اقامتی
 بحرف من نکرودہ گفت اگر فوراً نکات نہ نمائی بظف بخارا خواہم رفت من عموم و مدہ
 و ادم کہ در ظرف شش شہاد بہت جنگ حاضر خواہم شد و خیلے سنی کردم اورا و ادم
 از خیالات من پیروی نماید و لے ابدافایہ بہ بخشید لہذا مجبور شدہم از راہ ہزارہ
 و شلو متوا عازم بامیان شدہ از آنجا وارد کردن دوال شدیم و از آنجا
 از اشیر علی خاں مقیم بودند پسیدن من این سوار با بطنہ (میر جہاندار شاہ) و
 چنین صلاح دادند کہ آنہا را تعاقب نمایم اشیر علی خاں بہم پاشو و من ہم باین صلاح دہ
 آنہا متفق شدہ و لے عموم انکار نمودہ اند کہ از راہ نور و ذرہ سوختہ بغزنین برویم
 چوں سردی ہوا خیلے شدت داشت بعد از زحمات زیاد و دروغ زین شدم اخلال نظر دایم

وروک (قلعہ غزنین) مستحکم نمود و ماور و منہ اردو زدیم عمومی قبل از سپہ خود اسرار محمد سرور
 خاں را نزد (سرفراز خاں علیجائی) بطرف تازان فرستاده بود و نیز چوں عمومی
 بوفاواری رعایاے (اندرو) خیلے مطمئن بود و ولایت آنها یک منزل با ماسافت
 داشت از آنها استمداد نمود اگر چه بعد از چند روز مشار الیہم بار و دوسے آمدند و سے از
 داوون کمک و قبول کردن خلعتهاے مانکار کردند و اینجام عمومی کول این شخص
 خورد و قتی (شیر علی خاں) مطلع شد کہ ماور غزنین بے ہاشم بخالفت با شکر کشید و این
 فقرہ برائے ما خیلے نامساعد بود زیرا کہ بہترین موقع بجمت کامیابی ما این بود کہ با کابل
 یرش بے بریم (شیر علی خاں) پس از رسیدن ہشتم کا وید تقریباً یک وزع برف زمین
 افتاده و آذوقہ تمام و آفتاب ہم نیست بر خلافت او ماور صحراے صافی کہ آفتاب کیر بود و نہاد
 بودیم و در اینجا برف ہم نبود و آذوقہ بسیاری ہم داشتیم یک روز شتر ہاے خود را ہر
 حسب معمول بغراولے و وفوج سر باز نظام و شش توپ بجمت آوردن آذوقہ
 فرستادیم بقتلاً باوہ ہزار سوار از سوار ہاے (شیر علی خاں) متعلق شدند اتفاقاً
 در آن وقت من ہا وور بین نگاہے کردم دیدم جمعیت زیاد می از دشمن نزدیک آید
 فوراً دو ہزار سوار بہک ماورین آذوقہ فرستادم این سوار ہا بلا درنگ خود را
 بجل مذکور رسانیدہ از عقب سر ہاشم ہاے کشیدہ دشمن حملہ نمودند از رسیدن این
 کمک ماورین آذوقہ قوت قلب پیدا کردہ با توپ ہاے خود خیلے دشمن صدمہ وارد
 آوردند دشمن بواسطہ اینکہ محصور شدہ بود تعداد زیاد می از آنها تلف گریہ جہت
 این بود کہ سوار ہاے (شیر علی خاں) بخارہ و شوق نمیدہ بودند و فرار کردن بہ
 یکہ گریے افتادند از این سبب تقریباً یک ہزار اسپ با چارہ و آذوقہ توپ ہاے سوار
 و سنگی شد ہماں شب (شیر علی خاں) وہ ہزار سوار را مقرر داشت ہماں سے نہا کہ
 وزمانے و شانہ بخت ریاست (فتح محمد خاں) نام بود حملہ نمایند من از این فقرہ
 اطلاع یافتہ جاسوسین را فرستادم کہ از منزل گاہ شبانہ آنها اطلاعات زیاد
 دو ہزار سوار ہشتم توپ کا طری و شش توپ کا طری و شش توپ کا طری و شش توپ کا طری
 با توپ کا طری و شش توپ کا طری و شش توپ کا طری و شش توپ کا طری و شش توپ کا طری
 کہ بختنا ہے کہ ہا برین ہا ماورین من تمام شش راہ آذوقہ قبل از طلوع صبح ہشتم

آنہا را فرار داد و بودند این زو و خورد این قدر مفید واقع شد کہ سوار ہائے ہراتی بہرات
 و سوار ہائے قندہاری بقندہار فرار نمودند و سہ ہزار نفر کشتہ و زخمی و اسیر گذشتند
 بعد از این کاغذے بصاحب منصبہائے نظامی لشکر شیر علی خاں نوشتہ کہ من بہ شمار
 خیلے دوست دارم نے و انم چہ اشما با من مخالفت مے نہائید بکواسہا ظہار و اشتند
 از عمومی شما منفہ ہستیم و از تعذبات او بجاں آمدہ (شیر علی خاں) اٹق شدیم و نیز
 نوشتند ہر گاہ عمومی شما با شما باشد از شما اطاعت نخواہیم کرد این کاغذ را بہ عمیم
 نشان دادہ گفتہ تا وقتے من در کابل بودم اشخاص راضی بودند و این از سوز و فقاہ
 شماست کہ آنہا را داداشتہ است بخالفت ما بر خیزند عمومی جوابے نہاشت بدہ
 خلاصہ چوں (شیر علی خاں) از بابت آذوقہ بڑحمت بود از مقام خود حرکت کردہ
 (برناخواں) کہ متصل ششش کاو مے باشد و ششش ہفت قلعہ و را بخا ہست آمدہ
 و از این حرکت قادر بر تحصیل آذوقہ گردید و در این وقت عمیم خیال کرد کہ مصلحت
 چنین ست (برناخواں) حملہ بہریم و اگر آنجا را متصرف شویم (شیر علی خاں) نخواہد
 توانست آذوقہ تحصیل نماید من خیلے کوشش کردم بہموم حالے نمایم کہ حرکت کردن
 از مقامیکہ داریم و در این ہوا سہر و کہ یک ذرع برف بزمین افتادہ ہنٹھی خلاف عقل
 ست و نامکن ست و را بخا ہوا نیم سنگریا بسازیم و سوار ہائے تو اند شب را
 و چنین برنے و رہا با این طاقت بیاورند عمومی با ہماں لجا جتہ کہ ہمیشہ داشت از
 قبول کردن اینکہ تدبیر من صحیح ست انکار نمود و اصرار کرد کہ حملہ نمودہ قلعہ جات
 رزناخواں را متصرف شویم و روے (شیر علی خاں) نسبت بارو وے ما با این
 قلعہ جات ترو کیتر افتادہ بودند و سورتیکہ من نے تو استم این قلعہ جات را و ظرف
 چند ساعت بگیرم البتہ مفید بود و وے احتمال داشت شیر علی خاں مو قعہ یافتہ نہست
 اتمام لشکر خود بوقت طلوع صبح من حملہ نماید و اقبل از طلوع صبح ہوا
 تصرف نکردہ ہشتم امید کا میانہ بخت ماتہ کہ خواہم بود و در این وقت
 در برف طے مسافت نمایند و لا بہ کار ہستہ شد و شیر علی خاں با نصف لشکر
 خود را نزد عمومی مے گذشتہ و نصف دیگر بہت متقابلہ شیر علی خاں اٹق نمود ہمہ
 این نکات را بہ عمیم قلمبند نمود و وے باز ہم عمومی از این دلائل صحیح الظاہ نمود چوں

اصرار از حد گذشت مجبور شدہ وقت غروب آفتاب حرکت نمود پس از ورود بہ آنجا در مقابل قلعه جات مذکور فرود آمدیم بعد از اینکه متواتر نسیم بتوسط سوار ہائے رولیف اہلے آنجا را واداریم کہ قلعه جات را بطریق دوستانہ بتصرف ما بدہند (جنرال نصیر خاں) حکم داد کہ ہمراہ پنج فوج پیادہ نظام و بیست و چہار غراوہ توپ و دو ہزار پیادہ رولیف و چہار ہزار سوارہ نظام کہ در حقیقت تمام قواے لشکرے من ہمیں بود شبانہ برو بالاکوہ ہائے اطراف سنگر ہا ساختہ و توپ ہا را در نقاط مہم جا بدہند کہ بہمت جنگ فرود آمد تمام تہیہ خود را دیدہ باشند چوں این مسئلہ را بیشتر دانستہ بودم کہ در جنگ فرود آمدن یکسرہ خواہد نمود ہوا این وقت تاریک شدہ و سہرا ہم کمال اشتداد را داشت زحمات این شب بانتہا درجہ سخت بود زیرا کہ تمام شب در میان برت نشستہ بودیم طلوع فجر میدوید و در باب قلعه جات کارے از پیش نہرہ بودیم من قاصدے نزد عمویم نرسا دیم کہ فوراً با یک ہزار سوارہ نظام و پانصد سوار قتلہ غنہ بطرف ماباید وزیر سلطان مراد را با سہ فوج پیادہ نظام و توپ ہائے اسی بفرستد با وجودیکہ قاصد من بمویم گفتہ بود از اینجا تا (برنا خواں) سہ ساعت راہ است و وقت طلوع آفتاب در آنجا جنگ شروع خواہد شد و شما باید فوراً حرکت نماید عمویم جواب داد بود الا ان سر وی بتاخت نزد من آمدہ خبر آورد و اینک (شیر علی خاں) با تمام لشکرش وارد شدند من با چہل سوار یکہمراہ خود و شتم بطرف کوہہ تا ختم معلوم شد (جنرال نصیر خاں) شب را بسبب شدت سرما مسکرات زیاد خوردہ قبل از آنکہ توپ ہا را بالائے کوہہ کشد و سنگر ہا ترتیب بدہد بخواب افتہ است توپ ہا را دیدم در وسط درہ افتادہ توپچہا و اسپ ہائے توپ خانہ و قورخانہ ہیچ کدام حاضر نیستند خود را بالائے کوہہ رسانیدہ دیدم لشکر (شیر علی خاں) بکلی نزدیک رسیدہ و بہمت جنگ حاضر شدہ اند (جنرال نصیر خاں) ہنوز ہم در خواب مستی مے باشد اورا بیدار کردہ پرسیدم چرا چنین کردی توپچہا و سرباز ہا و اسپ ہائے توپ خانہ کجا هستند از این حرکت خود مسؤل خواہی بود جواب داد چوں ہوا خیلے سرد بود و آنہا اجازتہ داد کہ بار و بجا بند ہمیں حالا حاضر مے شوند گفتم ہمیں حالا خواہی دید چہ واقع خواہد شد جواب داد من (شیر علی خاں) پادارہ پارتی مے کنم با وجودیکہ خیلے ملول مایوس بودم متواتر خود را از خندہ ضبط نمایم زیرا کہ دیدم ہنوز مشا را ایستہ است چہل لشکر بہمت

جنگ با ما حاضر نبود و چند نفر سے ہم کہ ہمراہ میں بودند با طرف فرار نمودند دشمن ہم مشتعل
 نصرت نمودن توپ ہائے ما بودند و خیال فرار افتادہ بودم لیکن دشمن اطراف مرا گرفتہ
 بود اتفاقاً یک دستہ از سوارہ دشمن دستہ کوچکی از سوار ہائے ما را تعاقب نمود و فریاد
 مے کردند بگیریں ہم باہما ملحق شدہ تا نیم فرسخ داخل آہنا تا ختم ہمینکہ موقع بہتر آمد
 تغیر وضع دادہ از میان آہنا خارج شدیم و بچند نفر از سوار ہائے خود کہ در دسترس میں
 بودند رسیدہ وہاں ہمیں چند سوار بطرف (میںہ) عطف عنان نمودم وہ بین راہ عمومی
 ملحق شدہ واقعہ را با و اطلاع دادہ گفتم اگر شما حرفہائے مراقبول میلر وید حالا بایں بلوے
 گرفتار نہ شدم از عمومی پرسیدم بیست بار خزانہ سکہ طلا کہ بشما سپردہ بودم کجا
 است جواب داد خبرے از آہنا ندارم زیرا کہ من خوابیدہ بودم خزانہ و اسلحہ آہنا
 حرکت دادہ بود گفتم خزانہ را بشما سپردہ بودم نہ بخزانہ و اسلحہ آہنا حالت شکست خوردہ
 پول ہم نداریم چہ خواہیم کرد چوں راہ بلخ را برف گرفتہ بودند تو انستیم با خواہم رجعت
 نمایم لہذا مجبور شدیم بطرف کہ ہائے وزیر ی روانہ شویم قبل از این کہ من حرکت
 شویم دولت سی صد نفر سوارہ دشمن ظاہر گردیدند من نہرے بطرف دست راست
 خود دیدم کہ منجم شدہ بود فوراً با چہار سوار با آن طرف عبور نمودم بقیہ سوار ہائے مرا
 سوار ہائے دشمن تعاقب نمودہ در حالتیکہ از طرف دیگر رودخانہ آہنا رائے دیدم ہمراہ
 اسیر نمودند از مشاہدہ این حالت خیلے متاثر شدیم زیرا کہ نئے تو انستم باہما ملک بزم
 طواف عصری عمومی بار عبد الرحیم خاں) و سی صد نفر سوارہ میں ملحق شدند نزدیک شب
 خستہ و پریشان و دل شکستہ وارد قلعہ (دوست) گردیدیم و رقلعہ ما پور دو ساعت
 راحت نمودہ مجدداً سوار شدہ یک ساعت از طلوع آفتاب گذشتہ وارد سہرہ
 شدیم ہائے آنجا بخیاں ایٹکما از لشکر اشیر علی خاں مستم جمعیت زیادہی را
 بیرون آمدہ کلولہ بطرف ما انداختند بعد از اینکہ ما را شناختند و گفتند
 و ملک ما و آئند ہائے ما آؤد و قہ بخت ما و عارف بخت ما و ما را
 ما اور و نزدیک نفر آئند کید از بام آنچہ رہی میں کھا رہے نمود و سے افتادہ بین
 خودم علیانی و قدرے تنہا کو خرم چوں روز بود علیان شیدہ بودم علیانی شیدہ
 خیلے محظوظا شدم تمام دارائی من این وقت منہم بود بیک عامی و بیک آفتاب و

یک غلیان و یک گلیم کوچکی کہ ہم فرش زیر پا و ہم بالا پوش من بود و لباسیکہ در برداشتم
 با یک شمشیر و یک کمر بند و یک سشش لولہ و یک راس اسب چند روز قبل در خوانہ
 من ہشت صد ہزار طلائی بخارائی و بیست ہزار اشرافی سکہ ہندوستان و بیست ہزار
 شقال طلا و یاروہ لک روپیہ کابلی و پنج لک روپیہ قندوزی کہ مساوی روپیہ ہندی
 مے باشد و وہ ہزار ثوب خلعت موجود بود و بقدر سے کفایت دو ہزار نفر کہ ہر روزہ
 با من غذا مے خوردند از ظروف آشپزخانہ مہیا و ہشت ہالک یک ہزار نفر شتر بودم کہ
 و حقیقت من از دیگر ہالے افغانستان متمولتر بودم از ایں فقرہ و تنگ نبودم و لے
 بجہت ایں کہ از تمام نوکر ہائے مہربان و خلاص کیش خود کہ مرا بہ محبت پرورش کردہ
 بودند و حالانے دہستم بسر آہنا چہ آمدہ است و از آہنا دور افتادہ ام ملول و غمگین بودم
 عصر آن روز از سر روضہ حرکت نمودہ (امیر محمد) نامی را کہ از طایفہ خروئی بود را ہ بلد
 برداشتہ عازم پیر یال شدہ) سہ ساعت از شب گذشتہ وارد آنجا شدیم پیادہ
 شدہ و در قطعہ زمینی کہ برف را از آنجا پاک کردہ بودند فرود آمدہ آتش افروختیم کہ رفع
 سرما ہا کردہ باشیم ہالے قلعہ پیر یال آمدند با ما مذاکرہ نمایند با آن مشغول گردیدیم
 و زمین ایں نزاع عمومی و سوار ہائے ماسوار شدہ رفتند و مرا تنہا گذاشتند بطولے
 نکشید کہ موقع یافتہ اسپے را کہ یکے از ہالے پیر یال مے خواست سوار شود را در بودہ
 پائیم را بر کاب گذاشتہ روئے اسب جستم شخص مذکور خواست مرا از اسب پائیم
 کشد شمشیر خود را کشید مشارالہ مراد اگذاشت من ہم معجلًا تاختہ خود را بعموم ساندہ
 عمومی از دیدن من متحیر گردید از آہنا سوال کردم چرا مرا تنہا گذاشتہ فرار نمودید جوابے
 بمن ندادند چون از ما ہا کسے را ہ بلد نبود سرگردان بودیم بکدام طرف برویم بین
 خود مان مشورت مے کردیم من مصلحت دادم تا صبح ہمیں جا منزل مے کنیم صبح بیتویم
 را ہرا پیدا نمایم صلاح مرا ہمہ قبول نمودہ روئے کوہے فرود آمدیم آتش افروختیم
 عمومی گفت شعلہ آتش را مے بینند و از ما تعاقب خواہند نمود بہتر است متحمل سرما شدہ
 آتش روشن کنیم من گفتم ایں طور کم جرئت نیستیم و ایں مخاطرہ را بر خود ہمارے نمایم
 زیرا کہ اگر آتش نہ داشتہ باشیم دست و پائے ہما ہاں از شدت سرما مایوب خواہد شد
 طے لے کشید تقریبًا چہل نفر از طایفہ خروئی آمدہ گفتند ما بہ جستجوے شما بودیم براہ کمالی

شجاع آتش شمار پیدا کر دیم و آہنا خانہا سے غور را بہمت ما تخلص نمودہ آؤ وقت بہمت ما
 و علوف بہت اسپ ہاے ما آوردند و ہمہ قسم پذیرائی ازاں کردند بہت نایں کار ازاں
 خیلے امتنان دارم صبح راہ بلد می ازاںجا گزشتہ آہنا را دواغ نمودہ قریب بغروب بقلعہ
 طائفہ پیر کوتی رسیدہ غفلتہ براباے آہنا وارد شدیم آہنا خواستند دروازہ قلعہ را
 بروے ما بر بند دے من بدون تامل اسپ تاختہ داخل قلعہ شدیم و ہمراہاں ہم عقب
 سر من رسیدند اہاے قلعہ مجبوراً ازاں پذیرائی نمودند و خواہش کردند ممان آہنا باہم
 ماقبول نکردہ فقط چائے صرف نمودند مجدداً حرکت کر دیم و لے راہ بلد می نہا شتم چوں
 بہر طرف راہ ہا دورہ ہاے زیادہ بود متحیر ہو دیم کہ راہ صحیح کدام است من جلو افتادہ ہمراہاں
 گفتم از عقب سر من بیائید رفتہ تا آبادی رسیدہ راہ بلد می ازاںجا گزشتہ تقریباً یک
 فرسخے رفتہ ہو دیم یک سوارے ہما رسیدہ پرسید شما ہا کیستید وقتے کہ مطلع شد من
 عبد الرحمن ہستم اسپ تاختہ نزد من آمدہ پا ہاے ہما رسیدہ گفت من نوکر قریبی پدر
 شما و نوکر جہ شہاد اسیر دوست محمد خاں (بودہ ام و اققات زیادہی کہ در زمان طفولیت من
 واقع شدہ بود بخاطرم داد چوں ہمیشہ مشارالہ راہ بلد می بودے خواست با ما بیاید من
 باو اعتماد نمودم مشارالہ گفت ازاںجا تا ولایت وزیر می براہ راست دوروز مسافت
 وارد و لے من سے تو اتم شمار ازاں بے نزدیکتر ازاں ہاے کوہ مرقعی ہرم کہ غصہ امروز
 وارد آہنا شہید عمریم خوف کرد کہ شاید اس راہ بلد می نیجاہد ما را قریب دہد و اظہار و است
 باید ازاںجاں راہ دور تر ہو دیم و لے من یقین و شہم راہ بلد می ما راست سے گوید و رابطہ
 کوہ روانہ شدہ وقتے کہ کوہ بلد می رسیدیم شکرت را کہ معلوم سے شدہ تعاقب ما
 سے آمدند و دیدہ متحیر شدیم تمام سوار ہاے ما متفرق شدہ و غیبت پہل ازاںجاں شجاع کہ
 با من ماندند و اسامی بعضے ازاںجاں بقا اذیل است عبد الرحیم خان (پیر و اہل خانہ)
 کہ حالانہا یک سپہ سالار است (عبد اللہ خاں) کہ حال فرما لہا ہے پانچ سالہ
 سے باشد و جان محمد خاں کہ حالانہا جوان وارے باشد (ذوالخاندان) کہ حالانہا
 ہرات است اسعد خاں کہ حالانہا کر نیل فوج خاصہ است (احمد خاں) کہ حالانہا کر نیل
 سوارہ نظام سے باشد (احمد خاں) رسالہ را کہ در تہ قہ فوت شدہ محمد خاں (رسالہ
 رحیم خاں) کہ اورا در قہ ہا رسپہ سالار قرار داشتہ ہو دیم و لے مشارالہ سبب ظلم

و تعذبات خود مجبور شد بولایت کابل فرار نماید کماندان نایب اشغیاں (کرکیل منصر علی) (کرکیل مجرا شجان) برادر جنرال نصیر خاں (میر علم خاں) کہ حالاً در بلخ جنرال توپ خانہ مے باشندہ

این اشخاص با چند سوار برگشته با دشمن مقابل شدند و دے دشمن بیک جہتی کہ معلوم نہ شد ہماں طور کہ بعتاً ظاہر شدہ بودند تقریباً وہ سوار خود را بعقب گذارشتہ بلکہ متفرق شدند این وہ سوار ہینکہ ماتنگہا مے خود را بطرف آنها شلیک نمود و فرار کردند پس از رفع این مخاطرہ روانہ شدیم بعد از طے چند فرسخ بسوار ہا مے خود و عمویم رسیدیم و شستہ بکودہ دیگر بالا رفتیم و ویست سوار دیگر از ہماں سوار ہا از جلو گیری نمودند چون اینجا تعداد ما تقریباً سی صد نفر بود پیادہ شدہ بجنگ حاضر شدیم قبل از شروع جنگ خواہم بانہا ملل نمایم کہ جنگیدن بدون جہت برے آنها صرفہ نخواہد داشت آنها جواب دادہ شمایچ نفر از ہماں مارا زخمی کردہ اید حالاً خیال داریم تلافی نمایم لہذا من سوار ہا مے خود را بسہ دستہ منقسم نمودہ یک دستہ را بطرف دست راست و یک دستہ را بطرف دست چپ بزمین مرتفعی فرستادم و با دستہ سوم بدشمن حملہ نمودہ چون اطراف خصم را گرفتہ بودیم بزودی مغلوب شدند ما ہم مجدداً راہ افتادیم طوئے نکشید کہ قلعہ جات ولایت وزیر ی موسوم (بمرغ) نمودار گردید عمویم کہ اہلے آنجا را مے شناخت مراسلات بلکہ ما آنها نوشتہ بتوسط راہ بلد ی خود ماں نزد آنها فرستاد پس از وصول این مراسلات صد سوار از آنها باستقبال ما آمدند و تقریباً ہزار نفر پیادہ آنها بجہت احترام و رودہا دل و سر نامیز و نہ تا دور و از ما پذیرائی کردہ اسپ ہا مے ما را ہم علوفہ دادند ما صبح کردیم بعض این ہمانی پول از ما بگیریہ قبول نکردند (عبداللہ خاں) پسر عبدالرحیم خاں ویست ظاہر کہ با خود داشت ہمن دادہ بود و تمام نقدینہ ما ہمیں مبلغ بود (عبداللہ خاں) این پول ما را در بند قطار فشنگ خود و وختہ بود ہمہ سکہ ہا از مجاورت بابا روتہا مے فشنگ سیاہ شدہ بود پس از اقامت دور و ز مجدداً حرکت نمودہ بیکیہ از نقاط دیگر این ولایت منزل کردیم اہلے آنجا قیمت ملزوماتے کہ از آنها گرفتہ بودیم خواہند از این سکہ کات خواہم بانہا بدیم گمان کردند این سکہ ہا پول سیاہ است قبول نکردہ مطالبہ روپیہ فقرہ نمودند مطلع شدیم کہ اشیر جان (یک ہزار روپیہ فقرہ با خود دار و خواہم طلا ہا مے

خود را با روپیہ ہائے او مبادلہ نمایم مشارالہ انکار نموده گفت اگر طلا ہمارا از شما قبول
نہ کنند از من چطور قبول خواهند کرد و آخر بمجبورتی ہم عیناً از او گرفتہ یک صدی و طلا و
عوض با و دادیم و با این آذوقہ بہمت ہمراہاں و علوفہ بہمت اسب ہائے اتباع نمود
دو روز دیگر وارد قلعہ جات ملک آدم خاں وزیرے شدیم مشارالہ از ما خیلے پذیرائی
نمودہ شب بقلعہ او مہمان شدیم روز بعد بقلعہ دیگرے رسیدیم اہائے آنجا از ما پذیرائی
نمودہ مہمانی بہادادند از آنجا روانہ شدہ ملک ہائے ہر دو قلعہ کہ از ما راہ ہمدی مے کردند
بما وداع نمودہ بقلعہ جات خود مراجعت کردند ما وارد قلعہ واوہ شدیم این قلعہ در آخر
خاک افغانستان و نزدیک سرحد ہندوستانست چند روز قبل اتفاق عجیبے بہمت
من رخ داد کہ باید بیان نمایم چوں از وقت شکست خودمان تا شب اولے کہ داخل
خاک وزیرے شدیم ہیچ غذا ئے نخورہ بودیم بسوار ہائے خود کفتم خیلے گرسنہ ام دہل
بگوشت پختہ دارم ہمراہان نقطہ یک روپیہ با خود داشتند با این پول قدرے
گوشت و پیاز و روغن خریدند چوں دیگر غذا پختن ہمراہ ہنداشتیم و اہائے آنجا ہم
دیگر ہائے سفلے داشتند ہمراہان بعد از جستجوے زیاد یکدیگر آنہی پیدا کردند
قدرے از گوشت را کباب کردیم قدرے را دیگر انداختہ مشغول طبخ شدیم دیگر را
بچند تکہ چوب و یک تکہ رسیماں بستہ روے آتش آویختہ بودیم ہمینلہستہ خواہستم
مطبوع خود را از دیگر بیرون بیاوریم شکے بکمان اینکہ طناب و یک روہ جیہائے
مے باشد طناب را بہین گرفتہ شہ و یک طناب را با خود برد سوار ہاد و پید نگذاشتہ
مطبوع تمام رختہ بود در این فترت کاہ خدا را شاہدہ نمودم کہ سر روز قبل یک خبا
نفرشتہ ہشتم کہ اسباب کار خازنرا حمل مے کون و حال اسکے و یک را با اندازے آن شہ
مے برد از این واقعہ کہ نہایت ذات بود تبسم نمودم مگر انان شکل خورہ و خوابیدیم و در
مخزن خاں کہ عموم اورا در حاجی و خواست نزدیکانی خود فرستادہ بودند
از جنرال علی عسکر خاں و معاونانہ و قلعہ واوہ ہمارے سیدہ و سیدہ و سیدہ و سیدہ
اہائے واوہ در نماز عید با ما شامل شد و با ہماتہ بی و عمارت و طاعت و دعا و از آنہا
پذیرائی نمود و مراجعات ما و اینجا خیلے زیادہ شدہ بود نہیرا کہ تعداد ما تقریباً شصت
نفر بود و بہمت پول خیلے بہت تنگ بودیم در این موقع مے تو انم کہیم یہ قدر شہ و شہ

کہ نوکرم (عبدالرحیم خاں) از کابل پیادہ آمدہ دو ہزار اشرفی بجمت ما با خود آورد و از این خدمت و وفاداری این شخص ہمہ با از دل و جان ممنون و متشکر او گردیدیم این شخص سابقاً خزانہ دار (عبدالرحیم خاں) بود و در این مسافرت چون کفش بیایش نہ داشتہ پا باے خود را کہ مجروح شدہ بود با پارچہ ہاے گلے پیچیدہ بود و اشاریہ مرخصی خواست بکابل مراجعت نمودہ از خیال (عبدالرحیم خاں) پرستاری نماید و نیز اگر دیگر خدمتے داشتہ باشیم انجام بدہد اجازت مراجعت با و دادہ خواستم اسے با و بدیم قبول نکرد و پیادہ رفتن را بر خود گوارا نمود بسبب اینکه شاید ما اسے را بجمت خود لازم داشتہ باشیم اشرفی ہا را با بیست ہزار روپیہ مبادلہ نمودہ بعضے دو اہا و ملبوسات و آذوقہ بجمت ہمراہان بتیاع نمودم در این وقت کانگدے از دو نفر صاحب منصبان انگلیش از محال نبود پشاور بعومیم رسید نوشتہ بودند سبب توقف شما و دادہ چیست و چرا آنجا کہ انگلیش داخل نئے شو و عومیم جوابے قریب باین مضمون نوشت (بعد القاب ہر وقتیکہ زمانہ ہندوستان کاغذ دعوت نامہ نوشت و متعہد شد کہ ما از آب سند بآں طرف نبرہ آں وقت خواہیم آمد) عومیم گفت مراسلہ مذکور را ہم فرمایم من انکار نمودہ گفتم بیچ وقت فائدہ از دوستی انگلیشہا ندیدہ ام و اگر شما بعد از اینکه یک دفعہ از آںہا فریب خوردہ اید باز ہم مے خواہید بآںہا اعتماد نمائید خود تاں تنہائی تشریف بہرید و پرسیدم پس از اینکه از راو پٹنڈی مراجعت کردید راے شما در باب انگلیش ہا چرا این قدر تکیہ یافتہ حال آنکہ در آں وقت شما از سوز رفتار بآںہا شکایت مے نمودید عومیم جواب داد راے من حالا بقرار سابق است و بیچ خیال مدارم داخل خاک انگلیش شوم و ارسال و مرسل راے خواہم مشغولیتے بجمت خود قرار دہم گفتم شما دروغ گفتن را مشغولیت مے دانید این عادت خوبی نیست صریحاً جواب بدید کہ خود را تحت حکومت آںہا نخواہید آورد زیرا کہ امید نفعی از آںہا نداریم آخر الامر عومیم بقرا کہ صلح دادہ بودم ہمیں قدر کہ اسم من در مراسلہ نوشتہ شدہ کفایت مے کند عومیم رنجیدہ خاطر گردید آخر متغیر شدہ شد خود را شکستہ خوردہ نمودم و مے بقاصد گفتم پنجاہ شفاے از طرف من باین مضمون بردار من بیچ وقت با شما سروکار مے خواہم داشت زیرا کہ شما دشمن دوستان من ہستید دشمن دوستان من خواہید بود (قاصد مذکور بہ پشاور و فی)

مراجعت نمودگان دارم پیغام مرارسانیدہ باشد ہشت روز دیگر در (واوہ) توقف نمودہ
 عازم گانے کورم شدیم بعد از مسافت پنج روز با نجا رسیدیم ہفتہ روز در آنجا اقامت
 نمودیم تا اسپ ہائے مقررہ بحال آمدند زیرا کہ علف بہتر زیاد آنجا بود و اینجا بستے من
 عارض شدہ پنج روز افتادہ بودم بعد عازم (واوہ) گرویدہ سر روز در آنجا اطراق کردیم
 بعد ازاں از روخانہ (کوئل) عبور نمودہ بساحل طرف مقابل رسیدیم ہمینکہ آنطرف
 رسیدیم دیدم از عقب کسے دویدہ مے آید و ستما لے بدست گرفتہ حرکت مے دہد
 (علی عسکر خاں) را مراجعت و اوم بہ بینہ کیست و چہ میخواد (علی عسکر خاں) مراجعت
 نمودہ ویدایں کسیکہ مامورے گمان مے کردیم زہن مے باشد کہ طایفہ وزیرے اورا
 ورسن دو از وہ سالکی از افغانستان و زویدہ بودند و حالاً بیست سالہ مے باشند این
 موقع را منتقم دانستہ بامپناہ آوردہ است مشار الیہا را تسکین وادہ اسپے با وادیم
 سوار شود و وعدہ دادیم اورا بہ پدر و مادرش برسانیم از مقام مذکور عازم شدہ و از خاک طایفہ
 شیرانی شدیم در آنجا فقط دو آبادی بیشتر نبود و ہائے آنجا آذوقہ داشتند فقط یک
 کوسفند و چہار بزد سر مرغ بجمت فروش حاضر کردند و در این وقت تعداد ہمراہان باسی صد
 نفر بود دیگران مارا گذاشتہ بہ بنور رفتہ بودند این حیوانات را اقبیاع نمودہ ہر قسمے بود
 گذران کردیم روز بعد وارو یکے از قلعہ ہائے طایفہ کاکی بحال (ثروب) شدیم در آنجا
 آرد و روغن و گوشت و غذا ہائے نچت نہجت آذوقہ در روز تخصیص نمودہ بعد ہا ہم ہمیں
 کاررے کردیم بعد ازاں وارو قلعہ موسوم بہ (شیر) شدیم در آنجا تمیہ آذوقہ نہ بود و
 برایشانیکہ لازم داشتیم ہائے آنجا مقدار زیادہی از برت آذوقہ آوردہ اسرار نمودند
 خریداری نمایم چوں لازم نہ داشتیم از اقبیاع داشتن انما انکار کردیم ہائے آنجا اشیاء
 مذکورہ از بین گذاشتہ رفتند صبح روز دیگر چوں آمدند دیدند آذوقہ نہ آید
 نزوہ ایم وئے توانند مارا مجبور بخیدن نمایند بہ کمال کراست ہشت روز
 و متصل مراوش نام مے وادند ما حرکت نمودہ چند فرسخے رفتیم و در آنجا بہادرشا
 نفر و راہ متغلا ایستادہ شمشیر ہائے برہنہ و دست وازندیکے از آنجا بلہ اسپ
 عموم را گرفتہ نبل از اینکہ مریم بخواب شمشیر خود را بکشد من تا جوتہ نمودہ را مانیدہ تفنگ
 خود را بسینہ خنصر مذکور حوالہ نمودہ تہذیبش کرد و از آنجا از نزد خنصر مذکور جلو اسپ را

گذاشتہ پرسیدم چہ میخواستید جواب دادند اسم این ولایت در شوب است اگر ہر نفرے
 بیست روپیہ بلج ندیدہ نخواہیم گذاشت از اینجا عبور نمایند گفتہ اگر حرف شمار قبول
 نمایم تمام ولایت (کارکر) را تہدید نمودہ ہمیں طور از ما مطالبہ بلج خواہند کرد از پرختن
 بلج انکار نمودہ حاضر جنگ شدیم وقتے دیدند بہمت جنگ حاضر شدہ ایم اظہار داشتند
 شوخی مے کردیم راہ مارا واگذاشتند قبل از اینکہ وارد منزل شویم پیر مردے بادہ نفر
 اتباع خود عمامہ سفید می بسر موہایش بدو طرف بنا گوش افبافتہ و آویختہ بود چاقی بدتش
 در سہ راہ پیدا شدہ و نفر از اتباع این بیکل عجیب جلو آمدہ بعموم گفتند ما بیس این
 ولایت مستقیم ہمینکہ پیر مردہ مذکور رسید این دو نفر باو تعظیم نمودہ با گفتند این شخص سید
 مقدس مرشد ماسے باشد این حرف را عموم شنیدہ برخواستہ و تش را بوسیدہ اورا
 در پہلوئے خود نشانید من از این گونه اشخاص مزور دیدہ بودم و از بیکل او در شک بودم
 کہ در عقب این تقدس ظاہری مقصودے خواہد بود عادت من این بود بہر قلعہ تازی کہ
 میر رسیدیم میان قلعہ رفتہ با بعضے از اہلے آنجا آشنائی مے کردم چند روپیہ بانہا
 میاوم کہ از وضع احوالات آنجا مرا مطلع دارند وقتے از احوالات این شخص تحقیق کردم
 گفتند این پیر مردہ و معروفے مے باشد دوستہ صد نفر قطاع الطریق ہمیشہ باو بستند
 فعلًا چہل نفر آنہارا با خود آوردہ است کہ اموال شمار غارت نمایند از این فقرہ عموم را
 مطلع ساختم باور نکردہ بہ پسہ خود (محمد سرور خاں) گفت این شخص مقدس امشب اردو کے
 ماہمان خواہد بود مقدار غروب آفتاب چند نفرے را دیدم اطراف چاہہاے را کہ نوکریا
 مے خواستند اسپ ہاے خود را آب بدہند گرفتہ اند وقتے مشاہدہ این وضع را کردم
 و چون منتظر بروز حیانتے بودم این تدبیر بعمل آوردم کہ اسپ ہاے خود را دستہ دستہ
 نمودہ و باہر رودستہ متحفظ زیادے مقرر نمودم کہ اسپ ہا را در نقل مختلفہ باوقات
 متفاوت بہمت آب واون بہرند و نزدیک چاہہاے آبی کہ متصل اردوے ما در دہ
 و آنجا منتظر وقتے ہوند کہ اسپ ہا را بہمت آب واون آنجا خواہند برد و ندبایں
 قسم تمام اسپ ہاے ما کہ سی صد راس بودند سالما بار و در مراجعت کردند عموم و پسرش
 تقریباً پنجاہ راس اسپ داشتند ہمراہان آنہا کہ از اسپ ہا پرستاری مے کردند
 بعموم گفتند اشخاصے کہ اطراف چاہ را گرفتہ اند نے گذارند نزدیک چاہ برویم مرشد مذکور

ظاہراً تغیر نمودہ گفت خودم با اسپ ہارفتہ حکم می دہم تو کرہاے شمارا بگذارند اسپ ہارا
آب بدہند قدریکہ رفتہ بود مہتر ہارا جلو تر فرستاد کہ بادلو آب بکشند وقتی مہتر ہا مشغول
آب کشیدن شدند مہتر ہا ہمراہان اوسی راس اسپ سوار شدہ فرار نمودند و بیست
راس اسپ را سوارہ ہاے ما از آنہا گرفتند و پنج نفر از سوار ہاے ما زخمی شدند و وقتی
این سوار ہا مراجعت کردہ این اتفاق را اظہار داشتند من حاضر بودہ بمویم خیالے خندیدیم
امروز بعد از ظہر این سئلہ را بشما گفتہ بودم شما حرف مرا قبول نکردید گویا شما این شعرا بخا
ندارید کہ گفتہ اند

لے بسا ابلیس آدم رو کہ ہست پس بہر دستی نباید داد و دست
عموم و پسرش (محمد سرور خاں) تمام شب تا نصف اسپ ہاے خود را دہشتہ مشغول
پرستاری مجروحین خودشان بودند منزل روز بعد را ہمراہان عموم مجبور شدند و وقتی
بیک اسپ سوار شوند پس از یازدہ روز دیگر بعد از ظہر بے بقاعدہ کہ در نجاک نکاہا بود
وارد شدیم در اینجا ہمراہان من بجمت خودشان از وقت تحصیل نمودن من در حبس کو سئلہ
چلتے بجمت خود برآمدیم گو سفند بے پیدا کردہ بیست روپیہ قیمت آل را بجمت ہاشم پرور
وقتے میخواستیم گو سفند را ذبح نمایم صاحبش گفت از ذوق من گو سفند منصف شدہ ام گو سفند
مرا پس بدہید حاضر شدیم گو سفند را پس بدہیم مجدد و اراضی شد اما گو سفند ذبح کردند وقتے
دید گو سفند ذبح شدہ پول را نزد من انداختہ گفت گو سفند مرا زندہ ناپ جواب دادم
این قدر قدرت ندارم گو سفند ترا جان بدہم اگر میل داری پس گو سفند را با پول بردار
خود ببر شارالہ باز ہم را غنی نشدہ اسرار نمودہ گفت باید این کرامت را مان مجبور شدیم
در این موقع حیلہ برانگیرم آخوندی نزدیک ما ایستادہ بود متوجہ او شدہ گفت آقا ابشما
فحش بے و ہذا شنیدن این حبت آخوند متوجہ صاحب گو سفند شدہ من نور ابشما

گو سفند گفتم ہر قدر میل داری بہن فحش بدہ و لے بیال این شخص بخت
خداست چو الفحش بے وہی آخوند متغیر شدہ بصاحب گو سفند کہ پادشہ الفحش
دادہ است گفت اسے نوک چہ میگونی صاحب گو سفند و جمش با فحش دادہ با یکدیگر
مشغول زود خورد شدند من گو سفند و پولہا را برداشتہ از میان بدر فرستم و آنہا را
گذاشتم تا خودشان قطع مایقال نمایند نیمے از اہاے آنجا بجمت آخوند بے بجمایت

صاحب گو سفند برخواستند بعد از زرد و خورد زیاد سے مردم بمیان افتادہ انہارا آشتی
 دادند بعد از یک دو ساعتے دیدم صاحب گو سفند و دظرف ماست و دو مجموعہ نان
 و کبیرہ کباب شدہ تعارف آورده تعظیمی من نمود باو گفتم چند ساعت قبل خیلے جسور بود
 حالا خوب با ادب شدہ و از صحبتہائے او دریافتم مرد معقولے مے باشد پسیدم چاہیہا
 گو سفند مے خواستی نزاع نمائی جواب داد (محمد سرور خاں) در قند ہار با من بدسلوکی کردہ
 بود حالائے خواستم در عوض از شامانی نایم گفتم (محمد سرور خاں) ہمیں جا حاضر ست چرا
 بعوض ادب با من جنگ کردی جواب داد چوں شہا (محمد سرور خاں) را بحکومت قند ہار مقرر
 داشتہ بودید من شہارامسؤل مے دانستم چند ساعته با ہم دیگر صحبت نمودہ شخص مذکور
 بمنزل خود مراجعت کرد من ہم استراحت نمودم روز بعد مجدداً عازم راہ گردیدم و حالیکہ
 باد شدیدی با گرد و غبار مے آمد وقتے نزدیک منزل گاہ رسیدیم گفتم سر کردہ طائفہ
 آنجا باد و سوار باستقبال شامے آید باید پیادہ شدہ با او بغل کشتی نایم عمومی از من پتہ
 چہ باید کرد گفتم قبل از اینکہ مصمم شوم چہ باید کرد جلورفتہ تحقیق مے نایم فوراً روانہ
 شدہ دیدم دو نفر بطرف مے آیدہ نزدیک نفر آنہا رسیدیم بادشاہ شہا کجاست جواب
 داد این رفیق من پادشاہست این شخص را کہ پادشاہ میگفتند پیر مردے بود پوچھنے
 مندرس در برداشت کہ از پارچہائے الوان با ہائیکہ پوشش سورخ شدہ بود و صملہ
 کردہ عمامہ چرکی بسرش کہ از شدت حرک معلوم نئے شد چہ پارچہ است و در زیر عمامہ
 کلاہ تک درازی بسرش در عوض کفش جوراب پشمی بیایش باو یانی سوار کلاہ لائے
 پوست و استخوانش ماندہ زنگہائے کوچک بزبانو ہائے ماویاں بستہ زینے از چوب
 خشک بہ پشت ماویاں گذاشتہ لجام ماویاں از ریساں و زنگہا باو آویختہ بود من
 از مشاہدہ این ہیکل با شان و شوکت تبسم نمودہ نزدیک اورفتم گفتم حیف است پیادہ
 با امیر ما بغل کشتی نایم بہتر است سوارہ آزاد و خوش آمدی گوئید بادشاہ مذکور قبول نمود
 با من اسب تاختہ نزد عمومی مراجعت نمودہ گفتم کہ شاہ جہاں بادشاہ بدون اینکہ پیادہ
 شوید از شہا پذیرائی خواہ نمود وقتے بیکد گیر رسیدند اسب عمومی از این ہیکل غریب
 و صدائے زنگہا رمیدہ بنائے جست و خیز را گذاشت عمومی خیلے ترسید فریاد کرد مراد
 من خندیدہ گفتم ہرگز قدرت ندارم بین دو پادشاہ داخلہ نایم عمومی فریاد زد بخاطر خدا

فکرے مکن والا اسپ مرا بر زمین میزند این موقع مزاح نیست گفتم اگر چیزے انعام لطف
 می فرماید بشما معاونت خواهم نمود عمومی شمشیرے بمن وعده نمود قبول کرده اول اسپ
 عمومی را آرام نمود بعد نزد شاه جہاں پادشاہ رفتہ از او خواہش نمود بمن بیاید تا
 بہمت پذیرائی ہمراہاں عمومی تہیہ نمایم مشارالہ گفت آب گوشت بے باہل کردہ تا
 وقت تہیہ دیدہ ام گفتم ہمائی خیلے بزرگی ست ولے باید جلو تر رفتہ انتظامات را ملاحظہ
 نمایم باین بہانہ اورا از اسپ عمومی دور نمودہ ربع فرسخے رفتہ بودیم گفتم بعضے لزومات
 از خاطر محو کردہ ام باید مراجعت نمودہ با خود بیاورم مشارالہ اول قبول نکرد بدون من
 برود وقتے باو گفتم میخواستیم بروم بہمت شمشیرینی بیاورم خیلے مشغوف گردید فوراً رضی
 شد من نزد عمومی مراجعت نمودہ پرسیدم در باب این پادشاہ بزرگ چہ خیال میفرمائید
 خیلے خندید وقتے وارد قلعہ شدیم پادشاہ تماندے میدانہ شد جسوس او برآمدیم آخرالامر
 در کلبہ کہ از پوشال ساختہ بود اورا بیدار کردیم من گفت فرستادہ ام بہمت تختن غذا
 شامہیزم از جنگل بیاورند ہنوز نیامدہ اندنان ہم ہنوز پختہ نشدہ زیراکہ تاوہ آہنی مارا
 بہمت عروسے خانہ بردہ اند گفتم عیب ندارد اگر بہمت خوردن چیزے بیاید بہر حال
 ہمان شامہیزم فرستادم بہمت ما آذوقہ آوردند از اہالے آنجا جو یا شدم این شخص پادشاہ
 سرکرہ شلمے باشد جواب دادند بلے گفتم واقعا خیلے مردماں مائلے مستی کہ ہجو پادشاہ
 با قدرت را بکومت خود مقرر داشتہ اید و ہرچہ پیشتر بانما تعریف نمودم خوشنود تر
 مے شد نہ شب را در جنگل بسر بردہ روز بعد پادشاہ آمدہ بمن گفت نزل دیگر شامہیز قلعہ
 پسہ عمومی دوست محمد مے باشد او بہتر از من پذیرائی خواہد نمود خوبت صبح زود حاکم
 ثانیہ مارا ہلدی مے خواہیم مشارالہ گفت خودم با شامے آیم عمومی گفتم شاید در این محل
 باشد ولے عمومی این قسم خیال مے کرد بہ حال حرکت نمودیم آخر منزل پاسے کوہ بلند
 رسیدیم روز بعد از کوہ دیگرے گذشتہ از قلعہ کہ آبادی نہ داشت عہد نمودیم کہ
 این راہ بلد شیطان مارا از بیرام مے برد و ما علوفہ بہمت اسپ ہلدی
 نداریم ہر گاہ آذوقہ دور روزہ با خود نہا شتیم حالاً چہ میاریم شمشیرے بیابان نزل
 نمودیم روز بعد دوست محمد خاں با دو بزار نفر بہ ابان خود باستقبال ما آمد قبلا شمشیرے
 فرستادہ ابلاغ داشتہ بود بہمت پذیرائی شامہیزم دوست محمد خاں از ما بیامد

چرا ازاں راہ سخت آمدہ و از راست نیامدہ اید و قتی مطلع شدہ راہ بلد را پسہ عمومی و میا شد
خواہش کرد اورا بمن سپارید زیرا کہ دشمنی بمن کردہ است کہ من خواست شمارا از راہ
کوہستان بہرہ کہ بمنزل من فرود نیائید و من خواست باین جہت سباب بدنامی مرا
فرامہ بیاورد و گفت باید مسافرت کردہ راہ زیادہی را مراجعت نمودہ بخانہ او برویم کہ انا
پذیرائی نماید و چرس بہت کشیدن ما و آذوقہ بہت ہمراہان ما حاضر نمودہ است بعومی
گفتم اگر شمارا حرف مرا قبول مے گردید ایں اتفاق برائے مانے افتادہ حالاً بمن ایں و سلطان
چہ باید کرد و را شنائے ایں صحبت چند نفر دزد کہ دوست محمد انہارا فرستادہ بود و بہر
از ما بدست شاں بیاید بر بانید خواستہ بودند بنہ مارا بچا بند ہمراہان ما از انہارا کھول
زودہ زخمی کردہ بودند شاہ جہاں ازاں واقوہ مطلع شدہ گر بخت و پنہاں شدن صلاح داد
باید شبانہ حرکت نمایم والا ہمراہان دوست محمد با حملہ خواہند نمود آخر الامشاہ جہاں
پیدا نمودہ با و گفتم چہرا پنہاں شوی تو مارا باینجا آوردہ حالاً ہم باید مارا مراجعت بدہی
مشارالہ گفت از ترس اینکہ مبادا شمارا بدوست محمد کہ دشمن من است سپارید
پنہاں شدہ بودم با و وعدہ دادیم کہ بہجو خیالے نذاریم و تمام شب با اوراہ رفتیم ہر ماہ
خیلے شست و داشت و بیچ آبادی در راہ نبود کہ بتوانیم تحصیل آذوقہ نمایم نا اینکہ عصر روز
بعد وارد قلعہ خرابہ شدیم آنجا ہم آذوقہ ممکن نمے شد من ازاں سلطان الشیاطین سپہ
اہلے ایں قلعہ کجا رفتہ اند جواب داد مردماں اینجا در ہائے آیند ہمینکہ ہوا سرد میشود
بایں کوہے کہ در مقابل ہائے باشد میروند با و گفتم بر پرت لعنت ست و آدم از زنا
فرماندیم ایں ہمہ صدمہ نتیجہ شررت تو مے باش مشارالہ گفت بہتر ست شما خود بکوہ رفتہ
اہلے ایں قلعہ را آنجا دیدہ آذوقہ از انہا بگیرید چہرا کہ من نمے توانم باشا بیایم بہ سبب
ایں طائفہ با من و خانوادہ من دشمن ہستند خیلے مسہور شدیم کہ از شر ہمچو شخصے آسودہ شویم
فورا اورا مخص نمودہ بعد از غروب وارد کوہ شدہ نزدیک آبادی طائفہ کہ را و بلکہ گفتہ بود
رسیدیم طائفہ مذکور اول خیال کردند ما سوار ہائے معاند انہا مستقیم بہت جنگ حاضر
شدند بعد کہ ہمیدند با کمال مہربانی از ما پذیرائی نمودند ما با غذا خوردہ و اسب ہائے
خود را علوفہ دادہ مسہور شدیم دور و ز مہمان انہا بودیم قیمت آذوقہ ہم کہ با دادہ بودند
مطالبہ نکردند بعد ازاں از راہ رکتل سائری اعازم پیشک اگر دیدہ چوں وارد قلعہ

مقتل (پشتک) بود شدیم جاسوس سے من خبر داد کہ حاکم آنجا چل نہر روپہ از بابت
 مالیات آنجا جمع نموده خیال دارد بقندہا رہے ستند باعموم مشورت نموده گفتم شبانہ میریم
 قبل از طلوع آفتاب بغتہ وارو (پشتک) شدہ پول را متصرف می شویم دے چند نفر
 از نفر ہائے ما بامید انعام قبل از من حرکت کردہ از خیالے کہ دشتم حاکم را خبر دادہ این
 تدبیر را بر ہم زدند حاکم مذکور پس از اطلاع از این فقرہ چندین صد نفر از قلعہ جات
 اطراف جمع نمود قلعہ خود را استحکم نموده خوشنجانہ یک نفر جاسوس را قبلاً فرستادہ بودم
 کہ منتظر ورود من باشد شخص مذکور مراجعت نموده از خیانت پنج نفر نوکر ہائے عموم
 را مطلع نمود بقصد خود تایل نشدہ (بکار یز و زیر) مراجعت نموده دو روز آنجا اقامت
 نمودیم اہلے آنجا خود را سیدے گویند و لے گمان نے کنم آنها مستحق ہم سیادت باشند
 باین حجت کہ اخلاق حمیدہ و سخاوت و رحم صفات سادہ است و این شخص اسرار
 بیچیک از این صفات نبودہ اہلے آنجا خوش سیاہ و خوش بیکل و متمول می باشند
 بین خودشان خیلے مغایر و عاوی کشتن یک دیگر مستند و این معنی بالطبع ہمیشہ نہج نہج
 میشود از اینجا حرکت نموده وارد قلعہ موسوم (آب رک) شدیم و در راہ (نوشکی) تمام
 روز باران شدیدی بارید باو خیلے سردی ہم میوزید ہمہ ما باران خورده دست دپاے
 ما ہانزو یک بود از شدت سرمایہ میوب شود بعد از زحمات زیاد وارد نوشکی شدیم اہل
 آنجا بکمال محبت از ما پذیرائی نمودند روز بعد حرکت کردہ راہ ما از بیابان قوم را زنی
 میگذاشت کہ پیچ آب نہاشت لهذا مجبور شدیم بر کردیم با گفتند اگر چہ راہ شما چہار پنج
 منزل دور تر می شود بہت است از راہ خارال برود و لے من صدمہ شدم از یہیں راہ
 بیابان برویم و دوست شتر بہت حمل آذوقہ کرایہ نموده عازم کردیم از تفصیلات این
 چہ روزہ باران می آمد و بقدر احتیاج آب نہیایے شد بعد از وہ روز ہانزو یک ہانزو یک ہانزو
 رسیدیم از شدت بارندگی راہ ہاراسیل پرودہ بود مجبور شدیم بر پیادہ شدہ ہاراسیل
 گزینہ نماز اور میان گل می مسافت نمایم و آخر منزل اوم واسطہ رسیدیم
 بودند شخصانہذا نے طلوع نموده بہ ہما ہان خود کہ قویب بحالت ضعف بودند و آدم ہمہ آپ ہا
 زمین افتادہ و قادر بہ حرکت نبودند فقط یک اسپہ بی ہوار سے خود مرا کسل از اسطبل
 خاصہ بردم بود ایستادہ بود تا روز نختہا شیدہ روز سوم وارد اچخانی شدیم و از اینکہ

خان آنجا از پانزیرائی نکر و متعجب بودم چند روز آنجا مقام کردیم بعد او دو هفته کینفر از نوکر
 خان نزد عموم آمدہ پیغام آورد کہ خان میر آنجا اجازت میخواہند بجهت ملاقات شما بیایند من پرسم
 چرا و این چند روز نیامدہ اند جواب داد جنبش این بود کہ تمام رعایاے آنها بجهت چرانیدن اسب
 خود بصرار رفتہ بودند حال امر اجعت نمودہ پانصد نفر آنها جمع شدہ اند کہ خدمت شما بیایند ما خواہش آنها
 پذیرفتہ خان نہ کہ سپاہ و پانصد نفر ہمراہان خود کہ عقب سر او یک قطارے آمدند از قلعہ بیرون آمدہ و نفوذ
 رقاس کہ یکے نہ سالہ و یکے دوازده سالہ بودہ بجلو اوے آمدند این رقاصہا بکلی از شکل
 انسانی خارج بودند هیچ لباسی غیر از لنگ کہ چکے نہ داشتند موہایشان طورے ژولیدہ
 هیچ وقت آب و صابون ندیدہ بود و یکدستہ ہم سازندہ داشتند این بود پانزیرائی بزرگے
 کہ از ما کردند و پانزودہ روز طول کشیدہ بود تہیہ کردہ بودند مدت بیست و پنج روز در
 (چٹائی) توقف نمودیم در ظرف این مدت اسب ہلے ما خوب بحال آمدند زیرا کہ چارہ گاہ
 علف زیادہی آنجا بود مجدداً عازم شدہ از کنار رودخانہ (ہیرمند بطر پلاک) رفتہ بعد
 از شش روز وارد (خیل شاہ کل) شدیم اسم اینجا با اسم (شاہ کل) کہ یکے از سردار ہلے
 بلوچی مے باشد موسوم شدہ است و راہیں قلعہ غیر از دو نفر پیر مرد و دیگر کسے نبود اینہا ہم
 سعی مے کردند کسے آنها را نہ بیند و قتلہ اند آنها سوال نمود چرا قلعہ را خالی گذاشتہ اید
 اول گفتند لشکر (امیر علم خاں) (امیر غانیات) بسر کردہ کہ سردار (شریف خاں) سیستانی
 مے آید کہ اموال ما را بچا بد از این جہت اہلے اینجا بقایکے نزدیک اینجائے باشد
 گریختہ پنہاں شدہ اند عموم گفت اگر ما را بجائیکے پنہاں شدہ اند رہنمائی نماید از آنها
 کمک خواہیم نمود پیر مرد ہلے مذکور را ہنمائی نمودند و (شاہ کل) از پانزیرائی نمودہ شعوت
 گردیدہ و از اظہار اینکہ برائے کمک او حاضر شدہ ایم ممنون شد مشارالہ ما را مہمان نمود
 نصف شب دو نفر از باسوہاے ما خبر آوردند کہ سوار ہلے سیستانی از قلعہ یک منزلی
 اینجا گذشتہ فرواوار دایہ خواہند شد (شاہ کل) با گفت خیال دارم فروا بارعایا و
 اموال آنها جائے محکم بالاسے کوہ بروم عموم از من صلاح پرسید گفتم اینہا ہر جائی خواہند
 بروند اگر (شاہ کل) بلدی با بدہ ما میر ویم با سیستانیہا مقابل مے شویم (شاہ کل) راہ
 بلد با داد و قتلے خودش بطرف کوہ رفت ما بطرف دیگر روانہ شدیم بعد از طے مسافت چند
 ساعت خیار سوار ہلے را کرے آمدند دیدہ حاضر جنگ شدیم من با ہمراہان خود از عموم

[illegible]

غایبی و ہزارہ بودہ است و از جانب میر علم خاں سیستان رفتہ بودہ مترجم من مستقیماً نزد
 رئیس مذکور رفتہ بدون پیادہ شدن با او دست دادہ پرسیدم (شاہ کل) کجاست ہمینکہ
 واسم (شاہ کل) در چادر او می باشد با و از بند صد اکروم (شاہ کل) بیا مشارالہ از چادر
 بیرون آمدہ من از سر کردہ مذکور پرسیدم (شاہ کل) را چرا اسیر نمودہ اید جواب داد
 میخواستم اورا نزد رئیس خود (میر علم خاں) ببرم گفتم اورا من فرستادہ بودم و خود را
 بحمت مراجعت او برگردانستہ بودم مشارالہ رعیت شما نیست کہ اورا نزد علم خاں
 ببرید بعد (شاہ کل) و یک نفر نوکر اورا کہ با او اسیر کردہ بودند گرفتہ باوہ نفر سوار ہا سے
 خود نزد اقوامش فرستادم و آنها از سلامتی او شعوف گردیدند بعد از توقف سہ روز
 با سیستانیا غازم (سیستان) شدیم روز دوم کنارہ رود خانہ (بہر مند) رسیدہ دیدیم
 بعضی از سوار ہا سے پسر (یوسف خاں) ہزارہ کہ میخواستند طائفہ (شاہ کل) را بچاپنہ
 حالایک خیل پانزدہ خانوار رعایا سے افغان میخواستند بتا زندایں خانوار پاک خود
 محکم نمودہ چند نفر از سوار ہا سے اینہا را بکلولہ زدہ کشتند و چند نفر را زخمی نمودند و
 بین اہل قلعہ جات اطراف جمع شدہ حاضر شدند با سوار ہا سے ہزارہ بجنکند کار باہنجہ
 کشیدہ بود کہ با سوار ہا سے خود وارد شدہ بہمراہان خود حکم دادم سر کردہ ہزارہ را کہ
 سوار ہا سے خود را فرستادہ بود این قلعہ را تاراج کنند کاملاً تنبیہ نمایند باہا سے آنجا
 تشکیل دادہ وعدہ کردم بحمت نیست اینہا باد شمشیر ایشاں شریطی مقرر خواہد شد
 پیادہ شدہ خواستم بطرف قلعہ بروم دیدم ہمہ آنها براسے جنگ حاضر شدند چون
 نتوانستم داخل قلعہ شوم یک نفر نوکر خود را فرستادم مطلب را باہا طالعہ نماید آنجا
 اجازتہ دخول بقلعہ دادند مشارالہ باہا حالے کردہ بود کہ این ہمہ زحمات را یک لنگ
 سر کردہ ہزارہ براسے آنها فرام آوری و اورا (عبدالرحمن خاں) تنبیہ نمود از شاہ و
 ساختہ شما با ملکت بمنازل خود مراجعت نمایند از شنیدن این خبر چند نفر از سر کردہ ہا
 آنها از قلعہ بیرون شدہ نزد من آمدند باہا اظهار داشتہ چوں شما افغان ہستید شما را
 بشیر لہ برادر ہا سے خود نمی دانم بعد از آن روانہ شدہ دور و در شب از قلعہ بیات
 این شخاص عبور می نمودیم و اینہا آذوقہ ہم میدادند و سوار ہا سے سیستانی ہیچ آذوقہ
 نمی دادند و ما مجبور بودیم تا بہنجا آذوقہ خود را با سوار ہا سے سیستانی تقسیم نماییم از ہنجا

سوار ہاسے ولایتی بجانہ ہاسے خود رفتہ دسوار ہاسے دیگر نزد امیر علم خاں رفتہ کر اور
بجہت استقبال مایا وند (سرواشریف خاں) اور قلعہ خوش موسوم (بشرف آباد)
دو روز با ہمائی و اور روز سوم بہ قلعہ (امیر علم خاں) (نامہ آباد سیستان) نقیم امیر ناکور
قلعہ استقبال مایروں آمد با من و عمویم بخل کشی نموده بعد داخل قلعہ تازہ امیر شریف بجہت
پذیرائی ماتہ زبانی دید و با طرف قلعہ بجہت سوار ہاسے مایا وند ہاسے تازہ و بجہت
من و عمویم چادر ہاسے بزرگتر سرپا نموده بود و شخص ز رنگے را بجہت ہمانا می مامور
داشتہ بود کہ از ما پذیرائی نماید تا دو روز و در ہمان امیر بودیم بعد از آن عمویم رجعت و در
چہ سیستان شدہ صین خدا حافظے را امیر علم خاں از ما خواہش نمود تمام چادر ہا و سیلاب ہا
کہ بجہت ما تیار کردہ بود با خود ببریم و اظہار داشت چوں بمسایہ ماتہ زبانی ہمیشہ از
شما پذیرائی نمایم و اظہار امتنان نموده قبول نکردیم دسکے چوں امیر اصرار نمود و در ہا
چادر کوچک را اگر تقسیم و نیز مبلغ یک ہزار تومان نقد بجہت مخارج تاکیر چند بادا و این مبلغ را
بعمویم دادہ گفتیم چنانچہ ہمیشہ مخارج شمارا تحمل بودہ ام اگر بعد از این مخارج شمارا نہ ہم بقدر
کفایت خود پول دارم زیرا کہ از پولیکہ خزائنہ دار عبدالرحیم خاں آورودہ بود و بیست
اشہ فی ہنوز نزد من باقی بود از دریا چہ سیستان کہ اہلے آنجا اورا ہاموں مے نامتہ بود
نمودہ وارد بندان شدیم از راہ نہ داخل دوست لوطی گردیدہ وارد دیر بند شدیم
دیر بند دو نفر از پسر ہاسے (امیر علم خاں) از ما خیلے پذیرائی کردہ و ما را آنما ہمائی بیکے
بما و انچہ مخم شہ و وارد دیر بند شدیم و در دوازدم مخم ہدایت مشہ الامام شامین امام
رہنما علیہ السلام روانہ شدہ و در شہ (سراماں) گردیدیم و آنجا آنجا ہمارا تہ عظیمی از ما
نمودیم منزل بعد یوشی بود کہ جاسے خیلے بدینا مے ہاسے با شہ و آب انبار و در شہ
اہلے آنجا خوش ہاسے زیادہ بجہت خوشی کردن آب باران ہاسے ہر شہ ہاسے
ساختہ اند و چاہ آب ہم نموده اند آنچہ آب چاہ ہاسے مذکور شدہ ہاسے
ولے بجہت خوردن کوارا نیست بدینمانہ قبل از دو روز ہاسے
وینش شدہ ما مجبور شدیم تا سہت نہی اورا تہی کردہ و در شہ ہاسے
نمایم و تقدیر شد کہ دشمنیم تمانہ بی شہ پان تویر ہم بدینا مے ہاسے ہاسے
اجازتہ بدین تحت روانی بجہت ادتہیہ نمایم و چوں استجار و را نہ کرد کہ پان بجہت

بہمت مخارج خود تان لازم داشتہ باشید حاضر ست، و انظار داشت یک کشتہ بہ
کابل از خود دارم و دوسہ لک آں بہمت معاملہ تجارتی اشخاص دیگر نیز من امانت دارند
جواب و ادم بہمت این اظہار ششما منوعم چون سنے تو انم قرض شمارا و انما یم مجہدیم
قبول کنیم و سنے بر زبان تو قضا اینجا آذوقہ بہمت ہمراہان خود را کلوذہ است اسپیہ
باکمال انکار از شمس گیم بعد از شش روز عمویم نیز وارد تربت گردید حاجی مزبور مخارج
اورا ہم تحمل شدہ چون لباس با سہ ہمراہان ما مدرس و زریں و یراق اسب با سہ
آنها ہم فرود بود حاجی مذکور اظہار داشت ما نہم ملبوسات و زریں و یراق تازه
بہمت شما تمیہ نمایم من از گرفتن این اشیاء انکار کردم و سنے عمویم من بہمت ہمراہان خود
قبول کرد و اتفاقاً این شخص بہا خیلے بہمت نمود و تا زندہ باشم سنے تو انم کمالا تمانی باقی آ
اورا بنمایم شخص کاہن کہ این قدر مخارج کز انک تحمل شود باید دل فاضی ہستہ باشد
از انجا یک عمویم در باب خدا سہ خود بے اعتیالی سنے نمود مجروراً مریض گردید و راہ
ما خوشی ہم وہ شبانہ روز اورا پرستاری نمودم بعد از چند روز والی خراسان از وروما
مطالع گردید و حسب الامر شاہ یک دست تختہ و ان باہمت ہمارا اس قاطب بہمت
عمویم فرستاد و کاخذ سہ نوشتہ بود کہ شاہ از انوشیروان اطاع یافتہ است تخت روا
را سہ بود است کہ شمارا بشمہ برساند عمویم این گفتا بتا ایشان را قبول نمود و بعد
از اتحمت یک ماہ عازم شمشاد شہیم تا این وقت نہت بہت ہزار تومان بجای مذکور
مقرر شد و بدیم کہ شش ہزار تومان عمویم قرض کرد و بدیم سنے ہزار تومان بگفتہ
بدیم این یک و و تا پتہ سلام کہ از تربت تا انجا ہج منزل کردہ بودیم ہا ما شالایت نہ
کہنت از انجا گنبد طہ نام شمشاد طہ السلام دیدہ میشود من از شمشاد و انکا از شمشاد
گنبد نمود و بہت بدو حناک شد و شغل فائقہ و دعا کرد و مذکور انکا از شمشاد
کہ یکے چہا اسب بی و یکے دو اسب بی با زریں و یراق سہ ہستہ
ز باوی از اجزائے استانہ مقدسہ و بالتی باستقبال ما رسیدند
عمومی شام بود اگر یا کاسکہ با یکے مال معلوم ہلاک ہوا و سنے کہ مال
مزدکی در شمشاد و فوات یافتہ بود و یکے مال شامہ و وہی سنے سنی سنی و لیم
شامہ و والے سنے این بودہ متوجہ بانماہیت احرام مال و یکے از سمارات مولیٰ نمود

کہ در آنجا منزل بخت ماقصین کرد و چون تاسر روز همان حضرت (امام علیہ السلام) بودیم بعد از آن زمان دولت بودیم عمومی شاہ چوں بہا فوہ تر کما نہا رفتہ بود حاضر نبود و لے بعد از دو روز مراجعت نمودہ عمویم و پسرش (سرور خاں) و چند نفر از ہمراہان بارہ شام دعوت نمودہ نسبت بہ خیل ظہار ثبت نمود و زبند تم خود شاہ اودہ حمزہ میرزا بدین آمدن من بزبارتہ قبر امام شامین علیہ السلام مشرف شدہ جبہ باستانہ بارکش سائیدہ از خبار مرقدش دیدہ را روشن کردہ بولیم را تسکین و ادم یکے از وزرا شاہ (دبیر الملک) کہ متولی باشی استانہ مقدسہ بود مرا بہ منزل خود دعوت نمودہ و ہوش اورا بہ کمال شغف پذیرنتم و رایم توقف مشہد مدت پانزدہ روز تپے من عارض شد و لے نداوند شفا کر است از مود و خدمتانی کہ با عمویم شاہ ملاقات حاصل شد سوال کرد آیا صطف فرمودہ من اجازۃ خواہند داد از راہ (ورکز و طہران وار و گنج) ترکستان برو یا خیر و نیز خواہش کردم راہ بلدی تا و رکز کہ سرحد ایران است و اندر ایران عالم آنجا مے باشند من بدیہ گفتند قبل از اینکہ بشما جواب دادہ شود باید خواہش شما را بخدمت شاہ عرض نمایم و فوراً عرض خواہیم کرد بعد از چند روز یک نفر از جانب شاہ آمد و لے ترو من آمدہ بعد از صرف چاہ و قلیان اظہار داشت کہ خواہش شما را بتوسط (دبیر الملک) بشاہ عرض کردہ ایم و (دبیر الملک) بخدمت شما از شاہ اجازۃ خواستہ و لے قبل از اینکہ شاہ خواہش شما را بپذیرد فرمودہ اند (بطہران) رفتہ خدمت شاہ رسید بعد اگر میل داشتہ باشید ترکستان بروید بشما اجازۃ خواہند داد من گفتم عجیباً خیال ندارم خدمت شاہ بروم و لے اگر جائے دیگر مقصود خود مایل نہ شدم یعنی استخلاص افغانستان آں وقت مراجعت نمودہ خدمت شاہ خواہم رسید و بخیاں من صحیح نیست کہ بعد از ملاقات ہیچ پاوشاہ بزرگے مثل (شاہ ایران) از نزد او رفتہ بخدمت امداد بدولت و گیر بقی شوم آنوقت دیگر اں خیال خواہند نمود کہ شاہ از دادن کمک انکار کردہ است و ایں سبب توہین (شاہ ایران) خواہد بود و فرستادہ مذکور دو روز صلت خواست کہ در باب ارادہ من خیال نماید بعد از دو روز خبر آوردند کہ اگرچہ شاہ مایل نیست (بطہران) بروید و لے اگر مستعم شاہ اید (بطہران) بروید بہ وقت خواب میخوانید روانہ ترکستان شوید و شاہ شما را ہمیشہ مثل فرزند خود خواہند دانست شما ہم

ایران را مثل خانہ خود بدانید بکشت این اظهارات محبت آمیز یک نسبت مین کردند
از فرستاده شاهزادہ سبطی اظهار شناسائی نمود و خواہشش کردم از شاه استدعا نمایند
بہمیشہ مرحمت خود را در بار من مبارک بدرند فرستادہ مذکور را طرف شاهزادہ یک نفر
سرکرہ باوہ سوار و مرا سوار ہم بہ (اللہ یار خاں) مین سپرد و لہذا از (مشہد) حرکت
نمودہ بعد از مسافرت شش روز (اللہ یار خاں) با یک ہزار سوار باستقبال من آمد
و باغی را کہ خارج در کرد و خوش آب و ہوا و محل راحت بود بہت اقامت مین معین
نمودہ این شخص پذیرائی کریم از من نمود کہ کمان میرفت چندین سال ست با من
آشنائی دارو یک ماہ و مرا نزد خود نگاہ داشت در طرف این مدت بہت سلاست
رسیدن من از اہلے (ترکمانیہ) ضمانت مے خواست و من نے گفت اینہا
قطاع الطريق ہستند در این وقت بعضی از تجار (ترکمان) با ہزار ہا شتر مال تجارت
بہت تجارت بدر کرد و ارشدند این شخص را (اللہ یار خاں) بطور کرد نگاہ
داشت و سہ نفر از سردار ہا سہ طہشان را کہ اسم یکے (اوزبک سردار) و اسم
دیگرے (عزیز سردار) و اسم سومی (ارتلق سردار) بود بہت راہ بلد می تا اورنج
با من ہمراہ نمودند (وزیر) روانہ شدہ خود (اللہ یار خاں) با یک ہزار و پانصد سوار
از راہ الطغ آباد و قلعہ خسرو تا ابو زوا از من شایعت نمود و بین راہ در زراعت
شالی شکار زیاد بود چون تفنگ واسپ ہا سہ خوب داشتیم و سہ دو سہ ساعت
مشغول شکار بودیم بعد از گذشتن از ابو زوا با (اللہ یار خاں) خدا شکر نمودہ روانہ
شدیم خان ندبور چند سوار با من ہمراہ کرد کہ خبر سلامت رسیدن ما باو رسانند
وحین ترجمہ کتاب مقدس الخاقانی (اللہ یار خاں) در کزے را کہ در شہر جہان بود
ملاقات نمودہ تفصیل ورود و حرکت امیر صاحب را و در کہ چنانچہ نمود و پرساس
مقوم فرمودہ اند بیان نمود و بعضی اشتباہات لغظی کتاب را و در این کتاب
تصحیح کرد و ترجمہ تمام آن شب را راہ فیتیم صبح روز یکشنبہ در کزے رسید
بود و ارشدیم کنار رود خانہ مذکور فالین ہا سہ خبر بہت رسید و اندر یادے بود
رسم اہلے آنجا چنین ست کہ وقت رسیدن خانہ بوزہ و ہندوانہ دیگر چیزے
نہ خورد و اسپ ہا سہ آنہا ہمچون علف دیگرے نیست لے بنے خورد

روز بعد وار و اطران) شدہ پنج روز بجا نہا۔ اے ایں مردم الا حقیق نشیں توقف نمودیم
اولاً بجمت اینکہ آذوقہ تحصیل نمایم ثانیاً اسپے پیایم لکہ زدہ بود لازم بود راحت
نمایم روز ششم عازم (اور کبج) شدیم از سہ نفرہ وار پاسہ (تراکمہ) راہ بلد کہ ہمراہ
بودند یک نفر انہا بولایت خود مراجعت نمود و دو نفر دیگر کہ (عبیز سردار) و (ازبک
سردار) باشند با من آمدند تمام شب راہ رفتہ دو ساعت بظہر ماندہ روز بعد بسر
چاہے رسیدیم کہ آب چاہ خیلے تلخ بود و دور و دور اینجا منزل کردہ۔ بعد ازاں روز
سوم ظہرے حرکت کردیم و تا صبح دیگر راہے رفتیم نقطہ بجمت جو داوون باسپ با
توقف مے نمودیم تا روز چہارم تقریباً دو ساعت بظہر ماندہ بسر چاہے رسیدیم کہ
آب اینچاہ ہم از چاہ اولے تلخ تر و کثیف تر بود و لے مجبور با شامیدن بودیم و
اسپ پاسے ہم قادر بہ حرکت نبودند شش روز در اینجا اطران کردہ کہ اسپ
قدرے بحال بیایند بعد ازاں عازم شدہ شب راہ میرفتیم و در گرمی روزیخو اسپ
روزے بیک قافلہ از انترکمانہا بر خوردیم اینہا بخیاں اینکا با ایرانی ہستیم و یہودیہ
با نہا حملہ نمایم خود را پتہاں نمودند در اینجا باید مذکور بشود کہ ایرانیہا و ترکمانہا
و دشمن ہستند اگرچہ ہر دو مسلمان مے باشند۔ و سہے عالسے جلال انہا ہوا۔ و
خود رفتار نمودہ انہا را ترغیبے نمایند کہ یکدیگر را بقتل برسانن یا بفرستند و ایں کار
و شہادت الیست خدا مے فرماید ہمہ مسلمین برادر و اجڑسے یکدیگر ندہر چند مرد و عطا کنند
مسلمان مے نامند لکن بسبب جہالت با یکدیگر مثل با مشرکین رفتار مے نمایند و
کفار بر اسلام غالبے شوند چرا کہ بین خودشان تفاق دارند علیجہ و بر سلام نیست
خود ماں ملو معایب ہستیم ہر حال چند نفر ترکمان اوارہ دیدم از انہا جو یا شدم چادانی
بایں نزدیکیا ہست جواب دادند اگر ہمیں طور کہ حالامیر ویدے مسافت نمایم
از طلوع صبح بیک چاہ آبی خواہید رسید مشغول مسافت شدیم تا آفتاب بالا آمد و حدت
گرمی زیاد شد و اسپ پاسے ما دیگر تاب رفتن نہ داشتند و ہیچ آثارے از چاہ آب
پیدا نہ ہوا از تشنگی کاہما سہا خشکیہ زبان اسپ با ہم مثل چوب شدہ ہوزین
زبان بعضے اسپ ہارا چاک وادم و سہے ہیچ خون جاری نہ شد یک واندہ ہوم ہوزین
زبان خود شمار وادہ زبان خود را زبان اسپ نمود و ما ہیچ رطوبتہ حساس نہ شد

بیایم و سوار شدہ منزل خاں رفیع وقتے واروشہ شصت غاۓہ توپ آنجاویدم کہ
 ہمہ توپچی باجش بودند قبل ازین قدر توپ در یک محل بیچ وقت ندیده بودم چاہ توپ
 برلے احترام و رد من شایک نمودند و خان بخت استقبالی بیرون آمد من پیادہ
 شدہ باخان دست دادہ ہماں طرہ دست یکدیگر اگر رفتہ بتالا حکومتے رفیقیم آن وقت
 بزبان ترکی حرف نمے زدم از این بخت خان یک نفر مترجم معین نمود کہ صحبتہما
 مارا ترجمہ نماید تا دو ساعت صحبت کردیم خان من گفت شمارا براور بزرگ خود میدانم
 چرا کہ پدرم (محمد امین خاں) وزیرانیکہ در بلخ بود پادشما خیلے دوست بود و خدایا
 شکر مے کنم کہ ما و شما یکدیگر ملاقات نمودیم نیز خان مذکور خواست دوشہ از ہفت شہر
 کہ تحت حکومت او بود بہن بدہ و اظہار داشت ہر وقت بلخ بروید صد ہزار سوارہ
 و پیادہ با شما خواہم فرستاد کہ شہر بلخ را بخت شما فتح نمایند بخت اینکہ ما دوست
 ہمسایہ یکدیگر بودہ باشیم بخت این گذشت کہ ما نہ او اظہار امتنان نمودہ و گفتیم بعد از
 چند روز جواب خواہم دادم و نیز بعضے اظهارات بطور نصیحت دوستانہ باو خواہم
 کرد کہ بخت او مفید خواہد بود بعد خدا حافظے نمودہ نو کر خاں کہ از من راہ بلدی میگرد
 گفت خان منزل خود را بخت شما حاضر نمودہ است و ہمراہان من در باغ مذکور میباشند
 این منزل و باغ تقریباً دو لیست قدم از شہر دور بود و عمارات خیلے خوبی
 داشت بعد از دو ساعت خواندہ و از خاں آمدہ گفت کہ خان بہن فرمودہ است
 ہر قدر پول لازم داشتہ باشید تا دو لیست ہزار اشرفی بشما بدیم وزیر ہم تصدیق این
 پیغام را نمود و در جواب گفتیم خداوند خان را بخت این مروانگی کا مکار و پایدار داشتہ
 باشند مے دانم بکدام الفاظ تقریر بنمایم چقدر ممنون احسان خاں ہستم و لیست ہزار
 اشرفی را مے خواہم کلیم مخارج یومیہ من فقط روزی سی قران است روز بعد بخرا
 دار یک ہزار اشرفی آوردہ گفت خان فرمودہ است کہ ہر روز ہمیں مبلغ زبشار تقدیم
 بنمایم آخر الامر اشرفی بار قبول نمودہ و شخص مذکور گفتیم این وجہ را بناظر من بسیار
 باوجودیکہ بشار الیہ گفتہ بودم کہ مخارج یومیہ من روزی سی قران است و مے ہر روز
 ہمیں مبلغ را مے آورد بعد از پنج روز وزیر بخت جواب اظهارات خان و نیز بخت
 نصائحے کہ باو وعدہ دادہ بودم نزد من آمد جوابے کہ دادم این بود کہ اگر حال دولت

قبول نمایند بخمال من کار عاقلانہ است کہ خان مرا با چند نفر از اشخاص محرم خود بایلمی
 گرمی بروسیہ بفرستند کہ بین آنها و دولت روس قرارے بگذاریم والاچنین مشاہدہ
 مے نمایم کہ روزے لشکر روس نزدیک (اور کنج) خواہد رسید و شما مدد و دے لشکر
 بہمت محافظت خود واریدے تو انید باچنین دولت بزرگے بجنگی خاں در باب
 صحت این نصیحت با مشیران خود مشورت نمود و لے چوں اباسے آنجا ہیج وقت قوت
 بہت بزرگے را ندیدہ بودند متفق شدہ گفتند اگر روسی ہا نزدیک اور کنج بیایند مرگ
 براسے آنها آمادہ است وزیر نزد من مراجعت نمودہ این پیغام را آوردہ گفت خان
 چند نفر از رجال تدبیر شمارا پسندیدہ اند و لے ملت جواب فوق را دادہ اند من گفتم
 در صورتیکہ اباسے اینجا این قدر جاہل و بے اطلاع باشندے تو ان میان آنها آقامت
 نمود از شنیدن این حرف وزیر اظهار داشت خان خیال دار و دختہ خود را بشمار تنویج
 نماید تا بدور آیام اباسے اینجا نصیحت شمارا قبول نمایند جواب دادم اگر خواہش خاں را
 در باب این وصلت قبول نمایم اباسے اینجا زود با من حسد خواہند و زید غلے ہذا بہمت
 من خوب نیست اینجا ہمانم نے خواہم بخارا بروم وزیر را از این ارادہ ملوک را دیدہ
 گفت پادشاہ بخارا ہمراہان شما کہ آنجا رنٹہ اند خارج یومیہ آنها را درست نیدہ و پیرموی
 شما اسحاق خاں را ہم جس نظر داشتہ است وزیر بن صلاح داد ہمراہان خود را
 از بخارا بخواتم و لے بہمت رفتن امر را کردم گفتم آنجا کار دارم و خواہش کردم بہمت
 من از خاں اجازتہ رفتن بگیرد وزیر مراجعت نمودہ وعدہ داد و روز بعد جواب
 بیاد و روز دیگر جواب آوردہ گفت اگر چہ خاں بہاقت شما میل ندارد و لے اگر
 اضطرار میکنی مجبور است شمارا بگذارم و بیرون فقط دو روز میر کنی تا تہیہ سافرت شما
 دیدہ شود و روز سوم یک صبح و پنجاہ شتر یا کوفتہ و چار و فوش خان بن داد و تہیہ
 بہمت خدا حافظہ رفتن از رفتن من خیلے اظہار تاسف نمود بعد از مسافرت
 در کنار ہیمچون شدم از ہمدان و شواہب خاں کہ دلاوت و شہادت
 ست گذشتہ از اینجا بہمت رفتہ و از ہمدان کابل کہ یہ از صفایات بخارا
 سہ باشد شہریم بہر عموم اسحاق خاں و دیگر ہا سہ من کہ در بخارا بودند از ورود من
 مشغول شدند و کاغذ ہا بن نوشتہ اظہار شغف نمود و روز سوم وارد بخارا شدہ

دیدم پادشاه بخارا حسب احکام دولت روس (بحصار) و (قلاب) رفته است کہ باہر
 رہبر اب نیک جنگ نماید چرا کہ میرزا کور اطاعت انہار قبول نکرده است چوں باہر
 بخارا سابقہ آشنائی داشتہ کاغذے با نوشته از آمدن خود اطلاع و آدم و پر سیم
 آریمل وارید تا مراجعت شما و بخارا با نام یا نزد شما (بحصار) بیایم زیرا کہ من خواہم
 زود تر عازم مرقند شوم بے مروت جواب نوشت بہمت ملاقات او بروم علیٰ ہذا
 اشرافی ہائیکہ خاں (خیوہ) بمن دادہ بود فروختہ اسپ و لوازمات دیگر اتیاع نمودم و تمام
 شتر ہائے را ہم کہ خان خیوہ بمن دادہ بود فروختہ تہیہ خود را دیدہ با پانصد نفر عازم حصہ
 شدہ و غلام ہائے را کہ خان خیوہ بمن دادہ بود آزاد نمودم مدت دہ روز این مسافرت
 طول کشید روزے درین راہ قطع زمینے مرتفعی را دیدم کہ بہمت چادر ہائے
 امیر بخارا مستطح کردہ بودند و این قطع زمین با خون آلودہ بود اول خیال کردم این خون
 گاؤ ہائیکہ بہمت صدقہ نصرت و فتحی کہ بہمت امیر بخارا رخ دادہ فرج نمود و پر سیم
 چرا گاؤ ہارا دور تر فرج نکرده اند مردمان آنجا آہے کشیدہ گفتند این خون انسان بہت
 نہ خون گاؤ بعد معلوم شد پانزدہ روز قبل و قتیکہ چادر امیر بخارا اینجا سر پا بودہ قلعہ
 حصار مفتوح شدہ یک ہزار نفر اسیر نزد امیر آوردہ اند فوراً حکم دادہ است در جلو
 روے او ہمہ را کشتہ اند از استماع ہیں کار ظالمانہ خیلے متاثر شدہ گفتم شاید انہا
 تقصیر سے دہشتہ اند والا ہیچ کس اسرار نہ کشف مردم جواب دادند امیر صد ہا
 آدم را بدون تقصیر یا رسیدگی بے بہمت کشتہ است از شنیدن این حرف
 تعجب نمودہ با خود خیال کردم کہ چوں حکمرانان انہا از خدا و دین خدا غافلے باشند
 و مسلمانان را بظلامی مے گیرند و مخلوق را بدون تقصیر مے کشند و امیر بخارا ہم
 اعتنائی با حکام خدا و شرع پیغمبر ندارد و ہر کسے ہم از قوانین شرع تجاوز نماید علما کہ
 عامی و مروج این شریعت ہستند اعتنائی با و ندارند از این سبب روس ہا بولای
 ترکستان استیلا یافتہ اند خیلے مایوس شدم کہ اہلے بخارا کہ بتدین شہرت دارند
 بر خلاف قانون شریعت محمدی رفتار مے نمایند از بے مبالا تے مسلمانہا مغرور
 دیوانگی خود ہستند تا لم شدم کہ کفار انہا را این قدر جاہل و بے اطلاع معاند یکدیگر
 دیدہ از این فقرہ منتفع مے شوند از کشتہ شدن این اشخاص بے گناہ گریستم و چند

نفسوار را مقرر داشتیم خون آنها را با خاک پاشانید و صورت قبر درست نمایند شب را
با کمال ناامیدی و ملال بسر برده بطرف (حصار) روانه شدم امیر یک هزار سوار با چند
نفر سرکرده باستقبال من فرستاده در منزله که بجهت من تهیه کرده بودند فرود آمدیم بعد از
سه روز فرستاده امیر آمده مراد عوت نموده بملاقات امیر رفته مراجعت نمودم امیر ده هزار
تنگه نقد با چند توپ کتخاب بجهت من فرستاد بعد از توقف چند روز از حصار حرکت
نموده عازم (سمرقند) شدم حاکم سمرقند از طرف روس از من با کمال مهربانی پذیرائی نمود
و بجهت من و نوکرهای من منزله معین کرده هر گونه توجہات از من نمود بعد از چند
روز فرمان فرمای ترکستان متصرف روس مراد عوت نمود بتاشکند رفته با او ملاقات
نمایم تهیه مسافرت مرا حکومت سمرقند متحمل شد پس از ورود بتاشکند مهربانی تمام از من
پذیرائی نمودند روز بعد از ورود فرمان فرما ملاقات نمود و دعوت نموده با کمال محبت
از من پذیرائی کرد و بعد از دیدن مرا بمجلس شنبه شینی وعده خواست من در اینجا
رسومات عرومان اروپائے را مشاهده نموده بنظر خوش آیند آمد اینها از همان باب
خود و تالار بزرگی پذیرائی نموده همان ها در اطلالے گردش نموده با یکدیگر صحبت میکردند
و سکرته کشیدند یا میوه میخوردند تا دو ساعت از نصف شب گذشته مجلس دایر بود
بعد همه بخانههای خود مراجعت نمودیم روز بعد فرمان فرما ملاقات من آمد تا بوقت
منزل خود از او استقبال نمودم بعد از احوال پرسشی از یکدیگر بجهت تعارفی صحبت نمودیم
که من جمله یک شمشیر مرصع بود و شش طاقه شال کشمیری و دو توپ کتخاب و ساعت
نشته بعد مراجعت نموده روز بعد از آن جنرال علی مخالف عربان را بدعوت خود
و آن روز را بصحبت های دوستانه گذرانیدیم و نظرون چند روز این امور بود
بعضی جنرال های دیگر هم مرا بملاقاتی دعوت نمودند و سایرین هم بمنزله میمانند
این عید روز منو و دیسرخه ایشان میباشند و این روز من و خان سکرته و
من فرستاده و جو سلطانایب خود را دعوت نمود که بمنزل او برویم این روز
رتیم فرمان فرما علی الرستم سرپا از من پذیرائی نمود و احوال را پرسید و از
برو و تمام صاحب منصبان و زنان پادشاه را بهم دعوت نمود و در چیز و شرب
و ماکول مشغول و نام شروع و رانی مانده بود و اتفاقاً نصف شب از خوردن سیج بخت

نکشید نصف شب مشغول بوسیدن یکدیگر شدہ مے گفتند کرتوس کرتوس (یعنی مسیح
 مسیح) بعد ازاں از میزبان مرخصے محفل نمودہ بکلی بخانہاے خود مراجعت نمودیم سر روز
 بعد از گذشتن از این عید فرمان فرما مجدداً نایب خود را با کالسکہ آتش فرستادہ
 بملاحظہ ساں لشکر دعوت نمود بعد از اینکه پیادہ و سوار ہا و توپچی ہا ہمہ سلائے گرفتند
 ساں شروع شد ترتیب ساں خیلے خوب بود پس از اختتام ساں لقب مصنوعی کہ
 ساختہ بودند آتش زدند روز بعد نایب فرمان فرما مجدداً آمدہ پیغام آورد کہ فرمان فرما
 میخواہد شمار ملاقات نماید من ہم رفتہ بعد از صرف چائے فرمان فرما گفت (امپراطور عظیم
 ملکرانہ از شما احوال پرسید نمودہ اند من اظهار امتنان نمودم بعد گفت (امپراطور) از
 راہ مہربانی از شما دعوت فرمودہ اند کہ بملاقات شاں (بر پطرز بورغ) بروید تا اظهار
 دوستمانہ خود شاں راشقا ہا بشما بفرا نید من گفتم ملک (امپراطور) را ملجا و پناہ خود
 میدانم و تا رنجاء آمدہ ام کہ آرزو مال خود را از بامپراطور عرضہ بدارم و امیدوارم
 بمقصودات خود نایل و کامیاب شوم فرمان فرما پرسید آیا بہ (پطرز بورغ) میروید
 وعدہ دادم تا فردا جواب میدہم از آنجا آمدہ بانو کہ با یک محرم راز من بودند مصلحت کرد
 کہ آیا اختیار کردن این مسافرت قرین صلاح است یا خیر متفقاً اظهار داشتند شمارا
 نمی گذاریم بروید زیرا کہ مایا بدون شما نمی توانم گذران نمایم بانہا گفتم مثال من در روئے
 از فرار یہا خیلے هستند و (امپراطور) ہچیک (از آنہا را بملاقات خود نخواستہ من را
 خواہش (امپراطور) را قبول نمایم اگرچہ خیلے سعی کردہ ہمارا بان خود را راضی نمایم
 دے آنہا قبول نکردند روز بعد بملاقات فرمان فرما رفتیم پس من خیلے اظهار محبت
 فرمودہ اند و لے چوں در ملک ایشاں تازہ وارد شدہ و پانصد نفر ہمارا بان با خود داشت
 کہ ہمہ اینہا مسافرت ہاے زیاد کردہ اند بعد از دیدن تمیہ اگر از من دعوت کردند خواہم
 رفت فرمان فرما گفت خیلے خوب (بامپراطور) تلکراف مے نمایم بعد از دو روز نایب
 فرمان فرما مجدداً با کالسکہ آمدہ مرا بمنزل فرمان فرما برد فرمان فرما گفت (بوزیر عظیم ملکرانہ
 کردہ بودم (امپراطور) بوزیر عظیم فرمودہ است کہ خواہش شمارا پسندیدہ اند و حکم
 فرمودہ اند منزلی بہمت شمار ہر چند بایا باشند بر حسب میل شما اقتیاع نمایند و بہت
 مخارج شمارا مہیے یک ہزار و دویست و پنجاہ منات مقرر داشتہ اند من جواب دادم

با پیرا طور پناہ آورده ام ہرچہ میں غنایت شود قبول مے کنم و نیز فرمان فرما گفت امیرا طور کس شما
 و چند نفر از سر کردہ ہاے ہمراہان شما را خواستہ اید جواب دادہم حاضر خواہم نمود و روز صد
 نایب فرمان فرما را بدکان عکاسے بردو لے سر کردہ ہاے میں از گرفتار عکس نمود شاہ
 از کار کردہ گفتند ہر کس عکس خود را بینا زد کا فرمے شود تا حال امن ہمیشہ خیال مے کردم
 ہمراہان میں عقلے دارند و لے این وقت داشتہم کہ ہیچ عقل ندارند نایب فرمان فرما از
 میں پرسید چرا ہمراہان شما عکس خود را نینداختند جواب دادہم اینہا سر کردہ ہیچ ظائفہ
 نیستند چون نوکر ہاے شخصے خود میں نے باشند آنہا را دوست دارم و این قدر
 معتنا بہ نیستند کہ عکس آنہا بہمت امیرا طور فرستادہ شود نایب مذکور گفت شما خیلے
 عاقل ہستند زیرا کہ اگر امیرا طور مے پرسید کہ منصب میں شخصاص چہ می باشد جوابے
 نہ شتیم بعد ہا میں ہیچ وقت دیگر ہمراہان خود را طرف شور خود قرار نہ دادم چہ اگر این دفعہ
 دوم بود خواہش مرا رو نمودند و نیز در باب دانائی آنہا چنداں اعتقاد مے نہ شتم بعد از
 چند روز نایب فرمان فرما مجدداً مرا بہمت مجلسے کہ فرمان فرما داشت با خود بردار تا
 نصف شب مشغول ساز و خوش گذرانی بودیم در این موقع اجازتہ خواستم بسمت رفتہ
 از حالات ہمراہان خود مطلع شوم فرمان فرما خواہش مرا پذیرفتہ کاغذے بعنوان جنرال
 ابراہیموف ابن داوود بعد بہمت خدا حافظے نزد فرمان فرما رفتہ از ہماں راسے کادہ
 بودم عازم اسمرقند شدم پس از دو ہفتہ قنداجنرال ابراہیموف را ملاقات نمودم مثالیہ
 اظہار داشت فرمان فرما مے تا شکند دستور العمل دادہ است ہر منزل و باغی کہ شما
 پسند نائید بہمت شما بتیاع نمایم میں گفتہ امیر بخارا از باغماے وہ لے وار و یکے
 نوکر خود را بہمت ملا حظہ این باغماے فرستم بعد جوابے دہم نوکر ہاے میں تا چند
 روز گردش نمودہ میں ہم تحقیقات کردم آخرالمرءہ جنرال مذکور کاغذے نوشتم کہ باغماے
 دروازہ قلندرخانہ کمال حکومت بخارائے باشد پسندیدہ ام و سعادت
 دوازوہ ہزار ذریع بود در محل خوب واقع شدہ پشماے آپسہ میں باغماے
 باین بہت انتخاب نمودم کہ جنرال مذکور پول را در خریدن باغ تارہ اصناف نماید و
 باغی را کمال دولتست میں بدہا بالاخرہ در باغ مذکور سکونت اختیار نمودم بہمت
 پسر عموم اسرار اسحاق خاں منزلے در شہر میں کردم یک منزلے ہم بہمت نوکر ہا

از رہا لے سمرقند میں نمودم بعد از چند روز ہاں سر کردہ ہا کہ راضی نشدہ بودند من نزد
امیر اطور رفتہ کار خود را انجام دہم یکے یکے از من مرخصے خواستند بعضے ہم بدو
مرخصے رفتند نقطہ نو کر ہا نزد من ماندند و صادقانہ با من خدمت کردند سر کردہ ہا
مذکور غیر از اوقات تلخی بجمت من دیگر شے نہ داشتند +

فصل پنجم

وقایع زمان اقامت در سمرقند از ۱۲۸۷ھ الی ۱۲۹۸ھ

زمانیکہ در سمرقند بودم واقعات زیادی بجمت من رخ وادہ کہ اگر تمام آن واقعات
را شرح دہم کتاب من ہیچ وقت با تمام نخواہد رسید علیٰ ہذا باید ہاں وقایع را اظہار
نمود کہ بجمت ملت فایده داشتہ باشد یا زودہ سال در این شہر کہ مال روسہا بود بسر بردم
و اغلب اوقات خود را بسواری و شکار مے گذرانیدم بیت راس اسپ سواری
وہ راس یا بومی بنہ ہمیشہ در اصطبل خود داشتہ و ہمیشہ پانزدہ نفر سوار با تفنگ
و نبالہ پر با من بودند و نیز قوش و خبیج و دیگر طیور شکار کوشتم باین قسم خود را مشغول
میکردم کہ رفع ملالت خود را نمودہ باشم بسوار ہاے خود ہر یک ماسے پنج روپیہ ماہانہ میداد
و بسر کردہ ہاے خود بر حسب منصب آنها بیشتر مواجب مے دادم چنانچہ قبلاً بیان شد
بیشتر از این سر کردہا از نزد من رفتہ بودند من ہم از رفتن آنها متأسف نبودم اکثر اوقات
بجمت پول دست تنگ بودہ زیرا کہ خرچ زیاد داشتم و آن مستمری کہ از دولت من جادہ
مے شد خیلے کم بود و لے چوں برو سہا حقے ہداشتم بجمت این مبلغ جزئی کہ من میدادند
از آنها خیلے منون بودم اگر بین صحبت با ما موریں روس مذاکرہ پول مے آمد مے گفتم
و جبھے کہ شما بجمت مخارج من میدیدید بیشتر از آنست کہ من استحقاق داشتہ باشم
و از خداوند ہمیشہ مسئلت میشود کہ دولت شما را بعوض این مہربانی کہ نسبت بہ من
مے نمایند پایدار داشتہ باشد در موقع اعیاد شاں جنرال ابراموف و دیگران مرا بخاتما
خود شاں دعوت مے کردند من ہم دعوت آنها را با کمال شغف مے پذیرفتم جنرال مذکور

با من مثل دوست رفتار سے کرو ہر وقت پول یا جز دیگر لازم سے شد ناظر خودم عبد اللہ
 خاں، پسر مرحوم (عبدالرحیم خاں) را کہ حالا حاکم دین و بدخشاں سے باشد نزد او میر شہ
 بخت ملاقات وقت معین سے نمود در موقع ملاقات اشکالات خود را با بیان میکردم
 خلاصہ با من مختصر ماسلوک سے کر دند و بیچ وقت قوانین حکومت سے را بن تکلیف نیکارند
 من آزادانہ ہر وقت میخواستم بخت ملاقات مامورین روس سے رفتم و آئنا ہم ہمیں
 قسم بنزل من سے آمدند عادت من این بود کہ وہ پانزدہ روز بنزل خود بودم و ہمیں
 قدر با ہم بیرون ہا بشکار سے رفتم بایں قسم یازدہ سال توقف من در روس گذشت
 غصہ و رنجی کہ داشتم این بود کہ از حالات عیال خود و مادر و پسر عبد اللہ کہ اسیر
 بودند بیچ اطلاع نداشتم چہ بر سر آئنا آمدہ است بعد از دو سال اقامت در سمرقند
 دوستی افغانا و روسہا یونہی و مادر تزیاید بود و مراد وہ بین اشیر علی خاں، و دولت
 روس بیشتر سے شد ضمناً معلوم کردم کہ محمد علم خاں حاکم بلخ و ہیئتہ و نظام الدینی نے
 را میر مظفر امیر بخارا سے فرستاد و بیوہ و بیوہ امیر بخارا را از عیال ابراہیم و خان بخارا
 مامور سال و مرسول سے نمود و روسہا ہم ہمیں وسیلہ جواب مراسلات اورا
 سے فرستادند تا ایک فقرہ مذکور انشا و در روزنامہ باشند چوں اطلاع کنند کہ
 کتاب من از این فقرات البتہ اطلاع دارند لہذا من شیخ حال خود را بیان سے نمایم
 و رد و در خود بسجند و خیر امیر بدخشاں را از بیچ نمودم در حال دوم خداوند
 پسر سید بن عطا فرمود ہم اورا حبیب اللہ گذشتیم کہ حال پس بزرگ و و اسفند
 دو سال بعد از تولد او خداوند پس دیکر من عطا فرمود ہم اورا نصر اللہ نام و پسر
 از آن دو پس دیکر دیکر خیر تولد یافتند کہ در طفولیت فوت شدند بعد از چہ سال
 و سمرقند بودم دولت روس اشکر خود را بظنفت شد و سبب فرستادند
 بن تکلیف کرد کہ بہتہ ست شہا ہم باہر بان خود باہر
 ابتدا بشاد فرمان فرما گشتہ ام کواری دولت روس را از سمرقند
 واری میر باہر شہ (بنہ) را محکم نے شہ سلام شہا بیایند شہ اطلاع خود را با آئنا
 قرار بدید اجنرال ابراہیموف گفت کار از اینما گذشتہ و ایمان جنگہ و
 شدہ است گفتہ نیست باشا شہا شہل شوم و خواہش کردم چوں حکم سے شہا

شورش نمایند و سی صد نفر ہمارا بن من سلجہ نداشتند سی صد تفنگ با فشنگ با بدہید کہ در وقت لزوم خود را محافظت نمایم جنرال این خواہش را پذیرفتہ و صاحب منصبانے قورخان حکم اورا اجرے دہشتہ حملہ ہوا و بعد از دو روز تمام لشکر روس عازم شہر ہنرا شدہ با میرنخارا ہم نوشتند بجمت تہدید اہلے اُن ولایت لشکر خود را از راہ قوشی (بظہر شہر ہنرا) بفرستی لشکر روس چہار دفعہ بقلعہ شہر ہنرا یورش بردہ نتوانستند شہر را تصرف نمایند جنرال ابراہموف از خم گلولہ ہر دہشتہ حملے زخم شدیدیے نمودانہ بیج نہا سربازی کہ حملہ کردہ بودند و ہزار نفر شستہ و زخمی شدند بعد قاصدے نزد اہلے (ہنرا) فرستادہ شش روزہ خواہش متارکہ جنگ نمودند و متعہد شدند تخلف از این قول خود نہ نمایند اہلے شہر (ہنرا) از این دولت بزرگ فریب خورودہ راضی شدند و از دو ہزار نفر عساکری کہ در قلعہ بودند ہزار نفر از انہا رفتند کہ عیال و اطفال خود را از نقطہ کہ لشکرا میرنخارا لے آمد بشہر (ہنرا) بیاورند ہمینکہ عساکر روس قلعہ را متصرف شدند و میرا بہ شہر (ہنرا) باسی صد نفر از راہ کورستان بظرف قتبہ غن فرار نمودند جنرال روس بعد از اینکہ شہر (ہنرا) را با موریں امیر بخارا تسلیم نمودہ خودش بالشکر بسر قدمراجعت نمود روز بعد از دو روز و جنرال نہ کور بیدین و احوال پرسی اور فتم زخم ضعیفی داشت مثالہ یکتہ عدو انفیہ والی طلا و یک تفنگ و لولہ و یک دورہ بن بزرگ از غنائم شہر (ہنرا) ہسی تہوارفت نمود و گفتیم بموجب قانون دین خود مایکہ از مسلمانان تاراج شدہ باشد نمیتوان قبول نمود از این عمد شکنی کہ روسہا نسبت باہلے شہر (ہنرا) کردہ بودند تنبیہ شدہ نزد ملاقات او مراجعت نمودم میرا لے فریب خورودہ براہورودہ خوفستہ خان (ہنرا) کہ موسوم بہ بخارا یا رخاں بود اسیر نمودہ نزد فرمان فرما تاشکند فرستادہ و ہمراہان ہموال انہا را بجمت خود ضبط نمود این میرا ہیجہ ماہ در حبس بودند بعد انہا را مقررہ نمودہ مستمری بجمت انہا مقرر داشتند میرا بابیک (در سہراب) ایک برادر و دو چند غلام ہمراہان نمودہ شاہ تاشکند اورا تاشکند توقیف نمودند و عیال لے انہا را امیر بخارا نزد انہا فرستادہ و دو دو سال بعد از این واقعات لشکر روس بجمت جنگیدن با (ارکینج) حاضر شدند فرمان فرما لے (تاشکند) بالشکر وارور (جزک) شد چوں خیال داشتند از راہ (قوم نور عطا) بروند فرمان فرما ملرا (بجزک) احضار نمود من باہر سکہ مانع

بعد از دو روز و دو آنجا شدم فرمان فرما علی التسم از من پذیرائی کرے نو وہ اظہار شغف
 از ملاقات من کرد چہ باشد آیا شما ہمراہان شما را از کجی با من خواہید آمد اگر چہ آئینہ گام
 تہیہ سفر شما را خودم خواہم نمود جواب وادوم بجمت تہیہ ہمراہان من کہ با شما بیایند یک شہ
 طول خواہد شد و شما و اینجا بیشتر از چار روز تو گفت ندارید علامہ ہر ایں جنگ شما
 با مسلمان با میا باشد چون با اسنام مذہب ہستیم شریعت ما را از جنگیدن بجا لستہ ایم
 منع دہشتہ است نیز اظہار دہشتہ من شخص بے لشکر و قوتست ہستم رفتن من بہ شان
 لشکر و س نے افزاید و اگر مردم از قوت لشکر شما نے کاہد فرمان فرما گفت بے قوت خود
 شما را طاہم مجبور نیستند با من میائند گھنم فعلاً در تحت حمایت دولت شما ہستم خوشنود
 من ایں اوقات منحصر بسوازی و شکار کست زیرا کہ بعد از صد مات زیادہی کردید
 ام از جنگ متنفر ہستم ایں حرف را بطور شوخی و خندہ ادا نمودم فرمان فرما گفت
 نزدیک چادر خودم گفتہ ام و و چادر بزرگی بجمت شما حاضر نمایند من اظہار امتنان
 نمودم ایں چادر با تقریباً فاصلہ سی قدم از چادر ہاے پسر عمومی (امیر اطلس) چیل
 قدم از چادر فرمان فرما سرا پا کردہ بودند فرمان فرما روزے پنج شش مرتبہ بکلمات
 من نے آمد بعد از محبت روز روزے مرا احضار نمودہ گفت لشکر ما بجمت رفتن
 با فغانستان حاضر شدہ است آیا شما ہم خواہید رفت من جواب وادوم اگر خیال زاید
 نمودن ایں فغانستان را بگیرد پس فائدہ رفتن من چیست و اگر میخواہید افغانستان را
 بن مسترد و اید فقط شما بخودم اجازہ بدہید متہد میشودم با یک ہزار پیادہ و نظام
 یک ہزار سوارہ نظام دیک باطری توپ خانہ ایک باطری توپ خانہ شش غاودہ
 است ولایت خود را مجدداً تصرف نمایم و لے حالاً مشغول و عا گوئی ہستم و بیشہ مالہ
 و صرفہ اوقات خود را بسواری و شکار بگذرانم و گھنم از روزے تہیہ ہا و شہ
 شما میخواہید با ہمیں چند صد نفر با فغانستان بروید زیرا کہ شما میدانید اہل فغانستان
 مردمان جنگجوے میباشند مثل ہا لے (الکج) نیستند طے ذالقیصر
 دیگر و رانظ و اید ۴

ما موسم پاییز اقدائے کروندہ مشغول نہ کردہ بودہ آیا شما بجا بل بفرستید
 و ایں شنا طاعون سختی و لشکر و س بروز نمودہ و سہ باز با خود نمودہ و ایں

فرار کر دیند شش صد فرعون از سر باز ہائے مریض و قریب الموت را بوحییکہ بخت آنہا
علیحدہ معین شدہ بود بروند وقتے فرمان فرمائے خواست خدا حافظے نمودہ بتاکنند جمعیت
نمایند من از پیشین گوئی خود باو یاد آوری نمودہ گفتیم و دید بعد از این ہمتیہ بانفاستان
نزقید مشاالیہ متقاعد شد کہ خیال من صحیح بودہ است و در آخر زمستان اوایل بہار
منتشر کرد کہ امیر شیر علی خاں با انگلیسہا مخالفت در زیدہ و دوستی بین او و دولت
روس در تزايد مے باشد چندے بعد از این علما و اہلے (خو قند) شورش نمودند
چیزیکہ واقع شد و قصہ شیونہی ست نیست کہ تقریباً پنجہ نفر از علما و دوست نفر کردہ
ہائے (خو قند) بلبضے شرائط تعہد نمودہ کہ بخالفت ہمکیشان خود از دولت روس معاد
نمایند شرائط چہ بودہ است نمے وانم این علما و سر کردہ ہایک نفر گفتش دوز را تغییر یاباں
دادہ اورا با اسم (فولاد خاں) کہ پسر عموی (خدا یا ر خاں) امیر (خو قند) بود موسوم نمودند
روسہا اسمے از (فولاد خاں) پسر (موسے خاں) امیر سابقے خو قند شنیدہ بودند و لے
اورا ندیدہ بودند علماے خائن و اہلے (خو قند) نوشتند (خدا یا ر خاں) خیال دارد
ولایت (خو قند) را بروسہا بدہد تکلیف تمام مسلمانان اینجا نیست کہ اورا از حکومت
خلع نمودہ پسر عموی او (فولاد خاں) را بامارت قبول نمایند چنانچہ ماقبول کردہ ہم مردمان
جاہل دور (فولاد خاں) جمع شدہ (خدا یا ر خاں) را معزول نمودند ہمیں سبب شد کہ
روسہا ولایت را متصرف شدند و ایفائے وعدہ ہم کہ بعلماء و سر کردہ ہا دادہ بودند
نکردند (فولاد خاں) امیر کا زب ہم پاداشی دادہ نشد و تعداد زیادی از سر کردہ ہا را
اسیر و مقتول نمودند پس از تصرف (خو قند) شہر تازہ و رانجا بنا کردہ موسوم بشہر (سیم)
نمودند کہ جاسے خیلے بانفغالی سہے باشد حالاً ہم در تصرف روسہاست ۛ

حالاً باید توجہ خود را بطرف (شیر علی خاں) معطوف داشتہ بیان نمایم بعد از
ارسال و مرسول زیاد (شیر علی خاں) یقین حاصل کرد کہ دولت روس پایدار او میباشند
و با مامورین دولت انگلیس مشغول محاصمہ کردیدہ از (ملکہ انگلستان) روگرداں شدہ
بظرف (امیر اطہر) روس متوجہ گردید (شیر علی خاں) این قدر شعور و کفایت نہ داشت
کہ بفہم متاعے کہ در بازاری خریدار ندارد در بازار دیگر ہم بہلے نخواہد داشت بعبارة
انہی واضح ست رفتاریکہ با دشمن نمود وقتے با دوست ہم ہماں رفتار نخواہد کرد

شیر علی خاں ایک طرف بیوفائی و بد عہدی کرد و قول خود را بے اعتنائی کرده با طرف
 دیگر تہمتا سے نمود کہ بیچ دولت عالمی نہ تواند باور نماید چنانچہ با دولت روس معاہدہ کر دہ
 بود کہ انہارا اجازه بدہد از راہ افغانستان بطرف ہندوستان عبور نمایند و از سیم گلگت
 انہا محافظت نماید و نیز اجازه خواہد داد کہ شاہ آہن بطرف ہندوستان بکشت و در
 جنگیدن با انگلیس ہما ہمراہ روس ہما متفق شود و در عوض این دولت روس وعدہ داد
 بود کہ ولایت کنارہ رود سندھ را کہ سابقاً جز افغانستان بودہ است و اشما مال
 سلاطین افغانستان مے باشد گرفتہ باو بدہند قزاق ہا سے روس خوشحالی مے کرد کہ
 بطرف ہندوستان خواہند رفت با مہد تاج سرور بدو ندولے و راین موقع لشکر انگلیس
 عساکر شیر علی خاں، در درہ خیبر، و اکوہ شتر گردان، کہ موسوم بہ دیوار کوتل، مے باشد
 متلماقی شدہ خیالات روس ہا را بر ہم زدند عساکر شیر علی خاں، چون شوق ندیدہ بودند
 بمقابلہ انگلیس نہ توانستند ایستادہ کے نمایند خود شیر علی خاں، ہم بلخ فرار نمود کہ چند
 مہینہ پیش عیال خود را ہم آنجا فرستادہ بود و پس خود را محمد یعقوب خاں را از
 مجلس بیرون آوردہ بحکومت کابل مقتر داشت لشکر انگلیس وارد کند مک گردیدہ
 از جلال آباد، بار یعقوب خاں مشغول مذاکرات شدہ با یعقوب خاں، شالکوٹ،
 و خیبر، و کرم، و پشتک، را با انگلیس ہما واکزار نمود و یہ قبول کرد یک لفظ انگلیس
 موسوم بہ لون کیواری، در کابل اقامت نماید و راین بین شیر علی خاں، و در راہ بلخ
 مثل دیوانہ ہانگہ میگرد و میگفت چون افغانہا بخافت انگلیس ہا از من معاہدت نکردند
 بر وسیہ رفتہ قزاق ہا را بکک خود خواہم آورد و زنہا سے انا غنہ را با انہا خواہم بخشید
 بعد از مدت قلیلہ اثیر علی خاں، در ماہ صفر ۱۲۹۰ بلخ فوت شد و سر کردہ ہا سے
 کابل با یعقوب خاں را بامارت افغانستان پذیرفتند و صورتیکہ لشکر و عیال را ضی
 نمودند شنیدہ ام سفیر انگلیس خود را حکم ان میدانستہ و در کار با بہ محمد یعقوب خاں
 مینمودہ است اہل افغانستان از این باند پروانہ می سفید مذکور متفقہ
 بعضے از مردم میگویند راین با ستغواب خود را محمد یعقوب خاں بودہ و در
 ماہ رجب ۱۲۹۰ خاں اولی عہد متوفی شد و پسر اش فی بدو شاہ خاں، دادہ بود کہ مردم را
 بخافت کیواری، یا کیو اند و اور بقتل رسانند تا محمد یعقوب خاں از مارت خود مشغول

اہل کابل قول آخری را تصدیق داند و و شاد خاں کہ یکے از طوایف پست
 و خلیجائی محسوب شود و راس وقت سپہ سالار بودہ است زمانیکہ طفل بودہ و مقام
 موسم زیدہ بنہریاں (بودہ در سن بیست سالگی کابل آمد و مستخدم گردید قلعہ رودہ بنہر
 و اعزاز شہر کابل واقع است نزدیکی آنجا دولت است بسبب کشتہ شدن سر
 ابولی کیناری (شکر انگوس پسروای رلا و رابرست) بکابل آمدند کہ و راس فوقہ تحقیق
 نمایند و راس نامروی و خیانت مروجہ کابل را کمانی کنند یعقوب خاں از آہنا استقبال
 نمود و لے صاحب منصبان انگلیس تدویر اوراد و ریافتہ اورا جس نمودہ بند و ستان
 فرستادند و کابل وقتہ ہار را متصرف شدہ با عدل و امنیت مشغول حکومت شدند قبل
 از اینکه دثیر علی خاں فوت شود نمایند ہاے خود را نزد حکام روس فرستادہ بود کہ
 اسامی آہنا بقرار ذیل ست در دار شیر علی خاں قندہاری (قاسمی ایشاوری) مفتی شاہ
 محمد (منشی محمد حسن) چند نفر ہم از نوکر ہاے مرحوم (امیر دوست محمد خاں) و دوسرہ نفر از
 صاحب منصبان نظامی ہم با اینہا بودند و این اشخاص بہر قندہار و خوار و شیر علی خاں
 و راجع توقف نمودہ منتظر بود لشکر روس بکابل و بردند حاکم روس مہر صند بود کہ خود شیر علی خاں
 بمرقن خواہد آمد بہت پذیرائی او بعضی با غماے خوب را ترتیب دادہ بودند چنانچہ بلا
 اظہار ہشتہام (امیر شیر علی خاں) فوت شدہ تدبیر آہنا بہر خوردن سازم و تاشلت
 شدیم کہ در باب واقعات آیتہ تحصیل اطلاعات نمایم (یعقوب خاں) بفرمان فرماے
 روس نوشتہ بود خیال دارم معاملات و قرار دادے کہ پدرم با شما دادہ است کاملاً
 اجرا دارم فرمان فرماے مذکور از این اظہار دوستی و یغوب خاں خیلہ مشغوف شدہ
 مراسلہ اورا بہ (بطرز بویخ) فرستادہ بودند نیز (یعقوب خاں) اظہار داشتہ بود از شخص
 (عبد الرحمن خاں) در تشویش ہستم مشغوف خواہم شد اگر شما اورا از سمرقند بہ تعیند نماید
 و راس وقت دیدم خیالات روسا نسبت بہن چنداں دوستانہ نیست و لے من بارہ
 نے کروم کہ وضع آہنا نسبت بہن تغییر یافتہ طورے رفتار میکردم کہ بنایم ہمہ روزہ مشغول
 تفتیش ہستم و قسے وارد تاشکت شدیم صاحب منصبان دثیر علی خاں قبلاً بخوارہ شدہ
 بودند من جاسوس ہاے خود را مقرر و شتم از حرکات آہنا من اطلاع بہن را این جاسوس
 خبر دادند کہ این اشخاص با فرمان فرما معاہداتے کردہ اند کہ گویا در عوض معاونت لشکر روس

ہر ایک ان کا بعض شرايط را اجرا، ازند و این شرايط بقدر قریل بوده است و سردار
 شیر علی خان، ولایت قندھار را بر سر سہا بدہ افغنی محمد حسن، مردم غریبا شیعہ کابل را
 با ہزارہ جات با طاعت رو سہا در آورد و دہشتی شاہ محمد، تمام غلیجا سے را مطیع نماید
 (قاضی پشاورى) متقبل شدہ بود طہ الف پشاور و سوات و باجوہ را متقاد نماید پس
 از تحصیل این اطلاعات از تاشکند بسم قندھار حجت نمود نمائند و پاسے (شیر علی خان)
 ہم بسم قندھار آمدند و این موقع باید از پسر عمو پاسے خودم کہ از زمان توقف در سمرقند اینا
 نگہدارى نموده ام بیان نمایم اینہا سہ نفر بودند (سردار محمد سرور خان)، (سردار عزیز خان)
 (سردار محمد اسحاق خان) بود و اینچہ پاسے مذکورہ سردار سرور خان، کاندھار سے
 از طرف من (شیر علی خان) قندھارى نوشت و مہم را خواست کہ بکاندھار نزد من از واد
 مہر خود انکار نمودہ گفتم نہ خواہم روے (سردار شیر علی خان) قندھارى را بہ بیہم چرا کہ
 مشارالیه و ہمراہان او بخلاف من بار و سہا معابدات نمودہ اند (سردار خان) اظہار
 داشت (شیر علی خان) قندھارى، با من قسم قرآن خورده است من خندیدہ گفتم
 این اشخاص بخود قرآن اعتقاد ندارند قسمی کہ بقرآن بخورند چہ اعتبارى خواہ داشت
 بہر چہ از این گوئہ و لایل اقامہ نمودم سردار مذکور اصرار نمود کاندھار مہر نمایم من خیلے
 متغیر شدہ مہر خود را نزد او انداختہ گفتم کاندھار بدست خود مہر نخواہم کرد و با این اشخاص
 خائن سروکارى ندارم سردار مذکور کاندھار مہر نمودہ نزد (شیر علی خان) قندھارى نوشت
 بسردار مذکور گفتم اشتباہ کردى روزے خواہ آمد کہ پیشیاں بپٹوى یکے از ہمراہان
 موسوم (بقاضى جان محمد) اگر چہ ہمیش قاضى بود و لے شخص خیلے خائن، بیہنى با
 ریش خود را بلند گزشتہ بود مردم را بفریاد کہ اورا آدم ریش سفید باور داشتہ خیال
 نمایند و قابض مثل ذوال سیاہ بود و این شخص کاندھار مذکور را نزد من آورد و من
 بر واد ہم پس از مطالعہ کاندھار نزد جنرال سہ قندھار ستا، و من
 نزد جنرال کافان، فرمان فیلے تاشکند ارسال داشتہ من سہ قندھار
 مذکور را حجت نکردن البسہ دار سرور خان، گفتم مرا بر باد دادى باوجودیکہ اسرار ہم
 اصرار کردید و مہر ما بکاندھار دیدہ
 روز ششم کہ سوار شدہ بکوشش رفتہ بودیم نوکرى بتاخت از قسب و آمد

خبر آورد حاکم سمرقند بامترجم جنرال ایوانف آمد انتظار مراد ارند من (بسر و سر و خال)
متوجہ شدہ گفتہ ثمرہ مخمی ست کہ شما کاشتہ اید من مراجعت نموده و لے (سر و سر و خال)
و مراجعت مسامحہ نموده پس از دور و دینزل و خوش آمدی از حاکم سمرقند و صرف جلسہ
حاکم مذکور بن گفت فرمان فرماے خواہ شمارا در باشکند ملاقات نماید جواب دادم و
و ساعت بظہر ماندہ حرکت سے نہایم حاکم گفت باید فوراً روانہ شوید من صریحاً انکار
نمودم حاکم برخواستہ رفت من پسہر عمو ہاے خود را انحصار نموده بآنها دستور العمل دادم
در غیاب من چہل روز قرار نمایند و بآنها گفتہ مراجعت نمود و بتا شکند خواہند و ستاد
بآنها صلاح دادم بطرف بلخ فرار نمایند تا بترستان برسند و باید با عساکر و رعایاے
مذاکرات نمایند و بعضے نوشتجات بعنوان ابالے آبخانوشتہ بآنها سپردم و مراد
مذکور را ظہار و ماسخ من پسہر عمو ہاے خود را بولایت شما فرستادم ہر خدمتے کہ بآنها بماند
مثل ایستہ کہ بہن خدمت کردہ اید یک عدد ہم از ہر ہاے خود بآنها دادم کہ در صورت
ازوم از جانب من ہر کسے بخوابند کاغذ ہاے و دیگر نویسند و نیز چہار ہزار روپیہ کمال
بجست مخارج آنها دادم این مبلغ را از پانزدہ ہزار متاقی کہ زبان فرما و دماہ قبل من مراد
بود ذخیرہ کردہ بودم بعد از دادن این دستور العمل بحر سراسے خود رفتہ نصف شب حاکم
سمرقند بامترجم و سی صد نفر قزاق و دو لیست نفر پلیس آمدہ بنوکر با حکم دادند مرا از حرم
بیرون بیاورند نوکر ہا مرا بیدار نموده پیغام را البلاغ داشتند من بیرون آمد و حاکم گفت
با من بیایید چہا کہ فرمان فرما حضور شمارا لازم دارد و گفتہ اگر رسید انستم کہ مرا اسیر خواہند
ہماں وقت خودم سے آدم پس لباس نظامی خود را پوشیدہ عازم گردیدیم سوار
قزاق با شمشیر ہاے برہنہ اطراف مرا گرفتند و پلیس ہا از جلو میرفتند و دو نفر نوکر را
برو شتم کیے (فرامرز خال) کہ حالاً سپہ سالار ہرات سے باشند و دیگرے بجان مجرا
کہ حالاً خزانہ وار کل کابل ست بعد از ورود بمنزل (جنرال ایوانف) پرسیدیم چہا
نمودند اید گفت (جنرال کافمان) بشما حکم دادہ است (بتا شکند) بروید و جہت اینکہ
چہا شمارا انحصار نموده است خودش بشما خواہد گفت من از (جنرال ایوانف) پرسیدم
چہا تفسیر کردہ بودم در این نصف شب سوار ہاے مسلح مرا آوردند (جنرال ایوانف) از
حاکم مواخذہ نمود چہا من سہتی کردہ است حاکم جواب داد مجبور بودم مستحقین زیاد با خود ہم

کہ شاید ہمراہان عبدالرحمن خان مانع از آوری او بشوند و یہ ثبوت انہما رخو گفت ہر ایک
 عبدالرحمن خان ہمیشہ تسلیم سے ہاں کہہ دیتے تھے اگر عبدالرحمن خان برضائے خود یا مرنے کے آگے
 مشکل ہو و عتفا اور ایادہم جنرل گفت خطا گریہ دیدہ کہ عبدالرحمن خان را محبوب
 آورده اید حاکم جواب داد این خطا از جانب شما شمرده است کہ مرا نصف شب شب قتل
 او میفرستید و قتلے این دو نفر یک گھر ملازم سے کروند من مکت بود تا ایک جنرل
 گفت اگر عہد میدہید کہ نہ ایک ساحت بظہر ماندہ بخت حرکت حاضر باشد حالاً
 بمنزل خود تاں بروید و ابوقت مقر یک نفر نائب را ایک کالسکہ بخت شامیفرستم کہ
 شمارا بتاشکند بہر و بعد از آن بمنزل خود مراجعت نموده دیدم درب باغ را قفل کرده اند
 بنوکریا سے ہمراہ خود حکم کردم درب باغ را بار گردند و داخل شدہ دیدم پیر عمویا سے من
 بار قفلے خود شان اسودہ خوابیدہ اند و از این فقرہ کہ آیا بخت من چہ واقع شدہ
 عتفائی نہ داشتند مگر عیال و طفلہا سے من و پروانہ خان کہ حالاً نائب سپہ سالار کابل است
 و قربان علی کہ حالاً خزانہ دار شخصے من سے باشد بیدار بودند و بخت من گریہ کروند از
 مشاہدہ این حالت و اینکه پیر عمویا تمام نوکر ہایم خوابیدہ بودند مایوس و شکستہ شدم
 این شخص را مثل فرزند ہا سے خودم پرورش میدادم و حالاً این تلمانی مجتہا سے من بود
 و داخل حرم ہا سے خود شدہ عیال و اطفال خود را تسکین دادہ و آہنا دستور العمل داد کہ
 اگر واقو بخت من رخ و بد آہنا بکونہ رفتار نمایند بعد بخت سفیر و شغول تہیہ شدم
 روز بعد کالسکہ معمود رسید پروانہ خان و نظام الدین را کہ بعد ہا لریل فوج سوار
 مقدر داشتہ عازم گریہ منزل نائب رہتم دیدم مشغول کاغذ نوشتن میباشان این عطلے
 معتمد دانستہ گفتم بیچ خوابیدہ ام اگر من اجازتہ بزیہ قدر سے بخوابم اجازتہ دادند و ان
 میں شتم انجیلے بخوابو و لے چوں پریشان بودم نہ انتہی بیشتر اندوہ داشتہ و نیم کلا
 زحمات خود را فراموش نمایم بعد از آن حرکت نموده کالسکہ مرا از مقابل دروازا
 قندہاری گذرانیدہ تا باو بنامیند من مجوس شدہ ام از آنچہ منہاں
 مے آمد خیال کردم از کالسکہ بیرون آمدہ بمثل از اینکہ خود شکستہ شدم بعضے انوشمنہا سے
 خود را بقتل برسانم و لے خود را ضبط نموده بانو گفتم این حرکات و یوازہ با ست و مان
 عاقل منتظر وقت میشوند تا تلمانی نمایند و یا از این زحمات و شکالات زیادہ واقعا

تا دو ساعت بخت و حرکت بود بعد ازاں حواس خود را جمع نموده قلمی و بالکین و ادم پس
 مسافرت دور و نزدیک شب و اردو تا شکند شدم بهماں منزلی که ساکن بودم شهر روسی
 بمن داده بودند و منزل خوبی بود و سردی را شناختن خارج کن شد و بود و ادم پس
 هم تعلق این منزل بود و اصل بل هم بخت کا سک و بی اس اسب و شست سالی
 زانیکه تفرج بشهر می ادم سالی چای مزه و دریا منزل میگردم و سالی عا و لیا و لیا و لیا
 بود و در حیرت بودم ما قبست کار چو خواهر شد و شست سالی و شست سالی و شست سالی
 و نایب مخص شد و رفتند تا دو سه روز تا موی و شست سالی و شست سالی و شست سالی
 من آمد پس از احوال پرسی اظهار داشت حکم می نمود از شما اوقات و نایب مخص
 شست سالی و شست سالی و شست سالی و شست سالی و شست سالی و شست سالی
 از من استفسار کرد جواب دادم که و انیم بچ قسم سفر کرده ام شارالیه بنید گفت ابل هر قسم
 می گویند شما مشغول بفسده کردن بختی گفتیم و دست شما را باین کار واداشتند
 از شنیدن این جواب کاغذی بیرون آورد و گفت این چه چیز است گرفتیم و بیستم
 کاغذیست که (سرور خان) (بشیر علی خان) قند باری در دست دارد و جواب دادم که چو
 را خود نموشتم ام و لے هر کرده ام پر سپید بر این گریه گفتیم هر گاه در کاغذ مذکور خلافت
 دولت شما چیز است مسئول استم و الا چه بخت و دست و رسال و رسول شست سالی و شست سالی
 با شتم شارالیه متقاعد گردید و لے گفت باید قبل از نشستن کاغذ اجازه و شست سالی و شست سالی
 دور بود و قبل از انیکه بتوانم از شما اجازه تحصیل نمایم و ستاوه ایست و شست سالی و شست سالی
 مراجعت میکرد و این صورت را گفته کاغذ را پاره نمودم حال که بطور حق لے که
 اسم قند مراجعت نمایند چرا که عیال شما پریشان است و گفتیم چوں در قند مراجعت نمود
 مقتضی شده ام بهیچ وجه آنجا مراجعت نخواهم کرد و لے اگر شما در این جامه لے بهیچ
 در تا شکند سکونت اختیار نخواهم نمود و زمان فرا جواب دادم به منزل لے را پسند داشت و شست سالی
 انتخاب نمایند مقصودم از خوابش این فقره این بود که بخت رفتن با نغانستان
 و نقطه ساعده حاضر باشم که هر وقت موافق برسد با نظارت روانه شوم منزل لے را
 نموده پس از یک شب توقف بمقر قند مراجعت کرده و با لیا و لیا و لیا
 در آنجا سکونت اختیار نمودم

[illegible]

خواہش کرو مبلغ مذکور را قبول نمایم من اظہار امتنان نموده از قبول و چه معذرت خواہ
گفتم لازم ندارم آخر الامر چوں دید قبول نمیکنم یک عدد شش لولہ و یک تفنگ
و نبالہ پر آورده خواہش گردانید و چیز را بطور یادگار از قبول نمایم من ہم قبول کرده
شب را بخوشی با او گذرانیدم صبح روز بعد با کریل مذکور و بعضے رفقا کہ از تہاشکند
بامن آمدہ بودند وداع نموده عازم اپارتنہ شدیم خیلے از شب گذشتہ وارد این شہر
گردیدیم و دو روز آنجا اقامت نموده از آنجا بہ (پاسقط) رفتیم در آنجا سہ روز توقف نموده
از آنجا بقلعہ موسوم بہ (جند عطاقلی) روانہ شدیم روز بعد وارد (نجند) گردیدہ در آنجا شش
روز نزدیک نفر دست خود توقف نمودم بعد از سہ روز کہ در آنجا بودم (بسوق الدواب)
رفتم اسب بخرم دیدم اسب خوب پیدائے شود از مردم جو یا شدم از کجا میتوانم بعضے
یا بولہاے خوب بہمت بنہ تحصیل نمایم شخصے نزدیک ایستادہ بود از من خواہش کرد با
او رفتہ چائے یا قہوہ صرف نمایم ہمراہش رفتم معلوم شد قبل از اینکہ روسہا ولایت
(نجند) را بگیرند مشارالیکے از سر کردہ ہاے (نجند) بودہ است چوں تمام اشخاص محترم
(نجند) را از مناصب آنہا عزل کردہ بودند سر کردہ ہا مجبور شدہ اند بدکان نشستہ مثل
بخار کاہی نمایند این رفیق تازہ دیگر سر کردہ ہا را ہم کہ وکاندار بودند آورده و معرفی نمودم
خاطر جمعے داد کہ اسب ہا خیلے خوب داریم فوراً صد اسب اسب نمودی راس اسب را
پسندیدہ اتباع نمودم و اینہا اظہارات دوستانہ بمن نمودند

فصل ششم

در وقایع زمان بدخشان در ۱۲۹۸ھ ہجری ۲

پس از اقامت سہ روز دیگر از (نجند) مجددآ روانہ شدہ خیال داشتم بطرف
(خوقند) بروم گفتند گذار با برف زیاد گرفتہ است آن را ہر اترک نموده بطرف (آوروہ تپہ)
روانہ شدیم و قاصدے با چہار ہزار روپیہ نزد پسر ہاے (میر جہاندار شاہ) کہ در (خوقند)
بودند فرستادہ پیغام دادم کہ من عازم (آوروہ تپہ) شدہ ام ولے شما باید در (خوقند)

اقامت داشتہ باشند تا مجدداً از من شناسند البتہ مطالعہ کنندگان بخاطر دارند کہ
 (میر جہاندار شاہ) پدر زن من بود (شیر علی خاں) اورا اخراج کردہ بود پس رہاے او کہ حالا
 نزد آنها قاصد فرستادم پدر خود را کشتہ بودند و بہمت این کار و وسہا آنها را حبس
 کردہ بودند و بعد از سہ سال من از آنها ضمانت نمودہ آنها را مستخلص کردہ بودم روز
 اول بمنزل (یتاب) رسیدیم چون ہوا تاریک و راہ گل بود کہے رائے شناسانم بد کا
 رفتہ خواہش نمودم مرا بہ پذیرید گفتہ کیے از سہ کردہ رہاے اسلامی ہستم الہے دکان مرا
 بطور مہربانی پذیرفتند ہر یک از آنها دو نفر از سوار رہاے مرا بمنزل رہاے خود بردند کیے
 از آنها مرا بمنزل خود برد این اشخاص با من خیلے اظہار ہمدردی نمودند بعدنان و
 آذوقہ دیگر بہمت سفر بنا و ادند بعد از مشاورت و صبح رو بعدنان و آذوقہ دیگر بہمت
 سفر بنا و ادند بعد از مسافرت دو روز زوار و آورده تپہ شدہ در کار و نسرائی منزل
 نویم بند و رہاے آنجا نزد من آمدہ مرا بکار و ال سہاے خود دعوت کردند گفتند
 اطلاق رہاے ما بہمت شما مناسب ست تجار دیگر ہم کہ کار و ال سہاے شما از من
 دعوت کردند من عند آوردم چون اصرار کردند و عرض خود بعضے از ہمراہان خود را
 بمنزل آنها فرستادم یک نفر دوست من کہ ادہم تاجر بود از و رو من اطلاع یافتہ
 آمدہ مرا بمنزل خود دعوت نمود من ناچار قبول کردم از آنجا بہ پس رہاے خود کاغذے
 نوشتہ اظہار و اشم عازم بلخ شدہ بموجب دستور العلے کہ در زمان توقف ایشان بہمت
 آنها ترتیب دہ بودم رفتار نمایند و از و روز و (آورده تپہ) توقف نمودہ شغول خرید
 خلعت و لوازمات دیگر شدیم تجار آنجا با من خیلے ہمراہی کردند از آنجا عازم (کدراچی)
 شدیم کہ از کوہے میگذشت و رہاے است بہر کس از ہم قند بیایاں کہ وہ عبور نماید
 این گذار نزدیک (حصار) و انقلاب میباشد از کشت ہفت درستان راہ
 مسدود است من از این راہ عازم بدخشاں شدم کہ وہ از ہفت شل تخم
 روز بعد پائے گذار رسیدیم گذارند کور این قدم تفع بود کہ من
 بسراہین گذار نخواہم رسید توکل بر خدا نمودہ شروع بیالافان کردیم قلعہ کوہے رسیدیم
 بسبب باد سختی کہ میوزید سہا شدت پیدا کرد و بہت ہم تا زانہے ماے آمد اسپ ہا
 خود را بجوانداختہ دم اسپ ہا را گرفتہ بالا میہ فتم تقیبا یک فسخ بالا رفتہ بودیم نو کر ہا

و ہمراہان از سر ماو حشت نموده من بآنها ولداری داده میرفتم و لے چند افراد آنها را سرا
ضایع نمودن بنمودن خود گفتم اذان گوید مژدگان فقط ہفت مرتبہ اذان گفتہ بود کہ از
تفضیلات الہی باد است و سر ما ہم تخفیف یافت چون اعتقاد با صاف بود و خداوند ہمارا
این طور نجات داد من از اینکہ دم اسپ را گرفتہ خود را بالا کشیدم گمان کردم ہر دو ہزار
پایم از بند جدا شدہ است لے مجبوراً میرفتم از صد نفر ہمراہان کہ با من حرکت کردہ بودند
فقط خودم وہ نفر دیگر بقلعہ کوہ رسیدیم این قدر خستہ شدہ بودیم کہ پا ہایم را لے توالی ہمت
حرکت بدیم علی ہذا روئے ہفت شستہ خزیہ پاییں رفتیم پنج نفر از ہمراہان من جلو تر پاییں
کوہ رسیدہ بودند وقتے من پاییں رسیدم دیدم تقریباً سی صد نفر از اہالے آنجا با ہمت
حاضرند ہمراہارا فروختہ خود را کرم نمودیم اہالے آنجا مرا بخانہ خود نشان برودہ چندیں نفر
از آنها از روئے رضا و رغبت کوہ بالا رفتند کہ باقی ہمراہان مارا بیاورند وقت طلوع
آفتاب وار و قلعہ شدیم ہمینکہ اژاسپ پیادہ شدم این قدر خستہ بود کہ ضعف کردم
اہالے قلعہ در اطلالے کرم کردہ بودند مرا در رخت خوابے خوابانیدند تا غروب آفتاب
خوابیدم وقتے بیدار شدم دیدم تمام اعضا یم خیلے در می کنند و بہرمت حرکت میکنند تمام
ہمراہان مرا سالماً آورودہ بودند بہرکیہ اژاسپ اہالے قلعہ یک اشرفی و ہلکا ہستہ آہام
پنج اشرفی انعام دادہ آنها خیلے مشغول شدند

وہ روز در این قلعہ توقف نمودیم تمام ہمراہان من در ظاہرین و باطنین
نمودند پس ازاں در صدد تحقیق برآمدیم کہ ممکن است از اینجا بحصار برویم یا نہ
بزرگ در این راہ میباشد لہذا مستم شدم از طرف سمت بروم زیرا کہ در راہ عمر شہزادہ
یک کوہ کہ موسوم بہ زلمکار است بیشتر نبود و لے باید از وہ نقطہ صعب گذشتیم کہ
اسامی آنها بقرا ذیل است :-

فتوار - پل حشت - و آزرینار - لقی لقی - پتخندہ - ہوس - جنت رفیع ہدم
در باب نقطہ جنت میگفتند مثل بل صراط است و خوف دارد کہ شخص در قعر ہمت نیفتد
تفاوت اینست کہ در ہتم آتش است و در این جنت سح با کمال رحمت و خوف
از این نقاط عبور نمودہ و در قلعہ بات پنج کندہ است کردہ از آنجا بقلعہ وائی
و منیان رفتیم و را آنجا ہم وہ روز اقامت نمودیم قبل از بیدار شدن از آنجا خود را جدا کردیم

بودم کہ در این راہ ہمراہ داشتم در باب این بیدق چند سال قبل خواب غریبی دیدہ بودم
 و این چنین بود کہ شبی خواجہ مذکور بن ظاہر شدہ فرمود اسے فرزند عزیز بیدق بزرگ مزار
 را بردار و منتہی کہ بانفغانستان میروی بیدق را با خود میرفتی و براسے تو حاصل خواہ شد
 و این موقع دور اس گم شد و من نمودہ غیبت کردم پرودہ بیدق را کثودہ عازم شہر ہزار
 شدہ وار و قلعہ موسوم بہ ہزار ہونہ گردیدم حاکم آنجا از من پذیرائی نہستت قبالی نکرد چرا قبلہ
 کہ کم اندے از (امیر بخارا) بشا الیہ سیدہ قدغن کردہ بود اسے را نگذازد آذوقہ
 میں بغور شد زیرا کہ از دولت روس فرار کردہ ام حاکم مذکور میں پیغام فرستاد کہ پادشا
 کا فرمن این دستور العمل را میں داوہ است و مجبورم از شما دوری نمایم باو پیغام فرستادم
 در باب من اندیشہ نہ شدہ باشید زیرا کہ خداوند مددگار من است احدے از اہل قلعہ
 مارا نزد یک خود راہ نمیدادند از این جہت در مسجد قلعہ منزل نمودہ ہمراہان خود گفتم کہ
 کنار رودخانہ باشند بر من را پاک نمودہ اسپ ہاسے خود را در آنجا بستم بعد
 بالاسے با م مسجد رفتہ بلند گفتم کہ مردمان قلعہ اگر آذوقہ بیاہد سید از شما ممنون مے شوم
 و اگر آذوقہ نہ مید مجبور خواہم شد حفا از شما آذوقہ بگیرم و اگر ایل جنگ بتید ما حاضریم
 سلمان بتید مازم سلمان مے باشیم ہذا خیلے بہت است با یک دیگر دوست باشیم و
 بہت خود واسپ ہاسے خود از شما آذوقہ بخیریم بعد بنو کر ہاسے خود حکم دادم بقلعہ بزیہ
 اہل قلعہ و منتہی چنین دیدند باقرآن بیرون آمدہ است و نمود قلعہ انہا را تاراج
 نمایم گفتند حالاً بہمت مے داری حکم امیر خود بہانہ خوبی بدست داریم ہرچہ خواہستہ باشیم
 بشا مے دہشتم آذوقہ بہمت مے آورے اند گفتند ما خیر خواہ جز شام حوم (امیر) دوست ہر نماں
 بودہ ایم و خانہ ہم بشا دست نمایم آن شب را بارو ہاسے قلعہ استاحت بسر بردہ روز
 بعد عازم شہر ہزار ہونہ در مارتقدس خواجہ مخانہ ہادی المؤمنین کہ نزدیک شہر مے آشت
 توقف نمودہ کاغذے بقرا ذیل بامیر بخارا کہ در شہر اسیر بود نوشتم و انکے
 خاں آستہم بہر محترم بزرگ خود مے نویسم کہ وار د این مقام متقدما ہوں و اسے
 دارم بانفغانستان بروم اگر شما اجازت بدہید نہ مست شما آمدہ شرفیابی حاصل نمودہ بعد
 از ان عازم ولایت خود مے شوم روز بعد امیر مذکور جواب داد بخاط خدا نزد من نیامد
 نہ تو انہا شامہ ملاقات نمایم پس از وصول این جواب خیال کردم چوں این مرد حامی

رو بہاے باشندیش مائل دیدن نیست از آنجا روانہ شدہ اول خیال و شتم و خل
 شہر (سبز شوم و لے ربیع قلوب باغ) رفتیم بخیاں اینکہ بہتر است از پاسے کوہ عبور
 نمایم تقریباً نصف راہ رفتہ بودیم کہ دوستانہ ہزار گاورا دیدیم بقاصد دوری مشغول
 چراہستند ہمراہان من خیال کردند اینہا سوار ہائے میباشند کہ امیر بخارا فرستادہ است
 باما بجنگند ہمہ ما برگشتہ اگرچہ خیال نہ داشتیم داخل شہر شویم از راہ دیگر بطرف شہر روانہ
 شدیم تقریباً یک فرسخ رفتہ بودیم دیدیم گاؤں ہا بطرف ہائے آیندہ دور دروازہ پاسے
 شہر را بستہ اند کہ من داخل شہر نشوم چوں چندین نفر از نوکر ہا و ہمراہان کہ در سمرقند
 ماندہ بودند کہ داخل نوکر ہا سے میر بخارا شدہ بودند امیر بخارا خیال کردہ بود اگر من
 داخل شہر شوم آنہا نوکری اورا ترک نمودہ با من ملحق خواہند شد و اینکہ بمن نوشت
 لازم نیست ملاقات اوروم جہتیش این بود و لے ہمراہان من گفتہ بودند کہ عبدالرحمن
 خاں خودش اینجا خواہد آمد لہذا نوکر ہا سے من جمع شدہ تہیہ ہمائی بجہت ورود من و
 بودند وقتے دانستم دروازہ بزرگ شہر بستہ است بطرف دروازہ دیگر رفتیم اتفاقاً
 یک نفر از نوکر ہا سے سابقے خورا دیدہ کاغذ بعنوان نوکر ہا سے خودم کہ در شہر بود
 و ادم در کاغذ مذکور نوشتم منتظر شما ہستم با من بافغانستان بروید اگر تا امروز عصر من
 رسیدید بطرف (یارتپہ) حرکت خواہم نمود شخص مذکور مرا نزد جنرال نصیر خاں
 و قاضی جان محمد و سرکردہ ہا سے دیگر بروہ آنہا قاصد مرا جس نمودہ کاغذ مرا از نوکر
 دیگر ہم کہ در شہر بودند پناہاں کردند و انتظار می کہ من بجہت آنہا کشیدم بجاہل شدہ
 آخر الامر عازم (یارتپہ) شدیم کہ منزل خیلے درازی بود سہ ساعت از نصف شب
 گذشتہ وارد آنجا شدیم سہ روز در آنجا توقف نمودہ وہ نفر از نوکر ہا سے من کہ از شہر
 فرار کردہ بودند آمدہ بمن ملحق گردیدند و گفتند ابداً کاغذ شمارا ندیدہ ایم از این نامردی
 نوکر ہا سے خود خیلے مایوس شدم بعد از سہ روز مقام موسوم (بکاتہ منار) شدیم امیر بخارا
 صد سوار عقب من فرستادہ کہ مواظب حرکات من باشند وقت شام کہ وارد آنجا شدیم
 آنہا را کنار رودخانہ دیدیم سوار ہا سے خود سکم دائم باہا کلولہ بیندازند و پانزدہ نفر از آنہا
 کشتہ وزخمی شدہ دیگران فرار نمودند بعد از این اتفاق خیال کردم لازم است جلو برویم
 اگرچہ سراسر شدت داشت فوراً روانہ شدہ سہ منزل رابل کہ موسوم (بقرہ چاہ و جلک)

رستم (بود کاغذ سے) (بشاہزادہ حسن) نوشتہ و بتوسط ایک نفر نو کر خودم (میر علم) نام نرو او نوشتہ
 اور از و رود خود (بخواجه گلگون) اطلاع دادم البتہ مطالعہ کنندگان بخاطر دارند کہ این
 میر برادر پدر زخمی باشد بعد از فرستادن مراسلہ مذکور عازم (سورچہ آب) گئے کہ یکے از
 قلعہ جات کنارہ (رود جیون) و در مقابل (رستاق) میباشند گردیدہ بعد از مسافرت
 دو روز و از این قلعہ شدہ روز سوم از (رود جیون) عبور نمودہ وقت شام داخل
 قلعہ از خاک (رستاق) شدم (بشاہزادہ حسن) اظہارات مابطور دوستانہ پذیرفتہ
 قاصدم را جس نمودہ بمن نوشتہ از رود (جیون) عبور نمایند زیرا کہ عہد کردہ ایم
 اگر پاسے شما کہ افغان ہستید یکے از قطعات خاک مابرسہ قطعہ مذکور را کہ بخش شدہ است
 باشما از ولایت خود خارج خواہیم نمود مراسلہ مذکور در این قلعہ بمن رسید بقرار ذیل
 جواب نوشتہ اے الحق نامزدنا سپاس تو را و برادر ہات را چندین سال پستاری
 کردم با خانوادہ تامل و شہادت نمودم بخیاں اینکہ در وقت لزوم بدر و من خواہم
 خور و حالائے منیم اشتباہ کردہ ام از طینت اصلی شما اطلاع یافتہ ام اگر از مرگ میترسید
 تا اینجا نمی آیدم اے نامزد فردا معلوم خواہد شد از ما دو نفر کدام یک پر و تراست
 ہماں شب (بشاہزادہ حسن) ہزار سوار مقرر داشت کہ کنارہ رود خانہ کہ در آنجا بود محفلت
 نمایند کہ من عبور نمایم وقتے ہوا تاریک شد بہت نفر از غرا و اہلے من از این طرف
 رود خانہ بطرف آنہا کھولہ انداختند سوار ہاے مذکور بخیاں اینکہ با جمعیت زیادہی
 ہستیم کہ میخواہم بآہنا حملہ نمایم فرار نمودند و شش نفر از آنہا بچنگ ما اسیر شدند من نقطہ
 صد سوار بخت جنگیدن و دہ سوار بخت برداشتن بید تھا وغیرہ با خود و شتم و روز
 با و از دہ ہزار و شمن مقابل مے شدم اگر چہ مے و شتم شخص ہر قدر شجاعت زیاد داشتہ
 مے توانہ بمقابل این قدر لشکر زیاد کارے از پیش برد و لے چوں خود را در راہ خدا
 نہ خواہم بدیم و آیات قرآنی را کہ خداوند مجاہدین وعدہ فرمودہ است و نظر د شتم
 دہ ہزار نفر و یک ملیون بخت من تفاوتے نہ داشت عشق خدا و قہم بود بخت ہماں
 عشق مے جنگیدم و از این مے خوش حال بودم کہ خدا در راہ خدا کشتہ خواہم شد و شتم
 اگر از این معرکہ جانم سلامت بیرون رود اہلے بخشاں وقتے عن مرا خواہند گشت
 اگر از دست اہلے بخشاں وقتے عن ہم نجات یافتہ ام باید بالشکر انگیز متقابل شوم

علیٰ ہذا تمام اس مخاطرات را در نظر داشته نتیجہ امید زندگی نہ شتم دے مہد ہستم اگر قادر
 مطلق بخوابہ شخص عاجزی را محافطت نماید شخص باہد از تمام دنیا پاک نہ آشتہ
 باشد تا این درجہ قوت قلب و اہم کہ اگر با شکر تمام دنیا مقابل شوم آنہا نیز پلے من
 مثل مورچہ خواہند بود این اظہار را بعد و خداوند مے ایم اظہار شجاعت نیست فقط
 شورے بود کہ خداوند من داوہ بود میخواستیم بہ تمام مسلمانان صریحاً ہرچہ ہر آمدہ گویم
 و این تجربہ ایست کہ بہت من حاصل شدہ است کہ اگر آنہا ہم در راہ خدا قلب نشان
 صاف باشد خداوند در اموات کامیابی با نہا خواہد داد و نتیجہ اعتقاد من ایست کہ
 امروز پادشاہ ہستم صبح روز بعد توکل بر خدا نمودہ روانہ شدم کہ با شکر شاہزادہ حسن
 رو برو شوم بعد از طے مسافت سہ فرسخ دیدم لشکر دشمن کہ آں ادا نشان دو از دہ ہزار نفر
 دو از دہ بیدق با خود داشتند بطرف ما مے آیند و تیکہ بفاسلہ ربع فرسخ از یکدیگر دور
 بودیم معلوم شد دشمن متدرجاً با طرف پاگندہ میشوند مثل اینکہ آنہا را دیوزدہ باشد ہرچہ
 فکر میکردم نمیدم چہ واقع شدہ در این بین دیدم جمعے از سوار ہا مے میر ہشتال کہ
 پسر عموی (شاہزادہ حسن) بود از طرف دیگر تکیہ کنان مے آیند سوار ہا مے خود گذر استیاد
 باشند خودم با چند نفر سر کردہ جاور فتم کہ از خیال سوار ہا مے مذکور مطلع شوم وقتے با نہا
 رسیدم گفتند بسلام عبدالرحمن خاں آمدہ ایم اگر شما از او اطاعت دارید باید متدرجاً
 دستہ دستہ نزد او بیایید بعد از آن چند نفر از سر کردہ ہا مے خود را منتخب نمودند کہ
 با من بیاید آنوقت با نہا گفتم من عبدالرحمن خاں ہستم نیلے متعجب گردیدہ بن سلام داوہ
 و از من پرسیدند آیا میل دارید از لشکر شاہزادہ حسن تعاقب نمودہ آنہا را قتل برسانم
 گفتم من نیامدہ ام مسلمانان با قتل برسانم بلکہ ہا مے جہاد آمدہ ام و با نہا گفتم اگر این
 سوار ہا تیکہ فراز میکنند دوست بشوند من ہمہ آنہا را با خود میرم کہ مخالفت انہی ہا بشکر
 پس از آن روانہ شہر رستاق شدہ در قلعہ میر کہ خارج شہر مے باشد منزل
 شہر سر کردہ با باہد ایا و اظہارات دوستانہ بملقات من آمدند آنوقت
 ہم صادقانہ بیعت را قبول کردیم شخص عاقل ملتفت ہوا کہ سداً جلوہ در یک
 قلوب این بیست ہزار نفر را بدست آوردہ ام زیرا کہ تکیہ اور دست نہ است
 و در آن روز خداوند قلبہا را بطرف من مایل نمودم سر کردہ ہا و اہلے آنجا پیش رو نشان

مجلس تشکیل دادہ مخالف بہت من آوردند من بآنها حکم دادم و ظرف چند روز و ہزار
سوار و یک ہزار پیادہ رویت حاضر نمودہ بسر کردہ گی میر بابا بیک آنہار ان فیض آباد
بفرستند این حکم مرا اجرا داشتہ دستہ مذکور با قاصدے کہ من اورا فرستادہ بودم و
اشاہزادہ حسن) اورا جس کردہ بود حرکت نمودہ بطرف (فیض آباد) رفتند کافرے ہم
بتوسط قاصد مذکور مضمون ذیل فرستادم الے اہل اسلام من نیامدہ ام با افغانہا کہ
اہل اسلام میباشید جنگ نمایم بلکہ بہمت جہاد آمدہ ام لہذا لازم ست ہمہ شما ہا از من
اطاعت نمائید حکم من از جانب خدا و رسول ست ما ہمہ بندہ خدا ہستیم و ہمہ ما ہا
مکلف بجہاد ہستیم امضایک نفر مسلمان) چوں امید داشتیم کہ آنہا دوستانہ ہا من
پیش خواہند آمد لہذا این مراسلہ را بعنوان عموم الے آنجا فرستادم و نیز مراسلہ
بسر کردہ ہا و میر ہا نوشتہ امیر بابا بیک) سپردم مضمون این مراسلہ چنین بود (میر
شاہزادہ حسن) و سر کرد ہا و الے (فیض آباد) بداند من آمدہ ام مملکت افغانستان
از دست انگلیس ہا مستخلص نمایم اگر در این اقدام خود بارے کامیاب شدم فہما و الہ
باید جنگ نمایم ہمہ شما ہا میر ہستید نباید بگذارید ولایات اہل اسلام بتصرف فرنگیہا
بیفتد اگر آنہا ولایات ما را بگیرند عرض و ناموس ما برباد خواہد رفت الے دنیا ہم خیال
نخواہند کرد میر ہا تعصب و غیرت ندارند و بسبب تفاق ولایات و دین خود را از دست
داوند الے میر ہا نصایح مرا بپذیرید اگر شما گوش بحرف من نہدید صریحا تکلیف من
این ست کہ با شما مثل کفار جہاد نمایم الے خود را مستقیم نمائید یا اینکه عامی دین خدا
و پیغمبر ہا بشید یا بہمت جنگ با من حاضر شوید) سر کردہ الے آنجا مراسلات مرا مطلق
نمودہ نزد میر خود رفتہ گفتہ بودند کار صحیح این ست کہ از من اطاعت نمایند و نگذارند
ولایات آنہا بدست کفار بیفتد الے میر آنہا جواب دادہ بود کہ من با حکام کشمیر و پٹو
دارم از اینکہ بیک نفر مسلمان مطیع شوم آنجا میروم سر کرد ہا گفتہ بودند اگر ما میدانستیم
شما از ہند و اہل پیروی دارید ہرگز شما را بجاومت خود انتخاب نمی کردیم حالہم ہنر و وی
کہ ممکن باشد کشمیر شریف بریدہ

لہذا میر و یوانہ از راہ (چترال) و لدخ با عیال و اطفال خود کشمیر رفت و طوع
کشی فوت شد عیالش بے معیشت ماندند الے آنجا مطیع من شدہ بعد از چند روز کاغذ

(میر سلطان مراد) میر قیصر غنہ نوشتہ کہ آمدہ ام مملکت افغانستان را از دست انگلیسہا شتخص
 نمایم ایامرا میگذارد از ولایت شاعر عبور نمایم و مراب پول و لشکر خود بدو خواهد داد *
 جواب نوشت ما قدرت نداریم بمخالفت انگلیسہا برخیزیم یا آنہارا از خود برنجایم
 لہذا نمی توانیم شما را بگذاریم از ولایت با عبور نمایم من نوشتہم از این ارادہ کہ وارید معلوم
 ست با کفار ہمدست شدہ اید پس باید با شما جہاد نمایم ولی نتوانستہم خیال اورا تغییر
 دہم لہذا قریب یک ہزار رقعہ جات بعنوان عساکر بلخ بقرار ذیل نوشتہم الے الے
 افغانستان بشما اطلاع میدہم کہ من عازم بلخ شدہ (برستاق) رسیدہ ام لکن (میر
 سلطان مراد) بیگذارد بیایم با شما ملحق شوم این رقعہ جات را بتوسط شخصے کہ ملبس
 لباس درویشی بود فرستادہ و باو دستور العمل دادم این رقعہ جات را در مساجد
 و معاہر و سرباز خانہا بیندازند و الے آنجا خود شاں این رقعہ جات را دیدہ از طرف
 من کار (سلطان مراد) را خواہند ساخت در این موقع باید از حالات بدخشاں شہ چی
 بیان نمایم چنانچہ قبلاً اظہار داشتہ شدہ پس عمو ہاے خود (سرور خاں) و (سردار
 اسحاق خاں) مخارج سفر و شصت و نہ تنگ و نہالہ پرودہ و از دہ ہزار فشک دادہ بود
 و نیز نوشتہ جاتے بعنوان مردم ترکمان بتوسط آنہا فرستادہ دستور العمل دادہ بودم
 کہ از سمت قند عازم ترکستان شوند باید تصریح نمایم کہ شخصے موسوم (غلام حیدر خاں) از طائفہ
 وروک و زماں (شیر علی خاں) بمنصب کرنیلے ارتقا یافتہ (یعقوب خاں) بامارت
 رسید مشارالیه ہمیں منصب داداشت زمانیکہ (محمد یعقوب خاں) (سرلوی کیوناری) را
 بسمت سفارت بکابل پذیرفت (غلام حیدر خاں) را فرمان فرماے بلخ مقرر داشت
 این (غلام حیدر خاں) در این ماموریت تازہ خود (غذیر خاں) غولباش را حاکم شبرغان
 و (غلام معز الدین خاں) نامری را حاکم (سر بل) و محمد (سروس) را حاکم آغچہ مقرر کردہ بود
 و قتیے پس عمو ہایم (محمد سرور خاں) و (اسحاق خاں) و (عبد القدوس خاں) را
 گردیدہ (غلام حیدر خاں) دوسہ ہزار سوار غولباش شہ را بدو (غلام حیدر خاں) و (محمد سرور خاں)
 فرستادہ کہ اینہا را و شکیہ نمایند پس عمو ہایم قبل از وقت بلخ رسیدہ چون قوت جنگ
 نہ داشتند راہ بلخ را گذشتہ بطرف شبرغان رفتند و از زمین راہ بحاکم شبرغان (غولباش)
 بود کاغذے نوشتند و احتمال دارد حاکم مذکور بانما امید مددے دادہ باشد چرا کہ قتیے

اینھا وارد شیرخان شدند از شب خیلے گزشتہ و تاریک بودہ است اسرورخان را رو
 کردہ بود بشر رفتہ حاکم املاقات نماید براور بالیش مشارالیه را از این اقدام معقلانہ منع
 کردہ بودند و بصلحت یک نفر نو کر خود و شریعت علی نام عمل نمودہ گفتہ بود مرا بگذارید
 بقلعہ بروم والا شمارا بگنجد خواہم و علی را اشارت الیہ نو کرش تنہا بقلعہ رفتند بدروازہ
 شد وارد و در حق الباب کردند پسیدہ و شریعت جواب دادہ بود کاغذے از زخیر
 غلام حیدر خان بجمت حاکم شیرخان آوردہ ام فوراً انہارا داخل دروازہ نمودہ اند
 و لے غراول رسرورخان را شناختہ از او پرسیدہ بود مقصود شما از داخل شدن بشیر
 چیست مشارالیه از ارادہ خود اورا مسبوق نمودہ قراول گفتہ بود از اینجا برگروید و
 الا حاکم شمارا و شکیہ خواہ نمود و اگر فردا اسوار ہلے خود بیامیند من و اہلے اینجا
 بشما اطاعت خواہیم کرد و از آنجا یکہ ضمناً اسرورخان شنیدہ بود بدخشاں را گرفتہ ام
 اقتنائی بایں حرف نکرده گفتہ بود حاکم اینجا مرا دعوت نمودہ است میروم دست
 و پاے اورا بوسیدہ باد اطاعت نماید خلاصہ ہمینکہ نزد حاکم رفت دست و پاے
 اسرورخان را بستہ تحت الحفظ توسط یکنفر کرنیل و سوار ہلے او مشارالیه را مخفیانہ
 از راہ دشت ارزنہ بطرف مزار شریف نزد غلام حیدر خان فرستاد این سوار ہلے
 با اسیر بدبخت خود طلوع صبح وارد (وہ وادی) شدہ بیشتر یک نفر قاصد را نزد غلام
 حیدر خان فرستادند کہ از این فقرہ با و اطلاع بدہد جنرال مذکور با مشیر ہلے خود
 مصلحت نمودہ را ایشان برای قرار گرفتہ بود کہ بہتر ست فوراً اسرورخان را
 میان بردارند زیرا کہ اگر طوایف کوہستان وادزکیہ از رود او و شیرخان مطلع شوند
 بہم اقتشائے ست بر حسب این مصلحت غلام حیدر خان وزیر خود رضوان نامی
 بایک نفر از اہلے (دورما) غلام معزالدین نام مقرر داشت کہ سر و ار مذکور را مقتول
 نمایند مشار الیہم اجراء این حکم را نمودہ نعش اسرورخان را زیر دیوارے در (وہ وادی)
 مدفون داشتہ سر و را بچہ ثبوت اینکہ حکم را اجراء داشتہ اند نزد غلام حیدر خان بردند
 و ایں بین (عبدالقدوس خان) و اسحاق خان بدون اینکہ خبرے از اسرورخان تحصیل
 نمایند بطرف (میمنہ) رفتند و لے (میمنہ) موسوم بہ (ولاورخان) مطلع شدہ بر عالیے
 ترکمانیہ دستور العمل دادند و اینہارا و شکیہ نمودہ نزد او بیرند اہلے ترکمانیہ ازین امر متنع

نموده گفتند اینها پسر عمر با سے عبدالرحمن خاں میباشند تا جان در بدن داریم و خدا متکذابی
 او حاضریم و دو هزار خالوار و در این سردار با جمع شدند از آنجا یک حکم رسید که کمال بود اینها
 و تنگیر نماید آنها را ترغیب بر رفتن سرات نمود که در آنجا محمد اویس خاں با آنها گرفتار نماید
 غلام حیدر خاں، بعد از رسیدن سرسور خاں از سلطان مراد نوشت لشکر من
 اسرور خاں را بقتل رسانیدند امیدوارم شما هم همین کار را عبدالرحمن خاں خواہید
 کرد یا اورا مجوسان نزد من خواہید فرستاد و لے سلطان مراد حجاب و او چو عبدالرحمن
 خاں در بدخشان ست دستم از او کوتاہ است البتہ مطالعہ کنندگان بظاہر مذکر امیر بابا
 را در فیض آباد فرستاده بودم پس از چند روز بشارت الیہ نوشتہ بالشکر رسیدن مرحبت
 نماید تا دوشکر را یکجا نموده با میر با سے قتلہ عن کرے خواند و در آنجا ترقی نمایند
 جہاد نماید امیر بابا جواب داد بہت است شمار بغیر این کار بیجا نمائید تا خود را با سے اینجا
 بنمائید بعد از آن عازم قتلہ عن شہیم لہذا (مخبر عمر) را کہ عاقل و رستاق مقرب و شہید بودم
 با بعضی سرکردہا و دو ہزار زوار با خود برداشته فوراً حرکت نموده در وقتقام موسوم بہ
 زار کو شدہ در آنجا اقامت نمود شب و سقے خوبید و بودم نموده جی مرا بیدار کردہ
 گفت شخصی نیم برہنہ کہ دیوانہ معلوم میشود میخواہد نزد شما بیاید شخص مذکور را احصا نمودم
 بشارت الیہ کاغذے بن داد کہ مضمونش این بود انکہ نویسنده این کاغذ ترکیب نفیستہ
 افغان کے ہشتم و شنیہ امیر بابا خاں با سپہ اندوہ کردہ با سے بدخشان و دیر نمود
 مصلحت نموده است کہ شمارا سیہ خود نزد انگلیسہ مانڈستند بعد از حکمت بدخشان در
 خانوادہ آنها باقی ماندہ بشارت بغیرش آید بیان حسن نیلیم بدخشان شد و تمام شب در
 نیال بسر زدم جی این قلم عمر را بارہ کردہ با سے رستاق و عذر خود را آگاہ نمود
 کہ ہم شمارا یہم پس از ملاحظہ کاغذ گفتن امیر بابا شخص نام و نامت اسے میر بابا شہید
 نیست بہت تابا بہت و بہتہ الہام از عدوین بعد از بدخشان بدخشان
 امیر بابا و شفی و ام لہذا بغیرش بودم و خود را آگاہ نمودم کہ
 زیرا کہ ترے از امیر بابا نام نہاں بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان
 بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان
 ہم با دقت ہم لہذا و انبہ بہت شمارا بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان بدخشان

نموده غازی فیض آباد شدم بعد از طے چند فرسخ بکوه موسوم به از رکان رسیدہ دیدیم شش
ہزار سوار بیکر کردہ گی (میر بابا) بطرف ما آئند بسوار ہاے خود حکم و اوم جلو میر و م اگر شما
دیدید سوار بہ نسبت بہن خصمانہ حرکت نمودند باید شمشایک نمایند بعد اسب تاخیر جلو رفتیم
دیدیم بطور کرے از من پذیرائی کرند بسوار ہاے خود اشارہ کردم آمدند بہن ملحق شدند متفقاً
سجست کناں روانہ شدہ (میر بابا) فیض آباد گفتم شنیدہ ام شماسوار ہاے خوبی ستید
میل دارم اسب تاخیر شہار بہ نیم سوار ہاے مذکور مشغول اسب تاخیر شدند من بزبان
افغانی بہ ہمراہان خود گفتم دور (میر بابا) را بایہ بایہ تسکیم (میر بابا) در وسط ما بود
تا اینکه وارد فیض آباد شدہ ہمراہان خود حکم و اوم کہ قلعدہ استصرف شوند ہی سوار را
(بقراولی دروازہ) مقرر کردم بعد از سہ روز کاغذے از غلام حیدر خاں (میر بابا) سید
چرام را اسیر نمودہ و نزد او نفرستادہ است کاغذے دیگرے ہم از امیر بخارا با خلعت و
چهار راس اسب یراق طلا بشار الیہ رسید امیر بخارا نوشتہ بود (جنرال غلام حیدر خاں
ہوا خواہ من ست و تہند کردہ است این لایت را بہن بسیار دلندا باید فوراً عبدالرحمن
خاں از روسیہ فرار نمودہ است ہر کس او را بقتل برساند قصاص نخواہد داشت (میر بابا) کہ
معتقد بخدا بنود و فقط معتقد مردمان متمولی و اموال انہا بودا ہاے بدخشاں را بخالفت
بہن اغوائے کردہ

روزے آمد گفتم بیائید بشکار برویم کہ اینجا کبک زیاد است قبول کردم و لے از
ادپر سیدم چنانچہ قرار شدہ است لشکر چہ وقت حاضرند با من بروند جواب داد باید میست ہزار
اشرفی بہن بدید تا مردم رشوت بدہم کہ لشکر حاضر شود گفتم پولیکہ دارم بہمت خرج جنگ انگلیس
نگاہ دہشتم و سوار ہاے کہ رشوت بگیرند و بہمت خدمت با من بیایند لازم ندارم زیرا کہ بعد
وہ ہزار نفر ہاے قتل غن و وہ ہزار ہاے رستاق و دوسن جمع شدہ اند و ہمیکہ وارد کابل
شوم ہزار ہا مردم افغانستان با من ملحق خواہند شد و واقع صند و قنائیکہ میرا محتاج خیال
میکرد پرا از طلا میبایشد پرا ز فشک بود و این وقت در ہمہ دنیا فقط دارے یک ہزار
اشرفی بودم

خلاصہ تہیہ شکار دیدیم و لے چند نفر از بدخشاں ہمراہ متنبہ نمودند کہ (میر بابا) بہ نسبت
بشما خیال خیانت دارد و باو بیرو سر کردہ ہاے خود قرار دادہ است قوا شمار و شکیں بقتل برساند

پس از استماع این فقرہ بسی نفر از ہمایون خود حکم دادم بامن بشکار بیایند و بآہنا دستور العمل
 و ادامہ مواظب امیر بابا بودہ حافظہ شلیک باشند و لے تا من تفنگ خود را بطرف
 سیر حرکت ندہم شلیک نمایند پس از دادن این دستور العمل باتفاق امیر بابا عازم طرف
 کوہ شدیم وقتے پاسہ کوہ رسیدیم دیدیم پانصد سوار مسلح بامن ملحق شدند پیادہ پاسہ امیر بابا
 ہم مثل ایکہ جنگ میروند مسلح بودند چوں کہکے دیدہ نشدہ امیر بابا کہ طرف دست چپ من بود
 گفتہ وقتے از بخشاں حرکت کردہ شنیدم شما خیال دارید مرا سیر نمودہ نزد آنکسہا فرستادہ
 بآہنا حسن خدمت بجا آورید اگر این حرف صحت دارد از این موقع بہتر بہست شما نخواہد آمد
 بعد تفنگ خود را بطرف سینہ میر با حوالہ نمودم و بہست نفر از ہمایون من تفنگہا سے خود را
 بطرف امیر بابا حوالہ کردند ہمایون امیر بابا ترسیدہ فریاد کشیدند مارا کشیدہا با کہ میر خود را
 نیمخوابیم شما اورا بر ما میر قرار دادید از این انہما سوار با نسبت امیر بابا راضی شدہ دیگر
 اقداسے نکرودہ بشہر بہست نمودیم بعد از سرور و ایشاں عمیر را کہ یکے از سر کردہ ہا سے ستاق
 بود فرستادم امیر بابا را دعوت نماید کہ بیاید امشب بآیکہ گیر بخوش گذرانے مشغول شوید
 امیر بابا ہمراہ سی صد نفر مسلح بہنزل من آمد و لے قراولہا سے من را نگاہتند داخل شود
 باو گفتند این حرکت معقولانہ نیست لڑوے مدارو این قدر آدم بانود داشتہ باشید و نفر
 آہنا داخل شود میر ندکوز تغیر شد نسبت با فغانہا فحاشی نمودہ سوار ہا سے خود کمر داد و بقہر بہتر
 رک را تعطف نمایند و بشیوہ چچی خود حکم داد و بشیوہ شلیک بکشہ کیاں امیر بابا
 روانہ اول رہنمایہ گرفتہ قراولہا سے من بکشتہ و دروازہ دہری متعطل نمودہ یک
 از نوکریا سے من دیدہ خبر آورد چہشتہ اید تباہ شدیم من اباس فراخ و کاکتود شستہ
 بودم فقط یک شش ہار و جیب خود و ششم فوراً برنستہا ہمہ اہان خود باطن دربارک
 رفتہ دیدم قریب پنج ہزار نفر شخاص مسلح بیرون دربارک سے باشند ہوا پاسہ
 باین قدر جمعیت جنگیان ممکن نیست لہذا من بیرون رفتہ بارہ ہشتاد و ہشت
 از این ہمہ باشند تو اشم کردن امیر بابا را کہ فتنہ سازست خود را بہشت
 بنداسے سپارم خواہ بجنگید و خواہ بجنگی خود را بیاہد از ہویہ بیرون آمدہ شش ہونہ خود
 زیر استین جبہ خود پنہاں نمودم خوش غبتانہ بدون ایلاہ باشند از میان ہمہ مردم گذشتہ
 نزدیک امیر بابا رسیدہ و عقب کردن او را گرفتہ شش ہونہ خود را بقیقتہ ایشاں کشیدہ گفتہ

حالا بکیر این بهاں افغانیست که باو دشنام میداد و زود باش شمشیر خود را میداد و آتشش
را خالی سے نمایم رسیه ابا نوایدی زده بنکے عجز والا بر آگذاشته گفت شمشیرش لولہ خود را
بروید من شمشیر خود سے اندازم و من گردن اور بطور سخت بیچا یدم تا اینکه مجبور شد شمشیر خود
بر زمین انداخت گفتم بکسان خود حکم بدہ از ارک خارج شوند گفتہ مرا اجرا نمود من زبان افغانی
بنوکر لے خود گفتم دروازہ جلو را ہم متصرف شوند آن وقت بکیر گفتم من کہ شمارا دوستانہ بخاند
خود دعوت کروم شما چرا این طور خدا زمانہ حرکت نمودید بعد از آن اہلے بدخشاں را مخاطب
داشتہ گفتم آیا حاضر ہستید بکسک من بکسیہ یا بکسک این نامہ کہ نمیتواند دست خود را
حرکت بدہ مردم کہ دیدند میرا نہا بقبضہ اقتدار من ست گفتند بکسک شما حاضریم لہذا بآندا
حکم وادوم بخاندانے خود مراجعت نمایند و قتی مردم قبول حکم مرا نمودہ متفرق شدند خودم
میرا بادہ نفر سوار بخاندانہ اش برودہ بعیال بایش گفتم بکسک من شام حاضر نمایند صبح روز
بعد (بارک) مراجعت کردہ بخوبی استراحت نمودہ بکسک سلامتی خود شکرانہ خداوند را بکسک
آورد و این موقع بایداظهار بدارم کہ میرا و میر محمد با یکدیگر فساد میرزا بید خیلے سعی کرد
بین این دو نفر اصلاح نمایم و آخر الامر کار را از پیش بروم و میر محمد با چارہ ہزار نفر
(بفیض آباد) آمدہ در خارج شہ مقام موسوم بہ (جوندن) فرود آمد میرا بے شمار الیہ گفتے
بن نوشتہ اظهار داشتند میخواہم بہ ثبوت این تجدید دوستی بیکدیگر بعضی تعارفات بدہ
و خواہش داریم شما در این مجلس حضور داشته باشید دعوت آنہا را پذیرفتہ زخم و بین مردم
میر شہ در جلو ما یک کدہ قند بزرگ و خوانچہ ہائے شیرینی گذاشتہ بودند پس از اینکه میر محمد
از تعہدات دوستی بدوش کیدیکر خلافت انرا گفتند میرا با بطور اہم من گفتہ حال کہ با دو ہزار
دست بدست وادوم میتوانیم این کدہ قند بزرگ را بین خود تقسیم نمایم از اظہار شہ الیہ بدہ
مقصودش نسبت بن ست گفتم این کار خیلے مشکل است حکم وادوم کدہ قند را بہر دو بعد از
چند ساعت از نزد آنہا بیرون آمدم و لے پریشان بودم کہ شاید بخالفست من بشغول اتقا
بودہ با ست نہ ہر روز تا کید و حرکت میکردم و آنہا عذر منے آوردند در این وقت زخمہ حلقے
کہ قبل از بلخ انتشار دادہ بودم بدست صاحب منصبان نظامی رسیدہ بغلام حیدرخاں
اطلاع دادند کہ میخواہیم (با میر سلطان مراد) جہاد نمایم زیرا کہ مشارالیہ دوست انگلیسہا
نیز باشند غلام حیدرخاں خیال کرد کہ این بہانہ خوبی بکسک متصرف شدن لیت (میر سلطان)

میباشند و نیز گمان میکرد چوں من بهین نزدیکی با مستم خانمست خواهم شد که بساوا لشکرا و بن حمله
 بیاورند و احتمال دارد اها سکه بخشان مرا دستگیر نمایند علی هذا مشاء الیه پس برادر خود را با پنج
 فوج پیاده نظام و هزار و سیست سوار و پنج باطری توپخانه و هر باطری شش توپ سی عاود
 توپ می شود بهنگ (میر سلطان مراد) مرستاد وقت این لشکر و اردو اتالیخان شدند و سوار
 لشکر بن خودشان مذاکره کرده میگفتند باید (میر سلطان مراد) را تنبیه نمود زیرا که عبدالرحمن
 خاں را راه نداد بیاید با ما شامل شده بجما و انکیسما برویم (میر سلطان مراد) از این فقره
 مطلع شده (میر بابا) و (میر محمد عمر) نوشت عبد الرحمن خاں را بیشتر ازین نزد خود نگاه
 ندارند و الا لشکر بلخ از شما و بن تلافی خواهند نمود کاغذی هم از امیر سلطان مراد و بن
 نوشته بود بقتعه غن بیاید حاضر از شما پذیرائی نایم چوں در باب بدو که در سلطان
 مراد (میر بابا) و (میر محمد عمر) نوشته بود اغانی ندانم از وصول این کاغذ خیل شوریده
 خیال کردم (میر سلطان مراد) و باب رفتن من قبلاً اعتراض داشت حال چطو شده است
 تنبیه خیال داد و مراد دعوت مینماید چوں حال مرا بدید من و لشکر افتاد و ام عهد
 مطالب را بن اظهار نموده فقره فوق را بیان کرد گفتم حالاً که پیشین است همین فردا عازم
 خواهم شد (میر محمد عمر) حاضر گردید با من بیاید و گفت (میر بابا) گفت از محب خودم که بیاید
 حکم و اوم پنجاه راس اسب بازمین و یراق و پنجاه تفنگ بجهت پنج بلفغان که مستعد
 از شده و سوار آمد من ملحق شده بودند با خود بیاور بعد از دو روز عازم شده به بخشان
 که موسوم به چشم است وارد شدم و در بین راه بقعه که موسوم بقعه جعفر و منزلی نمودم
 اگر چه مرستاد (میر سلطان مراد) اصرار داشت جلوس مردم من از رفتن انکار نموده گفتند
 نیر و مردم (میر بابا) و سوار اها ستان آمد بن حق شوند و مردم این بود ساخر نمایم تا
 (میر سلطان مراد) بجهت ایام اصلاح کرده بود کاملاً تنبیه شود بعد از شش روز
 (میر سلطان مراد) از ایشان شکست خورده با خیال (میر بابا) که کتاب
 بعد خبر رسید اینها که قرار نمود اند بجز این است آید و نزد اهل
 در و از عبا خاں را با چهل روز مرستاد که از جانشان در امان است و گفته
 وارد شدند با شاکت (میر محمد عمر) از این بطور و در حق حضرت نماینده شاکت نمود
 رسید و با شاکت نه بانی سلوک خواهم نمود (میر سلطان مراد) و در وقت باقدا

خود رسیدم مجدداً حکومت قفقاز را بتوفیق خود خواهم نمود و مشارالیه را با سردار عبداللہ خاں
و شش صد سوار بتالیخاں فرستادم کہ از جانب من بمردم اطمینان و خاطر جمعے بدہند خودم
ہم فوراً بعد از انما حرکت نمودہ پس از دو روز وار دتالیخاں شدم ۛ

فصل ہفتم

در باب رسیدن بہ تخت سلطنت افغانستان در سال ۱۲۹۰ ہجری

و قتیکہ این واقعات در پیش بود غلام حیدر خاں بانصف دیگر لشکر پنج کہ بسبب
کشتن سردار سردار خاں) براد شوریدہ بودند مشغول جنگ بود مشارالیه با سہ باطری توپخانہ
(ہیچہ عرادی توپ) و سہ ہزار سوار نظام و یک ہزار پیادہ ردیف بہ (تخت پل) رفتہ بود
شورشیاں در قلعہ تخت پل کہ پدرم و جدّم (امیر دوست محمد خاں) بنا کردہ بودند و در مدت
پنج سال با تمام رسیدہ بود محصور شدہ بودند بخاطر وارم کہ ایامیکہ تقریباً دو از وہ سالہ بودم
در باب قلعہ مذکور این مذاکرات رائے شنیدم و در این موقع کہ چہل و سہ سالہ بودم مذاکرہ
را کہ شدہ بود چنین بخاطر مماندہ بود مثل اینکہ دیر روز شنیدہ باشم مقصود از بنائے قلعہ
مذکور این بود کہ اگر یک وقتے کابل از دست ما برود و پناہے در خارج لازم داشتہ باشیم بحمت
محافظت خانوادہ سلطنتی اینجا حاضر داشتہ باشیم از این بہت قلعہ مذکور را خیلے خوب
محکم اختہ بودند غلام حیدر خاں) در خارج این قلعہ وارد شدہ بشورشیاں کہ داخل قلعہ
بودند حکم شلیک نمودے بعد از جنگ طولانی کہ ہیچیک از طرفین صرفہ نبرد بشورشیاں
باو از بلند فریاد کردند ما باغی نیستیم و بے بغاغت (غلام حیدر خاں) و غولباشہا بمجلیکہ بسبب
اینکہ پسر پادشاہ ما و شمارا در (دہ وادی) کشتہ اند ما باید بخاندادہ سلطنتی خودمان قادی
باشیم از شنیدن این کلمات لشکر (غلام حیدر خاں) جنگ را موقوف نمودہ بمنزل مذکور
غولباشہا حملہ نمودند بمنزل مذکور بادوست نفر از ہمایاں خود بطرف مزار شریف فرار کردند
و لشکر انہا را تعاقب نمودہ چنان در تعاقب جدوجہد کردند کہ غلام حیدر خاں مجبوراً از
رہ و چمن ان گذر آمد و گذشتہ بہ بخارا فرار نمودہ عیال و احوال خود را بدست سربازان گذشتہ

سر باز با اموال او و اموال غریبا شہار اماراج نموده عیالہا سے انہارا سپر فروخت و فروشیاں
 دو نفر از صاحب منصبان مرا از مجلس نجات داده بر خود سر کرده مقرر و لشکر لشکر مسلم
 قتلہ غن و شہر غاں و سر مل و آنچه بزودی از این واقعات مطلع شدہ تمام صاحب منصبان
 را کہ غلام حیدر خاں مقرر و اسستہ بود و شکیہ نمودند و من با شش ہزار رستائے و دو ہزار
 قشہ وار و تالیخاں شدم و قتیکہ لشکر قندوز برادر زادہ (غلام حیدر خاں) و جہر الہا سے
 او حملہ نمود صاحب منصبان او گر بختند و برادر زادہ و غلام حیدر خاں خود را بکھول زدند
 کہ از تشدد آنها خود را آسودہ نمایند بعد از این تمام عساکر نزد من آمد سلام نمودند من
 سجدہ شکر بجا آورده گفتم الہی قادر می کہ این ولایت را از دست کفار نجات دہی قدرت
 داری کسانے را کہ با آنها بہ دست شدہ اند سزا بدی و باہل اسلام معاونت نمائی القیادین
 قوت و ید قدرت تو میباید شد و قتیہ این عساکر با من ملحق شدند اسرار عبداللہ خاں را بر اسلام
 نزول شکر کردہ و راقندوز باقی ماندہ بود فرستادم و بہمت و قیاداری آنها اظہار اقبال نمودم
 و باہانوشتم کہ ہمہ شمار برادر دینی و اعضا سے خود میدانیم و نیز نوشتم و سرور عبداللہ خاں را
 نزد شما فرستادم کہ از شما احوال پرس نماید و خبر سلامتی مرا بشمار رساند تا ملاقات یکدیگر برسم
 زیرا کہ باید چندی در اینجا اقامت نمودہ تہیہ آذوقہ و پول بخت نمود نمایم خودم و تالیخاں
 اقامت نمودہ اسرار عبداللہ خاں با این مراسلہ بطرف رودخانہ راقندوز رفت لشکر
 آنجا از رسیدن کاغذ من خوشنود گردیدہ و وارد آتش بازی نمود و بہمت اظہار
 شغف خود ہماینہا داد و بہمت خوشنودی روح مقدس حضرت رسول اکرم کریم از خداوند
 مسئلت نمود کہ مسلمانہا سے افتخارستان را از دست انکھیا نجات دہد و از خداوند
 درخواست نمود کہ یا ما را بر انکھیا ناصہ قہر بہر اقلیب انما را بوال مال باہل گران و علم
 از لشکر مذکور من رسید کہ از رود من بتریک گفتہ اظہار داشتہ بود و ما بکلیت از رود
 خداوند بااست و شمارا فرستادہ است کہ ما ہارا از مال شدہ انہا را
 و بہت بہمت این محبت خداوندی کہ قارب رابطت من شدہ است و بہت بہمت
 نمود و روز منتظرانہ باہل من فیض ابد شدم شکر کردہ و بہت بہمت
 استغفار کردم چرا من ملحق نشدہ اید شما الب جواب نوشتہ الحاح و بہت بہمت
 بشما ملحق شدم زیرا کہ انکا بشما تسلیم شدہ اند جواب مرا خداوند الو شکر و دین از من بیاہد

والا من نزد شما خواہم آمد بشمار الیہ باشیر ہا سے خود مصلحت نموده چنین صلاح دادہ اند کہ لابد باید
با من ملحق شود والا ممکن است لشکر فرستادہ اورا خراب نمایم لہذا مصلحت این اشخاص را
قبول نموده باشش ہزار نفر ہمراہان خود و تالیخاں من ملحق گردیدہ

روز بعد امیر بابا و امیر محمد عمر و امیر سلطان مراد را با سر کردہ ہا سہ آنہا دعوت
نمود کہ بدر بار من حاضر شوند و قسے حاضر شدند آنہا مخاطب نموده گفتہ شامیدانید حالت من
در این موقع چگونه است من براسے جماد آمدہ ام و لشکر با پول و آذوقہ ندارند باید تمام حکمرانہا
این مملکت بر حسب ثنات خود شاں پوسے بیاورند رعایا باید از سوار ہا پذیرائی نمایند
ہر خانہ باید یک اس گوسفند و یک کیسہ گندم یا جو تقدیم نمایند بعد از آن دیگر ہیچ زحمتی
باہا نخواہیم داشت و خواہش کردم تا فردا جواب این فقرہ را بدہند و آنرا مخصص نمود
امیر و اسحاق خاں را ہم کہ عند نوشتم کہ بعد از حرکت شما بطرف ایمنہ اطلاع را بجا
شما ندارم مشغوف خواہم شد اگر شما بزار شریف آمدہ تا زلمے کہ من اینجا مشغول کار ہستم
امورات آنجا را بعمدہ بگیر و این کاغذ بدشت اندخوے بشمار الیہ رسیدہ چون شنیدہ بودہ
بدخشاں وقتہ غن را متصرف شدہ ام محض وصول این مراسلہ فوراً حرکت نمودہ سہ روز
بزار شریف آمدہ از آنجا خبر ورود خود را من نوشتہ اظہار داشت بجمت عساکر اینجا آذوقہ
نداریم در این بین پیغام میر ہا و سر کردہ ہا من رسید کہ خواہش شما را پذیرفتہ و فعلاتہیہ دیدہ کہ
سی صد ہزار روپیہ نقد بجمت شما بفرستم و بلا خط اینکہ شما اینخواہید مارا از جنگ دشمن خارجی
نجات بدہید حاضریم تا ہر اندازہ کہ ممکن باشد بشما معاونت و کمک نمایم اگر لازم شود بعد
پول بجمت شما خواہیم فرستاد من حکم دادم قدرے آذوقہ ہا و قلعہ خان آباد و قدرے
در نقاط دیگر حاضر نمایند و نیز امیر و اسحاق خاں نوشتم اگر دوازود ہزار شتر نزد من بفرستید
شتر ہا را آذوقہ بار نمودہ نزد شما دعوت خواہم داد و درین وقت تاجرے را بہ محمد خاں نام کہ
از اہلے تاشغرخاں بود بعضے ہایا بجمت من آورد متخیر شدم کہ از میان ہمہ این مردم چہ
شدہ است کہ فقط ہمیں شخص بجمت من تعارفات آوردہ است طوے کشیدہ ریافتہ
کہ فرمان فرما سے سابقے بلخ لوی اب نام چار ہزار سکہ طاعتے روسی و دہ ہزار طلاے بخاراکی
و شصت ہزار روپیہ کاہلی و دہ ہزار بلیت کہ ہر یک صدر روپیہ قیمت داشت از خزانہ دولت
نہایت کردہ بود با چند ہزار شتر فی نزد این شخص سپردہ است و این وجہ را از خزانہ بلخ

برداشتہ ہو تا جہنم کو آمدہ ہو کہ ان میں فقرہ من اطلع بدہ مشار الیہ را با غلام خود افرامز
 کہ حال اسپہ سالار ہرات ست بتا شغرفغان فرستادم کہ وجہ مذکور را ضبط نموده نزد من
 بیاورند مشار الیہم رفتہ با این پول کزات سالما مراجعت نمودند و فروگیر اول نوروز بود
 محض میست این روز حکم دادم شش ہزار زن و دختر ملت افغانستان را کہ در زمان
 وفات (امیر شیر علی خاں) تیرا کہ اسیر کردہ بودند آزاد نموده انہا را با تو امشاں تسلیم نمایند
 قبل از اجراء حکم (میر بابا خاں) فرستادہ پاسے مراجعہ نمودہ بین خود شاں گفتہ بودند
 چہاں عبدالرحمن خاں غفریب با انگلیسہا مشغول جنگ خواہ شد ہم گاہ در رہا نمودن
 این زنہاے عاجزہ سامحہ نمایم این قدر از خود گرفتاری خواہ داشت کہ پاسے از انہا
 نخواہد کرد و چند نفر از فرستادہ پاسے مرا کہ در این خصوص اصرار داشتہ اند بقتل رسانیدند
 یکے خود را بروخانہ انداختہ انہا چنین گمان کردہ بودند کہ در آب غرق شدہ است ولی
 مشار الیہ جان خود را کشیدہ لباس درویشی خود را بن رسانیدہ واقعات را اظہار داشت
 و نشین این فقرہ بے طاقت شدہ امیر بابا را با چند نفر از مشاورین او حبس نمودہ
 (میر محمد عمر) را حاکم فیض آباد و برادر او را حاکم رستاق مقرر داشتہ مجدداً حکم دادم
 اسیر پاسے مذکور را رہا نمایند و برادر پاسے عیال مرا ہم کردہ اشغنان مجہس بودند ہا نمایند
 تمام این اسیرے بیچارہ را نزد اقوام آنہا فرستادہ خدا را شکر گزارم کہ مرا قدرت داد
 از مات خود کمک نمایم

روز بعد وارد قندوز شدم عساکر آنجا یک دمہ و یک توپ بہمت و رو بہ من
 شلیک نمودہ زویدار من خیلے شغوف شدہ و ویست نہ صاحبے بہتہ را کہ دشمن
 بودند کہ غنیمت و زویدار من خیال کہ بہمت خوشنودی من آنہا را بقتل رسانند از اجازت
 داد و حکم دادم آنہا را رہا نمایند

بعد از گذشتہ وقت مشغول دیدن ماں توپخانہ ہوم شمشیر زدہ ہا شدم
 و پاسے پا پاسے من انداشت تعجب کردم کہ کیست اورا بہتہ و عساکر
 انہما در خاں پسہا ناظر میدہست کہ در متفقہ انہما من آن ہا ستارہ بیست
 اظہار داشت از کت نمود نمود بعد از آمدن ہا عساکر توپخانہ بہتہ حاصل و اسلحہ و جہاں
 تہمت شامیہا ش من بچاد خود مراجعت نمود و مشار الیہا تہت اسلحہ و جہاں تہمت

کاغذ سے آورہ ام و از کوہ (ہندو کش) کہ ورا بجا سر دی و برت زیاد بود عبور نموده ام
 مراسلہ مذکور را گرفته کشودم مضمونش بقرار ذیل است (دوست محترم من سردار عبدالرحمن خاں
 بعد از تبلیغات رسمیہ و آرزو مندی مرزہ سلامتی اطلاعا غایت افرا می شود کہ دولت انگلیس
 از استماع اینکه شما سلامتی دار وقتہ غن شدہ آید مشغوف ہستند خوشنود خواہن شدہ باشند شما
 از روسیہ بچہ مستحکم کت نمودہ اید و ارادہ خیالات شما چیست دوست شما کریفن صاحب
 چون اذل ایں مذاکرات من با دولت انگلیس بود خیال کردم صحیح نیست بدون مشورت
 با عساکر خودم جواب ایں مراسلہ را بدہم و از اشخاص مفسدہ ہمہ ششم کہ شاید بگویند سباب چینی دارم
 کہ ملکیت ہمارا با انگلیس ہا تسلیم نمایم و ایں فقرہ باعث تمامی من خواہد بود و نیز دانستم موافق
 بہست کہ دست کہ متوانم بفہم در باب مراد و ات خارج ملت من تا چہ اندازہ وقتہ از من خواہند داو
 لہذا ام رسالہ مذکور را باواز بلند بختہ لشکر خودم قرات نمودہ کہتم مشغوف خواہم شد
 اگر سر کردہ ہا در نوشتن جواب ایں مراسلہ با من معاونت نمایند زیرا کہ میخواہم بدون اینکه قبلاً
 با دوستان تازہ خود مشورت نمودہ باشم اقدام در کار سے بنمایم و از ہمہ شما خواہم شنیدم
 در نوشتن جواب ہمراہی نماید و در روزہ مہلت خواہند روز سوم تقریباً یک صد کاغذ نوشتہ
 نزد من آوردند مضمون بعضی از ایں قرار بود الے ملت انگلیس باید از مملکت با خارج شوہ
 یا شمارا بیرون خواہیم کرد یا جان خود را در سرائی کار خواہیم گذاشت دیگرے چنین نوشتہ
 بود (قبل از اینکه ہاشما مشغول مذاکرہ شویم باید غرامت خسارت و ضرر ہائیکہ با افغانستان ہا
 آورہ اید بر مید و دیگرے نوشتہ بود) باید صد کروڑ روپیہ غرامت خراب کردن توپ ہا
 و قلعات مارا بر مید و الا نخواہیم گذاشت یک نفر انگلیس زندہ برپا در برسد چنانچہ در زل
 سابق جنس کردیم ایک نفر از سر کردہ ہا نوشتہ بود الے افغان غدار شما ہندوستان اہکار و
 متصرف شدہ اید و حالاً خواہید افغانستان ما ہم ہمیں قسم ہندوستان ملحق نمایند
 تا وقتیکہ ترقہ یافتہ باشم و خارج خواہیم کرد بعد دولت دیگرے مثل دولت روس با ملحق خواہم
 کہ بجا افتد شما ہنگ نامیم خلاصہ تمام ایں مرز قرات را نزد من آوردند ہمہ را باواز بلند خواندم
 بعد از آن اظہار ششم من ہم ہوا سببہ در حضور ہاشما مینویسم ہاشما خیال نکنید قبلاً با کسی مشورت
 کردہ ام کاغذ و قلمے بہشتہ از خداوندے کہ پروردگار ہمہ مخلوقات ست مسئلت نمودم کہ
 من ایام نماید جواب مراد سے جو بیسم پس از آن در حضور ہفت ہزار نفر از افغان غدار ہا

بقرار ذیل نوشتہ امیں جانب سردار عبدالرحمن خاں بدوست محترم خود کریغین صاحب
نمائندہ دولت برطانیہ عظمیٰ سلام فراوان میرزا

از وصول رسالہ محبت آمیز شہاد از اینکہ شاہ المادہ اردقہ تخرین شدہ ام اظہار
فرمودہ بودید بشعوف گردیدیم و جواب سوائے کہ مرقوم داشتہ بود و کہ از رسیدن سہ ہفت ہفت
نمودہ ام اظہار میدارم کہ من اجازتہ (خبر الی کافان) فرمان فرما کے دولت بدوستی از
حرکت نمودہ ام و ارادہ من از این اقدام فقط اینست کہ در این پریشانی و آشکالات زیادہ
از ملت خود ہمراہی نمایم زیادہ و السلام مرا سلائے مذکور را با و از بلند بخت شما کر خودم فرست
نمودہ سوال کردم آیا جوابی کہ نوشتہ ام پسند وارید یا خیر جواب دادند ما سائیم تخت
فرمان شاہ بخت حفاظت ندیستہ ملک خود جنگ نمایم کے نیدانیم اساطین ہفت ہفت ہفت
مکالمہ کرد بعد از آن بخدا و رسول قسم یاد نمود اختیار کابل بن و اندک کہ ہر چہ سبب جانم
بنوسیم و صلے خود را سیا و چار بار بلند نمودہ گفتند این مراسلہ کہ نوشتہ ام جواب دہیست
و ہمہ ما باین جواب متفق ہستیم نوشتہ امیں جواب را پسندیدند مراسلہ مذکور را از ہفت ہفت ہفت
و اوم مشارالہ بعد از توقف چار روز از رقصہ و زب عازم کابل گردیدیم ہم ہفت ہفت ہفت
و چار یکا در حرکت بودیم و مناسبت پیغام شفاہی ہم بسا صاحب منصبان نگاہیں بقیہ کابل و ستاد
باین مضمون کہ من را چار یکا سے آیم کہ باشا قرار و کار ہا بدہم در راہ جادو و لاوا
کریغین صاحب مجدداً کاغذ کے بن نوشتہ سعی نمودہ ما و اوارو کابل رفتہ و ان سلطنت
افغانستان را بدست گیرم و راہ جاوی الثانی ۱۲۹۰ء جواب مراسلہ اور بقرار ذیل نوشتہ
دوست عزیز من از دولت انگلیس امید زیادہ داشتہ و ارم و دوستی شما تہ بہ تہ
اندازہ خیالات مرا بینما و شما از عادات اہل افغانستان بخوبی مطلعید و با شہر و
یک شخص تا زمانیکہ با وطن با شہر کہ بہت بہبودی آنها مذکرہ بینما و شہر
نہ خواہند قبل از اینکہ من اجازتہ بدہند عازم کابل شوم جواب سوالات

بقرار ذیل است *

۱- حدود مالک من تا کجا خواہ بود *

۲- آیا قند ہار بر داخل مالک مذکور خواہ بود *

۳- آیا یک نفر قزلباش یا انگلیس را افغانستان خواہ ماند *

شده است غیر از محالات بشک و سبب که تصرف خود دولت انگلیس خواهد بود علی مذاور است
 انگلیس در این مسائل در باب قرار داد حدود مغربی و شمالی افغانستان که با امیر سابق
 (محمد یعقوب خاں) داده است نمی تواند تجدید مذاکره ای با شما بنماید این مستثنیات
 دولت انگلیس مایل است که شما اقتدار کامل و بسیط خود را بر افغانستان چنانچه قبلاً امر
 خانوادہ شما داشته اند مستحکم نماید و در تصرف هر است دولت نمیتواند شما را مطمئن بداند
 از اقداماتی که خودتان خواسته باشید بوسیله نفوذ تصرف نمودن هر آنکه بعمل آورید دولت
 مشارالیه مانع نمی نهد و دولت انگلیس نمی تواند در امور آن داخل این ملک باشد تا آنکه
 و این بار اسم از شما نمی خواهند که سفیر کی انگلیس باشد و هیچ یک از افغانستان اجازه اقامت
 و رسیدن بکجاست سهولت مراد و ات متعارف و دوستستانند این دولت هم بجز این
 مصلحت نخواهد بود که بر حسب قرار داد یک نفر وکیل مسلمان از جانب دولت انگلیس
 اقامت نماید یک هفته بعد جواب مختصره نوشتم ولی در باب خبری و آخرین وقت دولت
 افغانستان را نمی نشدم باین دلیل که قند از خانوادہ سلطنت افغانستان بداند
 بدون هیچ شریک افغانستان بقتدر خواهد بود و توکل بر خدا خواهد کرد که مستحکم
 داخل و بیاریک شدم از اینکه تعداد زیاد از غازی با و در سرزمین می شود و مسکن
 مضطرب بودند سردار پاسه محال که درستان کابل و شما کسی که با غلبت انگلیس
 می جنگیدند هر روزه آمدن بن ملحق گردیده هم عهد میشدند و شما میگردیدند و شما
 بوسیله مراسلات یا بوسیله دیگر با من مراد و ات داشته اند جاسوسها در میان
 و او اند که صاحب منصبها انگلیس در باب خیالات من نسبت با شما میگوید و ما شما را
 شک و اطمینان بر دارا و سر کرده پاسه ظوایف افغانستان که همان بودند و چای
 مراد و ات با شما می افغانستان پذیرفتند و هم مراد و ات غلبه نمود و در روز شصت و دو
 خداوند ملکات آنرا بدست حکمران اسلامی خود شما را داده است که فایده
 در میان و اتان بین و اتان بچشمه نقد و شکر و نصیب شماست
 افغانستان امارت و اطمینان نمود و اطمینان فرمایید که در این
 مراد و اتان بین شما را بجایه ساند و آنکه که شما را در این دولت انگلیس
 اند و آن فایده بنیستان و اتان در اتان حضرت ملک افغانستان امیر طریقی

ہندوستان مشغوف ہستند کہ اعلان نمایند سردار عبدالرحمن خاں توبہ امیر عظیم مرحوم دامیر
دوست محمد خاں) را بامارت افغانستان می شناسیم و این فقرہ بجمت دولت انگلیس
خوشنودی است کہ طوائف سرکرده ہائے آنها شخص شمار سے از خالوادہ بارکراٹی کہ در
شجاع معروف و مجرب عاقلے میباشد انتخاب نمود و اند خیالات امیر عظیم الیہ نسبت بدولت
انگلیس با ہمتا در جہ دوستی است و تا زمانیکہ حکومتش ظاہر و در کاین خیالات در قلبش زندہ
ہماد و دولت انگلیس با و خواہد رسید و بہترین وضعی کہ دوستی نمود نسبت دولت انگلیس
ثابت نماید این خواہد بود کہ بارکراٹی سے خودش کہ با خدمت نمودہ اند بطور رفاقت سلوک نماید
و در ہمین ماہ شعبان ۱۲۸۰ لکراٹا از یلہ بصاحب نصاباں انگلیس مقیم کابل خبر رسید کہ لشکر
انگلیس شکست سختی از دست (سردار محمد ایوب خاں) در میوند خورودہ اند از شنیدن
این حروفہ کریفن صاحب بلا و رنگ سوار شدہ با یکدستہ مختصرے از سوار بارہ وقتہ کہ تقریباً
بقاصاہ چار فرسخ از کابل واقع است آمد کہ ملاقات نمودہ در باب حرکات آیتہ خودشان
مذاکرات نمایند سر روزہ را این مجلس طول کشید من از کریفن صاحب خواہش نمودم قرار
دادہ کہ با یکدیگر وادہ ایم نوشتہ بمن بد کہ با اسے ملکیت خود بنام مشار الیہ کاغذ دل
بمن تسلیم نمود حضرت مستطاب فرمان فرما سے ہندوستان از شنیدن این خبر مشغوف
ہستند کہ حضرت والا سے شکار موجب دعوت دولت بھیہ انگلیس بطرف کابل روانہ شدہ
لہذا نظر خیالات و وسعتا نہ کہ حضرت والا سے شمارا حرکت است و بہما حلقہ فواید یکبارہ
دولت متعلقہ تخت اقتدار شمایید سرداراں والا سے این ملکیت خواہد شد دولت انگلیس
والا سے شمارا بہت امارت افغانستان می شناسد و از طرف فرمان فرما سے ہندوستان
اجازتہ دارم کہ حضرت والا سے شمارا مطلع نمایم کہ دولت انگلیس میل ندارد و در امور
داخلہ حکومت و لایہ حقہ کہ در تصرف شما میباشد داخلہ نماید و شمارا یک نفر انگلیس بہت
سفارتہ و بیج جلیہ داخلہ ملکیت مذکور اقامت بہشتہ باشد شلے بجمت دولت
مراہ و ات متعارفہ و دوستانہ چنانچہ بین دو ملکیت بجوار باید برقرار باشد قرین مصلحت
خواہد بود یک نفر وکیل مسلمان از جانب دولت انگلیس بموجب قرار داد در کابل اقامت
نماید حضرت والا سے شمارا خواہش نمودہ اند کہ خیالات و مقصد دولت انگلیس را در باب
حکمران کابل بہت بدول خارج بجمت اطلاع شما کتبہ قوم شود فرمان فرما سے ہندوستان

من اجازه داده اند که شما اظهار بدارم از آنجا یک دولت انگلیس قبول نمیکند و دل خارجه
 در افغانستان حق مداخله داشته باشند و نیز دولت ایران و دولت روس قول داده اند که از
 مداخله نمودن و امورات افغانستان اعتراض نمایند و واضح است که حضرت والا سے شما نمیتوانید
 غیر از دولت انگلیس با دیگر دولت خارجه روابط پرتسبکی داشته باشید و اگر احدی از دولتها
 خارجه خواسته باشند در افغانستان دخالت نمایند و مداخله مذکور منجر بتجاوزات و بملکات حضرت
 والا سے شما گردد در آن صورت دولت انگلیس حاضر خواهد بود و باندازه و طریقیکه لازم بداند بجهت
 دفاع مداخله مذکور از شما کمک نماید مشروط بر اینکه حضرت والا سے شما در باب روابط خارجه خود
 حسب مصلحت دولت انگلیس صادقانه رفتار نمایید اگر چنین صاحب از من خواهش کرد
 قبل از اینکه صاحب منصبان انگلیس از کابل حرکت نمایند من بکابل رفته با آنها وداع نمایم و
 نیز خواهش نمودم تهیه لازم بجهت حفاظت آنها بعمل بیاورم و تهیه آذوقه بجهت عساکر انگلیسی
 که قسمتی بارجنرال رابرتس بقندهار و قسمتی بادیو و نالد استیوارت بپشاور میرفتند نمایم
 در این فقره قبول کردم که هر چه ممکن باشد کوتاهی ننمایم و برای حفاظت انگلیسها تا سرحد قسمیکه
 ممکن بود حفاظت جمیع وطنیان و ادم و بمشارالیه گفتم خیال من اینست در جنرال رابرتس بهتر بود
 که ممکن باشد روانه قندهار شود بعد از حرکت او بکابل رفته از جنرال استیوارت وداع خویم
 نمود و در اوایل ماه رمضان ۱۲۹۰ هجری جنرال رابرتس از کابل بادیو و عساکر انگلیس اعزام قندهار
 گردید و سرور محمد عزیز خاں اسپهبد و رئیس الدین خاں را با چند نفر مامورین دیگر که بالشکر
 جنرال رابرتس اقامت قندهار میرفتند مقرر نمودم مواظبت نمایند مردم و زمین را با اینها مخالفت ننمایند
 و آذوقه بجهت خودشان و مالهای آنها برسانند طوایف بین راه احکام مرا که مامورین من با آنها
 رأیه داشتند طاعت کرده و در راه هیچ نمگیرند و اگر نمیدانند از جنرال رابرتس سالماً و اوقندهار
 شد و ایوب خاں در آوانه زنجان مشک مشک است که در راه بطریقهای فرار نمود و سرور و اهل
 استیوارت او که یقین صاحب هم از اشیاء پوس و زایل منساج شسته و پاره شده اند
 چند دقیقه قبل از حرکت شان منته با آنها وداع نمودم و باز در وقت دقیقه مجلسی که در قندهار
 رماند من مابعد ملاقات با دوستانه بود و بین مذکوران من و سرور و ایوب از توپخانه
 افغانستان که در این وقت در اشیاء پورا موجود بود بین تسلیم نمایند و نیز تقاضای بانه و ملک و پیر
 که انگلیسها از بابت مالیات ملک و زمینان توقیف نمودنشان اخذ کرده و بدین فساد و تشویش

ساختن استحکامات رسانیدہ بودند پس بمنزہ و نیز آنکہ قلعبجات تازہ و را کہ انگلیسہا و کابل
ساختہ بودند خراب نمایند پس قسم پنجہ در جنگ ثانوی و و خالت انگلیسہا و کابل ساختہ بودند
خراب نمایند و افغانستان مان جنگ بانتقام رسید مجتہد و تحت و عزمان سلطنت افغانستان کہ از
روئے حسب مذہب استحقاق آنرا ششم بتصرف من آمد و اہلے افغانستان از این معنی
کہ مملکت آنہا بدست پادشاہ اسلامی خود شاہ آمدہ خوشنود بودند من ہم خداوند را شکر می نمودم
کہ این خدمت را من بر جمیع فرمودہ و تقویت دادہ است کہ اہلے وطن خود را از صدمہ بلای کہ
از حالت مغشوشہ مملکت آنہا میرسد بر ما نهم پس از این مشغول انتظامات و امنیت و ترقی
مملکت خود گردیدیم و کار آسانی نبود

فصل ششم

در باب انتظامات امورات سلطنتی

پس از جلوس بہ تخت سلطنت افغانستان و حرکت انگلیسہا از کابل بپنجہ خود
بر کاب ترقی مملکت و انتظامات امور سلطنتی نہادہ و در ہر شہرے کہ در این وقت تحت حکمرانی
من بودہ امورینے کہ حالابیان یہ نامیم مقررہ شدہ و شہر ہلے بزرگ و معتناہ اشخاص
خیلے با کفایت و قابلیت را مقرر نمودم و در شہر ہلے کو چاکتر کہ کار ہا بالشتہ بکتر بود اشخاص
با کفایت متوسطہ امور کروم و این امورین بقرار ذیل :-

یک نفر حاکم بامنتی و اجزاء - یک نفر قاضی با یک نفر مفتی - یک نفر کووال ^{جمعیت} _{را}
پلیس اجزاء ادارہ را ہداری یعنی پاسپرد - آوارہ تجارتی با اجزاء مجلس تجارتی ادارہ
مالیاتی و دخل و خرج و لایست و ادارہ کرک قوائے عسکریہ کہ بحمت حفاظت مملکت
لازم بود احکامات بہ تمام رؤساء طوائف ولایات فرستادہ آنہا را تحریک نمودم کہ
مملکت را بحالت امنیت نگاہ دارند و اہلے وطن اتباع این مملکت بطور مہربانی سبک
نمایند و اگر این قسم رفتار کنند و عرض توقع رفتار محبتانہ و انعامات و الطاف ملوکانہ از من
داشتہ باشند و در آخر کلام بآئنا طہیان دادم کہ اراوہ و خیالات من نسبت بہ منہ شما

مجتبانه و رؤفانه است و راین وقت عیال و دوپسر خود را بیسبب استخاں (در انصراف خاں)
 را که در روسیه گذرشته بودیم بانو کریمه محرم خود که نزد آستانه شاد بودیم طلبیدم و نیز اقوام
 خورا که در قندار بودند حاضر کردم و در ماه ذی الحجۃ الحرام ۱۲۹۹ شمس الخاں دیگرے کے دفتر ملا
 عتیق اللہ صاحب جزا و مالدش یکے از اقوام من بودند ترویج نمودم (میں ترویج تو بیعت و
 در خانہ عموم (سردار محمد یوسف خاں) فراہم آمد کو چاکترین اولاد من (محمد عمر جان) از ابطن
 این منکوحہ است و بدت قلیلے تمام خانوادہ و عیال و مادر و خواہر و پسر با ہم کہ سالہاست
 مراندریدہ بودند ہمہ یکجا نزد من جمع شدند شکر خدا را بجا آوریم کہ این نعمت اقبال را بعد از اینکه
 تقریباً دو از وہ سال آورده بودیم و زحمات زیاد و صدقات زیاد دیدہ بودیم باز رانی و مسودہ
 چوں ملکات حالت یا غمی گری ظاہر بود و با سوسہا و مفتشاہے غفیانہ مقرر و ششم
 کہ ہر چہ بین مردم واقع میشود بین راپوت نمایند باین قسم با اہل کثیر و انسانی را کہ وفادار و
 دوست بودند و با اینہا بعد از ہر اقامتی سلوک نمودم و لے اثخانیکہ خیالات خصمانہ
 داشتند و محرک فتنہ و فساد بودند کاملاً سیاست نمودم ملا با سے تعصب رئیس کہش کہ
 بانوادہ دشیر علی خاں استوئی جوانخواہی داشتند سر علاقہ و بہترین تقصیر ہا بودند و اینہا بہ سب
 حرکات خود شاں رنار نمودم بعضے از انہا از منکات بتیب کرد و بعضے بہت حرکات
 ناشایستہ خود شاں بہترین سیاست با رعیت نمودہ تہذیب اہل قلات بکلی مصروف کردہ بودم
 تمام ماسلات را بدست خود منو ششم زیرا کہ در این کار بدیگے بہ اعتبار اند ششم
 و وقت و نیلے ہمیت داشت کہ محتاج بہ توجہ خاص بود و این توجہ

مخصوص خود را بہ منسب کا میکر و ہر

نقشہ اول در بیان کہ پان لقاہ بہت خوب است و بہت شایع و یادگار است و بہت خوب است
 نقضہ دوم این بود کہ ہر کس کہ بہت شایع و یادگار است و بہت خوب است

و وقتہ اول بین تمام مردم در اہل قلات بہت شایع و یادگار است و بہت خوب است
 نقضہ سکہ میزنند و بہت شایع و یادگار است و بہت خوب است و بہت شایع و یادگار است
 زبان بہاں مضع کہ در قلات بہت شایع و یادگار است و بہت خوب است و بہت شایع و یادگار است
 در این باب کہ ملا نذاکرہ خواہم نمود و دولت انجمن پس بہت شایع و یادگار است و بہت خوب است
 سکہ شدہ ہو و من حکم دوم کہ این پول نائب نمودہ بہت شایع و یادگار است و بہت خوب است

روپیہ کابل سکے نمایند و نیز بامورین خود حکم و اوم کہ نقرہ از ولایت خود خریدہ و آب نمودہ
 مس زیادہ و خل کردہ روپیہ سکے بزنند باین قسم منفعت حاصل نمودم و علاوہ باین حکم و اوم
 مبالغہ را کہ در زمان حکومت سابقہ مردم قرض گرفتہ بودند یا تاراج کردہ بودند بجز آنکہ مسترد
 دارند و نیز مبالغہ دیگر را کہ دولت افغانستان بجهت مخارج رسمہ بآنها داده بود پس بدین
 زیر کہ این مبلغ ہارا بتصرف خود نگاہ داشتہ بمصارف دیگر رسانیدہ بودند بعد از این اعلان
 عمومی اکثر مردم پولہائے کہ دیون بودند مسترد داشتند و بجهت اینکہ بقیہ پول ہارا بشخصیکہ
 نمیخواستند مسترد دارند وصول نمایم مامورین مقرر داشتہ بآنها دستور العمل و اوم کہ مقرضین را
 مجبور نمایند قرض خود را بدیند و نیز محاسبین را مقرر داشتہ محاسبات را ملاحظہ نمایند و مبالغہ
 کنند تمام مالیاتے کہ در محل باقی ماندہ وصول شود بجهت اینکہ مملکت را از مخاطرہ اغتشاش
 جنگ محفوظ بدارم حکم و اوم و خایر حربیہ و آذوقہ بقدر کفایت جمع نمایند و مال بجهت حل
 نقل بنہ اقبیاع کنند و نیز چیزیکہ متعلق بکساکر است مرتب نمایند باین قسم بجهت اقبیاع کہ
 بغتہ حادث شود حاضر بودم و بجهت پیش رفتہ اشکال ثانوی چنانچہ قبلاً بیان داشتہ
 ام یعنی عدم ادویات حربیہ ہر قدر کارگر ممکن بود فراہم آوردم کہ تفنگ ہسازند و توپ کلولہ
 بریزند و فشنگ بادرست ہسازند چرا کہ در مملکت افغانستان ماشین نبود و لے کارخانہ
 دستی کہ جہدم تحت ریاست پدرم و نظارت خودم دایر کردہ بود چنانچہ قبلاً در این کتاب
 مذکور داشتہ ام ہنوز ہم در کابل دایر بود و لے جزئی بودند چون حالت کارخانہ مخشوش شدہ
 بود آنہارا مجدداً مرتب نمودہ وسعت و اوم و نیز بامورین خود حکم و اوم ہر قدر ادویات حربیہ
 کہ بتوانند از اہل مملکت کہ اسلحہ و قورخانہ تاراج کردہ بودند یا بجهت فروش ذخیرہ داشتند
 اقبیاع نمایند باین طور بعد از مدت قلیلی کہ لازم شد جنگ را با یوب خاں بروم پانزدہ
 ہزار کلولہ نارنجاک اگرچہ تا اندازہ معیوب رہنمایع شدہ بود اقبیاع نمودم و نیز اسلحہ و آلات
 حربیہ ہم بہین شسم تحصیل نمودم باین تہیز بجهت مملکت خیلے نافع ثابت شد بجهت غول انتخاب
 نمودن چند نفر صاحب منصب نظامی متنازعاً کہ رشیر علی خاں، متوفی گردیدم و نیز
 تمام صاحب منصب ہائے را کہ تحت حکم من قبل از غارت شدن خدمت کردہ بودند حاضر نمودہ
 باین قسم اشکر زیاد رقمی و رمدت قلیلی تشکیل و اوم رسم قدیم را کہ در زمان اشیر علی خاں
 متوفی مروج بود کہ عتفا سرباز میگردند متروک نمودہ قرار و اوم ہر کس مال داخل شدن

نظام و مایل خدمت نظام باشند میل خود قبول خدمت نماید و در ہر محلے محکمہ و بھت ہر فوج
مہینہ خانہ مفتوح و دایر نمودم کہ سر باز ہا۔ بریض و زخمی را معالجہ نمایند و نیز مکاتب تدریس سر باز ہا
دایر کردم بھت حفاظت مسافریں مستحفظین در راہ ہا مقرر نمودم و تجارت ملکات خود اطمینان دادم
کہ بدون بیم در راہ ہا عبور و مرور نمایند و ہر گونہ تشوہیات بانہا نمودم کہ دخول و خروج مال
التجارۃ را ترقی بدہند مہندسین دولتی را مقرر داشتم کہ راہ ہا را بسازند و کاروان را بانہا نمایند
و ہر قسم انتظامات لازم بھت راحت و حفاظت مسافریں فراہم کنند تا مردم دفعہ بحال
در امنیت باشند نمیتوانم مفصلاً شرح بدہم فقرات مختلفہ را کہ در شروع سلطنتم توجہ خود را
بانہا معطوف داشتم بھت اینکہ حکومت ملکات تحت قواعد صحیحی بیاید *

قصہ ذیل حالت دولت و ادارات لازمہ آن را کہ قبل از من موجود بودہ توضیح مینماید *
شخصے بچند نفر مستاجر اجازۃ داد کہ باغی بھت او بسازند پول مساعد ہم بانہا داد ہا یک
شرط کہ باغ را تا فلاں تاریخ با تمام ہر سائنہ مستاجرین پول را بمصرف خود رسانیدہ از باغ
بکلی فراموش داشتند بموجب قرار داد سر موعدا تمام کار بموجب اطلاع دادند حاضر ست
و او را ہر یک قطعہ زمین بیاضی بردند موجد گرفت در این زمین ہر پنج اشجارے دیدہ نہ شد
جواب دادند بغیر اشجار دیگر ہمہ چیز تمام ست موجد گفت بھت شہرب نمودن باغ جو نے
نیست جواب دادند غیر از مجرای آب ہمہ کار ہا را تمام نمود و ایہ موجد گفت دیوار با طرف
باغ نیست کہ اشجار را از خرابی محفوظ بدارد و تا ما لما خواب نمایند مستاجرین جواب قبل دادند
کہ قطعہ دیوار باقی ماندہ کہ کارش تمام شد و موجد گرفت زمین بنور ششم ہم نشدہ است ہماں
جواب دادند کہ دیگر ہمہ کار ہا را کردہ اند نقطہ ششم ماندہ *

دولت افغانستان بعینہ ہماں حالت را داشت کہ ہمہ چیز خانہ بودہ لے ہر
ازم بودہ و موجود داشت نہانیکہ مشغول ترتیب امور ات کابل و سرحدات شمالی جنوبی

ہو و مہر و اعیانہ خاں شوخی را بحکومت بدخشان فرستادم و
سحاق خاں را با اسرار عبدالقدوس خاں فرمان فرماست کہ ہماں ہر دو نام کہ سرحد
شمالی و مغربی افغانستان را مواظبت نمودہ بہ سبب دستور العمل خودم رفتار نمایند و
جنوبی شمالی افغانستان بقوت انگیزہ ہا بود کہ اسرار شیخ علی خاں را والے قند ہار مقرر کردہ
بودند و خود انگیزہ بہ قند ہار بودند و لے بعد از چند سہ انگیزہ ہا والے مذکور را از

قندھار بکار پی فرستادہ با دستگیر و او را در آخر جمادی الاولیٰ ۱۲۹۵ شمس ۱۲۹۵ شمس قندھار را
تخلیه نمودہ بتصرف من و او را بعد از آنجا را ہم یکھ از ولایت مملکت خود محسوب نمودم تا باینکہ
میتوانم ہمچو ہما تیکہ باعث بتعیید و اے شیر علی خاں از قندھار بحکم انگلیسہا گردیدہ چہ بود
تقریر فرمایست :-

۱۔ محمد ایوب خاں تہیہ لایمہ و دربارہ ویدہ و قولے حریت زیادتی جمع آور می کردہ بود کہ
بقندھار حملہ نماید و ولے شیر علی خاں قوہ مکفی نہ داشت کہ با ایوب خاں مقابلہ نماید زیرا کہ قبلاً
بغالفت ایوب خاں جنگ کردہ بود کہ قوتی و ظاہرستہ بودہ

۲۔ خیالات باہلے قندھار عموماً سایر جماعت اسلامی نسبت بواسلے نہ کو محبت و انوار
و مشارایہ خیلے نامطبوع مردم واقع شدہ بود و ہمیشہ ہم داشت کہ شورشی برپا شود و در محاط
کشتہ شدن بودہ

۳۔ من ہم قرارے در باب مجرا بودن قندھار از افغانستان ندادہ بودم و این کار را
بعضاً ہم شتہ قندھار را خانہ اجارہ سے خود و پاسے تحت بعضے از حکمرانہا سے سابق مملکت
خود میداشتیم ولے در این موقع کہ انگلیسہا از من خواہش کردند شہر مذکور را تصرف شوم و صورتیکہ
تروید زیادہ تسامح داشتیم قبول کردم از یک طرف حالت خود را و قبول نمودن قندھار و چار
اشکالات میدیدم باین سبب کہ میداشتیم بدون اینکه ایوب خاں مرا فرصت تہیہ بخت حفاظت
آنجا و بد جعفر ست بقندھار حملہ نماید نیز میداشتیم چوں کہ بل ہنوز در حالت انقلاب است
و اگر بہت جنگیدن با ایوب خاں و قندھار از قبیل حرکت نمایم لابد تا چند ماہ از کابل دور
خواہم بود و در زمان غیبت من بخت کابل مخاطرات فراہم خواہد آمد از طرف دیگر سلطنت
افغانستان بدون داشتن قندھار مثل مورقے بود کہ بینی بیشتر با شہر اسیل قلم کہ در دہ
ندارد و من شخصے نبودم کہ در انظار ملت خود و جوں و کم جرات خود را جاوہ و ہم با چنین نہایم
از مخاطرات تصرف شدن پلے تحت اجداد خودم ترس و نییے دارم فوائد و ضررہ پاسے
ہوئی را سنجیدہ در این شتم کہ مخاطرات زیادہ در پیش دارم با وجود این علی الرسم توکل خدا
نمودہ قندھار را قبول کردم و در سر وار با شتم خاں را بحکومت آنجا فرستادم

فصل ہفتم

الحاق ہرات بسطنت افغانستان

قبلاً اظہار دہشتہ ام وقتے بر تخت کابل جلوس نموده ام ابداً راحت نہ شدم و بکس و و چا
اشکالات گوناگون بودم حالاً نخستین جنگ سخت من مخالفت اقوام و رعایا و اہالی و علم شروع
گروید ہنوز بخوبی در کابل متکلم نشدہ بودم و وصحت تہیہ نظامی لمردہ بودم کہ مجبور بہ فتح جنگ
شدم بعد از اینکہ زخمی و زخمی خاں از انگلیسہا شکست خورد و ہرات را متصرف ہو از ہماں
روزیکہ شکست خوردہ بود اوقات نمود را صرف تہیہ جنگ میداشت جمعیت خیلے زیاد
جمع نمودہ از ہرات بطرف قندہار روانہ شد چنانچہ قبلاً بیان داشتہ ام این مخاطبہ نظم بود
لابد بودم از اینکہ دو چار آں نشوم بچشمے چیز با برائے محمد ایوب خاں بود کہ ہر آنہا احاطات
من نہایت داشت مشارالہ ادوات حربیہ و اسلحہ بہتر و لشکر بیشتر از من داشت بر علامہ
مالا ہاسہ جابل مخالفت من اعلان جہاد دادہ بودند و این کما بہجت پیش رفت محمد یونس خاں
خیلے زیاد بود اینہا میگفتند دوست انگلیسہا ہستم و حریفہ من غازی میباشند محمد ایوب خاں
دوازدم ہزار سوار تربیت شد و تحت حکم صاحب منصبہاے فریل با خود داشت :-

سین علی خاں سپاہی - نائب حفیظ اللہ خاں نائب سالار جنرال تاج محمد خاں
ارسلان خاں علیجانی - سردار محمد حسن خاں - سردار عبداللہ خاں پسر سردار سلطان جان
محمد عظیم خاں - سردار احمد علی خاں پسر سردار محمد علی خاں - نور خاں - سردار عبدالسلام خاں
قندہاری - قاضی عبدالسلام پسر قاضی محمد سعید - محمد ایوب خاں مہرست جان لہ شہزادہ
خاں - ابو خوش دل خاں پسر شیر دل خاں - زین الدین - بلزور - ات - دہشتہ

شمس الدین خاں - واد ہاشم خاں کہ از جانب من نکست قندہار
بقابلہ لشکر محمد ایوب خاں مامور نموندہ اعلام تہیہ خاں - سرچندار سردار خان
پسر سردار خوش دل خاں قندہاری - قاضی سعید الدین خاں کہ علامہ احمد ان ہرات میباش
این شخص با ہفت فوج نظام پیادہ و دو باطنی توپ خانہ و چہار فوج سوارہ نظام بہت

سوار و الایتی و ہفت فوج پیادہ روئیف بطرف شہمن روانہ شدند و روانہ خربہ ۲۹
محل موسوم بہ بکارین متصل (کرشک) متلاقی شدہ جنگ سختی واقع شد بدو آثار فتح بطرف
لشکر قندہار کہ خیلے شجاعانہ میجنگیدند ظاہر بود تقریباً تمام لشکر سوارہ (ایوب خاں) شکست
خورده عقب نشستی و باطراف پراگندہ شدہ بودند فقط ہشتاد نفر دوسائے سر کردہ ہلے لشکر
(محمد ایوب خاں) بادرست قلیلے از ہمراہان خود شان در میدان جنگ باقی ماندہ بودند این
اشخاص خیال کردند بجمہت آنہا امکان ندارد عقب نشستی جان خود را بسلامت بدر برند زیرا کہ
تمام لشکر آنہا متفرق شدہ بود لہذا ملتفت شدند بہتر است بعوض در فرار گشتہ شوند شجاعانہ
جنگ نمایند تا گشتہ شوند بنا بر این ہمہ آنہا متفقاً بقلب لشکر قندہار حملہ سختی برودہ مستقیماً
بطرف سپہ سالار و سعید الدین خاں رفتہ و اینہا از مشتے صاحب منصبان دایہ شکست
خورده بطرف شہر قندہار فرار نمودند از لشکر (محمد ایوب خاں) (سوار عبد اللہ خاں) و چند نفر
صاحب منصب دیگر و این جنگ گشتہ شوند و محمد ایوب خاں آمدہ بدون مخالفت و جنگی نہ
قندہار را تصرف نمود صاحب منصبان من (ہاشم خاں) و (غلام حیدر خاں) بطرف کلات
غلیجانی فرار نمودند و سوار محمد حسن خاں بطرف مکہ فرار نمود و سوار شمس الدین خاں و قندہار
بمسجد خرقہ متخصن شد (محمد ایوب خاں) بشار الیہ وعدہ داد کہ اگر از خرقہ شریف بیرون آید
در امان خواہد بود ہمینکہ بیرون آمد اورا بزیر چوب انداخت پس از رسیدن خبر این شکست مجبور
شد خودم غارم قندہار شوم پسر بزرگ خود (حبیب اللہ خاں) را حاکم شہر کابل و دیوانہ خاں
سپہ سالار را بسر کردہ گی لشکر مقرر نمودہ روانہ شد تقریباً دو ہزار نفر لشکر با صاحب
منصبان ذیل با خود و اتم غلام حیدر خاں چرخ سپہ سالار کہ حالانوت شدہ است (فرامرز
خاں سپہ سالار کہ حالاً در ہرات ست) غلام حیدر خاں طوخی صاحب منصبان دیگر ہم بودند
کہ نوشتن اسمی آنہا لزوم ندارد و تقریباً دو ہزار نفر از ہائے طوخی و اندرہ و طوایف
دیگر در راہ قندہار بمخالفت لشکر ایوب خاں کہ تعداد آنہا تقریباً بیست ہزار بود با من ملحق شدند
چندین نفر از ملا با فتولے مذہبی را مہر کردہ بودند کہ امیر عبدالرحمن خاں کافر ست زیرا کہ نائب
انگلیس میباشند بعضی اشخاص میگویند محمد ایوب خاں این ملا ہا را مجبور کردہ بود بر خلاف
میل شاں این فتولے را مہر نمایند خلاصہ بعد از مسافرت عاجلانہ پسند روز بقلعہ موسوم بہ (تموچیان)
کہ تقریباً یک فرسخ از قندہار فاصلہ ست رسیدم (محمد ایوب خاں) از اردوے خود کہ در محل موسوم

بخیل ملا علم پنج فرسخے قندہار بود حرکت نموده بسکر شہر قندہار حقیقت شست و در آخر رمضان
۱۲۹۸ هجری و لشکر در شہر کتہ قندہار مقابل شدند بسبب چند فقرہ اشتباہا تیکہ قبل از شروع جنگ
محمد ایوب خاں (کرده بود لشکر او تائیک در جہد دل خود را باخته بودند۔

اولاً از شہر قندہار ابد آبیر وں نیامد کہ از لشکر من جلو گیری نماید و بعضی اینکہ خودش
من حملہ نماید موقع حملہ را من واد و از این کار کم جرأتے خود را بلشکر خود ظاہر نمود۔
ثانیاً اشتباہاتش این بود کہ شہر قندہار را خالی نگذاشت۔
ثالثاً از قلمہ بخیل ملا علم عقب نشسته۔

رابعاً از بد جنگ تا خاتمہ خودش در جنگ حاضر نبود و جنگ طرز سے گویہ
پہل زمینہ کہ نیم میل از اردو دور بود ملاحظہ میکرد ہمہ این اقدامات کسی بود لشکر یا لش
دل خود را باز نہ چہرا کہ با ننا ظاہر داشت خودش از داخل شدن در جنگ بیتہ سده۔
خامساً ہفت ہزار سوار از لشکر خود را عقب کورد مذکور پناہاں کردہ بود تا در موقعیکہ
جنگ خوب مشتعل شود بلشکر سوارہ خود حکم بورش بد بدو لے مشارالہ این قدر ترسیدہ بود
کہ لشکر سوارہ نہورا بکلی فراموش کردہ بود کہ از شروع جنگ تا آخر هیچ موقع جنگیدن بہت
آنا و اہم نیامد و حقیقت این لشکر سوارہ در ظرف تمام مدت جنگ عقب کورد بود و خودش
یکم تر سیدان نیامد کہ لشکر خود را دلدار می بدہد با وجود این بعضی از صاحب شہر ہما سے و لہ
سرا از ہاے جنگجوے او خیل خوب جنگیدن توپ خانہ ہم کہ با اے کہ ہ قندہار کوندہ و طبع خیل
سختی منظم بودند خیل خوب از عمدہ کار برآمد تا دو ساعت کامل جناب خیل ہستہ و ہستہ
و معلوم نبود نتیجہ با کدام طرف خواہد بود لشکر من از طرف یہیں و لہا شروع حلقہ شستہ شستہ
و لے قلب لشکر کہ خود را نجا بود و یک ہزار نفر سہ ہزار فوج نہادہ خود ہم بکلیہ مرعات ہستہ
حاضر ہون من قوت قلب شستہ شستہ خودی جنگیدن این قوت ہستہ و ہستہ و ہستہ و ہستہ
من ہم بہت جنگ جلو رفتہ با من فقط یک ہفتہ ہستہ باقی ماندہ بود و در این ہفتہ ہستہ
رفتہ بودیم آٹا ضعف بر شہر و محمد ایوب خاں ظاہر کردید و چہد فوج را ہستہ
شکست خوردن و در کر شک رہتہ ایوب خاں سلام کردہ بود و ہستہ ہستہ ہستہ
سلطنت من سیم تمام لشکر تربیت شدہ این ہستہ ہستہ ہستہ ہستہ ہستہ ہستہ ہستہ
دیگر غلبہ دارد و طرف ضعیف را گذاشتہ بطرف قوی یعنی مے شہر علی ہذا این چہا ہستہ

ہینکہ دیدند آثار فتح بطرف من ظاہر است تفنگہاے خود را بر گروایند و بطرف دستہ از لشکر
من بسختی جنگی کردند شلیک نمودند از طرف دیگر ہینکہ لشکر من چنین دیدند پیش رفتہ با توپ ہا
و تفنگہاے خود کا ملا بطرف دشمن شلیک کردند لشکر دشمن باطراف پراگندہ شدہ (محمد ایوب خاں)
شکست خوردہ بطرف ہرات فرار نمود و قتیکہ از کابل عازم قندہار میشدم (سردار عبدالقدوس خاں)
دستور العمل دادہ بودم کہ از ترکستان ہرات برو و چوں خیال دہشتم کہ (محمد ایوب خاں) بقینا
ہرات را بطور مکنفی محفوظ نگذاشتہ است لہذا عبدالقدوس خاں (با چہار صد سوارہ نظام و
چہار صد سرباز نظام و دو عرادہ توپ کوہی فوراً ہرات حملہ بر ولوی نائب (خوش دل خاں) کہ
(محمد ایوب خاں) اورا بجمت محافظت ہرات گذاشتہ بود و دستہ قلیلے را از ہرات فرستاد
کہ از لشکر من در راہ جلو گیری نماید و لے لشکرش شکست خوردہ عساکر من ہرات رسیدند
لوی نائب جرات اینکہ از شبہ بیرون آمدہ در جنگ شامل شود نہاشت تدبیرش ایس بود کہ بہر
چند نفر سربازے را خارج از شہر ہرات میفرستاد کہ با عبدالقدوس خاں بجنگند و لے آہنا بہر
اینکہ جنگ نمایند (بقدرت خاں) اطاعت کے کروند تباریخ او اہل شعبان ^{۹۹} سلطان عبدالقدوس
حملہ سختی نمودہ قلعہ ہرات را متصرف شد بجمت اینکہ (سردار عبدالقدوس خاں) رابطہ الہ کنندہ
معرفی نمایم اظہار میدارم در زمانیکہ انگلیسہا بکابل بودند مشارالہ عازم تاشکند شدہ بود کہ
ملحق گرد و و لے چوں میخواستیم عازم کابل شوم و قتیہ مشارالہ بہر قند رسیدہ با و نوشتم در آنجا
بماند و منتظر ورود من باشد چنانچہ در موقع دیگر اظہار داشتہ ام کہ (سردار محمد سرور خاں) و
سردار محمد اسحاق خاں) و (سردار عبدالقدوس خاں) را بجمت کار ہلے حکومتی ترکستان
فرستادہ بودم اکنون (سردار عبدالقدوس خاں) یکے از نوکر ہلے موثق و معتمد من است
(عبدالقدوس خاں) یہ سلطان محمد خاں است کہ سلطان محمد خاں برادر بزرگتر امیر دوست
خاں بود و در راہ ہرات فرار با ایوب خاں رسید کہ شہر ہرات از دست لشکر دہیزدں افتادہ
حالاً (سردار عبدالقدوس خاں) ہرات را متصرفی باشد لہذا (ایوب خاں) بطرف خراسان
فرار نمودہ (میشدم) رفت من (فرامرز خاں) را با سوارہ و پیادہ و توپ خانہ بسپہ سالاری قند
دہشتہ حکم دادم فوراً عازم ہرات شود و خودم در قندہار تہیہ لازمہ دیدہ عازم کابل شدم یکے از
ملاہاے کاکری موسوم (باخوند عبدالرحیم) کہ نسبت کفر من دادہ بود و خرقد شریف متخصس شدہ
بود حکم دادم گسہ ناپاکی مثل او نیاید و جاسے مقدس مذکور بماند لہذا اورا از عمارت آنجا بیرون

کشیدند بدست خودم اورا کشتم بعد از مراجعت از قند بار بکابل از خدایتیکہ نوکر خیلے امین بن
 پروانہ خاں (وہ سرم حبیب اللہ خاں) در غیاب من کردہ بودند خیلے مشغوف شدم اگرچہ
 سرم ہنوز طفل بود و لے کار ہائے بزرگ میکرد چنانچہ در میان رفتہ از جانب من لیسہ کردہ ہا
 نطق میکرد و ترس و شیمے نہ داشت و در ہر کار بصلحت پروانہ خاں (وامیرزا عبد الحمید خاں
 و بعضے صاحب منصبہائے دیگر کہ آنہا را بشاورین او مقرر داشتہ بودم رفتار مینمود و در زبان
 غیاب من ہائے کوہستان کابل و ہائے (حصارک) اور محمود لزی (و عبد الرشید اور جمہ خاں)
 و محمد حسین (و وردک) سعی کردہ بودند اختتامش نمودے را محرک شوند و لے از رفتار عاقلانہ
 اشخاصیکہ بہ کابل گذشتہ بودم و مردم را اطمینان میدادند از این تحریکات لشکر لے بزرگی فرام
 نیامد از شکست خوردن (محمد ایوب خاں) و آمدن ہرات بہ نفع صاحب منصبہائے من مالک
 تمام مملکت پدر و بعد اوم شدم و لے قبل از اینکہ خود را مالک صحیح و پادشاہ مستقل افغانستان
 موسوم بنایم خیلے کار ہا داشتہ کہ باید از پیش برم چنانچہ در موقع دیگر انتشار داشتہ ام ہا خود و ملا
 سر کردہ ہر طائفہ و قلعہ خود را پادشاہ با استقلال میدانستند و از مدت دوست سال از اونی
 و خود سری بیشتر از این بودند و ملا ہا را حکمرانان سابق افغانستان متعسف نشدہ بودند و ہائے
 ترکستان و میر ہائے ہزارہ و سر کردہ ہائے غلیجانی بالنسبہ از امر اے افغانستان قویتر بودند
 و زمانیکہ آنہا حکمران بودند پادشاہ نمیتوانستہ است در مملکت عدالت نماید حکم دہی این
 اشخاص از وجہ تحمل گذشتہ بودیکے از مراجعہ آنہا این بود کہ ہائے ہزارہ و ہزاران ہا را
 بیدہ روے سا جہائے آہن تافہ میگذاشتند کہ بہت و خیز سر ہا را تماشا کنند و بعضی روستا
 بدتر از این ہم داشتند و لے از ہم ایام مطاع و کندگان کتاب من متصرفان ہا را اظہار میدادہ
 و مامور و شامہ اہل حشے خود پادشاہ افغانستان و سجات تالارین تعداد زیادی از ملایح و ملاطی
 و وزیر ہا مستخدم نمودہ و چوں را ہنرناں سا فرین و سب و تجا و تہنیر مملکت را بیا شتم و ہا را
 نقدینہ آنہا را غارت میکردند اموال مسروقہ بین خادم و مخدوم تقسیم میشد کہ ہا را
 دستہ از خود داشتند کہ سلج بہ تفنگہا بودند

و تفصل بعد بیان خواہم داشت کہ چقدر اہل کلمات مجاہد بہت گرفتاری و دلتفر
 از این قحطان الطریق ہا موسوم ہا سا و دو و دو اذوا کہ چندین مرتبہ اشاکر شکستہ اودہ ہا
 بعمل آوردیم یکے از اینہا را فعلا و قفس آہنی گذشتہ قلعہ کوہ موسوم ہا را بندہا میس است

اکثر ایں ملاہا عقاید غریب و رباب مذہب اسلامی مردم القاسے نمودند کہ در احادیث پیغمبر ایداً وجود داشت و ہمیں عقاید سخیفہ است کہ باعث انقراض تمام مل اسلامی در ہر مملکت شد و ہست ملاہا سے مذکور القایہ نمودند مردم باید ہیچ کار نہ کنند و با موال اشخاص دیگر گذراں نمایند و بخالفت یکدیگر بجنگند البتہ طبیعی ست کہ ہر یک از کسانیکہ خود را پادشاہ مینامند باید از رعایاے خود اخذ مالیات نمایند لہذا خستیں کار من ایں بود کہ قطاع الطريق و سارقین و انبیاءے کاذب پادشاہان جعلی را تمام نمایم اذعان مینمایم کہ ایں کار آسانی نبود زیرا کہ پانزدہ سال جنگ کردم تا اینکہ آخر الامر بہن اطاعت نمودند بعضے از آنہا را یا تبعید کردم یا عازم سفر آخرت شدند و فصل بعد و خصوص ایں جنگہاے داخلی کہ از زمان جلوس من تا امروز طول کشیدہ است اظہار خواہم نمود بعد از آن رجوع خواہم کرد بہ بیان داستان وقایع دیگر در باب حالات زندگانی خودم بدو لازم بود کہ تمام اشخاصے را کہ مخالف عدل و تمدن و ترقی و ترتیب آزادی مردم بودند از میان بردارم اکثر اشخاص مغرض و جاہل ہستند کہ بہت ایں جنگہاے داخلی مرا ملامت مینمایند و خیال میکنند رقبا من نسبت بایں اشخاص خیلے جاہرانہ بودہ است و لے در ممالک مستعدنہ عالیہ امثال ایں گونہ واقعات بودہ است کہ سلاطین آنجا در شروع تاریخ تمدن شاں مجبور بودند بخالفت اہلے وطن خود بجنگند چرا کہ اہلے وطن آنہا در بدو امر حالت تمدن را نہ فہمیدہ در ہمیں صد سال جماعت کار گیر باور انگہستان بخالفت خود شاں اغتشاشات سخت نمودہ اند اقتضای دادم از اظہار اینکہ در زمان قلیلے اہلے وطنم تحت حکمرانی من ایں قہ در تمدن ترقی زیاد کردہ اند کہ اشخاص خیلے متمول و صاحب کمیت چہ در روز چہ در شب ایں تمام در تمام قلمرو مملکت من مسافرت نمایند و از طرف دیگر در سرحدات افغانستان در حالت امن حکومت انگلیسہا میباشند اعداے نمیتواند قدمے بردارد بدون اینکہ مستحقین زیاد بہجت حفاظت او ہند

فصل دہم

در باب وضع مملکت در زمان جلوس من بافغانستان

تقریباً ثلث و ثمان من تشاء بیدك الخیراتك علی کل شیء قدیر۔

شاید مردم چنین خیال کرده باشند از روزیکہ بر تخت سلطنت کابل جلوس نموده ام
 زبان خوشی و تعیش من شروع شدہ است لے این طور نموده است و بر عکس از یہاں بحظ زبان
 آزادی تمام اوقات اشکالات و دل شکستگی و پریشانی و اندہ زیاد فراہم گردید مطالعہ کنندگان
 این کتاب مطلعند کہ اگرچہ در زمانیکہ پدرم و عمویم امیر محمد اعظم خاں امارت کابل را داشتند
 من در امور سلطنت و حالت کلی و شتم و لے تمام سولیت آشنا بود در باب صحت
 این حرف شکے نیست کہ ہر قدر مرتبہ شخص بزرگتر است سولیتش بیشتر است و ہر قدر سولیتش
 بیشتر است اندوہ و پریشانی زیاد تر است دین باہمے آموزد کہ ہر شخص بخت حرکتش
 روز قیامت نزد قاضی مطلق مسؤل خواہد بود و لے سلاطین نہ فقط بخت اعمال شخص
 خود مسؤل ہستند بلکہ علاوہ بر آن بخت امنیت و رفاہیت رعایانیکہ پروردگار آہنا باہنا
 سپردہ است مسؤل خواہند بود چنانچہ در یکے از احادیث حضرت رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 وارد شدہ است کہ روز قیامت پادشاہ پادشاہان اول از سلاطین دنیا سوال خواہد
 نمود کہ امروز سلطنت این جہان ما کیست متفقاً عرض مینمایند پروردگار سلطنت دید
 قدرت تو میباشد بعد از آن قادر مطلق خواہد پرسید کہ اگر چنین میدانستند پس بخت امنیت
 و راحت کسانیکہ آہنا را بشما سپردہ بودم چرا تو تجھے گردید بلاحظہ اینکہ بخت سولیت امنیت
 رعایاے خودم روز قیامت مسؤل خواہم بود و از ملاحظہ نمودن حالت اضطراب مملکت
 خود خیالے غمناک و ملول بودم وضع و حالت مملکت را میدیدم خیال میکردم کہ انظم و ادب
 ترقی نمودن این مملکت نہ فقط مشکل است بلکہ ناممکن است یقیناً هیچ کس گمان نمے کرد کہ
 افغانستان چنین ترقیات عجیبہ خواہد کرد کہ از مددگارے پروردگار کریم در زمان قلیل
 حکمرانی من نمودہ است نہ ہمیں اسباب خرابی مملکت در نہایت کمال حاضر بود بلکہ تمام سرمایہ
 ترقی در انتہاے پستی و نیچ اثرے از وجودش نبود لکن چون قادر مطلق این سولیت را
 بعہدہ من گذاشتہ بود از خودش استدعا نمودم بمن اعانت نماید کہ از این کمال
 کہ خودش بمن سپردہ است پرستاری نمایم تا در روز قیامت در انظار
 و نقض نشوم و با کمال قوت قلب اعتماد بوعده کہ نمودہ است از آن بید بپوشم خود محمد صلی
 اللہ علیہ وآلہ وسلم نمودہ است کہ در مے نماید و الصابرین فی الباساء و الضراء
 و حین الباس اولئک الذین صدقوا و اولئک ہم المتقون

خلاصہ اگر زحمات و بدبختی مملکت را کہ در این موقع فراہم بود بیان نمایم کتاب علیحدہ بہمت شرح آن لازم خواہد شد لہذا فقط شرح مختصر از حالات امورات افغانستان و زمان جلوس خودم بیان نمایم کہ بہمت مطالعہ کنندگان کتاب من فائدہ داشتہ باشد و بتوانند خودشان بسجند کہ در حالت ترقی امروزہ بمقابل حالات سابقہ چہ تفاوت پیدا شدہ است و چند فقرہ از اسباب اشکالات خود را در اینجا ثبت مینمایم کہ بقراؤیل است اولاً من کہ پادشاہ مملکت ہستم در موقع جلوس بہ تخت سلطنت و دوچار این مشکل شدم کہ خانہ بہمت سکونت نہ شدم چرا کہ عمارات بالا حصار را کہ خانہ اجا دے من بود لشکر انگلیس خراب کردہ بودند و دیگر خانہ موجود نبود خانہ کرایہ ہم پیدا نہ شد کہ موقتاً آنجا بمانم زیرا کہ در افغانستان ہوتل دہمان خانہ عمومی نیست بخیاں من در تواریخ کتبہ بلکہ ہیچ دیدہ نشدہ است کہ پادشاہی بہمت خوابیدن خود اطاقی نہ داشتہ باشد و ازمانیکہ عمارت تازہ بہمت خود بنا نمودم در چادر ہا و خانہ ہا کئی مال رعایا عاریہ من شمر و در فصول قبل این کتاب مطالعہ کنندگان مطلع ہستند کہ از زمان طفولیت عادت داشتم در فضا کے وسیع ہمیشہ سکونت اختیار نمایم و عمارات من ہمیشہ در باغات بودہ است کہ میتوانستم ہوا کے تازہ زیادہ استنشاق نمایم بہمت من خیلے صعب بود و در کوچہاں کشیف و تنگ و مجتس و در این خانہاں کئی کہ پر از سوراخ بود منزل نمایم ہیا ہوسے ستمانی و جنگ موشہا اول جنگی بود کہ دو چار آل شدہ بودم و از آشوب آنها تمام شب نمی توانستم بخوابم ثانیاً در خزانہ سلطنتی دینار سے موجود نبود کہ موجب قستون یا نوکر ہا کے دوتے وادہ شود و فقط ہمیں علت بود بلکہ خزانہ ابد آوجود نہ داشت مالیات مملکت را قبل از شیر علی خاں (د محمد یعقوب خاں) و لشکر انگلیس یا بطور مساعدہ گرفتہ بودند یا یک سال و دو سالہ را پیش از وقت دریافت داشتہ بودند از این بہت نمی توانستم مالیاتے اخذ نمایم زیرا کہ قبل از اسم مساعدہ اخذ کردہ بودند

ثالثاً ادویات حریتہ و تور خانہ کہ بہمت حفظ امنیت در ولایت لازم بود وجود نہ داشت سی توارہ توپ کہہ افغانی کہ صاحب منصب ہاے انگلیس من تسلیم داشتہ بودند در چنین حالتے بودند کہ اگر لولہ توپ بود عوارہ نہ داشت اگر عوارہ داشت میل چرخ شکستہ بود چرخلے چوبی و عوارہ توپ منتظر بودند کہ بکشیدن دفعہ اول خرد بشوند۔

خلاصہ اگر بعضی توپیا مکمل ہم بود کلولہ نہ داشت کہ از آنها انداختہ شود البتہ تکرار
یا چوبی مفید تر است نسبت بتوپی کہ تورخانہ داشتہ باشد چرا کہ هیچ اہل نظامی سنے تواند
دشمن خود را بالولہ توپ بزند و سنے با چوبک تراند بزند ۛ

را بجا ہرات از مملکت من مجزا شدہ تحت حکمرانی از محمد یعقوب خاں (بود کہ مردم
را بخالفت من تحریک مے نمود و بہمت جنگ تنہی میداد انگلیسہا قندبار را در ہمدار
شیر علی خاں القویض نمودہ بودند کہ در آن وقت واسطے قندبار بود و مشارالہ ہم از یک طرف
مردم را تحریک بود کہ با او شامل شوند در میمنہ حاکم آنجا موسوم بدلاور خاں (بخالفت من
مشغول افساد بود و در خود مملکت بسبب کم حالی پادشاہان سابقین یعنی شاہ شجاع او شیر علی
خاں اور محمد یعقوب خاں) ہر سر کردہ و سید و ملائی خود را حاکم بالا استقلال مے گفتند
و از رعایا اخذ پول مینمودند و این پادشاہان جرات یا قدرت اینکہ اینگونه مردمان تعدی
را تنبیہ نمایند و مملکت را بحالت امنیت و نظم بیاورند نہ داشتند از وفات شیر علی خاں
کہ حالہ در تصرف امورین من مے باشد معلوم میشود کہ سیاست بہمت نقل شخصہ فقط پنجاہ
روپیہ جریمہ بود و است و از این ثابت میشود کہ نفوس ذکور دانات از جان گو سفند یا
گاوسہ ارزاں تر بودہ است و بسبب این بے ترتیبی فقط یک محال کو چاک موسوم بہ
ابخر آب کہ بیست ہزار خاذا دار و مبلغ جرایمی کہ در آن زمان حاکم آنجا اخذ مے نمود
سانی پنجاہ ہزار روپیہ بود و از این قرار معلوم مے شود کہ سالہ ہزار فقرہ قتل واقع مے شدہ
است حامیان خانوادہ شیر علی خاں در کابل و ملاہا سبب علم و غازیہا یکہ فقط آدم شاہ
غازی بود و آقا غہ آنها را بنا بہمت تازی سنے گویند مردم را بخالفت من برسے گنج
و میگفتند من کافر شتم زیرا کہ دست انگلیسہا مے بشم و آناہ فرستادن ہم سلمانانی را
با من جہاد نماید ترتیب محاکمات چنین بود کہ پست ترین مردم مے توانستند آقا غہ
و حضور پادشاہ را شہ نمایند باین سہولت کہ دست انداختہ ریش و تمام بدن
مے گرفتند و مقصود این بود کہ عنس خود را با احترام ریش پادشاہ را بکنند و
مجبور بود و بعضی آنها را اسفا نماید ۛ

روزہ بحکم میر فتح کہ مرد مے زندہ تاختہ عقب بن داخل تمام شدند و
شوہر ضعیفہ ریش مرا از جلو گزشتہ ضعیفہ ہم مرا از عقب کبک شہ از این کشمکش خیلہ تمام شدم

چرا کہ شخص مذکور ریش را بطور سختی کم شد چوں قراول یا مستحقین نزد یک نبود که مرا
از دست اینها نجات دهد از آنها استدعا نمودم کہ ریش مرا بگذارید و بآنها گفتم بدون اینکه
ریش مرا بکشید میتوانم بعضی شماریدگی نمایم و لے فائدہ نکر و متاسف بودم چرا کہ
فرنگیہارا نداشتم کہ ریش خود را پاک میتراشند پس از حکم دادم بعد ہا و رب حمام قراول نزد
حاضر باشند

رسم دیگر ایں بود کہ وقتے خوانچہ ہاے شیرینی را بدر بارے آوردند و زرارہ
صاحب منصبان بعضی اینکہ منتظر قسمت باشند بطرف شیرینیہا تاختہ خود را رو بہ
یکدیگرے انداختند کہ ہر شخصے عنقا ہر قدر بتواند شیرینی بردارد اگرچہ خیلے سعی کردم بآ
حالے نمایم ایں کار بجهت آنها و پادشاہ آنها اسباب افضل است کہ مثل حیوانات
وحشی در حضور اور رفتارے نمایند و لے بحرف من اعتنائی نداشتند

یک مرتبہ در موقع عید از جنگیدن بین خودشان بجهت شیرینی ایں قدر متعل
شدم کہ بسر باز ہاے قراول حکم دادم آنها را بہر سختی کہ میتوانند بزنند قدرے محظ
و قدرے ہم متاسف شدم کہ سر ہاے آنها شکستہ و از ضرب چوب قراولہا کہ بآنها
بودند خون میرنجیت و لے ایں رفتار من در ختم عادات احمقانہ و زشت موثر افتاد

حالا نمونہ عقل بسیاری کہ مشاورین و وزراے پادشاہ داشتند بیان میتوانم
یکوقتے نان و آرد و بازار گراں شدہ بود و بیم قحطی داشتم وزراے من کہ در ایں موقع
مشورت نمودم جداً بمن صلاح دادند کہ کوشاے غلہ فروشہارا بدر دکانہاے آنها
کوب نمایم تا آنها مجبور شوند و غلہ و آرد از ایں بفروشند برای مصلحت گراں ہلے
از خندیدن نتوانستم خود داری نمایم و از آرزو تا کنون از مشاورین خود ابد اصرار
نہستہ ام مدعیان تحت سلطنت افغانستان ایں قدر بے شمار بودند کہ نوشتن شمار
اسامی آنها ناممکن است عیال و اطفال من در روسیہ بودند نیزہ مجبور بودم چند نفرا
نوکر ہاے محرم خود را بجهت کار ہاے حکومتے ملک از نزد خود دور بفراستم یا یوستی
اشکالات اطراف مرا فرا گرفته بود مشاور و دوستی نداشتم و لے کسیکہ توکل خود را بچند
نماید در اوقات اشکالات و اندوہ فقط ہمراہی خداوند بجهت او کمفی است و ولتین
خارجہ ہم بجهت من اسباب تشویش بودند بجهت اینکہ اگر بایکے از آنها قدرے بیشتر

دیگرے جانب داری سے نمودم رنجیدہ خاطر سے شدند مؤرخین سیل سے و انہاے با تجربہ میدانند و قلیک سلطنتے بایں حالت تباہی رسید و بین سر کردہ ہاے جز و منقسم شدت مدیدے لازم است مملکت بشکل سلطنت قوی و پایدار آوردہ شود مثلاً سلطنت ہندوستان را ملاحظہ نمایند کہ بسبب کم حلالے سلاطین آخری مغلیہ ہمالک جز و منقسم گردیدہ بود با وجود عقل و تجربہ و علم عجیب سیل سے و انہاے نگلیں چقدر طول کشیدہ است و چہ زحمات فراہم آمدہ است و چہ شور شہا برپا شدہ است ہنوز ہم کاملاً منظم نشدہ است بہم قسم ضعف سلطنت افغانستان ایں قدر زیاد بود کہ ہر وقت پادشاہ چند فرسخ از پای تخت خود خارج مے شد و وقت مراجعت دیگرے را پادشاہ میدید و بجز اینکہ فرار نماید ہیچ چارہ نہ داشت (شیر علی خاں) چوں نمے توانست بمخالفت سر کردہ ہا و رعایاے خود بکنکہ ترتیب دیگرے بمیان آوردہ بود و خیال میکرد ایں ترتیب خیلے عاقلانہ است و ترتیب مذکور ایں بود کہ سر کردہ ہا و مامورین خود را بمخالفت یکدیگر و امید داشت و انہا را ترغیب مے نمود مشغول خون ریزی شوند و قانونے مرتب کردہ بود کہ اگر شخصی خواستہ باشد دشمن خود را بقتل برساند بھمت ہر چند نفے سی صد روپیہ و رخراند دولت و خل نماید و ہر چند نفر را خواستہ باشند بقتل برساند پادشاہ مذکور بخیال خودش ان ایں تدبیر و فائدہ بردہ است :

اولاً بدوان اینکہ خودش زحمتے بکشد سر کردہ ہاے سرکش را از میان برداشت
ثانیاً بھمت ہر شخصے کہ بایں قسم کشتہ شدی صدر روپیہ ماید او گردیدہ چنانچہ
گفتہ اند کہ خداوند مہربانست حکمران عادے مے گمارد و ہر گاہ مشتیش قرار گیرد مملکتے خراب
شود بدست ظلمے مے سپارد و خدا را کہ حالا افغانستان مثل قدیم نیست زیرا کہ در سا
بہج فقرہ قتل و تمام مملکت اتفاق نمے افتد و ایں تعداد کمتر از تعداد بہت کہ در
از ممالک متحدہ واقع مے شود مردم چنین عادات قبیلہ را بھمت و قیادت

افسا و اختیار کردہ بودند و صورتیکہ بزرگترین پسر ہاے
و محمد ایوب خاں، بمخالفت پدر خود شاہ (شیر علی خاں) دہرات یا غنی شدہ بودند
شخص مے تواند ملاحظہ نماید کہ ہر گاہ پسر ہاے پادشاہیں بر مشق خوب نیکو را ب مردم ہند
چہ سبقہا کرعایا از اینہا حاصل نمے کردند سعدی بیگوید :

من از بیگانگان هرگز نمانم که با من هر چه کرد آل آشنا کرد
پادشاه و تمام صاحبان عیسا سه بزرگ او مشغول بود و حسب بودند از طرف دیگر عیایا
بسیار فانیات و زیاده ای که این مامورین ظالم از آنها اخذ می نمودند گرفتار رحمت و
اشکالات مساجد بواسطه اینکه کسی نیکه آنجا نماز می خواند ترک کرده بودند پرازدگی
و اوله شده بودند که آنجا منزل داشتند

روز جمعه که عید محمدی است و باید بکلی صرف عبادت شود روزی شده بود
بجست قمار با ختن و شترارت و بازی کردن و مسخره نمودن و بطرف یکدیگر سنگ انداختن
بیرون از شهر و غیر مستانهای نزدیک کابل موسوم به اجیه اشخاص زیاد در جنگ
کردن با یکدیگر نمی می شدند این آیه قرآن مناسب حال تباه مردم آن وقت حیا شد
ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم حمد خداوند را همان
مملکتی که در حالت اسف آمیزی بود که بیان داشتیم چنین ترقی حیرت انگیزی نموده است
و سعادت امنیت و رفاهیت را بطور وارده و دستاورد مسرور و اهالی آنجا را
ملت قومی می شناسند و امید دارند روزی بیاید که ملت مذکور معاون آنها باشد و دشمنان
آنها را دشمن قومی و خطاک خود میدانند ملت افغانستان طوری رعایای آرام و مطیع
شده اند که حاضرین و غایبین و غریب و محکومات و دستور العمل مرا ابراز نمایند و جنگهای
طائف هزاره و کافر و عداقت و وفاداری خود را بدرجه اعلی ثابت نمودند و نظر بر داشته
که منافع و دولت و امان و ثبات میدانند از این فقره نهایت شوقم که دست و دست خورشان
متحمل مخارج خود شده و محبت جنگیدن با طوایف هزاره و کافر می یافتند و کسانی را که
بخالفت و دولت و امان و ثبات خود می دانستند بودند و دشمن خود میدانستند چنانچه ثبوت محبت و امان
خود را بجهت و بیوهی دولت و رسته هزاره و سی و سیزده بجزی نثار نمودند که هر مانورین
دولت و تجار و مالکین و مردمان بر طبقه از رعایای من یک عشره خل سالیا نه خود را بجز
دولت قائل و داشته بودند اینک از آنجا خواش نمایم دانستند عا نمودند که باین وجه قورخانه
و اودات حریفه بتلایع نمایم تا مملکت آنها از تندی خارج محفوظ بماند همان ملت که در
اوایل سلطنت من همیشه مشغول یا غیگری و جنگ بودند چنانچه بعد از این بیان خواهم
کرد حالانکه حریفه و مطیع و محمل قانون و تمدن شده و تمام تم خود را مصروف بجهت

صنایع و حرفت دارند و عموماً مشغول تهیه ترقی مملکت بحسب استعداد خودشان هستند
از لطافت خداوندی آثار ترقی پیش از اینها در زندگانی و رفتار است و هویداست
چون حالت مروم را در زبان جلوس خود به تحت سلطنت بیان و پیشتر از اینها در
واقعاتیکه بعد از آن اتفاق افتاده است بیان میکنیم به تفصیل که در این مبحث
از اصحاب خود در شعر ذیل فرموده است پیردی میگردم

گفت پیغمبر آواز بلند با تو کل زانوسه اشترچینه

دو فقره بحسب من اتفاق افتاد که خیل سباب توت فایم گردید زیرا که از وفایع مذکور امید
شدم که از مأموریت به پادشاهی محروم نبوده آخرالار که میاسب خواهم شد از آنجمله شبیه قبل
از اینکه از روسیه عازم افغانستان شوم در عالم رویا دیدم دو فرشته بازوهایم را گرفته
مرا بحضور پادشاهی که در اطاق کوچک جلوس فرموده بود بردند پادشاه در آن وقت
نیکو و بیضی محاسن مدور و ابروهای و مژگانها به بلند و خوش وضع لباس فراموشی رنگ آبی
در بر و عمامه سفیدی بسر داشت از تمام هیئت او کمال خوش منظری و طبع نجیب رافت و حلم
هویدا بود بطرف دست راستش شخصی بلند قامت و باریک اندام نشسته بود محاسن
بلند و سفید و سیایش کرمانه و مملو از خیال زیر دستش شخص دیگر بود که قامتش کوتاه
و میان بالا بود و چهره اش بنیت شخص پیر مرد که بدست چپ نشسته بود سفید تر بود و قد
هم پیش رویش گذاشته لباسش فاخرانه چند قطعه پوشیدنی بی کمره و صفوهای کافه
نوشته شده بود جلوش گذاشته بود و بفرمود چپ پادشاه نشسته با محاسن و در میان
بزرگ و ابروهای پیوسته بینی کشیده و از سیایش خیل و دانی در آنست و پادشاه
بنیت سلف دیگر که مذکور و شتم از مردمان اهل الله بنیشت با نخماس سیاهی و آن بنیشت
داشت قامتش از همه بلند تر و سیایش شلاق اندکی گذاشته بود و در دست
بنایت خوش صورتی و در هیئت بنیت و غیر آن که حضور و نشسته بود و در دست
داشت لباسش مثل لباس سردار به اشک که در زمان پادشاهی در دست
از صورتش کمال فراست ظاهر و کلامه بنوعی از آنست که در آنست و نخماس
و دیگر که در این محفل بودند کوتاه تر بود همان قیام را بنوعی از آنست که در آنست و نخماس
که بودند دیدم در پیش که رو با طاق بود و در دست باز شده و شخصی را چنانکه آنجا بود و پادشاه

باشا چشم شخص مذکور خطاب نمود کہ من الفاظ پادشاہ رانستیدم وے جواب رانستیدم
 بقرار ذیل بود اگر پادشاہ شوم معابد سائر ادیان را خراب نمودہ بعوض آنها مساجد ختم
 ساخت معلوم مے شد پادشاہ از این جواب چنداں خشنود نشد و بفرشتہ ہائیکہ شخص
 مذکور را آورہ بودند حکم نمود اورا برگردانند فوراً مشارالیه را بروند بعد ازاں ہاں سوال را
 از سن نمود جواب دادہم (عدالت خواہم کرد و بہتہا را شکستہ بجائے آنها کلمہ رواج خواہم
 داد) چوں این الفاظ ادا نمود اصحابش بانظم مرت آمیزی بطرف من نگاہ کردند از این
 نگاہ معلوم مے شد تصدیق بر پادشاہی من نمودہ اند ہاں محظہ لمہم شدم ہائیکہ پادشاہ مذکور
 حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم مے باشد و شخص طرف یمن ابوبکر و عثمان و دو
 شخص طرف یسار عمر و علی مے باشند بعد از خواب بیدار شدہ مشغوف گردیدم کہ حضرت
 پیغمبر و اصحابش کہ تعین پادشاہان اسلام بقبضہ اقتدار آنهاست مرا بامارت
 افغانستان انتخاب نمودہ اند

فقہہ دیگر این بود کہ روزے از بہت صدماتی کہ اہلے وطنم و چارآں بودند
 این قدر غمگین شدم کہ زیارت (خواجہ احرار) رقتہ از روح پاکش استمداد جستم و بسبب
 ناامیدی و زحمتیکہ در ایام زندگانی من قہتم شدہ بود سخت گریتم از بیماری گریہ خستہ
 شدہ روئے فرش آنجا بخواب رفتم در خواب دیدم روح پاک وے مذکور ظاہر گردیدہ
 بمن فرمود بکابل برو تو امیر خواہی بود و یکے از بید قہائے مزار مرا گرفتہ در جلو اشک خود
 برپا کن ہمیشہ فتح و ظفر با تو خواہد بود بیدق مذکور اکنون تصرف منست و شکرم ہرگز
 شکست نخوردہ اند

فصل یازدہم

جنگ ہائیکہ در زمان سلطنت من فراہم آمدہ است

چنانچہ قبلاً بیان داشتہ ام در ہاں سالے کہ (محمد ایوب خاں) شکست خورد
 یا یک نفر از رؤسائے دیگر ہم جنگ نمودم و این جنگ با (سید محمود گنرے) فراہم آمد

کنزیکے از محالات شمالی و مشرقی کابل نزدیک سرحد ہندوستان است (سید محمود)
 داماد (وزیر محمد اکبر خان) معروف بود و از اسب جہت خود را حامی فرقه (شیر علی خان) بنیاد
 در وقت جلوس من بہ تخت سلطنت افغانستان مشارالہ خود را پادشاہ کنز کہ محل حکمرانی
 او بود اعلان نمود بالاسے کوہ موسوم بہ (مادی) کہ یک فرسخ و نیم از کنز مسافت داشت
 سکونت اختیار نموده بود و قہتہ کہ عازم قندہار بود مشارالہ با چار صد پانصد نفر
 ہمرایان خود کہ از رعایاے نک حرام من بودند بجا کہ من حملہ آور وند مشارالہ خیلے
 احمق بود کہ خیال سے کرو با چار صد پانصد نفر اشخاص مسلح با تفنگہاے قدیم کہ با او
 متفق بودند میتواند سلطنت نماید مامورین من (سردار عبدالرسول خان) و (میر ثناء
 کل بمقابلہ اور قندہارے مشارالہ از جنگ اعتراض نموده مجدداً بہاں کوہ مرحبت
 کردہ با اشخاص جاہل کنزی شغول فساد شد بعد شش ماہ بایں وسیلہ تعدا و زیادہی دو
 خود جمع نموده بمخالفت من برخواست و ایں وقتے بود کہ پس از فتح قندہار بکابل
 مراجعت کردہ بودم لہذا غلام حیدر خان چرخ سپہ سالار (خود را با (عبدالغفور خان)
 مامور و اشم با (سید محمود) جنگ نمایند سپہ سالار در میدان جنگ از اسب افتادہ پائیش
 شکست و لے عساکر شجاع من مشغول جنگ بودند تا (سید محمود) را مجبور نموده بطرف
 ہندوستان فرار نماید بایں قسم اورا کاملاً شکست دادند و خانہاے کسانیکہ اورا پناہ دادہ
 بودند آتش زدند و رہبان سال سند ہزار و دویست و نو و ونہ ہجری (شیر خان) بہر
 (میر احمد علی جانی) کاؤبانہ خود را موسوم با میر شیر علی خان، نموده سعی کرد مردم را فریب دہد اورا
 ۱۱ میر شیر علی خان، دانستہ و دشوارش بمخالفت من با او ملحق شوند و لے قبل ارایکہ بتوان
 اشکالات زیادہی فراہم آورد اسیر گردیدہ در حبس فوت شد و در سال ہزار و سی صد و ہجری
 جنگہاے جزئی بقرار ذیل واقع شد (دلاور خان) و لے یمینہ کہ خود را حامی محمد اکبر خان
 و خانوادہ (شیر علی خان) میدانست و قہتہ دید (محمد ایوب خان) از دستہام
 است و نیز ملاحظہ کرد کہ ولایت یمینہ داخل حدود مملکت من است و در حدود ہندوستان
 خود ہر از حرکت نماید خواست بہ وسیلہ کہ بہت مجتہد اورا و اہل بامورین من قانع
 نوشت چون دید مدوے از آنا با و نرسید بہرہ را برت نہند و کیل زمان و لے
 ہندوستان تقسیم بلوچستان عارضہ نوشت کہ خود را نو کرد و دولت انگلیس میدانست کہ

حمایت از شاد و ارم به شادالیہ جواب دادند بایر امیر عبدالرحمن خان اطاعت نمائی زیر کہ
دولت انگلیس بار دولت روس موجب معاهدات خود نمیتوانند در امورات داخل افغانستان
بر انداخته نمایند این سبب به شادالیہ تہانہ بقبولیت حماقت خود گرفتار گردید (برادر احمد سحاق
خان کہ از جانب من تکرار ترکستان بود دستور حمل و ادم لشکر بجنگ ردلاور خان)
پوسته شادالیہ لشکر سے فستاد و مسکن من اطلاع و او چون واسطی میمنت خیل مقتدر است
شکست و اوس اور اشکال وار و یقین و ادم و سردار اسحق خان با من مژورانه رفتار میکرد
و تمام ایرواوقات کہ اورا خیر خواہ صدیق و مامور و فادار خود میدانم بطور خیانت رفتار مینمود
و خیانت و بدترین ظلم ہر شد و در ہمان سال لشکر بجنگ (امیر یوسف علی) حاکم دشمنان و ان
روشان فستاد و سبب این لشکر فستاد و بقرار ذیل بودا کر چہ میرند کوز خود را حکمران
بالا استقلال اعلان داد و بگوید کہ باین قدر قانع نمود چون خیال میکرد شاید وزیران
آیہ ولایت اورا بملکت خود ملحق نمایم لهذا بچند جلوگی می این کار اول با حکمران خوانند
بعد با دولت روس مشغول مذاکرات شدہ و نیز (دکتر لابروریکل) سیاح روس (دشمنان)
و عہد منورہ با دشمنانیت نمود کہ برفغانستان میخواست ولایت مرا بملکت خود ملحق نماید
من نمودار تحت حمایت دولت روس میدانم من ہم اشکالائے کہ مشارالیہ و رخاک
افغانستان فراہ آورده بود دستہ شدہ بودم و خیال داشتم دیر یا زود اورا تنبیہ نمایم فقط
منتظر موقع مناسب بودم در این وقت اخبار نویسا و جاسوس ہائے من کہ شہر ہائے متوزرہ
یعنی خوتند و روشن و دشمنان و بخارا بودند از حالت او را مطلع نمودند و نیز بمن اطلاع دادہ
مشارالیہ تابع حکومت روس شدہ است و نیز بمن خبر دادند مشارالیہ روسہارا بولایت
خود دعوت نموده است و این یعنی سبب پریشانی من گردید باین جہت کہ اگر روسہا
روشان و دشمنان را متصرف شوند دیگر نخواہم توانست آنہارا از آنجا بیرون نمایم
دولت من در خطر خواہد بود لهذا بجراں کمال خان (و سردار عبداللہ خان) حاکم قشہ غن
حکم دادم بجنگ (امیر یوسف علی) بروند بعد از دو خورد و جزئی میرند کوز را اسیر نموده
باہل و عیالش بجاہل فرستادند بعد از آن (کھدار خان قندہاری) را حاکم آنجا مقرر
نمودم و تنبیہ مامور روس مسیوایوائف کہ خود میرند کوز را اورا دعوت کردہ بود کہ بالشکر
داخل ولایت شود آنجا رسید قبلاً حاکم من آنجا را متصرف شدہ بود او عاے روسہا

(سادو و داد) و باشندوار یہاں ملحق گردیدند قوت حربیہ انہا قریباً پانزویہ ہزار نفر رسید کہ
 بالشکر من مقابلہ نمایند سہ فوج پیادہ نظام و یک فوج سوارہ نظام و دو باطری توپ خانہ را
 بسر کردہ کی (جنرال غلام حیدر خان) کہ حالاً سہ سالہ ترکستان میں باشند جنگ انہا
 فرستاد و رعایا سے من کہ در اطراف راہ پشاور سکونت داشتند از من استدعا نمودند انہا را
 اجازہ جنگ با یاغی بادیم چرا کہ از تاخت و تاز باشندوار یہاں تنگ آمدہ بودند و سے استدعا
 انہا را نہ پذیرفتہ گفتم این فقرہ بر عمدہ منست کہ کسانیرا کہ با منیت رعایا سے من متعرض شوند
 تنبیہ نمایم در چار نقطہ موسم (بدرہ حصارک) (آپہن) و (منگل) و (منگو خیل) و (پچمار دفعہ)
 جنگ واقع گردید و ہر یک از این جنگہا یاغی ہاشکست خورہ کشتہ و زخمی زیاد و میدان
 جنگ از انہا افتاد و بلقے طوایف یاغی مانع حکومت من گردیدند اہلے طائفہ (منگو خیل)
 بکلی مقتول و معدود دیگر باقی ماندہ بودند بطرف (تیرا) فرار نمودند حکم و آدم از سر ہا سے
 کسانیکہ در جنگ کشتہ شدہ بودند و دمنار بزرگ بسا زندی کے در (جلال آباد) و دیگرے
 در محل سکونت (شاہ محمد) کہ انہا را باین کار زشت واداشتہ بود تا اشخاصیکہ این منار
 ہائیکہ از سر ہا سے یاغی ہا ساختہ شدہ است بہ منہند بداند سزا سے اشخاصیکہ مسافریں
 بقتل میرسانند این است و مصرع از منظومات افغانی کہ طبیعت اہلے شہنوار را مینماید
 در اینجا مینویسم مفاد ترجمہ اش این است (کرد و صد سال کشی رنج و وہی زحمت خویش مار
 شہنوار می و عقرب نشود دوست بتو) در او آخر ہمیں سال یعنی سنہ ہزار و سی صد
 طوایف (منگل) و وزمت بخالفت من شوریدند جہتہ این شورش و قایعی بودہ است کہ
 در محل دیگر این کتاب بیان شدہ است این شورش در حقیقت اصل و بنیاد جمیع جنگہا
 و خانہ مان من بود علاوہ بر این بعضے از فرار یہاں باعث تحریک مردم بودند کہ اغتشاش
 نمایند لشکر را بسر کردہ کی (جنرال سیف الدین خان) بجہتہ منع اغتشاش از کابل فرستاد
 این جنرال یکے از صاحب منصبہا سے بیکارہ و احمق بود کہ در زمان (شیر علی خان) متباد
 شدہ بودند مواجب بگیرند و کار نکنند اینہم رویہ عمل نمودہ با یاغیہا بجنگید باین جہتہ او را
 مغلولہ در ماہ جمادی الاول سنہ ہزار و سی صد و یک ہجری بکابل خودست و آدم و لشکر
 دیگر بسر کردہ کی (جنرال کتال خان) و (ملا یحیی) بعوض او فرستاد و بعد از جنگ جزئی
 طوائف مذکور شکست خورہ بعد از آن تا کنون رعایا سے خیلے آرامے سے ہا شدند

در سند ہزاروی صدویک ہجری لازم دانستم (دولاور خان) واسلئے میمنہ را تنہیہ نمایند
حکمران بالاستقلال اعلان داده بود چنانچہ دریکے از فصول قبل این فقرہ را بیان
ام کہ (محمد اسحاق خان) لشکرے جنگ اور ستادہ نتیجہ حاصل نشدہ بود این نتیجہ
شدم کہ دیگر موقعی باوندیم کہ خود را مجرا بداند اندازستور العمل و آدم کہ دو دستہ لشکر
میمنہ حرکت نمایند کہ یک دستہ مشتمل بر یک فوج پیادہ ہراتی و ودیست سوار نظام
و شش عرادرہ توپ بسر کردہ گی (جنرال زبردست خان) از ہرات فرستادہ شدہ بود
رئیس طائفہ جمشیدی موسوم بہ (پلنگ توش خان) با شش صد نفر پیادہ ردیف با
جنرال مذکور روانہ شد این لشکر در ماہ جمادی الاولی سند ہزاروی صدویک از ہرات عازم
میمنہ شدند و نیز (محمد اسحاق خان) دستور العمل و آدم کہ با پنج ہزار لشکر از بلخ حرکت
استحکامات میمنہ خیلے مضبوط بود و سلسلے بعد از محاصرہ چند روز زرد و شور و خروش
مطیع حکومت من شدند (دولاور خان) را بچہ بد اعمالی او اسیر نمودہ بکابل
(میر حسین خان) را کہ بدست (دولاور خان) مجبوس بود از حبس بیرون آورد
(دولاور خان) بحکومت میمنہ مقرر نمود در ہمیں سال کہ کابل و مملکت افغان
باسہ ولایات معتناے آل یعنی ہرات کہ بتصرف (ایوب خان) اوقندہ را کہ بتصرف
(شیر علی خان) واسلئے میمنہ کہ بتصرف (دولاور خان) بود از روسے حقیقت استغنی
لازم دانستم کہ حدود ممالک خود را با دول خارجہ تعیین و تحدید نمایم و این فعل متوجہ تحدید
حد و دمنے شوم زیرا کہ این سلسلہ را بفصل مخصوصی محول نمائیم و در اینجا فقط بہ یک
فقرہ کہ بعد از این مذکور خواہم داشت اشارہ نمائیم و دلتیں بر طائفہ غلطیہ و غلطیہ
از یک طرف و دولت روس از طرف دیگر کہ مسیونی بچہ تحدید حدود و اقل
خطہ جدیدین روس و افغانستان را زمین نمودہ علامتہ حد و دلتیں
کیسیون انگلیس در پتہ لہون بود اولاً دولت روس از ایکرا
داشم و پشت با نہا نمودہ ام و ہمیں طور ہم بود و شاد و بخور
ایامیکہ اور مملکت انا اقامت و دشم نسبت این کہ در سند ہزاروی صدویک
نکرده ام و سلسلے بالیں ہم لازم بدہ جہت با انگلیس ہا و دست باشم
اول شکر بانہا سعادہ استے کردہ ام و دیگرانکہ دوستی آنہا بہترین فلاحہ من بہا

تانیاً دولت روس از این منعی متغیر بود که دولت افغانستان این تجدیدات
پیدا کرده که میخواهد خطرات خود را معین نموده تخطیات دولت روس را بخاطر برآورد
ثبات دولت روس میل داشت که افغانستان و روس حدود مالک خود را
بداخل انگلیسها از جانب افغانستان تحدید نماید.

را بکار رفتن من بر او پسندی روسها را خیلی کمدر ساخته بود چرا که روزنامهجات
روس در زمانیکه انگلیسها در سینه هزار و دویست و نو و هشت از کابل رفته بودند متشأ
واده بودند که انگلیسها میل خود را بطور دوستی کابل را نگذاشته باشند بلکه برعکس بعد از اینکه
شکست خوردند از کابل گریختند سیکه از جهات عمد و رفتن من بر او پسندی این بود که این
اشتهارات خلاف را کمزیر بنمایم و بر وسایط نمایم که دوست انگلیسها هستم و نیز ظاهر دارم که
روابط بین دولت برطانیه عظمیه و دولت خودم روز بروز بیش تر از پیش مستحکم تر میشود
بجهت مذکوره فوق و شاید بموجب رویه متداوله تدابیر روسها که بطرف مشرق زمین
مے آیند و سده را از لشکر روسها بطرف (پنججه) پیش قدمی نمودند چون الی خاطره را قبل از
وقت در نظر داشتم چنین صلاح است که لشکر قوی با نجا بفرستم که روسها را از داخل شدن
(پنججه) و تصرف شدن آن جلوگیری نمایند چنانچه قبل از اینکه (مسیوایوف) میخواست
داخل (شغنان) وارد و نشان شود آنجا را تصرف شده بودم و لے هر چه سعی کردم بدو
انگلیس محال نمیکنم که خیلی اهمیت دارد و لشکر زیادی فوراً بجهت محافظت از تخطی روسها فرستاد
شود و ابداً با اظهار من اعتدالی ننموده جوابی که از آنها بمن رسید این بود که هر نقطه که در آن
لشکر افغان مے باشد روسها جرأت ندارند با نجا دست اندازی نمایند فقط آهین حریف
را گفتند بلکه اطمینان مے انگلیسها در باب سلامتی (پنججه) قلب مرا این درخت
واده بود که در اوایل صفر سنه هزار و سیصد و دو (سر پتر فلزون) این نوشته که
مے باشم بمن عساکر روس و افغانستان جنگ واقع نشود در بین این مذاکرات لشکر روس
تجلاً پیش مے آمدند و در او آخر جمادی الاولی سنه هزار و سیصد و دو لشکر روس در غرض
جمع شده عمل مذکور را انجام نمودند لشکر روس افغان در رآق پتیا این طرف و در حرماب بودند
جمعی از لشکر افغان نقطه یک سد و چهل نفر توپچی و چهار توپ بر یکی و چهار توپ کو بی و
حمیت قلیله هم سر باز چاده بودند بتاریخ چهار و هم جمادی الثانیه سنه هزار و سیصد

دو لشکر افغان در اپل خیشته بودند و لشکر روسها در غزل پنهان اقامت داشتند که کیتل
از یک دیگر دور بودند +
روز قبل از جنگ (جنرال کماروف) بمنجراں افغان پیغام فرستاد که لشکر خود را
بطرف دست چپ رود خانه برید و الا جنگ خواهد شد و ما بشکار افغان حمله خواهیم نمود
تا این وقت صاحب منصب کیسیوان انگلیس و اجزای آنها بصاحب منصب
لشکر من اطمینان میدادند که روسها جرأت ندارند تا زمانیکه شما از غل خودتان حرکت
نموده اید بشما حمله نمایند اگر روسها بدون اینکه لشکر افغان جلو برود حمله نمایند خطرات
معاذات بین دول خواهد بود و از روسها مواخذه خواهد شد (جنرال غوث الدین خان)
که موکداً با دستور العمل داده بودم اقدام بر خلاف مصلحت صاحب منصبان کیسیوان
انگلیس ننمایند از مواجید صاحب منصبهاست مذکور مطمئن شده در جای خود آرام داشت
روز بعد دسته کابلی از لشکر روسها بعساکر تیرائی افغان که آنجا بودند حمله آوردند محض
شنیدن این خبر صاحب منصبهای انگلیس بالشکر و همراهان خودشان بطرف هرات
فرار نمودند جنرال غوث الدین خان، و باقی صاحب منصبهای انگلیس یاد آوری نمودند
که با اطمینان داده بودند و روسها جرأت ندارند بمقامیکه افغانها مقیم هستند حمله نمایند و اگر
چنین حمله نمایند افغانها از انگلیسها مدد نخواهند نمود اما با اطمینان شما اعتماد نمودیم حالا ما را بگذارد
باروسا به تنهایی مقابل شویم ولی این حرف منع فرار انگلیسها را نکرده افغانها از انگلیسها
خواهش کردند پس تفنگهای خود را عاریتاً بآنها بدهید چرا که تفنگهای ما درین برما مقابل
تفنگهای ترپر روسها بی فائده است علاوه تفنگها و باروتها را ما از طوبت بارانی
خیل صنایع و بمصرف شده است لکن انگلیسها که وعده داده بودند افغانها را مدد بدهند
از دادن تفنگهای خودشان هم انکار نمودند و این دو دسته کبیل افغانها را از آنجا
گذشتند که خودشان بمنگند و در میان جنگ گشته شوند انگلیسها بدین احوال
نمایند بطرف هرات فرار نمودند تنبیه دام اگر چه بجهت صدق آن
منصبهای انگلیس این قدر ترسیده و خائف شده بودند که با احوال سیه تنهایی سرانجام
فرار می نمودند و دوست را از دشمن امتیاز نمیدادند و بسبب سردی هوا چندین نفر
از همراهان هندی بیچاره آنها در سر سواری از اسب افتاده تلف شدند بعضی

صاحب منصب ہا ہم از اسب ہاے خود افتادہ بودند و لے اسامی انہا رائے گویم
 اسرا باز ہاے شجاع لشکر افغان کہ بنام ملت خود افتخار داشتند بجهت حفاظت نام خود
 دشمنی جنگ کردند کہ تعداد زیادی از انہا کشتہ و زخمی شدند و لے انہوں کہ بسبب
 اسے ہاے ہاے کہ داشتند و تعدادشان در مقابل دشمن خیلی قلیل بودند توانستند کار
 خود را بہ نفع چند نفرے بعد از شکست خوردن بہرات رسیدند اثر این رفتار بہ بلا
 ملت افغانستان این شد کہ تا امروز نام انگلیسہا نزد انہا بحدائق و ہر
 چہ نامی نمودم ہاے ملت خود حاکمے نمایم کہ در آن وقت (ستر کلا و ستون) اٹریس
 طائفہ و یک بود ملت انگلستان بدو فرقہ منقسمہ و یک توری و ہمیشہ امورات
 دو ملت بہست یکے از اینہا میباشند کہ در آن زمان حکومت داشتند و جہتشن ہمین بود
 کہ این رویہ ضعیف را اختیار نمودند و الا انگلیسہا نہ لے بد اعمالی روسہا را میدادند
 لکن ہاے ملت من باین حرف متقاعد نہ شوتہ میگویند اگر در زمان آیتہ اتفاقا با
 دشمنی مشغول جنگ شویم چطور خواہیم دانست طائفہ (ویک) حکومت دارند یا طائفہ
 (توری) ہر گاہ طائفہ (ویک) نے توانستند از مالک نمایند پس چرا دستہ عساکر
 انگلیس و سر کردہ ہاے کیسیون با نگفتند در لحظہ آخری فرار خواہیم نمود ؟

لہذا بموجب این مثل کہ ہر کس قبلاً با خبر شد قبلاً ہم مستحقے شود اگر امید نسیم
 ہا خیال ندارد ایفلے وعدہ خود را بنمایند ماتہیہ دیگر بجهت خودے نمودیم
 ان بود از اوائل زمستان کہ این اختلافات شروع شد تا اوائل بہار بجهت
 (پنججہ) لشکر از کابل فرستادہ شود اگرچہ لازم نبود از کابل قشون فرستادہ
 بہرات و ترکستان تو اسے لشکر زیاد بقدر کفایت داشتہ

نظامہ روسہا (پنججہ) را بتاریخ چہار دہم جمادی الثانیہ ہزاروی صد و دو خنقا
 تصرف نمودہ چون کسے نوہ نہاشت آنجا را پس بگیرد تا کنون بتصرف روسہا میباشند
 ہم در راویندی ہا را رہی و فرمان فرماے ہندوستان مشغول مذاکرات بود ہم
 بمان ہمیکہ فرمان فرما خیال داشت اطمینان من بدہ کہ ہر گاہ روسہا بخاک افغان
 تخطی نہ نمایند دولت انگلیس از شما ملک خواہند نمود خبر تحفظی روسہا اگر رفتن (پنججہ)
 (لار و فرن) بجهت من فرستادہ و لے من تخلصے نمودم بہیجان بیایم و این فقرہ

راجتہ آیتہ با کمال وقار مشرق خود قرار و اوم در ہین سال سنہ ہزار و سی صد و دو ہجرتہ
 مطیع نمودن و مطیع شدن اہلے (غلام) بہمکت خودم کہ یکے از قلعہ ہائے کوہستان نیست
 کہ اطراف شمال و مشرق و لغمان کہ عوام لقمان میگوند واقع است احکامات صادر نمودم علاوہ
 براینکہ مائل بودم کہ این مردم را رعایا بے آرام نمایم و آنہارا آزادی بدیم چہتہ مخصوصے ہم را
 مطیع نمودن آنہا دشتم و این بود کہ ہر شخصے یا غنی سے شد یا مکرکب قتل یا خیانت و اطراف
 (جلال آباد) میگروید باین قلعہ ہائے کوہستان لقمان پناہ سے برودایں کوہ را بے
 نداشت دور واقع توپ ہم با نجانے توانست برود و سوار ہم نے توانست بطرف درہ
 مذکور عبور نماید فقط راہیکہ بختہ ساوہ رو بود خیلہ بار یک بود و پرتگاہ زیاد است و راہ
 مذکور ایں قدر تنگ بود کہ بیشتر از یک نفر نے توانست عبور نماید و و یا سہ نفر می توانستند
 راہ مذکور را گرفته و از بان سنگ انداختہ راہ را محافظت نمایند چرا کہ ہر قدر لشکر زیاد
 نے بود فقط یک نفر عقب سرد گیرے بیشتر نے توانست برود و ایں فقرہ اسباب قوت
 آنہا بود ہمیں بہتہ نسیل انانین بیچ لشکرے آنہا را مغلوب نکرده بود بالشکرے کہ امور
 کردہ بودم صاحب منصبہا سے فیل ہمراہ بودند (غلام حیدر خاں طوخی سپہ سالار
 دوست محمد خاں جبار خیل) کہ ایں صاحب منصب حالاکو راست امیر شناکل) کہ حالاً تخدم
 است در تہ کل خاں جبار خیل ایں شخص در سنہ ہزار و سی صد و پانزدہ در محبس فوت
 شد محمد افضل خاں جبار خیل ایں شخص ہم فوت شدہ است و و کسم عساکر تحت حکم ایں
 صاحب منصبہا بود یعنی اہل نظام و قدرے لشکر و لیف از طوایف کوہستان و در بالا
 رفتن کوہا مہلت مخصوص و شہتند و قتیکہ ہوا تا یک شدہ ایں صاحب منصبہا بتوسط
 رئیسانہا خورد و بقتل یکے از ایں کوہا با ناکشیدند و نزدیک را بے کہ تہت یا غیہا بود
 رفتند باین قسم لشکر نمود را بدون اینکہ دشمن از حرکات آنہا باخبر شود جمع نمودہ آنہا را
 آوردند دشمن زیاد نمود تمام اہلے آنجا خبر خانوا بودند بعد از زود و نمودہ آنہا را
 شکست خورد و سلم نمود و وی و و اند بعد بار عایا سے آید
 و سی صد و چہار از و عدہ خود تخلف نمود و یکے از سہنگامہا سے مرا باد و است نفد سے بازیکہ
 و را آنجا مقیم ہونہا را نہ بقتل رسانیدند ایں دفعہ سپہ سالار مذکور با آنہا حملہ نمودہ آنہا را
 مغلوب نمود و تمام اہلے آنجا را جلا انداختہ از وزہ خارج کرد و احد سے را عقب گذشت

و در عوض محل سکونی که در آنجا از دست آنها رفته بود محل سکنا و دیگر محلات کرشک و دست
 و خوست از او طان آنها خیلے دور بود داده شد و اشخاص دیگر از (الغان) و ولایات
 دیگر با بخا فرستاده شده باین وسیله اشکالاتیکه اہلے این درہ فراہم مے آوروند بکلی
 مرتفع گردید (شورش عمومی در سنہ ہزار و سی صد و چہار و سنہ ہزار و سی صد و پنج ہجری)
 از جنگہا سے داخل کہ از تارنج جلوس من بہ تخت سلطنت کابل تا امروز واقع شدہ بعضے
 بالنسبہ جزئی بود و بالشکر و توجہ جزئی بزودی ختم گردید بدون اینکه بچہ من بشوین زیادہ
 حاصل شود و اشکالاتی فراہم آید بعضے جنگہا اہمیت پیدا نمودہ بطول انجامید علاوہ
 برای اشکالات و آثار اغتشاش در تمام مملکت ظاہر بود و منہج ہجہار جنگ و داخل گردید
 اول جنگ بار محمد ایوب خاں در قند ہار در سنہ ہزار و دویست و نو و نہ کہ قبلہ بیان
 داشتہ ام در این وقت ملاہاے جاہل سعی کردہ بودند کہ مردم را در ہمہ مملکت تحریک نمودہ
 بمخالفت من بجماد برانگیرانند و لے در این کار کامیاب نشدند۔ دوم شورش (محمد سہا)
 خاں، در ترکستان در سنہ ہزار و سی صد و پنج۔ چہارم اغتشاش عمومی ہزارہ جات و سنہ
 ہزار و سی صد و ہشت و سنہ ہزار و سی صد و نہ و سنہ ہزار و سی صد و دہ در باباید
 و اغتشاش آخری بعد ہا مذکور خواہم داشت در این موقع فقط در باب شورش عمومی
 طائفہ غلجائی بیان مے نمایم بچہا تیکہ منہج باین اغتشاش عمومی گردید و نتایجی کہ از وحال
 بقرا ذیل است :-

اول جہت اول چنانچہ در موقع دیگر بیان داشتہ ام این بود کہ در زمان حکمرانی
 (شیر علی خاں) و (محمد یعقوب خاں) بسبب بد نظمی و ضعف آنها تقریباً ہر ملا و ہر خان خود
 مطلق العنان میدانستند و در انظار مردم خوراولی و امیر جلوہ میدادند خیلے از ملاہا
 و خوانین غلجائی از ہمیں قبیل بودند و اینہا قوی ترین و جنگجو ترین و شجاعترین طوایف
 افغانستان بودند و جمعیت ہمیکے از سہ طاائفہ بزرگتر مملکت یعنی درانی و ہزارہ و
 غلجائی محسوب مے شدند ترکمانہا ہم طاائفہ زیادہی تحت حکومت افغانستان مے باشند
 بعضے اشخاص شاید میگویند کہ ہزارہ ہا اصلاً مغول ہستند و لے اینہا داخل طوایف
 افغانستان مے باشند باین دلیل کہ تمام مملکت موجود و منتشرند و مثل ترکمانہا طاائفہ
 متحدہ نیستند غلجائیہا خوانین خیلے بانفوذ و تعداد زیادہی ہم از مردمان جنگی داشتند۔

ایں خوانین و اتباع شان بر عایا خیل ظلم و ستمی سے نمودند تعذبات غیر محدود و آہنا و ایات
گرفتار زیاد و تاخت و تاراج و حملہ بر قوافل و جنگ استمراری با یکدیگر و قتل نفس بطور
عمومی کہ در میان آہنا شیوع داشت بہمہ مردم نہ تنہا بالہے افغانستان بلکہ بہ تمام اہل
دنیا ظاہر و ہویہ است لہذا طبعاً اینہا از من قنفر بودند بایں جہت کہ من شخصے نبودم اجازہ
بدہم با وجود بودن من مرکب ایں گونہ رفتار ظالمانہ و فطرتاً ساعی باشند حکمرانی
مرا مختل نمایند۔ سعدی علیہ الرحمۃ مے گوید:

ہمیشہ مار دشمن چوپان ست این ست کہ چوپاں ہمیشہ مے خواہد سرا۔ را کہو بد
دوم۔ چنانچہ قبلاً بیان داشتہ ام دشیر خاں طوخی، غلجائی را کہ در سندھ ار
و دوست و نود و نہ یا غنی شدہ بود محبوبس نمودہ بودم اکثرے از دوستاں و اتباع او
از ایں فقرہ مکدر بودند۔

سوم۔ عصمت اللہ خاں، دیگر خوانین غلجائی دوست و اقوام خانوادہ محترم
دشیر علی خاں، بودند و از ایں جہت با معاندین من مراودہ داشتند و در میان طوایف
افساد مے نمودند و بچہ این کار عصمت اللہ خاں، را در سندھ ارہ ہی صد جس نمود
چوں ایں شخصے کے از خوانین غلجائی بود محبوبس شدن اویکے از جہات بیجان طائفہ
غلجائی گردیدہ۔

چہارم۔ ملکہ معروفہ موسومہ دیشک عالم کہ من اور اموش عالم نے لفظ تم فایں اسم
نسبت با اسم اول او مناسبتر بود بایں دلیل کہ صورتش مثل صورت مہوش و حرکاتش مذموم
بود با آنہا یک اسم خود را غازی گذاشتہ بودند و از دم اخذ پواں مے نمودند شامل شدہ بود
ایںہا خود را قاضی و ملا مے نایدند تا خود را در نظر مردم اشخاص بزرگ و معتنا جلوہ بدند
چوں تمام ایں حرکات بے مہنی را موقوف کردہ بودم اینہا سہی مے کردند ہوسیار نفوذ
زیادہ کیہ بر الہے جابل و غیرہ متدیان طائفہ غلجائی داشتند و خود شاں ہم انہا مے

بودند بچہ من اسباب زحمت و اسر اور و نہ تا چندین سال انہا مے
و آتش را مشتعل نمودند کہ جنگ و خلی از ان برپا شد۔ لہذا اسباب جنگ چوں رفتی
زیادہ و خرابی چندین خراب کردید ایکے از مقالہ اسے مے خوب خدمت مطابا شرف و ان
امیر عبدالرحمن خاں است کہ فی مابینہ جگہ و خوں زیر ہا در ایں دنیا بالنسب بطبقہ

دیگر بواسطہ ملاہاے جاہل فراہم سے آید و میفرماید اگر ممکن باشد ہر یک از این ملاہا را بقتل میرسانم و نیز میفرماید بیشتر ضرر ترقی و انفعالتان این است کہ این اشخاص بہ ہمانہ مذہب مسلکے بمردم القاسمے نمایند کہ بجای مخالف اصول احکام پیغمبر است چوں این اشخاص پیشولے کاذب دین ہستند ہرچہ زودتر قلع و قمع شوند بہتر است امیر عظیم الیہ و یک دو موقع ریش این ملاہا را باطناب یا بریش یک دیگر شال بستہ حکم فرمود یک دیگر را بستہ تہرچہ خداوند و قرآن مجید ہو سبط پیغمبر خودش محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرماید ان الله يامر بالعدل والاحسان وابتا ذى القربى ويحى عن الفحشاء والمنكر والبغى يعظكم لعلكم تذكرون *

افسوس کہ حرکات ملاہا بکلی برعکس احکام دینی کہ آنها دارند سے باشد *
پہنجم احکام صادر کردہ بودم کہ مالیات ولایت غلجائی را کہ عقب افتادہ بود اخذ نمایند الی آنچائے خواستند مالیات خود را بدہند *
ششم در مملکتے مثل انفعالتان کہ خزائنہ اش خالی و پول کزائی بہتہ مخارج و خلی و نیز بختہ ساختن و نگاہداری استحکامات سرحدات از تخطیات قویانہ خارجہ کہ مثل لاش خور ہاے گرسنہ مابلند شکار ضعیف خود را بے نماند پول خیلے لازم بود تقریباً نصف مالیات تمام مملکت را دولت بمستمریات ملاہا و سادات و اشخاص زبانی کہ خود را پیشوایان مذہبے نامیدند میدادند این فقرہ ضرر بالمضاعف باعث خرابی و ضعف دولت بود :-

اولاً نصف مالیات دولتے کہ این اشخاص سے گرفتند بہر میرفت *
ثانیاً این کار مردم را و امیداشت کہ زندگی خود را بہ بیکاری بسر بردند و دولت را مفت از میان ببرند و این انعام بہتہ آشا بود کہ مخلوق در ماندہ و عاجزی بودہ باشند کہ از وجود آنها بہتہ مملکت یا بہتہ خود شال جہج نایہ مرتب نباشد این ستمیہاے زیادہ کہ بارے بدوش خزانہ دولت بود بہ یک کشیدن قلم خود موقوف نمود و گھتم مواجب نقطہ یا شخاصے وادہ خواہ شد کہ بموجب کفایت و لیاقت خود نمایند و باید بعضے امتحان بدہند کہ مستحق مواجب باشند یا بہ طریق ستمیہاے تمام این اشخاص کہ خود شال را محل اعتنا میداشتند با ستمی خانوادہ

موش عالم مذکور و ستمری اکثر ہمیں موشہارا موقوف کر دم و این وجہ را بسر باز ہائے شجاع کہ
بجہ قتل این گونه موش ہائے شقی و موزی متخدم کردہ بودم و اوم تا این موشہارہا بکرتوانند
بطور بے انصافی از مردم اخذ پول نموده خانہاے مردم را سوراخ نمایند این اقدام اسباب
ہیجان زیادہ در میان ملاہا و پیشواہاں مذہب و اشخاصیکہ خود را اولیاء میدانستند گردید
داد و فریاد زیاد میکردند و شور شہ کہ در باب آن در این موقع مذاکرہ سے نمایم نتیجہ این
رفقار اجمالی من بود و سہ خوش بختانہ در این شورش ہمہ موشہارا بکلی تمام نمودم و در باب
اول اقدامیکہ کردند در ماہ رجب سنہ ہزار و سی صد و سہ ہجری اطلاع رسید کہ این شخص
عریضہ بتوسط اسرار دیورستان (بکھنور علی حضرت ملک انگلستان فرستادہ و در غرض
خود علی ایہما بقرار ذیل عارض شدہ اند اگر شکایک وقتہ خیال دارند در حق اہل
مظلوم و ستمند افغانستان مرتحتہ نمایند و از انہا دستگیری بفرمایند و این موقعیہ
بجہ شہ فراموشی نخواہد آمد باید بدون تاہل بآمد و بدید نمایند این عریضہ بدست وزیر
داخل کار بود و رسید باندہ سہ لے این قدر میدانم جواب بے بجہ شور شہریاں نرسید
و نیز محمد ایوب خاں را دعوت نمودند کہ از ایران آمدہ با انہا ملحق شود و سہ شہارالہ
در کوششے کہ بجہ داخل شدن افغانستان نمود کامیاب نشد چنانکہ در این خصوص
بعد بانذاکرہ خواہم نمود اگرچہ اقدامات دیگرے کہ یاغیہا نمودند تعلقے من ندارد و سہ لے این قدر
یقین است بعد از این کہ مخفیانہ اسباب چینی ہا کردند و کامیاب نشدند آن وقت
آشکار بجا الفت من برخو استند چنانچہ بحال بیان سے نمایم

در (پایین) سنہ ہزار و سی صد و سہ جنگ شریخ گردید بجز قسم کہ شہر خاں (پسر
امیر احمد پسر سردار گل محمد خاں) را کہ نوادہ اسہ دار کماند خاں قند ہاری بود و از کابل
ب قند ہار میرفت در مقام بین (موشکی) و چارہ وقتول نموده عیال و اطفال را ہلال
شہارالہ را برینکار بردند نیز علی ایہما سہ طائفہ آندری (و امونکی) را کہ در
کہ با امیر زاسید علی از قند ہار بطاف کابل سے آمدند و فوج ہا کہ در قند ہار
شدہ ہنوز مسلح نبودند در مقام (موشکی) تا خستہ آوردہ در این ساعت علی ایہما
یک صد و چہل شتر و سہ ہشتاد و بار چادر و سی ہزار روپیہ نقد بردند و در باب
این نہتے کہ طائفہ علیائی فراموش آوردہ بودند و مشک عالم ہم از ہاں طائفہ بود

اطلاع یافتہ دو فوج پیادہ نظام و چار فوج سوارہ نظام و دو باطری توپ خانہ را
بسر کردگی (غلام حیدر خاں طوخی) و حاجی کلخان کماں وال، کہ حالاً جنرال است و
اکریل محمد صادق خاں، کہ حالاً در قندہار جنرال ہے باشند بختہ سرکوبی آنها فرستادم ای
قشون وارد غزنین گردیدہ زود خوردہاے جزئی در دو نقطہ موسوم بہ دہن شیر
و نامی بین آنها واقع شدہ یاغیہا شکست خوردہ متفرق شدند و زمستان مزیم آرام
بودند و لے ہمہ این اوقات مخفیانہ بختہ برای کجختن طائفہ غلجانی بمخالفت مریم شتول تہیہ
اسباب چینی بودند و در تداہیر خود کامیاب گردیدہ در اول بہار شورش عمومی برپا شد
(ملا عبد الکریم) پسر (مشک عالم) در بہار سنہ ہزار و سی صد و چہار اعلان واد کہ دوازده
ہزار نفر مردان جنگی با من حاضرند اگر طوائف غلجانی تماماً با من ہمراہی نمایند یقیناً فتح و نصرت
با ما خواہد بود چوں کہ من اطلاع رسیدہ بود کہ در شورش رپائیز گذشتہ کہ قبلاً بیان شد
اہلے دہوتکی اہم شامل بودند بہ سرہنگ سکندر خاں کہ پدر جنرال غلام حیدر خاں و
فوت شدہ است حکم وادوم از قندہار بحال (دہوتکی) رفتہ از ہر خانیک قبضہ شمشیر
لولہ تفنگ از اہلے (دہوتکی) بطور جریمہ اخذ نماید رسیدن سرہنگ مذکور در آنجا است
خشم اہلے (دہوتکی) کہ قبلاً ہم رنجیدہ خاطر بودند گردیدہ در تمام (اندزہ) و (دہوتکی) و ترکی
سائر طوائف غلجانی آشوب عمومی برپا گردید و طوائف مذکور عیال و اطفال خود را
طائفہ وزیری و شروب و ہزارہ و ستادہ خودشان بختہ جنگیدن با عساکر من حاضر
در آن وقت و ولایت غلجانی لشکر زیاد موجودند ششم و شہر ہائے بزرگ مثل غزنیہ
و کلات غلجانی و ماروف استحکامات کاملی نہاشت (جنرال غلام حیدر خاں) نقطہ
پیادہ نظام دسہ فوج سوارہ نظام با خود داشت فوراً حکم وادوم کہ شش صد نفر سوار
بسر کردہ گی (اکریل صوفی) روانہ شدہ بدستہ لشکر (سکندر خاں) کمک بدہند و نیز حکم وادوم
تعداد و لے ہم پیادہ رولیف و فوج و رانی جدید با (سکندر خاں) ملحق شوند از ورود این غلجانی
چندال فائدہ مترتب نشد نیز قشون دیگرے ہم معجلہ از کابل بکابل (جنرال غلام حیدر خاں)
فرستادم و رادایل جنگ دست یاغیہا بالا بود و (علیہ خاں) حاکم ماروف کہ کمک (سکندر
خاں) میرفت از یاغیہا در راہ شکست خوردہ سر کردہ این یاغیہا رشا و خاں (دہوتکی) بودند
ماہ رجب سنہ ہزار و سی صد و چہار (سکندر خاں) در ہماں وقت وہماں نقطہ شربی بخاک

اگرچہ در ابتدا شکست خورد و لے در آخر فتح نمود و در ہمیں وقت بطرف شمال ہم مشغول
 جنگ بودند و در آنجا (خبرال غلام حیدر خاں) بہادرانہ با غلجائی ہاے ترکی و اندری میجنگید
 بعد از جنگ سختی راہ پیدا نمودہ خود را بجا کر پدیش (سکندر خاں) کہ از دست ہوئی شکست
 خوردہ بود رسانید این تملاتی عسکرین در راہ شعبان سنہ ہزار و سی صد و چہار واقع گردید و
 در این عساکر متفقہ چہار فوج سرباز نظام و دو فوج سوارہ نظام و ہیجده عرادرہ توپ بود
 علاوہ بر اینہا بعضی رعایاے وفادار من بسر کردہ گی (بہلول خاں) ترکی کمک میدادند
 تعداد لشکر دشمن سی ہزار مرد جنگی بود کہ بسر کردہ گی (شاہ خان) ہوئی خود شاہ لقب
 میدادہ بودند یا غیبا اتصالاً از ہمہ طرف کمک و امداد میرسید و غلجائی ہاے یا غی ہم
 شورش نمودہ با این ہا ملحق مے شدند از قرار یک شہرت یافتہ بود اینہا از رو سہا و ہاے
 میمنہ و ہرات (محمد ایوب خاں) کہ در اسیران بود استدعا مے کمک کردہ بودند ہاے ہرات
 و میمنہ ہم خواہش آنہا را پذیرفتہ بودند تعداد زیادی از لشکر من کہ در ہرات قامت داشتند
 از طائفہ غلجائی بودند چوں اینہا شنیدند مات و اقوام آنہا مخالفت من برخو ہست اند
 تغییر وضع و ادور ماہ رمضان سنہ ہزار و سی صد و چہار تعداد زیادی از فوج ہزاری
 غلجائیہا کہ در ہرات ساخلو بودند در ارک مرآۃ شوریدند تعداد این سرباز ہاے نمک محرم
 کہ شوریدہ بودند تقریباً ہشت صد نفر مے شدند و اینہا قسمتے از قورخانہ را تاراج نمودہ
 سہ سالار مراد ارک محصور نمودند و لے سرباز ہاے دیگر کہ در ہرات بودند وفاداری نمودہ
 بجنگ کردن با شورشیان خائن حاضر شدند شورشیان تاب مقاومت نیاوردہ بالاخرہ
 از ہرات عازم (آندرہ) شدند کہ بایا غیہاے آنجا ملحق شوند بعضے از سرباز ہاے
 نمک بگرام با جمعیت زیادی از یایا غیہا نیکو در مرغاب جمع شدہ بودند ملحق گردیدہ این
 امر بایا غیہا رخیلے قوت قلب دادہ سبب تشویش بہت صاحب منصبان سہ سالار
 من گردید محل خطر این بود کہ اکثر مردم منتظر بودند بیند کہ ام طرف قوت
 صورتیکہ بایا غیہا قوت پیدا کنند باینہا شامل شوند و این موقع نمک کہ من خاں از عساکر
 خودم بایا غیہا ملحق شدہ بودند ملا ہاے جابل و دشمنان مشتہ ساختہ بودند کہ ہرات
 بتصرف بایا غیہا آمدہ است و ہاے میمنہ و سایر ولایات ہم شوریدہ اند و لے خبر اب
 شجاع من (غلام حیدر خاں) ہر کجا بایا غیہا مقابل گردیدہ آنہا را شکست داد و متفرق ساخت

در این وقت جمعیت زیاد می از طائفه موتمرا در مقام اعطای شکت و ادو جمعیت آنها را متفرق نموده پدر خود را در آنجا گذاشته خودش بطرف شمالی آنجا حرکت نمود نزدیک دو نایب ایستاده با طائفه ترکی جنگ دیگر نمود و اینجا هم فتح نموده بطرف (مرغاب) عازم گردید که در آنجا جمعیت زیادی از یایغیها با سربازها شوریده هرات محقق شده بودند من هم فوراً دو فوج پیاده نظام و چهار صد سواره نظام در ماه شوال سنه هزار و سی صد و چهار از کابل بمک سیه سالار خود فرستادم در ماه ذیقعد سنه هزار و سی صد و چهار این قشونهای که از دست لشکر یایغی را که بجهت محقق شدن با دسته های بزرگ یایغیها میرفتند شکست داده متفرق نمودند بعد از یک میل شکست این یایغیها جنرال مذکور را به جنگیدن با دسته معتنا به مجتهد آنها عازم گردید تهیه حمل و نقل بنه و آذوقه بجهت حرکت را وید و رسانیدن خوراک برای یایغیها این قدر بے نظم بود که یایغیها از قلت خوراک قریب الموت بودند خلاصه جنرال مزبور این بار کاملاً شکست داد اگر چه در ماه ذیقعد سنه هزار و سی صد و چهار نزد خور و پاسه جزئی و کار بود لکن خیلی محمل اعتنا نبود زیرا که از شکست سختی که بدشمن وارد آمد بود و خودش شورش عمومی فروخته بود و ملا عبد الکرم بطرف (کرم) فرار نمود و برادرش (فضل الله خان) اسیر و مقتول گردید.

در خصوص (تمور شاه) علیجائی که نایب سپه سالار و در زمان جنگ در نجد و سنه هزار و سی صد و دو در کالیف خود غفلت ورزیده مقصر شده بود و آن زمان او را معتنا داشته بودم بمن اطلاع دادند که در شورش علیجائیها جدا بمخالفت من شامل بوده است و یکی از کاپیتانها و یک نفر هم از آروها با او متفق بوده اند مشارالیه را مجوس نموده بکابل آورده اند حکم دادم در او آخر سنه هزار و سی صد و چهار او را بجهت این خیانت بزرگ متکب شده بوسیله سگسار نمایند مقصود از این سیاست این بود که سایر اهل نظام عین گرفته بدانند شخصیکه بمقام عالی نایب سپه سالار رسیده و بمخالفت ولی النعمه خود که سالها مان و نمک او را خورده است بکنگد چه قدر تفاوت وارد زمانیکه در جنرال غلام حیدر خان (بعد از این فتح معظم خود بکابل مراجعت نمود او را بر تبه نایب سپه سالاری ارتقا دادم و بجهت خداتش نشان الماس باو عطا نمود و نیز تعداد زیادی از فوج کابل بسره کردگی (پروانه خان) محض افتخار مشارالیه باستقبال او فرستادم باین قسم اشکالات

از امنہ عیسوی از جملہ مذہب حرم سرا و عیال مشروع عمومی نبود مطالعہ کنندگان این کتاب از فقراتیکہ و فصول قبل خواندہ اند از سیرت و سرشت پدر (محمد اسحاق خان) کاملاً آگاہند و نیز بخاطر خواهند داشت کہ بعد از وفات پدرم چہ خدماتی با و نموده و اورا بہ تحت سلطنت کابل نشانیدم سلطنت بتصرف پدرم بود و بایکے من جانشین او میشدم و من تحت سلطنت را بموجب گذشتہ و چہ خدماتی تا دم مرگش با و نمودم رفتار رؤفانہ و حامیانہ کہ نسبت بہ پدر (محمد اسحاق خان) و سایر اولادش کردم لازم بہ تکرار نیست زیرا کہ این فقرات را در موقع دیگر قبلاً بیان داشته ام تمام این محبت بارافرا مویش کردند البتہ مطالعہ کنندگان این کتاب میداند (محمد اسحاق خان) چہ قدر بہ حقوقی نمودن نیز بخاطر دارند کہ تمام فسادیکہ در خانوادہ ما فراہم آمد بواسطہ (امیر محمد اعظم) بود کہ پدرم و (شیر علی خان) را بایک دیگر دشمن کردہ ہمیں میل افساد و رننا و پسرش (محمد اسحق خان) ہم موجود و باید ویریا زد و بروز می نمود و قتیکہ از روسیہ حرکت میکردم ہمراہان خود را قسم قرآن و اہل حال قرآنی کہ در آن وقت (محمد اسحاق خان) مہر نموده در کابل نزد من موجود است مشارالہ قسم خورده بود باین وفاداری و صداقت و اطاعت رفتار نماید من مشارالہ را در سال اول حکمرانی خودم قرآن فرما و حکمران ترکستان مقرر و ششہ اعتماد کامل با و بقسم او دادم و تمام حکام و صاحب منصبہا کے نظامی کہ آنرا از کابل بہ ترکستان میفرستادم موکداً دستور العمل میدادم کہ ہمہ وقت (محمد اسحاق خان) را برادر و پسر من بدانند عرایضی کہ ہر وقت بکابل نزد من میفرستاد و مالادرو و فواتر من ضبط است پر از اظهارات امانت آمیز و وفاداری سے باشد وضع و ششہ جات مشارالہ بعنوان من تقسیم بود کہ پیر خیل باخلاص و نوکر مطیع بہ پدیا آقا سے خود بنویسد عرایض خود را باین الفاظ مضامین (علامہ و نوکر حقیر شہا محمد اسحق) باین جہت من با و فرزند و برادر عزیز خطاب میکنم چون هیچ خیال سے در باب بیوفائی او نہ دادم ششم بہترین تفنگکھا و اسلحہ کہ در ترکستان بود با و تفویض نمودم چہ اگر مشارالہ در سرحد روس بود چنین صلاح سے دانستم کہ ذخایر زیاد از ہر قسم انبار و ششہ تر با ششم یعنی ادوات حربیہ و آذوقہ و عنونہ و ہرگونہ ملزومات بہتہ مواقع لازمہ حاضر باشد و مالاً ہم چنین است و آن وقت من دانستم اسلحہ و پول خودم بخالفت خودم بکار بردہ خواہد شد و کلولہ با از توپ و تفنگکھا سے تہرا علی کہ بدست او سپردہ

بودم بطرف سینہ من شکلیک خواہم گردید از روز اول کہ اور با تبرکستان گذارم میگفت
خارج لشکر زیادوی کہ در آنجا اقامت دارد این تقدیرات است کہ عاید ملک میکند
آنها کفاف نمیدهند لهذا اکثر اوقات پول نقد کہ از ولایات دیگر تحصیل کے نمودم بہتہ او
میفرستادم کہ بسر بازمانے من بدہ تمام این اوقات (محمد اسحاق خان) علاوہ انجمن
و مخفیانہ تہیہ نمود و مخالفت من اسباب چینی سیکر و انرا بخل خود را نزد اہل
ترکستان شخص مقدس و مسلمان خیلے پارسائی جلوہ دادہ بود صبح ہمسہ زود برخاستہ
در مسجد بہ نماز حاضر می شد این رفتار او یک فرقہ از مسلمانان یعنی ملا پارا شہسوار صاحب
بود زیرا کہ اینہا فقط اشخاصے را دوست دارند کہ نماز ظہر لانی میخوانند و روزہ نگاہ میدہند
بدون اینکہ اعمال آنها را بسنجیدہ

این ملا ہمسے جاہل فرمایشات عارف ربانی خواہد بود انصاری را و نظر
نداشتند کہ میفرماید

نماز زیاد و کار پیرہ زمان است روزہ زیاد از ماہ رمضان ہر زمان ہست کن
امداد بدیگران کا مرداں است و امیں عارف ربانی میفرماید :-
دل بخلق مہذبہ گشتہ شوی دل بکون مہذبہ تا داری ستہ شوی جہنم از کسے کہ
نترسد و ہر چہ کند نہ رسد اگر بر روی آب روی خسے باشی و اگر در ہوا پری گسے باشی
دل بدست آتا کسے باشی

ذیب و گیسے کہ (محمد اسحاق خان) با مسلمانان بے تربیت بمل اور و این
کہ علاوہ بر اینکہ مثلاً الیہ خود را مرشد دلتا بقلم دادہ بود داخل سلسلہ نقشبندیہ شدہ بود و بانی
این سلسلہ در اویش کہ موسوم بہ نقشبند است یک نفر از اولیائے بخارا کسی خواجہ بہار الدین
است کہ معاصر امیر تیمور گورگانی بودہ است شگفتہ است کہ تعلیمات ہانی این سلسلہ
معتول و مقدس میباشد و لے خیلہ از میل بازمانے سلسلہ او کہ ذب ہستند و

برائے تحصیل مرید کوشش می نمایند این است کہ نیز از ہند و سرحد و
راہفت نیازی ابرہہ بر نہ این اشخاص ہدف نظر دارند و اگر کسی را در ہند و سرحد و
و اعمال پیغمبر مایہا شد کہ خودش ہمیشہ زنت میلشید و نیز این معتبر علما و دستہ اہل ثانی
سلسلہ یعنی خواجہ نقشبند میباشد زیرا کہ خودش ہم از قرہ معلیم کرد و گریہ نمود و است

[illegible]

و بتاریخ شانزدہم محرم سنہ ہزاروی صد و شش عساکر سردار عبداللہ خاں، باجزال ہندکو
 ملحق گردید بتاریخ بیست و دوم محرم سنہ ہزاروی صد و شش در (وزہ غزنی کک) کہ میل
 بطرف جنوبی تا شغریان میباشد جنگ واقع شد این جنگ خیلے شدید و مفصل بود زیرا کہ
 لشکر محمد اسحاق خاں کہ تعداد آن از بیست ہزار لکے بیست و چہار ہزار نفر بودند باخو
 و پسرش اسماعیل خاں جد و جہدے نمودند کہ فتح شوند چرا کہ میدانستند این جنگ
 اقبال و اوبار طرفین را مشخص خواهد نمود از طرف دیگر مطالعہ کنندگان فصول قبل این کتاب
 میدانند کہ از سردار عبداللہ خاں دوستی فدوی تر و معتد تر از (جزال غلام حیدر خاں)
 صاحب منصبی تربیت شدہ تر و مجرب ترند اشم و ہیچیک از این صاحب منصبہا باسانی
 شکست نینخورند و محمد اسحاق خاں کم جرأت بود چنانچہ پدرش ہمیں حالت را دست
 شخصاً جنگ نکرد و لے صاحب منصبہاے نظامی او کہ اشخاص منتخب بودند کہ خود
 (محمد اسحاق خاں) داوہ بودم کہ در صورت لزوم بار و سہا مقابل شوند تماماً اشخاص شجاع
 و مجزی بودند مثل (جزال محمد حسین خاں) و کرنیل فضل الدین خاں و سایرین از صبح
 زود تا خیلے از شب گذشتہ سرباز ہاے ہر دو لشکر با کمال تشدد و ثبات قدم میجنگید
 و از طرفین این قدر تشدد و زخمی شدہ بودند کہ بحساب درنے آمدند در این بین وقت
 عصر یک دستہ از لشکر من با سردار عبداللہ خاں و (جزال کتال خاں) و کماندان
 محمد حسین خاں و (عبداللہ حکیم خاں) از قلب لشکر و راقداہ از عساکر محمد اسحاق خاں
 کہ بسر کردہ گی (محمد حسین خاں) ہزارہ میجنگیدند شکست سختی خوردند از طرف دیگر وقتیکہ
 جنگ بین (جزال غلام حیدر خاں) و دشمن اشتداد داشت بعضے از سرباز ہاے
 شک حرام (بجزال محمد حسین خاں) ہزارہ ملحق شدہ بطرف تپہ کہ (محمد اسحاق خاں) آنجا
 بود تباہت رفتند کہ باو سلام نمایند مشارالیه با ہمہ اینکہ این جمعیت کہ بطرف او می تازند
 مے آیند اورا اسیر نمایند و لشکر او شکست خوردہ است و بفرار نہاد لشکرش تا مدتی
 بعد از خوب آفتاب کہ ہوا بجلی تاریک شدہ بود با (جزال غلام حیدر خاں) مشغول
 جنگ بودند خود (محمد اسحاق خاں) بعجلہ ہر جہ تمامتر مشغول فرار بود و چونکہ بلشکرش
 خبر رسید کہ سردار آنہا فرار نمودہ است خود را با ختہ آخر الامر شکست خوردند
 خلاصہ بتاریخ و دہیم محرم سنہ ہزاروی صد و شش (جزال غلام حیدر خاں) این

را بعلما بن اطلاع داده بودند که بعضی از صاحب منصبان بزرگ لشکر من که در
 ترکستان بودند از قاتل ایشان نسبت به من صدا و قاء نیست و اگر (اسحاق خاں) این قدر
 کم جزائی میکرو با و ملحق شده بودند و سکه از اخطار این معنی مشغولم که این خبر کذب ثابت شد
 چنانچه در همان نقطه شخصاً و این باب تحقیقات بعمل آوردم و انستم این فقره بجهت اصل بود
 است نیز خیال و شتم بهرات رفته استکانات قوی در آنجا و تمام سرحدات شمالی و مغربی
 خود بجهت منع تخلفیات روسها احداث نمایم و این خیال بواسطه عدم پول مخوبی و
 نافرست زیرا که گمان میکردم دولت هندوستان من امداد نخواهد داد چون مدو سرت
 هر قدر ممکن بود از مالیات ملک خودم بجهت تعمیرات دفاعیه خرج نمودم از جمله این تعمیرات
 قلعه عمده و خیل معتدنی در وادعی نزدیک مزار شریف تازه ساختم این قلعه در تمام
 ملک بزرگترین و محکمترین قلعه است قلعه مذکور هر کوسه واقع است که مشرف بر مسقط
 بر و زو میباشند که راه بزرگ خاک روس و شمر بلخ که پایتخت ترکستان است از وسط آن
 دره میگردد و پس خروج در حبیب الله خاں را بنیابت خود بکابل گذاشته و پناه معرست
 در سبیل و کشمش موتم پائیز خودم عازم مزار شریف گردیدم و تا ماه نو بجز سبیل و سبیل
 و بهشت انداخته مراجعت کردم و این وقت که ترکستان اقامت داشتیم و کرم قلم خط
 این وفادار من اجنرال میر احمد خاں که از جانب من در هندوستان بفرستاد و وفات یافته
 و (لار و لندون) که بعد از (لار و فرین) بفرمان و ملک هندوستان بفرستاد و وفات یافته
 بود با من بکابل خوره و راه به سورات و مملی افغانستان من بکابل و در چون صلح
 شد که انچه پیشیم از حال دار و از این بایست که درش بود و در این باب در موقع نوشتن
 از آن خواستم مو و سلطان مرا و قندوری هم فرستاده و در ترکستان متصرفی روس با آن
 خاں ملحق گردید و حالاً هم با تخای میباشند زمانیکه در مزار شریف بودم ایاسی بدخشان هم
 شورش نمودند و آنها را تبعید کردم و دیگر سبب تشویش بجهت من فراهم نیاروندند
 در زمان اقامت ترکستان و آنکه در کسے هم افتاد و در مزار شریف اقامت نمود
 و در سبیل و شمشیر و در سبیل و شمشیر و در سبیل و شمشیر و در سبیل و شمشیر
 که از سبیل و شمشیر و در سبیل و شمشیر و در سبیل و شمشیر و در سبیل و شمشیر
 جایز است که در سبیل و شمشیر و در سبیل و شمشیر و در سبیل و شمشیر

این معنی ناممکن است کہ چہ طور کلولہ گفتگ و وسط صندلی کہ در سہ آن نشستہ بودم سوراخ
نمودہ است و بعضی اینکہ از بدن من بگذر و بہ غلام بچہ کہ عقب سر من ایستادہ بود و خوردہ او را
سخت مجروح نمودہ این صندلی را بطور یادگار نگاہ داشتہ ام من شخص قطوریستم و صندلی
مذکور این قدر وسعت داشت کہ بر سہ نشستن من ممکن بود اسباب حیرت است کہ چہ طور کلولہ
از گذشتن وسط سیدہ من خطا نمود چنین است ہر گاہ خداوند متعالستہ باشد جان شخص را
حافظت نماید ہیچکس نمیتواند او را تلف کند چنانکہ گفتہ اند

اگر تیغ عالم بجنبہ ز جائے نبرد رگے تا نخواہد خدائے

و خداوایہ شریفہ است اذا جارا اجلہم لا یستأخرون ساعة ولا یستقدمون
تہتہ دیگر ہم کہ مرا حافظت مینماید این است و یقین دارم این معنی از فقرہ ذیل تصریح بیشتر
در زمانیکہ طفل بودم من گفتند شخص مقدسی طلسمی دارد کہ بکاغذ مینویسد ہر کسے با
نگاہ نہارد و هیچ سلحہ ناری یا اسلحہ دیگر باو کارسنے کند اول اثر این طلسم را معتقد نبودم لہذا
طلسم مزبور را بگردن گو سفندے بستہ امتحان کردم اگر چہ خیلے سعی کردم حیوان مذکور را بکلولہ
بزنم لے هیچ کلولہ باو صدمہ نہ بایں دلیل ناطق بطلم مذکور معتقد شدہ و باز وسے راست
خودم بستہ از طفولیت تا کنون ہمراہ دارم اعتقاد من این است اسباب حفاظت من
ہمید طلسم شدہ است متاسف سبب این حرکت سر باز کہ میخواست مرا بکلولہ بزند معلوم شد
زیرا کہ یک نفر جنرالے کہ نزد کیش ایستادہ بود بلا تامل ہما نجا اورا بیک مذبت شمشیر بقتل
رسانید اگر چہ فریاد زدم اورا کشید تا تحقیقات بعمل آید چہ کہ انخیال من سر باز نہ کورایے
از دشمنان قوی و مخفی من مخصوصا بایں کار واداشتہ بودہ

اتفاق سمیہ ویکہ در زمان اقامت من تبرستان واقع شد این بود کہ اردو خان
عیال من دو پسر متولد شدہ یکے از آنها بتاریخ نوزد ہم محرم سہ ہزار و سی و ہشت
کہ اسم اورا باسہ خلیفہ دوم محمد عمر نامیدم و دیگر بتاریخ یازدہ ہشتاد و دو
سی صد و ہفت متولد شد اسم اورا باسہ خلیفہ دوم اما در تاریخ نوزد ہم محرم سہ ہزار و سی و ہشت
پسہ حالاً بچہ تسکین قلب الہی آنجا در تبرستان میباشند تا آنجا اورا بہ بیعتہ زیراکہ
خودم کہ پادشا د آنها رستم نے تو انم نزد آنها با نام محمد عمر پسہ کم بنیرے باشد مشا الیہ
بکامل است و بعضے اوقات مثل سایر برادر ہایش بہاں تر با تے کہ مخصوص برادر ہستم

میباشد بدر بار بر او خودش (جیب باشد خاں) حاضر میشود بتاریخ ششم ذی الحجہ ہزار و
سی صد و ہفت کہ بکابل مراجعت نمود و در زمان غیبت دو سالہ من پیرم (جیب باشد خاں)
بطورے عاقلانہ وزیر گاہ حکومت کردہ بود کہ کمالاً بحسب میل من بودہ است بہ پا داشت این
خدایتش و نشان باو عطا نمود یکجہ خدمت نمایاں در امورات مملکت و یکجہ بخت
اینکہ شورشی را کہ سر باز ہای فوج قند ہاری و ہزارہ بر پا نمودہ بودند شجاعانہ جلو گیری کردہ بود
مشارایہ و رایس موقع با کمال شجاعت رفتار نمود بہ تنہائی سوارہ و در میان سر باز ہای یاغی
رفتہ بدون اینکہ بترسد کہ باو سد مہ خواہند رسانید انرا در رفتار و لیرانہ بسر باز ہا ثابت
کردہ بود کہ بانہا اطمینان دار و والا بدون مستحفظہ جرات نیکو و بیان آنہا برود و بانہا
وعدہ دادہ بود و تظلمات آنہا را اصفاف نمودہ خورسی نماید باین قسم فتنہ را خوابانیدہ بود و
نیز یک دو فقرہ جزئی دیگر را ہم کہ میخواستند اغتشاش نمایند و باو اطلاع رسیدہ بود کہ
احتمال دار و این اغتشاش در حاجی و منگل واقع شود و خوابانیدہ بود از آن وقت اورا
مجاز و ششم کہ بعوض من بدر بار عمو مے جلوس نماید زیرا کہ ورتدیر و دانائی او اطمینان مکی
حاصل کردہ ام کار ہای متعلق با مورات خارجہ را با کار ہای خیلے مقنا و تمے کہ تعلق با مور
داخلہ مملکت دار و بر عہدہ خود گذشتہ ہم چوں این فصل گویا برائے مذاکرہ جنگہای داخلی
اغتشاشات دیگر باشد در این محل در باب امور اتقے کہ راجع باین فقرات نیست دیگر فا کرہ نمائیم

جنگ با طایفہ ہزارہ

این جنگ چہار میں جنگ داخلی میباشد کہ در زمان حکمرانی من اتفاق افتادہ است
مختصاً و نیست کہ این جنگ بالنبۃ بجنگہای دیگر بیشتر باعث از یاد شوکت و قوت و
قدرت و امنیت و سلامت سلطنت من گردیدہ است *

اولاً مردمان ہزارہ بر بری قرنہای بسیار اسباب وحشت حکمرانہای افغانستان
بودہ اند حتی پادشاہ اعظم (نادر شاہ) کہ افغانستان و ہندوستان و ایران را بحیطہ تصرف
در آوردہ بود متوانست طائفہ ہزارہ گردن کش را مطیع نماید *

ثانیاً ہزارہ ہمیشہ در ولایات جنوبی و شمالی و مغربی افغانستان مسافریں تعدی
مے نمودند از وقتیکہ تاخت و تاراج آنہا با تمام رسیدہ حالت مملکت بکلی منظم گردیدہ است *

ثنائی این طایفہ ہمیشہ حاضر بودند ہمیکہ کہ از خارج تختی نموده با افغانستان حملہ نماید
 با او ملحق شوند چون ہزارہ ہا خود را شیعہ میدانند و دیگران سنی هستند اعتقاد ثنائی این است
 کہ ہمہ افغانہا کافر میباشند بزرگترین امپراطور ہائے مغل یعنی بابر پادشاہ در اوائل
 ماہ دہم ہجری در تونزک خود مینویسد من نتوانستم بمخالفت این طایفہ قوی در میدان
 جنگ چنانچہ عین عبارتے کہ مینویسد این است (باین قسم شغول جنگ شدم کہ شبانہ
 بقتلہ لیسرا نیا ریختہ وز مرغ را متصرف گردیدیم و بوقت نماز صبح لیسرا ہزارہ ہا ریختہ کاملاً آہنا
 را کولی بدیم نیز از تونزک بابر شاہ معلوم میشود کہ ہزارہ ہا در آن زمان ہم عاودے برایں بودند
 کہ مسافریں را در معابر یکہ مخوف کردہ بودند و کہے نمیتوانست بدون مستحفظان زیاد عبور نماید
 تاخت و تالاج نمایند بختہ اینکہ مطالعہ کنندگان کتاب خود را در باب بیوفائی ہزارہ قدس
 مطلع نمایم اظہار میدارم کہ این طایفہ در قلب مملکت افغانستان واقع شدہ اند و در ہائے
 محکم و تلال جبال شامنے را کہ از کابل و غزنین و کلات غلجائی تا نزدیک ہرات و بلخ متشع است
 در تصرف دارند علاوہ برایں قطب بزرگی کہ در نقطہ مرکزی مملکت و بالتبع مستحکم است وطن
 آہنا میباشد ہزارہ ہا در تمام مملکت افغانستان متشع میباشد و ہر ولایت و قصبات
 و قطعہ جات دیدہ میشوند در افغانستان شلے میگردانند اگر ہزارہ ہا سے غریب گشت نبودند
 و از عمدہ کار ہائے ما برنے آمدند بایں دو مان شل الاغ کار خود را میکردیم ہزارہ ہا طایفہ
 مخلوطی میباشد کہ آبا و اجداد آہنا از ہائے ستورات نظامی میباشد کہ سلاطین مغل اعدا
 کردہ بودند و ماہ دہم ہجری ابو الفتح مینویسد ابو الفتح سید سید ازو را سہ اکہ ماوٹا
 ہندوستان بودہ است کہ این طایفہ بقیہ قشون مارین خان، نوادہ چنگیز خان میباشد
 کمان حمومے در افغانستان این است کہ اکثر سلاطین کہ از وقت مغرب ہندوستان تا
 اندر مشال این بودہ است کہ ہائے مملکت خود را در امتداد راہ ہندوستان محل کچہ
 داوہ پورت براسے آہنا معین میکردند کہ از عقب سہ خود و غنایا ہشتاد و ہشت ہزار
 طائفہ ہزارہ را از ابتداء مغربی خاک افغانستان تا اقلہ سہ ہزار ہندوستان
 سکونت و او نہ شل اینکہ اسکنند کہ یہ طایفہ کا فوسے از خٹک ہندوستان تا پتہ الی حدود
 پنجاب محل سکونت داد و این خٹک ہندوستان تا پتہ الی سہولت کتبہ اکٹوں کہ این طایفہ
 بزرگ و تربیت گشت و شجاع را با او طمان و بیست آہنا با طایفہ کہ در کتاب خود معرفی

نمود شرح وسائل و نتائج جنگ مذکور را بیان مے نمایم اگرچہ عادت این طایفہ چنین بود
 کہ اسباب اخلال امنیت مسافریں را در راہ فراہم مے آوردند و لے فقط ہمیں سبب بہت
 من عذر موجب نبود کہ اقدامات سخت در باب آنها بہ نمایم بر علاوہ بعضے از سرکردہ ہاے
 آنها نسبت بہن رفتار دوستانہ داشتند کہ باید و عرض از من مہربانی میدیدند لکن
 در سنہ ہزار و سی صد و شش و قتیکہ من در باب غایب بزرگ ترکستان مشوش و پریشان
 بودم و از راہ کوہستان بزار شریف میرفتم کہ از طوایف ہزارہ موسوم (طایفہ شیخ علی) کہ
 در حدود شمالی و مغربی محال بامیاں سکنی داشتند بمخالفت من برخاستہ ماورین مرا از اہتیل
 نمودن آذوقہ و علوفہ بجمتہ عساکر و مالہاے بہ مانعت کردہ بودند و این فقرہ در سفر خیلے
 اسباب زحمت من شدہ بود و وقتے در سنہ ہزار و سی صد و ہفت بکابل مراجعت میکردم
 (سرور عبدالقدوس خاں) را بحکومت بامیاں گذارشتہ با دوستوار عمل و اوم کہ سرکردہ ہاے
 ہزارہ را در اکثر اوقات بحضور خودش دعوت نمودہ بآنها مستریات و انعامات و خلعتہا دادہ
 آنها را ترغیب نماید کہ رعایاے مطیع و راستے بشوند ہزارہ ہاے (طایفہ شیخ علی) کہ آنها را
 (میر حسین) و بعضے سرکردہ ہاے دیگر اغوا کردہ بودند مسلح گردیدہ شروع بہ جنگ نمودہ
 قوافل را تاخت و تاز نمایند ابتدا بہ اشکالات را فراہم آوردند بر علاوہ بہیکے از دستہ
 ہاے لشکر افغانی حملہ نمودند از این جہت مصمم شدہ لشکرے بسر آنها فرستادم کہ آنها را شکست
 دادند بعضے از آنها مقتول و جمعے مطیع حکومت من شدند بقیہ آنها را اسیر نمودہ بکابل آوردند
 لکن با اسرا بحال مہربانی پیش آمدہ نصیحت شاں کردم کہ در آیت اسباب انقشاش فراہم
 نیاورہ رعایاے مطیع و با وفائے باشند و آنها را بجلت با و طائشان رجعت و اوم
 در بہار سنہ ہزار و سی صد و ہشت بعضے از ہزارہ ہاے تاخت و تاراج بسافریں
 نہادند ماورین نظامی من کہ در غرنین اقامت داشتند بہ بعضے از سرکردہ ہاے ہزارہ
 مخصوصا بسرکردہ ہاے اورزکاں کاغذے نوشتند کہ اگر رعایاے خود ماں نینخواستہ
 آرام بگیرند دول اربعہ ہمسایہ این امر را اسباب ضعف ما خواہند دانست و بدنام
 خواہیم شد لہذا صلحت چنین است شما بیعت پاوشاہ مارا قبول نمائید و جنگ جدال
 موقوف بدارید چوں ہزارہ ہاے از مدت سی صد سال رعایاے اطراف خود را تاخت و
 تاراج نمودہ بودند و ہیچیک از سلاطین قدرت نہ داشتند آنها را کمالا آرام نمایند خیال مسکون

خیلے قوی ہستند و شکست نخواہند خورد و بقوت خودشان خیلے مغرور بودند از این جهت
جواب کاغذ مذکور را نوشته وہ بیست نفر از سر کرده ہائے آنها را کردند کہ مضمون مراسلہ
بقرار ذیل بود :

اگر شما افغانہا با ستظہار امیر جہانی خود مغرورید با ستظہار امیر روحانی خود یعنی
صاحب ذوالفقار مغرور تر میباشیم (چون شیعہ ہستند مقصودشان این بود کہ بعد از خدا حضرت
علی میباشند در مراسلہ مذکور مدلل داشتہ بودند کہ حضرت علی از من قوی تر است شک
نیست حضرت علی پیشواے روحانی ما و خلیفہ پیغمبر میباشند و از روح پاک او خیلے شتہ
با میرسد و لے این ہم یقین است استعانت مذکور بیج وقت بمردان شریہ و یاغی میرسد
نیز در مراسلہ مذکور نوشتہ بودند اے مامورین افغان چرا در مراسلہ خود اظهار داشتہ اید چہا
دولت ہمسایہ شما میباشند چرا گفتہ اید بیج دولت ہمسایہ شما میباشند زیرا کہ دولت ما را ہم
باید شامل میگردد بجمہ خوب و سلامتی خود تاں بشما صلاح میدہیم کہ باید از ما دوری بگوئید
پس از ملاحظہ این مراسلہ در بہار سنہ ہزار و سی صد و ہشت اسرار عبدالقدوس
خان، رابالشکرے از یامیاں و درجنال شیر محمد خان، رازہرات و درجنال زبردست خان
را از کابل برائے تنبیہ طالیفہ ہزارہ مقرر داشتیم اسرار عبدالقدوس خان، را بر این سہ نفر
صاحب منصب رئیس مقرر داشتہ اقتدار کامل باو دادیم بسبب سختی کوہا و عدم راہما
تصرف ہتھکامات ہزارہ ہا خیلے صعب بود و لے اسرار عبدالقدوس خان، اشجاغانہ و
عاقلانہ جنگیدہ دشمن را مغلوب نمود و شہ او زرکاں کہ محکمۂ بن مرکز ہزارہ ہا بود تصرف
گردید بعد از این شکست اکثر سر کردہ ہا اطاعت را قبول نمودند و سردار مذکور آنها را
بمضمون بکابل فرستاد و ہمہ آنها نیکو بحضورین آمدند و تقویا سدانہ میباشند با کمال
ملاہمت و نہایت مہربانی رفتار نمودم چرا کہ میدانستم قتلہ شدہ کہ اینہا طلبہ علم
بودند و نہ نخواستم با آنها سختی نمایم بلکہ سعی کردم آنها را بہرانی طلب نمایم و ہمہ
فاخر و اود بہر یک از آنها یک ہزار روپیہ نقد اعطا نمودم و در ہزار روپیہ نقد
تلافی ضرر زراعت و محصول آنها را و نہانیکہ دشمنان را کہ در ہزار روپیہ نقد
مخصص کردم باو طمان خود مراجعت نمایند ہزارہ ہا ہرستان آراہ بودند و سہلے در بہار
سنہ ہزار و سی صد و نہ با کمال اشتداد بنایاغی گری را کہ داشتہ امیر علی محمد خان ہزارہ کہ

لقب سرداری باو داده بودم کہ رتبہ اش با خانوادہ سلطنت من مساوی باشد و اورا بحکم رانی ہزارہ مامور کردہ بودم غدارانہ با یاغی ہا ملحق گردید و حقیقت در این اعتشاش و دینی محرک بزرگ ہمیں شخص بود این شخص مامور معرفی بود کہ خودم اورا آنجا فرستادہ بودم و بموجب ہزارہ ہا کمال نفوذ داشت لہذا بر حسب دعوت او با جمعیت زیاد مخالفت من برخاستند این مرتبہ ہزارہ ہا از پیشتر محق تر بودند شخص خائن دیگرے موسوم بقاضی صغری کہ زمین و طاق و پیشواے مذہبی ہزارہ شمرہ میشدہ در این اعتشاش حامی محمد عظیم خاں (گردیدہ بود این دفعہ در بند ہاسے بین کابل و قندہار و سایر نقاط ولایتہا را بستند کہ مانع از حرکت عساکر من بشوند۔) بکترال امیر عطا خاں (ہراتی کہ بالشکر زیاد و در کابل بود و تقریباً بیست ہزار نفر میشدند) حکم دوم از طرف غزنین بسر ہزارہ ہا حملہ برد و (محمد حسین خاں) سر کردہ ہزارہ ہا کہ یکے از مستخدمین شخصی من و دشمن عظیم خاں (ابو حکم دوم از طرف جنوب بآن نمک بخرام حجاز یاغیہا شکست خوردہ) محمد عظیم خاں را اسیر نمودہ با عیال و اطفال بکابل آورد و شمار را یہ در محبس فوت شد پس از این فتح کہ (محمد حسین خاں) ہزارہ بکابل ملامت نمود۔ بقدری کہ با مشارالیہ بطور مہرانی رفتار نمود کہ نشان الداس و کاکاہ شاہ دوم سکہ بار مطاکیر و حقیقت از سایر اہلسے طائفہ او مشارالیہ را بیشتر متفرق و شتہ نمود۔ در حکومت ہرات و کابل و ہمدان نمود چون (سردار عبدالقدوس خاں) سخت باغورش بود اورا بدین انتظار نمود کہ اطہار من اورا منالوجہ نمایند این (محمد حسین خاں) خائن کہ بختہ خدمات گذشتہ اورا جنگل و بایں مقام عالی و ہزارہ جات ارتقا دادہ این قدر امتیازات باو دادہ بودم بخالتی ہزارہ مشارالیہ ہمیں قدریکہ ہزارہ ہاسے تازہ مطیع شدہ را بکشت شورش تحریک نماید کہ ہزارہ ہاسے ہمسو و سرخ سنگ را کہ بطرف شمال و غزنین سکونت داشتند و ہمیشہ رعایا و حشی صفتے بودند اغوا نمود کہ شورش نمایند و اینہا ہم ادوات حربیہ قورخانہ و شمشیر و دستے را تاراج نمودہ این مرتبہ آتش شورش در تمام ولایت ہرجا یک طائفہ ہزارہ ہا را بداشتعل گردیدہ با اندازہ کہ اکثر اشخاصیکہ از این طائفہ در کابل محبوس بودند و کسانیکہ در شخصی من بودند و باکنا مثل نوکر ہاسے محرم خودم تھیلے ہریالی و آسم فرار نمودہ با شورش ملحق گردیدند اہلسے ادہ افشار و ہزارہ ہاسے قلعہ جات اطراف کابل با دشمن ملحق شدہ چنانچہ قبلاً بیان داشتہ ام ہزارہ ہا و تمام مملکت با جمعیت افغانہ مخلوط میباشند ہم

دہشتم مہما و شورش عموماً سرپا شود و در ہمیں اوقات دولت مند و ستان تختی می نمود که
 سفارت خود را بریاست راند و سایر تش با لشکر زیاد بکابل بفرستند و انرا این اقدام الی
 افغانستان چنین گفتو می نمودند که بسبب اینکه نمیتوانم شخصاً از عہدہ شورشیاں برہم
 انگلیسہا میخوانند افغانستان را بتصرف خودشان بیاورند از طرف دیگر بعضی اشکالات
 در مہمہ و رکاز فراہم آمدن بود (مخبر خاں) با جوسم اسباب تشویش شدہ عسا کر مفہم بجلال آباد
 را تمہید می نمود دولت ہند و ستان نمیگذاشت اورا تنہیہ نہایم مجبور شدیم تمام اقداماتیکہ
 ممکن بود بختہ جلو گیری این انتشار تشویش عموماً و پریشانی بعلل بیاوریم لہذا بجنرال غلام حیدر خاں
 سپہ سالار حاکم دہلی ہر قدر لشکر کہ میتواند جمع نمودہ از ترکستان حرکت نمایند و بایں لشکر حکم
 دادہ بودیم از طرف شمال و مغرب ہزارہ ہا حملہ نمایند و لشکر دیگرے بسر کردگی اسعد الدین
 خاں حاکم ہرات حرکت نمایند و اسرار عبداللہ خاں را از قندہار و جنرال امیر محمد خاں
 تالی را از کابل فرستادیم کہ از طرف جنوب و مشرق حملہ نمایند بایں قسم از ہر طرف بیایند
 حملہ بہرند و گیرند کردہ ہاے افغانہ چندین مرتبہ استعا کردہ بودند کہ بخارج خودشان جمعیت
 از ہاے مملکت فراہم آوردہ بچنگ ہزار ہا کہ انہا را دشمن ولایت و دین خود میدانستند
 بودند لکن بآہل عاجز و بایں کار را ندادہ بودیم در این وقت حکم عموماً دادیم کہ ہر شخصے
 برو و در تنہیہ شورشیاں کمک نماید عسا کر مسلح و ایجاباری کہ حاضر خدمت شدہ بودند تعداد
 شان سی ہزار الی چہل ہزار شخصہ جنگی بود کہ از اطراف بسر کردہ گی خوانین و رؤسا
 خود عازم ولایت ہزارہ شدند قبل از رسیدن این جمعیت ایجاباری (غلام حیدر خاں
 سپہ سالار و اسعد الدین خاں) و اسرار عبداللہ خاں کہ با یکدیگر ملحق شدہ بودند و
 میخوانستند باتفاق جنرال امیر محمد خاں ہم با کمال شجاعت و ہمارت جنگیدہ بود عسا کر
 متفقہ شورشیاں را شکست کامل دادہ (محمد حسین خاں) ہزارہ خاں و اسرار
 کہ یک نفر از مدبرین ہزارہ بود و تاجی خاں) یہ ہزارہ معروف و مشہور
 نفوذی کہ از میر ہا و خوانین و جنگجویان را اسیر نمودہ تمام این اسرا را بکابل آورد و ولایت
 از وجود تمام این اشخاص مفسد پاک شد البتہ آنجا حال آرام و با امنیت و رعایاے مطیع
 بستند و تمام تشویش و ہیم شورش با انجام رسیدہ است اکنون احدے پیدا نمیشود کہ
 مردم را بشورش تحریک نماید چرا کہ ہر شخصے وجہ ندارد و بعد از مراجعت جنرال امیر محمد خاں

بکابل اور برتبر خیزاے اول و نظام سرافراز نمودم و حکومت شهر کابل و ریاست و عمارت
سلطنت و ادارات شخصی خود را با دوسپردم و این بزرگترین امتیازی است که در افغانستان
بصاحب منصب نظامی داده شود حتی از منصب سپه سالاری خارج از کابل ہم بزرگتر است
و این جنرال شجاع بجهت فتح نمایانی که کرده بود استحقاق این امتیاز را داشت به ما بقی
صاحب منصب ہائے کہ در این جنگ خدمت کرده بودند بر حسب خدمات شاں پادشاه
داوم بعضی از ہزارہ ہا استدعا نمودند انہارا مجدداً بولایت شاں مامور نمایم و لے خیال میکنم
این شعر مناسب حال من و ہزارہ ہا می باشد کہ گفتہ اند :

تا تو را دم مرا پسریا د است دوستی من و تو بر باد است

میتوان گفت این جنگ ہزارہ ہا آخرین جنگ داخلی بود کہ در افغانستان واقع شد
و تو یا امید دارم و گیزیم جنگ داخلی در این ملک نبوده باشد چرا کہ بحیال من فقط این است
کہ امنیت عمومی در داخل ملک بستہ بتدبیر است کہ من اختیار نموده ام رعایای افغانستان
این قدر کسب دانش نموده اند کہ فوائد امنیت و ضرر جنگ و اعتدالش را میدانند و چاہے
و ائق دارم کہ رعایای من و زمان آیتہ بطوریکہ باید و شاید آرام بوده باشند :

در این فصل کہ متعلق بجنبہ های داخلی بود لازم ندانستم تمام زود خورد ہا
جزیرا بنکارم مثل جنگ با طایفہ شنواری و ققطاع الطریق ہا سہ صدی و دہخداں جدول
این زود خورد ہا چنداں معتنا نبودند و لے باید و یا سہ زود خورد ہا نیکہ بین مامورین من
در وسہا واقع گردیدہ بیان نمایم این زود خورد ہا علاوہ بر جنگ پنجہ کہ خیلے معتنا و قیاً
بیان داشتہ ام می باشد :

در ہمایسنہ ہزاروی صد و نہ دکر نیل یا نوت ہماں صاحب منصب روس کہ در
ماہ ذی الحجہ سنہ ہزاروی صد و ہشت کا پتیاں (نیکہ سبند) صاحب منصب انگلیس
گرفتہ بود بطرف شغنان پیش آمدہ و در ماہ ذی الحجہ سنہ ہزاروی صد و نہ ہا دستہ عساکر
افغانستان کہ تحت حکم کا پتیاں (شمس الدین خاں) بودند در مقام موسوم بہ سور تاش
کہ بطرف شترقی یا شیل کول واقع است مقابل گردیدہ دکر نیل یا نوت (بصاحب منصب من
کا پتیاں شمس الدین خاں) حکم داد کہ از آنجا خارج شدہ نقطہ مزبور را با و اگذار کا پتیاں
مذکور جواب داد من تو کہ افغانستان ہستم و نقطہ مطیع اوامر آملے خود خواہم بود نہ مطیع

مأمور روس کرنیل روس نشسته بصورت مشارالیه کوبیده این حرکت توپیرنی بود که صاحب
افغانستان نمیدانست از آن صرف نظر نماید لهذا کرنیل کرنیل یا توپیرنی شمشیر خود را
یکسید کاپتیاں مذکور شمشیر لوله خود را بطرف کرنیل یا توپیرنی خالی کرد که لوله کرنیل مذکور
رو شده بکمر بندش خورده و از کمر بندش گذشته سر بازی را که چلوئی کرنیل ایستاده بود و
زخمی نمود از این جهت جنگ واقع گردید با وجودیکه افغانها بجهت دود از دود توپیرنی
و جمعیت کرنیل ایونت از یاد بود و ممکن نبود با طرغی که این قدر قوی باشد بچکاند با هم
باشجاعت عادی خود شان کاپتیاں شمس الدین خاں و سر یاز با سه افغانی او جنگیده
تا آنکه آنگاه آنگاه شمشیر با و صفت این حرکت بجا و خلافت قانوان که از روهان
شد بطرح اقدام موثر از طرف دولت انگلیس بعمل نیامد چون خودم بتم بشرایط و
خود مقتید بودم نمے توانستم مستقیماً بار و سها طرف شوم این واقعہ با هم از تھیل سماں واقعا
میتوان شمر که در انچه و اتفاق افتاده بود و زمان انقضای شمشیر ببار و سها که از
سماحت بجهت روس سستی و داخل خاک افغانستان گردید که این حرکت هم سر بجا
خلافت محمود بود و دے وقتے مشارالیه دید بعضے از مامورین افغانستان بکرات صحت
و مستند معتذر شد باینکه است بوده است ۛ

در ماه ربیع الاول سنہ ہزاروی صد و یازده چون مامورین روس خلیفہ
اسرار تھیر و زند از جانب دولت انگلیس بفشارت بکابل بجا آمد و سستی شد و
بر غائبی کر کے از شد با سه افغانی بپشتان میباشند و ستاد و سہ افغانستان را رسید
آنجابوند تھیر نمود محض اینکه این خبر را شنیدم فوراً اسرار تھیر و زند را از
و بکابل آباد که بین پشاور و کابل است رسیدہ بود و مجمع و مامورین و دولت و
را ہم مطلع نمود اسرار تھیر و زند بجا جواب و سہا و سہا بکابل و کابل
خودم اسرار تھیر و زند بکابل بود حکم بکابل و سہا و سہا بکابل
حسب معمول عنفا قضاوت نماید جنگ نہمین من یہ ان
و ابکہ از شد بپشت را پشت سر بکابل و سہا و سہا بکابل
و آن وقت بلا گیر نی از اننا اشغال و دود و سہا و سہا بکابل
و روسی و روسی بکابل و سہا و سہا بکابل و سہا و سہا بکابل

رفتار نماید (جنرال سید شاہ خاں) با آتش فشانی زیاد جواب توپ روسہارا وادند و سہا تیکہ
کہ دیدند سر باز ہا سے من آمادہ کارند و این دفعہ بازیچہ نیست عقب نشستی فتح اتہا با افغانان
وادند این فتح پر شمولیات لشکر افغان خیلے افزود و از آن وقت معلوم می شود روسہا
تخلیلات خود را در خاک افغانستان موقوف نموده اند و این اتفاق آخرین زد و خورد
جہزی بود.

بنابر معاہدہ کہ اسرار تیمر ورنہ و رسد ہزار و سی صد و یازودہ مقرر شدہ بود چندین
محالہ تے کہ از افغانستان مجزا شدہ تخت نفوذ انگلیسہا گذشتہ شدہ بود اے آغا
یخاقت دولت مند و سستان برخو ستر جنگ مخفی نمودند خوش بختانہ انہا تیکہ رعایا سے من
محسوس شدہ خیر از وزیر یہا کہ بر حسب معمول تدابیر حربیہ خود را بطل آور دند و متواستند
ضرر سے عاید وارند ما بقیہ موجب معاہدہ کہ شدہ بود بدون زحمت مطیع من شدند و اے
لکھنؤ کہ بخاقت من جنگیدہ اے کافرستان بود چون ولایت کافرستان موجب شدہ
اسرار تیمر ورنہ مقرر شدہ بود و جزا افغانستان باشد نہ خواستم بقوہ حربیہ تصرف انہا
این بود اے آنجا از محبت و مہربانی رعایا سے آرام خود نمایم بختہ پیش رفت این مقصود
چندین مرتبہ اکثر سر کردہ اے انہا را بکابل حصار نمودہ اندیدہ زیاد و دیگر العیالات انہا
داوہ انہا را عودت و اوم یا مراجعت نمودہ این سن سلوک مرا بین اے وطن خود تم نشا
بدند لکن این طایفہ این قدر وحشی بودند کہ نہ اے خود را با بادہ کا و اے افغانہ عداوت
معاوضہ مینمودند و از این سبب کہ آیا قیمت باوہ کا و بیشیہ ہست قیمت زمین بین انہا توپ نزع بین
طایفہ و مہربان مراند ہستہ پایسہ کہ خودم بانہا داوہ بودم تفنگ با تیغ نمودند کہ در جنگ
من استعمال نمایند و این وقت دولت روس پایہ را متصرف گردیدہ از چندین افغان
بکافستان نزدیک شدہ متصل پیش می آمدند تا مل پیشیہ از این را و این باب بندہ
سے ہستم جہا تیکہ مراد داشت در لشکر کشید ان بکافستان قدر سے جمیل نمایم
این بود.

اولا خیال نمودم کہ اکثر روسہا کافستان را بے خبر و بغتہ متصرف شوند
او را خواہند زد کہ این ولایت مطلق العنان میداشت و این جہت خواہند گفت ما و زکا ہداری
و ولایت مذکور محقق ہستیم و یقین داشتیم بعد از اینکہ ولایت مذکور را متصرف شوند اشکال

دارو کہ انہار اتجالیہ انجا مجبور نہایند

مثلاً چون اکثر قصبات افغانستان در محالات پنج شیر و لغمان و جلال آباد
در ازمنہ قدیم در تصرف کافرہا بودہ است شاید روسہا انہار اثر غیب نہایند کہ متغیرات
قدیمہ خود را از حکمرانہا افغانستان استردا و نہایند و باین قسم اسباب خرابی و ولس
افغانستان فراہم خواہد آمد چہ کہ بہانہ بدست روسہا خواہد افتاد کہ با افغانستان خد
نمایند

مثلاً این طائفہ جنگجو کہ تمام دروہ مشرقی و شمالی افغانستان باشند یعنی و غریب
اقباوہ اند اگر یک وقت دولت میں با مملکت دیگرے جنگ داشتہ باشند اینہا از غلبہ و غلبہ
اسباب تشویش خواہند بود و نیز بخت تجارت و اقتل راہبا از جلال آباد و اسما و
کابل بطرف نقاط نظامی افغانستان کہ در شمال و مشرق مملکت واقع است خبیہ مهم
میدانست کہ این طائفہ را مغلوب نہایم و بیل اخراج کہ بخت مغلوبیت انہا از جہات دیگر کمتر
بختند نہ داشت این بود کہ این طائفہ ہمیشہ با افغانہ اطراف شغول زود خورد و وند
و از ہر دو طرف جمع کثیرے بقتل میرسد و طریقہ زشت برودہ فووش ہم شہر و داشت
و اینہا چنان طائفہ شجاعی بودند کہ میدانستہ بہ وزیران تحت حکومت میں رہا رہا
نظامی خبیہ کار آمد خواہند شد بجمہات مذکورہ فرق محضہ اند کہ افغانستان را سنجہ نہایم
وے قبل از اقدام باین کار باید توجہ نمود را بسہلہ نہیہ و موقع مسامحہ بختہ بکسر شہرین
بولایت مذکورہ صحت میدانستہ فتنہ فتنیہ کا زشتہ بود و سہلہ شد و بکشتن نہایند
بعد از غور و فکر خیالہ باین کار گرفت کہ با دشمن و روسہا نہایند و قتلہ برسد نہایند
نعمت بجان را و اگر قتلہ شدہ و رشتہ و لایلہ و بختہ بکشتن نہایند و بکشتن نہایند
عمل نمودن و انجا بقدر ذیل بود

اولاً باید استہ کہ کافرہا را با اسباب شجاع تربیت نمود و مسامحہ نہایند
بہ توان و نحو اینہا باید بکہ بکامل بیال معور و خواہند نمود و بکشتن نہایند
با نجا خبیہ شہال خراب و داشت
مثلاً بیاں کہ در وقتہ آمد با اسباب شجاع نہایند و مسامحہ نہایند
کرو روسہا را بکامل حمایت انہا نہایند و ولایت انہا را براسہ انہا پس بکشد

و در ظرف چهل روز تمام ولایت کافرستان مسخر گردید و در بهار سنه ۱۰۲۰ هجری قمری
 لشکر بکابل مراجعت نمودند و وقت کثیف شهابی عیسوی این خبر را شنیدند و بیجان بادی
 در انگلستان برپا نمود و اظهار داشتند کافر بیای عیسوی و انگلیش با ستم باشند
 لکن بنی نوح عیسوی در میان آنها پیدا نکردم وین این کافر با که در باب آل و کتاب
 دیگرے رشتہ و مذاکرہ نمودہ ام ترکیب عجیبی از بہت پرستی قدیم و تئاید باطلہ بود کافر با
 شجاعانہ جنگیدہ و در ولایت خود اسیر شدہ بودند انما را کہ انما حرکت و اود حال ہوسون
 انما را کہ نزدیک کابل و ہواسے آنجا بطور غ و کجیلہ اشارت ہواسے مملکت
 خود نشان داشت با آنها و اوم و بہتہ تدریس آنجا چند لایہ مدیہ نہتوج نورم لکن
 ہوسون یہنا خانیہ شجاعی سے رشتہ نہتوج پاتا نام ہوسون انما کہ نہتوج نظامی بہت
 نہتوج تہذیب و ادب و یاد داری از سر برانہ سے انما کہ نہتوج نظامی بہت ہوسون
 و معنی و یکبارہ طوائف جنگجویی افغانستان بہ فرستادن انما کہ نہتوج نظامی بہت
 از خیال و اوم و تمام سرحدات آنجا قائم ہاسے محکمہ حفاظت حدود و شمالی احوال
 قائم و وقتے کافر یا و این ولایت سلو نہتوج کشتن این ولایت کثیف و ابھی غیر
 محفوظ و بستہ بیل و سہا بود چوں کہ سہا پامیر و نہتوج بہت ہوسون بہت ہوسون
 اقتدار آنا بود و خیال و اوم کثیف قائم با کہ قارب مملکت کافرستان و انما کہ نہتوج
 مستحکم و اتعست محل نظامی بہتہ اقامت دستہ بزرگ لشکر نمود و حدود شمالی بہت
 قائم و در آنجا ذخایر زیاد و ادوات حربیہ و قورخانہ بہتہ ہوسون بہت ہوسون
 کتاب من مائل خوابند بود از شنیدن این فتنہ کہ سہتہ ہوسون بہت ہوسون بہت ہوسون
 و سہتہ آن عبارت فیل محلوک شدہ بود و میر تہو بہت ہوسون بہت ہوسون بہت ہوسون
 بود کہ ولایت میں طایفہ بہتہ کش راتہا میں نقطہ سوزا نمود و بہتہ ہوسون بہت ہوسون
 آن توانست بہتہ شود

نگارندہ لشکر من ہ پیاں بمحل خاں عا ستان
 حک نمود اور عہد امیر عبدالرحمن خاں فازی و سہتہ ہوسون بہت ہوسون بہت ہوسون
 کافرستان با قلم سوزا بودہ ہاسے آنجا وین بین باب اسامی قبول نمود حاکم
 الحق و زہقی الباطل ان الباطل کلان ذہوق

ثالثاً اشخاصیکہ بدولت انگلیس جنگیدہ یا از دوستی انگلیس رنجیدہ خاطر گروئے
 دین پناہ آورده اند مثل (حمزہ خاں) و امیر مراد علی (و دیگر رؤسائے سرحدی) *
 رابعاً اشخاصیکہ از افغانستان فراری یا کسیکہ از ہریان و میان بعضے از
 قبائے خانوادہ من بودہ اند و ایں گونہ اشخاص بہ پنج قسم منقسم ہستند :
 اولاً اشخاصیکہ از خود ہیچینے عاجز و دستند اند مثل (سردار نور علی خاں) و دیگر
 پسر ہائے والی (شیر علی خاں) و ایسے سابق تہدار کہ از ہندوستان آویدہ حالابا من
 ہستند (سردار محمد حسن خاں) کہ باقطاع الطریق ہائے شہسوار ہی جنگیدہ بودہ مشارالیه ہم
 در ہندوستان بود و لے حالادر دربار من اقامت دار و (سردار ابراہیم خاں) پسر
 مرحوم (امیر شیر علی خاں) کہ ہنوز در ہندوستان است دوست مؤلف من میباشد
 (سید احمد خاں کتری) کہ حالابا من است (سردار علی محمد خاں) و ما بقے پسر ہائے عمیر
 سردار ولی محمد خاں (و غیرہ) *

ثانیاً قسم دومی اشخاص ہستند کہ حامی و بستگان (محمد ایوب خاں) کہ از تمام
 قبائے من تعداد ہریان او بیشتر بودہ است ہستند از من جدا و امانی انہارا
 یک بر یک بیان نمایم و لے ہمہ انہا غیر از چند نفرے اورا و گذشتہ اند و در میان انہا
 ہم کمتر اشخاص ہستند کہ از من موجب شکر و از مشارالیه ناراضی ہستند *

ثالثاً اشخاصیکہ کہ حامی (محمد یعقوب خاں) بودہ اند و بعضے از آنداد نسل خدمت
 من شدہ اند و تحقیقت ہمچو شنبہ کہ اہمیت داشتہ باش با او نیست ہمچو ہریان
 (محمد شمس خاں) غیر از چند نفر نوکر ہائے ناقابل ملاحظہ از زود و زود اند *

رابعاً قسم چہارمی اشخاص ہستند کہ ہندوستان بل و سیل یا کسیکہ از افغان
 روسا مہاجرت کردہ اند کہ از خود ہیچینے عاجز و دستند و بہ ہریان پناہ آورده اند
 اشخاص ہائیکہ ہمچو از افغانستان فراری کردہ اند یا انکہ خود انہا
 شان از مملکت انراج کردہ اند ازین قبیل اشخاص کہ در ہریان پناہ آورده اند
 ہستند از انہا را غور نمودہ و جمعیت ہائے کما کما بدست من و امیر

فما رسا قسم پنجم اشخاص ہستند کہ با شہر حاق خاں (نکات بہرام بھادر
 انجمنش) او و سندنہا و دی سندنہا پیشانیہ بیان ہستند و سندنہا و سندنہا

مشاورانہ و راین وقت نزد من مستخدم ہستند و باقی ہمارا ہاں او ہم کا ملا تو تجہ دارم اینہاں
 باوطنان خود شاں مرا بہت نمودہ در زمان آیتہ رعایا سے آرام خواہند بود باین قسم پہنچ
 رقیبہ بجز تحت سلطنت افغانستان باقی نماندہ است کہ اسنیت سلطنت پسریم را
 منقل نماید این معنی واضح است کہ اگر شخص شجاع ترین را ہم یکے از دولتمائے بزرگ
 تحریک نماید کہ بغالفت افغانستان بکنگد بہنہائی و بدون دیگر ہمارا ہاں نخواہد توانست
 کار سے از پیش برود *

من خوب میدانم کہ سیاست دانہا از این تدبیر چہ مقصود دارند کہ رقبائے سلاطین
 ہمسایہ را در دست خود شاں نگاہ میدارند تا و صورتیکہ سلاطین مذکور تکالیف آنہا را
 قبول نمایند بر آنہا تسلط ہاشند و لے درختے کہ ریشہ بایش منقطع شدہ باشد نخواہد
 توانست سر پا بایستد و عمارتی ہم بدون پایہ نئے یا بد امید دارم پسر پائیم از این تدبیر از
 من پیروی نمودہ بہ نصیحت من عمل خواہند نمود و تمام اشخاص معتنا بہ را کہ از ولایات ہمسایہ
 مملکت آنہا پناہ مے آورند نگاہ داری نمایند زیرا کہ این گوند اشخاص ہمیشہ ہمراہی با آنہا و
 نیز بختہ مخالفت با دشمنہائے آنہا فائدہ خواہند داشت *

منت باخیر

جلد دوم تاج التواضع

یعنی
سوانح عمری

اعلیٰ حضرت امیر عبدالرحمن خان و الیٰ ملکیت خدو لو افغانستا
بفرمائیں

عالیجناب محبت انتساب شیخ الہی بخش و

محمد طلال الدین صبا حبان لاہوری سلمہما اللہ

تاجران کتب زاكشمیری لاہور

مطبع اسلامیا لاہور بزرگ پور طبع آرمشہ لاہور

۲
بسم اللہ الرحمن الرحیم

فصل اول

در باب جانشین امیر افغانستان بہ تخت کابل

اینکہ جانشین بن کیست خیلے ایراود اختلاف آرا میباشد و دریں باب حدیث
نیاد میزنند و مردم مرانصیحت مے کنند کہ چرا علانیہ و آشکارا معین مے کنم جانشین بن
بودہ فقط از مردمان خارجہ اسلک مخفی و پوشیدہ است بلکہ بالائے وطن بقوام و عشائر خود نیز
گفتہ شدہ است کہ دریں باب چہ خیال دارم بعضے شیخان چہیں تصور مے نمایند کہ پسر ارشد
یعنی حبیب اللہ خان کہ اورا وارث از خود میباشند و کسان سلطنت خواہ شدہ
بعضے اسم نصر اللہ خان پسر دوئی مرا متذکرہ شدہ باین دلیل کہ اورا برلے
فتح باغستان بکشت ملاقات اعلیٰ حضرت ماکہ و کٹوریہ انتخاب کردہ بودم و میگویند
این ماموریت ثبوت واضح است کہ مشائیر ابکشت جانشینی خود مے تعیین خواہم نمود قبل از
وفات حفیظ اللہ خان کہ عزیز ترین و محبوب ترین پسر ماسے بن بود بقدرے و جریہ محبوب القاب
بود کہ بعضے ہا را مثال این بود کہ غلام اورا وارث خود برانکہ بعضے ہا مگے جریہ جہین است

بلکہ محمد عمر خان کہ ماوراء سینہ کے ازباقوں کے عیال ہمارے میں عیال ہوا۔ اور اس سلطنت میں خواہد
 بخت اینکہ من باب اس مسئلہ بروم عوام وغیرہ میں اعلان عوامی ندادہ ام و لیلہا دارم لیکن
 انہا یکے نعمت و شہنشی و سیاسے وانی و اور اک را دارند من صریحا و آشکارا از حرکات و
 مدخلہ و ادن و انجام امورات عوامی سلطنتی ظاہر و شہتہ ہم کہ کلام یکے لیحد من خواہد بود بخت
 اینکہ نمیخواہم اعلان عوامی دریں باب بہ ہم دلائل متعددہ تصور است چنانچہ ذیل چند فقرہ
 تقریر می نمایم *

اول در زمان تقیم بارہ اتفاق افتادہ است کہ جان ملی عہد ہوا و معرض خطر بودہ است
 و باین سبب ہلک کہ خیالات خود را تا ہر وقت و ہر اندازہ کہ ممکن باشد مخفی دارم *
 دوم زحماتیکہ دو چار سلف من یعنی امیر شیر علی خان شدہ بود کہ عہد شد خاں ولی عہد
 خود معین نمود بلکہ من کلاما مکفی است کہ مرا از اوقات انہوں بکار او بازوار وزیر کہ مابقی
 پسر ہائے او بہیں سبب بود کہ از او مخالفت نمودند *

سوم البتہ تحت سلطنت مال قادر مطلقہ است کہ پادشاہ و شاہان خاں و امیرا
 و پادشاہان و امیرا چو پادشاہان بخت محافظت نگاہ خود بر سیکار و و مخلوقے را کہ خلق نمودہ است
 اوے سپار و علی بذالیں امر را بخود اوے گدایم کہ از پسر ہائے من ہماں یکے را بخت مال
 آیت افغانستان انتخاب یکے بلیاقت شغفہ خود ثابت نہایہ کہ بیشتر از ہمہ قابلیت ایں امتیاز را وارڈ
 چہارم شخاصیکہ از تاریخ و امورات افغانستان آگاہ ہی دارند بخوبی میدانند کہ حکمران
 ایں سلطنت بموجب اصول آراے ملتے میباشند یعنی عموم ملت بخت انتخاب پادشاہ خود
 کامل دارند و سلاطینی کہ خلاف میل عموم ملت اجبار بر انہا تعین شدہ است نہ فقط مانت
 از دست انہا رفتہ بلکہ خود را ہم بہاد فناء دادہ اند علی بذالیں امر قابل استہزا خواہد بود کہ یکے
 پسر ہائے خود را برخلاف میل ملت اجبار بر انہا قرار دایم بہتر است کہ میل ملت گذار
 کہ خود شاہان قرار بدہند کہ ام یک بر انہا حکمرانی نماید *

پنجم و تواریخ از نیگونیہ واقعات بسیار است کہ در
 کہ مالک سلطنت بودہ اند انہا را بلیاقت شغفہ خود ثابت نہایہ کہ بیشتر از ہمہ قابلیت ایں امتیاز را وارڈ
 مائل شوند سعی نمودہ اند پسر ہائے خود را از میان بر دارندہاں چہ من با خلاق حسنہ پسر ہا خود قضا
 دارم و لے دشمن ہم بد فطرتے مردم افغانستان را و نظر دارم کہ اکثر اوقات برادر ہا مخالفت

برادر ہاوپر ہمارا مخالفت پدر ہا برانگیخته اند۔

ششم میل ندارم کہ در زمان حیات خود جنگ جدال و آشوب در خانوادہ خود فراہم آورم اگر اینہما قتل باشند و ہمہ اینہا بایکے از پسر ہائے من اتفاق نمایند و بین خود شالیکہ دل و بخت باشند بیچ خطری براغتشاف امنیت عمومی تصور نخواہد بود و لے اگر بین خود شان نزاع نمایند بخت اینکہ بہ نصیحت من گوش نہادہ اند خست کہ ازین حرکت پشت خود بسزلے خود برسند دیگر محتاج نیستم بیش ازین بخت اینکہ چراولی عہد خود را آشکار معین نمے کنم و لائل قائمہ نمایم و رانجا فقط ہمیں قدر میگویم کہ بصراحت تمام مردم افغانستان و دیگر کہ خارج از افغانستان ہستند و نمود کردہ ام کہ کدام یک از پسر ہائے خود را وارث بالاسحقاق سلطنت خود میدانم قبل ازینکہ دریں فقرہ پیش برویم باید اظہارات اشخاص را کہ از نادانی یا اغراض نفسانی یا بسبب طمع ساعی ہستند کہ از زہاوپر ہا من تعلق نمودہ بگویند شواہد سلطنت ہستند و از انہا اخذ پول کنند نمایم بخیاں من این فقرہ خلاف عقل است کہ دریں باب شرح مفصلے بیان نمایم زیرا کہ مقرون بصواب اینست کہ دریں امر تا اندازہ کہ ممکن باشد باید شخص احتیاط داشتہ باشد و لے اشخاصے کہ ایں گونہ ارجیف را در خارج منتشر مینماید دریں خصوص از خیالات من بکلی بیخبر ہستند۔

پولیتکی کہ در باب و لے عہد خود اختیار نمودہ ام محتاج باین کہ تا یک مدہ رجوع بتواریخ افغان شود اگرچہ تاریخ مزبور در محل دیگر ایں کتاب مشروحانوشتہ شدہ است و لے دریں موضع بعضے فقرات در باب پولیتک مذکور بیان مے نمایم۔

نخستین پادشاہ خانوادہ درانی کہ من اناں خانوادہ ہتم احمد خاں بودہ است کہ ہم احمد شاہ درانی یا ابدالی معروف است احمد شاہ در ۱۲۸۰ء میلاد مطابق ۱۲۸۰ء ہجری بخت افغانستان جلوس نمودہ احمد پادشاہ ملتے بود و سرداراں و روسائے طوائف متعددہ کہ از حالت اغتشاف مملکت خستہ شدہ بودند کہ بصلحت روسائے ایں طوائف عمل مے نمود و حکمرانی بود کہ عموم ملت اورا خیلے دوست میداشتند مشارالیه ہندوستان را فتح نمود و یکے از سلاطین عظام مشرق زمین گردید بعد از وفات احمد شاہ تواریخ کاملاً شرح میدہد کہ چگونه پسر ہائے او بسبب نفاق بین خود شان و بسبب جدوجہد کہ برا ہم تروان طریق ملتے ہدایت داشتہ باشند سلطنت را از دست دادند آخرین پادشاہ

[illegible]

تجربہ ادا فرودہ سے شد من ہم متدرجا بر تکالیف و رتبہ و اقتدار آزاد و افزودم و اکثر سے از
امورات حکمرانی سلطنت خود را با و تفویض نمود و فی الحقیقت دریں رویہ آں قدر پیش رفت
کہ چنانچہ تمام سلاطین افغانستان شخصاً بدر بار جلوس سے نمودند و خود من ہمیں طور رفتار کیا
حالا شخصاً بدر بار جلوس سے نمایم و ایں کار را بکلی بہ پسر بزرگ خود و گذارشتہ ام پسر دینی
خود یعنی نصر اللہ خان را کہ برادر بطنے حبیب اللہ خان میباشد رئیس اورات محاسب
و مالیات و تحت نظارت برادر بزرگ او مقرر داشتہ ام نصر اللہ خان تمام دستور العمل
کہ لازم دار و از حبیب اللہ خان میگیرد و عرایض خود را ہم با و عرض میدارد و پسر ہاے
دیگر خود امین اللہ خان و محمد عمر خان و غلام علی خان و غیرہ را بنوبت خود شال بکار
دولت مامور خواہیم نمود و اینہا ہم تحت حکم برادر بزرگ خود حبیب اللہ خان خواہند
رؤسای ہر اوارہ چہ کشوری چہ لشکرے مراسلات و عرائض متعلق بکار ہاے خود
بہ پسر بزرگ من معروض میدارند باہماں قواعد و رسومات کہ در دربار من معمول است
او حاضر میشوند

پسر بزرگ من در باب اموراتیکہ متعلق با حکام حکام ولایت جز الہا و سائر
منصباں نظامی میباشند و در انقاد و اقتدار سلطنت من مامور ہستند بموجب دستور العمل
رفتار سے نماید و ایں دستور العمل یا بر حسب کتابچہ قانونی میباشند کہ نوشتہ شدہ است
مشارالہ محتاج نیست از من سوالے نماید یا در فقرات مخصوص کہ گاہے اتفاق سے
آن وقت از من استقیما دستور العمل میگیرد و شخصاً با من مشورت سے نماید و لے تمام
دستور العمل فادہ شدہ است کہ احکامات پسر بزرگ مرا اطاعت نمودہ اجرا بدان
علاوہ بریں از ۲۵ بھری اختیار خزائے سلطنتی و استیفاء کہ تا آن زمان بکلی در
خودم بود بعدہ اقتدار او گذارشتہ

تمام پروات را کہ از خزائے پرداختہ میشود مشارالہ صادر سے نماید و نیز مقتدر
کہ مامورین دولت را خواہ کشورے باشند خواہ لشکرے منصوب یا معزول نماید و
موجب آنہا را زیاد و کم نماید و لے ایں ہم معلوم بودہ باشد کہ دریں اقتدار
نیست در ہر امرے از امورات تابع تصویب خودم سے باشد لکن اقتدار خود را
از پیش سے برد کہ مردم چنین میدانند در کار ہا و اقتدارے کامل دادہ ام

ریاست کلیہ دیوانخانہ اعلیٰ بھمت مرجوعات محاکمات و نیز ریاست تمام
دیوانخانہ قضاوت و مالیات و تجارت بخودش رہے باشند هیچ دیوانخانہ غیر از
وہ بار خودم براو تفویض نہ دارو مصنفین عدیدہ اشتباہ بزرگے نمودہ اند اظہار و اشتباہ
کہ جانشین تخت کابل بر اولاد سے میرسد کہ شرافت نسب و دانش از دیگران افضل تر باشد
مصنفین و یک زمانے مذاکرات میکردند کہ استحقاق شیر علی خان بھمت تخت
کابل از دیگران بیشتر رہے باشند باین دلیل کہ مادر او یکے از خواتین خانوادہ شاہی بودہ
است و باین جہت بقول آنها شیر علی خان نسبت بہ پدرم امیر محمد افضل خان براسے
سلطنت مستحق تر بودہ است و دریں باب اشتباہ کردہ اندہ

اولاً مادر پدرم یکے از خواتین خانوادہ شاہی قدیم و از نژاد شاہ طہاسب بودہ
است و مادر شیر علی خان یکے از طائفہ سلیم زالی کہ شعبہ از پوپل زالی است بودہ هیچ
یک از اجداد او سلطنت نہ کردہ اند از طرف دیگر مادر امیر دوست محمد خان غزلباش بودہ
و ایں طائفہ ایست کہ بیچ ربطے با فغانستان نہ دارو و لے باین ہمہ مارت باورسیہ
اولاً دین پاک اسلام بموجب قوانینے کہ در کتاب مقدس الہی مندرج است
بموجب احادیث اسلامیہ حقوق ارثیہ اولاد را بدون اینکہ بین مادر ہاے آنها امتیاز
بہد بالسویہ مقرر و شدہ است تا ایں وجہ کہ اگر یکے از حقیر ترین کنیز ہا اولاد سے و شدہ
باشد ایں اولاد محض است کہ با اولاد سے کہ از خواتین خانوادہ شاہی بعمل آیدہ باشد او یکے
حقوق بالسویہ نماید و ایں کنیز ہم مثل سائر زنہاے منکوحہ عیال شوہر شمرودہ میشود
بموجب قانون اسلام چنانچہ نیست کہ یکے برویکے قضائے و دیگرے پست تر یکے از
دیگرے حقوق شرعیہ اش بیشتر بودہ باشد لہذا صحیح نہست کہ یکے را با نام کہ ہوم
نمایند و دیگران قبیح بہرہ نہ داشتہ باشند اگر شوہر ایںا پادشاہ است ہما نما نمانا ارشدہ
آنها گداست ہما آنها گدا خواہند بود البتہ بین آنها بعضے محبوب تر ہستند و بعضے
ازیں محبوبت لاین نیست کہ پادشاہ بواسطہ تسلطے کہ یادداشتہ باشد
مثل اینکہ امیر شیر علی خان ہمیں کارا کرد و چہ کو چاک خود ہمیں سال لیہ ہا خود مقدر نمود
و نتیجہ ایں اقدام ایں شد کہ پسر ہاے دیگرش از او مخالفت نمودند +
گذشتہ از ملاحظہ شدہ غیر ایں سلسلہ افغانہ و مان شجاع و جنگجوی میباشند

پادشاہ خود را نہ بسبب نجابت ما و را بلکه بجهت لیاقت و قابلیت خود او و نیز بسبب
اینکہ پسر پادشاہ مے باشد از برائے این مقام منیع انتخاب مے نمایند *

مسٹر کرزن کہ حالاً لارڈ کرزن مے باشد نخستیں اور پائے بود کہ خیالات مر
دریں باب استدراک نموده در سال ۱۳۳۰ هجری در ضمن ملاقات دوستانہ در اثنای صحبت
شوخی طبعی مذاکرات خود را بطور شوخی آغاز نموده در تمام آن مهم ترین سوال پویشی را
در میان آورده اظهار داشت کہ جانشین شما کے خواہد بود چوں من را ز خود اور اثنای
صحبت مے شوخیانہ قبلاً آشکارا کرده بودم دریں موضع نتوانستم کہ از ظاہر دشمن خیالات
خود را در یک سلسلہ پیشتر از آنچه قبلاً تصور کردم انکار نمایم و لے خوش بختانہ این مذاکرات
در اطاق خلوت شخص من بیان آمد کہ در انجا دوسہ نفر پیشتر حاضر نبودند کہ مذاکرات مرا
استماع نمایند علی ہذا ہم اینکہ این خبر منتشر شود و ضررے عائد گردد نبود *

بقاعدہ دین ما و نیز از قراعات ماکالما واضح است کہ پسر بزرگ تر جانشین
میشود بشرطیکہ قابلیت این مقام را داشته باشد و نیز ملت اورا بہ پسندند و منتخب نمایند و
در بعضی موارد و پدرانہ این قدر ضعیف بوده اند و ہمارہ این کار جنیں نتیجہ بخشیدہ است
کہ جنگ مے داخلہ و مغایرات اوبارہ در مملکت فراہم آمدہ است *

بہ خیال من رویہ عاقلانہ نیست کہ باید بہیں قسمے کہ معمول دہشتہ ام رفتار شدہ
و خانوادہ شاہی و شاہزادہ گال تحت نفوذ و اقتدار پسر بزرگ من باشند علاوہ بر
در زمان حیات خودم در امورات سلطنتی ہماں قدر اقتدار با و دادہ و تجربہ با و آموختہ
بقدرے کہ پسر پادشاہ مے در ہچہم مواقع توقع داشتہ باشد بعد از وفات من دیگر نامزد
مجدداً اورا بسلطنت نامزد نمایند چرا کہ درال وقت حاضر خواہد بود تمام تکالیف را کہ
بموجب دستور العمل مصلحت من از پیش برودہ است بموقع اجرا بگذارو و محتاج بدیں نخواہد
بود کہ بجهت پیش رفت اقتدار خود جنگ و جد و جہد نماید و ہیچیک از برادر ہا مے او ہم
آن مقام را ندارند کہ از او مخالفت نمایند زیرا کہ انہا ہم مثل سائر صاحب منصبان این ملک
نوکرانہ میباشند اگرچہ از بابت بستگی خون با ہم برادرند مے در امورات سلطنتی نوکر و چاکرند
رعایا من باید از اعلیٰ حضرت ملکہ و کٹوریا سر مشق بگیرند کہ پسر خود و یوک آف
کنات را ہندوستان فرستادہ و انجا تحت حکم جنرل مے انگلیس کہ نوکر ما و اویچی ملکہ معظمہ

بودہ اند با کمال توجہ و رضایت خاطر خدمت نموده است *

بعضے معاندین خانوادہ منہ بستند کہ انہارا ہم باید در مد نظر و ہشتہ ہاشم لیکن خیالات خود مراد را باب پسر ہایم مختصراً بیان مے نمایم و در خصوص اشخاصیکہ ادعاے سلطنت کا بل میکنند در مقام دیگر مذاکرہ خواہم نمود عجب است کہ انگلیس با اطلاع و آہنائیکہ در امور ات مسؤلیت دارند و داراے مقامات عالیہ دولتی میباشند افغانستان عالیہ را ہماں حالت بیست سال قبل ازیں کہ دیدہ بودند تصور مے نمایند مثلاً مثل اینکہ شخصے بگوید دولت انگلیس دولت خیلے ظالمے است زیرا کہ ہجو قانون سختی وارد کہ شخص را بجمت و زویدین گو سفندے بدار میزند صحیح است در یک زمانے مردم را بجمت اینگونه تقصیرات بدار میزند و لے حالا کہ مردم متہدن ترقی و تربیت شان بیشتر شدہ است قوانین سالم تر بجمت احتیاج شاید تر است افغانستان ہم ہمیں حالت را وار و سرعت ترقیات این مملکت کہ در مدت بیست سال نمودہ اند بیشتر از ترقیات پنجاہ سالہ ممالک دیگر مے باشد لہذا اشخاصیکہ از ترقیات و تغیرات عظیمہ کہ حاصل شدہ است و از حالاتیکہ از زمان جلوس من باعث این تغیرات شدہ بے خبر بستند نباید تصور نمایند کہ دریں باب با اطلاع خواہند بود و درین حالت و تحریرات خود شان ملت انگلیس را مشتبہ نمودہ باعث ضررے نخواہند شد *

بعضے اوقات مقالہ ہائے شتہانہ در روزنامہ ہائے انگلیسی راج نمودہ سامی اشخاصے را کہ ادعاے سلطنت مراد دارند مے نویسند و حالتے کہ اشخاصے مذکور یا سالما است قبل ازیں مقالہ ہا مرودہ اند یا ابداً وجودند ہشتہ فرضا اشخاص مذکور وجود ہم میباشند بیچ وقت چنین تصورات بے معنی رائے نمودند *

امید وارم کہ ملت من شعور و قوت کفئی داشتہ باشند کہ ہاں یکسان ہاں قابلیت این مسؤلیت بزرگ را وار و بدون مداخلہ مردمان خارجہ بر پاوشایی خود انتخاب نمایند *

چوں تختسای سلطنت بطور واقعی در تسلط رؤساے ملت مے باشد من ہی نمودہ بعضے از خانوادہ ہائے خیلے معتنا بہ این مملکت را با پسر بزرگ خود مستلکی دادہ و دختہ ہائے بعضے اشخاص بزرگ ملت را بجمت او تزویج نمودہ ام و پسر ہائے او را

ہم باوجود خرابی و دیگر کمزوری مناسب یکدیگر است نامزد کرده ام بلعوض ازین صیانت باقر ازین است
 عیال اول کہ میتوان گفت معتنا ترین ہمہ است دختر محمد شاہ خان رئیس اتقا
 و خواہر زاوہ جنرال امیر محمد خان جنرال اول و سردار قشون کابل مے باشند این ترویج کلیم
 را با طائفہ غلجائی تقاب کہ مقتدر مے باشند بستگی داده است خطر بزرگ سلامتی کابل
 بہمت حکمران کابل منحصر است بدیانت لشکر کابل و من مے توانم بگویم کہ لشکر کابل از
 صاحب منصبی کہ ہانتہا و درجا و رادوست دارند و در حالت ضرورت لابد اطاعت خواہ
 نمود نوہ بزرگ من کہ اسمش عنایت اللہ خان مے باشند از بطن این عیال اول مے شہ
 عیال دوم کہ این را ہم میتوان گفت درجہ اعتنائیش اگر بیشتر نباشد مساوی عیال
 اولی است و دختر قاضی سعد الدین خان نائب الحکومت ہرات مے باشد کو نوہ خان عالم
 عبدالرحمن خان رئیس روحانی ملت افغانستان است ازین عیال ہم پسرے دار و دعو
 زاد ہے این عیال رئیس محاکمات قضاوت کابل و جلال آباد و قندہار و ہرات
 بلخ کہ معظم ترین شہر ہے این مملکت است مے باشند عیال سوم کہ یک پسر و یک دختر
 از او دار و دختر ایشیک آقاسی محمد سرور خان است کہ سابقاً ایشیک آقاسی من بود
 حالا بجائے او ایشیک آقاسی من سردار عبدالقدوس خانست و محمد سرور خان را بجای
 پسر عمومیم اسحاق خان بفرمان فرمائے تمام ترکستان مقرر و شتم و لے بد بخندانہ بواسطہ
 سور مزاجی کہ داشت مجبور شد ازین ماموریت استعفا نماید لکن چون شخص زیرک سیاسی
 ہتاز و ہنوز ہم جوان و قابل کار است در صورت لزوم خیلے بدر و پسر مے بخورد این
 عیال ربیبہ ایشیک آقاسی محمد سرور خان است و پدر حقیقی اولوی نائب (نائب بزرگ)
 متوفی مے باشد کہ یک وقتے از ذکر ہے محترم امیر شیر علی خان بودہ است و
 اشخاص کارآمدے کہ حالا با یوب خان ہستند برادر ہے ہمیں عیال مے باشند عیال
 چہارم کہ فعلاً نامزد و پسر مے باشد و ہنوز عروسی نشدہ است عیال خیلے با افونہ بلکہ
 نفوذش بسبب خانوادہ کی ازین سہ نفر عیال کہ مذکور شد پیشترست مشارالہا نوہ
 مرحوم امیر شیر علی خان و دختر پسر بزرگ آل مرحوم یعنی ابراہیم کہ عجاتا در ہندوستان
 این وصلت کہ میتواند دو خانوادہ پادشاہی بسلطنت کابل اتصال بدہ یعنی خانوادہ
 مرحوم امیر شیر علی خان و خانوادہ خودم و این وصلت جنگہا و اغتشاشات استمراری

ہمیشہ بسبب نقاربین پدر من و مرحوم امیر شیر علی خان واقع سے شد ختم سے نماید عیال پنجم
نیز از خانوادہ خیلے نجیبے باشد و پسر بار و سائے اوزبک و صلت کار سے نماید
زیرا کہ این عیال دختر میر سہراب بیک پادشاہ و ساقی قلاب و خواہر زادہ سردار
عبد القدوس خان سے باشد۔ عیال ششم دختر رئیس ولایات منگل و خوشوت سے باشد
و پسرے ازین عیال دارد کہ آسمش حیات اللہ خان و عمر اُپسر دومی حبیب اللہ خان
سے باشد۔ عیال ہفتم دختر اکبر خان خان مؤمن دلال پور سے باشد این و صلت پسر مرا
باطائفہ خیلے مقتدر مؤمن کہ در سرحد ہندوستان سے باشد بستگی مید بد پسر ارشد حبیب اللہ خان
میں باشد نامزد دختر عمر خان باجور سے باشد باجور نزدیک سرحد پشاور و مملکت
افغانستان سے باشد و اولاد ہائے دیگر حبیب اللہ خان ہم بد دختر ہائے خانوادہ ہا
نجیب نامزد شدہ اند پر واضح است کہ اگر این اشخاص معتنا بہ و با این و صلت ہائے
محکم بخانوادہ من بستگی داشتہ باشند بلے خود شان مفید ترست کہ با پسر ہمراہی
نمایند و باین سبب نیز پسر از اغتشاشات داخلہ و خارجہ محفوظ خواہد ماند۔ پسر
دومی من نصر اللہ خان با خانوادہ ہائے ذیل و صلت دارد :

عیال اول او دختر سردار محمد یوسف خان کہ از ہمہ عمو ہائے من فقط او و قید
حیات و در کابل سے باشد :

عیال دوم او دختر مرحوم سردار فقیر محمد خان بست کہ برادر او نور محمد خان بہ ترکیب فجیح خاصہ من
عیال سوم او دختر فرامرز خان است کہ سپہ سالار خیلے امین من در بہرات میں
(از ذرا تحقیق این عیال دختر غلام خان چرخمی بودہ است نہ دختر سپہ سالار فرامرز خان
مترجم باین طریق و بوسائل دیگر کہ متعلق باین فصل سے باشد خیلے کوشش نمودہ ام کہ
رو سائے سر کردہ امیکہ و رائے این مقامات معتنا بہ و رئیس طوائف سے باشند بد پسر
خود و خانوادہ خود بستگی بدہم :

فصل دوم

در باب سائلے کہ بخت تشویق تجارت و حرفت و صنایع اختیار شد

در باب اتباع خارجہ مستخدم افغانستان خلاق عالم آثاری قرار داده است که
بما بیا موزو که همه ما محتاج یکدیگریم باشیم باین معنی که از سر بدون بدن یا بدن بدون
و بازو و دست و دست بدون بازو و انگشت هیچ کارے ساخته نمیشود
و لهذا نظام دنیا باین قسم مرتب شده است که هر شخصے محتاج بمعاونت شخص دیگر است
سلاطین عظام میتوانند ازین خیال سبق بگیرند که قوی ترین آنها بجهت
اسباب راحت و لذت و مالت خود کفیل شوند بازو و لے بخدنگار خود محتاج میباشد مثل
طباخ و کفشدار و خیاط و غیره و آنها نباید تصور نمایند که بدون اعانت دیگران میتوانند
کاریرا خودشان کفیل شوند و باین راهم در نظر داشته باشند که پروردگارے که
قادر مطلق است بموجب اخبار کتب مقدسہ آسمانی دنیا را در ظرف یک هفته از کتب عدم
بعرصہ وجود آورده تا اینکه با بنیاد که برے انجام تمام ارادت و مقاصد مامل لازم
ست و باید ما را خیلے عجول و کم همت نباشیم قوت و اقتدار هر دو ولے منحصر است
بر ترکیب اساس آن و هر دو ولے که اشخاص عالم و مجرب و زیرک و کارآمد بیشتر وجود داشته
باشند ترقی و نشوونماے آن دولت بیشتر خواهد بود و بهمین دلیل دول اشخاص با کفایت
راستخدا نموده وجود آنها را مقتدر میدانند.

سلاطین به مالک خود ظل الله هستند خوش بختی و بد بختی و حیات و ممات
آنها مستقیماً یا بتوسط وزیران ایشان در کف اقتدار آنها میباشد و لے باید همیشه در خاطر داشته
باشند چنانچه قادر مطلق پادشاه پادشاهان است و سلاطین نواب او میباشد و ترخیص
که با تمام مخلوقات او در ملاطفت و عدل بدون اینکه در لون آنها تفاوتی بدید خواهد
سیاه باشند یا سفید یا قرمز و وارے هر دینی باشند خواه مسلمان یا عیسوی یا یهودی
یا هندو یا بودایا آنها یکدگر درستی خداوند هم قائل نیستند یا سویه رفتار نمایند و باین دلیل

پادشاہان باید بے غرضانہ سلوک نمایند بدون ملاحظہ اینکه ملت یا دین آنها چہ چیز است
حقوق و امتیازات شخصی را کہ مستخدم آنها میشوند یا در مملکت آنها سکونت اختیار میکنند
بالسویہ مرعی بدارند مثل اینکه رعایا بے خود دشمنان بودہ باشند تا از آثار پادشاہ قادر مطلق کہ
در امورات دنیوی آنها را مظلہ حلال خود قرار دادہ پیروی کردہ باشند۔

آئیں عجبست کہ ما با ہمہ در کشف قباحت دیگران و دیدن محسنات خود خیلے شائق
ہستیم و لے از دیدن قبایح خود و حسنات دیگران صرف نظر داریم شخصی کہ بدقت و توجہ روی
حالیہ ممالک و سلطنتہاے متعددہ را در نظر داشتہ باشد مے تواند بسہولت بخود دلیل دارد
کہ تمام دولے کہ خیلے متدن ہستند و لاف میزنند آیا عادت شان چنین ہست کہ حقوق و رتبہ
و مناصب را ہمہ مستخدمین رعایا بے خود بدون تفاوت ملتنے و رنگ دین و مذہب بالہ سویہ
بدیند یا خیر من افتخار دارم باینکہ اظہار نمایم شخصی کہ در دولت من مستخدم شدہ اند نسبت
بزیادترین اقوام خود بمقامات عالی تر نایل شدہ اند و این مقامات ریاست ارلا نشا
وریاست ادارہ امور عسکریہ و ریاست ادارہ استیقا و ریاست ادارہ مالیات و طبابت
شخصے من و خانوادہ ام میباشد و این فقرہ ثابت مے نماید کہ در نظر من قابلیت و کفایت بیش
از حقوق و بستگی و دوستی شخصی ارزش دارد۔

آئیں اگر کسی را و اخلاف من پیروی مفرمودہ بدون تعصب دینی و ملتہی مامورین
با کفایت را بخدمت خود مستخدم نمایند ممالکت آنها ہمیشہ در ترقی خواهد بود و لے باید بہت کمال
افادہ خود را بہ مستمری و غیرہ اعانت نمودہ آنها را بخدمت کار تر غیب و تفریص نمایند این
اشخاص ہم باید در عوض این اعانت خود را بکار وادانہ چنانچہ سعدی غلیہ از مہر سیم
از منظومات مشہورہ خود میگوید

نابودہ بچ گنج میسنہ نے شود مزد آن گرفت جان برادر کہ کار کرد

حالاکہ مفاد این فصل را در میان آوردیم چند فقرہ نصائح بہ پسر با و اخلاف گفتار از امام علی
تحصیل نمودن اشخاص ہوشیار و قابل از ملل مختلفہ بعمل آوردہ اند و لے
ادرا بخدمت خدمتے کہ بہن کردہ اند و ملت من از کار و عملیات آنها نامزدہ بودہ
و در صنعتہاے زیادہی کہ مردمان خارجہ ملت من آموختہ و ما بہ شدہ اند با آنها پاداش دادیم
و ہنوز ہم بہ ہمیں اہل باقی ہستم و امید دارم کہ اخلاف من ہم این رویہ را معمول بدارند و بہت

من ممکن نیست کہ اسامی تمام اشخاصے را کہ برے من خدمت نموده اند بیان نمایم ولی
اسامی معدود ویرا کہ نہ فقط خود شاہ کار کرده اند بلکہ در ترقیاتے کہ بعمل آمده و دولت من
از ترقیات مذکور فائدہ برودہ است یادگار پائنداری ہم بعد از خود گذشتہ اند مذکور مینمایم
بعضے از انہا در این مملکت اداری کہ بجای تازہ بودہ احوال نمودہ اند و بر خے دیگر مردم
افغانستان حرف و صنائع مختلفہ را باین خوبی و کمال آموختہ اند و اہلے این مملکت
میتوانند در انجام کار ہائے مذکور در غیاب معلمین خود بہ تنہائی از عمدہ بر آیند۔

از جملہ اشخاصے کہ از ممالک خارجہ مستخدم من بودہ و مے باشند بعضے از انہا
از خدمت استعفا نمودہ اند و بر خے بعد از اتمام قرار داد خود شاہ از خدمت منخص
شدہ اند و جمعے ہمنوز ہم مشغول خدمت میباشد علاوہ بریں بعضے بہمت تقصیر خود
شاہ از نوکری اخراج شدہ اند کہ اسامی این اشخاص را ظاہر نمے نمایم زیرا کہ نمے خواہم کہ
بعد ازین بجائے بروند و بکارے مشغول شوند از طرف من صدمہ بآنها وارد آمدہ باشد
لکن اگر مردم تقصیر انہا را خود شاہ استنباط نمایند ایرادی بر من نخواہد بود۔

بعضے اوقات مردم انہا رویہ من کہ اہلے خارجہ بہ مملکت خود آمدہ اند و
مے نمایند و تعجبے کنند چرا بعضی اینکے سببے اہلے افغانستان معلمین از خارجہ مے آورم خود
انہا را بفرگستان نمے فرستم۔

ولائے کہ بہمت آل رویہ دارم نیست۔ قبلاً سوال مے نمایم آیا لازم بود
اہلے وطن خود را بہمت آموختن صنایع یدیی و حرفتہائے مختلفہ بہ ممالک خارجہ
بفرستم جواب این است۔

اولاً این اقدام خرج گزافی داشت و این مخارج را اولیائے آنها یا تو تحمل
نمیشدند یا اہل نبودند متحمل شوند و دولت افغانستان ہم این قدر صاحب ثروت نبود
کہ بتواند این خرج را از خزانہ بدہد۔

ثانیاً مکرراً طببا و صنعتگر ہائے خود گفتیم کہ پسر ہائے خود شاہ را نزد من بیاورند
تا انہا را بممالک خارجہ بفرستم کہ تحصیل طبابت و مہندسی وغیرہ نمایند و لے این خواہش
مرا غیظ خاموشی جوابے ندادند۔

ثالثاً بتلے من پسند خارجہ نمیدانند و اگر بممالک خارجہ میرفتند مدتہا لازم بود کہ

صنایع عملی را بیا موزند زیرا که اول باید تحصیل نمایند تا بتوانند علوم می را که در زبان خارج
نوشته شده درک نمایند لهذا من اواره تحت ریاست میرمنشی خود سلطان محمدنان که
قبلاً در هندوستان بود احداث نموده و تمام انگلیسها و دیگر مردمان خارج که بکابل و کاکانها
و غیره کار میکردند دستور العمل و ادم که عریض خود را بتوسط میرمنشی مذکور کتب صنایع و علوم
ریاضی و شیمی و فیزیک و غیره بفارسی ترجمه می شود و شعبه هم ازین اواره در هندوستان
مفتوح خواهم نمود تا حالا چندین کتب ترجمه شده و بعضی از آنها طبع و نشر شده است که
مکمل تحصیل جوانان وطن میدهم. رابعاً بحیال من بعضی از مشرقیان که بارز باجست
تحصیل علوم میروند بعضی اینک فضیلت و قابلیت مردمان اروپا را اکتساب نمایند
عادات ذمیه اروپا و پائینار مثل شراب مسکرات و قمار و غیره اخذ و با خود حمل نموده بطن
خود وارد می نمایند و اکثر از آنها بر عقائد مذہبی خود هم باقی میمانند ازین جهت باحقاً
من کار عاقلانه این است که جوانان وطن خود را تحت نظارت خود تربیت نمایم
فالمیج علمی در مملکت اساس محکم نخواهد داشت جز اینکه علم مذکور بآب ان اهل خود
مملکت تحصیل شود. سادساً در حالت حالیه من مشغول تحریک نمودن اهل وطن خود
میباشم که کار خود را بخوبی و عاجلاً بیا موزند و نیز امر او دارم که معلمین خارج بهرودی
و خوبی که ممکن باشد آنها را تعلیم نمایند تا اگر یک وقتی خواستند باشند از افغانستان بروند
از من بیخبر نباشند و قرار داد یک با انگلیسها و هندوها و سایر مردمان خارج
میدهم این شرط را درج می کنم که بجهت مراجعت با و طان خودشان مرخصی نخواهند
یافت تا وقتیکه شاگردان آنها بدون نظارت معلمین خود نتوانند از عهده کار خود
بر آیند و این شرط بجهت معلمین خارج اثر خوبی دارد زیرا که در انجام عمل خود سعی میکنند
که بعد از اتمام آن بتوانند با نیت با و طان خود مراجعت نمایند و با کمال شغف و اشتیاق
میدهم که اهل وطن من ازین تدبیر فائده زیاد برده اند بطوریکه اواران
تحت تعلیمات معلمین خارج بوده است فعلاً خودشان کاملاً از پیشرفت خود

در باب صنایع و حرفه افغانستان

من میدانم که این رویه خیل خلاف عقل است که شخص بدون اینکه اول در آن

خانہ فیل را حاضر کند خود فیل را اکتیاع نماید همچنین دور از عقل ست اکتیاع نمودن اسباب ماشین با بجهت ساختن ادوات حربیہ و قورخانہ و امتعہ تجارتی پیش از آنکہ تهیه شود ملزوماتی را در ماشینها ساخته میشود و ماشینها را اتصالاً و ابر میدار و لهذا خیلے مائل نمودم کہ از محصولات طبیعی مملکت خود ہر قدر ممکن باشد تحصیل نمایم چون احتیاج مولد ایجاد است و اگر سنگی شخص را فرصت نیدہد کہ منتظر غذاے لذیذ باشد در حالتی کہ غذاے معمول میر گردد بسبب جنگہائے کہ در مملکت من باوقات مختلفہ فراہم ے آید و بیم آن بود کہ یک وقتی جنگ عمومی شود و من اسلحہ و قورخانہ معجلًا لازم داشتہ باشم و نیز میخواستم کہ ماشینها بجهت بیرون آوردن آهن و ذغال سنگ سرب وس و معدنیات دیگر از معاون افغانستان ہم اکتیاع نمایم و لے این اسباب بیشتر از آنچه من از سایر فحارج دولت خود بتوانم بدہم پول لازم داشت لهذا قبل ازینکہ ماشینہائے قیمتی بجهت کارہائے معاون و بجهت تمیہ نمودن لوازم کارہائے یومیہ ماشینها حاضر نمایم اول ماشینہائی بجهت ساختن توپ و تفنگ و فشنگ اکتیاع نمودم بہر حال بار نمودن اینگونہ لوازمات را از خارجہ متدرجاً قدغن خواہم نمود و خورد و محصولات طبیعی افغانستان چہ از معدنیات و چہ از محصولات دیگر بہصرف میرسانم و دریں باب محصولات در موقع خودش مشروحاً بیان خواہم نمود و در جزو دیگر این فقرہ را مذکور داشتہ ام کہ وقتے طفل بودم از خواندن و نوشتن متنفر بودم اوقات خود را در کارخانہ جات پدرم در گذر نمودم باعملہ جات مصروف میداشتم و اشتیاق مجدانہ زندگانی من در آن زمان فقط این بود کہ عمل بنائی و تفنگ سازی ریختہ گرمی و بخاری و آہنگری و کارہائے دیگر را بیاموزم و در ہمہ این صنایع بخوبی ماہر شدم و ہر اسبابی را می توانستم بدست خود بہاں خوبی کہ استاد ہا میساختند بسازم بدون اینکہ از سایر عملہ جات کارخانہ اعانتی بخواہم .

و لولہ تفنگ کہ بدون اعانہ احدی از اول الی آخر ساختہ ام الحال در کابل موجود است حاصل کلام در اوائل عمر بغیر از این صنایع مائل بصنعت دیگر نبودم و زبانی کہ در خاک روسیہ میکنی داشتہ اوقات فراغت خود را مصروف ے نمودم باینکہ ہر قدر ممکن باشد از صنایع و حرفت تحصیل نمایم در آن وقت کار زرگری و مینا کاری و تزیین کار و غیرہ بآموختم در این موقع اظہار میدارم کہ سہ نفر از استاد ہائے کارخانہ جات عالیہ من

کہ اسم یکے غلام و رئیس کارخانہ سوبان کاریست و اسم یکے زمان و تفنگ ساز است و اسم یکے نجف است و کارخانہ آہنگریست از جملہ اشخاصے مے باشند کہ این صنایع را بمن آموختہ اند چوں در اینجا گنجائش ندارد دئے تو انم اسمی ہمہ معلمین خود را بنگارم بعد ازیکہ بتخت افغانستان جلوس نمودم ۴

اولاً بجمت اینکہ اسلحہ کیاب بود ۵

ثانیاً بجمت اینکہ خیلے نائل بصنایع و حرفت بودم مجبوراً بعضے کارخانہاے دستی بجمت ساختن تفنگ و اکثر از چیز ہاے دیگر دار نمودم کہ بیچکیک ازین کارخانہا بقوۃ بخار و نیروی ان از قدر و فائدہ بخار کہ مردمان صاحب علم ازین زمان اختراع کردہ اند کاملاً مستحضر بودہ و میدانستند کہ سلطنتہاے بزرگ قوی مثل بریتانیائے عظمیٰ این اوقات غریبہ خود را باعانت قوۃ بخار و تجارت وسیعہ خود تحصیل نمودہ اند و الانگستان خیلے مملکت کوچکی مے باشد و بطور یقین میدانم کہ مملکت مذکور معدن الماس و طلائی ندارد و سبب برکت و رفاحت ملت شان و اقتدار سلطنت شان سببہ صنایع و تجارت آنہا میباشد باوجود این معنی کہ قدر ماشینہاے جدیدہ را میدانستند و تجارتہاے خارجہ و داخلہ مسائل زمانیکہ بر او پیشہ بجمت ملاقات دوست داشتند با علم الرود فرین کہ در آن زمان فرمان فرماے ہندوستان بود رفتہ بودم تو انم توجہ خود را بقدر کفایت بطرف صنایع معطوف دارم تا در آن وقت یک نفر مهندس فرانسوی را کہ آتش تمبوژر و م و سرکار و اسباب ماشین چراغ الکتریکی بودہ نزد من آوردہ معرفی نمودند کہ شخص ہوشیار با اطلاعی میباشداگرچہ اشارایہ فقط مهندس الکتریکیے بود لکن ملتفت شدم کہ در باب مهندسی و صنایع عموماً تجربہ زیاد دار و لہذا اورا مستخدم نمودم بخیاں و ارادہ اینکہ بوضع حال یہ اروپا کارخانجات در کابل احداث نمایم این مهندس یک نفر ہندو کہ اسم او کریم بخش است و حالاً ہم در کابل میباشد و از کار ہاے چراغ الکتریکی و آہنگری و سیوژر و م اول اردو بانی بود کہ بہمت مندی مستخدم ہو گیا کہ اشارایہ مدت قلیل در کابل بود و عین توقف اومن نہست ماشینہاے صنایع مختلفہ را ملاحظہ نمودہ و از ماشینہاے خراطی و ثقبی و ترکیبی و منکنہ و قطاسی و مدبی با یکہ دست اسباب ریختہ گرمی و سردی و ماشین کہ ولراے قوۃ شش و دشت و دہ اسب بودہ باشد

انتخاب نمودم و نیز چند دستگاہ از ماشینہا سے کہ چک و دیگر ہم بکشت شروع نمودن کا رخصتم
قیمت تمام این آلات و ماشینہا کہ بکشت احداث نمودن این کارخانہ مختصر لازم و ہشتم
یک ہندو چیل و یک ہندو زر و روپے سکر ہنہ و سستان سے شدہ میوٹر یروم مرخصی و آدم کہ
ہندوستان و شاہی اسباب را التیاج نماید و نیز چند نفر ہم مہندس بکشت معاونت
خود و چند نفر کارگر ہندو و ساری نگاہ کار با مہارت کامل و ہشتہ باشندہ استخدام نماید کہ
اسباب را مرتب نمودہ بکشت کار کردن حاضر نمایند۔ میوٹر یروم بعد از ورود بکشت
بسیست و دو نفر از استادان و سائر کارگر با مستخدم نمودہ آنہا را با اسبابہا و ماشینہا
بکابل فرستاد کارگر ہا و ماشینہا بکابل رسید لے میوٹر یروم خودش پیدا شد و تا
الیوم هیچ خبر سے و با اسبابہا میں نہ رسیدہ و نتوانستم کہ معلوم نمایم کہ بکشت اوچہ واقع
توخ و او و چراغ اجست نمودہ و ماشینہا و اسبابہا و کابل بیکرا افتادہ و مہندسی و مہیاں
نمودہ فقط بکشت نتوانا ہیکہ اسے التیاج نمودن این اسبابہا و ماشینہا کہ از میان
بود متاسف بودم بلکہ تا اس وقت میں میں بود کہ ملت من میں ریشخند میکردند و خیال میں
کہ از احداث شاہی کارخانہ کچھ عاجز خواہم بود و لے خداوند فرمودہ است رات
الکد مع الصباہ میں میں شغف نمودم بعد ازیکہ بکار سے مصمم شدہ خیال خود را تو
نمایم لہذا بسفر خود بہرل امیر محمد خان کہ برابر فرمان فرامہ ہندوستان اقامت
داشتہ نوشتم کہ بہر و سیاکہ ممکن ہست یک نفر مہندس ویکرا پیدا نمودہ استخدام نماید
کہ کورہو سطرانسی خود شہ سلطان محمد خان کہ حالا میرمنشی میں میباشد یک نفر مہندس
انگلہیس فرستہ پائیں را کہ حالا مشورہ بہر سالتر پائیں ست مستخدم نمودہ بہر سلطان
بکابل فرستادہ مستر پائیں و دارا اعلیٰ شاہ اپریل ۱۸۵۷ء میلادی وارد بکابل گردید
من بہرل امیر محمد خان نوشتم کہ بہر مہندس سلطان محمد خان کہ اورا بحضور خود لگاؤ
ام یک نفر منشی ویکر بکشت و دارالانشاء سے خود مقرر نماید

۱۸
نویسندہ

یک قطعہ زمین کہ معروف بہ علم گنج سے باشد و بکشت بنا نمودن کارخانجات
و غایر کہ ہا سہ سے داشتہ انتخاب نمودم زیرا کہ اراضی مذکور خارج از شہر کابل و
متصل شہر سے باشند و این اراضی از زمینہا سے دیگر حول و حوش آسنا و وسیع تر بود
علامہ بریں مولیٰ سے انتخاب نمودم بود و این نقطہ منظر خوبی داشت و یک طرف

نہری بود کہ بجهت ماشینها و دیگر اسباب بخار و غیره در کارخانه آب برسانند و بطرف
 نشیب این زمین رود کابل میگذاشتند کہ تمام فاضل آب کارخانه جات را میرود
 بپیرمشی حکم و ادم کہ مسته پاشن را با خود بجل مذکور برود و بین اطلاع بدینند کہ آیا قطعی زمین
 مذکور بجهت کارخانه جات مناسبست و او یا غیر خلاصه بعد از مشورت نمودن با زمین
 بجهت ساعت نیکه و اذن صدقات بفقراء و تقسیم شیر و پنیر و دیگر اسباب
 بنائے عمارت کارخانه جات گذارشته شد۔ مسته پاشن چند دست اسباب خراچی اسباب
 ثقیب و ترکیبی و قطعی و محمد بی با چند ماشینها و حتی کہ یک دیزل و م ابلع نموده بود
 بکار انداخت بعد از توقف چند ماه مشارالیه ماشینها را تحویل کارگران ہندوی نموده
 مرخصی گرفتہ بانگلستان رفت و بعد از غیبت مقررہ ماہ بکابل مراجعت نموده در ظرف
 این مدت مشارالیه تحصیل نمودن اطلاعات از وضع ماشینها سے تازہ کہ باید و کابل احداث
 نے شد کما مشغول بود و در این وقت من و دو نفر دیگر مهندس انگلیسی را استخدام نمودم و
 از این سال استخدام انگلیسہا را در دولت خودم بجهت کار ہا۔ مہ متعدد شروع نمودم
 و در این کار و مقصود دہشتم۔ اولاً اینکه ملت خود را و اداہم کہ مہندی و کار ہا سے دیگر
 را اثر انگلیسہا کہ و این گونہ ماہر علوم ہستند بیا موزند۔ ثانیاً آنکہ ملت خود را با انگلیسہا
 مانوس نمایم تا نفرت قدیمی کہ بین این دو قوہ بودہ است از لحاظ باخوشو وزیرا کہ
 این دو دولت دوست یکدیگر میباشند و اغراض شان یکجہ۔ است نیز مائل بودم
 کہ ملت انگلیس ترقیاتی را کہ در ذہان این ملت است باین قوہ سے تازہ ہاں بموطنان
 خود شان استماع رفتار و دستاوردات انماستان نہایت تمام انگلیسہا از نو کہ
 و اثاث کہ بکابل آمدہ اند ثابت مے نماید کہ انہا فقط در این حالت بقتل رسانیدیم
 کہ دشمن خود میدانستند و در اثبات آنکہ انہا بہت قاتل و مات انماستان ہستی من
 بودند کہ گونہ محمان نوازی و احسان و اہم از انما عمل کردہ ہست و نسبت با انما
 نموده اند و بین انگلیسی کہ بعد از سنہ پاشن بہ کابل آمدہ اند و انہا
 بود مشارالیه آمدہ بود کہ یکدست ذہان بہت کم ہستند و انہا در سنہ پاشن
 بعد از مراجعت بہ ہستمان بہ چہ ہاں ہاں ہاں ہاں ہاں ہاں ہاں ہاں ہاں ہاں ہاں
 خواطر بقرار ذیل اظہار داشتہ است +

۱۳۰۴
 ہجری

کیے از عجب ترین چیز ہا کہ من ملاحظہ کروم وضع کار ہائے شخصی امیر افغانستان
 بود کہ هیچ امرے بہمت اوصیب و مشکل نبود از پیش بیرون ہمیشہ بہمت افضلے تظلمات
 عیالے خود و رفع تعذبات از انہا حاضر بود چنانچہ روزے بگروش بود پیرہ زنی و رازہ
 پہناں ایستادہ عریضہ و دست داشت امیر فوراً جلو اسپ خود را نگاہداشتہ
 بضعیفہ اشارہ نمود پیش آمدہ عریضہ اورا گرفتہ بدقت ملاحظہ نمودہ بعضے کسوات
 از او کرو تا مدتے بانہایت مرحمت و ملائمت با او تکلم نمودہ مجوزہ با کمال مسرت و
 خوشنودی مخص نمودہ ۛ

روزے ہم امیر در باب زحمات مالیہ بامن صحبت نمودہ فرمودند کہ فقط یکسہ
 مالیات را مردم مملکت من بیل خود بخزانہ سے پروانہ دیکر یک ربع دیگر را باید بجنک و جہل
 تحصیل نہایم قسمت سویم اگرچہ از کیسہ و رعیت بیرون میرو و ولے ابداعاید نے شود
 حصہ چہارم را مردم نمیدانند بکدام شخص بدہند ۛ

مسٹر اونیار ایک یادگار سے بعد از رفتن خودش با افغانستان گذشتہ
 یک نفر کارگر ہوشیار را کہ ہمیشہ صوفی عبدالحق بود با و سپردم کہ صنعت دندان سازی
 بیا سوز و صوفی عبدالحق را تہدید نمودم کہ اگر این صنعت را مہجلا و بخوبی نہا سوز و او را
 کاملاً سیاست خواہم نمود زیرا کہ لازم بود مشارالہ قبل از اینکہ مسٹر اونیار از کابل برود
 این علم را تحصیل نمودہ باشد نماید و طوے نمشید کہ مشارالہ این صنعت را کاملاً امو
 اولاً بسبب اینکہ از سیاست خائف بود ۛ

ثانیاً مسٹر اونیار انے خواست کہ شاگرد او صدمہ بخورد لہذا این زحمت را
 بر خود کور نمودہ عمل دندان سازی را مہجلا با و آموخت شاید دلیل دیگر ہم این بود کہ
 مسٹر اونیار انے خواست اورا بیشتر از لزوم در افغانستان توقیف نہایم صوفی عبدالحق
 چندین نفر دیگر را ہم دندان سازی وضع کشیدن دندان با آلات جدیدہ آموختہ است
 و این فقہ خیلے سبب راحت مردم شدہ است زیرا کہ سابقاً مردم وقتی را کہ بر حمت
 دندان گرفتار سے شدند مجبور بودند بمالک خارجیہ بردند زمانیکہ اورا سبب انحصار نمودن نشان
 طلبے انتخاری بعلاوہ انعامات دیگر با و ادم در غیاب مسٹر پائن کارگر ہائے ہندی
 و کابل کارخانہ مختصری را کہ احداث کردہ بودم دائر داشتند و سال بسال کارخانہ

وسعت داده شد و هر وقت که لازم شده است کارخانه ہا سے جدید ہم احداث شدہ است
 ماشینہا ابتیاع شدہ در کارخانہ جات مذکور بجهت ساختن تفنگہا سے ہنری مارتینی و سنایہ
 (بغل پر) و فشنگ سازی نصب شد و ریں کارخانہ جات ماشینہا سے چوب بری بجهت
 اقسام کار بخاری ساختہ شد فعلاً ماشینہا سے ذیل را ابتیاع نمودہ کار گذار شدہ است :
 ماشین فشنگ سازی بجهت تفنگہا سے ہنری مارتینی و سائر تفنگہا *
 ماشینہا سے بزرگ خراطی ماشین بجهت خمیرہ کردن بخار بقوہ صد سہا و نیم سہا بخار
 ماشین بجهت سوراخ نمودن کردن توپہا *
 چکشہا سے بزرگ کہ بقوہ بخار حرکت میکند باو گیا سے آن *
 ماشین کفش دوزی و سراجی *
 کارخانہ جات باروت سازی و صابون پزی و شمع ریزی *
 ماشینہا سے شکنہ *
 ماشینہا سے سکہ بجهت مخرایخانہ *
 ماشینہا سے عرق کشی و غیرہ *
 ماشینہا سے دباغی و رنگ کردن چرم *
 ماشینہا بجهت ساختن اسباب زراعت و باغبانی *
 کورہا سے ماشین بجهت آب نمودن سنگہا سے معاون و فلزات سے ساختن
 توپہا سے بزرگ عملیات آہنگرے ماشینہا بجهت ساختن مشیر و چاشنی بجهت فشنگ *
 ماشین متعدد دیگر یہا سے کار ہا سے متفقہ *
 بحسب لزوم ہر سالہ از ماشینہا یک تازہ اختراع سے شود و ابتیاع و بعد اوانہا
 سے افزایم و ابتدا کہ این فابریکے کارخانہ جات را مفتوح نمود مشکلات زیادی در
 چارمین گروید ملت من از اختراعات و آلات جدید و بطلی بے اطلاع بودند و با این
 ازین اقدامات تازہ مخالفت و اشتہاد دریں موقع شکایت میکردیم تا مصلحت
 ظاہر و ارم در این باب تازہ این مردم ہمالت و اشتہاد
 در وقتہ اول میلادی زمانیکہ براولینڈ می میثم کیے از عطا سہا اسباب و کاسی خود را
 بجهت انداختن عکس من حاضر کردہ بود کیے از نوکر ہا سے دربار من کہ قاپوچی باشی بود و نوادہ

ہر دو دست خود را بروئے سولخ عکاسی گذاشت از او پرسیدم این چه حرکتی بود جواب داد
 قربانت شوم شما نیدانید این سیکے از تو پہلے جدید می باشد کہ این آدم بطرف شما نشانہ گرفته
 است خیلے خندیدم گفتم ریش سفید کہ قلبت از جہالت سیاہ است بگذار این شخص عکس مرا
 بگیر و گویا این بیچارہ اسباب عکاسی را قبلاً ہرگز ندیدہ بودہ است و ازین جہت نمیدانست
 این چه چیز است اگر چہ سعی کردم تشریح نمایم این چہ اسباب است ولی آخر مجبور شدم
 ترک این توضیح را بنمایم *

ابتدا کہ این کارخانہ جات را مفتوح نمودم رعایا کے من در این باب باقسام مختلفہ
 گفتگو ہا میکردند و میگفتند من ہنوز مہنویں کہ صنایع کار روستی از کار ہا کے ماشین بہتر
 و مامورین را کہ کارخانہ جات مقرر بودند متہم مے نمودند کہ اینہا دشمن دولت مستند میخوانند
 بہ ہائے اتباع نمودن ماشینہا پول دولت را بخارجہ بفرستند من ازین حرفہا کے بیہودہ
 و ازین مخالفہا خیلے خستہ شدم ولی باین ہمہ عزم خود را در رفتن ماسے کہ بہمت خود
 انتخاب کردہ بودم از دست ندادم چرا کہ خوب میدانستم کہ اگر ہمیں تو پہاؤ تفنگہا و دیگر آلات
 حربیہ کہ سائر دول بکار میسزند داشتہ باشیم بقاے دولت من بدون مداخلہ دیگران
 ممکن نخواہد بود و دئے تو انم مملکت خود را از حملہ متحذیان خارج حفاظت نمایم شک نیست
 کہ مدتے طول کشید تا ازین اخراجات کہ در اتباع نمودن ماشینہا کردہ ثمرے حاصل نمودم
 و تمام این مبالغہ گرات از خزائے دولتی وادہ شدہ بود و ہمیشہ در نظر داشتہ کہ منافع این
 وجہ کہ بکارخانہ جات و فابریکا ہا خرج شدہ است و تمام تھا حاصلی از آنہا تمام چقدر را
 مے شود ولی مایوس نبودم و ہر سالہ ہر قدر ماشین کہ بہمت اتباع آل مے توانستم
 پول بدہم میخریدم و ہر قدر ماشین زیاد مے شد کارخانہ جات تازہ بہمت آنہا احداث
 مے نمودم و ہنوز ہم ہمہ سالہ مشغول این کار ہستم و نتیجہ این شدہ است کہ تجارت و صنایع
 مملکت من خیلے وسیع و زیاد شدہ است *

حمد مے کنم خداوند را کہ ہمیشہ مشتاق ماشینہا و صنایع بودم و قدر انہا را کامل میدانستم
 و مہنویں بودم کہ ہشتن فولاد بہمت بریدن فولاد لازم است و اگر خواستہ باشم با دشمنی کہ
 اندازہ توایمان بالمساوی باشد شکم باید دارا سے سلحہ جدیدہ باشم کہ مثل سلحہ طرف مقابل بودہ
 باشد چنانچہ سعی مے گوید سے

ہر کہ بانولا و بازو پنچہ کرد ساعدہ بین خود را نخب کرد

بایں جهت ہر وقتے کار گر ہائے من نمیدانستند کہ فلان اسلحہ یا یراق را چو
بسازند خودم بانہائے آموختہ و بوسائل دستور العمل من و کوشش خودشان بالآخر کامیاب
شدند و میتوانم دریں باب فقرات متعدده اظہار وارم بجهت توضیح یک دو فقرہ را بیان
مے نمایم در ۱۹۳۲ میلادی در زمان حکومت لار و لندون (وزمان فرمائی سابق ہندوستان)
توپہائے ہاپکیس مراد ہندوستان تو قیقت نمودند کار گر ہائے من اظہار و شہادت کرنا
این قسم توپہا ہون اینکہ نمونہ در دست داشتہ باشم ممکن نیست لکن بیہشتی نمودم حکم و اوم
کہ شرح و تفصیل و نقشہ و اندازہ قطعات توپ ہاپکیس را بوضو من از انگلیسی بفارسی ترجمہ
نمایندشی مذکور طول و عرض و قطر و وضع قطعات مختلفہ توپ مذکور را در فارسی نوشتہ من
میداد و قنیکہ کار را جہت ادا تمام رسید و تمام مشروعات را در فارسی من حائل نمودن آن وقت
حکم و اوم کہ ہمہ استاد ہائے کار گر ہائے ہندی و کابل را بوضو من بیاورند بانہا و دستور العمل
و اوم کہ تمام قطعات توپ را بچشم از چوب بسازند بوزینکہ قطعات مذکور را از چوب
ساختند انہا امتحان نمودیم و دیدیم قطعات مختلفہ بیک یک دیگر بخوبی وصل میشوند و بعد از آن بجهت
امتحان گلولہ ہائے چوبی ساختہ مثل اینکہ از توپہائے پہلی سے اندازہ از توپہائے چوبی
انداختہ چوں این امتحانات بطور نمودار ثابت شد حکم و اوم از نمونہ مذکور توپے از میان فلزی
کہ در ساختن توپ ہاپکیس کارمے ہند بسازند و فی الحقیقتہ در ساختن توپ مثل توپہائی
کامیاب شدیم باوجودیکہ غیر از ہاں نمونہ توپ چوبی نمونہ دیگر در دست داشتیم و از توپ مذکور
گلولہ انداختہ امتحان نمودیم خیلہ خوب از کار بیرون آمدن وقت از میر نشینی و کار ہا اظہار
امتحان نمودہ تجبیدہ کرد و دو از وہ بہار روپیہ بانعلتہا انعام و اوم۔ وزیرانیکہ بہار تہذیب
و آن وقت وزیر امور خارجہ ہندوستان بعد از وزیر مختار مقیم دربار ایران بود و آن
سفارت خودش از جانب دولت ہندوستان بکابل وارو شد ہمیں کہ
ساختہ شدہ ہو و توپ ہائیکہ در پاکستان ساختہ میشود و انہا
نقشہ ہا و صور را ملاحظہ نمودم و بتو دستور العمل تمام تفصیل انہا و فارسی ترجمہ کردہ و ساختن
توپہائے ما کنیم و کار و نیہ و کامرنگ کامیاب شدیم و لے بجهت این توپہا نمونہ
در دست داشتیم

۱۳۱۰
ہجری

خداوند را حمد میکنم که امروز یک صد هزار نفر در افغانستان بساختن راهها و عمارات و صنایع و حرفت و کارهای معاوان و اکثر از کارهای دیگر مصروف باشند که این همه کارها را من رواج داده ام و این معنی ثابت مینماید که در مملکت من چه قدر ترقی حاصل شده است و نیز ثابت میکنند که تمام این اشخاص بخصوص اینکه بدزوی قاطع انظار و غارت نمودن قوافل مشغول بودند حالا میتوانند معیشت خود را از این کارهای مفید تحصیل نمایند اینها در این زمان شغله بداشتند مجبور بودند اسباب معیشت خود را بهر قسم که پیش رفت عمل شود تحصیل نمایند چنانچه مردمان بیکار و شکر شیطانند و بفرایین شیخه با کاسب حبیب خداست +

اولاد و اخلاف من باید که خیال نکنند که فوایدی که بجهت مملکت من حاصل شده است فقط اساختن راهها و دیوارهای حرمیه باشد بلکه این صنایع سبب ازواید متول مملکت و وسعت تجارت است و لیکه از این حالت بمالک خارج باید میرفت حالا در خود اوقات با مصرف میرسد اگر رعایای من متمول باشند سلطنت هم قوی و مقتدر شده محفوظ میماند و اکثر اعتشاشاتی که واقع می شود نتیجه عدم پول و صنایع است و اشخاصی که صاحب چیزه فطرتاً مالیند جنگ جدال نباشد که کسی داخله با سوال آنها نکنند و آن وقت میدانند بعضی اینک شخص اوقات خود را صرف غارتگری نماید خیل بهتر است متمول باشد +

ماشینهای اقسام دیگر هم مثل یک عدد ماشین متحرک که چک و میلها و آهنی قفای کفاف چند فرسخ راه آهن و یک عدد ماشین بجهت کشیدن توپهای سنگین ابتیاع و بکارگذاشته شده است +

کارخانه چراغ الکتریکی و اسباب تلفون هم احداث نموده ام و در ابتدا بجهت این کار بعضی از کارگران را به هند و کابل را که در هند وستان این کارها آموخته بودند مستخدم نمودم و البته بجزری مستر برون این کارها را بیشتر ترقی داده و کار چراغ الکتریکی را بهتر از کارهای دیگر از پیش برد +

در باب ضرابخانه افغانستان

در ابتدا سلطنت من کار ضرابخانه بوضع قدیم که از قدیم متداول بوده است شایع بود یعنی سکه را با دست ریخته بدون اینکه ماشین دشته باشند ضرب می نمودند +

سکہ افغانستان در اوایل یکرومی آن ضرب دار السلطنۃ کابل و تاریخ سال بود و روئے دیگر امیر عبدالرحمن ضرب شدہ بود و ولے دیگر نشانی و علامتے نہ داشت اما در ۱۸۹۶ء کہ ملت افغانستان لقب ضیاء الملک والیدین را بہن دادند تمام مسکوکاتی کہ بعد ازاں ضرب شدہ است یک طرفش ہمیں عبارت ضرب شدہ و طرف دیگر نشانی است کہ خود مختیار نمودہ ام پول سیاہ یک شاہی و دو شاہی ست و مسکوکات نقرہ رو بہیہ و قرآن و تنگہ میباشند و متسر میکدر مات کہ در ضرب خانہ دولتی کالکتہ کار کردہ بود و نمائجات کابلی مرا آمخت کہ این گونہ مسکوکات را بچہ قسم بسازند و بعد از تفتیش شاکر و پالیش کار ضرب خانہ را بدون انظار کسی از پیش بروند ہر روز از ہشتاد ہزار تا صد ہزار روپیہ میتوان در ضرب خانہ کابل بہ سہولت ضرب نمود کار گر ہا سے من علاوہ ہر ایک مسکوکات ضربی نماید میتوانند منگہا ضرب خانہ را ہم بسازند و بعد از آوردن اسباب و منگہا کہ اول اول از انگلستان خواہ بود و دیگر محتاج فزندیم اسباب تازہ اتیاع نمایم ہمہ چیزاں حالہ خود کابل ساختہ میشود

در باب ساختن فشنگہاے تفنگ ہنرمی مائینی

قبل ازینکہ ماشین بخت این رواج بدہم سابقا این فشنگہا و فشنگ بخت افنگ ہاے سناید را بدست ساختند و این فشنگہا خیلے کم ساختہ میشد و نامرغوب بود بعد از اتیاع نمودن ماشین برآ این کار دستہ سید لکن را بہت ساختن فشنگ و آلات و مقیاس آبی متخوم نمودم و از وضعی کہ اشارہ شدہ کار را از پیش روی مشغول شدیم مشا الیہ کار گر ہاے مرا آن قدر خوب آموخت کہ حال میتوانند آنہا بہ نظارت کسی فشنگ آلات و مقیاس آنرا کاملاً بسازند فشنگہاے عالیہ را یک پاچہ میسازند و فشنگہاے مذکور را میتوان چند دفعہ پر نمود بہت پر نمودن فشنگہاے مذکور شدہ و در خود کابل ماشین مخصوص ساختہ شدہ است فشنگے کہ بعد از خالی شدن پیدا سے کند و معوج میشود این ماشین فشنگ مذکور را با اندازه دقیق میسازد و بعد چاشنی و چالپی چاشنی تازہ را کہ اسٹیر فشنگ را بعد از پر مے نماید و در کارخانہ کابل ہر روزہ ہزار فشنگ میتوان بیرون آورد و در صورت لزوم بالمعا عفت میتوان تہیہ کرد

در باب ساختن فشنگ بجهت تفنگ سنایدر (بغلج)

سابقاً این فشنگ را ہم بدست میساختند و در وقتیکه یک دست اسباب تمام و کمال بجهت ساختن این فشنگ اکتیاع نمودم مستر ادواروس را بجهت ساختن فشنگ تفنگ سنایدر بطوریکه مستر میدلتن را به جهت ساختن فشنگ ہنری مارتینی مستخدم نموده بودم اورا مستخدم کردم این کارخانہ را حالا کارگر ہائے کابل بدون معاونت خارجہ از پیش سے برآمد ہر روزہ در ظرف وہ ساعت وہ ہزار فشنگ ساختہ می شود اگر لازم شود این عدد را میتوان بالمضاعف ساخت *

در باب اسباب بجهت ساختن تفنگ ہنری مارتینی و پیشتو وغیرہ

قبل ازینکہ ماشین بجهت این کار رواج بدہم در کابل تفنگ بدست ساختہ شد و در ہماں منقصد ہائیکہ فشنگ ہائے دست ساختہ شدہ داشت این تفنگ ہائے ہم ہماں حالت بود یعنی تفنگ ہائے مذکور خیلے ناقص بود مگر تفنگ ہائیکہ کارگر ہائے خیلے ماہر میساختند انہم تعدادش محدود بود و لہذا یک دست اسباب کامل بجهت ساختن تفنگ ہائے ہنری مارتینی اکتیاع نمودم مستر کمیراں را کہ در قورخانہ دولتی ہندوستان در کارخانہ دیدم کار می کرد مستخدم نمودم مشارالیہ علاوہ براینکہ کار خود را کاملاً از پیش برود کارگر ہا را آموخت کہ ہر چیز را بچہ قسم بسازند و در کارخانہ ہائے فشنگ سازی و توپ سازی و سایر کارخانہ جات بجهت ساختن پیشتو وغیرہ ہم اصلاحات چند نمود باعتقاد من مشارالینہ بجهت ساختن توپے تفنگ وغیرہ ہوشیار ترین ستخدینی بود کہ استخدا م نموده بودم از کار او دولتین فائدہ زیادی حاصل نمود مشارالیہ ہر قدریکہ ممکن بود مردمان کابل را در کارشاں ماہر نمود و این کار خیلے از روی میل و رغبت رفتار میکرد و فہرستہا و رسالہ ہائے مخصوص در باب ساختن و امتحان نمودن و استعمال اقسام ادوات حربیہ بمن داد چوں ممکن نبود این کتب را از و کا کین خارجہ اکتیاع نمایم فہرست مذکور را نزد سفیر خودم کرنیل ٹلے احمد خان ہندوستان فرستادم و با و دستور العمل دادم کہ کتب مذکور را از دولت ہندوستان تحصیل نماید و بحسب خواہشتی کہ بتوسط سفیر خودم از وزیر امور خارجہ ہندوستان نمودم کتب مذکور

تحصیل و بعضے از آنها و فارسی ترجمہ شدہ است *

بوسیلا این ماشینہا سے تازہ روزی پانزدہ لولہ تفنگ ہنری مارتینی کما میشتہ
از کارخانہ بیرون آورد و در صورت لزوم تعداد آنها میتوان بالمضاعف کرد اگر چه ماشینہا
فقط بجهت ساختن تفنگہا ہنری مارتینی استعمال میشود و بے اسباب خراطی و شقی و رنج سازی
ایں ماشینہا بجهت ساختن تفنگہا بے تمییز و (تفنگے کہ چن کلمہ میخواند) و سایر تفنگہا
مے شود کار انداخت یعنی در عوض آنها بعضے آلات تازہ بگذارند مثل اینکه در شراب و سکوہ
ظلا و نقرہ را بہر اندازہ در ہماں ماشین منگہ ہارا نمودہ مے توانند بسازند *

در باب دستگاہہاے بخار و یک بخار و کارخانجات ہنگری و توسانی

چنانچہ قبلاً بیان نمودم پیش از درج ماشین توپ ہارا بدست سازند و بتگاہہا
بخار کہ اول اکتیاع نمودم دستگاہہاے کوچک بود کہ ہر کجا میخواستند حمل و نقل مے نمود
بجهت اینہا و یکہاے بخار علیحدہ لازم نبود اچوں و یکہاے بخار آنہا جزو خودشان
بودہ است، لہذا مجبور شدم کہ یک دستگاہ ماشین را بجهت ضبط بخار کہ دارے توہ صد
باشد باو یکہاے بخاراں اکتیاع نمایم تا بکارخانجات وسعت دادہ باشم ہماں وقتیکہ اسباب
نشتگ سازی و ماشینہا بجهت ضرابخانہ و سابلون پرنی شمع ریزی اکتیاع نمودم خیال
کردم لازم است یک عدد چکش بزرگ کہ بقوہ بخار حرکت میکند باو یکہاے بخار اکتیاع
نمایم چون برائے ہماں ماشینہا و یکہاے بخار لازم بود لہذا بجهت این ماشینہا و کورہ
توپ سازی و دیگر کارہاے ہنگری یک نفر مهندس نگلیس مجرب نمودہ موسوم بہ سٹیووار
را مستخدم نمودم علاوہ براینکہ دستہ سٹیوارت شخص خیلے قابل و تجربہ کاری بود و خیلے

رحمت کش و قلباً مائل بکار و نہایت ظریف و خوش طبع بود اگر چه آدم معمولی
خود خیلے چابک چالاک رفتاری میکرد و مشایہ تمام کار ہارا راہ انداختہ
ہندی و کابل را از طریقہ استعمال آماہا آکاہ ساختہ و خیلے مستخدم کرد و یک گدا
خودشماں میتوانند ماشینہا و یکہا و کورہ ہارا بسازند یکہ از استاد ہاے کابل
کہ در ادارہ قالب سازی و ہمیش سلام و بخار مے باشند استعانت چند نفر دیگر یک عدد
ماشین چوبی بجهت ضبط بخار ساخت کہ بعینہ مثل ماشین انگلیسی بود چون اجازت تمام

ہمیدم ماشین مذکور خیلے خوب کاریکند بپا و اش این خدمت موجب تمام اشخاصے را کہ
 در ساختن این ماشین شرکت داشتند بالمضا عفت نمودم و نیز بآنها شش ہزار روپیہ
 نقد انعام و بعضے خلعتہا و اوم این انعام باعث تشویق یک نفر کارگر دیگر کہ ہمیشہ قسم
 نقاش و نقشہ کش بود کردید مشار الیہ یک ستگاہ ماشین کو چکتر دیگر ساخت این از چوب
 مثل ماشین چوبی کہ بخار ساخته بود نبود بلکہ از فلزات آہن و مس ترکیب یافتہ بود باین
 ماشین ہم در حضور من آب آتشی انداختہ ماشین مذکور یک ستگاہ اسباب خراطی مختصرا
 بحرکت آورد باین شخص ہم بجهت این ہنری کہ کردہ بود انعام و اوم حالا تمام کورہ ہا
 بجهت ساختن توپ ہاے بزرگ بجهت آب نمودن فلزات سنگہا و آب نمودن فقرہ
 بجهت مسکوکات و بکار داشتن چکشہاے بخار و کورہ ہاے ریختہ گرمی و سائر کار ہا کہ
 متعلق بآہنگری میباشد ہمہ را خود کارگر ہاے کابل از عہدہ برے آیند و این موقع از
 کارگر ہاے ہندی و کابلی بجهت کارگر ہاے آہنا و بجهت دائرہ داشتن کارخانجات
 غیاب مستر پائن متحدہ نمائیم پیشتر از نصف اوقاتی کہ مستر پائن مستخدم من بود از
 افغانستان غائب بود زیرا کہ مشار الیہ بسبب سردی زیادہ زمستان کابل مجبور بود
 بانگلستان برود علاوہ بر احوال نمودن کارخانجات مستر پائن بعضی خدمات دیگر ہم
 بمن نمودہ است کہ در باب آہنا و موقع دیگر اظہار خواہم داشت :

بعضے اشخاص تعجب خواہند نمود کہ آلات ماشینہاے بزرگ و چکش بخار سنگین و سبب
 خراطی توپ کہ بیست و ہشت فیت انگلیسی تقریباً ہشت ذراع طول دارد و ابجہنا
 بزرگ یعنی کارخانہ بخار و دیگر قطعات ثقیل ماشینہا را با عدم راہ آہن در افغانستان چاہے
 بکابل آوردہ شدہ است اگرچہ اشکالات حمل و نقل خیلے زیاد بود لیکن عزم من بر ہمہ این
 اشکالات تفوق داشت :

در باب اسباب عرق کشی

الکل کہ سابقا بجهت ساختن فولانیات و ورم کیور را بجزلے محترقہ ہر پاشنی
 فشگما و کار ہاے دیگر لازم بود ماشین بجهت این کار موجود نبود قدر قلیلے و تی تقطیر مے نمود
 چوں در افغانستان انکو کوشش و مثال آن خیلے زیاد بعمل مے آید خیال کردم کہ اگر یک

کارخانہ عرق احداث نمایم کار پر منفعتی خواهد بود علیٰ ہذا یکہست سبب مائینہا بقیل نمودہ
یک کارخانہ عرق کشی دائر نمودم باندازہ کہ در ظرف ہشت ساعت یک ہزار و پانصد
بطری الکحل تقطیر مے نماید و نیز یکہ ستگاہ کارخانہ بخت ساختن کنیاک و سائر عرقہا مفتوح
نمودم مقصود از ساختن این مشروبات این بود کہ با آنہا را بخارجہ حمل نمایند یا بتابع
غیر مسلمی فروختہ شود *

قبل ازین کہ این کارخانہ احداث نمایم بعضے از ارمی ہاے عیسوی مقیم کابل
عرق کشی مے نمودند بعد از چندی مردمان دیگر ہم این شغل را اختیار نمودند اعیان و اشراف
در خانہاے خود عرق میکشیدند چوں استا و بالیشان در باب عرق کشی بیچ علمے نہداشتند
عرق را کہ مے ساختند بقدری بمعنی بود کہ شاربین آنہا با مراصل متعددہ گرفتار میشدند و مزاج
شان علیل میشد از آنجا یکہ خوردن مشروبات خلاف دین اسلام ست اشخاصی را کہ مشروبات
میساختند و میفروختند و مے خریدند سیاست سخت مے نمودم ازین جلو گیر ہا مردم عادت
ذیمہ خوردن مشروبات را کہ از زمان امیر شیر علی خان سردار محمد عظیم خاں شایع بود ترک نمودند
بعد از ان چند نفر کارگر کابل را کہ زبردست ارمیہا کار کردہ بودند و از وضع عرق کشی قدیم
مسیوق بودند مقرر داشتیم کہ یک عرق کش ہندو کہ ہمیش رام سنگھ بود بطریقہ صحیح عرق کشی
جدید را بیاموزند کارگر ہاے من حالابہ دن نظارت مردمان خارجہ بخوبی از عمدہ این کار
بر مے آیند *

در باب کارخانہ و باغی

باینکہ مشغول بقیل نمودن و احداث کردن مائینہا بخت ساختن توپ و سلاح
موقع و ساختن سبب تجارتی بودم توجہ خود را معطوف داشتیم باینکہ ملزومات این خانہ و مائینہا
باید از محصولات داخلہ افغانستان شود تا مجبور نہ باشیم باینکہ ملزومات این خانہ را
از مالک خارجہ تحصیل نمایم زیرا کہ از اقدام باین کار اجتناب ازین سبب کہ
مالک خارجہ رفتہ مل خارجہ را استمول مینماید و خود ملکات افغانستان مے مانند منفعتی کہ
محل میشود و در خانہ ہاے ہندو خودمان فخر مے شود بخت پیش رفت این مقصد
کارخانجات متعددہ را ساختن و بمل آوردن این کوہ لازما ت و کابل دائر نمودم این

اوقات باین مسئلہ خیلے توجہ دارم چراکہ در یک موقعی دولت ہندوستان تمام اس گونہ لوازمات
 کہ بجهت ساختن اسلحہ و قورخانہ لازم ست حمل نمودن آنہا را از ہندوستان بافغانستان
 مالمعت نمودند و از اس کار عبرت گرفتہ کہ دشمن کارخانجات بجهت ساختن اس گونہ اسباب
 بیفائدہ است مگر انیکہ لوازمات آنہا در خود افغانستان حمل آید آل وقت ما در اس وقت
 اعتنائی بمل خارجہ نخواہیم داشت و پیش رفت اس مقصود باعث منفعت زیادہی نخواہد
 زیرا کہ ہر یک از دول معظمہ ہر وقت خواستہ باشند میتوانند حمل اس فولاد و مس و
 بافغانستان قدغن نمایند و اس حالت باید کہ خانہ جات مسدود شود لہذا تمام اسباب
 کہ بجهت بیرون آوردن فلزات معدنی و آب نمودن اس فولاد و سرب کار نمودن
 مس و برنج و ذغال سنگ لازم بود تہیہ نمودم و ہر وقتیکہ مخترعات جدیدہ را تحصیل
 برترقی کارخانجات افزودہ میشود از چیز ہا کے قیمت کہ میبایست از ہندوستان
 فرنگستان خریداری شود چرم و تیلج بود ہر قدر کہ کارخانہا وسعت پیدا میکردند مخصوصاً
 روز بروز زیاد تر مے شد خیلے اسباب ہا کے توپ خانہ و کفشہا و کمربند ہا و تسمہ ہا کے
 قوی بجهت گردانیدن ماشینہا و یراق و اسباب اسپی چیز ہا کے دیگر لازم بود بجهت
 اس احتیاج ہر قدر ماشین و آلات برائے دباغی و ساختن اسام چرم و تیلج لازم
 ابتیاع نمودم و حالا از تفصیلات الہی چرم و تیلج را در خود کابل باقسام مختلفہ کہ در ہندوستان
 و ایران و روس متداول ست میسازند از جملہ مردمان خارجہ کہ در پیش رفت ادارہ چرم
 امتیاز داشتند یک نفر دباغ انگلیس (مستر باسکر) بود مشارالہ تمام عملیات چرم ساز
 انگلستان متداول ست بعظیم نام استاد کارخانہ چرم سازی کابل آموخت از اس وقت
 کارگر ہا کے مملکت خود اس صنعت را از پیش مے برند یک نفر انگلیس دیدم موسوی
 (مستر مختارتن) غلام حیدر نام را کہ سرآمد و باغما کے کابل بود طریقہ عمل آوردن تمام
 الوان انگلیس را بجهت ساختن تیلج آموخت اس محل را ہم حالا کارگر ہا کے کابل خود
 تنہائی از پیش مے برند

بجهت ساختن چرم ایران کہ مخصوصاً در سہان میشود و در ایران مشہور ست
 دو نفر کارگر از آنجا مستحق م نمودم کہ عملیات خود بکارگر ہا کے من بیا موزند و بر اس چرم را موزند
 اس کارگر ہا کے کابل خیلے ہوشیار میباشند چرم را مثل خود کارگر ہا کے ہندی لعل مے آویزند

طریقہ چرم پراق روسی را خود میدہستم و این کار را خودم بکار گرہاے خود آموختم
 و از اشخاصیکہ زحمت کشیدہ کار گرہاے مراد باغی و تیمار سازی آموختند خیلے خوشنودہستم
 و دریں باب مخصوصاً از دغہاے ہمدانی تشکر دارم *

در باب بوت سازی زیم چکر و ساختن تسمہاے چرمی بہت ماشینہا

حالا کہ چرم و تیمار کار گرہاے خودم میساختند کسے نمے شد کہ از چرم مذکور بوت
 و تسمہاے چرمی بہت ماشینہا و غیرہا سازند علیٰ ہذا یک نفر احمد نام را کہ اوز یک و تمبر روسی بود
 بہت ساختن این اشیاء آموختن بابل کابل بوضع روسیہ مستخدم نمودم این شخص بجز مہج
 عازم مکہ معظمہ بود از این بہت میل نہاشت بکابل توقف نماید من با و دلائل اقامہ از روسیہ
 احادیث بیان کردم کہ خدمت نمودن باباے جنس از رفتن بکہ معظمہ بہترست مقالات
 دیگر آنکہ از خواجہ عبداللہ انصاریست ویکے از اولیا معروف مے باشد بہت او بیان نمودم
 کہ میفرماید نماز کار بیکار نیست روزہ زیادہ از ماہ رمضان صرفہ نان ست حج کردن حاشا
 جہان ست نان دہہ کہ نان دادن کار مردان ست۔ خلاصہ مشارالہ رضی شدہ نزد من
 مستخدم گردید و صنعت خود را بکار گرہاے من آموخت *

یکے از سپہ عموہاے من در زمانیکہ در ہندوستان جلاے وطن بود کار چکر دوزی
 آموختہ بود ہمیشہ دار کریم خان مے باشد پس از اقامہ نمودن دلائل اورا متقاعد نمودم
 کہ اگر کسے از خانوادہ شاہی داراے صنعت یدی باشد عیب و نخواہد بود و چنین نیست کہ
 افغانہاے جاہل خیال میکنند بلکہ عیب برآکسے است کہ بیچ کار از دستش بر نیاید و مشارالہ
 کثرت با یک نفر دیگر کہ از اسلے طائفہ ہارہ بود و کار چکر دوزی را در جانی آموختہ بود و شہرت
 نماید و این ہر دو نفر بشاکت یک دیگر این کار را در کابل شروع نمودند اکثر از گفتش و دوزی
 دیگر این کار را از آنا آموختند و سبیلہ ماشینہاے چرم دوزی و بوت سازی کہ

اقتیاع نمودہ ام در کہ خانہاے کابل و شہرہاے دیگر روزہ چندین سالہ است
 میشود و حالا این بوتہا را بازار بسہ بازی نظامی و تختہ میسازند و ہر سال بہت خرید
 بوتہا و نیم چکر و تسمہاے چرمی و پراق اسب و سار اسبہاے چرمی بخارجہ میرفت
 حالا در خود ملک مانڈو این فائدہ آشکار است خیال نام قدغن نمایم کہ ابد بوت سار اسب چرمی انکند از خطہ

افغانستان داخل نمایند و شکار صیگہ اس گونه اشیا را لازم دارند و ساخت خود مملکت متبایع نماید
و لے اجر لے اس حکم چندی باید تامل نمود و تا بقدر کفایت مولیان افغانستان این صنعت را بیا موزند که با اندازه
لزوم استمرار آتیه شود فعلاً قدغن نمودم کہ بدون اجازه نا محض مخصوص از مامورین دولتی ابداً پوست غما
از افغانستان بخارجہ حمل نشود زیرا کہ نہایت افضلاح است کہ پوست خام مملکت مرا بہ مالک
دیگر برود پس از وباغت و زنگ دودہ بچهار مقابل قیمت اصلی آن با مالے وطن من فروشد نہ

در باب کارخانہ صابون پزی و شماعی

ابتدائیں صنعت را در ولایت افغانستان شروع نمودم کہ بدست بسازند
بجہت این کار پیہ در افغانستان زیادست زیرا کہ مردم افغانستان ہمہ محتاد بخوردن
گوشت مے باشند و مخصوصاً طوریکہ در ممالک حارہ پیہ حیوانات در اجسام آنها بہت
بتحلیل میرود و قطعات ممالک بارودہ خلاف آنست پیہ گا و گو سفند ہاے ممالک بار
بمقابل پیہ گا و گو سفند ہاے ممالک بارودہ خیلے کمترست قبل ازیکہ من صابون پزی
و شماعی را رواج بدہم اہا لے مملکت من پیہ را چیز بمصرفی دانستہ ہمیشہ آنرا دور میخیزد
و این ہر دو چیز کہ بدست ساختہ میشد فقط از پیہ خالص بدون اینکہ اجزائے دیگر
نمودہ اشیا را مذکور را مرغوب خوب بسازند و لے حالا من ہمہ قسم اطلاعات صحیحہ کہ بہت
ساختن صابون و شمع لازمست دارم اگرچہ تا اندازہ کہ خیال دارم ہنوز در این کار و
ترقی حاصل نشدہ است و لے باز ہم از این کارخانہ منفعت زیادوی بدولت من حاصل
مے شود خیال دارم در ہر یک از شہر ہاے مقتنا بد افغانستان کارخانہ صابون پزی
و شماعی دائر نمایم تا اینکہ از خارج محل و نقل از شہرے بشہرے محفوظ بمانیم و ہمیں دلیل
در نقاط متعددہ مملکت خودم شعبہ از کارخانہ کلولہ ریزی ہم احداث نمودہ ام و ازین اقدام
مخارج زیادوی کہ در حمل و نقل فراہم مے آید تخفیف یافتہ است عجالتاً کارخانہ لے بہت
بجہت ساختن صابون و شمع ریزی در ولایت کہ ہنوز سباب ماشین فراہم نیارودہ ام
دائرہ باشد و ازین کار ہم پو لے کہ بہت خریدن این اشیا بخارجہ میرفت حالاً خود مملکت مانڈ

در باب ادارہ خیاطی

در بیان قدیم تمام مردم افغانستان از پادشاۃ تا رعیت و تمام صاحب منصبان

نظامی و کشوری و سردار ہائے مملکت شلوار ہائے خیلے فراخ مے پوشند و آستین ہائے
ملبوسات شان چند فراع فراخی داشت بجهت یک شلوار پانزده فراع چلو اور لازم بود این
اسراف بجهت و خیلے بد نما و برخلاف احکام الہی بود چنانچہ میفرماید ان الله لا يحب
المسرفین علاوہ براینکہ وراں کار اسراف مے نمودن دایں وضع اجتماع موم را
کابل مے نمود و نیکنه اشت با چندین فراع کہ عقب شاں کشیدہ باسانی حرکت نمایند
بجهت متروک داشتن این کار چندین نفر خیاط ہائے ہندی را کہ سابقاً مشغول ساختن
ملبوسات نظامی عساکر ہندوستان بودند مستخدم نمود و صد ہا نفر خیاط را کہ لباس
نظامی بجهت افواج و مامورین کشوری مید و ختنہ بخیا طہا سپردم کہ آنہا را تعلیم بدہند
بعد حکم دادم ہر شخصے کہ در موقع کار خودش بایں شلوار ہائے فراخ و بد نما حاضر شود موجب
ششماہہ اوراضبط نمایند چون وضع برش خیاط ہائے ہندی را کاملاً پسندند ششم
لہذا یک نفر خیاط ماہر انگلیس را کہ اسمش مستر والتر بود مستخدم نمود مشاور الیہ نواقص ادارہ
خیاطی را اصلاح نمود و نیز میرمنشی من متفقاً کتابچہ در باب وضع و نقشہ ہائے بریدن و
دوختن لباس ہائے عمو مے و نظامی بقسمے کہ در انگلستان متداولست نوشتہ و
دریں کتابچہ قواعدیکہ بجهت اندازہ گرفتن ملبوسات لازمست درج شدہ است و نیز
مقیاس ملبوسات نظامی بجهت افواج توضیحا وراں کتابچہ نوشتہ شدہ است محبتین
بموجب این قواعد میتوانند حساب نمایند کہ بجهت لباس شخصی مختلفہ چقدر پارچہ لازم
ست لہذا خیاط ہائے نو انداز پارچہا سرقت نمایند تمام مامورین کشوری و لشکری دولت
ما میتوان باسانی تمیز داد و ماموریت و منصب ہر یکے از ملبوسات آنہا نظاہست لباس
مامورین کشوری از قبیل سرداران و حکام و رؤساء ادارت و وزراء و اہلکے دربار
مثال ملبوسات رسمی صاحب منصبان نظامی مے باشد کہ درجہ منصب و مواجب آنہا
بیک اندازہ است یعنی مامورین کشوری ہاں قسم ملبوساتی کہ سپہ سالار
میرمنج و سرتیب و کاپتیاں و یاور و غیہ دارند مے پوشند و درجہ و منصب آنہا
بحسب مواجب و درجہ کہ از دولت و اراستہاں ہاں ہائے مخصوص معینست کتابچہ
مخصوصے در باب قواعد ملبوسات متعددہ و جاوہاے صاحب منصبان کشوری و لشکری
دروربارن بموجب درجہ و منصب آنہا نوشتہ شدہ است و این کتاب در تصرف اسپہ

حبیب اللہ خان میاں شد و یکے از تکالیف او این است کہ مواعظ باشد ہر شخصیکہ
 در بار او و در بار من حاضر میشود و بلبس بلباس مخصوص خودش بودہ بجائے مقرر نمودن
 مے نشینند مثلاً ہر یکے از مامورین کہ موجب ادسائے ووازوہ ہزار روپیہ کاہلی است
 یا بیشتر است و ازلے رتبہ سپہ سالاری است و شخصے کہ ہشت ہزار روپیہ موجب دست
 باشد و ازلے درجہ خبرالی و نائب سپہ سالاری میباشند شخاصے کہ پنج ہزار روپیہ موجب
 دارند و درجہ میر پنجی و آہنائیکہ چہار ہزار روپیہ موجب دارند و درجہ سرتیمی دارند و بکذا
 احتمال دارد بعضے شخاص پیدا شوند کہ مائل باشند راک عیوبات دیگران و صرف نظر
 کردن خودشان باشند و این گونہ شخاص میگویند من خیلے مائل باخذ پول مستم ازین
 قبیل مذاکرات کرار البمع من رسیدہ کہ میگویند حتی یک شاہی را از ہر ماخذیکہ ممکن شد
 خواہ صحیح یا غیر صحیح اخذ مے نمایم در جواب این مکالمات ہمیں قدر میگویم لازم نیست
 اوقات خود را صرف جواب دادن این حرفاے بیودہ نمایم سلامتی و حفاظت ممالک
 کلیہ منحصرست باینکہ قولے عسکریہ و ادوات حربیہ یا نذازہ مخصوص حاضر باشند و این
 بدون پول غیر ممکن است اگرچہ بالنسبہ بامارت سابقہ مالیات پول بیشتر از مملکت بجمع
 مینمایم و لے عساکر اہم بالنسبہ سابق بیشتر موجب میدہم شخاصیکہ اینگونہ گفتگو ہائے
 بہترست بمنظومات خواجہ اصرار مرقندی کہ یکے از اولیاء موقوفہ است رجوع نمایند
 منظومہ مذکورہ میگوید بہ تحقیق عاشق خدا عاشق پول نخواہد شد

در باب مطبع و تدریس

قبل از جلوس من بہ تخت افغانستان در تمام مملکت ہر مطبعی و اثر نبود
 تدریس این قدر بے اعتنائی داشتند کہ مجبور شدم در تمام مملکت اشتہار و اوم سی افرا
 لازم دارم کہ بتوانند زبان خود را بنویسند و بخوانند فقط سہ نفر بقاعدہ مشروطہ بیشتر پیدا
 نشدند حمد خداوند را کہ امروزہ ہزار نفر از اتباع من صاحب سواد ہستند و ہزار بانسجہ
 کتب متعددہ در باب اطلاعات مضامین مختلفہ و نوشتجات چاپی و ترمای و سناد و غیرہ
 در مطبع کابل طبع و نشر میشود و در تمام شہر ہائے افغانستان مدارس ابتدائیہ براسے
 ایالی و افواج نظامی دائر شدہ میشود و انشاء اللہ عما قریب در کابل دارالفنون بگہست

تدریس علوم متعدده و طریقه تدریس بوضع فرنگستان دائر خواہد شد +
 و نیز باہالی کابل حکم داده ام کہ اتفاق نموده روز نامہ نیم رسمی در کابل مطبع و
 نمایندہ شخصیکہ بہت امدات نمودن مطبع در کابل قابل تجید بود مرحوم منشی عبدالرزاق ہندی
 از اہالی دہلی بود مشارالہ برض نوہ و فات یافت و لے کار مطبع را اکثر از اہالی کابل کہ
 مشارالہ بہانہا تعلیم داده بود از پیش مے برد و محض بپاداش خدمات او مواجب و
 بدون کم و کسہ باز ماندگانش میدہم +

در باب صنایع و حرف متفرقہ

اگر تمام کارخانجاتی کہ دائر نموده مشروحات بیان نمایم خیلے مطول میشود ہمیں قدر
 کارخانجات ذیل را کہ الحال دائر و غیر از کارخانجاتی ست کہ درین فصل بیان نموده
 ام مذکور بدارم مکفی خواہد بود +

- کارخانہ کلاہ سازی بوضع اروپا و آسیا +
- اسباب ماشینہ بہت ساختن دور بین ہا +
- مقیاس مسافت بہت ساختن دور بین ہا +
- ماشین بہت ساختن میوگرافی و تمام چیز ہا یکہ بہت این فن لازم است +
- میوگرافی تحصیل اخبار بواسطہ آئینہ از آفتاب کہ قبلہ مردم افغانستان بدائیں فن طلاع نمیداشتند +
- کارخانہ بہت ساختن باروت و گلولہ +
- کارخانہ بہت ساختن ماشینہا برے کلاباتوں و حیراق کلاباتوں +
- کارخانہ جات بہت ساختن قالی ایرانی و ہندی +
- کارخانہ بہت ساختن پردہ ہا و صندلیہا +
- کارخانہ بہت ساختن و پیچیدن عمامہ ہا +
- کارخانہ بہت چادر و دوزی +
- کارخانہ بہت نقضض کاری و مطلقا کاری +
- کارخانہ بہت آلات حربیہ ہر قسم از قبیل شمشیر سازی و چاشنی سازی و تہائی
 بہت توپ ساختن پیشہ و نیزہ و غیرہ +

ماشین بھت ساختن تیزاب *

کارخانہ صحافی *

کارخانہ نان قاق سازی و کلوچہ سازی *

کارخانہ فانوس سازی و شیشہ سازی *

ماشینہا بھت ساختن سوزن و اسباب خیاطی *

کورہ ہاے آب کردن فلزات و ریختن نقرہ و مس *

کورہ ہاے آجر پزی و گچ پزی *

کارخانہ بھت ساختن اسباب ہاے بنائی و بخاری *

کارخانہ حجاری و ساختن فرش سنگ بنونہ عمارات مغلیہ و ہلی *

کارخانہ عصارہ *

ماشینہا بھت ساختن اسباب ساز و شیمپور و موزیکان بھت دستہاے

موزی کاچی نظامی اور کابل موزیکانچہاے افواج مثل موزیکانچہاے نظام انگلیس

ہستند و کتابچہ ہا در باب موزیکان و نظم عسا کر از انگلیسی بفارسی ترجمہ شدہ ہر

منصبے کہ رئیس ادارات متعددہ میباشد قبل ازینکہ داخل نظام یا ادارات دیگر شود

امتحان دادہ باشد *

دینہ مقرر داشتہ کہ اسے جنگ و مجوسین جنایات کہ دارے حرف صنعتی

ہستند باستانی ہاے ہماں صنعت و حرفت سپردہ شوند و قتی کہ کار خود را بخوبی تکمیل

نمودند آنہارا از جس رہانما بند بر حسب لیاقت و قابلیت آنہارا مستخدم نمودہ باہنام

بدینہ و ہماں قراریکہ بدیگر کارگر ہا مزد دادہ مے شود بایہا ہم مزد دادہ شود از اتق

بایں فقرہ تعدا و زیادتی جمع نمودہ ام زیرا کہ نئے تو لیسٹم رعایاے خود را مجبور نہائیم کہ

در کارخانہاے من مستخدم شوند چوں مجوسین خیلے مائل بودند و مستخلص شوند از

کار را معجلآ تکمیل میکردند و مستخلص مے شدند و حالا در عوض بھت کارانہا مزد باہما

دادہ مے شود بھت من ہم کارگر ہاے خوب کہ ازین رہگذر متشکر ہستند فرا ہم

آوردہ است *

فصل سوم

در باب ادارات دولتی

اگر چه میل ندارم شرح و بسط زیاد و ادوہ باعث تصدیق مطالعہ کنندگان کتاب خود
شوم و لے اگر از اظہار اطلاعیاتی کہ بوسائل متعددہ اسباب ترقی مملکت صرف نظر نمایم
کتاب ناقص خواهد بود و در واقع در باب افغانستان عموم اہالی دنیا اطلاعیاتی کہ از روی
صحت و حقیقت باشد کمتر دارند و ہر چہ زیاد تر باہنا اظہار شود مقتضائے کل جدید لذت شیرین
تروتازہ ترست و اولین مرتبہ خواهد بود کہ اطلاعات مذکور را شنیدہ باشند خیلے خوب میدانم
بعضی از مردمان خارجہ کہ باوقات مختلفہ بکابل آمدہ اند در باب امورات داخلہ و خارجہ افغانستان
چنین وانمود داشتہ اند کہ اطلاعات کاملہ دارند و القای شبہہ باہالی دنیا نمودہ اند اکثر
اوقات از مقالاتی کہ آنہا نوشتہ اند تصریح مے نمایم چرا کہ بخوبی ظاہر و ہدیدار ہست کہ کچھ اصل
نکہہ ابد از پانصد میل بحد و د افغانستان نزدیکتر نرسیدہ اند لہذا لازمست کہ خود ہم
اطلاعات صحیحہ را اگر چہ مشروح نباشد و لے باز ہم قدر زیاد تر بشود بانواع مختلفہ از مملکت بشد
بیان نمایم اگر چہ اوقات من مصروف کارست و لے قدرے از وقت خود را بچہ است اظہار
این امر از تکالیف و مشغلات زیاد خود مخبری مے نمایم

قبل از جاوس من بخت سلطنت و ادارہ دولتی ہندی ہم دیدم و ملاحظہ نمود کہ کشور مشرق
بیتوانست بقصد آیاد و اہم وجہ و دار و یا خیر مثلاً یک اند مستوفی کہ اورا وزیر اعظم یا وزیر
شکر یا مستوفی الممالک یا ہر چہ خواستہ باشند کہ بہ موجود بود این شخص تہ تیبا وہ ہزار اند
اجزاء داشت و امورات حکومتی تمام مملکت اداراتی نمابند و ہر یک
دولتی ابد وجود داشت بعضی اوقات مینمودم و مہم میگویند ہا
و صنعتی بود کہ بیچ و فتر نما نہ بود و ہر کار را میں طور سہل بود کہ یک اند تمام امورات مملکتی را
از پیش مے برد از اینگونہ مقالات معلوم میشد و شخصی سیکہ این حرفہ را میگویند در باب کار ہا
حکومتی و انتہائیچ اطلاعی ندارند و اخبارات آنہا قابل اعتنائی نیست این فتوہ پر و شمع است

دولتی کہ ایں وضع امور اتش بگذر و باید کارش خیلے جزئی بودہ باشد چہ کہ بہت اجزا
داشتن تمام فروعات آں تعداد و نشیبا بالنسبہ باینکہ برے نگاہ داشتن محاسبہ و کافی لازم
است کمتر بودہ است *

نکتہ دیگر اینست کہ مواقع زیاد بہت تقلبات و اداون احکامات غیر صحیحہ و خلاف
عدالت و رید قدرت ہمیں یک نفر بود مشارالیه بدون بیم و ترس کار رانے تو اینست
یا صحیح یا غیر صحیح از پیش برو و محاسبات اور اہلچ وقت رسیدہ کی نمے نمودند ایں گونہ
بیمبالاتی از سبب کاہی و بی عقلی و جہالت حکمران ہائے سابق ناشی بود کہ یک بہت عمدہ
خرابی چندیں سلطنتہائے مشرق گردیدہ است انسان جائز الخطاست و ہمہ ماوارائے
نواقص و حسنات ہستیم و لے ما و میکہ حکمرانی یا رئیس ادارہ از ہر چہ واقعے شود مطلع
باشد و خودش ہم اگر بیشتر کار نکند بہماں اندازہ کہ دیگر اجزاء کار میکنند و خل کار باشد امید
ہست کہ ترقی نمایند اینکہ مثل رسم بعضے از خانوادہ حکمرانہائے ہندوستان کہ اکثر
اتفاق شانہ ادا و حکمرانہا چندیں ماہ خارج از حرم سرے خود دیدہ نمے شوند در اں صورت
رعایائے آنها چہ طہر میتوانند عراض خود را بانہا عرضہ داشتہ رفع ظلم و ستم از خود نمایند۔
چنانچہ سعدی علیہ الرحمۃ میگوید

کجا بشنوی نالہ واد خواہ کہ کیواں بود مر ترا خواب گاہ

با کمال تاسف باید اظہار بدارم کہ ادارات افغانستان بہت انجام امور ات دولتی ہنوز
بخوبی منتظم نشدہ است اکثر اوقات ازیں جہت کہ صاحب منصبہا از کار خود مسبوق نمیتند و کار
یک ادارہ را با ادارہ دیگر مخلوط نمے نمایند سعی میکنند تحکم خود را بکار ہائی کہ باموریت مخصوصہ
خودشان ابد رابطے ندارد توسع بدہند سیاب زحمت من میشوند از آنجا عینکہ افغانستان
دریں مدت قلیل چنیں ترقیاتی معجلانہ حاصل نمودہ است امید وارم دفتر خانہ و ادارات
عمومے آں بزودی منتظم گردد ادارات دولت خود را بدو قسم منقسم داشتہ ام یکے نظامی
و دیگرے کشوری و شخص و حقیقت سر بازست و جہاد از تکالیف ضروریہ ہر کیے اہالی
مملکت ست ہر سلمان صحیحی باید جنگ نماید *

ادارہ نظامی

قبل ازینکہ فرست ادارات نظامی را مذکور بدارم اظہار میشود کہ تمام کار ہا و صنایع

بجہت ساختن ادویات حربیہ و قورخانہ کہ در فصل دیگر مذکور شدہ است تحت ادارہ نظامی
میباشد کارگر ہا و استاد ہا موجب خود را از دفتر وزارت نظام دریافت میدارند اکثر از
مستحقین و کارگر ہاے خارجہ مثل ہندیا و انگلیسہا وغیرہ موجب خود شاں را ازین دفتر
میگیرند جہتیش این است کہ موافقی کہ از دفتر نظامی پرداختہ میشود مرتباً ماہ بہ ماہ از خزانہ
بجہت این کار دادہ میشود و از طرف دیگر موجب مستحقین کشوری از مالیات مملکت
پرداختہ میشود باین قسم براتی کہ بہر یکے از روسائے دفتر صادر مستخدم مذکور سپردہ میشود
و این برات را شخصاً ہم ہر مے نمایم این گونہ مواجہا گاہی فقط سالے یک مرتبہ و بعضے
اوقات آخر شش ماہ پرداختہ میشود و این مواجہا بجہت تمام سال مساعدت دادہ میشود
و مستحقین کشوری باید خود شاں رفتہ وجہ بروات را از شخصیکہ از بابت مالیات و
کمرکات و عشریہ مزروعات و املاک بخزانہ دولت بدہ کار بستند و وصول نمایند مناسب
نمیدانم تعداد قشون خود را در این کتاب اظہار بدارم فقط مختصری در باب ادوات
متعدہ عساکر خود مذکور کہ میدارم بقرار ذیل است :

۱- توپ خانہ :

۲- سوارہ :

۳- پیادہ و پلیس مرد و لیف خاصہ کہ دارد میگویند و خوانین و سوار کہ این ہم سوارہ
رو لیف است کہ تحت حکم خوانین مملکت بستند و تعداد آنها باندازہ مالیات املاکی است کہ خوانین
مذکور دارند یا باندازہ ستمی است کہ از دولت بآنها دادہ میشود و عساکر و طلب کہ در میان
اینہا شخصیکہ بیشتر از شانزدہ سال و کمتر از ہفتاد سال باشند شامل مے باشند و ترتیب
این کار از این قرار است کہ مردم خود شاں یک نفر از ہشت نفر خود را میفرستند و تمام مخارج
لازمہ اورا تا زمانیکہ مشغول آموزش بشق و تربیت نظامی میباشد تحمل مے کنند و اگر
مشارالہ بنجائہ خودش میرود یا مشغول کار دیگر میشود بعوض او یک نفر دیگر

بجہت آموزش بشق نظامی مے آید و این ترتیب در سال ۱۳۱۳ ہجری قمری سبب و این خود مردم
برقرار شدہ است خودم شخصاً از نوکر رفتن بعنف مخالفت دارم و میل نداہم مردم بکاری و
دہشتہ شوند کہ برخلاف میل شاں باشد یا در نظام مستخدم شوند مگر اینکہ خود شاں راغب باشند
اگر اہالی افغانستان شجاعت معدودہ و در واقع ہر یک از آنها کاملاً اہل جنگ بستند و

بدون مشق صحیح و ترتیب و نظم ہر قدر شجاع باشند بخوابند تو انست در مقابل قشون ترتیب
 شدہ و نظم ملل حال یہ یورپ بجنگند لہذا مشغوف ہستم کہ اس ترتیب دائر شدہ است اکنون
 کہ ابالی مملکت من لشکر صحیحی دارند بجهت وطن خود بجنگند و پول ہم دارند کہ بجهت عساکر
 خود شاں آذوقہ اتباع نمایند از خداوند امید دارم بجهت حفاظت مملکت خود شاں
 حتیٰ از جملہ بزرگترین دولتها کہ خواہستہ باشند مملکت شاں را متصرف شوند عجز نہ شدہ
 باشند و باین طریق ثابت خواہند نمود کہ افغانستان زمان قدیم خوابی بود کہ بکلی از میان رفتہ
 است در اینجا واقعہ بخاطر رسیدہ است کہ در زمانیکہ در روسیہ جلائے وطن بودم رخ دادہ
 بود و اختصار دریں موقع بیان مے نمایم وقتے روسہا توپ بزرگی را آوردہ مشق خراب
 کردن قلعہ جات را میکردند من بتما اشارتہ بودم یک نفر صاحب منصب روس من گفت
 این توپے آوردہ ایم کہ بقلعہ ہرات حملہ بردہ قلعہ مذکور را خراب نمودہ متصرف شویم جواب
 دادم اگر خداوند سلطنت افغانستان را قسمت من کردہ باشد پس ہماں جائیکہ اس توپ
 از کار افتادہ شود ہرات خواہد بود و اگر حکمرانی ہرات با من نباشد نیدانم چہ واقعہ خواہد
 صاحب منصب مذکور از روسے تحقیر جواب داد شما بہ ستمری دولت ما گذراں مے نمایم
 چرا این حرف میگوید جواب دادم من این ستمری را بعوض غرامت فروختن مملکت و دین
 و وطن پرستی خود قبول نمودم من از اشخاص بے تعصب نیستم کہ خرابی و انہدام افغانستان
 بتوانم بشنوم بدون اینکه خوابی دادہ باشم اگر نئے توانستید حرف حق بشنوید بہتر بود
 این توپ نہا کرہ نیگردد ابالی افغانستان با شجاعت توام تولد میشوند و از ایام خوابی
 بجنگجوی ہستند و زمان قدیم باین قسم میجنگید ہر یک از خوانین و ملاکین و سادات
 علمائے بزرگ چند نفر از ہر اہان خود داشتند کہ بیدقی با دہل و سرنائی بر میداشتند
 این دہل میزدند و سرنائی نوختند ہزار نفر با ہنا شامل گردیدہ عازم جنگے شدند
 دہل و سرنادستہ موزیکانشان بجهت جنگ بود وقتے اینہا را بینوختند بجهت سلاطین
 واجب بود در زیر یکے از بید قہا حاضر شود و شوق آنہا غیر از صدائے اللہ اکبر و یا چہار
 دیگر نبود ترتیب جنگ شاں این بود اسلحہ آنہا منحصر بود بہ توپ ہاے پختی یا سی و تفنگ
 و ہن پر و تفنگچہ ہاے قدیم و شمشیر ہاے ایرانی و گجراتی و شمشیر ہاے افغانی کہ سیلا و
 میگویند ہر شخص غازی یعنی جہاد کنندہ بود حتیٰ علایم ہر یک از افاغنے وقت رفتن بہ

خواب از خداوند مسئلت مینماید که در میدان جنگ کشته نشود و در رخت خواب یعنی اینکه بجهت
 دین خود جنگ کرده شهید شود و اعتقاد ما اینست که تمام اشخاصیکه شهید میشوند بدون اینکه
 در روز قیامت حساب از اعمال آنها نزد قاضی مطلق گرفته نشود و بهشت میروند اشخاصیکه
 غازی هستند و در نظر خداوند معصوم میباشند این رسم قدیم جنگ تا این قرن متداول بوده است
 قبل از ایام جدم تشکیل لشکر فقط گروهی از اشخاص جنگی سواره و پیاده بوده است ترتیب
 صحیحی که عساکر توپخانه و افواج سواره یا پیاده تقسیم باشند نبود چسب حکم و دستور العمل
 جدم پدر بنامه این ترتیب را گذاشت که عساکر را دست پرست و در باطن نهاده و سواره
 نظام و پیاده تقسیم نموده یک نفر از صاحب منصبها را نظامی اروپائی که در جزو دیگر این
 کتاب مذکور داشته ام و امثال سترکیل بود و دیگر صاحب منصبها را به هندوستان از
 عساکر انگلیس و مغل که در زمان بلوک هندوستان از آنجا مهاجرت نموده داخل عسکر پریم
 شده بودند پیرم خیل امداد و اندام این فوج در مرتب ساختن قشون خیلک لک واد
 امیر شیرعلی خان بمورد وقت جلوس خود به تخت سلطنت کابل باین ترتیب را جری داشت
 برخی اصطلاحات هم در بعضی کتب که در زبان افغانی ترجمه شده بودند اخذ نموده و این کتب
 و عساکر انگلیس متداول بودند و لشکرا و از پاره جهات ناقص بودند و یکم از جهات ناقص
 این بود که مواجب هم باز پاره متبا و او نه می شد و بعضی از نیازات این باز پاره او نه می بود که
 از رعایا بجنف پول بگیرند بدون اینکه بهست این حکم مواخذ باشند صاحب منصبها کابل
 غرق تعیش و مرکب هر گونه اشغال شایع و قمار و تریاک و چرس و دیگر کلمات بیجا می نمود
 و این کتاب با اظهار داشت بودند که اگر اظهار شود طالبو کنندگان کتاب من خیانت نموده
 شد و بدترین همه این کار با استخدام اجباری بود که باعث تشکیل فوجی تمام اهل ملکات
 شده بود بواسطه این استخدام اجباری و بدقتاری صاحب منصبها امیر شیرعلی خان
 و چنین حالتی بود که در مقابل لشکر انحصار بقدر وسعت اوقات و حال
 زمان هم نتوانستند استقامت نمایند

محمد خاوند را که او و عساکرین بوضع اندامی مایه و پارتی و سبب استقامت
 هر دو ماه پس از پاره من و تمام مواجب نقدی و در تیر و نور و نور و نور و نور
 با عملیات بجهت سنگ پنهان و با مندر و با مندر و با مندر و با مندر و با مندر

حکیم و جراح و ملا و محاسب و اورو آذوقہ رسائی مکمل ہے باشند قشون من توپ ہاتھ
 بوشع جدید از قسم نار و نفٹ و باپکیس و کروپہ اند توپ ہائے کو ہی انگلیسی و توپ ہائے
 بماطری و توپ ہائے یاسم و کورونہ و کاتینگ ہم و تفنگ ہائے آنا ہم مثل تفنگ قشون
 انگلیسی از قسم لمیت فور و کیکولہ ہائے متعدد و بخود و ہنری مائینی و سناور و بخل پر و غیر
 تفنگ ہائے جدید از قسم مائیکہ و قشون المان متداولست و تفنگ ہائے قدیمند چنانچہ
 و خروج اطریشی نموانست و بعضے تفنگ ہائے روسی از نمونہ جدید وارند و چاشنی و
 ہتائی بخت توپ کہ تازہ و انگلستان اختراع شدہ است توسط ہماں مائینی ہما
 و انگلستان بخت این کار متداولست در کابل ساخته میشود و حقیقت تمام اسلحہ
 و ادوات جدید یا نارنجک و تفنگ و صورت لزوم بقدر کفایت ہی صدر ہزار قشون
 میباشد تہیہ آذوقہ و وجہ نقد و مال بارکش بخت حرکت فوری حاضر و ہیاست
 سعی دارم کہ یک لیون عساکر جنگی کہ ہمہ مسلح با سلحہ جدید باشند حاضر نمایم و او و اسلحہ
 حریب و آذوقہ و مواجب و دوسالہ آہنرا ہم تہیہ نمایم تا بخت جنگی کہ متداول الی
 مدت مذکورہ بودہ باشد ہمیا باشند البتہ حاضر کردن این تعداد کثیر و ظرف و وقتان و ہما
 اشکال ندارد و سوائے شخص کہ از حقیقت جنگ بصیرت دارد باید اشکالات تہیہ نمود
 مال بارکش و آذوقہ و مواجب و سائر لوازمات برائے جنگی کہ این تعداد کثیر را شامل
 و نظر ہشتاد و لے ہباب خوبی برائے این خیالات من فراہم است کہ این ملک
 اسلحہ پیدا شد و ہر روز نے تفنگی یا شمشیر ہی حاضر دارند و بعض طوایف افغان
 غرض فقط آلات حربیہ است بارکش ہم از قبیل فیل شتر و اسب یا بوقہ و ہوا و غیر
 میشود و ملکات ہم آل قدر حاصل خیز است کہ استطاعت رسانیدن آذوقہ و لوازمات
 وار و در باب وجہ نقد است و من شب و روز سعی مستم کہ وجہ نقد بخت این مقصود
 نمایم و از خوش بختی ما فرض یکے نمایم و دو مات یعنی انگلیس و افغانستان کہ مقاصد
 شان سیکہ است جنین واقع شدہ است کہ انگلیس سر باز میخورد کہ از او کمک نماید
 وجہ نقد و اسلحہ وار و اندوستان شخص جنگی دارد و لے محتاج پول و اسلحہ
 انگلستان ہم پول و اسلحہ فراوان دارد لکن بیچ دولت خارجہ نے تو یک لیون
 قشون بخت جنگ افغانستان بیاورد و تہیہ بخت این جمعیتہ کثیر باشند

کہ تادمت زیادتی جنگ را امتداد بد و امتیازی کہ افغانہ دارند نیست کہ آنها شغال
 قوی میباشند و در ملک خود بتندی رفتار سپ میتوانند حرکت نمایند و نیمه و قطار
 فشنگ تفنگ سی عدد و نان ہم کہ بہت یکسہ کافی باشد بدوش خود حمل نمایند مگر
 اظهار میدارم بہت ہر دولتی کہ خیال تخطی با افغانستان داشتہ باشد مدت مدید لازم
 کہ تہیہ حرکت دادن قشون زیادتی را بتواند از عہدہ برآید و قشون مذکور را در قلب
 افغانستان وارو نماید و در این مدت افغانستان قبلاً حاضر خواہد بود کہ بہت ہمیں
 قشون ہمہ چیز آمادہ و تہیہ نماید تہیہ دارم کہ بہت ہر توپے اقل یا نصف عدد گلولہ و ہر
 ہر تفنگی پنج ہزار فشنگ حاضر داشتہ باشم بہت تمام تفنگہائیکہ دولت انگلیس بہن
 دادہ است برلے ہر یک پنج ہزار فشنگ حاضر دارم . بر علاوہ ذخایر ادوات حربیہ کہ
 از بدو زمان امارت خودم تا اکنون اشیاع نمودہ ام و دولت انگلیس بہن دادہ است اسلحہ
 و فشنگی باشد کہ در کائنات کابل ساختہ میشود و ذخیرہ زیادتی از اینہا روز بروز
 در تزايد میباشند بعضی از یہا نیست کہ سی صد و شصت دادہ توپ تہہ پر یا انگلیس
 و مار و نفلت ہر سال ساختہ میشود کہ با گلولہ و فشنگ دادہ و اسبابہ ہر مکمل میباشد
 چیزیکہ افغانستان خیلے بآن محتاج است صاحب منصب ہماے نظامی تہیت شدہ لازم
 دارد کہ ذخیرہ ادوات حربیہ جدیدہ اورا زیاد تر و بہتر تہیہ نماید کاملاً توجہ دارم کہ این شدہ تا
 امتداد خارج نمایم و لاجنک نوعی تعلیم تمام اقسام شوق و درکات جنگی و محتاجات
 نظامی و استعمال قیاس فاصلہ گلولہ توپہا و سایر تعلیمات شوق نظامی . المقدیم شدہ تا
 و تہہ ہر بام اقسام تہہ ہا را باز نمودہ مجیدہ اہم دیکہ دکل سے نمایند و اگر اسبابہ
 و تہہ ہا بدوان اینکہ گنہگار گریبانہا نموند میتوانند از عہدہ برآیند کہ فتنہ اندازند
 باروت و گنداشتہن چاشنی و متالی و غیرہ آنہا را تہہ دادہ شدہ است افواج ہما
 بر علاوہ کار ہا عمومی ہندی ساختن ایما و پل و سند او و غیرہ
 نیز عملیات و کار ہاے افواج پیادہ انہا را تہہ نمود چنانکہ ہر یک
 معائنہ تربیت صاحب منصب بآنکے ہستہ لازم است کہ خود را بر آتہ
 حاضر و آمادہ نمودہ و بہتہ جا آوردن تہہ ہا را تکالیف شوق ہما کی قبلاً گفتہ
 این مقدمہ ہر سالہ احتیاجات میشود چنانچہ فوج ہما را بہت

سپاہ لشکر نیاید بکار یکے مرو بنگی بہ از صد ہزار

چنانچہ در محل دیگر مذکور داشتہ ہمیں قسم بمن اظہار نموده اند کہ بہترین سہولتیں
وسیلہ بخت حرکت و ادون لشکر از نقطہ نقطہ دیگر بوسطہ راہ آہن سے باشند مجید و گرامر
اولاد و اختلاف خود را نصیحت سے نہایم کہ باید بجا طرہ و نظر داشتہ باشند کہ اصولی کہ
بموجب آل اکثر مل و دریں زمان رفتار سے نمایان ثابت میکند کہ حق را بچکس منظورند
ہمہ ملاحظہ روز را سے کنند علی ہذا چوں افغانستان سلطہ بقدر کفایت ندارد کہ با دولت
بزرگی کہ باو حملہ بیاورد بتواند بجنگد و در از عقل ست کہ بساختن راہ آہن در این مملکت
راضی شو و ادارہ اخبار یہ من از حرکات عساکر دول ہمہ ایمن ما ہمیشہ فوراً اطلاع میدہد
و با بکمال سہولت ہر قدر تعداد اشخاص جنگی را کہ خواستہ باشند با شرم و سرحد میتوانیم حاضر نمود
قبل ازیکہ دشمن بتواند با نصف تعداد مذکور بہرہ ما برسد

قبلاً بیان نموده ام کہ مقاصد دولت انگلیس و افغانستان ہر دو یکہست و
ایں مطلب و روایع صحیح سے باشند شکے چوں عقل ست وضع عالم خیالات ملت را تفسیر
یدہا خلاف من نباید و را تمام و طبیعت از موانع خود انکابل و تبارخ بورژوازیہ
در ہمراہی و کمک دولت انگلیس تمام و کمال و بیشتر باشند زیرا کہ ممکن است دولت مذکور
مصنوعت چین بیند کہ وضع رفتار را با افغانستان تبدیل نماید و در قریب ہمہ
خود را بیند کہ درال موقع با فغانما ہمراہی نماید و خلاف من باید از حکمت صحیحی کہ درین
تعلیم داده است پیروی نمایند چنانچہ نموده ہر کار شکے کہ پیش آید خود را بہرہ
آن حاضر نموده و توکل بخدا داشته باشند

ہر چند شکل ست دولت انگلیس از اقرار واد و معاہداتی کہ بخت محافظت
و بقار و سلامتی مملکت من با من نموده اند تمام نمایند علی منفعت و ضرر و دولت
مشا را الہا و راہی است کہ افغانستان از خود قومی باشند تا بہرین رس و ہندوستان
سہ سے پورو باشند

ادارہ کشتوری

سایر ادارات غیر از اول الذکر در جزو اول این محسن مذکورست و در ذیل آن

پست خانہ و فروش خانہ تہا بجمت ہندو قبائلیات و بروات وغیرہ
تجارت دولتی ۛ

اجارہ الماک خالص دیوانی ۛ
مستقلات و کالین و ہنرہا وغیرہ ۛ
و وجہ جرمیہ کہ بجمت جنایات و تقصیرات گرفتہ میشود ۛ
و اموالی کہ ضبط دولت میشود ۛ

و محصولات معاون دولتی و وجہ اعانہ سالیانہ کہ دولت ہندوستان میدہ
و مبلغ آن سالہ بیحدہ لک روپیہ است و ہنرخ عالیہ معاویہ شش صدوسی ہزار تھان
پول ایران است، این وجہ عموماً بجمت خریدن ماشینہا و ادوات حربیہ از فرانستان مصروف میشود
طریق وصول مالیات باین قسم ہے باشد از دفاتر متحدہ فروما صادر میشود کہ
ہر کس ہر قدر مالیاتی کہ بخرانہ دولت باید بدہ تا فلان تاریخ باید برساند یا باموری کہ از
طرف خزانہ معین میشود کہ ہر کس ہر قدر مالیاتی کہ بخرانہ دولت باید بدہ تا فلان تاریخ
باید برساند یا باموری کہ از طرف خزانہ معین میشود و پیردانہ و قبض رسید بگیرد بعد قبض
مذکور را باید بمحاسبین دفتر کے کہ از طرف انہما فرومزبور صادر شدہ بود بنماید تا سولہ این
قبض را در دفتر ثبت نمودہ اصل آن را بصاحبش رو کنند کہ بجمت تصدیق پرداختہ
شدن وجہ نزد خود ضبط نماید بجمت لشاری کہ در ولایات مختلفہ بستند ۛ

و بجمت مالہا کے بارکش دولتی ۛ

و بجمت ذخائر غلہ و گاہ و بجمت دارہ آذوقہ و بجمت مخارج خانوادہ سلطنتی
و سایر اخراجات رعایا مافونند کہ غلہ و گاہ ہیزم بدہند و قبض رسید دریافت دانند
قیمت این اشیاء بموجب نرخ روز از مالیات بدہی انہا وضع میشود و وضع نوشتن دفاتر
افغانستان در قدیم این بود کہ ہر کس بجمت ثبت محاسبات بدشتند قطعہ
کاغذ کہ تقریباً سہ گرو قدر دو گرہ پنا داشت استعمال مینمودند و ہر یک از انہا را رقمی
نامیدند و نصف بالا سہ آن قطعہ کاغذ ہمہ رقمہ سال تاریخ و بعضی الفاظ غیر لازم
نوشتند و در نصف دیگر ہم سکہ نوشتہ فروتام میشد بجمت مطالبی کہ در دو ورق
کتابچہ میتوان نوشت یک صد قطعہ از این کاغذ ہا سہ کوچک مصروف شد از جمیت

کہ لازم پیشہ کہ صورت حسابیہ را براسے و نسبتن امرے تحقیق نمایند باید ہزار ہا ازین قطعہ کا غدارانہ تفحص نمایند و اس سلسلہ خیلے اسباب تصنیع اوقات محاسبین بود از ہما اینہا بدتر این عیب ہم بود کہ اگر مباشر یا امور مالیاتی خیال تقلبے میکرد و سہولت میتوانست کہ یک قطعہ یا چند قطعہ ازین افراد را از میان برود و فرد دیگر نوشتہ بحالے انہا بگذاروے۔

لہذا بچست این کار کتابچہ ہا ترتیب دہم و صفحہ اول انہا تعداد صفحہ ہا یا اوراق ان کتابچہ را نوشتہ و بہر دستی خود مہر مے نمایند و دیگر کسے نہ تواند ورتی از کتابچہ را از میان برود کہ معلوم نشود و در اوائل امر بعض اشخاص این تقلبے کردند و بسراے عمل گشتن انہا را قطع نمود حالہ ہر کس در وقت تحویل گرفتن کتابچہ و صفحہ اول ان بدست خود مینویسد و تعمہ مینماید کہ اگر کتابچہ را دست بزند و ستہاے او را قطع نمایم ادارات ذیل تمام محاسبی دخل و خرج دولت را ثبت و ضبط مینمایند و این ادارات متعلق بخرانہ میباشند یعنی ادارہ عورت و ادارہ قضاوت و ادارات بلدی و تجارتی و داروغہ گری و قافلہ باشی و کمک و ادارات مالیات کہ تعاد انہا چارست شمالی و جنوبی و شرقی و مغربی و پست خانہا ہا ادارہ فروش قمری و ادارات اخراجات کہ محاسبات یورپہ دولتی را ثبت مینمایند۔

و ادارہ تحویلات کہ تمام دخل دولت را ثبت مے نمایند۔

و دفتر شامی کہ تمام نوشتہ جات دولتی در آنجا ضبط میشود۔

ادارہ تذکرہ ادارہ روزنامہ کہ در آنجا تمام نسخہ جات بروات خزانہ بچمت پول و ادون و پول گرفتن نوشتہ میشود و ادارہ حسابگری کہ در آنجا تمام محاسبات تفریق میشود کہ این بنادر ادارہ مستوفی کل ست این ادارہ تحت امر و نفر مشیت کہ یکے از انہا مشیہ محاسبین ست و دیگر مشیہ و صدق محاسبات ست تا سبہ کی نمایند کہ محاسبات دست و صحیح ثبت و پرواختہ شدہ باشد و بعضی شبہ ہاے و نایمی این ادارات ہا ادارات مراکھی کابل یہ سدا یعنیہ جات را پس از ہم جمیع اند خانہ بالانظ مینماید و این بنادر ہا ادارات

ادارہ دیگرے ہم بہت کہ واسطہ ادارات مرقومہ فوقی و بعضی دیگرے ادارات ہا ادارہ وزارت دربارست و رئیس ان یک اندازہ سلسلہ جرات میباشند علاوہ بر این ادارات ادارہ وزارت نظام و ادارت انہو قہ و ادارت نظامات ہا خانہاے شامی و ادارہ کمرجات صناعتی و ادارات تعمیرات دولتی مے باشد۔

مجالس محاکمات عدلیہ

تمام ادارات کہ در قسمت اول این فصل بیان شدہ است کار ہائے محاکمات عدلیہ کہ راجع بخود آنهاست در ہاں ادارات محاکمہ میشود و غرض بعضی آنها ہم ہاں ترتیب کہ قبلاً بیان داشتہ ام مبنی بر سہل و آسان بدگیری لازم نیست تکرار بشود و دئے این اظہار میدارم کہ محاکمات قانونی بہ قسمی کہ قبل از بلوس من بہ تحت سلطنت دائر بودہ است حالاً بال قسم منہ باشد و بعضی فقرات بموجب شریعت معلوم منہ باشد یا مضامین منہ سائر فقرات قانون را تغییر دادہ ام تا با حالات و رسومات حالہ ملکات چون تغییر یافتہ است مطابق بودہ باشد مثلاً قبل اظہار داشتہ ام کہ سی صدر و پیہ قیمت جان یک نفر انسان بودہ است این قانون را منسوخ کردہ ام قانون دیگرے بعد من این اجرا نمودہ ام و آن این است کہ حکم قاتل بکلی در دست اولیا و کسان مقتول منہ باشد اگر بخوانند قصاص نمایند مختار اند و اگر بخوانند قاتل را عفو نمایند باز ہم دولت مختار است کہ این عفو را منفا یا رد نماید لکن اگر دولت ہم مثل اولیا مقتول عفو نمود باز ہم قاتل باید ہفت ہزار ریشہ بعنوان جرمیہ عرامت برائے استخلاص نفس و بدولت دہد اگر خودش منہ تواند این جرہ بدد اقوام و دوستان و ماؤوند کہ اگر خواستہ باشند این جرہ بدد بہ موجب قانون قدیم افغانستان زن نہ ستہا ملک شوہر خود بودہ است بلکہ ملک تمام خانوادہ شوہرش را قبیل برادر ہا و اقوام دیگر بودہ است لہذا اگر شوہر مشارالیا فوت منہ شد یک نفر از اقوام شوہرش حق داشت کہ اگر زن ہم راضی نہ باشد اورا بزوجیت بگیرد این قاعہ عمومی مملکت بودہ است و از این بہت زن بیچارہ کہ از بد بختی در چنگ خانوادہ منہ افتادہ دیگر موقعی برائے او ممکن نبود کہ از دست آنها خلاص شود و اگر اورا منہ گذشتند کہ بعد از وفات شوہرش بچانہ پدر و مادر یا جائے دیگر برود این امر را خیلے اسباب اقتضای قبیلہ خود میدانستند و این عقیدہ بسیار غریب بود کہ این رفتار را بموجب شریعہ معلوم میدانستند و حال آنکہ این قاعدہ بکلی مخالف احکام پیغمبر است قانونی کہ خودم اجرا نمودم نیست ہمیں کہ شوہر فوت شد زن آزاد است و میتواند اورا مجبور کرد کہ کسی را بر خلاف میل خود بشوہر منہ اختیار نماید و غلط ہمیں بدد بموجب قانون و چون

دختریکہ بحد بلوغ نرسیدہ باشد و پدر و مادر او را بنکاح کسے در آورده باشند پس ازینکہ بحد بلوغ رسید فاعل مختار است کہ این نکاح را قبول یا رد نماید و علاوہ براین بعد از قبول عقد اگر شوہر ش باو تعدی یا بد رفتاری نماید یا تحمل مخارج او نشود مشارالیه میتواند بحکم عاریت شود کہ شوہر من یا نفقہ و کسوہ مرابد یا مرا طلاق بدہد ہمیں طریق رسم بعضے از خانوادہ ہا بزرگ این بود کہ داماد پاسے خود را میداشتند براینکہ قبالہ پاسے زنہاے خود را برخلاف میل شاں آن قدر بسیار قرار دہند کہ اگر تمام خانوادہ او تحقق مے شدند و باو کمک و اؤ باز ہم ممکن نبود کہ قبالہ مذکور را بتوانند ادا نمایند مثلاً از شخصے کہ داخل او ماہی نیست و پنج قران بود تعہد میکردند کہ پانصد ہزار روپیہ قبالہ زن او بودہ باشد و اگر این مبلغ را نئے پرداخت مروی بچارہ بمنزلہ غلام میشد این قانون را محدود نمودم و قرار دادم کہ شاہزادگان خانوادہ سلطنتی از یک ہزار الے سہ ہزار قبالہ بکنند و سایر مردم از سی صد الی نہ صد روپیہ البتہ اگر قوۃ داشتہ باشند و بطیب خاطر بخواہند بشیئہ ازین مبلغ زنہاے خود بدہند فاعل مختارند کہ بموجب میل خود رفتار نمایند در وضع قدیم محاکمات کہ سبب فتنہ و اضطراب بود تغییرات کلی ولادہ شدہ است ہر گاہ ہمہ آنہا را مشروحاً بیان نمایم کتاب علمیہ بحمت آل لازم میشود قاعدہ بحمت ثبت عقود از دو اجبیہ معمول و ششتم تا دو صورت نبوی شہود کافی مرا فہ در میان نیاید اگر رئیس ادارہ ثبت قبالات بگذار و عقد نامشروعی یا عقد اجباری در کتابچہ او ثبت نمایند مشارالیه کاملاً تنبیہ میشود

ادارہ تعمیرات دولتی

در زمان حکمرانی من در افغانستان باین ادارہ بشیئہ از زمانہاے سابق توجہ شدہ است این مطلب واضح است کہ در تمام افغانستان یک عمارت کہ از آب و خاک و سنگ خاختہ شدہ باشد وجود داشت تمام عمارات از خشت و گل بودہ و علامات قدیم دیدہ مے شد فقط خرابہ شہ قدیم بلخ و غنیمین و خاں آباد و سیالکوٹ و کابل و معدودی از مقابر و نقاط مختلفہ مملکت و تقریباً پنج شش سجدے باشند اظہار این مشغولم کہ در زمان حکمرانی من عمارات آجری و گچی ممتاز تقدیم نمودم و یکبارہ از شہ با معظما باین مملکت ساختہ شدہ است و در تمام مملکت را ہماے خوب پرداختہ شدہ است

و ہنوز مشغول ہیں کار میں باشند۔ ابھاسے عمدہ کہ ساختہ شدہ است کیے از کابل بلخ شہر
 کہ تاسر حدروس امتداد دارد و کیے از کابل بہرات و کیے از بہرات بقندھار و از انجا ہم
 بغزنین و کابل کیے از کابل بہرات و کیے از جلال آباد و ہزارستان و
 کیے از کابل بہر پشاور از راہ شک قارون مے باشند و این یک راہ و مدت وہ سال
 ساختہ شدہ است و نہراں ہاں در این راہ مشغول کار ہووہ اند فائدہ کلی ازین بادست
 کہ مسافری کہ ازین راہ عبور مے کنند از محنت گذشتن از قلع خیال شامخہ دور ہست طویل
 آسودہ شدہ اند تمام این راہ ہاں نیز پہلے آنہا را ہر سال باز ویدہ و تعمیر مینمایند و ہر دور
 راہراں شجار غس مے نمایند الہی ہر قصبہ و ہر دورہ کہ راہ ہاں از اراضی آنہا میگذر و تا جائیکہ
 متعلق باہناس است بہمت خرابیے کہ عمداً با شجار دورہ ہاں رسانند ستول مے باشند ہمیں
 قسم الہی ہر قریہ و قصبہ بہمت سلامتی مسافرین و غربائی کہ از محالات آنہا رفت آمد میکنند
 مشاغل مے باشند مثلاً اگر مسافرین در حد و قصبہ یا قریہ بقتل برسند یا موال آنہا
 بسرقت شود الہی انجا باید مقصر را پیدا نمایند یا از عمدہ خسارت واروہ ہاں شخاص نمایند
 ازین بہت شخص شہریر و سیچ نقطہ و تمام مملکت جاندار و زیراکہ بہر جائیکہ برو و الہی انجا
 میگویند کہ مانے تو انیم جواب اعمال زشت تو را بدہیم باید تو از اینجا دو شوی ہمیں بہمت
 تمام راہ ہاں مے مملکت من ہر مسافرین امن است اگر چہ ہچکس محافظت دہم را ہی
 تو اقل رائے نماید البتہ باید از ادارہ اخبار نگاری خود و دیگر تنظیمات نتیجہ نمایم کہ باین
 وسائل خوف مے کہ بہمت مسافرین و غرباں حاصل ہو و رفع شدہ است اطراف بعضی
 از شہر ہاں مے معظم قلعہ ہاں و محکمہ ہاں کے استحکم ساختہ ام کہ انہا بجلد قلعہ وہ وادی نزدیک بلخ و
 مشرف بر راستے کہ از روسیہ بلخ مے آیند مے باشند و این قلعہ از بزرگترین و
 محکم ترین قلعہ ہاں مے باشد کہ در افغانستان نباشدہ است چندیں گورہ ہاں بہمت
 آجر پزی و کچ پزی دائر نمود و این ترقیاتی کہ در تعمیرات دولتی حاصل شدہ است اسباب
 نتیجہ تمام مہاشہونی کہ مشغول ہیں کار ہووہ ان مے باشد اسامی بعضی ازین مہاشہین
 از ذیل است :-

عبد الرحمن خاں مهندس و عبد السببان خان مهندس و تیر عمران رئیس ادارہ
 تعمیرات دولتی و منشی نظیر منشی محمد بخش کہ قبل از استخداش نزد من نقشہ نویس باشی

ایالت پنجاب بودہ است این شخص بچندین نفر از نقشہ نویسان کابل جسبہ دستور اعلیٰ
من نقشہ نویسی آموختہ است *

ادارہ طبی

و این ادارہ دو شعبہ دارد شعبہ قدیم طب یونانی میباشد و شعبہ دیگر برائے
اطباء می باشد کہ بموجب طب فرنگی معالجہ می نمایند و در ہر شہر ادارات کثوری و شکاری
تحت مواظبت این اطباء ہر دو قسم می باشد و خانہ ہائیکہ بہت داون و دوا ہا
فرنگی اول در افغانستان دائر نمود بموجب یک نفر نائب طبیب ہندی موسوم بہ
دکتر و انم خان و دکتر عبدالرحیم خان بود و این اشخاص زیر دست و کتہ ہائے انگلیس
کار کردہ بودند و چندی بعد از جلوس من بہ تخت سلطنت مستخدم این کار شدہ و در اوائل
فقطہ میں دوا خانہ بود کہ این دکتہ با دائر نمودہ بودند و تا چندین سال بعد مرئیس خانہ
دائر شدہ بود و در مرکز نظامی دوا و غذا بہت مرضی نظامی از جانب دولت شاہ
میشد اول مرئیس خانہ را طبیب مخمس جس من لکھنؤ خانم انگلیسی ہستادہ و اثر نمود
چندین شاگرد و یک نفر پرستار خانم انگلیسی کہ بہتین خانم اور با خود از پاکستان آوردہ
بود و مشاور البہا معادرت می نمودند *

علاوہ بر و اثر نمودن اول مرئیس خانہ بطرز فغانستان بملتن خانم بلکہ کوئی
تخصیص ماوہ البہ کوئی را از گو سالہ متداول نمود این امر بہت اطفال خیلے با فائدہ و
موثر افتاد زیرا کہ قیادریادی از اطفال بمش البہ بیدار شدہ نہ و انہا بیکہ خوب
ہم میشدند و البہ روئی بسیار شدت و کرایہ لفظ بودند چندین نفر از اطباء ہندی
ہم بملتن خانم سپردم کہ طرز البہ کوئی تحصیل ماوہ البہ از کہ ماوہ البہ بیاورد و در سالہ
در این علم حسب الامر من نوشتہ و نسخجات آن بہ تمام بابی ممکنہ
از نقاط و در دست مملکت خود نمودہ است کہ از شاگرد ہا بہتین خانم
مستہ بیک کہ یکے از ماوہ البہ کوئی بہتین خانم بہتین خانم بہتین خانم
سخن شد بملتن خانم اور خوب معالجہ نمودہ و شاگرد البہ بہتین خانم بہتین خانم
مرئیس خانہ موقتی از ماوہ البہ کوئی و اثر نمود و امید دارم حالانکہ البہ کوئی بہتین خانم بہتین خانم

باعث خیر عمومی شدہ اند این اقدام در تمام مملکت روز بروز و ترقی بوده باشند تا بحمت
معالجہ مرعیہ خانہ ہائے زیادہ میا شدہ و تحت حکم دکتراہائے حاووق صحیحاً معالجہ بشوند و
اسم ہمتن خانم را در این مقام بواسطہ خدمت و یکے ہم کہ من نمودہ است ذکر مے نمایم
مشار الیہا و اللہ ہا پسرم نصر اللہ خاں بہمت حکیم باشی گری بانگلستان رفت و
در آن سفر از شرفیابی خدمت علیا حضرت ملکہ انگلستان مفتخر گردیدہ

معدنیات

افغانستان این قدر معاون دارد کہ باید متمول ترین مالک دنیا بودہ باشد
پسے بموجب مقولہ قدر زر زر گر شناسد قدر جوہر جوہری
ہیچیک از حکمرانہائے سابق افغانستان یا اہالی آنجا نتوانستند این
معاون زر خیز فائدہ ببرند در زمان حکمرانی من چندین معدن مفتوح شد کہ من جملہ آنہا
یک معدن یا قوت و یک معدن سنگ لاجورد و معاون طلا و نقرہ و سرب و آمون
س و ذغال سنگ و پنبہ معدنی و سنگ جہت عمارت و نمک مے باشند بحمت کار
نمودن تمام این معاون بطور صحیح و مفید مشغول جمع آوری اقسام ماشینہائے ہشتم
مسترد لکن کہ یکے از مہندسین معدنی انگلیس مے باشد در کار نمودن معدن یا قوت
جلال آباد و معدن سرب غور بند خیلے خوب از عمدہ برآہ بہرہا و اخلاف خود با کمال
تاکید نصیحت مے نمایم کہ الحضرار معدنیات خود را ہیچ خارجہ نہ بند و نگذارند و معاون
انہا کیا نیہائے خارجہ مدخل نمایند و الا دوچار مشکلات عدیدہ شدہ بہانہ بدست
خارجہ خواهند داد کہ در امورات مملکت بحمت طبعی کہ یا مافیوگاد و مزائد مستمد از
نماینہ بخمال من صحیح نیست کہ این مطلب را مژدہ و حجابیان نمایم مے در بسیار موارد
اتفاق افتادہ است کہ ملت قویئی اسباب خرابی ملت ضعیفی را فراہم آوردہ اند بہا
اینکہ بحمت حقوق رعایا مے خود کہ در این مملکت ضعیف داخل معاملات تجارتی
مے باشند ہیچکند اشارہ از من در این فقرہ کافی باشد کہ پسرا و اخلاف مرا متنبہ
سازد کہ ابدان خود را باطل و دیگر کار ہائے پرہیز و نم نیندازند نہ ہمیں کہ باید از مردان
خارجہ از دادن امتیازات اجتناب نمایند بلکہ مخصوصاً اہل فرنگستان را نگذارند کہ

در مملکت آنها دانشازیست نمایند ہمیں مستخدم فرنگی یا معلم یا کارگر آنها کاریرا که بجهت آن
اورا آورده بودند باتمام رسانید و بمردم بومی کار خود را آموخت چنانچه بدون حضور او
بانجام رسانند اورا باید مخصص کنند کہ بوطن خود مراجعت نمایند *

اداره آذوقه و اشلاج مال

اگرچه ممکن است ہر قدر یا بواہے بارکش و شتر و سائر حیوانات بارکش کہ لازم
میشود بکرایہ بگیرند و لے باز ہم در صورت لزوم بنا باحتیاط و ملاحظہ صرفہ بیست و چہا
ہزار راس اسب دولتی بجهت سواری و بارکشی باتعداد زیادی از فیل و قاطر و شتر و گاو
داشتہ و فیلہا مخصوصا بر لے این کاریا باشند و ماشینہائے کہ نمے شود با شتر و دیگر
حیوانات حمل و نقل نمود بکشند و و ہزار راس مادیان المخی ہم بجهت نتاج و تقریبا
ہشتاد راس اسب فحل نیز وارم کہ اینہا از اسب ہاے فحل انگلیس مے باشند بعضی
آزادہا از صطبل ولی عمد انگلیس و برخی اسب ہاے عربی و معدودی از اسب ہاے
استرلیا و ترکمانی و ہندی و دیگر اقسام اسب ہاے ممتاز تحصیل نمودہ ام و بجهت
مواظبت مزاج و سلامتی تمام این اسب ہا چندین نفر بیطار تحت امر امیر آخور مقرر شدہ ام
چند نفر از بیطار ہاے بلدی ہم بودند و لے اینہا طرز معالجہ جدید را کہ در مالک و بگت ان
مداولت نمیدانستند لہذا یک نفر انگلیس مستر کلنیتس نامی را بجهت این کار مستخدم
نمودم و مشارالیه نہ فقط اسب ہاے ناخوش را معالجہ میکرد بلکہ از اقسام مختلف حیوانات
تخم میگرفت و ہنر خود را ہم بہ بیست نفر از جوانان افغانستان آموخت مستر کلنیتس
چند راس گوسفند انگلیسی را ہم با خود آورد و بودند و م تعداد زیادی از گوسفند ہاے
استرلیا بجهت زیادہ نمودن تجارت پشم افغانستان کہ از تجارت مذکور جزو غنیمت
مملکت غافل میشو و ابقیاع نمودہ بآنها ملحق نمودم و

اداره تدریس

چندین مدائس بجهت تعلیم بزرگان و نوادہ و دستخدا میں شخصی بنام بچہ ہاے خودم
و نیز بر لے ہاے جنگ و نظام و اطفال صاحب منصب ہاے سار و نمایاے خودم و اثر

مردم علاوہ برائیں خود مردم ہم بھمت تعلیم اطفال خود در ہر جا مدارس عمومی و انڈسٹری
 اند ہر کاری در ہر کاری کہ ہست باید خدمت خود را امتحان بدہ حتی قاضی و ملا و دیگران
 بمنزلہ پینچہ امید کنند ہیچ کارے مامور نے شوند احکام شرعی رکنے توانند اجلا
 نمایند مگر آنکہ قبل از امتحان بیرون آمدہ باشند و در صورتیکہ درست از امتحان بیرون
 آیند تصدیق نامیہ از مجلس متحنین بآنها داده می شود چنانچہ در چندین مقام
 بیان داشتہ ام بھمت ہر شغل و ادارہ تعلیم لازم است و واجب است کہ
 ورین جا تکرار نمایم پسہ بزرگم حبیب اللہ خاں زبان انگلیسی و توارنج و ہزار
 دہندہ و نقشہ نویسی و مساحت و ہیئت را تحصیل نمودہ است *

ادارہ تجارتی

متعلق باین ادارہ علاوہ ہر دہشہا سے قدیم کہ در صفحات مملکت متنا
 بھمت ترقی این امر خیلے توجہ خود را مصروف داشتہ ام بسیار سعی میکنم کہ حالت
 را بیشتر ترقی دهم زیرا کہ خوب میدانم رشتہ تجارت ما خد بزرگی برائے قول ملک
 مے باشد چنانچہ قبل بیان داشتہ ام در زمان سابق اقسام مال التجارہ خیلے ہند
 وارو مے شد و پول بازار آن خارج مے شد حالہ بیشتر آن مال التجارہ و خود کار
 میشود و آن پول در خود مملکت زیور و میشود مثلاً از جملہ اشیائے کہ از خارج
 آوردند مقادیر زیاد می نمک بود ہذا امر نمودم کہ دیگر نمک از خارج نہیا ورنہ مردم باین
 از معاون تازہ نمودم کہ مردم افغانستان کارے نمایند اہتیاغ نمایند ملک
 از پوست ہاے برہ و یاقوت و لاجورد و اقسام میوہ جات و پشم و اسب و چوب
 عکرات و تریاک و ساغر و اہا از مملکت خارج میشود و باین وسیلہ پول و رخصت
 داخل مملکت میشود و ادارہ فلاحی ترقیات زیاد بعمل آمدہ است قبل از اینکہ
 تحت افغانستان جلوس نمایم بہرہ می آلات بعمل نہی آوردہ حالہ ہر قسم میوہ و
 آلات نہر بہرہ میشود و زراعت بیشتر را ہم در محلات قندھار و لغمان حمل نمود
 ہذا مال ہستہ کہ بات و موز و خجہ را از ہندوستان آوردہ ام تجارت نیلے
 در افغانستان و ہندوستان و ہندوستان و ہندوستان و ہندوستان و ہندوستان

ہندو ہوا اس فقرہ باعث افلاس اہل مملکت بود زیرا کہ اس مردمان خارجہ ہر قدر پول
تخصیل سے نمودند بعد از وضع مخارج لازمہ تجارتی آنچہ فاضل سے آید با و طمان خود
میفرستادند اہالی مملکت خود را تشویق نمودم کہ مشغول تجارت شوند و از خزانہ
دولتی نہ بایر بآنها بقرض وادوم بدون اینکه سودی از آنها بگیرم شے باید بخاطر و شہادت
کہ من شخصی نیستم کہ پول خود را بدون ملاحظہ منفعت بحسے بدم مکن چوں میدانم کہ ازین
پول نفع بالمضاعف عائد میشود باین معنی کہ ہر مال التجارہ کہ وارد و خارج میشود فیصد
دو و نیم کم کہ میدہند داین مبلغ بیشتر از نرخ معمولی منفعت پول ست و در ظرف سال
ہم وجہ مذکور چندین مرتبہ میرود و سے آید و از ہر دفعہ کم کہ دریافت میشود و فی ثلث
دیگر نیست کہ رعایا شغول تحصیل امور معاش خود سے باشند فرصت بخت اعتدشاش
و بے آرامی ندارند اظہار میدارم باوجودیکہ در امورات مملکت خیلے مصروفیت و
اشتغال دارم از امورات خیلے جزئی ہم صرف نظر نیکنیم حتی آنکہ از یک نفر انگلیس
مستترہ تجارتی کوک نمودن ساز پیا نور آموختم و بعد بعضے اہالی و کسان خودم را
کوک نمودن ساز ہاے پیا نور آموختم و نیز اظہار میدارم کہ یک قسم مخدوس از
بغماے سندھی اتباع نمودہ او را خودم از آنها جو کہ گرفتہ و بعد در میان مردم شایع
کردم سندھا اتسام متبرہا و کاغذ ہاے چاپ شدہ بخت اجارہ نامجات و قبالات
و اسناد و قبالات سے ازدواجی و تذکرہ متداول و ششم کہ از اینہا پولی معتدہ عائد خزانہ
میشود و قبل از زمان من در انمنہ استان ابد اسم اینہا را ہم کے فیہ التست سے
بہترین موارد دخل دولت صنایع عدیدہ و حرفت و معاونت ست کہ خودم دائرہ
متداول کردہ ام بعد از توجہ امورات نظامی بیشہ اوقات یومیہ خود را صرف این
امورات تجارتی سے نمایم اکثر صاحب منصب ہاے من کہ خود را خیلے عاقل بہر شہاد
نیدانند اتصالاً مصلحت میدہند کہ راہ ہاے آہن و تلگراف و اور مملکت خیلے
نمایم و میگویند بدون اینہا ممکن نیست از معدنیات و محصولات دیگر فائدہ
مجدد ابا و لا و اخلاف خود نصیحت سے نمایم کہ حرف این اشخاص را قبول نمایند
البتہ خودم میدانم کہ حرف آنها خیلے راست و درست ست لے مع نوکب میدانند
در صورتی کہ داخل شدن بملکت سہل شود براسے درال خارجہ چنداں اشکالے

نخواہد داشت کہ داخل اس ملک شدہ آن را فراگیرند بزرگترین علت بقا افغانستان
 اینست کہ حالت طبیعی آن سخت و محکم مے باشد خداوند ہر قلہ کو ہی را قلعہ طبیعی برآ
 ماقرار دادہ است و مردمان خارجہ میدانند کہ اہل افغانستان فطرتاً جنگی مے باشند
 تا زمانیکہ بتوانند خود را عقب سنگماپہاں نمایند و در میدان با دشمن مقابل نشوند
 ہمیشہ میتوانند بجنگند شک نیست آن روز نخواہد رسید کہ راہہا سہ آہن و تملکراف
 خیلے مفید باشد و اثر شدن آنہا در ملک مردم خوشحال شوند و آنروز روزی خواہد
 بود کہ ما بزمین لشکر بزرگی داریم آن قدر قوہ داشتہ باشند کہ با ہمسایہ ہاے خود بجنگند
 وے تا وقتی کہ ما قوت کافی نہ داشتہ باشیم تا خود داری خود را بکنیم نباید بدست خود
 قوت کو ہما در ملک خود را ضعیف نمایم با نباید مرتکب ہماں اشتباہ شویم کہ شخصہ
 مرغی داشت کہ ہر روزہ تخمی زرین برآے او مے نہاد و آن کس بخیلے کہ بہت
 تخمہا را بدست بیاورد مرغ را کشت و بمقصود نرسید *

ادارہ پست خانہ

این ادارہ قبل از جلوس مے فقط اسماء وجود داشت آنہم یک خط راہ بجمت
 حرکت پست از کابل بہ پیشاور مفتوح بود و نوشتہ جات بعد از مدت مدید و زمان
 غیر معین بصاحبانش مے رسید حالا بترتیب صحیح مرتبے باشد و در ہر شہرے از ملک
 من پست خانہا دائر مے باشد و رسانیدن نوشتہ جات ہم آن قدر سریع مے باشد کہ
 در ظرف سی و شش ساعت از ہندوستان بکابل میرسد بہر جانب ممالک اطراف
 یعنی روس و ایران و چین و ہندوستان جاری مے باشد وضع سفارشی نمودن پست
 و گرفتن قبض آنہا و فرستادن اعلانات و امات و بروات پستی وغیرہ با کمالا کمال
 مے باشد و بطرز پست خانہاے ہندوستان مے باشد و دخطے کہ از این عائد
 میشود بجمت تمام مخارج آن کفایت مے کند *

حرام مست برپاوشه خواب نخوش کہ باشد ضعیف از قوی بارکش
 این عشق کار را خداوند در طبیعت من نہاودہ است چنانچہ مدت عمر از وقت
 واقعی من این است کہ مخلوقی کہ خداوند تعالیٰ بایں بندہ ضعیف عاجز خود سپردہ
 نگاہداری نکایم چنانچہ خداوند بہ پیغمبر خود میفرماید :-
 اَوَا اِرَاوَاللّٰہُ شَیْئًا فَمِیْا بِاَسَیْاہِہٖ

چون خداوند خواست کہ افغانستان را از تعدی خارجی و اغتشاشات
 براند این بندہ ضعیف خود را بایں مقام فہج مفتخر گردانید و اورا واداشت کہ خیال
 اسباب رفاهیت ملت مستغرق باشد و اورا ملہم کرد کہ اوقات خود را صرف ترقی
 مردم بنماید و حاظ باشد کہ نفس نمود را دلے آسودہ گی و دین حقہ محمدیہ بنماید ہرچہ
 پیشترے بہیم کہ اہلے سائر ملل وادیان رو بہ ترقی چالاک میروند خواب و استراحت
 من کمتر میشود تمام روز متفکرم در اینکہ چگونه خواہم توانست کہ باتندرتارترین ملل
 مقابلہ نکایم و شبہا خواب بامن از ہمیں قبیلہا پیدا شدہ مثل معسوف ست
 کہ غیر از موش چیز دیگر خواب نمے بیند و من غیر از حالت عقب افتادگی مملکت
 و اینکہ چگونہ باید ازال محافطت نمود و دیگر خوابے بہیم زیرا کہ ملاحظہ میکنم کہ افغان
 ہنرہ گو سقند بیچارہ ایست کہ شکارے باشد کہ از یک طرف شیرے و از جانب
 دیگر فرس پیسے باوتند نگاہے کنند و حاضر اند کہ بختیں موقعی کہ بدست آید بیاہ
 بلع نمایند چنانچہ اہالی و بارہن میدانند کہ چندیں سال قبل ازینکہ تحددید
 افغانستان مطرح مذاکرہ شود خوابی ویدہ بودم و آن خواب را در ہماں زمان
 نمودہ در تمام مملکت منتشر ساختم خلاصہ مفاد خواب مذکور این بود کہ قبل از موت
 خودم باید دیوار محکم را اطراف افغانستان بجمت امنیت و حفاظت آن کشیدہ
 بہیکمیل رسانم معبرین تعبیر این خواب را چنین نمودند کہ سرحد افغانستان را بایں
 تحددید خواہم نمود تا بایں وسیلہ جاوگیری شود حالت تحفظی ہمسایہ ہا را کہ استمران
 و رشد و پیش آمدن و نزدیک شدن مثل این است اکثر خواب ہاے دگر من کہ تمام
 آنہا را باہل و بار خود گفتہ ام راست شدہ است و ویدند کہ سرحدات تحددید شدہ
 من بنور زیات دارم و این حنی باعث تاسف اشخاصی است کہ خودتند مرا تمام نہایت

و طلب رفاہیت انسانستان ہرچہ آثار تغیر و ترقی مشاہدہ سے نمایم نہ ترقی
عقب نہامیدوم مثل آنکہ عاشق بعقب نقشب پائے معشوقہ خود میرود و این معنی زیادہ تر
اسباب تشوین بہمت او میشود کہ در راہ خود ثابت قدم تر باشد و از خداوند مسئلت نکند
کہ در اجراء تکلیفی کہ از میان سائر مردم برابرے آں منتخب فرمودہ است معاونت فرماید
و اکثر مواقع بسبب بد رفتاری رعایاے خودم کہ ہمیشہ مشغول یا غمی و دعواد اسباب
چینی برائے یکدیگرے باشند و مخالفت ہم دیگر برائے دروغ بین میرسانند بسیار
دل شکستہ سے شوم آں وقت باید بہمت تحقیق صحت مطلب رسیدہ کی نمایم و این فقرہ
اسباب تفسیر نصف وقت عزیز من میشود باین معنی کہ ہرچہ معنی مینمایم و ترقی قدم
بزرگم انہما مرا عقبے کشند ازین بہت خیلے خستہ میشوم بعضے اوقات خیال میکنم
کہ حالت تغیر پذیر نیست و اسباب چینی انہما ہم علاج ندارد و ممکن نیست انہما را
بدرجہ ارتقا واد کہ انہا در قوت و خاصیت ہمہ ہمسایہاے خود بشنوند گا ہی فکر
سے نمایم کہ خوبست ازین زندگی پر غصہ و زحمت کنارہ گرفتہ جائے و دیگر زندگی آسودہ
و آراے اختیار نمایم و رعایاے خود را بگذارم کہ بین خود شاہان بجنگند تا تمام شوند
و لے این اقدام از مردوانگی دور است و ترو از انجام دادن تکلیفی است کہ
پادشاہ حقیقی یعنی قادر مطلق بامر فرمودہ است و بہمت آں مرا خلق فرمودہ است
و اعتقاد من نیست کہ عاشق صادق نباید ابد از اشکالاتی کہ ہمیشہ بہمت او پیش
مے آید روگرداں بشود و تمام ناز و کرشمہ معشوق خود را و ظلم و ستم اورا حرکاتی شہوانیہ
و زحماتی گوارا بداند رنجماے معشوق راحت و عیش او بیاید و اشکالات و غمناکی
بہمت شخص مصلح پیش مے آید اسباب سرگرمی او میشود و او را امیدار و دورانکار فرماید
سعی و کوشش نماید و ظرفیت نیست و چہار ساعت روز و شب کہ مشغول کار مستم
بہیج وقت معینی یا ترتیب صحیحی برائے من نے باشد از صبح تا شام و از شام تا صبح
مثل یک نفر فیما مشغول کار سے باشم و قیاس کرسمہ میشوم غذا بخورم و بعضے روز
بخطرم سے ماند کہ غذا نخورم و ام یازدہ بجہت روزی از غذا خوردن فراموشی دارم
از تحریر سرمرا برواستہ از اہل و بارہ سے پرہیزم کہ در روز غذا خوردن یا نہ ہمیں طریق
و قیاس کر خستہ و باطل بخواب میٹیم برہاں قوت ثوابی کہ صندلی کار من سے باشد

دستور العمل بگیرند و ہر غلام بچہ کہ ازینہا بسیاری مے باشد واجزا ادارہ اخبار خفیہ از
 باعریضہ جات اشخاص متظلم کہ استدعا مے وادرسی و معدلت از من دارند و دست
 گرفته داخل اطاق میشوند و بچپیں اشخاص بسیاری کہ میخواہند متوجہ کارانہا بشوم و نیز
 میخواہند کہ کار زیادہی بکمت من تہیہ نمودہ و اظہار سعی خود را بنمایند اطراف من هجوم
 مے آورند و بچیک از اہالی وطن من عشر زحمت مراند و تا وقت سحر روز مشغول کار
 ہماں ترتیب قبل را معمول میدارم و لے فقط چند دقیقہ بکمت غذا خوردن از کار طفہ
 میزنم لیکن ہماں وقت ہم اہالی و دربار و نوکر را متصلًا با من مشغول مذاکرات مے باشند
 و در حقیقت آدم بد خویش را راحت ندارد از ۳ تا ۴ کہ پسرخود حبیب اللہ خاں را
 مقرر داشتہ ام کہ عوض من در دربار عمومی جلوس نماید کار ہائیکہ بکمت خود معین نمودہ ام
 و ہر روز مشغول آنم از قرار ذیل است :-

امورات وزارت خارجہ و ادارہ اخباریہ و کار ہائے پولیتکی و حسابانہ
 استنطاق مقصرینی کہ متہم بخیانیت بدولت و دیگر خیانات و تقصیرات مے باشند
 و مراجعہ با حکام محاکمات پیرم و دیگر محاکمات حکام جزو مشیت تمام امورات متعلقہ
 با بتیاع اقسام ادوات حربیہ و اشیاء بکمت کارخانجات و دائر نمودن محاکمات سپہ
 و اصلاح قانون مملکت و اجراء اصلاحات و دادن دستور العمل بہ پیرم خودم و سایر
 ماموین و امورات شخص خانہ وادہ خودم و نیز امورات تمام رؤسا و سر کردہ گان غارتہ
 کہ در تحت حمایت من مے باشند و امورات مہمانا مستخدمین و غلام بچہ ہا و اجراء
 دربار اشخاص ذیل از زمانیکہ از خواب بیدار شوم تا زمانیکہ باز بخواب میروم ہمیشہ
 و حضور من مے باشند و نشیما - ایشیک - آقاسی - ناظر - رئیس ادارہ اخباریہ و
 کارخانہ شای کہ آوردن تمام عریضہ ہم بہمدہ ایں شخص مے باشد و بچہ
 معزز و محترم تر ازین منصب باشند و شخصی کہ حالادارای ایں منصب باشد صفہ عالی
 است کہ مراسلات وکیل دولت انگلیس ہم بتوسط ایں شخص من میرسد بیک نفر
 و کتر طب جدید یک نفر طبیب طب قدیمی یک نفر جراح - یک نفر دوا ساز - و
 نفر صاحب منصب ہائے فوج خاصہ کہ بر علاوہ دانش من منصب ہائے نظامی و زمانیکہ
 حاضر دربارند موقتاً میرغضب و جلاوتم مے باشند و چند نفر فراش خلوت کہ متوجہ

کھما و کاغذ و قلم و سایر اسباب اطلاق مے باشند۔ چند نفر پیش خدمت و یک نفر شربت دار و یک نفر قہوہ چی باشی۔ یک نفر آبدار۔ یک نفر سقا باشی۔ و غلام بچہ ہا و شاطر ہا و صند و قداری۔ و خازن اسلحہ شخصی خودم۔ و قلیان بردار۔ و چند نفر وائل و چند نفر خیاط۔ و خدمت شخصی خودم۔ و یک نفر کتاب دار۔ و چند نفر قابیچی۔ و ہم باشی و عرض بگی۔ و اعلاچی دربار۔ و میر آخور علاوہ برائینہا اشخاص ذیل ہم ہمیشہ نزدیک اطلاق دربار حاضر مے باشند کہ ہر وقت لازم شوند بحضور بیایند۔ شطرنج باز ہا و تختہ نرو باز ہا و چند نفر از رفقاے شخصی خودم۔ و یک نفر کہ در شب کتاب بخت من میخواند۔ و یک نفر قصہ گو و بعضی از مامورین را کہ در ظرف روز اطلاعات بحضور برائے من مے آوردند اجازہ میدہم کہ شب وقتی از کار ہاے شان فارغ میشوند با من مصاحبت نمایند و شبہا چند نفر از اعیان و سرکردہ ہائیکہ در کابل مے باشند بخت ملاقات من میکنند اگر فراغت دارم اشخاصی را کہ برائے صحبت داشتن و ملاقات خواستہ ام اذن توقف میدہم و سایرین مرخص میشوند۔ و مظر ہا از چندین طوایف یعنی ہندی و ایرانی و افغان مے باشند و اینہا ہم در شب بدر بار حاضر میشوند و اجرت بآنها وادہ میشود و اگر خودم فارغ باشم اینہا بحضور مے آیند و مشغول خواندن و نواختن ساز ہا میشوند اگرچہ خودم کسیچ وقت بکلی فراغت ندارم ولے ابالی و دربار از تغنیات آنها خوش وقت میشوند و خودم ہم گاہ گاہے گوش میدہم این قبیل اشخاص یعنی جماعت دوم عموماً شب بے حاضر خدمت میشوند ملائفہ سوم نوکر ہائے شخصی مے باشند کہ ہمیشہ در اطاق ہائے متصل با طاق نشیمن من یا اگر در سفر باشم در چادر ہائے متصل بسہارپوہ خودم مے باشند تا ہر وقتی کہ آنها را بخوابم حاضر باشند و این اشخاص از قرار ذیل مے باشند کالسدک چہا بیجان چہار اڈ کر ہائے کہ تخت روانہائے کوچک را بدوش حمل مے نمایند باغبانہا۔ و سلمانہا و جارب کشہا۔ و فوخیہ دار ہا۔ و نقشہ نگار ہا۔ و قلمکار ہا۔ و کلنک دار ہا و اجزا طبی علاوہ بر طبیہاے سابق الذکر ہا۔ و ہر چند کہ در خدمت ہا مے باشند و قاصد ہاے پیادہ و سوارہ بخت دستاویز احکام۔ و نوشتہ جات۔ و اجزا پست خانہ و دیگر نوکر ہائے شخصی ہم مے باشند۔ و ملا ہا و امام جماعت و مکتب بخت غلام بچہ ہا و یک دستہ سوزیکان چی۔ و یک نفر نقارہ چی۔ و چتر چی۔

و تیر قدر وقتی کہ بیک طرفی سوارہ می شوم ہر یک ازین مستخدمین و نوکر ہائے شخصی ہاں حرکت مے نمایند و با فوج سوارہ و پیادہ و توپ خانہ فوج خاصہ و با سپہا سوارہی اہالی دربار و اکثر صاحب منصبہا و غلام بچہ ہا و سایر نوکر ہائے مقرب یراق طلا و نقرہ زدہ اند و قتیکہ تمام این خدم و حشم حرکت مے نمایند تا شانی خوشنمائی و با جلوہ دیدار اگرچہ سوارہی از یک عمارت تا عمارت دیگر ی باشند این کو کہ بایں ترتیب حرکت مے نمایند و خود در وسط آنہا مے باشند و اطراف من اہالی دربار و صاحب منصبہا و نوکر ہائے مقرب غلام بچہ وغیرہ ہائے باشند و اینہا از ہر طرف مرا بکلی احاطہ دارند و نوبت بنوبت با من صحبت مے نمایند شاطر ہا با سپہا و خواش ہا متصل با سپہ سوارہی یا جہان من میر و ندایں دائرہ وسطی مے باشند جماعت دیگر ی ہم از نوکر ہائے شخصی درجہ دوم مے باشند یعنی خیاطہا و فراشہا و قلیان بردار ہا و دوا ساز ہا وغیرہا +

جماعت سوم از سر باز ہائے فوج خاصہ مے باشد کہ در جلو و عقب حرکت مے نمایند و توپ خانہ ہم با اقتضائے وضع سفر کہ بکدام سمت و در چہ موقع بہتہ معین میشود و مستحقظین فوج خاصہ خود مہ فوج خاصہ سپہا و عیالہا ہم از دوطائفہ میباشند اولاً از طائفہ سلطنتی کہ موسوم بہ سالہ شاہی قند ہارسی اند از دوسریں قند ہارسیاں و دیگرے فوج پیادہ میباشند ثانیاً مستحقظین سالہ شاہی کابلی یعنی فوج خاصہ سوارہ میباشند تمام اینہا سپہا ہائے سرگز ہائے طوایف کہ ہستانی افغانستان میباشند و یک فوج پیادہ شاہی کابلی کہ اینہا سپہا ہائے روسیے افغانستان مے باشند بایں فوج ہائے خاصہ قند ہارسی و کابلی فرقہ ثالثی یعنی سپہا ہائے روسیے ترکستان را ہم در سوار و پیادہ زیاد نمودہ ام صاحب منصبہائے افواج خاصہ سوار و پیادہ و توپخانہ از روسیے منتخب افغانستان اند کہ محل اعتماد کامل من میباشند و سپہا ہائے اقوام خودم و اشخاصی کہ نوکر ہائے با وفا ہائے پدرم بودہ اند و نیز ہماہان خودم کہ در اوایل عمر با من بودہ اند مے باشند و مواجب تمام افواج خاصہ و نیز مواجب صاحب منصبہا آنا از سایر عساکر قدری بیشتر بہت آنکہ مسئولیت محافظت نفوس خانوادہ سلطنتی و نیز حفاظت عمارات دولتی و خزائن و مخازن قورخانہ با آنہا میباشند این افواج و نیز

دستہ جزئی از توپ خانہ کہ مشتمل بر توپ ہائے مکتیم و کارونیر و یک باطری قبیلے کوہی یک
باطری توپ ہائے کوچیک ہمیشہ حاضر اند کہ ہر ستمتہ و ہر آنے کہ خواہستہ باشم عازم شوم فوراً حرکت نمایند
و خود ہمیشہ مثل یک نفر سپاہی کہ بجنگ بیرون حاضر السلاح مے باشم بقسمی کہ دستور
لزوم بدون محطی میتوانم حرکت نمایم جیہائے نیم تنہ و شلووارم ہمیشہ از شش لولہ ہا
پر ملو مے باشد و یک یا دو عدد نان ہم بجمت آذوقہ یک روزہ ہمراہ وارم و نانہارا
ہر روزہ عوض میکنند و چند لولہ تفنگ و چند قبضہ شمشیر پہلوی تخت خواب من یا
صندلی کہ روئے آن شستہ ام دم دست من حاضرست و اسپ کا زین کردہ ہم
ہمیشہ در جلو اطاق دفتر من میاست نہ فقط بجمت خود بلکہ برائے تمامی اہالی دربار
و متحدین رکابی من ہم جلو اطاق دربار اسپ ہا حاضرست و نیز امر نمودہ ام کہ مبلغ
کثیری از مسکو کات طلا در میان زین برگ اسپ ہا بجمت تہیہ سفر بد و ژند و ہر دو
طرف زینہا دو قبضہ شش لولہ مے باشد در این مملکت جنگ طلب بخیال من
لازمست کہ سلطان مخصوصاً سلطانی کہ خودش ہم سپاہی باشد باید ہمیشہ بجمت
حوادث ناگہانی مثل یک نفر لشکرے کہ میدان جنگ برود حاضر بودہ باشد
اگرچہ گمان میکنم کہ مملکت من بالنسبہ اکثر سایر ممالک بیشتر امنیت و آرامی دارد باز ہم
فخص ہر قدر احتیاط و تہیہ داشتہ باشد ہنوز کمست وقتی کہ خودم استراحت نمایم
تمام متحدین ہمہ سچو ابند غیر از اشخاص ذیل کہ بنوبت خود بیدار و کشیکے کشند
قراولہا با صاحب منصبہائے شان - قہودچی - آبدار - دو اساز قلیان بردار پیش
خدمت نجیاط باشی - غلام پچہائے مقرب من پسہائے اجزا خانوادہ سلطنتی
و پسہا اعیان و خوانین و پسہائے صاحب منصبہائے دربار من مے باشند علاوہ
بر اینہا غلام پچہائی میباشند کہ از طوائف کافرے و شغنائی و چترالی و ہخترانی
و سائر طوائف مے باشند در حقیقت این بچہ ہا بیشتر از سایر نوکر ہا
و تعلیم خود میباشند لباس آنہا مثل شاہزادہ گان از پچہا ہائے نفیس و گران بہشت
اسپ ہائے ممتاز نیز بجمت سواری دارند و نوکر ہا و مستخدمین شخصی ہم دارند و علاوہ
بر لباس و خوراک و اسب منزل و نوکر کہ از دولت دادہ میشود پول خرج جیب ہم داز
نمایند بزرگ میشوند چوں آنہا را خودم تربیت نمودہ ام بمناسب جلیا مملکت عظمی نمایم

مثلاً فرامرز خان کہ غلام چترالی میباشد سپہ سالار معتمد من در ہرات کے شاہ
 و ناظر محمد صفر خان کہ او ہم غلام چترالی ست یکے از نوکر ہائے خیل امین در بار من میباش
 و عزیزت من در دست اوست کہ نوشتہ جات و غذا و دوا سے مرا ہمے نماید خلاصہ
 جان و نیز تمام مملکت من بکلی در دست اوست مرحوم پروانہ خان نائب سپہ سالار و
 مرحوم خان محمد خان خزانہ دار کل کہ دو نفر از بزرگترین صاحب منصب ہائے مملکت بودہ اند
 در زمان حیات خود غلام بودہ اند فی الواقع لفظ غلام فقط اسمی ست کہ باقی ماندہ
 و لے معنی حقیقی ایں لفظ در افغانستان در عہد سلطنت من نیست کہ آہنا از سائے
 نوکر ہائے مملکت معتمد تر و مقرب تر میباشند وقتی کہ آہنا بکمال رشد میرسند و ختہ ہا
 اعیان از خانوادہ ہائے خیلے محترم را بچہت آہنا تزویج مے نمایم منازل و کسباب و
 تمام لوازمات خانہ داری بہتر از شانزادہ گان خانوادہ سلطنتی با پنا میدہم عیال ہائے
 آہنا مستمری علیحدہ بہت خرج جیب خود دارند و نیز مستحقین شخصی از جانب
 دولت دارند باین طریق رسم و شایانہ غلامی را از میان برداشتہ و متروک ساختہ ام
 لفظ غلام فقط از زمان ہائے قدیم باقی ماندہ است والا در افغانستان غلامی
 نمے باشد خرید و فروش بندہ قانوناً ممنوع مے باشد غلام ہا و کنیز ہا میکہ در خانہ ہائے
 مروج مے باشند و سابقاً ہمیشہ بندہ بودہ اند حالا از اجوار خانوادہ مالکین خود محسوب
 میشوند اولاً بندہ ہا را خانہ زاد میکیند و ہماں مہربانی و محبتی را در حق آہنا مری میدارند
 کہ دوبارہ سایر اطفال صاحب خانہ معمول میشود اگر شخصی بندہ را بقتل برساند بزرگ
 انجہ کہ در زمان سابق متداول بود سزایش قصاص مے باشد و ہر گاہ در حق بندہ
 ظلم شود و ثابت گردید کہ ظلم شدہ است بموجب قانون آن بندہ آزاد میشود چرا کہ
 خداوند عالم تمام افراد بشر را از یک پد و مادر خلق فرمودہ است و مستحق حقوق
 بالسویہ میباشند هیچ دلیلی ندارد کہ یک نفر ظالم و دیگر مظلوم واقع شود عموماً غلام ہا
 و کنیز ہائے افغانستان اولاد اسر ہائے جنگ میباشند یا اولاد مقتولین جنگ ہا
 ہستند کہ کسی را ندارند از آہنا پرستاری نماید خانہ واد ہائے متمول اعیان اشراف
 آہنا را مثل اولاد خود نگاہداری مے نمایند و مثل غلام بچہا وقتی کہ بزرگ میشوند
 بطور شایستگی آہنا را وامداد میکنند و بالنسبہ با کثر اشخاص فقیر بواسطہ نفوذ ادلیا ہائے خود

بمناصب بلند میرسد و باین قسم بحسب تعلیم و لیاقت و تربیتی که در صاحبیت اطفال
تربیت شدہ تحصیل نموده اند بمناصب جلیہ ارتقار می یابند و سلسلہ ہجری زمانیکہ
ولایت کافرستان را مفتوح نمود امر کردم کہ بیچ اسیرے را بخلانی نفروشد و نیز
بیچ کس ما دون نیست کہ زن کافر را بر خلاف میل او تزویج نماید با شخصی کہ اسیر را
بطور غارت در جنگ گرفته بودند و مستحق بودند کہ غنیمت خود را بر اسے خود نگاہ دارند
معاوضہ نقدی دادہ و اسرار استخلص نموده آنہا را آزاد کردم *

وضع خوراک

باعتماد من غذا میخوریم کہ حیات دہشتہ باشیم دے اکثر رؤساے مشرق
زمین گو یا عقیدہ شان این است کہ حیات بجمت غذا خوردن مے باشد *

شراب مسکرات را با کمال سختی منع کرده ام و ہر کس شراب نماید کلاما تنبیہ میشود
و خود ہم شراب نمیخورم و بیچ کس از اہل دربار و مستخدمین را ہم کہ مسلمان باشند نیکند ام
شراب بخورند مگر در حالت ناخوشی کہ طبیعت بخوریز نموده باشد غذاے طبع شدہ
از آشپزخانہ دولتی بتام مستخدمین شخصی کہ قبلاً مذکور شدہ است دادہ میشود و بجمت
عیالما و نوادہ ہا مے من ہم و مستخدمین شخصی آنہا ہم از ہما بخانہ مے برند *

ہفتہ یک مرتبہ تمام صاحب منصبہاے لشکری و کشوری و مجلس عمومی کہ
متعلق بہ پیرم حبیب اللہ خان است حاضر شدہ و اطاق بزرگ (سلام خانہ) با و غذا
مے خوردند این اطاق تالار بزرگی است بجمت مجالس رہی مے باشد و جاے یک
و پانصد نفر ہمان را وارد تالار است بجمت خودم در اینگونہ مجالس حاضر میشدم مخارج
آشپزخانہ دولتی از خزانہ دادہ میشود و در تمام شہر ہاے بزرگ افغانستان ہم مخارج آشپزخانہ
دولتی از خزانہ دادہ میشود و حکام لایات و ہما ہم نیابت من بتام صاحب منصبہاے کشوری و
و رانجا ہستند از مال دولت شام نہار میدہند این ہم میاندار می ہستند کہ در وقت
اگر چہ خیلے سبب خرج میباشد و لے این ہم را بایہ ہمیشہ برقرار است و لایات بجمت خود ہم صاحب منصبہا
واجب از خانوادہ خودم طبع میشود و مثل مطبوعات کالمی یعنی پو و کتاب اقسام خورشید و غذا ہا
ہو و کچی ہندی و کچی از ہر قسم میباشد تمام کس بہذاست کہ ہم ہستہ باشد بخورد زیرا کہ اکثر

ملل ترومن مستخدم میباشند ترتیباً با این قسم میباشند اول صبح نماز مختصر میخورند که چای نان چاک
و کلوچه و نان روغنی میوه بوده باشد و بین دو ساعت از ظهر گذشته نماز میخورند باز نزدیک عصر میوه
و چای میخورند و بین ساعت چهار و شش از شب گذشته شام میخورند و لے خودم و ظرف ز فقط یک دفعه
غذا میخورم و لے گاه هم منتقلات صرف می نمایم اما سوار و دیگر مستخدمین شخصی من نیز پس از عشاء
من و سجات مستخدمین آنها و دو دفعه غذا میخورند و در بین هم میوه و منتقلات صرف نمایند صاحب صاحب
مازون هستند و حضور خود عیالها و پسرا و دخترهایم می نمایند و غذا میخورند و سایر اجزا را نوکران
علی قدر مراتبهم در اطاقهای دیگر غذا صرف نمایند و جماعت هم هستند که خوراک میوه و چای
بطور حیره بانها داده میشود که در منازل خود صرف نمایند غذا یک باقی می ماند بین فراش و پیش
خدمتها تقسیم میشود و طریقه غذا خوردن بی وضع است که طرفهای میز یکی سفره هم بران گسترده اند و چینه
و آن نیز بقدری بزرگ است که همه همانها در آن شسته غذا میخورند بعد از آن پیش خدمتها آب گرم آورده و دستها
اهل دربار و صاحب صهارا می شوند پس از شستن دستها مشغول غذا خوردن میشوند و نوکر حاضر خدمت است
بعد از غذا خوردن مجدد آب گرم آورده همانها دستها خود را می شوند پس از آن میوه صرف نمایند و همانها
رحمت آنکه از اطاق بیرون رفته دست حورا بشویند که شستن در اطاقهای شستن
اطاقهای خوابگاه و نیز اطاقهای عیالها و پسرا و دخترهایم اقسام کلمه رنگارنگ
و نهالهای گوناگون خوش نما و تصویرها و سازها و پیانو و سایر سازها و ظروف صینی ممتاز
و سایر اسباب زینت و قالیتهای ایرانی و هراتی و ببل و دیگر مرغهای خوش رنگ
می باشد و اسباب ممتاز قیمتی و سایر چیزهاییکه بکمان من اسباب مسرت و تماشای
مجلسیان است در عمارات من میاست اگر در وقت غذا خوردن از مردمان خارج
یا فرنگی کسی حاضر باشد اگر مسلمان باشد آنها را تکلیف بغذا می نمایم که یا ما غذا بخورند
و لے اگر مسلمان نیستند در اطاق دیگری یاوری میز علیحدہ می خورند اکثر اوقات
فرنگیها بمن میگویند که از خوراکهاییکه بطرز بومی طبخ شده است بالنسبه بغذاهای
فرنگی بیشتر لذت می بریم نه دانه باطنای خیال آنها چیست و لے اگر در حقیقت
راست میگویند و محض تعارف و خوشی من که میزبان آنهاستم میگویند خیلی شسته
می باشم و لے چوں عموئامی بینم که آنها بالنسبه بغذاهای فرنگی از غذاهای
افغانی بیشتر میخورند پس واضح است که راست میگویند زیرا که هیچکس از غذا می که

میل بنداشتہ باشد محض تعارف خیلے نئے خورد و بیالہا و پسرها و دختر ہائیم و عیالہا کے
 آہا و اولاد ہائے آہا و نوکر ہائے آہا علاوہ بر خوراک لباس و اسب سواری و منزل
 بر حسب تہ و کفاف آہا مستمری مخصوصی ماہانہ نقداً از دولت دادہ میشود بہر یکساز
 پسربائے بزرگم حبیب اللہ خاں و نصر اللہ خاں بیست ہزار روپیہ ماہانہ بھمت خرج
 حبیب آہا دادہ میشود و بیالہا کے آہا سائر مستخدمین شخصی آہا ہم بھییں قسم مستمری
 علیحدہ دادہ میشود عیالہا کے من کہ دو نفر از آہا یکے دختر میر حکیم خاں و یکے دختر میر
 جہاندار شاہ یعنی والدہ حبیب اللہ خاں و نصر اللہ خاں سے باشند و والدہ محمد عمر خان
 و والدہ امین اللہ خان و والدہ غلام علی خان و والدہ مرحوم حفیظ اللہ خان و والدہ
 خان و والدہ فاطمہ جان ہر یکے از آہا از سہ ہزار الی ہشت ہزار روپیہ کابلی بھمت خرج
 حبیب ترمی شہریہ دارند و مخارج لباس و منازل و خوراک و سائر ملزومات علاوہ بریں
 مبلغ سے باشد و لباس ہائے آہا متعدد و باقسام مختلف میباشد بعضی بوضع فرنگی
 و بعضی بوضع مشرقی میباشند پسربائے کوچک و نواوہ ہا ہم علاوہ بر مخارج خوراک
 لباس و غیر ہما مستمری ماہانہ بھمت خرج حبیب خود دارند در مواقع اعیاد بزرگ
 مثل عید برات و نوروز بعیال و اولاد خود لباس و نقد و زیور ہا عیدی میدہم
 بہاں قسمی کہ در فرنگستان رسم است در موقع عید میلاد مسیح عیدی میدہند تمام
 اولاد و اہل دربار و صاحب منصب ہا و نوکر ہا ہم دریں اعیاد از من عیدی میگیرند
 پسربائے من کہ تمام روز رحمت میکشند عموماً شبہا را با عیال و اطفال خود حرم سرا
 بسر مے برند در اوایل سلطنت خود تقریباً ہفتہ دو مرتبہ بخدمت سر اسے خود مے روم
 و لے ہرچہ بیشتر مشغول کار ہا و امورات سلطنتی شدم رسم بخدمت سر اسے کمتر شبہ
 چنانکہ ماہی یک مرتبہ یا دو مرتبہ شد و لے حالا میں قدر اشتغال دارم کہ فقط سہ
 دو مرتبہ یا سہ مرتبہ از عیال و اطفال خود دیدن مے نمایم سائر اوقات سہا
 در ہمہ اطاقہائی کہ مشغول کار ہستم شب و روز بسر مے برم و عیالہا
 دو از وہ مرتبہ چند ساعتی بلاقات من مے آیند خداوند ہا کے عین کرم و رحمت خود
 خلق فرمودہ است تا از ملتی کہ بمن سپردہ است حراست نمایم نہ آنکہ اوقات خود را
 صرف عیش و عشرت نمایم بزرگترین سعادت من این است کہ ہمیشہ مشغول خدمات و اہم

و نفر از پسر بایم یعنی حبیب اللہ خان و نصر اللہ خان ہر روز دو مرتبہ یا اقل ایک مرتبہ
بجہت تحصیل دستور العمل برائے ترتیب کار ہا یومیہ نزد من سے آئند پسر ہا و نوادہ ہا
کو چکترم تقریباً ہفتہ دو مرتبہ چند دقیقہ بجہت ملاقات من سے آئند و چوں ہمیشہ مشغول
کار یہاں شہر مدت قلیلے میں نشینند و بازی یا بعض اوقات با یکدیگر و گاہے ہم با من
کشتی میگیرند و بعد ازاں انہا را مرخص نموده کہ بمنازل خود مراجعت نمایند پسر ہا و نوادہ
من بایں قسم تربیت میشوند کہ از روز تولد شاں وایہ مقرر میشود کہ انہا را شیر بدہد
روزی یک مرتبہ یا دو مرتبہ در حضور مادر ہا یا شاں سے بزند و بعض اوقات انہا را نزد
من ہم سے آوردند و از سال اول تولد انہا یک نفر آخوند و یک نفر معلم و یک نذالہ
و نوکر ہا و مستحفظین و منازلے کہ داراے باغیچہ ہاے کوچک بودہ باشند ہر
آنها مخصوصاً معین میشود ایں منازل از منازل مادر ہاے آنها و منازل خودم ہم
دورست بجہت اینکہ ہمیشہ تحت حراست و تعلیم وایہ ہا و معلمین و نذالہ ہاے خود ہا
باشند و ایں لہذا عموماً صاحب منصبان و ولتی سے باشند کہ من و مجرب از خیر
معاف شدہ اند و اطفال بعض آنکہ نزد مادر ہاے خود ضایع شدہ احمق و شر ہا
بیانید تحت مواظبت اشخاصی کہ بواسطہ ایں کار نزد من مسکول خواہند بود صحیحاً گاہ
تربیت سے شوند و بایں سبب اطفال من تماماً خوب تربیت شدہ و معقول بہت
میرسند و ہمیشہ خودم ہم کمال مواظبت را دارم و در تربیت آنها خیلے توجہ میکنم و ہر
وضع معاشرت و تعلیم انہا را بہتشم و وقت رسیدہ گی میکنم و قتی کہ بحد بلوغ رسیدہ
متاہل و خانہ دار میشوند آل وقت را بعد از اتمام کار ہاے یومیہ خود در اوقات
معینہ بجہت ملاقات من و مادر ہاے خود سے آئند و نیز با انہا دستور العمل وادہ ہا
کہ از اقوام بزرگتر خود دیدن نمودہ و از انہا مواظبت داشتہ باشند و رفع مایہ محتاج
انہا را بنمایند و با انہا امر سے نمایم کہ عادات مطالعہ و کردش و تفریح را بجہت سلامتی
خود از دست نہ ہند و بشکار بروند تا تنہل نشوند یا از عدم ورزش و کار ناخوش نشوند
عیالہا کے من ماؤ و نند بسواری اسپ یا کالسکہ حرکت نمایند و عمارات انہا ہم بنا ہا
خوب بطرز جدید است کہ داراے باغناست و خارج از شہر سے باشند انہا و عیالہا
پسر بایم مستحفظ از خود دارند کہ وقت سواری اسپ یا کالسکہ ہمراہ انہا سے باشند

ہیچ تکالیف و خدمات متعلق بعیاہما سے من نیست جز آنکہ بامورات خانہ داری
رسیدہ گی نمایند و لے پس من باید مثل خودم بوطن خود خدمت نمایند تکالیفی کہ فی الحال
پسر ہایم بانہا مکلفند از از قرار ذیل ست پسر ارشدم حبیب اللہ خان تاج تکلیفاتی
را کہ خودم با سایر امیر ہاے سابق افغانستان داشتہ ام معمول میدارد غیر از بعض
ادارات تازہ مثل ادارہ امورات خارجہ کہ خودم بنفسہ از این مواظبت دارم ترتیب
کار ہاے یومیہ حبیب اللہ خان از این قرار است کہ قریب دو ساعت بظہر ماندہ
بدر بار خود حاضر می شود و ساعت چہار یا پنج بعد از ظہر اہل دربارش را مخصیص نماید
روز ہاے دوشنبہ پنجشنبہ منشیہاے دربار تمام عرایض و مراسلاتی را کہ بتوسط
پست یا قاصد ہا از ہرات و قند ہار و بلخ و غزنین و جلال آباد و ہندوستان و
از سایر نقات مملکت میرسد بجمت او میخوانند و بروات بحوالہ خزائنہ بجمت پرختن
مخارج یومیہ ادارات متعددہ و راپورت ہاے حکام و صاحب منصبان لشکر و کشوری
و رؤسا کاخانہ جات و مخازن قورخانہ و تعمیرات دولتی و دفاتر مالیاتی و غیر ہا چوں
مرتب شد بصاحب منصب ہاے کہ ہر یک متعلق بانہا ست وادہ میشود و منشیہاے
مذکور جواب ہا و مراسلات و غیر ہا را با مضار و مہر اور سانیدہ بتوسط پست ارسال
میدارند بعد از اتمام اینہا تا رسیدن موقع استراحت او بہر کار یکہ پیش بیاید مشغول
میشود و وقت قلیلہ ہم بجمت سواری و تفریح معین دارد و قبل از استراحت بچند
و قیقہ بدر بار من حاضر میشود و در صورت لزوم صبح ہم بعد از اینکہ بیدار می شوم
پیش من می آید

روز ہاے سہشنبہ بسلام نظام می نشیند و تمام صاحب منصب ہا نظامی
با او شمار میخورند و نیز سر باز ہاے جدید بجمت نظام مستخدم می نمایند و توجہ تمام امور
نظامی شدہ در باب تقصیرات نظامی و مرا فوع ہاے کہ راجع بایل نظامی
حکم می نماید روز ہاے چہارشنبہ بجمت صاحب منصب ہاے نظامی کہ در کابل
حاند بسلام می نشیند و حکم فقراتی کہ راجع بانہا ست باو عرضہ میدارند و نماید
روز ہاے شنبہ از مجلسین آنمطابق نمودہ بعضی را سزا میدہد و برخی را ر ہا
نماید و در فقرہ جنایاتے کہ از کوتوالی و سایر ادوات باو عرضہ میدارند و بدیگر عرایض

و غیر ہارسیدہ گی مے نماید :

روز ہائے یکشنبہ تمام کارخانجات صنایعی و مخازن قورخانہ کابل را ملاحظہ
و بستہ عیات کارگر ہارسیدہ گی نمودہ بہا ہر شخصی یا اضافہ موجب یا مستمری و غیر ہا حسب
لیاقت آنہا میدہد :

روز جمعہ روز استراحت او میباشد کہ آنروز بامن است یا مشغول سواری شوگا
میشود و نیز از برائے نماز جمعہ بسی جامع میرود و از ماور ہا و سایر اقوام خود دیدن مے نماید
و وضع رسیدہ گی در محاکمات مملکت من آسان و سادہ مے باشد ہر کس مے تواند مرا آید
از اعیان دولت مرا شخصاً ببیند و بدون توسط یا سفارش احدی عرض حال خود را بناید
آں وقت بحسب شہادت و ثبوت فقرہ مذکورہ بملاحظہ و طرف داری خود م یا پسرم
حکم میدہم اگر کسے میخواہد عرض خود را و محضر عام بناید مشارالہ مے تواند عرض خود را کتباً
معروض دارد و در خواندن این عرایض مطول طال انگیز مردم وقت زیادی ضائع
میشود و مطلب ہم کمتر فہمیدہ میشود و لے مردم آں قدر تنبل مے باشند کہ زبان شہاد
حرکت نے دہند و از نوشتن مزخرفات وقت مراضائع مے کنند لہذا حکم کردہ ام کہ ہر کس
غیر از صاحب منصبہا مے در بار خواستہ باشد کتباً عرض حالی بناید باید کاغذ مرقوماری کہ
قیمت آں سہ روپیہ است خریدہ علیضہ خود را روئے آں بنویسد و این تدبیر بسیار
رحمت بنفائدہ مرا کم نمود و نشیہا مے در بار خلاصہ این عرایض را و جواب آنہا میدہد
عارضینی کہ عرایض خود را نزد پسرم مے آوردند عقب مجر چوبی پشت سرم بترتیب
و این مجر ہا بقسمی میباشد کہ فقط یک نفر بنوت خود از وسط آں مٹن میاید یک نفر مستند
مخبر مے کہ بخت این کا مقررست آنہا را بحضور می آورد و لے اگر ضعیف یا پیرد باشد یا کسانے کہ خطہ ضعیف
یا کم جرات میباشد یا کسانیکہ از بخت دیگرے نمی قانند عرض حال خود را صحیحاً بناید از جانت آنہا رسیدہ گی نمودہ ام
آنرا مے نماید در محاکمات ما تفاوت بین اینین بخت اشخاص متمول و فقیر میباشد اگر فقیر یا شاہزادہ
از یکد گیر شکایت داشتہ باشند ہر دو مساوی میباشد و ہر دو شاہزادہ باشند در حضور خود م یا پسرم
می ایستند تا عرض آنہا رسیدہ گی شود حالا کار ہا مے بمعنی تقدیم فغانستان متداول میباشد و زبان قدیم
شخص متمول بسبب نفوذ و دوست ہا مے خود بعضے امتیازات و تملکات شخص ضعیف میدہد
و فقرات بسیار مشکل مطول کہ محتاج رسیدہ گی قضایا مے متعددہ یا محکج بشود و تعدد بخت

باب مطلب میاں شاپریم حبیب اللہ خان آل فقرات را بحکم قضاوت یا جنایات
یا تجارتی یا مالیاتی بحسب اقتضای فقرہ مذکور رجوع مے نمایند ابتدا تحقیقاتی بعمل
مے آمد آل را مختصر نموده خلاصہ آنرا نزد من ارسال میدارند کہ حکم قطعی آنرا بدین منظر اللہ خان
برادر کوچک حبیب اللہ خان را بریاست و فتر محاسبات مقرر و اشته ام و بعد از انیکه
محاسبین تصدیق نمودند کہ حساب شخصی بطور صحیح و بیغرضانہ تمام شدہ است یک نفر
مصدق بعد از امضا تمام دفاتر حساب آنرا مقرر نموده بہ نصر اللہ خان مے نماید کہ او ہم
نوشہ مذکور را امضا و مهر نماید و دیگر گفتگوئی مے ماند و لے اگر شخص مذکور حساب را بطوریکه
محاسبین تصدیق نمودہ اند قبول نمایند مصدق مزبور در حضور نصر اللہ خان فقرہ مذکور
را مجدداً رسیدہ گی نمودہ حکم قطعی آل را مینماید و فقراتی کہ خارج از اقتدار نصر اللہ خان
مے باشد آنرا بحسب اللہ خان یا بخود رجوع مے نماید *

پسر ہائے دیگر بواسطہ صغر سن ہنوز بخدمتی مقرر نشدہ اند از سن ۱۳۰۹ ہجری کہ
حبیب اللہ خان را بجمت ضبط و ربط تمام امور مذکور مقرر و اشته ام برائے خودم
در خصوص جمعت کار مے باشد و لے از ساعتی کہ از خواب بیدار میشوم تا وقتیکہ
باز بخواب میروم کار ہا و تکالیف خود را با چنان رغبتی متحمل کہ ہر کاریکہ پیش مے آید
فورا در صد و انجام آل بر مے آیم *

یک نفر امام جماعت جمعت اہل دربار مسجد است روزے پنج مرتبہ نماز را
با جماعت بجایا و زندہ بختابین تمام مملکت ناموسے باشند کہ اولاً مردم را و او را زندہ
روزے پنج مرتبہ از برای نماز و ساجدہ فرستند و در ماہ رمضان ہم روزہ بگیارہ
ہر گاہ بحرف آنہا گوش ندیند عدو صحنی بآنها تازیانہ میزنند چاکہ ملنی کہ مقید بدینی
نباشد فاسد شدہ تمام و تباہ میشود و بدکرداری مردم را و این دنیا و دوزخ

بد حال مے نماید و مملکت من آنخاستے کہ در سہ سائر ادیان ستم
و بدون تعصب با انہا رفتار میشود و کار ہا سہ دولتی ہم در سہ سائر ادیان میشود
و این فقرہ بظنی بجماعت قانون انکساست انکساست باشد کہ شخصی مے کہ دین عینہ اطرستان
را نداند از استحقاق کشتن بیست مسائب نباید نوم مے ماند مثلاً نمودن سلمان سنی
مذہب بستم و لے بعضے از اہل تشیع و زید اہم صاحب ماصب بزرگ نمودہ ام *

ہر کس میتواند او عاے خود را در حضور من بایں طریق غرضہ بدارد۔ اولاً بیرون
درب اطاق آمدہ اطلاع میدہد کہ میخواہد بحضور بیاید۔ پس ازاں با واجازتہ دادہ میشود
داخل اطاق شدہ شخصاً بخود عرض حال خود را بنماید یا علیضہ خود را نوشتہ بناظر یا
معاون او یا بیکے از منشیہاے دربار یا بہ لپست خانہ بدہد و باید روئے پاکت بنویسد
غیر از امیر صاحب کسی دیگر نباید پاکت را باز کند ایں علیضہ جات را خودم باز میکنم و بخوانم
و اگر لازم باشد بدست خودم ہم جواب بکنم و بہماں وسیلہ کہ علیضہ بمن رسیدہ است
بعارض من رسانم اگر مشارالیه نتواند علیضہ خود را بتوسط یکے ازیں وسایل بمن رساند
مجرین و جاسوسان آشکارا و مخفی وارم کہ فقرہ مذکور را اطلاع بدہند و اگر انہا ہم اخبار
ندہند اداایشان مواخذہ و انہا را تنبیہ سخت مینمایم عقیدہ مردم افغانستان ایں است کہ
ہر کس از من دستخطی دارد و در ہر خانہ جاسوسی از من مے باشد و لے ایں مطلب خالی از
اغراق نیست *

تمام عمارات مسکونی من در نقاطی کہ نظر انداز پاسے خوشنما دارد و ساخته شدہ
است و در محل فرخناک خوش آب و ہوائی واقع مے باشد و اطراف عمارات مذکور باغداد
درختہاے گل مے باشد و بطوری ساختہ شدہ است کہ در یک عمارت او طاقہاے
کرمانہ زمستانی و ایوانہاے وسیع با در ہاے بزرگ بہمت تابستان مے باشد و تزیین
طاقہا بایں قسم است کہ در فصل بہار شکوفہاے اشجار و در موسم پاییز رنگہاے گوناگون
برگہا در نظر طاقہا جلوہ گرست و از مشاہدہ باریدن برف زمستان کہ خیلے با صفا است
و تابیدن مہتاب در شبہا جالسلین ایں عمارتہا کہ دروم در پچہان شستہ اند محفوظ میشوند
عموماً خودم تابستان و بہار و پاییز را خارج از شہر بسر مے برم تا چندین ہفتہ در چادر ہا
اقامت مے نمایم و ایں چادر ہا را در نقاطی میزنند کہ از آنجا تمام شکوفہاے خوش نما
و سرخی مغرب رنگہاے زرد و پاییزی نمایاں است ہمیشہ مایل بنظر انداز خوش نما و گلہا
وسنہ و آواز ہاے خوش و تصاویر ہرگونہ چیزیکہ طبعاً خوش شکل است میباشم *

لباسہاے رسمی یومیہ من بسیار سادہ بطرز لباسہاے فرگستان میباشد
و لے در مواقع بزرگ لباس رسمی نظامی یا (دیپلماتیکی) مے پوشم شب یا وقت عزت
لباسہاے فراخ کہ از حریر چینی یا ژاپونی کہ بطرز لباسہاے اعراب یا از کیہ یا مغولیہ

دوختہ شدہ است مے پوشم و نیز کلاه کوچکی یا عمامہ کوچکی از پارچہ ملل یا حریر میگذارم
 این لباسهاے فراخ بجهت پوشیدن و در آوردن خیلی سهل و آساز است اسباب
 راحت میباشد مخصوصاً وقتی که ناخوش و مبتلاے دروے هستم و در هر جا که بوده باشم
 چه در سفر و چه در حضر بجهت غلام بچہ ہاے من ہمیشہ مکتبی مرتبے میباشد کہ آنها در انجا
 تکالیف و مسائل دینی خود را و توارنج و جغرافیہ و ہندسہ و اسنہ خارجیہ و تیر اندازیرا تحصیل
 مے نمایند و قتیکہ یک بستہ از آنها حاضر خدمت ہستند و دیگرے مشغول درس ہستند
 زمانیکہ فارغ التحصیل و بزرگ شدند خدمات دولتی مامور و برقرار مے شوند و در نظام
 فوجی موسوم بخانہ آبادی مے باشند کہ مرکب از پسر ہاے کوچکی است کہ تمام اولاد ہاے
 صاحب منصبہاے نظامی و خوانین مملکت میباشد و اینہا مشق و حرکات نظامی را
 تحصیل مسم و بعد ہا در افواج دیگر مامور مے شوند خود و بعضے از صاحب منصبہا
 سیکار میگیرند و سایرین قایان میکشند مجالس بزم من خیلے سادہ میباشد و در ظرف تمام
 مدتے کہ مشغول کار ہستم ہر چند دقیقہ بعد از اتمام جواب مراسلات یا کار دیگرے
 لمیء مکث نمودہ با صاحب منصبہا و اہل دربار خود صحبت میدارم و شبہا شطرنج بازی
 و تختہ تر و باز در حضور من مشغول بازی میشوند و بعضے اوقات بازی آنها را تماشا میکنم
 و گاہی ہم خودم بازی میکنم و لے کم اتفاق مے افتد کہ خودم بازی کنم مطربہا بجهت
 مسرت حاضرین مجلس مشغول خواندن و نواختن ساز ہا ہستند و بعضے اوقات ہم
 خودم یک دو دقیقہ از کار طفرہ زدہ گوش میدہم چوں بالطبع مایل بموسیقی ہستم و
 بہترین پیانو ہا و تار ہا و کمانچہ ہا و نی ہا و سایر ساز ہا ہمیشہ در عمارت من ہست
 خودم موسیقی را خوبے دانم و کمانچہ و رباب را میتوانم بزنم صاحب منصبہاے من کہ
 در حضور من ہستند ازین اسباب طربی کہ براے آنها مہیا مینمایم باید محفوظ ہستند و

و با کسانیکہ از روے صداقت و دیانت من خدمت مے کنند بطورہ ہست
 سلوک مے نمایم و با بعضی از آنها شوخی مے کنم و بعضے اوقات ہم کہ با من شوخی
 ظرافت مے نمایند ہمیشہ مشغول خندہ و ظرافت میداشتم و لے با استیاضے کہ منافق و
 مزور مے باشند خیلی سختی و تند ی مے نمایم چنانچہ سدی میگوید
 نکونی بابہ ال کردن چنانست کہ بد کردن بجائے نیک دل

بمحض آنکہ در رخت خواب میردم خواب منمے بردوستے شخصے کہ خصوصاً مقررست
 کہ بجهت من کتاب بخواند نزدیک تخت خواب من منے نشیند و کتابے برائے من بخواند
 مثلاً تواریخ ولایات و ملل مختلفہ و کتب جغرافیہ و شرح حالات سلاطین و مدبرین عظام و
 کتب پولیتیکی و من ہم گوش میدہم بخواب منم آں وقت یک نفر قصہ گو بعوض ارمے آید
 و قصہ میگوید تا صبح کہ بیدار شوم و این قصہ سبب راحت من مے باشد چرا کہ از
 استمراری قصہ گو کسالت اعصاب و ماغ مراد دفع مے نماید خودم چندیں کتب تصنیف
 کرده ام و آنها ہم در مطبع کابل بطبع رسیدہ است رسم خواندن کتاب باواز بلند برا
 من بعضے فوائد و اروزاں جملہ در مدت عمرم کہ ہزار ہا کتاب برا من خواندہ اند ہر روز
 بجهت ترقی و تحصیل علم سبقی گرفتہ ام چوں قصہ ہر چہ باواز بلند تر برائے شخص گفتہ شود
 بہتر بخاطرش مے ماند ہر چند پیشتر این قصہ با پر از اخلاق و عقاید باطلہ است و لے با
 بواسطہ شنیدن آنها از خیالات و عقائد قدیم مردمان گذشتہ خیلے اطلاعات حاصل
 مے نمایم و خیال میکنم کہ دنیا از امنہ قدیم تا حال چہ قدر ترقی کردہ است یک فائدہ دیگر
 ہم وارو کہ بخواب رفتن با بودن صدلے ہمہ قصہ گو طبیعت بہیا ہو غاوت میگید
 لہذا میتوانم میدان جنگ یاد رہا یر مواقع مثل آن راحت بخوابم اسلئے مفصل
 رائے تو ام تکلم نمایم و خطوط آشہار ہم بخوانم افغانی کہ زبان قدیم افغانستان است
 فارسی کہ زبان علمی مے باشد و روسی و عربی و ہندوستانی این دوزبان آخری را
 کاملاً نمیدانم و لے مے فہم مایل ہستم کہ از تمام مطالب چیزے تحصیل نمایم و ابداً موقوف
 بجهت تحصیل علم تازہ از دست نئے دہم لہذا ہر وقت از مردمان خارجہ یا از اہل
 وطن کسی بحضورم مے آید از آنها ہر گونہ سوالا تے مینمایم مخصوصاً از مطالبی کہ
 آنها را اطلاع کامل حاصل ست خیلے تحقیق میکنم تا باین واسطہ از ہر کس چہ بے
 کسب نمایم ۛ

در باب اعیاد و ایام تعطیلات در افغانستان سالے پنجروز عید میگیند و این
 ایام قرار ذیل ست :-

یکے عید فطر و دیگرے عید اضحیٰ این دو عید چوں کہ قرار ماہ قمری معین ست
 و فصول مختلفہ واقع میشوہ عید سوم عید ہرست مستحضرین عید ہم بحساب ماہ قمری است

وچهل و پنج روز قبل از عید فطر است عید چهارم عید نوروز است که هر سال بتاریخ بیست و یکم
ماه ماس فرانسه واقع می شود در تمام این اعیاد به بعضی از صاحب منصبها و نوکران خود
وزیر بعیا لهما و اطفال و اقوام خود هم بهم العیالات و خلعتها میدهم در ایام عید با تجار هم بر
من تعارفات می آورند در روز نوروز تمام اشیاء و آلات و ادوات حربیه و قورخانه
و غیره را که در ظرف تمام سال در کارخانهجات کابل ساخته شده است غیر از اال چیزها
که در انبار است ملاحظه و معائنه می نمایم بکارگرهای که این اشیاء را ساخته اند حسب
قابلیت اسبابی که ساخته اند جزایا می میدهم و عیب نقص کارهای آنها را با نهایتم
تا بعد از کار خود بیشتر ملاحظه نمایند توپها و تفنگها و غیره را که پسند می نمایم به نشان
زبون امتحان میکنم پس از آن در قورخانه و مخازن دولتی ضبط می کنند و اسلحه که ناقص
است بکارخانهجات عودت میدهند تا آنها را اصلاح نمایند عید پنجم یا ده گاه لقبی است
که در آن روزهاست من بمن داده است یعنی لقب ضعیف الرألت الدین این لقب در روز
عید الفصحی که عید صاف بابیست و پنجم ماه ۱۲۸۶ میلادی بود ملت من بن داده اند
چون تصدیق این لقب از تمام ولایات سایر شهرهای افغانستان در راه اوٹ که تعداد
بابیست در چهارم ماه اسد بود زبون رسید پس عید بهر افغان هر سال در بیست و چهارم ماه اسد
تجدید می شود

القرآن فیلست

و این سئوالبیستہ متنازع فیہ بودہ است و لے رسم اعیان و اشخاص متحول از زمان قدیم این بودہ است کہ عیالہاے خود را در حرم سراہا یعنی منازل یا عماراتی کہ مخصوص آنہا بودہ است نگاہ دارند پس بخت خواتینی کہ از منازل شاہ بیرون نشینند لازمست وسائل مراودہ با کسانیکہ از حرم سرا خارج ہستند داشتہ باشند لہذا در ہر یک از حلام سراہاے من چندین غلام بچہ و خدمتکار ہاے زمانہ میباشند و برائے تمام این خدمتہ حرم سراہا یک نفر خانم جوان کہ لباس مروانہ مے پوشد و ملقب بسر دار میباشند معین و اینہا حامل رقعہ جات و پیغامات مے باشند رسم قدیم کہ خواجہ سراہا در حرم سراہا بخت این امور مقرر میداشتند متروک نمودہ ام علاوہ بر این اشخاص عیالہاے من مستخدمین شخصی و ادارات مثل ایشیک قاسی و قاپچی و خزانہ دار و میراخور و صندوق دار و غیر ہا ہم بخت خود دارند عیالہاے من ہر وقت میل داشتہ باشند در کالسکہ ہا و یا سواری اسب حرکت و گردش مے نمایند ہمیشہ بخت حجاب نقاب بصورت افگندہ اند بہ

فصل پنجم

در باب روابط بین دولتین انگلستان و افغانستان

خداوند تبارک و تعالیٰ در قرآن مجید فرمودہ است۔ یا ایہا الذیون امنوا
افقوا بالعقود۔

و خواجہ علیہ الرحمۃ گفتہ است۔

آسایش و گیتی تفسیر این دو حرفست باد و ستان مروت باد و شمنان باد
اگرچہ از قرار عنوان این فصل معلوم مے شود باید تمام مذاکرات و محاورات
روابط بین دولتین برطانیہ عظمیٰ و افغانستان را آغاز بیان نمایم و نیز سرحدات انہما
کہ در اوقات متعددہ در معرض تغیر و تبدیلیست مذکور ہدام۔

و در باب روابط آنیہ بین این دو ملت حدس خود را انہما ہدام و لے این مطلب
در فصل علیہ بعنوان سرحدات افغانستان تا بیرایہ آن جداگانہ و خواہم نمود۔

در آیں فصل بیانات خود را منحصر می نمایم باینکه مطالب واضح معتنایه را که بین
دولت افغانستان و دولت برطانیہ عظمی در مدت سلطنت من پیش آمده است اظهار
دارم و سعی می نمایم که این مطالب را هر چه ممکن شود اختصاراً شرح دهم چرا که اظهار تمام مطالب
بطوری که دلیل دارم و صورتیکه اظهار آنهم ممکن باشد باز مصاحبت نیست که در مطالب مذکور را تحریر نمایم
و در باب یک فقره مطلبی که از بدو جلوس من تحت سلطنت تا الحال مطرح نموده گری
زیاد و سبب اختلاف از قدیم بین عموم اہل انگلستان و افغانستان بوده است
اقدام نخواهم کرد و امید دولت را میگذارم که اینگونه مطالب خودشان قطع و فصل نموده
حکم آں را بنمایند و منازعات آنها داخل من ندارد و من مطلبی که مطرح مناقشه میباشد
اینست که روزنامه های انگلیسی اہل انگلستان میگویند که ما تحت سلطنت افغانستان را بامیر
عبدالرحمن خان عطا نمودیم و او را که موظف میباشد اہل افغانستان جواب بگویند یا انگلیسها
امیر عبدالرحمن خان را دعوت نمودند که از روسیہ آمده تحت سلطنت افغانستان را قبول نماید چنین نیست
آیا دولت انگلیس او را از حریت روستا تخلص نمودند یا دولت مذکور از دولت روس خواست نمودند که او را
بگذارند بایاد خان خود را در باب تحت سلطنت از پیش بر و این چنین ہم نیست آیا دولت انگلیس
بامیر عبدالرحمن خان که در روسیہ بود اطلاع داد که ما منتظریم باشیم که مدعی برائے سلطنت
افغانستان پیدا شود و اگر خدا خواست با شہید میتوانید مجدداً دعاے آزا بنمایند چنین
نیست آیا انگلیسها با و اعانه نقدی یا بمراہی دیگرے بجهت مخارج سفر او از روسیہ بکابل
نمودند یا قبل از جلوس او به تحت سلطنت مدوے با و او را بچیک نشدہ و نیست و
نیز اہالی افغانستان میگویند کہ چند ما بعد از ورود او بسرحدات افغانستان و بعد از
داخل شدن او بخاک افغانستان میر سلطان مراد یک میر قتلہ غن و سایر میر با قتلہ غن
برکستان او را توقیف نمودند و او را نئے گذاشتند کہ بکابل بیاید چرا کہ صاحب بھاک
انگلیس کہ در کابل بودند گمان میکردند کہ عبدالرحمن خان را روسها فرستادہ اند
روسیها آمدہ است و میخواہند او را کہ بکابل بیاید صاحب بھاک کہ در کابل بودند
نئے توانستند افغانستان را نکند و داری نمایند

لہذا سلطنت افغانستان بوسی جان و سایر نیک و اخیہ سلطنت مستقیم
میدادند چرا کہ اہالی افغانستان مردمان جنلی شجاعی بودند و این مملکت بین انگلیسها و روسها

بیطرف افتادہ ہووے بنا بر قول افغان ہا چوں دیدہ بتوفیق خداوندی و زور بازوی
 قومی خود امیر عبدالرحمن خان تمام این اشکالات را کہ بخت او فراموش آوردہ بودند رفع
 کرد تمام میر ہا کے مذکور با و اطاعت نمودند و امیر عبدالرحمن خان تمام ترکستان را فتح نمود
 داخل قندہار گردید و چندین ہزار غازی و تمام سپاہیان با و ملحق شدند و موسی جان یادگیر
 کے تحت سلطنت از انگلیس ہا قبول نمود و در تمام مملکت از اجتماع غازی ہا نیکہ خیالات
 مخالفت انہا با انگلیس ہا روز بروز در تزايد پود و اشتیاق جنگ از ہم کس آشکارا بود و
 در اں وقت ایوب خان از بہرات و شرف حرکت بود کہ بعسا کر انگلیس در قندہار حملہ
 بیاورد و انگلیس ہا مجبور شدند با امیر عبدالرحمن خان مشغول مذاکرات شدہ با و اظہار
 دوستانہ نمایند تا خود شان سالماً اس مملکت را تخلیہ نمودہ با نام نیک بیرون بروند ماملت افغانستان
 این کار را کردیم کہ از جانب خود و کلاہ و آدم ہا فرستادیم تا عبدالرحمن خان را دعوت نمایند کہ از
 روسیہ بیاید و مشارالہ خواہش را بپذیرفت کہ حکمران باشد و از روسیہ عازم گردید اگر کسی رحمت
 بکشہ مذاکراتے را بین (لیپل کریفن) و امور پولیتگی دولت انگلیس و امیر عبدالرحمن خان شدہ است
 بخواند خودش با سانی معلوم خواہد نمود کہ امیر معظم لہ صریحاً مرقوم فرمودہ است کہ تحت
 سلطنت را قبول نخواہم نمود و نئے تو انم قبول کنم مگر با جازہ از جانب خود اہالی
 افغانستان باشد و قبل ازینکہ امیر معظم داخل کابل شود و پیش از انکہ با میر لپیل
 کریفن ملاقات نماید ما اورا در محل چاری کار بساطنت قبول نمودہ بودیم و معلوم
 ست کہ این امر را سر لپیل کریفن و صاحب منصب ہا کے انگلیس کہ در کابل بودہ
 امضا نمودہ بطور خوش حالی از امیر معظم لہ مرخصے حاصل نمودہ و قندہار و امیر معظم لہ در قول
 و قرار خود این قدر صحیح و درست بود کہ لشکر انگلیس با وجود اینکہ با نسبت ۲۵۶ ہا پیشتر
 در محل خطر بودند و فیکہ خبر بریشانی عسا کر انگلیس در قندہار با نہار سید باز توانستہ
 کہ سالماً از افغانستان بیرون بروند و جہ اعانہ ما ہا نہ ہم کہ دولت انگلیس با میر
 معظم لہ میر ہا بیکجا وہ ملت بندہ ستان اگر فائزہ و منفعتی بخت خود شان انصاف
 نمایند وجہ مذکور را نخواہند داد و امیر معظم لہ تمام این وجہ را بلکہ پیشتر از اں ہم بخت
 انجیل نمودن اسلحہ و ادوات حربیہ از انگلستان برائے محافظت سرحد ہندوستان
 نہ صرف میر ساند امیر معظم لہ از او مانع نمودن بعضے نقاط مملکت خود صرف نمودہ است

و نیز از محاورات بادول خارجہ بدون اطلاع دولت ہندوستان و تا با آنها مصلحت
 نماید اجتناب نموده است و نیز امیر معظم کہ بلا حفظ آنکہ بواسطہ عہد مقدسہ کہ
 نموده است و نظر بر عدہ کہ داده است احتراز دارد کہ با هیچیک از دشمنان ہندوستان
 موافقت ننماید اگر دولت انگلستان دوستی امیر افغانستان را قابل نیتند
 این وجہ اعانہ را باو نمیدادند چرا کہ بسایر حکم را نہا و امراء و نوابہاء و راجہ ہائے
 ہندوستان کہ بعضی از آنها مثل نظام حیدر آباد کہ مملکت آنها از مملکت امیر معظم
 و تر می باشد تنخواہی نمیدہند علاوہ بر این وجہ اعانہ از زمان جد امیر معظم
 تمام حکمرانہائے سابق افغانستان دادہ میشد چرا کہ این مایہ از ویا د قوت و
 سلامتی افغانستان برائے حفاظت ہندوستان از تخطی خارجہ بدرجہ
 یقین می باشد در این گونہ مکالمات مردمان عوام خود را داخل نمیکند و این طو
 ر بخت گیر ہارا بخود آنها وامیکند ارم کہ بموجب استدراکات خود آراء خود را ظاہر
 نمایند صرفہ انگلستان و افغانستان در این است کہ در روابط دوستی با یکدیگر
 نہایت موافقت را داشتہ باشند و از داشتن این موافقت فوائد خود را ہم بہت
 مے آورند از اولاد و اخلاف خود و اولاد و اخلاف علیا حضرت ملکہ انگلستان
 خواہش مے نمایم و با نہا جدا نصیحت میکنم کہ ہمیشہ و رصد و استحکام این دوستی
 بر اساس محکمہ بیشتر از پیشتر بودہ باشند زیرا کہ سلامتی ہندوستان و افغانستان
 بہ یک دیگر بستہ است و قوت آنها در اتفاق است و ضعف آنها در نفاق نمیتوانم
 از ذکر این مطلب اغماض نمایم و بگذرم بدون اینکہ رفع اشتباہی کہ شاید از برآ
 مردم حاصل شدہ باشد بنمایم و آن این است کہ (سر لیپل کریفین) و صاحب
 منصبہائے انگلیس کہ در کابل بودند نہ فقط ہمیں سلطنت مرا از جانب المان
 وطن خودم مضائقہ نمودند بلکہ آنها مذاکرات خود را بطور زیرکی و اثر و سبقت
 اختتام رسانیدند و خدمت بزرگی بدولت انگلیس و ملت افغانستان نمودند
 باعتماد من (سر لیپل کریفین) و رند اکرانی کہ با من و اہل افغانستان نمود
 این فقرہ را بحالت این گونہ اتفاق دوستانہ رسانید بہت فواید دولت خود
 کمال تدبیر را بعمل آورد و پاداش این خدمات بطور شایستگی باو دادہ شد

بخیاں من مشارالیه مستحق لقب لار و کابل میباشند۔ چنانچہ رابرت مستحق لقب
لار و قندھار گروید *

چنانچہ جناب علی بن ابی طالب کہ خلیفہ چہارم پیغمبر مابودہ است میفرماید
انظرا لے ما قال لا تنظرا لے من قال *

حرف در این نیست کہ آیا معاهدات ما از کدام طرف سخت تر مے باشد بل
نکتہ اہمی کہ بخاطر باید داشت این است کہ فواید این دولت ملت یکے میباشند
و این نکتہ را بنظر وقت ملاحظہ داشتہ از روز اول سلطنت نمودم شروع
باستحکام این دوستی نمودم (از لار و ریمین) (یکے از فرمان فرمایان ہندوستان)
اشتقاق وارم کہ در زمان فرمان فرمائے خود بمن ہرگونہ اظهارات دوستی نمودہ
باعث پیش رفت خیالات من شد سفیر اولین من در زمان فرمان فرمائے
مشارالیه جنرال امیر محمد خان بود کہ از زمان طفولیت من نوکر خیلے معتمد من
بودہ است و مرد بسیار عاقل و سیاسی دان مجربے بود و نیز بکمت ثبوت
این معنی کہ خیالات دولت ہندوستان نسبت بمن خیلے دوستانہ میباشند
یک نفر سفیر مسلمان بدربار من فرستاد (لار و ریمین) بتاریخ شانزدہم ماہ ژولن
۱۸۸۳ء میلادی مطابق ۱۳۰۲ھ ہجری بمن نوشت کہ سالے دو از وہ لک روپے
وجہ اعانہ برائے شما بکمت استحضارات سرحدی قوائے لشکری مقرر شدہ است
بمناسب نخواہد بود کہ یک دو کلمہ در باب خصال این فرمان فرمائے پسندیدہ
خیال بیان نمایم این شخص بہیچ تعصبے در باب مذہب یا طائفہ یا عقیدہ کس
نداشت و عقیدہ اش این بود و قتیکہ مردم در حضور قاضی بکمت جواب دادند
از اعمال خود بایستند اینکہ از چہ طائفہ و چہ ملت ہستند محل اعتنائی نخواہد
مشارالیه ہمیشہ باین قاعدہ رفتار مے نمود کہ ہمہ ماہا در نظر خداوند مساوی ہستیم
و ازین جہت دلیل ندارم کہ عدالت بالسویہ در حق تمام مردم در محاکمات نواب
او کہ سلاطین روزگارند متساوی نباشد مشارالیه بسیار سعی نمود کہ علیاحضرت
ملکہ انگلستان در حق رعایائے ہند خود ہماں حقو قے را منظور بفرماید کہ اتباع
سفید پوست ادوارا ہستند این مطلب باعث تکرر خاطر بعضے از رعایائے من

پوست مذکور گردید و لے این وسعت خیال اثرے خوب بر مردم گذاشت که
 در خاطر و قلوب آنها اخلاص و محبت زیادے نسبت بمشارالیه پیدا شد و تمام
 مدت فرمان فرمائے اور روابط بین من و لاژدین نهایت دوستانه و خالصانه
 بوده است مثله است فرشی که در چندین سال گسترده شده است چندین سال
 ہم میخواستند تا جمع شود لهذا ممکن نبود که حالات خصمانه و عناد و تنفرد بدگمانی و سوءظنی
 که بین انگلیسها و افغانها از پنجاه سال قبل بوده است و اسباب این شده که
 کسان و اقوام این دولت بمخالفت یکدیگر جنگیده و از دست یکدیگر را غدار و
 بے اعتبار و عهد شکن خوانده اند رفع تمام این خیالات و اختلاف آراء و
 شستن تمام مذاکرات زمان گذشته را از لوح خاطر این دولت و انهارا
 از یکدیگر مٹائمن نمودن در ہیچوقتے که تمام اظهارات دوستانه را طرفین حمل
 بر فریب می نمودند اگرچه بجلی مشکل نبود و لے کار آسانی هم نبود بواسطه دلایل چند
 که بمخالفت حقیقت این دوستی وجود داشت بسیار شکل بود که روابط دوستانه
 را بطوریکه شاید و باید مستحکم نمود دولت هند وستان اختیار نداشتند که تا این
 درجه با من همراهی نمایند یا بقدریکه لازم بود و عده همراهی بمن بدهند و نه این
 قدر اعتماد بصدقت و راستی و دوستی من داشتند که رغبت با اقدام این امر نمایند.
 و خودم هم نمیتوانستم دوستی خود را با اندازه که لازم بود آشکارا نمایم چرا که رعایا
 من جاہل و متعصب بودند و اگر اظهار رضامندی و خوشنودی نسبت بانگلیسها
 نے نمود ملت من مرا کافر میخواندند و میگفتند با کفار همدست شده است پس
 بمخالفت من برخاسته با من جهاد می نمودند پس میدانستم تا زمانیکه مملکت
 خود را از این مردم متعصب و باغی پاک و منزه نگردانم نمیتوانم دوستی خود را
 کاملاً ظاهر نمایم یا آنکه آنرا کاملاً اجرا بدارم من مثل محمد یعقوب خان
 که قبل از استیلازه از ملت خود و پیش از آنکه به دست اعدا و دشمنان
 و اراے اقدامات کافی بوده باشد بعضی اظهار خوش آمد و ابراز دوستی خود سفارت
 مشارالیه را بکابل قبول نمود و حالانکه این اقدام فوق قوه او بوده است و
 نتیجہ اش این شد که کویک ناری راگشتند و بدین سبب او را از سلطنت

عزل نموده مجبوراً ہندوستان پر وند چندیں ہزار نفوس بقتل رسیدند دولت
ہندوستان با من معاہدہ نموده بودند کہ در اغتشاشات داخلہ افغانستان
داخلہ نمایند ازیں سبب اگر اہل افغانستان بہمت دوستی کہ با دولت
ہندوستان داشتہ در مخالفت من جہاد مے نمودند از جانب دولت ہندوستان
میشاقی با من نبود کہ در اغتشاشات داخلہ و مملکتی من از من کمک نمایند۔
علاوہ براین نمیخواستہ کہ بخاطر این دوستی چنان عبارات متعلقانہ اظہار نماید
کہ در زمرہ متعلقین و کم جراتہا محسوب شوم در زمان حکمرانی خودم آن
افتخار باوقاریرا کہ خصلت موروثی ملت من میباشد آشکار نمودم و ابداً
این خصلت را در موقع اشکال بزرگی و وقت تنگی ہم از دست ندادم
و لے میداشتہ کہ نہ اشتتن اطلاع کامل از حالات یکدیگر سبب سو ظن
میشود و سو ظن استمراری ہم موجب وقوع جنگ و جدال میگردد و نتیجہ
آن تباہی و تمامی است لہذا خیلے سعی بودم و حالاً ہم سعی میکنم کہ انگلیسہ
و افغانہا بیشتر از ہمیشہ با یکدیگر مرادہ داشتہ و با ہم نزدیک تر شدہ
و ابط دوستی شان محکمتر گردد چرا کہ ہر چہ بیشتر یکدیگر اعتماد و اطمینان
داشتہ باشند بہمت ہر دو ملت بہتر خواہد بود و تلاش نمودم کہ ہر چہ زودتر ممکن
باشد باین مقصود نایل کردم و لے دولت ہندوستان بسیار مرود بودہ
خیال نمودند آیا دوستی افغانستان فائدہ دارد یا نہ و اگر دارد آیا بدوستی آنہا
میشود اعتماد کرد یا خیر و ہر گاہ میتوان ہم اعتماد نمود آیا فوایدی کہ از دوستی
ایشان حاصل شود جبران زحمت محافظت آنہا را خواہد کرد یا خیر اگر جواب
تمام این سوالات بطور دلخواہ دادہ شود باز ہم سوال خیلے معتناتی باقی نی ماند
و آن اینست آیا مجلس پارلمنت انگلستان دولت ہندوستان را اجازہ
خواہ داد کہ اینگونہ معاہدات را اجرا بدارند یا خیر و اگر مجلس مذکور بدولت
ہندوستان اجازہ نہ بد کہ اینگونہ تعہدات را بنمایند با دولت روس مقابل
شوند آیا این فقرہ ہم ممکن است یا خیر و اگر ممکن باشد آیا منافع آن مقابل
با خسارت آن خواہد بود یا نہ وقتی کہ اقتدار بدست دستہ مقابل بیاید آیا

ترتیب ہائے وزرائی کہ قبل از آئنا بوده اند بحال خود باقی خواهند گذاشت یا خیر
جائسین پارلمنٹ مرکب از دو طائفہ میدباشند کہ یکے از آئنا را (ویک) دیگر را
(توری) میگویند و ہمیشہ ایں دو دستہ با یکدیگر مخالفت دارند و ہر طائفہ کہ غالب
میشود امورات دولتی کلیہ بآئنا راجع میشود و دستہ مغلوب از کار با خلع
میشود و بیشتر اوقات ہم ترتیب اقدامات مغلوبین ہم بخورد *

مختصر کلام ہم فیلسوفانہ آئنا بعینہ مثل ہم فیلسوفانہ آل نوکر بیکارہ
است کہ آقائے اونا خوش شدہ بود و او حاضر خدمت بود آقا بنوکرش گفت من
ناخوشم برو طبیب را بیاور نوکر جواب داد شاید حالا طبیب منزلش نباشد
آقا گفت من میدانم کہ حالا منزل ست نوکر جواب داد اگر منزل ہم باشد شاید
نیاید آقا گفت یقیناً خواهد آمد نوکر گفت شاید دو انداشتہ باشد آقا گفت
دوا ہم وارو نوکر گفت آقائے من شما میدانید کہ مرگ حق ست شاید بعد از ایں
ہمزحم تھا دوائے معالجہ مرض شما را ننماید پس چہ تفاوت دارد کہ شما چند روز
حلولت برید یا عقب تر من دولت ہندوستان را ملاست نمیکنم باین بہت
کہ آئنا از دوستی ملت افغان فائدہ نبروہ اند چرا کہ دوستی مذکور بواسطہ اشتباہات
یک نفر یا دیگرے ہمیشہ منجر با غتشا شتات و جنگ و املاف نفوس گردیدہ
و هیچ فائدہ حاصل نشدہ و بعد از رفتار امیر شیر علی خان و یعقوب خان
دولت مذکور نیست و انت بامارت افغانستان اطمینان کلی داشتہ ہست
علاوہ بریں شبہات اشکالات زیادہی فراہم بودہ است کہ مارا نیکذاشت
با یکدیگر بہتر موافقت نمایم ایں معنی بخوبی واضح است کہ خیالات و افکار
وضع سلیقہ ہائے اہلے مشرق زمین با وضع خیالات اہلے مغرب زمین

مخالفت دارد چنانچہ ہماں قدر کہ مشرق زمین از مغرب زمین
نسبت ہم خیالات اہلے آئنا از یکدیگر دور است ہم آل نوکر ساعی و رفتہ
بودند کہ اگر از یک طرف عقل دور اندیش الیاد و پین زمان فریاد ہندوستان
اوسرا فرید لایل وزیر امور خاہد ہندوستان اوسروالند استوارت
سپہ سالار ہندوستان واسر لیل کر یفن و چندین نفر صاحب منصب ہا

دیگر دولت ہندوستان شامل حال نبود و از طرف دیگر از وعدہ ہائے
دولت روس کہ بامیر شیر علی خان دادہ بودند و از خرابی امیر شیر علی خان یعقوب خان
بخوبی مسبوق نبودم مردمان مفسد یقیناً بین ما نزاع می انداختند و خانوادہ
امیر شیر علی خان و دوستان و ہواخواہان او اکثر اہلے افغانستان کہ در
ہندوستان جلاوطن بودند سعی می نمودند کہ خاطر امنار دولت انگلیس را اذین
برنجاند و علاوہ بر این بعضی از سرکردہ ہائے افغانستان کہ عادت شان برین
بود کہ مملکت را تاراج نمایند و بر مخالفت یکدیگر بجنگند نمی توانستند تحمل
سیاستی بشوند کہ بسزائے اعمال زشت آنها در حق ایشان اجر الے می شد
لہذا آنها ہم مکرر نزد دولت ہندوستان سعایت میکردند کہ امیر عبدالرحمن خان
کسانے را کہ بدولت انگلیس خدمت کردہ اند و اشخاصے را کہ ہواہ دولت
انگلیس و مردمان خارجہ میباشند آنها را بقتل میرساند فطرتی ست کہ این جو
حرفها و خاطر صاحب منصبان دولت ہندوستان اثر کند اگرچہ لاردرین
و مشاورین او و خودم تماماً اہتمام داشتیم کہ ازین القار شہہ با اجتناب بنمایم و
باز ہم لازم داشتیم کہ ملاقات بین من و فرمان فرماے ہندوستان باید بشود
و این ملاقات رفع اشتباہات را از خاطر طرفین خواہد نمود و نیز در موقع این ملاقات
میتوانیم در باب مطالب فہمہ کہ کتباً باختتام نمیرسد شفہاً مذاکرہ نمایم و لے فرصت
مساعدی بدست نیاد تا زمانیکہ لاردرین از ہندوستان رفت لاردرین
بجائے او منصوب گردید و در این وقت بعضی امورات دیگر ہم اہمیت پیدا
نمودہ لازم گردید کہ این ملاقات بین فرمان فرماے ہندوستان و خودم فوراً
حاصل شود نہ فقط بہمت اینکہ اظهارات دوستانہ بین ما بار و بدل شود
بلکہ بملاحظہ مطالب چندے کہ بسیار اہمیت داشت واجب بود کہ در باب
آنها بطور احتیاط گفتگو شود و آن مطالب این ست کہ اولاً روسہا بتوسط
روزنامجات انتشار می دادند کہ انگلیسہا بملاحظہ دوستی کہ بامیر عبدالرحمن خان
دارند از کابل ترقی کنند بلکہ از ان مملکت فرار نمودند لہذا خواہم خودم ہندوستان
رفتہ و با فرمان فرما ملاقات خالصانہ دوستانہ بنمایم تا حقیقت مطلب را

مردم و عموم اہلے دنیا بدانند کہ امیر افغانستان کہ حکمران بالاستقلال میباشد
خودش بر خود رحمت را گوارا نموده بہمراہی یکدستہ کو چکی از مستحفظین ان
مملکت خود حرکت نموده بہندوستان رفتہ کہ نمایندہ علیا حضرت ملک انگلستان
و پسر علیا حضرت معظّم الہار الملاقات نماید پس معلوم است کہ این دولت
با ہمہ گیر خیلے دوست میباشد و بیکدیگر اعتماد کلی دارند و این حرکت تمام
اشتیارات دروغ را تمکذیب نموده ثابت خواہد کرد کہ تا چہ اندازہ دوستی
صاوق حقیقی بین دولت من با دولت انگلستان میباشد و شان دولت
انگلیس را زیاد خواہد نمود و سلامتی و قوت دولت ہندوستان افغانستان
منوط باین امر میباشد کہ دوستی جانبین بطور آشکارا معلوم شود تا نیا قبل
از ۱۸۵۸ میلادی چہار فقرہ مولع بزرگ و سد محکم در جلو قصد تخطی دولت
روس بسمت ہندوستان مرتب بود یعنی چول و شست ترکستان خیوہ و
بخارا و کوہماے پامیر و ایران و ہرات *

چنانچہ معلوم است من تمام خیالات و تدبیرات و تمہیدات روسہارا
نسبت ہندوستان میرانستم چول با آنها چندین سال محصور بودہ ام و بطور
اصرار دولت ہندوستان را و امید شستم کہ بہمت جلو گیر می تخطی روسہا اقدام
بنمایند و آنها را از تمہیدات و تدبیرات پیش قدمی روسہا بطرف ہندوستان
مستحضر نمودم و از آنها خواہش کردم کہ توجہ خود را در باب استحکامات نہ حد
شمالی و مغربی افغانستان و ہرات جدا م صرف دارند و لے ہیچکس بحرف
من اعتنائی نکرد و نصایح مرا اجرا نمود فی الواقع بعضی از صاحب منصبہاے
دولت انگلیس در باب پیش آمدن روسہا و و بودند و بوعده و معاہدات
آنها اعتماد کامل داشتند و باین وقت روسہا از چول خیوہ گذشتہ اند
کہ در حقیقت دروازہ بے افغانستان میباشد و شک

مراودہ بین ترکستان و ایطیر بوزخ) بتوسط اہل ہماے امن و امان ہماے جا
مفتوح گردید و بعد از آنکہ روسہا در موردہ حسن بکمت پشت بندی عساکر خود
استحکامات بنا نہادند بسمت رود جیحون بچالماکی مشغول عملیات شدند و ران

روابط بین دولت فرانسه و برطانیہ عظمیٰ در حالت پرخطرے بودہ است
چونکہ دولت برطانیہ بر ما و مصر را متصرف گردیدہ بودند لہذا روسہا کہ در پی
بہانہ کے کشند تا بطرف افغانستان حرکت نمایند ایں موقع را براے پیش
رفت مقاصد خود مساعد یافتند :

بواسطہ آنکہ در باب اینگونہ مطالب بزیج مذاکرہ و تعمق بعمل آید در سہ جلد
افغانستان استحکامات بنا شود تا ہنگام حملہ روسہا حاضر باشیم لازم بود کہ جداگرت
کئی وقت ضائع نشود و بدون فرو گذاشت دقیقہ قرار امور ات بین من و فرمان فرما
شفافا دادہ شود و لے با وجود اطلاعی کہ من دادہ بودم روسہا در ۱۸۸۵ میلادی
چنانچہ قبل از ذکر شد در جلد اول ایں کتاب مرقوم شدہ - ولایت پنجندہ را کہ جز
مملکت من بود متصرف گردیدند اگر خط سرحدے را بین مملکت روسہا و ملک
خود را بطور قطعی تحدید نہ نمودم آنہا بعضے نقاط دیگر را ہم متصرف میشدند
در اینجا لازم است بیان نمایم کہ تدبیر روسہا در باب تخطی اگرچہ آہستہ و مستم
میباشد و لے حالت آن محکم است و ہیچ تغیر نمی یابد اگر یک دفعہ مصمم شدند کہ
اقدام بکارے نمایند دیگر ہیچ چیز مانع پیش رفت خیالات آنہا نیست و تدبیرات
ایشان تغیر پذیر نخواہد بود و وضع دولت آنہا برای نیست مثل بعضے مالک
دیگر کہ ہر دستہ از وزرا کہ روے کار بیایند بتوانند ترتیب کار ہائے دستہ
سابق را ہم بزنند عادت حرکات سبقت جوئی آنہا مشابہ بخصلت فیل است
چنانچہ فیل قبل از آنکہ پاے خود را بجائے بگذاروآں محل را بدقت آزمایش
میکند و یک دفعہ کہ شگینی خود را در نقطہ مزبور قایم کرد دیگر بعقب بر نمیگردد
و تا تمام گرائی خود را بر پاے اول ثابت نگرداند و ہر چیز را کہ برپایش آمدہ
نرم نکند و در برداشتن قدم دیگر تعجیل ندارد و روسہا در ظرف شصت سال قبل
ازیں آہستہ گی تمام و لے با ثبات قدم بطرف ہندوستان عازم شدہ حرکت
نمودہ اند دولت روس قبل از اینکہ یقین بحصول مقصود حاصل نکرده باشد
هیچ نقطہ را متصرف نگردیدہ اند و بعد از آنکہ جائی را متصرف شدند اظهارات
و اشارات پندارند کہ دیگر جنگی نخواہند نمود و امنیت برقرارست و عہود قرار

و مقابلین و عده داده بودند که مملکت را از تخطیات دول خارج محافظت نمایند
 بواسطه این وعده که بدولت انگلیس داده بودم و تمام تعلقات قیود را با دولت روس
 قطع کردم تحت سلطنت افغانستان به صورت من در آمده حال آنکه دولت روس
 بواسطه آنکه چندین سال ملک آنها را خورده بودم و مرا مرخصی و اجازه برسانده
 با افغانستان داده بودند مرا این منت خود میدانستند و روسها را بکابل فرستاده
 بودند مثل آنکه دست نشاندۀ آنها بوده باشم و شخصاً من از آنها حیلۀ متنبان دارم و دیگر
 هر باقی آنها را فراموش نخواهم کرد چرا که کفران نعمت بدترین معاصی است و لے با و بچ
 این من حقی ندادم که مملکت و ملت خود را بعوض ثنای آنکه شخصاً از روسها و این
 با من بفروشم این ملت و مملکت را خداوند من تعویض فرموده است که این ملت
 محافظت نمایم و مرا فقط یک نفر پاسبانی مقرر فرموده است که گله انسانی را بکوه
 او نگاهبانی نمایم لهذا بسیار قبیح است از قراول یا محافظی که اموال را بر
 حفاظت با و سپرده باشند و اموال مذکور را بر فقار خود بدهد البته هیچ قراول
 این کار را نخواهد کرد و تا زمانیکه جان و بدن و فتنه از جهت تنگدستی و بی
 اندر اسے خون و دست و دستبند باشد

لذا قلم نیست چوں با انگلیسها ملصق شده ام روسها ازین بکار رفته
 چیزیکه فرموده عده ما را نگاه میدار و فتنه انگیزی نمیکند است که خداوند
 همه ما را خلق فرموده است بدون آن بسا اوقات تعهدات را شکسته اند و میتوان
 شکست در مثال این فقره کم نیست اگر فقط از معاهده مقصود این است که شخص
 باید راست کرده و بقول خود صادق باشد پس آن وعده که بتاریخ بیستم ماه
 شهریور ۱۳۰۵ سال اولی مظالمی شد و بگریزی که سر پیل کریفن اکتبا و شفا با این
 داده بود مکتبی بود که دولت انگلیس متعده است اگر دولت خارج بدون آن
 افغانها بهانه صحیح بدست آنها بدهند مملکت افغانستان حمله بیاورند محافظت
 نمایند و تعهد از عداوت بکشید ایشان این بود که این وعده بشکل عریضه
 یا نوشته رسمی داده نشده است لهذا ورنه که میباید در دستم که نوشته مذکور را
 رسماً صادر نماید لیکن با وجود آن میخواستم که از خود فرمایم و رسماً مستحکم

تصدیق و عدہ مزبور را بعبارت مٹوکر و الفاظ صحیح تکمیل نمایم و فرمان فرما
معظم را بجهت اطلاع عموم اہلکے دنیا و عدہ مزبور را در محضر عام توضیح و محض نماید
بہیں بہت میخوام ملاقات یا فرمان فرما نمودہ با ششم تارفع شک و شبہ و این باب
نہ شود دولت روس ہیچ وقت با افغانستان چنگیدہ بود و این دولت یعنی روس
و افغانہا ہیچ زبانی یکدیگر را نکشتہ بودند

آندہا بہین اشاعہ دادی نبود و امیدوارم کہ حالاً ہم ہمیں قسم باشد انداد دولت
روس و لیلے ندارد کہ با افغانستان حملہ بیاورد یا با مورات افغانستان داخل نماید
غیر از این امر کہ افغانستان با دولت برطانیہ عظمی دوست میباشد و حالاً با دولت
روس تعلق ندارد و بین خاک روس ہندوستان مدعی است کہ راہ تخطی و ہما
ہندوستان مسدود دارد و اما ملاحظہ ہمینکہ دولت روس بہت اینکہ بہانہ
بہت آوردہ با افغانستان حملہ بیاورد و میتواند دلیل اقامہ نماید کہ بین افغانستان
و انگلستان دوستی میباشد فقط اینصاف این است کہ چہ عمدہ نامہ باشد چہ باشد
باید انگلستان براسے سلامتی و محافظت افغانستان مسئول بودہ باشد و این
بر دولت باید با ہمہ یکدیگر متفق و پائدار باشند یا برو و بے باشند و در وقت
وقوع مشکلات انگلستان باید از افغانستان محافظت نماید و بدین اندک معنی
لفظ اگر و لکن را در معاہداتی کہ نمودہ اند مطرح مذاکرہ نماید بر قول خود ثابت بودہ
باشد لہذا لا روبروین کہ چنان شخص سیاسی واقعی بودہ است کہ ہیچ حکمران عقل
و ہوشیار تر از او در ہندوستان ہرگز حکمہ ننہ کردہ است و ہنگامی کہ
بحکومت ہندوستان نازل کرد و از اوم این عاقلانہ اندک کہ با ہندوستان
شد و مشارالیرا و لپٹہ می را براسے این ملاقات تعیین نمود و ہندوستان
کہ با نجارفتہ از او ملاقات نمایم بہتر از این چہ میخوام مجاہد و ہندوستان
عازم ہندوستان گردیدہ روز آخر ماہ مارس وارد دہلی شد و ہندوستان
خیلے باشکوہے از من نمودہ فرمان فرمان ہندوستان (دلیوکراف کانات
دپہر علیا حضرت مالکہ انگلستان) و زوجہ محترمہ ایشان (اکثر شہ از صاحب منصبان
بزرگ دولت ہندوستان و ہندوستان) حکمرانہا سے سایر بلوچستان و بکمال

کرنے مرا پذیرائی نمودند از این ملاقات بسیار منتفع گردیدم و مقاصد سے را کہ
 از این ملاقات آرزو میشدیم با تجارت ساینده بتاریخ ۱۲-۱۳ ماہ اپریل از راولپنڈی
 بکابل مراجعت نمودم بعد از مراجعت نمودم بکابل تمام مذاکراتی کہ بین من و فرمان
 شدہ بود کتابچہ مختصری نوشتہ بہت لطیف و رغایاے خود منتشر ساختم دیگر لازم
 نیست کہ شرح آن را بیان نمایم جسے چند فقرہ مطالب را ذکر میدارم ملاقات
 بناے دوستی را این قدر مستحکم نمودم و تمام مشکلات را برادر جہ رفع کرد کہ در
 مدت فرمان فرما سے لار و درین بین او و من مناقشہ روسہ داد تمام امکانیہا
 کہ نسبت بہ من بدولت ہندوستان اظہار نمودہ بودند رفع شد و دوستی این
 دولت آشکارا ظاہر گردید و مطالبی کہ نوشتنی نبودہ در بین صحبتہاے شفاست
 قطع و فصل گردید و این مطالب را جمیع استیکامات سرحد شمالی و مغربی افغانستان
 بود فرمان فرما یکسہ باختر سے توپا سے بزرگ و تفنگ و جہ نقدی بمن دادہ و
 نمود کہ در صورت لزوم بازم جمعی ہمراہی نماید و از میان این جہت سدی براس
 پیش آمدن روسہا صورت پذیرفت فرمان فرما را متذکر ساختم کہ باوجودیکہ من
 و ہما ہمیشہ قدمی روسہا آگاہی و اخبار از آسیائی دادہ بودم بمانظرا احتیاط
 یا بسبب نزاع بین فرق و ذرائع دولتی بیچ اقدامی بعمل نیامد و روسہا یکسہ
 چہار سو را کہ در جاوراہ آنها بود از پیش برداشتند یعنی از چول خیمہ و تجارت
 عبور نمودہ مرد و سرخس را متصرف گردیدند نہ فقط ہمیں بود بلکہ (پنجہ) را نیز کہ
 جز ملک من بود در زمان توقف من نزد شما گرفتند اقدامیکہ بعد از این خواہد
 نمود این است کہ کوہستان پامیر را متصرف خواہند شدہ

اقدام سوم این خواہد بود کہ ایران را تحت اقتدار خود خواہند آورد و چہاں
 ہرات یا بہ شہر دیگرے از افغانستان کہ در آن وقت مناسب بدانند حملہ آور خواہند
 شد پس باید کہ کوہستان پامیر را قبل از آنکہ روسہا بگیرند متصرف شویم ولی افسوس
 اقدامی بعمل نیامدہ چنانچہ خبر دادہ بودم روسہا امروز کوہستان پامیر را تہمت
 میباشند لار و درین جواب گفت بجمت محافظت ہرات و سرحد شمالی و مغربی
 افغانستان بشاہر گونہ کم از قبیل وجہ نقد و اسلحہ و ادوات حریبہ و نیز منہ سین

یا صاحب منصبان انگلیس از جهت ہمارے داوہ خواہ شد و در صورتیکہ ہرات
حملہ بیاورند دولت برطانیہ عظمیٰ بہر قسم از آہنا جلو گیری مینماید و ما از برائے چنین
مطلبے تیرہ دیدہ ایم لارڈ معظم لہ نیز صریحاً و واضحاً وعدہ نموده اند کہ سالہم بود افغانستان
را محافظت نمایند و اگر دولت خارجہ تخطی بے جہتی نمایند آہنا را دفع کنند من فقرہ
مندسین و ملک صاحب منصبان انگلیس را قبول نمودم چون رعایا سے من
ایکونہ ملک را عہد نامہ کی پذیرند و یکہ تمام تعہدات و وعدہ ہائے شفقانہ را قبول
نمودم و در عہد نامہ دوم تازمانیکہ انگلیس ہمارا قبول خود ثابت ہووے باشند
من ہم صادق الوعد خواہم بودہ

بتاریخ ہشتم ماہ اپریل مجلس عمومی منعقد گردید یک طرف من نائب علیا
حضرت ملکہ افغانستان یعنی لارڈ و فرین و سمت دیگر من سپہ علیا حضرت ملکہ مظفر الیہا
یعنی (دیوگاہ کانت) ایستادہ بود و در مجلس مذکور این وعدہ دولت انگلیس را
کہ بہمت سلامتی و بقائے افغانستان مسئلہ بیابان شد بمجموعہ دم ظاہر و آشکار
نمودم و این کار را پر لے این کردم کہ حصہ مجلس اہلے دنیا بداند چہ مباداتی
دولت انگلیس با من نموده است و بداند دولت مشا الیہا و دفاع دولت
خارجہ را کہ بہماکت من حملہ تخطیانہ بیاورد و بعدہ خود گرفتہ دین از ہمارا و ششم کہ
در ازواں من بعدہ خود صادق و در دوستی خود با دولت انگلیس ثابت خواہم
بود این اظہارات مرا لارڈ و فرین قبول و تصدیق نمود و این موقع اظہار مینماید
بتاریخ ششم اوریل عسا کر خود را بہمت ملاحظہ من میدان عشق حاضر نمودند
و من کہ در تمام مدت شرم خود مرد سپاہی بودہ ام از تحسین این لشکر با عظمتی را
کہ دولت انگلیس دارد نتوانستم خود داری نمایم ملنے کہ این چنین لشکر
دارد و دیگر خوبی ندارد و ہماں شب در سہ شام زبان فرما سے ہمارا
نوشید و من در جواب اظہار و ششم از خداوند مسئلت نمودم کہ ملکہ مظفر
ملکہ افغانستان و امیہ طریس بندوستان و بدہات و خانوادہ و تمام ہوا خواہان
دولت و طول عمر عطا فرماید و باعث قدامت و سلامتی افغانستان مبنی بر ہمیں
مطلب است مکرراً این یک سنا را اظہار و ششم کہ دولت روس کوستان پامیر را

یقیناً تصرف شود و اگر در این سلسله راه نشسته میلادی که خط سرحدی مغربی شمالی
افغانستان و روس متحدید میشد اظهار داشتند بودم و در آن موقع تاکید نمود و بدو
قبل از آنکه روسها کوستان پامیر را تصرف شوند خط سرحدی مذکور را از رواج سالان
تا پامیر و چترال تمتد نمایند ولیکن این اقدام را نمودند و روسها پامیر را تصرف نمودند
و فقره ثانیه که من پیشین گوئی نموده بودم الحال در حالت وقوع میباشد یعنی روسها
ایران را بکلی تحت نفوذ خود آورده اند و تخریب این خواب شد که روسها از شاه ایران
خواهش اندیازی می نمایند که خط آمینی از راه سیستان به طرف هند و شاکی
بکشند و قدم در کنار خلیج فارس هم خواهند گذاشت و در سلسله میلادی که در گذشته
بودم بکار و نشودن که در آن وقت فرمان فرماست در دستمان بود اظهار داشتند
این موقع خیلی مناسب باشد که در امتداد سرحد شمالی و مغربی افغانستان قلع
بناموده و توپخانه گشته مستحکم نمایم تا از تخطی روسها محفوظ باشیم اگر روسها
عنه نمودند من عذر خیلی موجهی داشتم که رائه نمایم چرا که حالت مملکت من در آن
بسیار متزلزل بود و خودم در آنجا بودم و سکه این اظهارات مثل همیشه هیچ اثب
نمخشید و حالا هم موقع گذشت چرا که روسها خواهند گفت شما چرا لشکر خود را در
حاضر بنمائید و توپخانه های من کنیه خیل متاسفم که با اظهارات من که تمام مملکت
مدعا و توطئه روسها را در باب حرکات آیه در شرق زمین که در دل آنها مخفی
میباشد میدانستم اعتدالی نمون و متاسف هستم که هیچکس بحرف من گوش نمید
نمیدانم آیا صاحب منصبی است انگلیس از این امر بی اطلاع هستند یا این قدر
محتاج میباشد که فقره مذکور را بنمخوانند ابراز بداند

از ملاقات زوجة محترمه لار دو فرین که زن بسیار عاقله بود و ملاقات
ویوک آف کانت و زوجة محترمه مغری الیه که تمام رغایای هند می اخلاص قلبی بکانت
دارند خیل مشغون شدم

ویوک آف کانت مرد سپاهی بسیار مدبان شفیق و صاوتی و درست
قضا است بود البته فطرتی است که تمام ابله نظام شیفته این چنین ساد منصب
خواهند بود یک فوج که در این سفر ملا حظه نمود و سباب تاف من گردید و خاطرها

ووزنگاہ بدارند و آنرا از ہمدگر جدا نمایند و راو آخر فرمان فرما کے لار و وزیر
 بعضے مطالب وقوع یافتہ لازم گردید کہ مطالب مذکور انجمن شہنشاہی کے آئین
 بہمت میں مقصود بکابل دعوت نمودہ بودم قطع فیصلہ نہایم و لے موقعے بدست نہا
 و در ماه نو مہر ۱۲۸۸ میلادی لار و وزیرین از ہندوستان رفت و اسباب تاسف
 و حسرت تمام رعایا و دوستان سلطنت ہندوستان گردید چون مردم سیاسی ان
 علاقے مثل فرمان فرما خود شان ہرگز ندیدہ بودند حسرت جدائی او عمومی بنے پیمان
 بود و وجود زوجہ محترمہ لار و وزیرین ہم در ہندوستان کثرت از وجود شوہر شمعینا
 نمود مشار الیہا اول کسی بود کہ بائی بنیان عالی مریدخانہ پاسے زمانہ برائے نہا
 ہندوستان گردید و صرف نظر از اقدامات دیگر بہمت ہمیں یک فقرہ ہم ہمیشہ
 در توارخ ہندوستان تابا بدرخشان خواهد بود زیرا کہ مشار الیہا کیے از خواتین
 مجملہ بزرگوار بودہ است و مخواری او نسبت با مثال خود زیادتر از سایر زوجہا
 فرمان فرما کے سابق بودہ است بعد از ان لار و لانسیدون ان فرمان فرما کے ہندوستان
 منصوب گردید انہیں تاریخ زبان اشکالات و مناقشات بین افغانستان
 برطانیہ عظمیٰ مجدد و شروع گردید و در این کتاب شرح میں مطالب را بیان کیا
 اولاً بہت ایسکہ کتاب گنجائش ندارد و ثانیاً برائے ایک شاہد نہایت کہ طالع
 مذکور را آشکارا بیان نہایم ہمیں قدر کفایت میکند کہ اظہار ہمارم در ان وقت
 ان شخص خاص بزرگ انیت طلب کہ مشاورین فرمان فرما بودند از ہندوستان
 رفتہ اور مثل اسر وائلہ استیاریت سپہ سالار ہندوستان و سایر ہی کہ
 انہما انظہار فیہ ہم چوں می ترسم کہ مرا تعلق بشمارند و جنرال امیر احمد خان کہ
 من بہر ارادہ کہ ہندوستان بسفارت مامور بود و از عقل و تجربہ نمودہ
 بہت ہی در شان فرمان فرما کے سپہ نمر از فرمان فرما است حکام و اوہ اور انہیں
 بہت ہی نمودہ و انہما کہش بنصب سپہ سالاری ہندوستان منصوب گردید
 و مشار الیہ طالب پولنیک پیش اشداد در امور ات اور و دولت ہندوستان
 شروع بہ غلام نمودن ہمار کردہ ہست سرحدی افغانستان کہ خود کہ نہایت
 در ان زمانہ و انہما سولخ نمودہ راہ آہن خود را بطریق چہرہ نوکرتہ

افغانستان است ممت نمودند و از بهمان سمت عساکر خود را ہم بسر حد افغانستان
نزدیک تر آوردند مشغول ساختن استحکامات و تدارکات دیگر باندازه گردیدند که
افغانهاے جاہل و بی تربیت اشتہار داده کہ راہ آہن انگلیسہا عمّا قریب و ظل
قندہار میشود و لشکر انگلیس بکابل حملہ می آورد و این لازم است کہ ما ہم بجهت
جہاد حاضر باشیم و در این وقت مراسلات دلاور و لاندون بمن رسید و تحریر
مراسلات مذکور قبسمے بود کہ من بعبارت آن مانوس نبودم و از وضعی کہ سایر
فرمان فرمایان ہندوستان داشتند خیلے تفاوت داشت وضع تحریر اشار الیہ
متحکمانہ بود و در امور ات حکومتی و اخلہ من مصلحت میداد و میگفت کہ بار عایاک
خود باید بچہ قسم رفتار نمائی من تحکیمات اورا نمیتوانستم تحمل نمایم چرا کہ اگر من
تعرض نمے نمودم دولت انگلیس خیال مینمودند کہ آنها حق دارند در امور
داخلہ من مداخلہ نمایند و این معنی بکلی مخالف شرایط عہد نامہ مامی بود و را تو
من مشغول ساختن (و ہدای) بودم کہ مشرف بر راہبانی کہ از روسیہ
بترستان می آیند میباشند و نیز مشغول مستحکم نمودن نقاط دیگر سرحد شمالی و مغربی
افغانستان بودم و نیز ارادہ داشتم کہ بہرات رفتہ استحکامات آنجا را ملاحظہ
نمایم و عساکر و اطلب از طوایف درانی و غلجیان کہ بین ہرات و قندہار
میباشند بگیرم و را وقت مراسلات از کابل و قندہار بمن رسید کہ انگلیسہا
راہ آہن خود را میخواستند داخل خاک افغانستان نمایند و عساکر خود را
نزدیک سرحدات مملکت من مشغول جمع آوری میباشند و در مراسلات مذکور
نیز نوشتہ بودند کہ سر کردہ گان سرحدی افغانستان کہ خود سر بودند و حالا کنار
جونی میکرده اند الحال شروع بمداخلہ نمودن در امور ات کردہ اند حتی
اشخاص گفتند کہ انگلیسہا خیال دارند کہ بکابل را تصرف نمایند
کہ مزید بر مراسلات غیر معتاد فرمان فرما بود و سباب جنگ من گردید ایند احضور
خود را در مرکز سلطنت لازم دانستہ با وجود آنکہ مشغول کار معتدلت مستحکم نمودن
سرحدات شمالی و مغربی مملکت خود بودم مجبور شدم کہ متجلاً بکابل رجعت نمایم و
در تابستان ۱۲۸۵ میلادی وارد کابل گردیدم و سردار نور محمد خان را کہ از جانب

حاکم قندھار بود و مانع از آوردن راه آهن را در داخل مملکت نشده بود و در آن
 آن اطلاع می‌فرمود که بن نداده بود معزول نموده او را بکابل حضار کردم مشارالیه
 بخزانة دولتی هم می‌بخشید و به نقد باقی کار بود زمانیکه مشدرا لیه مشغول بود اختن
 محاسبات خود و کابل بود وفات کرد حکومت لارڈ لانسدون بهین که تشویش
 ناگوار بجهت من فراهم آورده بود قانع نگشته اقدامات دیگر هم نمود حتی توپها را
 من از پول خود در هندوستان خریدم جلوگیری کرده نگذاشتند بکابل بیارند
 علاوه بر آن تجار من بن اطلاع دادند که حکام سرحدی مال شخصی تجار افغان را
 از قبیل آهن و فولاد و مس و غیره را جلوگیری نمودند بهانه اینکه اینگونه اجناس بجهت
 ادوات حربیه میباشد و میگویند تا زمانیکه در باب دوستی افغانستان بمایه
 حاصل نشود ما نمیتوانیم این اجناس را بگذاریم که داخل افغانستان بنمایند
 از این بیشتر دیگر چه بے احترامی نسبت من میخوانند بنمایند و در نظر عایان
 خودم محقر شدم توپها را مانع شدند و اجناس تجار را هم جلوگیری نمودند و این
 در تواریخ ملل متحد نه که بین آنها و همه جا تجارت بوضع آزاد نیست تازه گی داشت
 اگر من مثل امیر شیر علی خاں و بعضی از حکمرانهای سابق افغانستان عجل بے تحرج
 بوم یقیناً جنگ در گرفته یا بجهت کمک برو سهارخ می نمودم و این امر محتمل
 منجر بخرابی من میشد و زحمت تازه هم بجهت دولت هندوستان فراهم می آمد
 و من هم شاید چنین مراسله در جواب مراسلات دولت هندوستان می نوشتم
 که منجر باین میکشست که آنها بخالفت من بجنگد و لے من بسیار زیرک بودم و بهانه
 بدست آنها نمیدادم که متعرض من بشوند فقط از اقدامات فقرات مذکور اجتناب نمودم
 بلکه کمال بے اعتنائی را هم بخرج و ادم دولت هندوستان از وضع حرکات من
 چنان مطمئن گردیدند که در موقع بسیار نازگی زمانیکه از جهت اغتشاش طائفه هزاره
 که در مملکت من پیدا شده بود پریشان بودم دولت مشارالیه با مردی که هم
 اقدام نمودند من فرار نمودند و این اغتشاش در تمام افغانستان چنان سرایت
 کرده بود که حتی مستخدمین خودم از نزو من فرار نموده بشورشیاں ملحق گردیده بودند
 و بعضی اشخاص شهر کابل و از ده مزنگ هم که از مصنافات کابل ست باشویشیاں

ملحق شدہ بودند و تمام ملکات من ہزارہ با بکالفت من میجنگیدند و خوف شورش
عمومی میداشتند و چنین وقتی لکے کہ از ہندوستان بمن رسید الیسا تو سے بود باین
کہ دولت ہندوستان نمی تواند بجمت وعدہ ہائے بہم نامعلوم شمارا سے دعوت
نمودن سفارت انگلیس بکابل انتظار بکشد لہذا لارڈ رابرٹس سپہ سالار ہندوستان
بالشکر زیادی بجمت محافظت او بکابل فرستادہ میشود پذیرفتن وہ ہزار نفر سربازی
کہ باید آہنہار مثل همان خود پذیرائی بنایم کار خیلے صعبی بود چوں میبایستی صد ہزار
نفر سرباز را بجمت پذیرائی آہنا حاضر نمایم لہذا چون دیدم کہ دولت ہندوستان
در صد و فراہم آوردن اشکالات میباشد بدون اینکه احدی از مامورین دولت
غیر از مشیہائے مخصوص از ارادہ من مطلع بشوند مرسلہ بعنوان لارڈ سالیسیری کہ
صدر اعظم دولت برطانیہ عظمیٰ بود نوشتہ بتوسط یک نفر دوست خود بانگلستان
فرستادم در آن وقت لارڈ کراس وزیر امور ہندوستان و سر جان کارست نائب
بودن از اینہا امتنان دارم کہ مرسلہ مرا بکلاحظہ لارڈ سالیسیری رسانیدند اگرچہ
تمام خواہشہائے مرا کہ در مرسلہ خود نمودہ بودم نہ پذیرفتند و سلاز خوش بختی دیگر
جنگی اتفاق نیفتاد و لکن مناقشات کہ بین دولت من و لارڈ لانسدون بود کلی
مرتفع نگردید تا زمانیکہ رابرٹس از ہندوستان رفت و جزال (سر ژورژ اویٹ)
بعوض او بر سپہ سالاری ہندوستان منصوب گردید و سفارت سربار تیمر دورند
در ۱۸۹۳ میلادی بکابل آمد از اظہار این امر مشغولم کہ بعد از آن لارڈ لانسدون
و من با ہم دوست شدہ از یکدیگر مفارقت نمودیم و من خیلے آسودہ شدہ منظر
بکالات تواریخ زمانہ گزشتہ افغانستان از ملاحظہ این معنی نتوانستم صرف
نظر نمایم کہ ہر فرمان فرمائے کہ خواستہ و توانستہ است جنگی برپا بنماید چرا کہ مثلاً
در کار ہائی کہ راجع بدولت افغانستان بود اختیار کامل داشتہ و
پارلمنت برطانیہ عظمیٰ فقط قول فرمان فرما را اصنامی نمود و اگرچہ ہر دو
سمے حکم آن سلا را بحقانیت فرمان فرما ہائے نمود و جہش این بود کہ حکم انہا سے
افغانستان نمایندہ و دربار دولت انگلستان نہ باشند و سالیہ ہم بدست آنہا نہ
کہ دولت انگلیس را از حقیقت مسئلہ از جانب طرف مقابل مطلع سازند لہذا خیلے مایل

بودم که نمایندہ من در دربار فرمان فرما مثل آنکہ ہمیشہ بودہ است مقیم باشد و نیز
 بتوانم کہ دولت انگلستان ہم مذاکرات بنمایم بسبب رفتاری کہ حکومت لارڈ
 لانسڈون نسبت بمن کردہ بود مجبور شدم کہ لزوماً این اقدام را بنمایم و رفقاً
 مذکور نزدیک بود کہ مارا بجنگی بیندازد و اگر ویں امر دیگری غیر از من بود یا
 برو سہا تکیہ میکرد و این اقدام مثل امیر شیر علی خان منجر بخرابی او میشد یا مثل
 یعقوب خان با دولت ہندوستان بعضی تعہدات مے نمود کہ اجرے آن
 امکان نہ داشت و این گونه تعہدات بلا شک او را خراب میکرد تمام این جور واقعات
 زمان گذشتہ بجهت من سر مشقے بود سلاف من از این گونه تدابیر دوچار خسارتھا
 شدہ بودند و لے من از سبقے کہ اشتباہات آنها بمن آموختہ بود منتفع گردیدم از
 تصویر این امر مکر بودم کہ دولت افغانستان تا یکدرجہ تحت امر ہر فرمان فرما
 کہ ہندوستان مقرر شود میباشند و من کہ امیر افغان تا ختم آلت باز میچہ ہستم کہ
 فرمان فرما بہر شکلی خواستہ باشد آن را بگرداند ہنوز ہم ساعی ہستم کہ افغانستان
 از این خطر دائمی برہم نرزد کہ افغانستان دولت آزادی ہست و دلیلے
 آن کہ نسبت باو مثل دولت آزادی رفتار نمایند و نیز سید ہستم کہ اگر از چاہ
 من نمایندہ در لندن باشد مردمان افغانستان کہ از نیک فطرتی انگلیسانی
 کہ در خود انگلستان میباشند و از قوت سلطنت برطانیہ عظمیٰ کتر اطلاع دارند
 بتوسط یکے از ہموطنان خود کہ نمایندہ آنها در لندن باشد بہتر بصیرت پیدا میکنند
 و از بودن یک نفر مامور سے از مردم افغانستان در لندن یقیناً آلیف قلوب
 افغانہا نسبت بانگلیسہا خواہد شد و آہنار از صنایع و علوم و تمدن برطانیہ
 عظمیٰ آگاہ خواہد ساخت و این امر اسباب از ویاد روابط و علاقہ دوستی طرفین
 خواہد شد و این دولت از یک دیگر بہتر خبردار خواہند شد برائے حصول این
 مقصود و برائے بعضی مطالب دیگر کہ بخیاں من مناسب بود اماناء دولت
 انگلیس را مطلع سازم و برائے شرفیابی خدمت خاتونی کہ بزرگتر از او ہیچ در این
 عالم بہ تحت سلطنت جلوس نہمودہ است مصمم شدم کہ خودم بانگلستان بروم میدہم
 کہ فوائد زیروی بوسیاء باب مرادہ کہ خودم بالمت انگلیس مفتوح نمایم حاصل خواہد شد

بعد از مراجعت سر مار تیمور و راند از کابل بانگلستان در بهار ۱۹۰۴ء میلادی دعوت
 بمن رسید از حصول مقصود خود بسیار مشغوف گردیدم این دعوت رسمے را سر سہری
 کہ آن وقت وزیر امور ات ہندوستان بود امضا نموده بود و خلاصہ مضمونش این بود
 کہ علیا حضرت ملکہ انگلستان مرحمت فرمودہ شمارا بایکے از پسر ہائے شمارا دعوت
 میفرماید کہ بخت ملاقات علیا حضرت ایشان تشریف بیاورید مراسلات دوستانہ
 ہم از والاحضرت ولیعهد انگلستان (وویوک آف کانات) و دیگر امنا برطانیہ عظمی
 بمن رسیدہ اظہار داشتہ بودند کہ بایل میباشیم از ملاقات شما سرور کردیم و لے از کم سعاد
 در ہماں اوقات ناخوش شدم و مرض این قدر امتداد و شدت او پیدا نمود کہ امید زنہ کافی من کمتر بود تا
 اطباء و برادر من کہ بہلتن خانم در آن وقت باتفاق آنها معالج من بود از ابتلا من متوحش بودند
 قبل از آنکہ جواب دعوت نامہ را بنویسم سہلہ از جناب جلالہنگاب (مستر وٹر کرزن) (کہ حالالار وٹر
 است) بمن رسیدہ اظہار داشتہ بود کہ من بطرف چترال کوہستان پامیر عازم ہستم و بایلم کہ
 شمارا ہم ملاقات کنم و منتظر اجازہ میباشم کہ بکابل آمدہ از شما دیدن نمایم لہذا جتہ
 مغری الیہ را دعوت نمودم و ایشان چند روزے در کابل نمان من بودند چندین
 فقرہ صحبتہائے دوستانہ بین ما ہاشدہ بہ چند مغری الیہ زبان فارسی نیداشتند
 من زبان انگلیسی را نیدانستم و لے بتوسط فشی باشی بایکدیکہ تکلم مے نمودیم
 ازین صحبتہا معلوم شد کہ مغری الیہ جوانی خیلے و پسند و کارکن و باطلاع و مجرب
 و بلند ہمت میباشد و نیز مغری الیہ بسیار ظریف و شوخ بود و ما اکثر از حکایات
 خوش مزہ او میخندیدیم اگرچہ ملاقات مستر کرزن شخصے و دوستانہ بود و بہیچ وجہت
 رسمیت نہ داشت و لے باز ہم ماتام امور ات معتنا بہ دولتی را مطرح مذاکرہ نمودیم
 فقرات مخصوصے کہ صحبت و تثبیم در باب مرحد شمالی و مغربی افغانستان و در باب
 بانشین من بہ تخت سلطنت بود پسر ہایم حبیب اللہ خاں و نصرت اللہ خاں
 را بمنازل خود دعوت نمودہ مجالس آنها بسیار خوش گذشت از ملاقات
 سرور شدم کہ میل و خوراش من پیشتر شد و این کہ خود ہم و پسر ہایم و مامورین
 من و سایر بزرگان و مامورین انگلیس را اکثر اوقات کہ ممکن باشد ملاقات
 نمایم و لے کمال یاس و تاسف را دادم کہ ناخوشی من مرا از این مسرت

محروم ساخت و پسر ارشد من کہ کاملاً استعداد اینگونه سفر را داشت و زبان انگلیسی را ہم میتوانست برو و بعلت آنکہ میبایا در زمان غیبت او واقعہ برائے من روئے و بد و علاوہ بر آن تمام امور ات دولتی ہم در آن وقت بعمدہ او بود پس دیگرے کہ بکمال رسیدہ باشند منحصر بنظر ارشد خاں برادر صلیبی و بطنی حبیب اللہ خان بود لهذا اورا مامور نمود کہ از جانب من بانگلستان مسافرت نماید علاوہ بر مسلاتیکہ بعنوان علیا حضرت ملکہ شاہزادگان عظام خانوادہ سلطنتی و ہما دولت برطانیہ عظمیٰ و امپریہ بودم کتابچہ دستور العملی ہم با و دادم و امر نمود کہ در تمام مسافرت خود از آن قرار رفتار نماید پس در ماہ اوریل ۱۸۹۹ میلادی از کابل غایم گردیدہ در ماہ مہر و لندن گردید و در ماہ اوت از لندن حرکت نمودہ و در زمستان ہماں سال از راہ کراچی و قندھار بکابل مراجعت کرد و ملے کمال یاس دارم کہ این مسافرت اسباب مخارج بیفائدہ زیادہ بجہت ہر دو دولت فراہم آمد چہ اگر مسافرت مذکور بکلی مضر شرے نشد زیرا کہ فقہ بین اشخاص بزرگ بلکہ حقیر ترین اہلے مملکت ملزم این است کہ نباید خواہش ہماں ما رو نمودہ اورا مایوسانہ برگردانند اگر چہ دشمن ہم باشد و امکان ندارد کہ داخل خانہ نیز بان عہد بشود و توقع ہر باقی نہ داشتہ باشند و خواہش مرا بسر دی اصفہان نمودہ و با شیریں زبانی رو کرد و بعد پس مرا کہ پسر یک نفر سلطانی و ہماں سلطانی بزرگ بودہ است مایوسانہ برگردانیدند کمان میگویم خواہش کہ نمودہ بودم کہ نمایندہ من در لندن باشد یا قلاً اجازہ بدہند کہ با دولت انگلستان مستقیماً مذاکرات نمایم و با دولت ہندوستان ہم محادثات و ہشتہ باشم و مجلس پارلمنت بطوریکہ شاید اظہار و تکشف نشدہ بود و الا اکثر مجرب ترین اجراء پارلمنت فوائد این مطلب را بجہت استحکام دوستی این دولت و برائے تقویت دوستیت افغانستان ملتفت میشدند و لے و مخصوص این فقرہ در یکے از فصول مابعد کہ در باب تدابیر آیتہ افغانستان میباشند قدرے پیشتر و واضح تر شرح خواہم داد و عجائبات بجہت مطالعہ کنندگان این کتاب ہمیں قدر کافی ست کہ محاورات متعلیٰ بین ہندوستان بتوسط نمایندہ پاسبان ہما میباشند کہ در کابل و کلکتہ اقامت

دارند و بهمان رسم قدیم رود بدل میشود معنی این فقره این است که تمام دنیا ترقی نمائند
و حالات و اوضاع این دو مملکت تغییر نپذیرد و لے رسم قدیم مذاکرات آنها نباید صلاح
بشود یکدیگر و کلمه بجهت اظهار تشکر از علیا حضرت ملکه و تمام اجزاء خانواده سلطنتی و
بزرگان و عوام اہل انگلستان بر اے مہربانی کہ نسبت بہ پسر م کہ نمائندہ من بود
نمودہ بودند بیان مے نمایم و البتہ جہت رفتار سرد بعضی از مامورین مرا و انبیا و
کہ از مویشتی کہ دارم صرف نظر نمایم از اظهارات مہربانی ہائیکہ علیا حضرت ملکہ انگلستان
نسبت بہ پسر نصر اللہ خاں فرمودہ اند بسیار مشغوف میباشم یک فقرہ اظهار مہربانی
مذکور اینست کہ علیا حضرت ملکہ معظمہ ایہا نشان درجہ اول سنت میخائیل و سنت
ژورژ بد و نقر از پسر ہایم یعنی حبیب اللہ خاں و نصر اللہ خاں اعطا فرمودند پسر
کتابچہ در شرح مسافرت خود و اطلاعات از وضع معاشرت انگلیسہا نوشتہ و آن
کتابچہ در مطبع کابل مچاپ رسیدہ است و لے چوں مقرون بصلاح نبود کتابچہ مذکور
را توقیف نمودہ منتشر نساختم *

فصل ششم

در باب سرحدات افغانستان و سفارت سر مار تیمور

مطالعہ کنندگان کتاب من البتہ تا بحال باید دانستہ باشند کہ من بچہ قسم
افغانستان را سلطنت ساختہ ام افغانستانی کہ قبلاً بچندین حکومتہاے خود
منقسم بود و ہر رئیس جداگانہ را بخا پار یا ست داشتہ است و نیز سنجیدہ باشند کہ
بچہ قسم مملکت خود را کہ در وقت جلوس من بہ تحت سلطنت نو از شہر کابل
و معدودے چند از نقاط دیگر نبودہ است چہ قدر وسعت و اہمیت
اند کہ بچہ قسم ولایات قند ہار ہرات را و استانی میلادی تصرف کردیم و ولایات
روشاں و تخخان را و استانی تصرف نمودم (ہر چہ تخخان تا سال ۱۹۱۹ء متنازع
فیہ بود و در سال مذکور بتوسط سفارت سر ملو میر دوزند قرار محل مذکور مگاداشتہ)

در ہماں سال حاکمی از جانب خود موسوم بہ غفار خاں تا تار بعوض علی مروان خان کہ مرگ
یوسے (واخان) بود بحکومت واخان مقرر و ششم واخان مملکت کوہستانی بطرف جنوب
شغنان میباشند و بطرف جنوب واخان چترال واقع است مطالعہ کنندگان کتاب
من نیز مطلع شدہ اند کہ پنجہ قسم میمنہ را در ۸۸۵ء میلادی بقبضہ اقتدار در آوردم
و نیز ہزارہ جات را در ۸۹۲ء و کافرستان را در ۸۹۵ء مفتوح نمودم و مملکت خود
وسعت دادم اگرچہ کافرستان را بعد از سفارت سر راتیر دور اند کہ قرار دادہ بودند
ولایت نہ کور جز مملکت من باشد چگونہ سخن کردم و قتی کہ مشغول بہم زون وضع حکومت
موروثی مستقلہ افغانستان بودم کہ مملکت را بصورت سلطنت قوشے در آورم از
لزوم این امر کہ سرحدات مملکت خود را با ممالک ہمسایہ متحدید نمایم غافل و بے خیال
نمودم خوب میدانستم کہ بہمت سلامتی و محفوظ بودن سلطنت من لازم است کہ خط
سرحدیرا کہ بین ممالک من و ہمسایہا سے من میباشند متحدید نمایم بلکہ اینکہ تخطیات
آنها جلوگیری شود از مناقشات و منازعات آسودہ باشم میدانم کہ در این ماقہ رسم
دولتہائے معظمہ را این است کہ ولایات جز را ضمیر مملکت خود نمایند و بہمت پیش رفت
خیال خود کہ ممالک ضعیف را با ممالک خود ملحق نمایند متمسک بتدابیر و تمہیدات مختلف
میشوند مثلاً تدبیر اول اینست کہ ملل ضعیف را بین خود منقسم مینمایند و باین وسیلہ
ہر یک از غاصبین قوی قسمت خود را سے برند و از عدالتی کہ این دولتہائے قوی در
حق ملتہائے ضعیف اجراء میدارند

حکایت مرو فقیرے کہ ساعت اور از دبر درہ بود بخاطر م رسید مشارالین نزدیکی از
سہ کرد ہائے دزد ہا کہ خود را حاکم مینامید عارض شد حاکم گفت من نمیتوانم ساعت
شمارا پیدا نمایم و لے قسمت مرا چہ میدہی آل مرد و بیچارہ تظلم میکرد و میگفت من
نیامدہ ام کہ چیزے بشمارد ہم بلکہ آمدہ ام چیز را کہ از من بردہ اند بہت آورم و در پیش
حاکم گفت و لیکن ندارد کہ شما ساعت خود را بشخصے کہ از من ضعیف تر میباشد بدہید و
من از بہت خود بہرہ نبرم انداز بخیر ساعت را سے خود را وا گرفت

بعد ازاں مرد بیچارہ خیال کرد کہ اگر نزد قضی القضاۃ بروم و مگر کہ سبب
نیشے نزد من نیست یا و بدہم لا بد قسمت او عمامہ و لباسہا سے من خواہد بود پس برا

نمود و هیچ لباسه باقی نگذاشته اند که خود را با آن پوشانند و بهین قدر عدالت
 قانع شده و مثل خود مرا تحت کر و کمانم بر این است که اگر ظاهر کند که کتاب من
 این عدالت را با فقره معامله چنین مقابل نمایند خواهند داشت که من بظن خود
 ام متعبد ثانی نیست که دول معطل را هرگز مشغول اسباب چینی و اتفاق پنهانی
 میشوند و این کار را با سیاسی دانی و پولیتیک می نمایند و با هم دیگر قرار میدهند که
 اگر شاهان مملکت را تصرف نمویند و مملکت را بشمارف و آور و بیم متعرض
 حال بیدار نخواهیم شد نوع ثالث متصرف شدن این ولایات این است و قتی که
 سرحدات خود را با دولت همسایه تحمید پیوسته کنند بعضی ممکنه را که خیال دارند تصرف
 خود را آورند غیر معین میگذارند و اینها ولایات بیطرفی می نامند و به دولت همسایه
 خود میگویند که این ولایات با ما متعلق باشد و نباید شمایا متعرض حال آنها بشویم
 اینها بهانه ای که بخواهند مملکت یا ولایت را مستقل بنامند و یکا و عا سه دول ضعیف
 همسایه را ضعیف نمایند که تمام یا جزو مال خود را آنها بیا شد باطل میگردانند بعد از آن
 درین مملکتی که اسما متعلق می باشد با این هم مشورت و بازی و آوردن می نمایند
 رئیس این ولایت متعلق یک را بر حسب عوارضی که از کار افتاده باشد دست
 لباس نظامی کند و چند لوله تفنگ بکشد و بشش میل داده و با دیگرین که مادر است
 بیدار خواهند بود و دوستی با دوستش نمائند که شمار از جمله بختی همسایه شان که
 بار و شمایا بدوست و رفیق میخوابد و با شایه آن در پیاره خیال میبایست
 و خود تکیه اینها از اوی او را تصدیق دارند چه نه و از دیگران بدوست با شیم
 و بر عکس محبت اوفات و هموار و گرانند مسئولیت در خط است و از آنجایی که
 بهر خود بگیرند و لکن چند نمیکند که اینها بسوخت با شایه شان
 غیر متعلق بیطرفی را متهم می سازند که به دوستی معاد قائل
 یا بعضی اوقات رعایای خود را بترکند که از آن است و اینها با
 بزرگوار نظام دست معامله عدالت نمیدانند و از آنجا که دو مقدمه ازین بهانه
 مملکت را متصرف میگردانند دولت همسایه که بدین اقدام نامرغبار و نام
 میباشند شمارا بیدار این ولایت مستقل را در شویید بجواب دیگران که این

که داخل جزیره افغانستان بر سر جنوب شرقی و در جنوب غربی افغانستان
خط سرحدی بین افغانستان و ایران است که در میان این دو کشور
تجدید گردیده و به واسطه قسم که گرفته شد از افغانستان که جزیره را در میان
یابد و با سرحد چین اتصال دارد و بدون گفتگو فی کسب شده و

تقسیم سرحد بین افغانستان و ایران

مشکل ترین و کتاب ترین سرحدی که با تقسیم و تجدید پیشین میان
من و مملکت دوله اند قوی ترین و ساریا می بود یعنی دولتین روس و انگلیس
و دولت بزرگ و خاک آسیا پیش از این در میان دولتین روس و انگلیس و دولتین
باشند و اینها بزرگترین خطی بود که در میان این دو کشور بود و در صورت
دیگر این می باشد اگر چه اکثر اینها که تا کنون در قریب این که اینها متفق
گرازی و خطی که با اینها می بود و اینها که در اینها می بود و اینها که
هر قدر که پیش رفت تا به شمال تهرات می رسید و اینها که در اینها می
من مانند که سفند زیاده ایست که از دو طرف می رسید و اینها که در اینها
و بدون حفاظت و بدون حفاظت حقیقی این طبع که اینها که در اینها
میانه نگه داری نماید اول اقام نمودم که سرحد شمالی و غربی خود را و اینها
دولت انگلیس با دولت روس تجدید نماید و اینها که در اینها که در اینها
هندوستان و این باب عمل کرد کیونکه که در اینها که در اینها که در اینها
نامورین من بود و اینها که در اینها که در اینها که در اینها که در اینها

فصل نایب رئیس کمیونی اتحاد جماهیر شوروی که در اینها که در اینها که در اینها

اجزال زبلنا که بود و خواب می کرد که در اینها که در اینها که در اینها که در اینها

که گفتند که در اینها که در اینها که در اینها که در اینها که در اینها که در اینها که در اینها

سرحدات نمودار با آنها تخمین نمودم و تخمین نمود و از روه خاطر گشتند زیرا که مقصود این بود که
 جلو بخوابی آنها گرفته شود مخصوصاً سبابه زدن آنها این بود که من سرحدات مذکور را بوسیله
 انگلیس با تخمین می نمودم بدین جهت رو سبابه را بچند که ممکن بود و بطرف سرحدات
 افغانستان ببلوچستان آمدند من چون از قصد آنها مطلع شده بودم که میخواهند
 پنجه را با کیمیا خلیه می نمودم که انگلیسها را وادارم بمن اجازه بدهند که باز هم
 لشکرهای فرستاده پنجه را مستحکم نمایم و دلیل هم اقامه کردم که اگر جنگ هم نشود و سرحدات
 نذار و لشکر من در خاک نمودم اقامت داشتند و با شکر و سستی در لای انگلیس نفوذ
 مرا قبول نمود و نتیجه این شد که نفوس زیادی هم تلف گردید و چنانچه قبلاً مذکور
 شد در سال میلادی مطابق سنه ۱۳۱۰ هجری رو سبابه پنجه را منصرف شدند و در ماه
 می سال مذکور فرمان فرما به هندوستان بمن نوشت که رو سبابه قبول نمود و اندک
 ذوالفقار را بوضع پنجه تخلیه نمود و بشما و اگر کند و نقطه سرحداتی به سمت افغانان
 و مار و چاقی معین شود و نیز فرمان فرما نوشت بود که این قرار وادار رو سبابه قبول
 نموده اند من بخواهم سرحدات فرمان فرما را بشمارم که این قرار وادار من هم قبول دادند و
 معری الیه خواهم نمودم که سواد قرار وادار نامه مذکور را براس من بفرستند تا پنج
 ماه می سنه ۱۳۱۰ میلادی مطابق سنه ۱۳۱۰ هجری (که منی سر ولایت راجه) بخوابی
 و جنرال مسدین) با امور گردیده با مریدین من اول بمن اطلاع دادند که سر ولایت
 راجه سده با سکه را که رعایا به من وراثت خاک خود را بر من نمایند که فی الحال
 باز هم اصرار دارد که سده با سکه و گیر ابراز دارند و این اسباب بخشش افغانها گردیده و
 من هم که گردیدم و به آخر الامر ملقت شدم تحقیقاتی که در ولایت راجه بعمل
 می آید و دوست با سکه و گیر مطلقاً سده با سکه نماید ثابت میکند که مشارالیه بسیار شخص مایل
 و در اندیشه میباشند و نسبت بر رعایا به من دوست است و میخواهد هر قدر بشود که
 همکاری باشد و تحصیل نمود و ادعا می افغانها را محکم نماید و مشارالیه بدون نزاع یا گفته
 تمام مستلزم به باقی مانده و عملی نمود و ادعا می افغانها را او که سده با سکه
 مرا حاکم است که نمود و در ماه و در سنه ۱۳۱۰ میلادی بخوابی که در ملاقات کرد و من
 از خطرات آنها این قدر متذکر بودم که هر چه می توانی که در قوه داشته باشم از آنها نمودم و سده با

چوہ و قاضی سلم خان و اگر نیل ہو لیتے (و اگر نیل نیست) و چونندین نفر دیگر از
 اجزا کیسیون مذکور نشانها سے اعزاز سے طلا و ادم میدارم کہ هر دلیست رجوع
 شخص سیاهی وال بسیار زیر کی میباشند و در زمان آیتہ ہر خدمتے کہ مقرر شود و سیاهی
 ترقی بجهت او دیاست و امیدارم کہ تمام کار ہا سے راجعہ بخود را بطور و تقوا و انجام دیند
 بتایخ میریت و دوم ماہ شریعت شمس و میلادی پر تکمل آخری دست
 بطرز بورخ امضا شد و بتایخ اول ماہ اوت (اگر دفرین) مرا سلسلہ و سالیانہ
 نوشت و من از ہر سلسلے کہ دولت انگلیس بامن نمود و سرحد شیلی و ہالی
 مرا متحد نمودند کمال اظہار اقدان را نمودم و در شمس و در آیین و کمال در سلسلہ
 دولت روس و در باب آب دادن اراضی آنها کہ متصل بچمن ہست و در آن کمال
 حاصل شد و بجهت قطع فاصل این امر دولت ہند و بستان اگر در سلسلہ
 نمود و مشارالیه ہم سلسلہ مذکور را بدون ستیزہ و نزاع تمام نمود و سلسلہ ہند و
 رجوع سلسلہ سرحدی را فقط اندوہند و الفخار تا خواجہ سالار متحد و نمود و چون
 از دولت ہند و بستان خواہش نمودم کہ این خطہ سرحدی را تا کو بستان را بجا
 نمایند و لے اقدام نمودند اگر چه بموجب عہد نامہ سلسلہ بیجاہی بہ ہر تکرار
 بودند کہ بدخشان و داخان بزرگ مملکت افغانستان بود و بستان و لپک و تہ
 و شلوہاں مشرف بر او ہاے است کہ از رو بہ بطلان ہند و بستان و لپک و تہ
 اسباب چینی سے نمودند کہ این دو نقطہ را قیامت نمایند و لے من بولایک کہ
 قبل از وقت ملتفت شد و حکامی از جانب خود فرستادہم تا قبل از آمدن
 بتوانند داخل آنجا باشند آن ولایت را متصرف شوند و من در سلسلہ
 و بجهت استخفاف و کشتہ

اول ولایت مذکور بموجب عہد نامہ سلسلہ بیجاہی بجا
 و ثانیاً آنکہ امیر بخارا جزئی از ولایات ہند و بستان و لپک و تہ
 و در جہون واقع است متصرف گردید و بولایک کہ من بولایک کہ
 ولایت افغانستان را تصدیق نماید کہ بجهت انار و دست راست و دست
 است کہ از رویا چہ ہر سوم و بولایت بخارا جاری میباشد این نیز دینی و

ولایات مذکور بتاریخ بیست و چهارم ماه شریف شمس المیلادی و محرم الحرام
 بین کریمیل با نوفا و امام حسن بن حسین بنان منجر بنو و محمد بن علی بن
 ویکو کو روید است و در ماه نو میر شمس المیلادی ماه بین من و سفارت من
 قطع و فصل کروید و بعد از آن در شمس المیلادی عساکر خود را از ولایات مذکور
 منوعم و در محرم ولایات در ماه رافتم و شمس المیلادی در ماه رافتم و شمس
 روس و دولت انگلیس قرار داده شد که جزو لا بہت و در ماه رافتم و شمس
 واقع است المارٹ بخارا با افغانستان تسلیم نماید و افغانها نقاط ولایات
 و روشانی که بخارا و ست راست و در پنجم و در و همچون واقع است تخمین
 و در ویرا که موسوم بوکتور یا جاری میشود و فتنه خانی بدست آمد و در شمس
 افغانستان معین و مشخص کروید خداوند را شکر میکنم که از آن وقت
 نزاع و گفتگو با کسی دائمی و با جاب سرحد شمالی و مغربی ملکیت خود آسود
 و تا امروز امنیت و آرامش برقرار است و این سرور و اعم از خداوند تبارک و تعالی
 این امنیت را همیشه برقرار داشته باشد و کفوس این فکر انسانی باشد
 محافطت فرماید

تقسیم سرحدات بین هندوستان و افغانستان

و آمدن سفارت سر برادر و اندکال

بعد از اینکه سرحدات خود را با سایرین بسویگان خود تقدید نمود
 که سرحدات بین ملکیت هندوستان را هم معین نماید تا خطوط سرحدات
 حکمت من بطور قطعی تحدید شده مثل دیوار محکم بجهت محافظت ملکیت
 در و باشد لهذا از آن معین و بعد از آن از لار و درین خواہش نمود و ملکیت
 در و درین خط تقسیم شد و در و را با سفارت نمود و این کار در شمس
 بعد از مطالب گفتگو بنمایم و در و را با سفارت نمود و این کار در شمس
 در و را با سفارت نمود و در و را با سفارت نمود و این کار در شمس

این بود دولت هندوستان غنیمت تواند و گویا انتظار و عده باشد مهم شایان گفتار که در این
 تاریخین است لهذا بعد از فلان تاریخ آنچه مصلحت خود را بداند معمول خواهد داشت و در این
 وقت من ناخوشی نمی بودم پس را عیادت خاں طوخی و سلطان محمد خاں غنیمی باشی گفتم که
 انگلیس را از آنجا که می دانست که نزد من شتیم بودند انتخاب نمایند تا از کابل هندوستان
 فرمان فرما بایستی نماید تا پادشاه و مأمور مذکور خیل سخت و امنیت پیدا نمود و علاج پدید
 و خلاصه بیان کنم مسئله مذکور را معطل نمودم و فوراً مرسله بفرمان فرما نوشتم که مرسله پان
 مرسله من بکابل شایسته آید تا در باب سفارت مذکور ترغیبات لازم را صورت دهد و
 مقتضی و از مرسله مذکور این بود که حکومت هندوستان را ساکت نمانم و نگذارم که
 و این را به خداوند بزرگ بچل بیاورد بعد از فرستادن مرسله مذکور مرسله
 دیگر به خاں فرما و مرسله بعنوان سرمار تیمرد و راند که در آن وقت وزیر امور
 خارج هندوستان بود نوشته مرسله پان سپردم و با او گفتم هندوستان برود و
 دستور العمل او هم که بتانی مسافرت نماید و اگر ممکن باشد آمدن سفارت مذکور را بعد
 تعویق پیدا زود یا چند معطل نماید تا دلار و برایش که مدت عزیز است از هندوستان
 خیل نزدیکه میاشد عازم افغانستان گردد و از فرمان فرما خواهم نمودم نقشه بجهت
 من بفرستد و خطوط به حدی را بطوریکه میخوانند معین نمایند و در نقشه مذکور تخمیناً
 کنند تا بدانم کدام نقاط یا غستان را خیال دارند تحت نفوذ و در حیطه اقتدار خود می
 بواسطه این تدبیر از آنکال خود کامیاب شده ملاحظه را برش از هندوستان فست قبل
 حرکت مرسله من نوشته اظهار تاسف نمود که از ملاقات شامس و رشتم من فوراً
 سفارت مذکور را بکابل دعوت نمودم در اینجا لازم است بیان نمایم در نقشه که فرمان فرما
 بجهت من فرستاده بود ولایات وزیر و چین نو و استانیسیه راه آهن آنجا و چغانی و بلخ
 خیل و موهند که همواره چته ال تمام ولایاتی که بین آنها واقع است همه را جز هندوستان
 مشخص نموده بود و در مرسله مذکور بفرمان فرما نوشته در باب طوایف به حدی
 اظهارات مال اندیشی نمودم که خلاصه آن از قرار ذیل است :

این طوایف به حدی که با هم با غستان معروفند اگر جز مملکت من بشوند من میتوانم
 آنها را با هم متحد کنم و افغانستان افغانستان با هم جبار و تحت بیعت حکمرانی

کہ مومنان وہم دین آنا باشد (یعنی خوم) بجنگند و ایں موم کہ بالفطرہ شجاع جنگی مسلمان
 منصوبے باشند لشکرے بسیار قوی خواهند بود و تا با ہر دولتی کہ ہندوستان یا
 افغانستان حملہ بیاورد بجنگند من متدرجاً انہارار عایاے آرام و طبیعت و دوست دولت
 انگلیس خواہم ساخت و لیکن ہر گاہ شما انہارا از مملکت من منقطع نمایند بخت شما یا من
 آنا ہیچ فائدہ نخواہند داشت و شما باید ہمیشہ با انہا مشغول جنگ یا اشکالات بودہ
 باشید و انہا ہمیشہ مشغول تاخت و تاراج خواہند بود تا زمانیکہ شما قوی و آسودہ نیابید
 میتوانید انہارا بزور بازو آرام نگاہ دارید و لیکن اگر یک وقت دشمن خارجہ در سرحدات
 ہندوستان حاضر بشود ایں طوایف سرحدی بدترین دشمنان شما خواہند بود و باید خود
 بدانید کہ انہا مانند دشمن ضعیفے میباشند کہ انہارا شخص قویئے تازمانے کہ خود او قوتے
 دارد میتواند انہارا مطیع نگاہ دارد و ہمیکہ او قوت و اقتدار کافی نداشته باشد کہ برآں
 دشمن ضعیف مسلط باشد لہذا ایں دشمن ضعیف از تسلط و اقتدار او خارج شدہ براد حملہ
 مے آورد و از منقطع نمودن ایں طوایف سرحدی از من کہ ہمیں ہم ملت من میباشند
 شما نشان مراد را نظار مردم در عایاے خوم کسر مے نمایند و مرا ضعیف مے کنید و ضعیف
 من بخت دولت شما ضرر دارد و لے نصیحت مرا نپذیرفتند دولت ہندوستان
 ایں قدر مائل بود کہ ایں طوایف سرحدی را از من بگیرند کہ مامورین مرا عفو و تجدد
 از بلند خیل و دانہ ژوپ خراج نمودند یعنی با انہا گفتند اگر تا فلاں ساعت حرکت نہایت
 شمار مجبوراً بیرون خواہیم نمود چون منہاج ستم با دولت انگلیس بجنگم و دشمن شوم تمام بریں
 خود دستور العمل داده بودم کہ بعد از وصول ایں اطایع از جانب مامورین دولت
 ہندوستان کہ در آن وقت آنجا بودند فوراً از محل مذکور حرکت نمایند تیمور میرزا شاہ
 حکمران اسامہ میلادی نسبت بمن تہد اطاعت نمودہ نور او مملکت خود را
 تحت حفاظت من در آورد تا از بیم حملہ دشمن قوی خود حمراخان با جہر
 و چون مشارالہ را یک نفر از غلامہاے او مقتول نمود سپہ سالار من
 و ماہ ۱۲۹۱ میلادی اسمارا تہفہ نمودہ و ایں امر اسباب زیادتی فی دولت
 ہندوستان گردید زیرا کہ انہا تمام ایں محالات یا خستہاں چشم طمع میباشند تمام ایں
 ولایات یعنی چترال و باجوہ و سوات و بنیہ و دیر و جیلاس و وزیر کی جزیرہ ہندوستان

و دولت ہندوستان اصرار با نفوذ کمین و کار انجلیہ نمایم کے چوں نقطہ مذکور در او
 محلات ملکات من یعنی گنڈولگان، بکاکر، کستور، و ہلال آباد میباشند و شرف برابری
 پامیر و چترال میباشند نگاہ داشتن این دربارہ مقتضای ملکات خود مثل نگاہ داشتن
 ہرات و قندھار و بلخ کہ در سہ گوشہ دیگر ملکات من میباشند لازم بود و ہمیں قسم دولت
 ہندوستان اصرار کردہ کہ چنانچہ تمام تخلیہ نمایم دور کارستان و تمام پاکستان و
 بلوچستان و سوت چمن ہم با مورین سرحدی ہندوستان و انکاد اتمام نمونہ
 و چیزے کہ اسباب تعجب من بود این است کہ از یک طرف دولت ہندوستان میخانند
 با بیشتر از این ولایتی را کہ در سمت افغانستان بودہ باشد لازم ندایم چوں نمایم
 افغانستان دولت قوی مستقلہ بودہ باشد و از طرف دیگر کہ خویش را شل زود
 و یعنی سوراخ کردہ، راہ آہن خود را داخل ملکات من میسوزند مثل اینکه کار و بکار
 میزنند و جبرافو اسے ہم بود کہ دولت انگلیس میخواستہ راہ آہن خود را چہ با اجازه
 و چہ بے اجازه من باشد تا قندھار بیارند و این خبر در ہر جائزہ شدہ و در مجلس
 پارلمنت ہم مطرح مذاکرہ بود و در این باب کلامی کہ علامہ شام روزنامہ جہانگیر
 مسائل متعلقہ با افغانستان برائے من میفرستاد و نیز در امتضاء اطلاع میداوند علامہ
 دولت روس و ریاب ولایات روٹان و شخنان مشغول فراہم آوردن اشکالات
 من بود بجهت قطع و فصل تمام ہمیں مناقشات و زحمات بود کہ سفارتخانہ پاکستان
 سر مار تیر و ورائد بکابل دعوت نمود و چوں اشاریہ شخص سیاست دان ہوشیار
 ملتفت شد کہ اطمینان باعث اطمینان است چنانچہ شیخ سعدی علیہ الرحمۃ گوید
 دل را بدل ہی است در این نیکیوں سپر از کینہ کینہ خیزد از روسے مہر مہر
 اشاریہ بجهت سلامتی و محافظت خود من استقامت نمودہ لازم کابل گردید و من
 ہمراہی معاونین خود و کلنل ایس کہ سیکہ از اجزاء ادارہ نظامی ہندوستان بود
 کیشان بازرسی است و ستر کلار کہ کیچے از اجزاء وزارت امور خارجہ دولت ہندوستان
 بود و دکتر ننگیم باشی فرمان فرما و من و چند نفر از مجاہدین و شہداء و اجزاء
 ہندی بتاریخ نوزدہم ماہ ستامبر ۱۳۳۵ از پشاور بطرف کابل حرکت نمودند و
 در سفارت مذکور بکابل جنرال منی اعلام حیدر خان از انما استقبال نمودن لانکہ

کہ عمارت مسکوئی پسرم حبیب اللہ خان بود و تحصیل کابل میں باشند بہت منزل آہن
تعیین نمودم بعد از مجلس سے اول فوراً مشغول مذاکرات گردیدیم چوں کہ سرکار تہذیب
شخص سیاسیہ و اس بسیار پیشہ کے بود و زبان فارسی را ہم خوب سے دانست تمام مذاکرات
زود اصلاح شد و اس کے بعد اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
سفارت مجسمہ میگردیم کہ سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
عقب پر وہ نشین بدولت آئندہ کے اور اس پر زید یا حوض و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
دیگر کے بداندوم کہ اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
جو پسند شد اس پر کہ اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
اختصاص سے نوشتہ تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
تمام محبتیں اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
حاصل شدہ بود

پہانچے قبل بیان و ایم فصل گردید و باب لایستہ و افغان کہ جز ملک
من گردیدہ بود قرار دادیم کہ تحت محافل و ولایت انگلیس باشند چرا کہ ولایت دیگر
از کابل بسیار دور و از ملک من فراق و وہ بود و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
نہ کہ اس بخوبی مستحکم نمایم و باب خطہ مدعی و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
و کہ اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
باین قسم کہ افغان و کابلستان و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
جز ملک من گردید و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
و باقی وزیرستان و بلخ و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
چترال ترک نمودم و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب

و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
نہ کہ اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
دوات ہندوستان و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب
و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب و اس کے سرکار تہذیب

حسب بدولت افغانستان بدو نیز قرار داده شد کہ بعد بادولت افغانستان ہر قدر
اسلحوادوات حسبہ کہ خواستہ باشند اتباع نمودہ وارو افغانستان نماید دولت انگلیس مانع
نشوند پیرم حبیب اللہ خان تمام اجزاء انگلیسی سفارت را با عبد الرحیم خاں معاون اسد شریف
و محمد فضل خاں سفیر انگلیس مقیم کابل و نواب ابراہیم خاں درباغ بزرگ بخت صرف شام و
نمود پیرایم حبیب اللہ خاں و نصر اللہ خاں و غلام حیدر خاں سپہ سالار و منشی باشی
دو سہ نفر از صاحب منصبہائے من انانہا پذیرائی نمودند۔

در تاریخ سیزدہم ماہ نومبر در عمارت سلام خانہ دربار عمومی تشکیل یافتہ تمام
صاحب منصبہائے کشوری و نظامی کابل و روسائے طوایف مختلفہ و نیز در نفر
پیرایہ بزرگ حضور داشتند در حضور اہل مجلس بخت من باب المقدمہ لفظی نمودم و تمام
قرار دادہائے را کہ دادہ شدہ بود بخت اطلاع ملت و اہل مملکت خود و کسانے کہ
بودند اجمالاً بیان کردم خداوند ماحمد نمودم کہ روابط دوستانہ را کہ بین این دو دولت
جہل بود و محکم و آہنہا را بیشتر از پیشتر با ہم دیگر موافقت عطا فرمود و نیز از سر مار تیمرد
و اجزاء سفارت اظہار اطمینان نمودم کہ گفتگو ہا را از روئے علاقے قطع و فصل نمود
بعد ازاں سر مار تیمرد و راند لفظ مختصر نمودہ در آخر اظہار داشت کہ تلگرافی از فرمانروا
ہندوستان بمن رسید از قرار دادہ ہائے کہ تانہ دادہ شدہ است و از موافقت ہائے
دوستانہ ما خیلے اظہار شغف و رضایت نمودہ اند و نیز اظہار داشت کہ مار و کبیری
در مجلس پارلمنت اظہار رضایت نمودہ است ۔

بتمام و کلام و مامورین دولت من کہ حاضر بودند و دولوی از خطاب نمایند
ملت افغانستان کہ تماماً آنرا مہر نمودہ بودند دادہ شد و در خطاب مذکور نمایند ہائے
مذکور را بخت اجزاء سفارت و سایر حضار مجلس قرائت نمودم آل روز بہ منشی باشی حکم
ندادم کہ خود را پنہاں نمایند بلکہ با و حکم کردم کہ این سہ فقرہ لفظاً بنویسد و روز بعد
دو ہزار نسخہ از این ہا چاپ شدہ و در تمام مملکت منتشر ساختنم من باب مثال یک فقرہ
در اینجا ذکر مینمایم تا آشکارا شود کہ ہائے مملکت من دوستی دولت انگلیس را
چہ قدر مقتنم بشمار اند و چہ قدر محبت آنہا در قلوب این مردم و مامورین من جا گرفته
است و روز قبل از حرکت سر مار تیمرد و راند از کابل خواستم نشانمان سہ بخت منوی

وسایر صاحب منصبہائے انگلیس کہ اجزاء سفارت او بودند بفرستہ و بجمت ایں کہ کدام یک خوش اقبالے را حامل ایں نشانہا قرار بدہم مجاولہ دوستانہ در میان سپہ سالارین و منشی باشی و یک نفر کووال فراہم آمد ہر یک از اینہا مایل بود کہ خود نشانہا بروہ با جزاء سفارت تسلیم نمایند زیرا کہ تمام آہنا جزا ایں خدمت را مخصوصاً اسباب افتخار خود میداشتند و مایل بودند کہ نشانہاے مذکور بتوسط آہنا بصاحب منصبہائے انگلیس برسد آخر الامر منشی باشی را بان نشانہاے مزبور فرستاد و با و دستور العمل داد کہ نشانہاے مذکور را بدست خود یا نہادار نماید و از خدمات ممتاز آہنا از جانب من اظہار امتنان نماید بعد از تسلیم نمودن نشانہاے مذکور بصاحبان آہنا منشی باشی مراسلات آہنا را کہ متضمن براظہار تشکر و امتنان بود با خود آورد و سفارت مذکور بتاریخ چہار دہم ماہ نومبر از کابل حرکت نمودہ و ایں مسافرت با نہا خیلے خوش گذشت منقشات و گفتگو ہائے کہ در باب ایں امورات سرحدی در میان مے آمد تمام شد ۔

بعد از انکہ خطوط سرحدی را کمیسیونہائے ایں دولت بطریق قرار دادہا مذکورہ فوق خرید نمودند امنیت و اتفاق بین ایں دو دولت برقرار گردید از ضد و نہد منسلت مے نمایم کہ ایں امنیت و موافقت تا ابد مستدام باشد شاید بے موقع نخواہد بود اگر بیان نمایم ۔

اگر چہ لار و لندون در ماہ ثرون ۱۸۹۴ء میلادی و قتیکہ بہ ہندوستان حرکت مے نمودنطقے نمودہ از قراریکہ شنیدہ ام اظہار داشت کہ ایں قرار و اذہمت ایں دادہ شدہ است کہ طوائف سرحدی دیگر اسباب رحمت دولت ہندوستان نشوند و لے برخلاف اظهارات او و بطریق اظهارات من جنگ چترال و جنگ باہور و جنگ ملاکنڈ و جنگ وزیر ی و جنگ افریدی تمام ۔

بعد از تاریخ مذکور با ہمیں طوائف سرحدی کہ در ہوزہ آہنا انگلیس آمدہ بود نہ حادث گردید چرا کہ آہنا دیگر امید نہ داشت کہ در ہندوستان حکمران سلطانی در آیند و نہ خواہند طبع حکمرانی انگلیس ہا بودہ باشند ۔

فصل ہفتم

در باب حالات آیتہ افغانستان می باشد

و عندہ مفاتیح الغیب لایعلمہا الا ہو بیچ کس نبیاند فروا چه واقع خوابد شد
 لهذا من ہر چه در باب حالات آیتہ افغانستان بگویم مسئلہ نیستیم آیا ہماں طور واقع بشود
 یا خیر و اگر ادعا نمایم کہ یقیناً من میدانم در زمان آئندہ چه واقع خوابد شد پس اظہار است
 من بکلی مخالف فرمایش کلام اللہ مجید است و شخص اگر بوقت نظر کند از حالات
 و آثار زمان میتواند استنباط کند کہ با و از کہ ام طرف میوز و بدون اینکه متوجہ تر شود
 یا ولایت بودہ باشد مطالع کنندگان کتاب من باید مطلع شدہ باشند کہ من از ساری
 حکمرانہا خانہ وادہ خودم از اوضاع و حالات بنی نوع انسان و مدت عمر
 تجربہ ام خیلی بیشتر بودہ است لهذا امید وارم کہ آنها تحمل خواهند نمود تا چند فقرہ مطالعہ
 را ایما و اشارہ بجهت دستور العمل و قائدہ اخلاف و اہالی وطن خودم بیان بینام
 لهذا این فصل را بدو قسم بزرگ منقسم نمائیم یکے ازین دو قسم در باب ترقی خود مملکت
 مے باشد کہ مشتمل بر مہمہا و انصایج در باب تدبیرات امور داخلہ و ترقی است کہ باید در
 ادارات و محاکمات متعہ بہ عمل بیایند باشد چون اکثر این مطالب در
 فصول قبل مشروحاً بیان شدہ است از مطالع کنندگان کتاب خود چون از تکملہ
 اکثر مطالبی کہ در باب ترقی و رفاهیت مملکت مے باشد ناگزیرم خواہشمندم
 عفو بفرمائید مطالب مذکور را باید من باب مقدمہ ذکر نمایم تا واضح سازم کہ اکثر
 ادارات مذکورہ فوق و اسباب ترقی و تدابیر داخلہ مملکت من ہم دیگر یکے
 است یعنی ترقی ہر یکے ازینہا منوط بہ ترقی و امنی دیگر مے باشد قسم دیگر در باب
 پولتیک خارجہ افغانستان و روابط سیاسی او با دول ہمسایہ گان و حالات
 آیتہ افغانستان مے باشد

قسم اول در باب پولتیک و مورات و خلعت

بخیال شخصی که مطالب این نظر وقت نے بیندگان میکند شاید افغانستان
بہاں حالتی (کہ سر الفریڈ لائل) وزیر امور خارجہ ہندوستان کہ در زمان جنگ افغانستان
باموریت پولتیک بکابل رفتہ بود و منظومہ معروفہ خود بزبان انگلیسی مناسب حال
امیر افغانستان بیان داشتہ و منظومہ فارسی آن نیست :

افغان چه دامنہ بین و دستگاہ ترا سپا کا خرواں میانہ شود ہمچو تو تیا
اکی ہر دو سنگ دولت روس ست و انگلیس کز آب روزگار بگردند وائما
اکی کے ازایں دو بقانون نظم و عدل دار و اساس سلطنت خویش را بپا
گویند نوشتہ است بزرگے ز انگلیس با عدل و لطف خوش بکشائید ملکہا
لیکن ز انگلیس کند روس مسخرہ گوید کہ دست ماست بعالم ہماں کشا
چنگال پاکہ بہت بصورت حریر پوش چنگال آہنی ست بمعنی جگر رہا
کاکہ ہمیدہ ایم پے وقت ہمچو میش کاکہ ہے جمیدہ ایم بدشمن چو اثر دہا
امروز روز دولت اسلامیاں ہمہ باشند صرف بتلاشی و افتنا
آئندہ اسے مگ و خرابی مملکت از ہر طرف بکوشش خرد و ز شب مرا
با خود کتم خیال صنم واپسین را میر یا بعد من شود و گرے نیز پاوستہا
وے اگر حالت اہل مملکت را در زمانی کہ من بہ تخت سلطنت جاہیں نمود
نظر آورید و ترقی حیرت انگیزے کہ در ایں مدت قلیل نمودہ است ملاحظہ نمایند شخص
نے تواند از خیال ایں امر خود داری نماید کہ بہ بہت امید بواقع بہت کہ بعد پادشاہ
پادشاہان عالم یعنی خداوند قادر مطلق افغانستان سلطنت قوی و پایدار خواهد شد
چنانچہ در وراثت حضرت پیغمبر بی آل پیغمبر کہ گستا

بزرگترین سلطنتیہ دنیا ساخت و کلمات آن بزرگوار چنانکہ
او باقی ماندہ ہست این عبارت کہ مناسبت حال مملکت میں ہے یہاں کہ وہ دوست ہے
اذا داد اللہ شیاہیہ اسبابہ حمد یکم خداوند را کہ اسباب تقدیر و ترقی
آیتہ افغانستان ہر روزہ در زمانہ مست شک نیست کہ افغانستان مملکتی مست

کہ دولتی قوی معروفی خواہد شد یا بکلی از صفحہ روزگار محو خواہد گردید ؟
 اما این حالت ثانوی در صورتی واقع خواہد شد کہ آن مملکت تحت حکمرانی ایران
 مجرب ضعیفہ در آید آن وقت این مملکت تجزیہ خواہد گردید و اسم دولت افغانستان ہم بکلی
 از میان خواہد رفت بجهت توضیح مقصود خود و برائے اینکه مطلب را روشن تر گفتہ
 باشم باید اظهار بدارم کہ اسکان ندارد افغانستان ہرگز حالت ثالثہ پیدا نماید و این
 امر بکلی خارج از تعقل است کہ اگر افغانستان بکومتہائے کوچک جزئی و ضعیف منقسم
 گردد بتواند بصورت سلطنت باقی باشد چرا کہ اگر افغانستان این قدر قوت و
 دانش نداشتہ باشد کہ خود را بدون مدد خارجی از تخطیات دول ہمسلہ محافظت
 نماید آن را یکے یاد گیرے از تخطی کنندگان بمالک خود یقیناً و حتماً ملحق خواہد نمود
 دولت روس یا دولت انگلیس نمیتوانند سبک تمام این مملکت را بہ تنہائی تصرف
 گردند مثلاً دولت انگلستان نمی تواند بگذارد کہ دولت روس تمام افغانستان را
 تصرف نماید زیرا کہ آن وقت دولت انگلستان نمیتواند ہندوستان را داشتہ
 باشد بدون اینکه دو چار مخاطرات و اشکالات عدیدہ بشود و همچنین دولت روس
 نمی تواند آرام بنشیند کہ دولت انگلیس تمام افغانستان را متملک شود جز اینکه
 خودش ہم قسمتی از این یغما ببرد و اگر افغانستان از خوش بختی تحت حکمرانی حکمران
 زیرک و غیور و قوی دورانیشی بودہ باشد دلیلے ندارد کہ دولت خیلے قوی نشود زیرا کہ
 وسعت خاک و جمعیت آن مملکت مساوی با بعضے از دولہائے معظم میباشد و ہر گاہ
 از طرف دیگر بدست امیری مثل امیر بخارا یا بعضے از حکمران ہائے ہندوستان بیفتد
 حکمران آن با اختیار خود آن را بوسیلہ معاہدہ بہ یکے از ہمسایگان خواہد بخشید و اگر
 خود ادہم مملکت خود ادہم مملکت خود را تقدیم نماید ہمسایہائے خارجیہ یا روسائے
 کوچک مملکت او را مجبور باین اقدام خواہند نمود لزوم ندارد این مطلب را در اینجا
 مشروحاً بیان نمایم زیرا کہ این معنی بہ تمام اشخاصے کہ از امورات مشرق زمین بصیرت
 دارند بخوبی واضح است نظر بمطلبے کہ در این فقرہ آخری مذکور شدہ کہ آیا
 افغانستان در زمان آیۃ تجزیہ شدہ و استقلال آن از میان خواہد رفت یا خود را
 این قدر قوی خواہد ساخت کہ بتواند خود را محافظت نماید باید این ہر دو مطلب را

کاملاً بیان نکریم دولت خود را نصحت نمایم و در این قسم اہل ہمارا خواریم و شستہ و مصلحت خواہم
 داد کہ برائے من افغانستان را چہ طور محکم نمودہ دوستی و مستقل باید ساختہ طلب
 دیگر در باب اقداماتی مے باشد کہ باید عمل آورد و ہمسایگان افغانستان متوازن
 بین خود نشان تقسیم نمایند در باب این مطلب در قسم ثانی کہ در باب پوئیکسٹا رجہ است
 مخصوصاً مذاکرہ خواہم نمود افغانستان ملکیت است مشابہ زمین قابلہ کلاہ کا ساد
 میوہ جات را ازاں میتوان عمل آورد اگر بدست باغبان خوبی یعنی تحت امر حکومت محکم
 عاقلہ بودہ باشد زیرا کہ عاقلہ کدہ دارا سے محصولات دوسالیہ کہ بہت ترقی آہل لایم
 است نہودہ باشد مثل زمین شورہ زاری است کہ باوجود زحمت باغبان کل میوہ بہت
 آنجا کتر بل مے آید و لے افغانستان دارای چندین اسباب تولید ثروت و ترقی
 مے باشد چند فقرہ از انہا را بیان مے نمایم *

اہل در باب معدنیات مے باشد

این ملکیت ملو از معاون بسیار پر نفدت مے باشد و اقسام آن مختلف
 یعنی یاقوت احمر و یاقوت زر و سنگ لاجورد و عک و لقرہ و سرب و مس و آہن و ذغال
 سنگ مے باشد بموجب راپورت معدن شماسان فرنگی بعضی از این معاون مذکور مے شود
 بزرگترین معاون دنیا باشد تمام این معاون یقیناً استعداد این را دارند کہ بعد از
 وضع خارج کا ر خود منافع بسیار ہم ازاں عاید شود مگر این چہ اسباب و معاون نیست
 تا زمانہ کہ بخوبی انہا را مستحق نمایند مثل کربن و کربن مے باشد شستہ است شور و زور و
 بر قوت الناس در یکسان است *

دویم در باب تجارت مے باشد

اسباب و محصولات تجارت افغانستان مے باشد
 بزرگ قابلیت ذغال سنگ و آہن کہ مثل آہل پاکستان الناس بہت مے نامند
 و ہمیں پیشتر سباب ترقی انگارستان شدہ است آہل انہا سے نیا مے باشد
 ماشینہا را حرکت دادہ اسباب ترقی تسلیع بشود *

سوم در باب مرم ملکیت میباشد

اولی افغانستان چو در چو زن بسیار شجاع و باهوشند و شوق معلوم ترتیب دارند و عاشق ازادی و مطلق العنانی می باشند و در جو و تفریح و صحیح المزاج اند و عادات قبیح استعمال شرب مسکرات و قمار بازی مبرای می باشند بالفطره خلیه مستعدند که اینها و ترتیب جدید را از خد نمایند و از توهمات و خیالات باطله احقا نه و بیفانده مبرای باشند و از مردمان خارج هم تفرند از نداینها مثل هندیهایی هستند که با وجود اینکه صد سال پیشتر است که تحت حکومت انگلیسهای میباشند و هنوز از خیالات و حرکات فرنگیها اجتناب مینمایند و گمان میکنند که پوشیدن نیم تنه و شلوار و بوی تانیم چکر (مثل فرنگیها معصیت دارد) و کفشهای کهنه خود را که باز حمت میتوانستند با آنها راه بروند می پوشند و بند شلوار خود را تا ساق پا می خود می آویزند و بر عکس افغانها و اینست قلیل آلت زیاد تغییر یافته اند که حالا مثل برادران بی خود عثمانیها و سایر طوایف فرنگستان لباسهای اروپائی می پوشند و حاضر میباشند که با مردمان و زنان خارج معاشرت نموده حتی نمایند هر چیز که از آنها بیاموزند +

چهارم در باب قرض ملتی میباشد

ملکیت دولت افغانستان بیج قرض ملتی ندارد و غرامت جنگی هم باید پس و از د نمیباشد لهذا افغانستان دوچار آن اشکالاتی نمیباشد که سایر دولتهاست که قرض ملتی دارند یا خسارت جنگی همسایگان خود باید پس و از د و چار آن می باشد هر وقت که همسایه ها بسخوهند مانع رقبه خود از تهیه جنگ یا ترقی بشوند مطالبه قروض در اینها نمایند و این دلیل را بجهت آن قمار مینمایند قبل از اینکه شمول خود را بصرحت بیک خرج نمایند قبل از اینکه شما دیگر ادوات حربیه بشتیغ نمایند قروض طراپه و ازید از خوش بختی اینگونه اشکالاتی بجهت افغانستان قرار نمیباشد و در حقیقت سقراطی خارج نمیباشد که در اموات مملکتی داخل نمایند و معاملاتی در باب حقوق عمومی دول نمیباشد که دول خارج بتوانند داخل نمایند علاوه بر این هیچ

دیگر کے طاغوت نمایند پر واضح است کہ اٹلی محالات سرحدی ہندوستان مثل
 خیر و دیگر طوائف سرحدی نہیں بلکہ آرام طبعی نشہ اند کہ ہر کس تو اند بدوئی سے
 مستحقین بنیادی و خاک آہنا مسافرت نماید این ملک است این قدر کہ ہستان اور کفلس
 جبال ان ہر قلعہ اسے محکم خلقی بہت محافظت شجاعان فطری آن میباشند دولت
 روس مقرون اصلاح خود میدادند کہ اقدام نمود و ازین کو یہاں صعب کہ صد ہا فرسخ کشید و
 بر خلاف میل ملت و حکمران آہنا عبور کنند و دولت انگلیس کا رعاقلانہ میدان کہ دران
 ملکیت مبالغہ کثیری مخارج و نفوس یاوی تلف نماید آن چنان ملکیت کہ اگر مفتوح
 ہم بشود نمیتوان نگاہداشت مخارج حکومتی دولت متہدہ بہت لشکر و مامورین کشوری
 از داخل این ملکیت خیرے بیشتر خواهد بود افغانستان در ہر حالت حالینہ بہت سبک
 از دول خارج صرفہ پولی نخواہد داشت مگر آنکہ خدمات نظامی باہار جمع نمایند و در این
 فقرہ آخری افغانستان این فائدہ راورد کہ ہر گاہ دولت خارجہ بخواہد از انجا عبور
 نموده بہ ملکیت ہمسایہ دیگر آن حملہ آور شود افغانستان با او ہمراہی کردہ و ہمسایہ ملی
 آن جنگی پیدا شد از ان دولت کمک نمایند ولی خود افغانستان را متصرف بودن
 بہت سبک آن دول خارجہ اقل تا پنجاہ شصت سال دیگر لکہ بیشتر ہیچ صرفہ نخواہد داشت
 مگر آن وقت شاید این قدر ترقی خوبی نموده باشد کہ معاون آنرا بخوبی کار نمایند و سہل
 ماخذائے تجارتی و وسایل ثروت را فراہم آورده بواسطہ راہ ہائے ہنر و تملکات
 و شتیہائے بنجار با سایر نقاط مالکیتہ دنیا متصل شدہ منفعے حاصل شود و ان
 بودن دولت انگلیس باستقلال و ترقی افغانستان اگرچہ بعضی از صاحب منصبان
 و اشخاص دیگر کہ مستغرق جنون پولتیک جلو افتادون میباشند در چندین موارد بین
 دو تین و انگلیس و افغانستان مناقشات بسیاری فراہم آورده اند و بعضی از طوائف
 سرحدی افغانستان را با اسم اینکہ بریط یا از حکومت افغانستان مجبور میباشند بخود
 ملحق نموده یا خواستہ اند ملحق نمایند ولی این اشخاص این قدر قوت نداشتند کہ بفہمند
 کہ نصف تمام این لایات بایرہ کہ در سرحد افغانستان است و انہارا تحت دولت
 انگلیس نگاہداشتن کار بسیار جاہلانہ میباشند چرا کہ برائے حاضر دشمن کشید و رزہ
 آن لایات بہت استقلال نیست آنجا دیر برائے استیضام مامورین کشوری اثر

جست کار با سے حکومتی آن محال محتاج زیاد سے بہت جزا ہندوستان فرام
 آورہ انداز یکہ مسئولیات غیر لازم و محتاج بیشتر از مدخل و مالک کورہ و رعیت خود
 گرفتہ اند تشویشی ترا از قوت تحمل برکے خود فراہم آورہ اند ولی اس صاحب منصبان کوتاہ
 فکر کہ در باب اقتدار کا بیع و انانی خود ولایت و کثرت زیاد ہی میفرزند کمان میکنند
 اگرچہ خدا اعلم است ولی اینها اعلم تر میباشند ہند اگر شخص دیگر کہ بہتر از اینها میدانند
 خواستہ باشند یا نہا صلاحتی پیدا اورا بہتر از این میکنند چہر کہ خیال میکنند ممکن نیست
 بیچس و رجب فتنش بقدر نفوذ ہم آنہا بودہ باشد زیرا کہ خوشان و انانی ہر چیز در
 نمایاں یا اقتدار و تکیہ جلو افتاد ان خوالاں جنگیہ میباشند ولی از حسن اتفاق ملت
 انگلیس چہ شخص خاص سیاسی ان آنہا و بہ مردان و نمایانان و چند نفر نمایان بہتر اطلاع
 دارند و انہا بہت متقاعد و آمال نہاد ان شخص سیاسی ان عمرم مردم انگلیس کہ قلباً
 مایلند افغانستان و ولت قوی مستقلی بودہ باشد شہسپہنہند چوں افغانستان
 دوست صادق آنہا و سد محکمیت کہ سلطنت ہندوستان را بہت علیہا
 حضرت ملکہ انگلستان محافظت مینماید از اظہار این معنی مشغوف میباشم کہ تعداد
 اینگونہ شخص خاص کہ طالب امنیت و خوالاں پیشرفت مقاصد دولت خود و نیز دولت
 من مے باشد از ان شخص معدود و قلیلی کہ ذکر شد خید پیشہ میشود یعنی ان شخص
 معدود کہ باعث اینہہ مناقشات و تنازعات و خونریزیہا کے ہیں ولت انگلیس
 افغانستان شدہ اند کم اندر ملت انگلیس نظام میبارد کہ آنہا قلباً خوالاں پیشرفت
 مقاصد دولت افغانستان میباشند نہ فقط بحرف است بلکہ از حرکات خود این
 امر را ثابت میکنند و بہر وسیلہ کہ بتوانند از وہ نقد و سلو و ماشین و سایر اسباب لازمہ
 بہت سلا متی و قوت و استقلال افغانستان دینمایند و درین کار بلاد نظر میکنند
 کہ رفایت سلطنت ہندوستان خوشان باین مطالب بہتر است
 انگلیس نہ فقط ہمیں کار را کردہ اند کہ میل خود را ظاہر نمایند کہ ان
 دارند ملکہ قدسے پیشہ رفتہ محافظت مملکت مراہم از انقلابات و اناریہ متغیر شدہ
 و بواسطہ این امر منج اخلاص من میتوانیم تمام توجہ خود را صرف ترقی امور است
 و غلہ مملکت خود بنمایم و تشویش مخاطرات و مسئولیات خارجہ آنرا بدرستان

صادق آن کہ در انگلستان میباشند محول نمایم *

تعلیمات نصایح و نکات مفیدہ

در باب اینکه افغانستان ملت قومی با ترقی شود و نہ

چون قبلاً شرح مختصری در باب وسایلی کہ در دست راست افغانستان
را ملت بزرگی بسازیم مذکور شدہ الحال ہم اجمالاً وضع تربیت حصول این مقصود بیان
مے نمایم ولی تمام مطالب خربے را در باب بہبودی حالت آن سلطنت
مذکور نخواہم داشت بلکہ فقط چند قطرہ از نکات معتنا بہ انہما را خواہم نمود کہ ملاحظہ
آنہا بجهت اینکه افغانستان در زمان آیتہ ملت بزرگی بشود لازم است ہستند
این مطلب سائنست قبل از اینکه شخص ملزومات خانہ را حاضر نماید باید اولاً احسان
بساویا بدست آورد تا آنرا بدان اسباب بیاراید و در حالتی کہ بخواہد خانہ
بناناید باید بدو اطراف آنرا دیواری بکشند تا اسبابی کہ در آنست محفوظ
بماند و ہر گاہ آن محل پر از سببہا و کو والہا بے بودہ باشد کہ مسکن بار و عقب
و غیرہ باشد لازم است قبل از اینکه شخص شروع بسکون ساختن آن کند این ذیہا
را دفع نماید لہذا اہمیت را داشت کہ خط سرحدی اطراف افغانستان تجدد
شود تا قبل از آنکہ اصلاحات و ترقیاتی در آن اجرا نمایم کہ این لایات ^{حقیقت} یور
جز افغانستان میباشند لہذا خوش بختانہ سرحدات افغانستان آبادول
ہم سایہ محمدید نمودہ ام و از اینکہ آنہا مستدرجا جلوسے آمدند مانع شدم این امر
اسباب مناقشات را ہم بکلی مرتفع نمودہ است و دیگر امکان ندارد کہ بین ہمسایہ
من خودم و یا خلاقم در این باب منازعہ روی و ہر گاہ اینکہ معاہدات حالہ را
بکنند و این تحدید سرحدات اساس بزرگی بجهت ترقی و اینست برائے اختلاف
من بے باشد و در این باب زحمت مذاکرات با ہمسایگان خود نخواہد داشت
بنظر اینکہ خطوط سرحدی بنزد دیوار محکم است کہ در اطراف مملکت نباشد
است و آنرا بنزد خانہ نمودہ است لہذا لازم شد کہ خانہ مذکور را از تمام حقربانے

موفقی که در اینجا بودند پاک نمایم آن عترت بایک سبب بزرگی و در راه امنیت و ترقی
 مملکت بودند بجهت تو شیخ مطلب بیان مینمایم مقصود امنیت که لابد بود جمع
 کثیر پرا از سرگودمانی که چک تاراج کنندگان و قطاع الطریق و اشخاص خونی که
 همیشه اسباب زحمت افغانستان بودند در تحت نظم و آردم و بجهت این کار لازم
 بود که رسم ملوک الطوائف را از میان برداشت یک سبب جماعت بزرگی بعضی
 آنها تحت یک قاعده و یک قانون مرتب نمایم از خوش بختی عدای با یک ملایم مقصود
 نایل شده ام و نیز افغانستان را بشکل سلطنت متحد و واحد در آوردم اکثر
 سرکرده های طوائف که معاندین تحت بودند و در میان مهربان شدند و آنها را
 تحت دولت خود مناصب درجات رفیع رسانیدم و کسانی را که حکومت
 مرا قبول نمودند از مملکت خارج کردم و حالاً در تمام مملکت افغانستان احمدی را چون
 یار و یار نیاشد که دارا یا مدعی قوه بوده باشد که بدولت من یا بعد از وفات من با خلفم
 بتواند حجاجی بکشد شاید در اینجا سیو قع نخواهد بود اگر آنرا سخا صی که در باب بیرون
 که یعنی از بین نظامان طوائف و قطاع الطریق را خراب یا تنبیه نموده ام خویش نمایم
 که تمام سلطنتها بزرگ را که از حالت ملوک الطوائف بمقام دول متحد رسیده اند
 مطالعه نمایند آن وقت از روی انصاف بگویند که آیا این دول متحد قبل از آنکه به
 ترتیب حالیه خود رسیده اند جنگها و خونریزها کرده اند یا خیر در ظرف مدت که من در
 افغانستان مشغول بودم که آنرا بعد از شیخ تیر بشکل سلطنت در آوردم و در خارج
 مملکت هم مشغول بودم که با قلم تند بادول همسایه مذاکرات نموده آنرا امنیت دولتی
 در آوردم از اصلاحات و ترقیات که در آنجا در مملکت مکان داشت است
 نظر داشته ام این اصلاحات را در مواقع مناسبه بیان کرده ام لذا در اینجا فقط
 اظهار مینمایم که یک عشر از اقداماتی که لازم است افغانستان را که
 یا بعد از این در صورتی که این اصلاحات جاری بقامات آنرا به دست آورده
 است بنا بر این عجالتاً فقط چند فقره از نکات مفیده را بجهت ترقیات آیه ملت
 افغانستان بیان مینمایم معتقدترین آنست که با خراف و ملت خود مینمایم در
 اینجا افغانستان ترقی نموده دولت بزرگی بشود و اینست که اتفاق بایک دیگر را

غیرت شمرده از دست ندرست اتفاق فقط اتفاق بینو اند افغانستان برادوست
 بزرگی بناید تمام خانوادہ سلطنتی و عالی و ادانی ملکات باید یک دل یک جہت و ہم
 خیال بوده باشند تا موطن خود را محافظت نمایند از طفولیت تا این ساعت
 روزی نبوده است کہ قدرے از تاریخ مملکت یا ملت را خود نمخواند یا بشم یا دیگرے
 بجهت آن نمخواندہ باشد و از مطالبہ تمام این تواریخ ہمیں یک نتیجہ را استنباط بنمایم
 کہ باعث انقراض اکثر سلطنتها مخصوصاً سلطنتہائے سلیمانان مشرق زمین اتفاق
 و تراعات و اختلاط بوده است و بہت باینکہ اسلام بدارج علیہا عروج نموده این بودہ
 اٹلی آن زکام متین آن مصلح بزرگ عرب کہ سیر باید المومنون اخوة پیروی
 نمودند ولی بعد از اسلام از ہم متکاشی شدہ سلطنت بعد از سلطنت از دست آنها پر
 رفت بہت باینکہ بین خودشان اتفاق و رزیدند و از آن کلام معجزیان کہ امر باتفاق
 بنمایند پیروی نمودند از اختلاف و ملت خود خواہش بنمایم کہ در پیشرفت مقام
 ملک و وطن خود یکدل یک جہت بوده باشند و در باب این تدبیر اتفاق برادر
 نقش قدم من پیروی نمایند باید ہاں اصول را مگر کوز خاطر خود دہشتہ باشند
 کہ من بموجب آن رفتار نموده اجزا خانوادہ سلطنت و اعیان سرگردانہ را کہ
 در ہندوستان و روسیہ ایران ہاجرت نموده بودند با طرات خود جمع نمودم
 و ازین اقدام ہر بانہ آنہا را از انحالالت عداوت بحالت محبت برگردانیدم و شرف
 این تدبیر را کاغذ و محفل دیگر نہ کہ نموده ام لہذا لازم نیست کہ در اینجا زیادہ ازین علم
 نمایم قلباً امیدوارم کہ در شہر کابل و خانوادہ خود و بین پسندیدہ بعد از وفات
 من نزاع بزرگی روی نہد چوں در زمان حیات خود امور را بقسیمی ترتیب دادہ ام
 کہ تمام اجزا خانوادہ من و عالی افغانستان ریاست پسندگ ارشدہ من را
 قبول نموده و از اشتیالاتی کہ اسلاف من نموده اند یعنی سلطنت و لشکر را
 بین پسندہائے خود تقسیم میکردند بدقت اجتناب نمودم زیرا کہ این رویہ بر صورت
 اتفاق اسباب جنگ بین آنہا بیش از آنکہ بر بخوار بنمایم و خانوادہ ام بصلحت
 و نصیحت من گوش نہد ہند و بایک دیگر بجنگند خوبست کہ بہت سوء اعمال خود بنویسند
 شدہ و مملکت تجزیہ و سلطنت از دست آنہا برو و بسن لے اعمال خود برسند

اقتداری بدست شانزده کان بیامد و لو بحد و انگلیسها هم باشند یقین کامل دارم که
 با بودن معاهداتی که بین دولت من و دولت انگلیس می باشد دولت
 مشارالیه نمیتواند اینگونه اقدامی بنماید و نخواهد نمود نتیجتاً این عهد شکستن فقط
 ممکن است که با افغانستان و پسران و خلافت جنگی عمومی پیدا خواهد شد و این امر
 بجای بخلات میل و خواهش آنها خواهد بود و اگر دولت انگلیس معاهدات خود ثابت
 باشند هیچیک از این اشخاص را که عالاً در دست آنها میباشد مستخلص نخواهند
 نمود که اسباب زحمت پسران من بشوند نظر تمام این مطالب در باب اشخاص
 که تحت حمایت و حمایت دولت انگلیس می باشند اسباب
 تشویش نخواهد بود ولی اگر صاحب منصبان انگلیس با وجود بودن معاهدات دولت
 دشمنان من خانواده من همراهی نمایند در این صورت به پسران من و خلافت نصیحت
 بنمایم همان اقداماتی را بعمل بیاورند که خودم را با یک دولت هندوستان بخالفند
 من با امیر شیرعلیخان همراهی نمودند و عمل آوردم یعنی از بدو امر باید مثل مردمان شجاع
 بجنگند و اگر لازم شود از جان خود هم بگذرند تا دشمنان من را دفع نمایند و در صورتیکه
 شکست بخورند ولی اگر از آنها تائبی برآید که برآید آنها معین بنمایم پیروی کنند
 امید دارم که شکست هم نخواهند خورد و آنوقت بدولت دیگر متوسل شوند
 آن دولت شاید مخالفت این دست نشانده های دولت انگلیس بکنند و در
 ولی قلباً امید دارم و از خداوند مسئلت بنمایم که اینگونه اتفاق هرگز نیفتد تا
 جاسی که عقل من میرسد و تا جایکه شخص من امانی میتواند و این باطل است آینه
 افغانستان را استنباط نماید و بگوید واضح است که متقاعد دولت انگلیس و
 سلامتی سلطنت هندوستان بسته باین است که افغانستان را دولت قوی
 مستقل داشته باشد و بین اجزاء خانواده سلطنت آن قوی جنگی را بیندازند و او را
 ضعیف نمایند و مطلب دیگر که محتاج توجه نامیه پسران و خلافت میباشد
 این است که سه نفر از دشمنان من خود را که تحت حمایت دولت روس میباشد
 همیشه در نظر داشته باشند و فقط همین امر اسباب خطر بزرگی می باشد اگر چه این
 خطر هم موجب مقتضیات زمان ممکن است خطر ناقابل بوده باشد هم امکان دارد

خیل همیشه پیدا کند و سبب چیزیکه خوب و امن است این است که البته خطر
 بسیار شد و لایق است که راه امیدار و اعتماد خود را نسبت به سنا هم بسیار است لیکن
 چند فقره از انوار بیان بنمایم روسها انگلیسها میخواستند در صومعه کلاهماستان
 بجای از پیش پای آنها بجهت رفتن به هندوستان بروا شده نشود و تجزیه بشود خیل
 هم خدمت کرد و ولند اگر چه از یک طرف بجهت دولت انگلیس صرفه دار و در مقابل
 سلطنت افغانستان را دوست خود مقبوض نگاه دارند صرفه روسها و این است
 که آنها را در نهایت تالیف و یکدیگر جنگیده و یکدیگر مغلوب کرد و در روسها
 بجهت این مطلب چندین دلیل دارند اول آنکه مقصود نشان این است که افغانستان
 در سر راه هندوستان بطور سدی حایل نبوده باشد و ثانیاً آنکه در زمانیکه روسها
 با امیر شیرعلیخان سازش نموده تمام معاہدت خود را که در چندین موافق با دولت
 انگلیس نموده بودند شکستند و دولت انگلیس از روسها و افغانستان بیثباتی
 باید و شاید قویاً و جدّاً مخالفت نموده اظهار ضعف بهم نموده و خیال روسها این است
 که اگر در افغانستان اشکالاتی فراهم آید در دین آنها المراء و اگر خیالاتی نیست
 نکرد دولت انگلیس در مقابل هر گز اقدامات مجذبه نخواهند آورد و این مطلب بعد
 از مذاکره مختصری در مجلس پارلسنت یاد چند فقره روزنامهجات رفع خواهد شد
 جهت دیگر که باید در این باب مواظبت نمود این است که همراهان سران و
 خاں که در دست روسها میباشند هنوز خیل هستند و بجوابی نمیتوانند رسید و در
 بیست و نهمی نموده توان گفت آیا از پیش خواهند برد یا خیر یا موافقین و مخالفان
 میباشند همراهان سردار محمد اسحاق خاں را بدان اندازه که اگر در این اصل
 نماند و لو بلا میت هم باشد آخر این کار را از پیش خواهند برد و هر چند باید
 مخاطرات کمان بعضی میرود که این مخاطره چنداں بزرگ نیست
 فوق العاده که من بجهت جاویدی بعمل آورده ام از روی این است که
 که از سردار محمد اسحاق خاں و پدرش تمام مدد و در افغانستان تسخیر بودند و
 هنوز متوجه میباشند و اینجاست که ایشانند که جماعت این تنفر را مشروحاً بیان
 نمایم و مختصراً اظهار میدارم که از میرزا خاں پدر اسحاق خاں بجهت اینکه پدرم

و امیر شیر علی خاں را بہم یگرانداختہ و منسودہ می نمود و این منسودہ اسباب آن ہم
 خوزیری ماؤستازعات در خالوادہ ما شدہ بود و قتل او بہینہ اسباب قتلہ یات
 بے اندازہ او و دائم السکر بود و او چندین عادت و میمہ و دیگر از او تفر و کشتند
 و بدترین صفات قبیحہ او کم جراتی او بود و کم جراتی بیشتر از چیز ہائے دیگر اسباب
 تفر افغانہا یہاں شد از پسر او سردار اسحق خاں نہ فقط بخت ہماں بد کرد و بہاے
 کہ پدرش داشت نفرت داشتند بلکہ نیز بخت اینکہ با من بد عهدے و خیانت
 نمودہ بود و با کمال لایشرعی کم جراتی بعد از یکد لشکر او عساکر مرا شکست دادہ
 بودہ فرار نمودہ و تمام اشخاصے کہ با او ہمراہی داشتند و اگدہ شدہ کہ صد ضعف
 و کم جراتی او با نہا برسد علاوہ بر این مشارالیه ابتدا اہل نرم نمے باشد و حکمرانی کہ ہنر
 نظامی نہ داشتہ باشد در افغانستان جائے ندارد و نظم لشکرے کہ تحت فرمان
 او بودہ است و بوسلہ سوء مصلحت و اشتباہ کاری او بخلافت من جنگ نہایت
 او نمود زیرا کہ خودم در ترکستان صاحب منصبان نظامی با ہوش را لشکر مذکور قرار
 کردہ بودم پسر او بود کہ در جنگ ہمہ کارہ او بود و الا پدرش ہرگز نمے توانست جنگ
 از پیش بر دو چوں در باب پسر او ذکر شد لہذا توضیحاً بیان نمے نمایم کہ اسم او
 سردار اسماعیل خان است و از بزرگترین پسر ہائے من تقریباً دو سال سنش زیاد تر
 اگرچہ مشارالیه برخلاف پدرش مردیست جنگی ولیہمچ اسکان ندارد کہ بخت سلطنت
 کابل برسد زیرا کہ مشارالیه را خوانین اہل کابل نمے شناسند و در مدت عمر خود
 او را ندیدہ اند و افغانہا آدمی کہ شخصاً او را نمے شناسند کمتر اعتماد مینمایند تا چہ
 بکسے کہ او را ہیچ ندیدہ باشند چوں ملتے ہستند کہ اطاعت شخصے کہ او را
 نمے شناسند بپذیرند قبول نخواہند نمود زیرا کہ غرض شجاعت آنہا مانع از این کار است
 اشکال دیگرے ہم براسے سردار اسحق خان و پسر او فراہمست و آلین است
 کہ اقلاً مقدار سہ ماہ راہ مسافت از کابل دور میباشد و در صورتے کہ ہر گاہ
 با لشکر خود عازم کابل شوند و در بین راہ ہم در ہیچ نقطہ از انجا جاوگیہی نشود
 اگرچہ این معنی ہم غیر ممکن است لہذا ہر کس بعد از من تحت سلطنت کابل جاوہر نماید
 میتواند در بین راہ آنہا را تلافی نماید و قبل از انکہ لشکرے از دولت رو بہ انجا

همراه باشد در آن صورت چنانچه خوب واضح است جنگ بزرگی بین دولت
 انگلیس و روس فراهم خواهد آمد و درین باب در قسم دوم این مذاکره خواهیم نمود
 اگر چه کاملاً یقین داریم که بجهت اسحق خاں یا پسرش کمتر امکان دارد بتوانند برا
 پسر و اخلاف من زحمتی فراهم بیاورند و لے باز هم آنها را متنبه میسازم
 و نصیحت میکنم که تدبیر مراد در باب آن کسانی که در تحت حمایت دولت روس
 می باشند نسبت بکسانی که تحت حمایت دولت انگلیس هستند بیشتر بنظر
 وقت منظور داشته باشند ولی و پسر من نباید دل خود را خوش کند باینکه تقیاً
 تحت سلطنت خواهد توانست آنرا نگه داری نماید مگر آنکه قابلیت نگه داشتن
 آنرا داشته باشد یا اینکه بعد از رسیدن تحت سلطنت خواهد توانست آنرا
 نگه داری نماید مگر آنکه قابلیت نگه داشتن آنرا داشته باشد لذا مشارالیه
 باید از نصیحت و تدبیر من با کمال و مواظبت پیروی نماید و الا بجهت او خلع
 اشکال خواهد داشت که تحت سلطنت کابل را بدست آورد یا نگه داری نماید
 کاری که اول باید بکند این است که بملت ثابت نماید که استقامت را که
 دارد و سلطانی میباشد که اعتماد بکفایت خود دارد و زحمت کش و رعیت
 پرست میباشد چرا که اگر از یکے از این اوصاف ثلثه مهمه قاصر باشد نه فقط
 سلطنت از دست او خواهد رفت بلکه در معرض مخاطرات بزرگتری هم
 خواهد افتاد و مقصود من این نیست که مشارالیه باید این قدر اعتماد بکفایت
 خود داشته باشد که ابداً باینچ کس از چیز خواناں خود مشورت نکند بلکه براس
 تاکید میکنم که نباید مخصوصاً بین مشاورین و ناصحین خود بوده باشد باید
 بحرف کس گوش ندهد و لے ابداً هیچیک از آنها را قبول نماید مشارالیه
 میدانند که در این مملکت هر کس چه مرد و چه زن از گدایا کسیه یا کسیه
 می باشد که مستقیماً در برابر و هر مطلق که خواست
 بدهند مرا سلاسل سلطان خود بنویسند و اگر اطلاع میدادند است مقرون
 بصحت است و بحال دولت یا یکے از عایان فائده دارد باطلاع دهند چه
 در زمره جاسوسین مستخدم باشد یا نباشد باید انعام خوبی خیر خواهی داده

است یا معلل بغرض بود صورتش خوش بودن مشارالیه را تنبیه تحت می نمایند
 من از را پوئتا کے اعیان و اشرف و اہلی و برابر و صاحب منصبان و جاسوسین و
 ہر کس از رعایا کے ملکات کہ خواستہ باشند بہن اطلاعی بدہد علم خود را تحصیل
 مے نمایم علاوہ بر این را پوئتا کے کہ خبرین من کہ در ملکات خارجہ میباشند
 بہن میرسانند و مواظبت اتفاقات و حالات یومیہ مے باشند کہ سب اطلاعی
 مینمایم این خبرین خلاصہ و زناجات را ہم در باب افتاستان بہن میرسانند
 تمام این مطالب را جمع نموده و در انہا تصور کردہ را کے خود را در یک باب تقسیم
 میدارم و ابد از مصالحت یا را پورت کے عمل نمیکنم پس ہر یکم نباید از پس میر شیخ علیخان
 پیروی نمایند کہ مشاورین او را با تمام برادر ہایش یکے بعد دیگرے در مدت
 حکمرانی او بکنگ انداختند و آخر الامر او را با دولت انگلیس ہم بکنگ انداختہ
 و وچار اشکالات بسیارش نمود و این مباحث خرابی او کرد و بد و از تدریج ضعیف
 بقوت بظاہر ہم نباید پیروی نمایند چرا کہ مشارالیه بخیال اینکہ انگلیسہا را از خود
 خوشنود نماید چنان وعدہ داد امتیازات ہایشان داد کہ اجراء انہا خارج از قوت او
 بود یکے از انہا اینست کہ (سرکونی کیو کناری) را کابل دعوت نموده نتوانست
 اورا از گشتہ شدن نگاہداری کند اندا بجهت این اشتباہ تحت سلطنت ہم از
 دست اور رفت و دولت انگلیس ہم کہ بقول این حکمران ضعیف اعتماد نموده
 بودند قسمے ازین صدر را متحمل شدند و پس ہر یکم از تدبیر عموم محمد اعظم خاں ہم
 نباید پیروی نمایند مشارالیه بسبب عدم غیرت و وطن پرستی و بے توجہی
 در کارہا کے نظمیہ ملکات و از استغفال و ای بی شرب سکران و اعتیاد
 بہ اعمال قبیحہ و در ظرف چند ماہی بعد ازہ اینکہ اورا بتحت سلطنت نشانیم
 سلطنت و ملکات از دست او بیرون رفت پس بہن ہم اگر ہمیں قسماں شمار
 کنند بہماں طور یکہ حکمرانہا کے مذکورہ فوق افتاستان کہ صدر خود وہ اند
 صدر خود را بد خور و یکہ مطلب دیگرے را ہم بطور نصیحت بہت پسرم باید
 بیان نمایم و آن اینست کہ علاوہ بر تکالیف حکومتی یومیہ خود باید وقت
 بیشتر را کے زیاد نمودن علم و مطالعہ خود و ہشتہ باشد چنانچہ بہن در ظرف

تمام مدت عمر خود بپیش طبعه رفتار نموده ام بهترین طریقہ بحیثیت این کار یہاں
 است کہ میں معمولی ششہام یعنی ششہام وقتہ کہ بسیار خستہ شود و دستواند
 متحمل کارے بشود و باید ہر شنب کتاب خوانی را حاضر داشتہ باشد کہ کتب تاریخ
 و جغرافیائے ممالک خارجہ را و حالات سلاطین معظّم و اشخاص بزرگ ابدون ملاحظہ
 انبیاء ملت یا مملکت بحیثیت او بخواند و همچنین نقطہ ہا و مقاولہ ہا یکہ اشخاص سیاسی
 و ان تمام دول حالیہ نمودہ اند یا نوشتہ اند و نیز تمام مقاولہ ہا و حسنہ اصد
 روز تا مجاہدے کہ متعلق بافتخاستان یا مملکت بولایات یا ملکے افغانستان
 یا نہایا بادوستان یا بادشہستان آنہا شدہ کے دارندہ برائے او بخواند
 و در ہما غور نماید اگرچہ در ہر فصلی از فصول این کتاب نصیحتہا و دستور العملے
 بحیثیت پسر ناخلاف نم نوشتہ ام بانہم چون خیال کردہ میں امر خیلے سمیت ارد
 لہذا مطالب فوق را برائے رہنمائی و اساس اصولی کہ ازاں مستلزم باید بقتل
 نمایند مذکور دہشتم الحال در باب مطلب دیگرے صحبت خواہم نمود یعنی کار ہا
 نظریہ و حکو متے افغانستان و این وضع باید متدرجاً و ملی مستحکمات ترقی نماید
 تا این سلطنت قوی متفقہ الارائی بودہ باشد من بنیاد دولت قانونی را بنہا و ہم
 اگرچہ ہنوز دستگاہ دولتی کہ مبنی بر اتفاق آراء مجلس و کلامت باشد شکل صحیحی
 در بنیادہ است ہر حکمرانی را لازم است کہ اذنیاع مختلفہ سایر دولی را کہ در ممالک
 متعدوہ دارند ہمیشہ در نظر داشتہ باشد و ملاحظہ نماید و در اثبات اینی مستحتاج
 افکار خود نباید عجلہ نماید بلکہ بہترین طریقہ حکو متے امت را بجا آرد کہ و آنرا
 بموجب مقتضیات زمان و حالات مملکت خود اصلاح نماید با اعتقاد من
 بہترین اصول سلطنت آنست کہ اتفاق بزرگ عرب مسند متفقہ بہرہ با عملہ
 و سلامہ علیہ بیان آنرا بنہا و ہم است اصولی کہ کہ مبنی بر
 اجماعی بودہ است و انکان آن متفقہ بودہ و قولہ در انکار و تردید
 کار ہا کے و دولتی بہرہ بہرہ اصولی کہ مبنی بر اجماعی بودہ و ہر یک
 نفری ازاں جو نوشتہ ہوا است انہا را را سے خود را نماید ہم طریت کہ را کے
 شان بیشتر بودہ و پیروی ہماں طریت میکردند من ترقی بہرہ بہرہ را را سے این کہ

افغانستان را دولت قانونی بسازم قرار داده ام نمایندہ ماے کہ بدر بار مجلس
میں حاضر میشوند تا در باب تہیہ نمودن ادوات حربیہ و سایر امور ات دولتیہ بامین
مشورت نمایند مرکب از سہ قسم اشخاص میباشد یعنی سردار ہا (طایفہ سلطنتیہ)
و خوانین (و کلاہ ملتے) و ملا ہا (روسائے مذہبی) +

قسم اول ازینہما از روسے استحقاق موروثی در دربار باذن سلطان علمیں
مے نمایند +

قسم دوم از روسا مملکت منتخب میشوند و طریق انتخاب باین وضع است
در ہر قریہ یا قصبہ یک نفر از اہلے آل محل انتخاب می کنند کہ باید داراے
بعضی کمالات باشد کہ تشریح آن را اینجا لازم نیست مشارالہ را سکندہ آن
قریہ یا قصبہ انتخاب مے نمایند و او را ملک یا ارباب مینامند و این ملک یا
ارباب ہا یک نفر دیگر را از بین خودشان منتخب می سازند ولی باید این شخص
محال و عشایر خود نفوذش بیشتر شخصیتش فاصلتزدودہ باشد و اورا حسن یعنی
(سرکردہ) میخوانند مجلس مبعوثان مامرکب از این خوانین مے باشد لکن در باب
انتخاب این خوانین بمضاء آنهاست براسے سلطان ست و سلطان از روسے
لیاقت و شایستگی و خیرخواہی و خدمات آباد و اجدادے آنها شایستگی انتخاب
آہنہا براسے منصب خالی تعدیل مینماید علاوہ بر این مطالب این مطالب ہم ملاحظہ
میشود کہ شخص مذکور را عموم مردم انتخاب نمودہ باشند +

قسم سوم مرکب از خان علوم (یعنی رئیس مذہبی) و سایر قضات (یعنی حکماء
شیخ) و مفتیہا (یعنی اجراء کنندگان قوانین شریعتی) و ملا ہا میباشد این ملا ہا روسا
مذہبی ما میباشد بعد از فراغت از تحصیل علوم دینیہ و قوانین مملکت و خدمت
ادارات شرعیہ منزلت جلوس مجلس شورا را حاصل مے نمایند این جماعت
قانونی مہوڑاں قدر لیاقت یا ترتیب حاصل نکرودہ اند کہ قابلیت این اوستہ
باشند کہ اختیار تائمہ بحبت وضع لایحہ یا قوانین دولتی بآنها داده شود ولی برو
زمان شاید این گونه اختیارات بآنها داده خواهد شد متدرجا تا لی افغانستان
کارہائے حکومتی را بحبت ابقاے خود متحمل خواهند شد لکن بہرہر حال

خود جدا افتادن تمام کمالی خود را باز بچیز دست این کلاء دولت قانونی قرار
نمده و در اختیار کس نیست نظم همیشه برائے خود مخصوص داشته باشند
وزیرام شکر برادر دست نگا دارند بدون اینکه حق مداخله این مشاورین قانونی
خود را بشمارند و در این مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
تا بتوانند و در این مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
بهر آنکه اگر این مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
پس از این مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
بخالتی که این مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
نمایند و خواهی که این مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
در ملکستان این مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
بشرایط جدید و الفزیکیر معمول دارند تا امتیازات و اصلاحاتی را که
بآنها رجوع شده است نتوانند پس و خلاصه در باب اقدام نمودن بمصلحت
دولت خارج و با اقدام بمصلحت داخلی در بار خود که شاید دولت خارج بآنها
رشوت فرستد یا بشود یا بدین مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
نموده است و در نظر داشته باشند چنانچه گفته است -

زیر که در یکسب خود انداخته است که هر خلق کیسه بر پنداشت
بحسب اینکه تاج و تخت است افغانستان بر یکسب خود انداخته است
تخطیات دول خارج و در عیان سلطنت افغانستان و یاغیان خود و ملک
محمود و مانده در باب رقیب نظامی ملک خود و توجہ تانی داشته باشند اگر
و این مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
که گمان است و در مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
نظامی است و در مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
تخطیات دول خارج و در عیان سلطنت افغانستان و یاغیان خود و ملک
محمود و مانده در باب رقیب نظامی ملک خود و توجہ تانی داشته باشند اگر
و این مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
که گمان است و در مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
نظامی است و در مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند
تخطیات دول خارج و در عیان سلطنت افغانستان و یاغیان خود و ملک
محمود و مانده در باب رقیب نظامی ملک خود و توجہ تانی داشته باشند اگر
و این مختصا دیگرے را هم بحسب خود نگاه دارند

در اجراء آن سعی میسبب باشم این است که براسے تدارک آن جنگ هر توپ
 جدید مرغوبی باید یا نصف عدد کلوله و هر تفنگ خزینه داری و هنرے مارینے
 پنج هزار عدد و فشک باید مهیا باشد این مقدار اسلحه و تفرخانه بجهت یک ملیون
 سپاه کافی است این سپاه را بدو قسم منقسم نموده ام یعنی سیصد هزار نفر لشکر
 نظامی و هفتصد هزار نفر لشکر و طلب و رویت ولی این لشکر رویت باید
 خوب ترتیب شده و مشق نموده باشند علاوه بر ادارات حریه آذوقه بجهت
 خوراک لشکر مزبور که کفایت سه ساله آنها را بنماید در انبار های خود مملکت در صورت
 لزوم حاضر باشد و نیز فیل و شتر و اسب و یا بوقاطر و سایر حیوانات بارکش از برای
 دفع ضرورت لشکر در خود افغانستان در دست گرایه کش ها و مالهاے بارکش
 دولته حاضر می باشد و در حقیقت بجهت اکثر دول معطر خیل مشکل است
 که براسے حرکت دادن عساکر خود از نقطه بقطه دیگر تمام اسباب حمل و نقل را
 بقدر کفایت خود داشته باشند و واقعا این اشکال بالنسبه بجا نمی آید نمودن آدم
 براسے جنگ یا مسلح نمودن لشکر خیل بیشتر است ولی چه میکنم خداے راک
 افغانها چنان مردمان قوی و صحیح المزاج و توانائی هستند که بر که سهاے مملکت
 خود بندهی اسب میتوانند بالاروند در حالتی که تفنگ و فشک چادر و خوراک
 چند روزه خود را هم بدوش داشته باشند لهذا تعداد خیل معروضی از
 حیوانات بارکش بجهت جمعیت زیادی لازم است این امر خالی از اغراق است
 که صد هزار سرباز انگلیس از یک ملیون لشکر افغانستان بیشتر حیوانات
 بارکش لازم دارند چه اگر اقسام آذوقه و مشروبات و لیوانات و غیره و سایر
 اسباب آسایش را لازم دارند تا بعضی اشخاص نکته گیر چه خواهند گفت
 اگر چه سربازان انگلیس اسباب راحت شان را لازم دارد ولی آدم جنگی خوبی هم بسیار
 بیسے من باین اشخاص نکته گیر کمال موافقت را دارم زیرا که سربازان انگلیس و
 محسّنات او را خیل پسندیده ام ولی در اینجا فقط بحث در باب مالهاے بارکش
 می باشد نه در باب محسّنات اشخاص عساکر انگلیس تهیه این اسلحه و آذوقه و غیره
 بجهت یک ملیون لشکر پول لازم دارد و لهذا تعداد لشکر خود را بمقدار از دیا و خل

دولت افغانستان زیاد بینایم اگرچہ بخت لشکر نظامی کہ دولت آنها موجب
میدر چنانچہ قبلاً بیان داشتہ ام بیشتر از سید نہر از فقر لازم نمی باشد ولی
نزدانہ دولت باید تہیہ نگاہداری یک ملیون اشخاص جنگی را اقلای براسے دو سال
بجست جنگی کہ شاید این قدر طول بکشد داشتہ باشد قبل از آنکہ در صد آں
برائیم کہ این تعداد کثیر را در میدان جنگ حاضر نمایم ہمیں پس نیست بلکہ لازم ترست
کہ مبلغی کافی در خزانہ داشتہ باشیم تا کارخانجات را بجست تہیہ قورخانہ ہلکے
لشکرے کہ در میدان جنگ میباشند و سایر ادوات حربیہ کہ لازم میشود و سایر
نگاہ ہدار و نیز لازمست کہ آہن سرب و مس و ذغال سنگ از معاون خود
افغانستان بقدر کفایت تحصیل شود و ترتیبیاتی کہ مشغول آنها بودہ باشیم
تا این درجہ پیش رفت نمودہ است کہ میتوانم امروزہ این تعداد اشخاص جنگی را
در میدان جنگ حاضر نمایم اگرچہ لشکر نظامی زیاد میباشد ولی تعداد اشخاص جنگی
بقدر کفایت میباشد و نیز میتوانم تہیہ توپ و تفنگ قورخانہ و مشیر از نوہ
افغانستان بجست عساکر مذکورہ فوق بنایم و نیز ذخیرہ غلہ بجست خوراک آنها
و حیوانات بارکش و در خود مملکت فرست ولی دو چیز لازمست یکمے آنکہ لشکر
نظامی و صاحب منصب ہاے آرا چنانچہ معین نمودہ ام بقدر سید نہر از فقر ہا
حاضر نمودہ و کے مے ترسم کہ بجست این کار مدت زمانی طول بکشد لکن این
بابت نباید تشویش داشت زیرا کہ افغان ہا در چندین مواد و بحالت رنجے
بامتناز ترین و شجاع ترین و منظم ترین سرباز ہاے دنیا جنگیدہ نظام ساختہ اند
کہ آنها فطر تمام و مان سپاہی و شجاعی مے باشند و کے چیز سمدہ کہ لازم و خیب
ہم لازمست بودن پول در خزانہ است اگرچہ ناسے را حد میکنم کہ در زمان
حکمرانی امر اسابق در خزانہ افغانستان بچو قوت این قدر پول اند
کہ در زمان حال مے باشد لکن ہنوز باندازہ کہ من تخمین میکنم کہ در زمان
انبار ہاے کہ بجست ذخیرہ آذوقہ و علوفہ لشکر و شہادے بزرگ متعلق
افغانستان بنا نمودہ ام بیستہ اخلاص و بیستہ مے نمایم کہ از من پیرہی نمود
ذخیرہ این انبار ہا بہ سال تجرید نمودہ از غلہ کہندہ لا بقیت از ان تراز ہاے

دیگر بعضی موجب لشکر بدهند و بقیہ را ہم فروختہ دگندم و جو تازہ خریدہ بچکے
 غلہ کہ خرچ شدہ است ذخیرہ نمایند و غلہ را کہ میفروشند و غلہ را کہ بپزند و غلہ را کہ
 اسپہا و یا بولہ و سایر مالہا کے بارکش میخرند و اسپہا و غلہ را کہ بپزند و غلہ را کہ
 ناخر بگوشت بدہند کہ اینہا ازین تدبیرین کہ چاہی بدہند و غلہ را کہ بپزند و غلہ را کہ
 و چندین ہزار خروار غلہ حاضر دارم نمکتہ گیر می سے نہایت ازین خاصہ بگویند
 چرا باید دولت متحمل محتاج این مالہا کے بارکش بشود و بصورت سردہ و نہایت
 مالہا کے مذکور را از خود ملکیت باسانی استیلا عتوہ و اگر ایہ حکم این مالہا خاص
 نمکتہ گیر خیال نمیکند کہ در تنگی وقت شخص آل قدر خیال دکار دارو کہ نیست و نہ
 بہرہ این مورات بپردازد باید ہمہ چیز بحسب اتمام بکار ہمیشہ حاضر رہدہ باشد
 و اگر بعد تہیہ دیدہ شود وقت زیادہ ضایع سے شود و اگر اوضاع سر ہلک
 دست میرود علاوہ بر این تمام مالہا کے بارکش ہمیشہ مشغول بکار و نہایت
 ہماں قدر کہ محتاج آنا میشود بخزانہ دولت ہم ہماں قدر عاید بشود و اسپہا و غلہ
 نباید فقط از دیدن تعداد زیادہ لشکر خوشحال بودہ باشند باید ہر وقت در نظر
 باشند کہ تنہا ترین طلبی کہ باید ہمیشہ در خاطر آنا باشند اینست کہ لشکر را
 و خوشنود باشند باشند شخص از ہنگام لشکر بغیر از رودہ خاطر و است باشند
 کہ بیچ لشکر باشند باشد و یافتن این امر کہ لشکر را باید چگونہ خوشحال بل کہ قوت
 باشند خود بادشاہ آناست ولی چیزے کہ سبب است است است کہ لشکر را
 باید عتفا مستخدم نمود و موجب آنا را ہر شایا باید و از چیز شیرینچان کہ لشکر را
 بشت میگرفت و موجب آنا را ہم مرتبانی پرواشت در تمام ملکات
 خیالہ آزدوہ خاطر نے اشت و آنا در جلو لشکر انگلیس کہ بطرت مال ہست
 بقدر رعایا کے افتخارستان ہم اینناد گئی نکرد و بسبب ہیں و اشک
 گی لشکر بودہ است یا آنکہ آنا را عتفا مستخدم نمود و اندھیں لشکر کے اکرال
 اضطراب منتظر رسیدن دشمن بسیار شدہ و حال اسب و اسب و اسب و اسب
 بنمایند باطراف فرار می نمایند تا پاؤ شاہ خود را کہ آنا را بہت ہست و اسب
 بجا کہ خودہ است خراب نمودہ و خود با رز و سے خود بر سمن چاہیہ اینا کہ

لشکر را باید مرتباً پرورش داد و مواجب آنها را باید ہر ماہ نقد از خزائن دولتی
 بدہند و چنانچہ در زمان سابق ہمچو ہمدہ است ہر وقت بحوالہ مالیات نباید بانہا
 داد کہ خودشان ہر روز وصول نمایند سرکاری کہ خاطر او در باب مواجب اخراجات
 عیالش مشغول باشد نمیتوان تمام توجہ خود را معصومیت تکالیف نظامی خود نماید
 اگر سر بازار باطل است و لایاست رفتہ بقایا سے مالیات سے را بعض مواجب بانہ
 خود وصول نماید پس بعضی از کہ باید بکوت چنانچہ سدی علیہ الرحمہ میگوید :-
 چو دارند را کہ سپاہی و سنی
 و بیخ آیدش دست بزن بیتی
 چہ مردی کند در صف کارزار
 کہ کشتن تنی باشد در کار
 صاحب منصب ہا سے شجاع و دلیر محبوب القلوب سر بازار انخاص
 جنگی و دلیر بسیار در تجارت جنگ کہ ہمارا خوب ترتیب نمایند و آثار راغب
 بتکالیف خودشان میکنند و متحد و از سر بازار سے خوب تختہ تمام صاحب
 منصب ہا سے دلیر کارزار سے شگفتہ امیر میخوانند را تہ پیش برند پتانچہ شاعر
 میگوید :-

یکے گر گس و زندہ در کارزار
 بسم ہر زندہ گل حید ہزار
 و نیز فردوسی سے گوید :-

سیاہے لشکر نباید بکار
 یکے مرد جنگی ہا سے ہزار
 بہت انتخاب نمودن صاحب منصب ہا کے نظامی و بہت نظم و
 ترقی آفاقی سے باید وقت کرد تمام سارب منصب ہا کے نظامی باید شخاص میں سے
 و قابل قدا سے غیر تکرر و قواد و دولت بودہ باشند و اگر ممکن باشد از
 خالوادینہا سے نجیب ہا ہم باشند من پسندم کہ ترقی از سر سے ہر وقت
 زمان خدمت دادہ شود بکار ترقی باید بستہ با متخان قابلہ خدمت و وقت
 و نظم و وقت جنگ درست کرداری و قوادری آفرماید و اگر ممکن باشد
 انہا بکترین و معشایں باید ایم باشند از سر ہا سے و بہت مواجب
 باشند بخیال من این سعادت آخری معشایں بہت سعادت صاحب منصب
 سے باشد تمام صاحب منصبان نظامی علوم میں بیدار ہونا چاہی کہ بکار

ترجمہ شدہ است و ہنوز ہم از زبان انگلیسی ترجمہ میشود باید یا موزند پس ہر نظام
نباید ہرگز نصیحت مراد راین باب فراموش بکنند کہ ابد صاحب منصبہائے نظامی
را اگر یکے از دول ہمسایہ افغانستان بانہا نخواہد بد قبول نکنند چنانچہ حضرت
پیغمبر مصلوات اللہ وسلامہ علیہ فرمودہ است :

دولت ہمسایہ بہاؤ اینکہ عساکر افغانستان رافن نظامی انگلیسی تعلیم
کند صاحب منصبہائے لشکر خود را فرستادہ شاید آنہا را نیز دستوالعمل دادہ باشد
کہ متوجہ پیشرفت مقاصد دولت مذکورہ باشند امیدوار در زمان قلمی
مردمان خود افغانستان این قدر علم و فہم تحصیل نمایند تا بتوانند استتباط نمایند کہ
مقاصد دولت آنہا است آن وقت آنہا بہاں قسم وطن پرست خواہند شد
مثل آنکہ اہل اکثر مل دیگرباشند آن وقت شاید عیب نخواہند داشت
کہ از مملکت خود بخارجہ رفتہ از مل فرنگستان بیش از آنچه حالاً مقرون بصورت
بیاموزند چون حالاً شاید اشخاصی کہ بانہا معاشرت نمایند آنہا را مخالفت دولت
و وطن آنہا برانگیزانند وقتیکہ آنہا دشمنان وطن خود را دشمنان شخصہ خود
دانستند آن وقت بجهت ماز با نیست کہ باید صاحب منصبہائے جوان را
بفرنگستان بفرستیم تا فنون جنگ ایشتر تحصیل نمایند بعد از معاودت بطن
آنہا میتوانند سایر صاحب منصبہائے نوع خود را از آنچه خودشان آموختہ اند بیاموزند
عجالتاً باید قانع باشیم ہمینکہ اقلہ تمام اہل وطن نمایند کہ در کورہا مملکت
خود بچشم باید بنگرند و اینکہ علاوہ بر آن کتب لازمہ مشق نظامی و از ہمین قبیل
مطالب اور فارسی ترجمہ شدہ است و افغانہا این کتب را کامل تحصیل نمودند
و باز ہم مشغول تحصیل بودہ و تحصیل علم ترقی مے نمایند یا میکہ اہل وطن من
تفنگہا مے خوب و صاحب منصبہائے آزمودہ داشتند و مشق نکرودہ بودند
فقط رعایا مے عین بودند با عساکر انگلیس شجاعانہ جنگیدہ محل تجید آنہا و نیز محل
تجید سایر دول دنیا شدند حالاً بہترین اسلحہ جدیدہ دارند و بسر کردہ گے خبر الہائے
من میتوانند در کورہستانات خود اگر با تعداد و برابر خود نتوانند با تعداد مساوی
خود از بہترین لشکر بکنند مطالعہ کنندگان تواریخ نظامی سبق مے باشند

کہ در جنگ سپیدآباد من فقط ہشت ہزار نفر سپاہی تحت فرمان خود ہستم
و اینہا ہفتاد ہزار لشکر امیر شیرعلیخان را چنان شکست دادند کہ مقتولین و سایر
اسباب خود را گذشتہ فرار نمودند و این شکست حکومت امیر شیرعلیخان را آخر
رسانیدہ پدر مرا کہ در دست امیر شیرعلیخان اسیر بود تخت کابل نشانیدہ سعدی میگوید
رعیت چونچند سلطان دخت وخت لے پسر باشد از بیخ سخت

نصحت دیگرے کہ باید بخت پسر باد و اخلاقم بگذارم نیست کہ وجود
ہر دولت و دوام آن بیشتر در دست رعایا ہے باشند لہذا پسر باد و اخلاقم باید روز
شب بخت آسودگی و خوشی و رفاہیت رعایا ہے خود ساعی باشند اگر اہل
ملکت متمول باشند ملکت متمول ست اگر رعایا آسودہ باشند دولت آسودہ
اگر رعایا با علم و عاقل باشند اشخاص سیاسی دانی و ذرا سلطنت کہ سفینہ دولت را براہ
براہ مے برند چون از خود رعایا منتخب میشوند و نمایندہ خیالات مردم می باشند شایستہ
تر خواهند بود لہذا تربیت رعایاے دوزبان آیتہ مطلب بسیار مغتنائی میباشد و زراعت
آیتہ ہم افغانستان ابدانے تواند کامل و صحیحاً ترقی نماید مگر آن کہ زراعتے انہم تربیت
بشوند چون اطفال اولین سبق ابتدائی خود را از مادر مے آموزند و مطالب عقایدے
ہم کہ در زمان طفولیت کسب میشود اثر آن دام العمر و عادات و طبایع آنہا مے ماند
و ریشہ ہائے خاطر آنہا را از تربیتے کہ بعد ہا بنایند محکمتر فرامیگیرند و بخت ہمیشہ
عاقلاً نہ بودہ است کہ پیغمبر مامور فرمودہ است زراعتے در بیچ سورت بدون اذان
و اجازہ شوہر ہائے خود از خانہ بیرون نہ روند باید بہت این مطلب یعنی تحصیل محاز
باشند کہ از خانہ بیرون بروند اگر عموم مردم و عیال ہائے آنہا عموم زراعت تربیت شد
باشند اشخاص سیاسی دانی کہ مردم از بین خود نشان منتخب مینمایند بقدرت و عقل
بتر علمشان زیاد تر و صلیحتہایشان مفید تر ست و بہتر میتواند کہ

دولتے را اجراء نمایند چرا کہ دولت تربیت شدہ متہذہ ہا ہستہ و مان غیر تمدن
مناسبے باشد و برای اشخاص خوشی و غیر متہذہان فقط با قوانین شدید خست قوہ
نظامی میتوان حکمرانی کرد و بچند دہان غیر تمدنہ خوشی بخت مل با علم و تمدن کلی
نامناسب میباشد نتیجہ اینگونہ اوضاع غیر مناسب آن کہ پادشاہ زیاد خواہد

رفت چنانچه در انگلستان بجهت شارل اول اتفاق افتاد و ازین مصلحت بکثرت شیعنی
 بخاطر مردم میرسد که در اینجا مثلاً برائے تو صبح بیانات خود مذکور میبارم دولت باید
 از همان کلمه اشخاص باشد که رعایاے آن میباشد و یک دولت منجبه یا پادشاه
 و او که در فلان تاریخ باران زیادے خواهد آمد و هر کس بآں باران زیاد باشد عقل آن
 زایل و دیوانه میشود پس پادشاه بنو کرڈے خود امر کرد چندی حوص آں بجهت استعمال
 خودش و وزراء او بپوشند تا آنجا که بآنگی با آن ب خوب قدیم مخلوط نگردد و بعد از آن
 که باران آمد رعایاے که حوضهای ب مدتند را بد شدند که آب سو و خانها و کوه
 را خورده دفع عطش نمایند و شرواش این شد که آنها دیوانه شدند و کتابچه کائین که
 بدست آمد مصیبت بزرگے بود تمام لایحه قوانین و تدابیرے را که وزراء دولت
 مے خواستند اشاعه نمایند مردمے که دماغ آنها عیب کرده بود و مے نمودند و مردم
 را که پادشاه و وزراء میگفتند یا میگردد بخاطر خلل یافته مردم خلافت میگذاشت
 نمیدانید و پادشاه و وزراء خود گفت که بجهت من هرگز ممکن نیست که بجهت
 رابر خلافت میل مردم توسط مجلس شوراے آنها معمول نمایم لهذا خوب است که
 از آن آب بیاشایم و خود را با سایر دیوانه مساوی نمایم و این کار را کرد و پادشاه
 و وزراء هم بمان دیوانه گی مبتلا شدند و دولتے که تمام اجزای آن دیوانه بودند نمیتوانستند
 زیاد و وام نباید لهذا مساوی مے آنها آمد و مملکت آنها را متصرف گردیدند
 از آنجا که اخراج نمودند و مشیر خوشحالی و آسوده گی و رفاهیت رعایا بسطه بچند
 و قوانینے است که در مملکت معمول است در قانون پادشاه و کد مساوی میباشد
 از سر مشقی که امرے سابق گداشته اند نباید پیروی نمایند و زبان حکمرانی هرگز
 و هرگز که او از خود قانونی داشت و دیوانه شاخته است ابداً وجود داشت البته
 و مردم از این که مشورت نسخة ام حاکمات قانونی را تکمیل نمایم و ترتیب صحیح
 اجزاء عدل و محاکمات بوضع کامل نمایم و مشورت نسخة ام معمول و مملکت
 و این باب منو زباید خلیفه ترقی بکمال بنیاد شد و اوایل حکمرانی من که در آن
 مشورت و مشق و غیر مستعدان بودند قوانین و حقوق بجا مے من خلیفه شدید بود
 و در آن سال که آن بر حسب بدست و اینست و اطاعت رعایاے خود و ترقی

نمود اکثر آن قوانین اصلاح نموده عقوبات را متدرجاً سہلتر نمود و اصلاحات میں باید
 این تہ بیز اجاری اشته باشند و قوانین را بناسبت ترقی و تفوق ملت و تمدن
 حالیہ تبدیل و اصلاح نمایند و باید بخاطر اشته باشند کہ مجلس قانونی و مجالس شوری در
 ممالک متعددہ فقط بہر تہمیں مطالبے باشد کہ ہیشہ قوانین را عوض بدل نموده
 با ترقی عمومی نیاہم قدم باشند قلباً امیڈارم کہ اہالی ملکیت با مداد خداوندی بواسطہ
 تربیت و تعلیمات دولت عاقلی متدرجاً بان رجہ برسند کہ بتوانند خودشان وضع
 نمایند غیر از قوانین الہی کہ اموات دینی و عبادات و مکام اخلاق راجع بآن میباشد
 دیوانخانہ ہائے عدلیہ کہ بنی ایر نموده ام از دیوانخانہ ہائے کہ در زمان امرائے سابق
 بودہ است خیلے بیشتر میباشد ولی باز ہم ہر قدر خزانہ دولت کفایت نماید کہ بہر تہ
 این مطلب بیشتر مخارج شود و سزاوارست کہ دیوانخانہ ہائے عدلیہ بیکر ہم دایر بشود
 اگر در ولایات متعددہ ملکات دیوانخانہ ہائے بیشتر دایر بشود بہر تہ اہالی ملکات لازم
 نخواہد بود کہ از نقاط مسکوئہ خود بہر تہ محاکم حکم دیوانی مرافعات خود سازت
 نمایند بلکہ چون مرافعات بیشتر از آن بود کہ دیوانخانہ ہائے بتوانند تمام آنہا را قطع
 فصل نمایند و در خزانہ دولت ہم این رپول نبود کہ دیوانخانہ ہائے متعدد بہر تہ
 کار و اثر نماید لہذا ہر لکے لکے زود ترا جرای امری الت بشود اکثر فقرات را شفاہات قطع
 فصل مینمودند بدون اینکہ در وقت ہی ثبت شود یا نہ ثبت نخلیں ان ضبط شد و تمام
 کار ہائے مرافعات در خطرات چند دقیقہ تمام ہشت چہ کہ معنی مدعی بلایہ تمام شود و در
 حضور حاکم خانہ مینمودند و حاکم بعد از آنکہ تمام فقرات را فہم یافتہ فاتی نمود و در ان
 اینک اظہارات مذکور ثبت شود فوراً حکم ال امین و دیوان شفاہات تراش نقوہ دیگر ہائے
 پیشدین استعم حاکم چندین مرتبہ امین و دیوان تمام فقرات مرافعات ہائے امین و دیوان
 و اموات تجارتی و غیرہ را اور کتابچہ تاثیرت مینمایند و در وقت تمام فقرات
 در دفتر خانہ دولتی ضبط میکنند لازمست کہ ہر وقت ہر فقرات را در دفتر
 تمام مطالب ثبت نمایند تا اشتہاہ کامی شود و یا حکم بر ملاوت صادر نگردد
 و نیز سواد احکام را بہر تہ واجب و نیز بہر تہ رجحان دیوان خانہ بالاندر ضبط نمایند
 خیلے لازمست کہ تمام این تعبیات در دیوان خانہ ہائے عدلیہ و دیوان خانہ ہائے

متدرجاً بعمل بیاید چنانکه اگر قبیل از آنکه مردم قدر مهربانی را بدانند تدریجاً ایاحتاً
نموده شود مثل آنست که از مردم خود سرویائی تقویت نموده اند چنانچه شاعر گفته است
ترسم بر پانگ تنه انداز
ستمگاری بود بر گو سفند از
مثلاً از ادراک اخباریه با وضع مخبرین جاسوسین آن که من متداول بشوم
تمام مامورین که عادت بر شوق داشتند و خوانین که از رعایا عتفا پول می گرفتند
تغذیه از تیر که جاسوسها و مخبرین رباب این اعمال آنها من به اپورت میبردند از دوازه
می شنوم این مامورین و خوانین از مامورین اداره اخباریه من خیلے بدگوئی می کنند
حتی آنکه پسرها می را از تمام مخبرین و جاسوسین مترجم ساخته اند و معذاب پسرها
و اخلاص نصیحت میکنند که از این اداره همیشه خیلے مواظبت داشته و کمال نگاه بدارند
زیرا که این اداره است که در تمام ممالک متحد جاری و دایر است اداره مذکور که بحجت
این که دولت مرا از تمام امورات داخله خارج مطلع می سازد و نیز بحجت آنکه خیانت
و اسباب حسنی و شمنان مرا آشکاشت بنماید خیلے محل اعتقاد میباشد و وسیله دیگر به
ازین بکلی و نسبت خیالات و حرکات و دل همسایه و دوست را از دشمن تشخیص دادن
در دست نیاید بسیار عدت اداره مذکور در باب تمام محاوراتی که با دول همسایه
دارم وقت و مواظبت بنمایم و اطلاع آنکه در این باب من میدانم در وقت و فرصت
دارم الامتناء من ضابطه بشوایم من نیز باید کتاب السیرلی ابانکال وقت مطالعه نماید مطابق
کتاب که در این تمام قریه مهم احتیاط بر آید و خیلے مفید خواهد بود و کتب بحجت فمیدان
خیالات مقاصد تمام دول همسایه و بحجت دشمن فرق بین دوست و دشمن علاوه بر اطلاع
اخباریه مطالعه نوشته ها و کتاب که در فوق تفکر و ملاحظه زیادی هم لازم است اگر
شخص کتب نیاز مطالعه نماید آدم بیاسی ال نخبه و زنگی نخواهد شد مطالعه مذکور برای
قابلیت فطرته همان تجربه را خواهد داشت که در حکایت ذیل مذکور میشود و آن حکایت
اینست که پادشاهی پسر خود را بیک از مجربین ماهر سپرد که او را تعلیم نماید و باو گفت هر چه
اولیا سایر شاگردان تو میدهند من بیشتر میدهم بشرط آنکه پسر مرا بیشتر از سایر
شاگردی که خود علم بیاموزی بعد از بدنتی پادشاه انتمی تفره در دست خود گرفته
از بچه از شاگردان سوال کرد و دوست من چیست آن طفل بعد از ملاحظه اوضاع

کو ایک جواب داد چیرہ بیست مذکور پادشاه باز سوال نمود که رنگ آن چه رنگ است
 آن طفل گفت سفید است باز پرسید از چه مایه است سرت پاسخ داد نقره و وسط آن
 هم سوراخ است دیگر فهمیدن باقی مطلب آن سان بود که انگشتی میباشد و طفل مذکور
 جواب کافی پادشاه داد بعد از نوبت پسر پادشاه رسید و هم از روی تعلیمات خود همان
 جواب داد یعنی شش مذکور از نقره میباشد و وسط آن سوراخ دارد و لایق قدر
 فراست نداشت که بداند که ماشین چرخ نقره لازم ندارد و چرخ ماشین بزرگی را نمیتوان
 درست گرفت لهذا بعد از استخراج جواب داد که درست شما چرخ ماشین نقره است
 پادشاه این جواب را معلوم اظهار کرد و معلوم جواب داد جوابها که پسر شما داده است تا جائیکه
 متعلق بتعلیم بوده است صحیح میباشد ولی جائیکه متعلق بفراست خودش است
 اشتباه نموده است بجهت استقرار سلطنت و اقتدار و قاطعیت ملت دین هم
 جزء عظم میباشد ملت که عقاید دینی داشته باشد و در ضایع میشود و با فقر
 میگذازد تا بجای معدوم شود اهل اسلام شجاع میباشد زیرا که آنها همیشه کاملاً مطیع
 و مطیع میباشد و در پیروی نمودن از عقاید مذہب و خدای محکم میباشد و در باب حفظ
 دین خود کامل اطاعت داشتند از آن کتب علیحدہ نوشته ام و نیز در باب جهاد هم
 کتابی نوشته ام من جمله کتب رساله جاتے کہن در این باب نوشته ام و در فارسی طبع
 و نشر شدہ است تقویم و پند نامہ خلیفہ معتمد میباشد و ہر مسلمان باید آنہا را
 مطالعہ نماید و در بابین لازم نیست در اینجا دیگر صحبت بداریم و بطلالہ گفتگان
 کتابی و کہ در این باب شوق دارند بگویم کہ کتب مذکورہ فوق را مطالعہ نمایند با خلاق
 خود نصیحت میکنم کہ وضع تربیتی کہ باقی بن اسلام را در افتانتان قایلیم نمودہ ام
 ہم ترنہ و معدوم سازند تربیت کور این است کہ تا ہم را ضعیف و ابلہ کند
 نقدی را کہ اسباب معیشت ملا با بود بخراک و دولت نیست عقل و خیر
 ہر ماہ از خزانہ باشخانہ کہ مشغول خدمات و دینیہ میباشد و قاضی قاضیہ ما و حبیہا
 و اثر جماعت و مؤذنین و محتسبین پروا نہ شود و اگر و کہ تربیت کور قانون
 شریعت اسلام را بجا آید و درست امور بین تربیتی کہ دولت آہارا انتخاب و منتظر
 نماید میباشد و نقد بازان و در این سہ ماہہ مرتب و منتظر رہا میباشد

خواہ راضی باشند یا نباشند از دولت اطاعت نمایند و آن تمام اختلافات و
 بدعتهارا از میان بر میدارند و عوض آن اتحاد عمومی را قایم نمایند تا و مسلمین همه عہدہ
 اقتدار اسلام میباشند چنانچہ خداوند تبارک و تعالیٰ در قرآن مجید فرمودہ است کہ
 مفادش اینست نمیدانید کہ دین اسلام چہ نعمتہا بشما دادہ طوائف متفرقہ شما را
 جمع آوری و مثل برادر نمودہ است تدبیر بسیار عاقلانہ حضرت پیغمبر با صلوات
 اللہ و سلامہ علیہ از تفسیر وضع معاشرت مردم این بود کہ آنہارا با ہمدیگر کاملاً متفق و
 نمایند و نماز ہائے یومیہ خود را در خلوت بخوانند بلکہ در مساجد با جماعت بجاورند
 و نیز نماز جمعہ را در مسجد جامع بلد با جماعت بگذارند مقصود اینست چوں تمام اہل
 بلد در نماز ہائے یومیہ ہمدیگر را ملاقات نمینمایند و در نماز جمعہ با یکدیگر را ملاقات
 نمایند و در ایام عبیدین ہم کہ سلسلے دو مرتبہ میباشند تعدادشان بیشتر بودہ باشد
 حکم دیگر در باب زیارت مکہ معظمہ است و این حکم مسلمانان از اطراف
 عالم از ہر مملکت از مشرق از مغرب یک روز و یک قطعہ جمع نمایند بعضی شخاص
 سیکونید این اجتماعات بزرگ را باب ناخوشی و طاعون میشود من در اینجا در باب حفظ
 صحت صحبت ندارم و در سوال میکنم چگونہ است کہ اہل لندن و سایر شہر ہائے
 معظم کہ جمعیت آنہا بیشتر از خارج مکہ است از طاعون نمینزد جہش اینست کہ
 در شہر ہائے مذکور ہاں قواعدی را کہ دین محمدیہ بیشتر از سایر قواعد و باب آن تاکید
 کردہ است یعنی قواعد نظافت و حفظ صحت را کاملاً مجری میدارند حاجی کہ بکہ
 میروند باید از قوانین محمدیہ اطاعت نمودہ خود را پاکیزہ و نظیف نگاہ دارند و
 غذا ہائے لطیف صرف نمایند و اصحاب پاکیزہ باشند و فائدہ ندار و کہ مسلمانان
 بعضی از احکام پیغمبر را اقتتال نمایند و از مابقیہ صرف نظر داشتہ باشند و رخا تر
 کلام اظہار میدارم کہ اگر خداوند چند سال دیگر من حیات عطا فرماید اگر بعد از
 وفات من خداوند افغانستان را از مناقشات و خلد و خطرات خارج
 محفوظ بدارد و پسرا و اخلاقم ہم بموجب نصایح دوست و العلماء من رفتار
 نمایند ملت افغانستان در زمان آیتہ ملت بزرگے خواهد شد و امیدوارم کہ
 افغانستان یکے از دول معظم دنیا بشود انشاء اللہ تعالیٰ نظر بوسعت مملکت و

اعتدال ہو اور استعداد راضی و تعداد جمعیت و شجاعت قوت جسمانی ان کے
 حالاً ہم ان بعضے فعل بزرگ نیاز یا عقب نبی باشد تحدید خطوط سرحدی جلو گیری
 تحلیات ہمایہ ہائے قوی آن نمودہ است و مقتضائات داخلے و جنگ
 بین الطوائف را ہم امیدارم بجلی مرتفع شدہ باشد امورات لشکرے ادوات حربیہ
 و خزانہ ہم منظم و تائید اندازہ مکمل شدہ است نظر بتمام این مطالب اعتقاد میں است
 کہ حالاً وقت آن سیدہ است بعضے امورات را در مملکت اجرا باید داشت مثلاً تجارت
 تعلیم علوم و فتاح معاون دار باب ثروت و تجارت و سیاحاں خارجہ التثویق بآدن
 این مملکت نمودن و حفاظت آنها و حالاً وقت آنست کہ نہر با حفر شود و منبعہای
 آب بجهت زراعت برائے نگاہداشتن آبہا سے برف کو بہا تہیہ شود تا آبہائے
 مذکور داخل رودخانہ نشدہ از مملکت خارج نشود از نگاہداشتن این بہادر خود
 مملکت را راضی بایرہ و اکثر محالات لم یزعج کہ خاک آنها خیلے حاصل خیرست
 مبدل باراضی مزرعہ مرغوب و باغات مشمرہ خواهد گردید و چندین نہر ہا تا حال
 منشق نمودہ ام و مشغول بحفر چندین دیگر ہم ہستم حالات پوست برہ و شیم واسط
 گو سفند خیلے ترقی نمودہ است و تجارت افغانان لخص التثویق تجارت پول از خزانہ و قوت
 بدون اینکہ تنزیلے از انہا بگیرم بقرض دادہ ام بعوض تنزیل حق کر کہ خروج و دخول
 از مال التجار و انہا دریافت میدارم و این حق کر بیشتر از تنزیل آن پولہا میشود و
 برائے خود تجارت منفقے عاید میشود و لے لازمست کہ بابانگہا و سرافہائے خارجہ
 معاملہ و قرار دادہ شود کہ بلیتہائے بانگہا باندازہ پولے کہ در خزانہ افغانستان جو
 است رایج شود باین سیدہ پولی کہ بیکار ماندہ است در ظرف سال چندین قوت
 برائے امورات تجارتی دادہ شود و نیز ترتیب بروات تجارتی را مجری و منتظم

اگرچہ از فوائد تجارت عمومی بے اطلاع ہستم و لے ہنوز بہت آن وقت
 کہ تدبیر تجارت عمومی را اختیار نمایم با مجبور ہستم باینکہ بایں امور
 بمملکت مداخل میشود بعضے شرائط قرار بدیم و نیز لازمست حتی الامکان بنگاہ
 مال التجار و خارجہ بول نقد و اموال مملکت نمایند و نیز باید ہی نمایم کہ بیشتر از
 احتیاج و مالی وطن خود اجناس ساختہ خارج مملکت ہوا و فروش برسانیم تا مالی

مملکت ما از پول خارجہ کہ دخل افغانستان میشود متمول گردند معتناترین اجناس
 تجارتی بجهت خروج برائے تحصیل پول مناسبست داروغہ قتیہ عن ترکستان و
 محصول معادن افغانستان میباشد و میوه جات ہم بقدرے زیادت کہ خود
 مان نمیتوانیم ہمہ اصراف نمایم ولی چوں راہ ہمارے آہن و تلکراف و کشتیہاے بخار
 نداریم باعدم این سائل اخباریہ و حمل و نقل مانیتوانیم میوه جات را جزء اشیاء
 تجارتی خیلے نافذ بشماریم پس ہمارا و اخلاف ہم نصحت مینمایم کہ ساختن راہ ہمارے تازہ را
 مثل خودم جاری اشیاء باشند و کشیدن راہ آہن اگر معتناترین وسیلہ و سباب
 لازمہ تجارتی میباشد معوق بدارند تا زمانیکہ بالشکرے کافی بجهت حفاظت مملکت
 داشتہ باشیم و ہمینکہ دیدم ما آن قدر قوت داریم کہ مملکت خود را محافظت نمایم و لشکر
 را چنانچہ من مرتب نمودہ ام منظم ساختیم آن وقت زمانے خواهد بود کہ راہ ہمارے آہن
 بسازیم و ہم تلکراف بکشم تا از مسدودیاں سائر ماخذ ہمارے متول منفعت برودہ باشیم
 وقت زمانے خواهد بود کہ افعانستان چوں بواسطہ دشمن آہ ہو خوب میوہ ہمارا
 ممتاز و ہوا لطف و فصل تابستان مثل بہشت میباشد مرجع سیاحان و شخاص
 متمولی کہ خواستہ باشند بجهت صحت مزاج یا تماشا بیایند خواهد گردید آہ ہو
 مملکت مثل آہ ہو اسو بسست لیکن افغانستان بسبب دشمن میوہ جات خوب
 و کوہستانات مطلوب نظر انداز ہمارے مرغوب بیشتر از مملکت سولیس قابل رجوع سیاحان
 خواهد گردید چوں سیاحان چہ نقد با خود بمملکت خارجہ می برند و اہل خارجہ می کنند اس
 کالسکہ کرایہ مینمایند و اسباب اشیاء انگہ و اجناس صنایع یومی را میخرند و مے برند
 تشویق سیاحان بجهت آمدن با افغانستان یکے از وسائل ترقی و آبادی انہلے
 مملکت می باشد مطلبی کہ من میخواہم خاطر نشان پس ہمارا و اخلاف خود بنمایم اینست
 کہ اقتیاز راہ آہن و معادن مملکت خود را بد آہیچ خارجہ ندہند بلکہ باندازہ کر پول
 بجهت این کار داشتہ باشند راہ ہمارے آہن را خودشان بسازند و معادن را ہم
 خودشان کار نمایند راہ ہمارے آہن را بایداول در و اخلاف افغانستان کہ از سجدات
 دول ہمسایہ دور باشد و ابر نمایند فقط از شہرے بشہرے و خود مملکت ہمہ
 و لے متدرج جائیم کہ مملکت این قدر قوت داشتہ باشد کہ خود را از تخطیات خارجہ محظوظ

نماید آنوقت براہمائے آہن ممالک ہمسایہ متصل نمایند باین قسم کہ خطائے اہ مذکور
 را باہر دولتی کہ خصوصیت آن از سایر دول ہمسایہ کمتر بودہ باشد وصل نمایند اگر لازم شود
 و مقرون بصلاح ہم باشد کہ امتیازات بیرون خارج ہم دادہ شود امتیازات مذکور باید
 خیلے کم و بیلتهائے باید داد کہ ممالک وصل بسہرحدات مملکت خودمان نمیباشد مثلاً
 بامریکا، یہا و ایتالیا، یہا و آلمانیہا و غیرہا کہ مستحکات و ممالک نہا وصل با فغان نیست
 بخیاں من اگر تعداد زیادہی از فرنگیہا از قبیل ہندوستان، امثال آنہا بخواست اتحاد
 دولت خود لازم داشتہ باشیم امانے ممالک مزبور را باید ہمیں قسم متفقہ بداریم بیک
 و اخلاف ہم باید بھود خود محکم بودہ باشند و از نقض عہد و کذب احتراز نمایند چہ تعہدات
 مذکور را بخص معینے یا با بختیار نمودہ باشند و چہ بادل دل کردہ باشند زیرا کہ اگر ایفاء
 وعدہ فعلاً ضروری ہم داشتہ باشد و در تخلف آن فائدہ متصور باشد باز ہم این
 ضرورتی بوقتے بواسطہ اعتبار و نیکنامی کہ از ایفاء وعدہ حاصل میشود بیشتر اسباب منفعت
 آنہا خواہد گردید چنانچہ خداوند تبارک و تعالیٰ در قرآن مجید فرمودہ است یٰٰجِدِی اللّٰہ
 الصادقین بصدقہم و یعذب المنافقین ما یبدر مشق پیغمبر خود را ہمیشہ مد نظر
 داشتہ باشیم پیغمبر ما حضرت محمد صلوات اللہ وسلامہ علیہ قبل آنکہ بیعت و صلاح
 امور مبعوث شود و تمام امانے عرب را باسم محمد امین میخواندند و ہمیں حجت صحیح پیشرفت
 نبوتش گردید چہا کہ وقتے کہ او عمارے رسالت را نمود حتی دشمنہائے او اعتراف کردند
 کہ در امانت او شک نیست و چون خیلے امین میباشد ہم گزینہا کہ گفت کہ من رسول
 خدا میباشم اگر ایں مرصحت نہ داشتہ باشد و بسبب ہمیں امانت او بود کہ خدا بکہ یکے از
 متہترین خواتین عرب بود و مخدومہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بود و شرف کہ گشتہ
 و مال خودش بود مفتون گردید زیرا کہ در تمام معاملات تجارتی خود متدین و ساوکان
 بودہ و نتیجہ ایں شد کہ مشارالہاء فقط اعتماد کامل با و نمودہ تمام امور را
 خود را با و سپرد کہ بہر قسمی کہ صلاح بداند معمول فرماید بکہ نفس خود را بکار
 آنجناب در آمد مشارالہاء و تمام امورات دینی و دنیوی با آن بزرگوار موافقت
 تامل نمود اگرچہ وقتیکہ آنحضرت اورا تزویج فرمودہ آنجناب بیست و پنج سالہ مشارالہا
 بیوہ چہل سالہ بود و آنحضرت در ظرف مدت تقریباً بیست و پنج سال کہ شوہر او

بودند ابدال دیگر اختیار نمودند صداقت و دیانت آنحضرت بدرجہ بود
 کہ بعد از وفات مشارالہ ہا ہر وقت عیال محبوبہ و جمیلہ و جوان آل بزرگوار یعنی
 عایشہ از آنجناب سوال مینمود کہ آیا شما را بیشتر از عیال متوفاه خود دوست میدارم
 آنحضرت ہمیشہ جواب میفرمودند کہ من عیال متوفاه خود را بیشتر دوست میدارم
 شکیست معترف راست گو تا کہ رستگار شوی و حضرت پیغمبر میفرماید الخبایہ
 فی الصدق کما ان المہلکات فی الکذب مطلب گیرے ہم برائے ترقی تجارت
 و تمول مملکت در نظر دارم اہمیت آل اگرچہ بیشتر نباشد بقدر اہمیت راہبا آہن
 میباشد و مطلب کورنیز بجهت بقاء شان ملت و برائے اینکہ آنرا با سایر ملل و نیاصل
 نمودہ متمیز سازد خیلے اہمیت پولتیکے دار و مقصود من اینست کہ افغانستان
 باید بدریائے محیط دست رس داشتہ و بندرے بجهت کشتیہاے خود داشتہ باشد
 کہ در آنجا بارہاے تجارتی را صل و نقل نماید زاویہ جنوبی و مغربی افغانستان
 بلوچستان خلیج فارس و بحر محیط ہند خیلے نزدیک میباشد یک قطعہ زمین کوچکی
 و مرقعے بین نقطہ مذکور و دریاقندھار و بلوچستان و ایران بندر کراچی
 باشد من قبل از آنکہ تحت سلطنت افغانستان جلوس نمایم ہمیشہ میل داشتم
 کہ این قطعہ کوچک دشت ریگستان را بدست بیاورم ہر چند حالا غیر معتد
 میباشد و اگر افغانستان ملحق شود خیلے معتد بہ خواهد بود بجهت آنکہ افغانستان
 را بادریائے محیط وصل مینماید اگر دوستی کہ حالا بین دولت انگلیس و افغان
 میباشد محکمتر شدہ و یک جہت شوند و انگلستان با افغانستان اعتماد
 کامل حاصل و بخوانند افغانستان اسد محکمے بین روسیہ ہند وستان ہند
 بجهت انگلستان خیلے سهل است کہ این یک قطعہ زمین ابد دولت افغانستان
 بعوض خدمات آن یا بعوض قطعہ زمین گیرے یا بعوض امتیازی بدہند یا در
 عوض آنکہ وجہ مالیات سالیانہ ادراہ سالہ بگیرند و اقتدار خود را ہم در آن زمین
 باشد اگر افغانستان بحر محیط راہ داشتہ شکی نیست کہ در مملکت مذکور زود
 مستول و آباد خواهد شد و بجهت این امتیاز ہرگز حق شکر گذاری دولت انگلیس را
 فراموش نخواہد کرد اگر در زمان حیات خود موقع مساعدہ بدست نیاید کہ این مقصود

بر شاد و شجاعان افغان بوده است بلکه فتوحات بایر پادشاه که موسس خستین
 سلطان سلطنت مغولیه در هندوستان بوده است و فتوحات ایران هم بر شاد
 شجاعان افغان بوده است سلطنتی یاد و لته که بتواند مردمان جنگی افغانستان را
 همراه نماید اورا باید بتریک گفت اگر دولت مذکور بتواند این شجاعان را وادارد که
 بکنک آن مخالفت و شتمانش بکنند یقیناً فتح با دولت مذکور خواهد بود و مسلح
 دولتی که در افغانها با دشمن آن در جنگ متفق شوند هر چند که دولت مذکور از حیث
 قوه نظامی قویترین دولت دنیا باشد من اطمینان دارم و هر شخصی هم که از تواریخ آسیا و
 خصائل جنگی افغانها با اطلاع باشد با من متفق خواهد بود که هیچ دولتی نمیتواند
 نمیتواند با دولت همسایه دیگر که افغانستان با آن همراه باشد بکنند و
 دولتی که نخواهد با عساکر متحد افغانستان و دولت همسایه آن بکنند و
 شکست فاش و فتنه و فساد و بیادست چیزهای دیگر حاصل نخواهد بود اگر چه افغان
 هنوز این قدر قوت ندارد که بتواند همسایه قوی خود را بتواند مغلوب نماید
 اگر چه از اینها با آن همراه باشد یقیناً میتواند همسایه دیگر را مغلوب نماید از تواریخ
 هندوستان از زمان اسکندر عظیم تا اوایل این سده اوقات مختلف محل تاخت و تاز
 و تیراکی سیاه پوئی بوده است در اینها سده شانزدهم و هجدهم میلادی تقریباً تا اوایل
 سال ۱۲۰۰ هجری تا زمان مغربین جنگی محفوظ بوده است و تیش این بود و کالی
 تخت سلطنت سلطان مغول بوده است الای افغانستان با آنها هم
 و سده بعد از تقاض سلطنت مغولیه تاور شاه و احمد شاه درانی با سلطنت
 افغان محمد و ابوبکر سلطان باقی ماند چون را بیجا مقصود فقط نیست از زمان
 احمد شاه و حالات تاریخی افغانستان را بمجمل بیان نمایم لذا شرح تاریخ را از
 جلوس احمد شاه تحت حکومت افغانستان شروع میکنم سلطان دکنده گان که
 که طالب اطلاع حالات قبل از آنرا باشند بکتاب مورخین بگردید و خواهند
 سیهامی سلطان بن سلسله میری پس از وفات تاور شاه حالت ملوک الطوائف بود
 و مروج و افغانستان جاری شد آن حالت هرج و مرج و مروج مول سلطنت حال
 درانی گردید و فتحار دارم از اینک زن از همان طایفه بایان احمد شاه موسس اولین

سلطنت یکے از خوانین طایفہ سدوزائی کہ قبیلہ از قبایل طائفہ ابدالی میباشد بسبب
 خوابی کہ ولی معروف چکنی دیده بود احمد شاہ لقب شاہ دراز اختیار نمود و عدم امیر دست
 محمد خاں کہ از طائفہ بازکرائی بود کہ شعبہ از طایفہ درانی است نسب احمد شاہ اولین پادشاہ
 درانی و سدوزائی و نسب امیر دست محمد خاں اولین پادشاہ درانی بازکرائی باین قسم
 ہم اتصال می یابد کہ سد و بارک جداد این دو خانوادہ سلطنت درانی و ویرا دربی
 و بطے بودہ اند احمد شاہ در ۱۱۴۰ھ سیلادی مطابق سن ۱۷۲۷ھ بمصر بمصر رتاج سلطنت
 بسر گذاشت و شہر مذکور پائے تخت خود قرار داد این سال است کہ در سال افغانستان
 اولین مرتبہ پادشاہی را منتخب نمے و دولت اجماعی را بجهت حکمرانی مملکت قائم نمود
 بعد از گذشتہ شدن نادر شاہ و رسنہ مذکورہ نمایندہ ہا و خوانین طوایف و عشایر متعدد
 افغانستان حاجی جمال خاں بازکرائی و محبت خاں سردار جهان خاں پوپلزائی و
 موسی خاں اسحق زائی کہ معروف بدوگی بودہ است و نور محمد خاں علیجائی و نصیر
 خاں نور زائی و احمد خاں سدوزائی در زیارت گاہ شیرخ بابا کہ نزدیک قندھار باشد
 مجلس شورای منعقد نمودند تا پادشاہی از زمین خودشان بکمرانی منتخب نمایند
 سلطنت او مملکت امینت داشتہ باشد ولی غیر از احمد خاں کہ ساکت بود ہر یکے از
 خوانین اصرار داشتند کہ حق او بجهت سلطنت بالنسبہ بسایرین بیشتر است و این کہ
 خود را مطیع حکمرانی دیگرے نخواہد ساخت بعد از مشاجرہ و مذاکرہ بسیار ایشان
 بیچ یکے قرار گرفت وے شخصے مقدس مبارک شاہ نام خوش کندہ را در دست
 گرفته آثر ابسرا احمد خاں گذاشت و گفت دیگر لازم نیست شما باہمین خود نزاع
 نمایند احمد خاں بر اے سلطنت شایستہ است تمام خوانین ہم با احمد خاں توجہ
 اظهار داشتند کہ ما ہم دیگر کسی مناسب تر نہ بنیم کہ او را بر اے سلطنت
 نمایم زیرا کہ طایفہ او یعنی سدوزائی ضعیف ترین طوایف میباشد و از
 خیال نمودند کہ اگر مشارالیه بشورت نمایند ہاے مملکت را بکمرانی
 بغیر پادشاہی کہ از طایفہ بزرگترہ بودہ باشد بکمرانی خود قرار دادند
 اگر مشارالیه مصلحت بعمل نماید ما ہم کہ نمایند ہاے مملکت و ملت نمایم
 با او ہمراہے خواهیم نمود و در نظام سلطنت از ہم حجت بجا آید و خود ہم را بعد از

اتفاق در این باب ہمہ آنها علف سبز بدان خود گرفتند و این علامت آن بود یعنی
ہمہ مامواشی و حیوان بارکش نمایا بشیم و پارچہ را ہم شکل بیمان گردن خود انداختہ
بجہت علامت اینکه ما حاضریم از شما پیروی نمائیم و این قسم باو بیعت کردند و اختیای
حیات و ممات خود را بدست او دادند چوں احمد شاہ را خود مالک مملکت بسططت
منتخب نموده بودند تمام خواہن نمایندہ ہا کے ملتے از او ہمراہی شتند و مشارالہ
آدم مستقیم الراہ و نیز ہوش و زحمت کش و بیغرضی بودہ است لہذا مشارالہ کے
از معظمین سلاطین آسیا گردید و سعت ممالک بطرف مغرب تا مشہد ایران بود و
و بطرف مشرق تا دہلی ہندوستان و ولایات کے کہ بایں دو نقاط میباشند بودہ است
احمد شاہ در ماہ ثرون ۱۱۷۰ میلادی مطابق ۱۱۸۰ ہجری بر من سرطان وفات نمود و
پسر او تیمور شاہ تخت سلطنت پدر خود نشست و خصلت این سلطان کلیہ بنی بر تہنلی
بودہ است و اکثر سلاطین شاہزادہ گان عظام و اعیان و اشراف مشرق زمین
بتلا بہمیں مرض میباشند و آخر الامر دولت و ثروت از دست آنها میرد بسبب این
خصلت از نگاہداری طوایف کے پیدا و مغلوب نمودہ بود یکی عاجز بود و سلطنت
اور و بالقرائن نہاد مشارالہ شہادہ بزرگی نمودہ پس ہا کے خود را بحاکومت ایالات
متعددہ افغانستان مامور نمود و از این بہت بعد از وفات او کہ در سال ۱۱۹۲ میلادی
مطابق سال ۱۲۰۸ ہجری در کابل اتفاق افتاد بجہت سلطنت بین پس ہا کے متعدد
او نزاع در گرفت و شاہ زمان تخت سلطنت رسید بعد از سلطنت ہفت سال او
نامادری او شاہ محمود ابراہیم غزل نمود و چشمہا کے اور امیل کشید و باستعانت وزیر
فتح محمد خان برادر امیر دوست محمد خان نخستین امیر خانودہ عالیہ تخت سلطنت
جلوس نمود برائے این شخص نامداری کہ در ظرف ہیجہ سال در تواریخ افغانستان
خیلے معروفیت بہرسانیدہ لقب شاہ تراشی سزاوار (لار دوار ویک) معروف بود
کہ در تواریخ انگلستان بایں لقب مشہور است تمام مورخین فرنگی کہ حالات
افغانستان را نوشتہ اند و نیز افغانہا تماماً بقتل و کفایت و جرات و سخاوت و
سیاہی انی و بالاتفاق اعتراف دارند و رپائیز شہادہ ہی مطابق سال ۱۲۱۰ ہجری
شاہ شجاع برادر سلسلی زمان شاہ منورل مکحول دعوای سلطنت نمودہ از پیشاوار عام

کا بد گردید و لے وزیر فتح محمد خاں در شکست داده بطرف کوہستانات خیر فرار نمود
 بعد از چند فقره زد و خور و شاه شجاع در سن ۸۰۹ میلادی مطابق سن ۱۲۱۷ هجری تحت سلطنت
 افغانستان انتصرت گردید شاه محمود اغزل کرده اورا محبوس نمود و طوے نمشید
 کشمیر را هم مفتوح ساخت و لے بدون اینکه حالات را مشعر و نمایان نمایم باید اظهار کنم
 که از سن ۸۰۹ میلادی مطابق سن ۱۲۱۷ هجری یعنی بعد از وفات تیمور شاه منازعات و
 حوادث و قتل سلاطین خوانین زیاد بوده است و اسباب غرابی دولت اجتماعی که احمد شاه
 مؤسس آن بود این شد که سلاطین مشغول لهویات و استعمال مسکرات شدند از یک طایفه
 طرف داری نموده دیگر را را مخدول مے نمودند و نتیجہ این خصال فسیح سلاطین شد و زنی
 این شد که سلطنت از دست آنها بیرون رفت و افغانستان کے قبیل زاناک بدست
 آنها بیاید مملکت وسیعی بود ایالت کوچکے گردید شاه شجاع که در سن ۸۰۹ میلادی مطابق
 سن ۱۲۱۷ هجری تحت سلطنت جلوس نموده با وزیر فتح محمد خاں از شکر و وزیر
 فتح محمد خاں اورا در سن ۸۰۹ میلادی مطابق سن ۱۲۱۷ هجری شکست داد و تحت
 سلطنت اکبخت دست قدیم خود یعنی شام محمد بدست آور و شاه شجاع ارنجیت سنگ
 راجہ پنجاب پناہ برده از آنجا چندین دفعہ بطرف کابل آمد و سعی نمود کہ تحت سلطنت را
 محمد دابدست آورد و لے نتوانست زیرا کہ وزیر فتح محمد خاں و مردم از شاه محمود ہرگز
 و پشتند بعد از (رنجیت سنگ) پادشاہ شجاع ہر حراز سلوک نموده اورا محبوس نموده
 الماس معروف بکوہ نور را کہ حالا در تصرف حضرت ملکہ انگلستان است از او
 گرفت و رنجیت سنگ شرح مؤثر از در این باب مینویسند کہ ساطانی نے کام غارت از این
 گوہر گراں بہا چگونہ رنگش و گرگون شدہ و خیال مخزون گردید و سلطان باریے کہ جو اس
 مذکور را از دست او بگرفت تا چہ اندازہ از این نعمت خیر متہ قبیہ مسرور و بہرست
 خوشحال شد از این مطلب معلوم میشود کہ درین بیاریج و غیبیہ شہانہ
 مسرت و عیش و نشاط دیگر بیاض طر نے کہ دیگران اورا کہ گاہ حال از
 فتح خود شادمانی میکنند و حال آنکہ طرف مقابل آنها بعبیت و تعذیب مرگ
 کسانی کہ از آنها کشتہ شدہ اند و شکست خود سوگواری دارند شاه شجاع بی از غیبیہ
 زیاد با اہل سرسہ کہ خود از مجلس نجیت سنگہ فار نموده و داخل ناک انگلیس شہ

موقوف دولت مشارالیه اگر دیر بعد از شکست خوردن شاه شجاع وزیر فتح محمد خاں
 باکم رحم شاه محمود حکمرانی مینمود و بہرہ را ہم از حاجی فیروز بہت پادشاہ خود گرفت
 و حاکم را کہ ایرانیہا بران شہر نمودہ و مطالبہ خراج مینمودند و میگفتند پول را باکم شاہ
 ایران سکہ زد و دفع نمود و در سال ۸۳۱ میلادی مطابق ۱۲۳۲ ہجری شاہ محمود بدبخت بیوقوف
 بہ مصالحت پسر عذار خود کامران و سایرینی کہ از نفوذ و اقتدار وزیر فتح محمد خاں حسد
 مے بردند مشارالیه اکہ خدمات صادقانہ باو نمودہ و دودن و اورا بدبخت سلطنت نہ
 بود و بدبخت سلطنت را بہت اونگاہاری میکرد و در کمال بیرحمی اورا عذاب نمودہ
 و چشمہاے اورا میل کشید عاقبت الامر چون وزیر فتح محمد خاں درخواست برادر بایش
 را بدست او بدہر حکم و بجنہور پادشاہ ہے کہ خود اورا پادشاہ نمودہ بود و عضائے اورا
 قطعہ قطعہ نمودند باین قسم اس شخص معروف کہ (دارو یک) افغانستان بود تمام
 آنچنان شخصے کہ باہر فرقہ کہ او شامل میشد عقل و کفایت و شجاعت و اسباب
 تفوق آن فرقہ میکرد و بد بواسطہ اسم او در شجاعت و سخاوت و شرافت خیلے
 اسباب پیش رفت کار برادر کو چکتر او یعنی امیر دوست محمد خاں بلکہ بدست آوردن
 تحت سلطنت افغانستان گردید و نیز باین رہ خاں پدر وزیر فتح محمد خاں
 کہ اورا سردار سرافراز خاں مینامیدند بہت دیک پسند داشت و آسامی آہنا
 این قرار است وزیر فتح محمد خاں سردار محمد عظیم خاں سردار تیمور قلی خاں
 سردار پرو خاں سردار شیر دل خاں سردار کھند سخاں سردار حمید خاں
 سردار مہر دل خاں سردار عطا محمد خاں سردار سلطان محمد خاں سردار پیر محمد خاں
 سردار صید محمد خاں سردار دوست محمد خاں سردار امیر محمد خاں سردار محمد زیان خاں
 سردار زیاد خاں سردار جبر خاں سردار طرہ باز خاں سردار حمید خاں
 سردار خیر الملک خاں بمحض قتل بیرحمانہ این شخص لا و شاہ تراش بہت نفیر برادر
 و سایر طائفہ درانی بخالفت شاہ محمود و پسر او شاہ زادہ کامران کہ پدر خود را بہ
 قتل دوست مردانہ خود دستہ یک نمودہ بود و حاضر السلاح گردیدند و آخر الامر امیر دوست
 محمد خاں کہ یکے از برادر ہاے کوچک تر وزیر فتح محمد خاں بود لشکر شاہ محمود شکست
 دادہ و در سال ۸۳۲ میلادی مطابق ۱۲۳۲ ہجری امیر افغانستان گردانیدہ و سلطنت

رسیده است بیشتر هم منافع حاصل نماید و اظهار میدارم که انگلستان قدری
 دوستی افغانستان را که بعد از مخارج چند ملیون لیره و اتمات چندین هزار نفر
 گران بهما بدست آورده دانسته و همین یک سبب را هم آموخته باشد که جنگیدن با
 افغانستان بجهت آن صرف ندارد و دوست بودن با آن اسباب پیشرفت مقاصد
 و مصلحتی آن میباشد تلافی ضررهاییکه در زمان ماضی بدولت انگلستان وارد آمده
 است کاملاً خواهد شد بعد از آنکه جدم امیر دوست محمد خان تحت سلطنت کابل جلوس
 نمود نمیتوانم حالات تاریخی را مشروحاً بیان نمایم بدون اینکه مرا سهم بغرض داری بنیان
 لهذا اظهار اکتفا را که بعضی از مورخین انگلیس نموده اند بیان نمایم و همان قدریکه
 بجهت توضیح نادیده آیه لازم است مذکور میدارم (منتخب کتاب لاردرزین سوم
 بدولت روس و راسیایه وسطی از صفحه ۳۲۳ الی صفحه ۳۳۳) روسها
 از زمانهای خلیه قدیم همیشه قلباً آرزو داشتند که هندوستان جمله نمایان
 در ۱۸۰۱ میلادی مطابق ۱۲۲۰ هجری امیر طرلس کاترین طرحی بجهت تسخیر
 هندوستان از راه بخارا و کابل رنجته بود مجدداً در ۱۸۰۸ میلادی مطابق ۱۲۲۷
 امیر طورپاؤل امیر طور روس و ناپلیون بناپارت که در آن وقت قنصل اول
 دولت فرانسه بودند بر سر بجهت حرکت متفق بطرف هندوستان مرتب
 نموده بود و باز در ۱۸۰۸ میلادی مطابق ۱۲۲۷ هجری مجدداً امیر طور ناپلیون
 و امیر طور الکساندر روسیه بخیاال تسخیر هندوستان افتادند و این پادشاه ایران
 هم بآنها خیال معاونت نمود و در طول کشید که امیر طور بایک مذکورین خودشان
 نزاع نموده و مقصد و ایشان بعد از تعویق افتاد و در ۱۸۰۹ میلادی مطابق ۱۲۲۸
 و دلتین روس ایران بخیاال تسخیر هندوستان متفقاً بهرات حمله آور شدند و از
 فتح قلعه محکم هرات عازم گاهند مجدداً در ۱۸۰۹ میلادی مطابق ۱۲۲۸ هجری و در
 ۱۸۱۰ میلادی مطابق ۱۲۲۹ هجری هندوستان هم شده و به سبب انقلابات فرنگستان باز نتوانست
 مقاصد خود را اجرا نماید و بهای خلیه می نمودند که امیر دوست محمد خان را بجانب
 خود بکشند و به نتوانستند و از ۱۸۱۰ میلادی مطابق ۱۲۲۹ هجری الی
 ۱۸۱۵ میلادی مطابق ۱۲۳۴ هجری با امیر شیر علیخان بخالفت دولت انگلیس

مشغول سازش شدند عبارات ذیل منتخب از کتابچه (الن) میباشد که وقایع سفر
 لشکر را که از هندوستان بسند و افغانستان می آمدند نوشته است کتابچه مذکور
 در ۱۲۳۴ میلادی بطبع رسیده است و این مطالب را از صفحه (۱۳) الی بعد منتظمین
 است که مذکور میشود و امیر دوست محمد خان برادر وزیر فتح محمد خان بسططت
 افغانستان رسید و معروف به عدالت و تدبیر بود شاه کامران هرات را متصرف
 گردید و قندهار پس از چندین مراتب دست بدست شدن تحت حکمرانی قرار گرفت
 بارگزیائی در آید امر است مطلق العنان گردید و راجه رنجیت سنگه انعامات عمومی
 را منتظم دانست و دست تعدی بجانب سلطنت مختلفه افغانستان دراز نمود و در
 بهمین منوال جاری بود تا اینکه دولت هندوستان قهرآلودت شد که نفوذ دولت
 هندوستان در آسیای وسطی رو به ترقیت و قوتیکه روسها در ۱۲۵۳ میلادی بطریق
 هجری هرات را محاصره نمودند آن وقت این مطلب بخوبی واضح شد آن زمان دولت
 هندوستان سعی نمودند که امیر دوست محمد خان را از مقاصد دولتین روس و ایران
 کنار کشیده و در نگاه دارند امیر دوست محمد خان اظهار داشت که من و دوستی دولت
 انگلیس قبول میکنم مشروط آنکه دولت مشاریه با مرا از تعذبات راجه رنجیت سنگه که
 پیشاور را منصرف شده است حفظ نمایند و الا بدولت ایران پناه می برم آن
 ساعت ساعت نخسے بود چون دولت انگلیس مضمون گذشته بودند که روابط بین ما و راجه
 رنجیت سنگه مقتضی نباشد در امورات او مداخله نمائیم و امیر دوست محمد خان را تم
 نمیتوانیم بگذاریم با دولت ایران اتفاق نماید پس چاره دیگر خراب نبود که او را غول و
 شاه شجاع را که از دست و پست سال قبل که فراری بوده است بکوهستان
 منصوب نمائیم تا چنانچه که پیش خود تصور می نمودیم نفوذ خود را در
 وسطی مضبوط نمائیم لهذا در ۱۲۵۹ میلادی مطابق ۱۲۵۹ هجری
 رحمان کین و اخل مملکت و رانی گردید که کتبه باقی ماند و در میان
 امیر دوست محمد خان البس و لیم کنانین تسلیم شد شاه شجاع با افغانستان مرحمت
 نمود و تمام امورات آنجا بر وفق مرام گردید و بجزبت شاه شجاع هم لشکر ترتیب داد
 و نشانهای دولت و رانی بدم اعطا شد و رحمان کین بدرجه لاری و می ارتقا یافت

خطابہ ہا و تہنیت ہا از اطراف رسید و افسوس کہ مردمان سیاسی عموم اٹالی و نیا
کنگرمان حادثہ ناگہانی را داشتند کہ بہت ناہمیا بود و را و ایل ماہ نومبر ۱۸۳۸
میلادی مطابق ۱۲۵۶ شمسی ہجری بقتشاروی نمود و کشتہ شدن سفیر انگلیس و انکلاف
تمام قشون زیادہی کہ از انجملہ فوج انگلیسی نمبر ۴۴ و چندین افواج قشون ہندی بود
از دست رفتن تمام توپا و اسیری صاحب منصبہا و خانہاے آنہا خلاصہ کلام حوادث
بودہ است کہ نظر آن در کتب تواریخ ماکثر دیدہ شدہ است و این اتفاقات بکلی صورت
مارا کہ افغانستان امنیت حاصل نمودہ و نفوذ دولت انگلیس در تمام آسیائے وسطی
کاملاً برقرار شدہ است زائل نمود و در بہار سال دست پروردہ مالینی شاہ
شجاع الملک اچینی کہ بار دہے خود و محل بتخاک میرفت جماعتے از بارکزادہا
قبیل رسانیدند و باین قسم زندگانی او در بدترین حالی باخر رسید اسباب تخلص ما
از خرابیہاے تدابیر تحفظی متعدیانہ خود و مثل مکانات ناگہانی ہولناک و توفیقے غیر
منترقبانہ بود از خداوند مسئلت بنمایم کہ از شکر نعمتہاے بے اندازہ او در فتوحات
حالیہ خود صرف نظر نہ داشتہ باشیم چنانچہ کہ در فتوحات ۱۸۳۹ میلادی بکلی فرہش
نمودہ بودیم و بحکم انہیہاے حالت تذکری عنایت فرماید کہ بدانند عدالت باعث
شرافت است نہ فتوحات متعدیانہ و غلبہ بر مردم و نیز بدانند کہ معصیت
حرص و طمع مثل سایر معاصی اسباب بدلت ملت میباشد (عبارت ذیل منتخب از
کتاب شرح حالات مملکت افغانستان تصنیف لہستون منطبعہ در او کتاب
۱۸۳۹ میلادی میباشد) کابل و قندہار و پیشاور و محالات آنہا در تصرف برادر ہا
متعدیہ بود (یعنی برادران امیر دوست محمد خاں) و اینہا زود بہمدگر در افتادند
طایفہ دور اینہا) بکومت قندہار یا ہرات بہر کدام یک ازیں دو نقاط کہ محال آنہا
نزدیکتر بودہ است خری اطاعتے داشتند و لے سایر طوایف مطلق العنان
بودند و در زمان القراض سدنت (دراہنہا) (سدوزائی) رنجیت سنگھ بواسطہ صاحب
منصہاے فرنگی مشغول بحمل نظم لشکر خود بود و این مری باعث خطر متصرفات ہندی
افغانہا میشد و افغانہا باحالت پریشانی دولت خود خالی بودن سرحدات آنہا
جلوگیری شتارالید ہر چہ صورتیکہ متحد ہم میشدند باز تاب استقامت حملہ اورا

نمیداشتند رنجیت سنگھ کثیر و ملتان و کیہ دست علیا و ثنائی ترویکترین انا را
متصرف گردید و طوایف جنوبی کشمیر را مطیع ساخت و بعد از آنرا عی را کہ بین
امیر کابل و برادر او کہ در پیشاور بود اتفاق افتاد شاہ شجاع بطرف قندھار لشکر
کشیدہ آنجا را تصرف نمود و متعینہ و السنہ پیشاور و تمام ساحات مجاورہ آنجا را رود
خانہ نہ تسخیر نمود امرای سندھ ہم شکار پور را متصرف گردیدند و حکومت بلخ ہم کہ اسما
در اطاعت افغانستان بود مستقل گردید و خان بلوچستان فقط باسم اطاعت
از افغانستان داشت امیر دوست محمد خاں سردار کابل معروف بہ بدالت
و تدبیر میاشد مشارالیه با برادر ناماوری خود کہ در قندھار مستقر بود و مخالف
شاہ کامران ہستند کہ بعد از وفات پدر خود ہرات را متصرف شدہ ادعای سلطنت
خانوادہ سدوزائی را مینماید در این جنگہا و انقلابات صدہ زیادی بشہر پیشاور
وارد آمدہ است و در سایر مملکت ظاہر اخلال نرسیدہ است شاہ شجاع علما
بر اندیشہ کشی نمود و قندھار را متعینہ متصرف گردیدہ بود در سایر نقاط مملکت
مشغول بمجاریات ولی حالاً مجدد اور (پیدمانہ) کہ موقت عساکر انگلیس است بجلاء
وطن میباشد یک وقت رنجیت سنگھ بفریب او را گرفتہ بطور بیرحمانہ با اسلحہ
کرد و مقصود رنجیت سنگھ این بود کہ الماس معروف بکوہ نور را از او قہراً بگیرد
حالات این اوقات و تفصیل تنظیم اس اورا کہ بواسطہ ہمت و دلاست خاتون یاد
بعمل آمد اسرارند برش اور جزو حالات دلیہ و اوقات حسب یدہ
افغانستان مشروحاً بیان نمودہ است و مطالب این مقالہ از کتابت کوہ
و از کتاب (مسترحاد ملی) کہ مفصل تر نوشتہ است اخذ شدہ است نتیجہ کہ باید از
تمام این انقلابات حاصل میشد این بود کہ دولت ایران تسخیر از خراسان را کہ متعلق
بافغانستان بود باید متصرف میشد و لے اگرچہ بکراسعی نمودہ اند کہ

بکہ ہندوہر چن پادشاہ ایران لشکر نظامی تربیت شروع کردہ اند و
داروہنوز در نقطہ مذکور کا کے انہیں نہ بدہ اند کہ ان خود سلطوم ہنود
کہ در یکفایتہ ولایت باید خود برابر است لکن اقتدار او بواسطہ مجاہدات
وجہات وزیر ادب محمد خاں برقرار است یک سالست کہ پادشاہ ایران ہرات

را محاصره نموده است و اگر چه از قرار اخبارات خواسته است که آنرا بیرون
 بگیرد و بیرونش نبرده است و بسیار هم از قشون او تلف شدند از قرار مذکور
 یازده نفر سر تربیت و چهل و پنج نفر صاحب منصبان دیگر و هزار و هفتصد
 پنجاه نفر سرباز نظامی تلف شده است باز هم اگر حکومت‌های کابل و قندهار را
 دارند که با دشمن عمومی خود یعنی دولت ایران شامل شوند ممکن است که سد محکم مملکت
 درانی (یعنی هرات) را فتح نموده تلافی انتقامت و حیران زحمات او بشود اگر این
 اتفاق بیفتد تغییر کلی در حالات سلطنت هندوستان پدید خواهد شد و احتمال
 بر آنست که فرنگستان هم بے اثر نخواهد بود و عبارت ذیل منتخب از کتاب مجموع
 بکتاب حالات جنگ‌های افغانستان که (آرچی بالدفارلس) نوشته است از صفحه
 ۱۱۱ ص ۱۳ میباشند: چهل احتمالات بین دو ولایت انگلیس و ایران که اسباب
 کلی این شد که قشون هندوستان دولت انگلیس در ۱۸۳۹ میلادی مطابق ۱۲۵۸
 هجری با افغانستان حمله آوردند و لازم است که وضع روابط بین دو ولایت انگلیس
 و ایران را قبل از تخطی مذکور اجمالاً بیان نمایم بموجب عهدنامه که در ۱۸۴۲ میلادی مطابق
 ۱۲۶۰ هجری بین دو ولایت مذکور بسته شده بود دولت انگلیس متعهد گردیده اگر یکی
 از دول فرنگستان بایران لشکر کشی نماید قشون محبت کمک اعلیٰ حضرت پادشاه
 ایران از هندوستان بفرستد با وجه اعانه سالانه برای کمک اخراجات جنگ
 بایران سپردارند با وجودیکه شرط شده بود که اگر خود دولت ایران محرک این لشکر کشی
 بشود عهدنامه مذکور باطل خواهد شد باز هم معاهده پر خطر که بوده است زمانی
 که جنگ سختی در ۱۸۴۲ تا ۱۸۴۳ میلادی بین ۱۲۶۱ و ۱۲۶۳ هجری بین
 عباس میرزا پاشا و کویچ جزال روس اتفاق افتاد دولت انگلیس از همراهِ بی دولت
 ایران چه بلشکر و چه پول نقد بامداد و بعد از شکست خوردن دولت ایران بسبب
 عزامت جنگی که بموجب عهدنامه ترکمان چاه بیعه و دولت مشارالیه اقرار
 گرفت دولت ایران در عسرت افتاد دولت انگلیس احتیاج دولت مزبور
 را مقتضای شمرده ابطال عهدنامه زحمت انگیز را بقیامت از رانی یعنی تقریباً سیصد
 هزار لیره خرید و تیریه فطایر همین معامله بوده است که نفوذ دولت انگلیس در ایران

ایران علانیہ بکاست و این ہم بہاں ملاحظہ فطری بودہ است کہ دولت ایران
از ضعف حال خود ملتفت شدہ تحت تسلط نفوذ دولت روس درآمد
فتح علی شاہ پادشاہ سن ایران در ۱۸۳۲ میلادی مطابق ۱۲۵۱ ہجری قمری قات
نمود و نژادہ او شاہزادہ محمد میراکہ بیشتر صفات بلند ہمتی پدر شجاع او یعنی عباس
میرابا در سیدہ بود تحت سلطنت ایران جلوس نمود بلند ہمتی مخصوص مشارالہ
اورادداشت کہ ایالت مستقلہ ہرات را کہ در سرحد مغربی افغانستان واقع
است مفتوح نماید و مشاورین روسی او ہم اورا باین خیال جدّاً تحریص مینمودن فقط
ہرات بقیہ ممالک افغانستان بود کہ تا حال در دست یکے از اجزای حسن النژادہ
سلطنت دیکھ افغانستان یعنی طایفہ سردوزائی ماندہ بود حکمران آن شاہ
کامران بود یعنی پسر آن شاہ محمود کہ بعد از عزل نمودن برادر خود شاہ شجاع را
از تحت سلطنت افغانستان خودش ہم از ان مقام بلند راندہ شد و بایالت
کوچک ہرات گوشہ نشینی اختیار نمودہ بود پادشاہ جوان ایران بحدت اقدام بلشکر
کشی ہرات بدست آورد (مسترلین) سفیر دولت انگلیس مقیم در بار ایران
بطور راستی اعتراف باین متمسک دولت ایران نمودہ بدولت متبوعہ خود نوشت
کہ پادشاہ ایران از روی سوابب بحق سلطنت افغانستان تا غزنین میباش و
اقدام شاہ کامران در تصرف نمودن قسمتی از ایالت سیستان ایران متمسک کا علی
بدست اعلیحضرت پادشاہ ایران آمدہ است کہ بخالفیت ہرات شروع باقدام
خصمانہ نماید اہمیت این مسئلہ بحجت انگلستان و ہندوستان این بود کہ نفوذ
دولت روس در این اقدام خصمانہ دولت ایران نسبت بہ اتان بدخایت دشت
(مسترلین) وزیر مختار دولت انگلیس مقیم در بار ایران اظهار نمود کہ اقتضای حال
بدین ترتیب کہ ان و روس چنین است کہ اگر دولت ایران با افغانستان
پیدا کن مشکل نیست کہ دولت روس کارش پیشرفت کردہ
سواء اتفاق فصلی کہ در عہد نامہ ۱۸۵۸ میلادی مطابق ۱۲۷۷ ہجری قمری شدہ
بود باین مضمون بود و در صورتیکہ بین افغاننامہ و ایران جنگی اتفاق بیفتد دولت
انگلیس معتد علی سببیک از طرفین مخیرا بدش گمارینکہ طوفان خویش نمایند کہ دولت

مشارالہا مباحی گری بنماید مستر البیس وزیر مختار مزبور و مستر مکینیل وزیر مختار
 بعد از او ہر دو در باب لشکر کشی دولت ایران بہرات بدولت مشارالہا ہمن
 نمودند و فی ذلک نکر و در این باب بجانب دولت انگلیس بطرز پورغ ہم اظہارے شد
 دے جواب طفرہ آمیزی دادند از این فقرہ میتوان استنباط نمود کہ اضطراب ایران
 سیاسی تا چہ اندازہ سخت بودہ است کہ (مستر البیس) بار دولت مقبوعہ خود
 نوشتہ بود کہ این قدام دولت ایران نسبت بہرات مثل آنست کہ دولت
 روس لشکر کشی بطرف ہندوستان مینماید و در اوایل ۱۸۳۷ میلادی مطابق
 ۱۲۵۶ ہجری (لاہور و آکلند) فرمان فرماے ہندوستان (مستر مکینیل) وزیر
 مختار دولت انگلیس ہم دربار ایران نوشت کہ باپادشاہ ایران جدا گذرہ نماید
 کہ لشکر کشی را ترک نمایند باین بہت کہ این اقدامات بداخلہ و تحیر ولایات سرحد
 مغربی خود مانرا بنظر عناد و مخالفت می بینم پادشاہ ایران از انہا رات سفیر
 انگلیس متاثر نشدہ بطرف بہرات حرکت نمود و بتاریخ بیست و سوم ماہ نومبر
 ۱۸۳۷ میلادی مطابق ۱۲۵۶ ہجری محاصرہ بہرات شروع کردید (مستر مکینیل)
 در ظرف زمان ممتدی کہ در اردوئے ایران در مقابل بہرات قیام داشت نتوانستہ
 قطع این اقدامات را بنماید زیرا کہ نفوذ دوستانہ سفیر دولت روس مقابل دربار
 شاہ ایران خیلے زیاد تر بود و نمایندہ دولت انگلیس از سختفانی کہ متحمل رہے
 فراہم می آمد خستہ شدہ عاقبت الامر بکلی مایوس شدہ از اردوئے ایران حرکت
 نمودہ رفت این از آنکہ ایرانیہا و معاونین آنہا یعنی روسیہا کشتش و ز متوال
 بقلعہ بہرات باتوپ شلیک کردند و تاریخ بیست سویم ماہ ثرون ۱۸۳۷ میلادی
 مطابق ۱۲۵۶ ہجری بقلعہ مزبورہ یورش سختی بردند و کاسیاب نشدند
 آتکات زیادی ہم از آنہا شدہ لہذا پادشاہ ایران افسردہ خاطر گشتہ مصمم گردید
 کہ محاصرہ بہرات را ترک نماید و رود کر نیل (استاد داریت) در اردوئے ایران سپاہ
 قوت این عزم شاہ گردید چون مشارالہیہ پلو شاہ اطلاع داد کہ قوت نظامی دولت
 انگلیس بکشتیہاے جنگی مشارالہا از میمنہ حرکت نمودہ در جزیرہ خارک خلیج
 فارس وارد شدہ است و آلتیما تو م (یعنی تمام حجت) صرکچی بجهت پادشاہ

ایران آورده بود که باید که فوراً از ہرات مراجعت نمایند چون در ایام ہرات
وزیر امور خارجہ دولت انگلیس محض انصراف توجہ پادشاہ ایران بطرف
خلیج فارس لشکر فرستادہ خود را بر حسب اقتضا حالات زمان محق میدہشت کہ
از شرایط و وضع صحیحہ یکے از فضول عمر نامہ را کہ انگلیس در چندین موارد آن را
منظور داشتہ باشد صرف نظر نماید و معلوم میشود خود شاہ ہم چون ایما توم
مذکور را دید خیالش آسودہ شدہ بتاریخ نہم ماہ سپتمبر سپ خود را سوار شدہ
از ہرات مراجعت نمودہ مدت محاصرہ نہ ماہ و نیم امتداد داشت امر و زنجیا
سال کہ سیمونچ سفیر دولت روس از ہرات کہ کو بیہ شدہ بود و مے مفتوح
نشده بود متعاقب محمد شاہ حرکت کردہ مراجعت نمود ہنوز شہر مذکور موقوف
عساکر قاغندیباش شاہ شجاع الملک نوادہ احمد شاہ معروف از سنہ ۱۸۰۳
میلادی مطابق ۱۲۱۸ ہجری ۱۸۰۴ میلادی مطابق ۱۲۲۲ ہجری
در افغانستان حکمرانی نمود بعد از انقراض حکومت او امورات افغانستان
تا چندین سال متحمل بود بالآخرہ در سنہ ۱۲۶۲ میلادی مطابق ۱۲۷۲ ہجری میر دست
محمد خاں در افغانستان تسلط کاملی پیدا نمود از ان وقت این شخص با قابلیت
تأمدت سنہ ۱۸۰۳ کہ انگلیسہا در افغانستان بودند ریاست داشت پس از وقوع
حوادث عدیدہ چندین سال این جوان شجاع تمام دشمنان خود را مغلوب نمودہ
در سنہ ۱۸۲۲ میلادی مطابق ۱۲۴۲ ہجری حکمران مستقل افغانستان گردید البتہ
قلباً مائل بانگلیسہا بودہ است اسباب قطع دوستی او نسبت بہا فقط این
کہ در جنگ شانوی ماہا پنجاب مشارالہ از اسکاٹلک لشکرے نمود شاہ شجاع
معزول از لودیانہ کہ پناگاہ او بود بحجت منصوبی خود اتسال مشغول
چینی بود خیالات او تا مدتی صورت گرفت و در سنہ ۱۸۲۳ ہجری
۱۲۴۰ ہجری بعضی قرار داد با بین او و راجہ شجرت منعقد شد و بموجب
استدعایک شاہ شجاع از دولت انگلیس بحجت تقویت دعاویہ تقدی نمودہ
بود دولت ہندوستان اظہار داشت کہ ہماستہ با او با بیطرفی کہ دوست
مشارالہا در امورات افغانستان بحجت خود اختیار نمودہ است منافات

خواهد داشت و سبب کار بی قاعدگی و نداشتن بود که بموجب چهار ماهه و اسامه
نقد داده یک نوع اعانتی با و نمودند تا توده هزار روپیه بحیث مخارج جنگ
خیل کم بود که کسی نتواند با آن وجه تحت سلطنت را باز بدست آورد و معینا
شاه شجاع در ماه فوریه ۱۸۳۳ میلادی مطابق ۱۲۲۹ هجری قمری مقصد گردید بعد از
مخاربه با امرای سند آنها را مغلوب نموده روانه قندهار گردید و در آنجا قلعه
قندهار را محاصره نمود و حالت قندهار در کمال سختی افتاده بود و امیر دوست محمد خان
از کابل معجلاً آمده قندهار را مستخلص نمود و بعد با عساکر آنجا که از شاه شجاع
دفاع مینمودند ملحق شد شاه شجاع را شکست داده مخدول نمود و شاه شجاع بکابل
عجله فرار نمود و توپخانه و نهب خود را بجا گذاشت در زمان غیبت امیر دوست محمد خان
در جنوب افغانستان قشون رحیمت سنگه از رودخانه آتک گذشته ایالت پشاور
که متعلق با افغانستان بود و متصرف گردیده افغانها را باره خیمه متواری نمود
بعد از امیر دوست محمد خان هر چه سعی نمود که سیکها را از پیشاور بیرون نماید پیشرفت
نکرد و بدگمانی اینک انگلیسها بار رحیمت سنگه در این تخطی که از پیش برده مسامحه
نموده اند امیر مذکور بحیال این تدبیر افتاد که در مقابل با دولت ایران سازش نمود
خود را محافظت نماید و شاه شجاع بلجار خود یعنی بودیان عقب نشست و در مارس
۱۸۳۴ میلادی مطابق ۱۲۵۰ هجری (لار و آکلند) بعوض (لار و ولیم بنگاله
بفرمان فرامی هندیستان منصوب گردید و جواب تعینت نامه که امیر دوست
محمد خان با و نوشته فرستاده بود لار و مشارالیه نوشت شما مسبوق میباشد
که عادت انگلیس بر این نیست که در امورات سایر امارات مستقله مداخله نماید
و طولی نکشید که از ملاحظه این اقرار صرف نظر نمود مشارالیه وقت حرکت
از انگلستان در باب مقاصد دو تن ایران و روس میشود و بوده است بر سطح
اخباراتیکه سفير ما قییم دربار ایران خاطر نشین است دولت انگلیس نموده بود که
معلوم میشود مشارالیه بکلی متروک بوده است که چه اقداماتی بعمل بیاورد و
بقول (سردورانه) مشارالیه یعنی (لار و آکلند) در باب خطر دوری که سایرین
بیشتر از خود و خیال آنرا داشتند غایب گردیده قوت و اهمیه بر او مستولی شده

کپیتان برنس را باسم سفارت تجارتی با افغانستان فرستاده و در حقیقت اسلحه سفارت
 بجهت انکشاف مطالب پولتیک بودہ است و لے دستور العمل معینی با و داده نشدہ بود
 برنس در ماہ ستپامبر ۱۸۳۲ میلادی مطابق ۱۲۵۳ ہجری وارد کابل گردید یعنی دو ماہ
 قبل از آنکہ لشکر ایران شروع بحاصرہ ہرات نمودند مشارالیه قبلاً نسبت با میر دوست محمد
 خان میل کا ملے داشتہ است چون در ۱۸۳۲ میلادی مہمان او بودہ است تدبیر یہ کہ
 مشارالیه تائید مے نمود این نبود کہ خانہ وادہ سلطنتی ذبیح سدوزائی را بواسطہ شخص
 شاہ شجاع برقرار نمایند و لے تدبیر مذکور این کہ سلطنت امیر دوست محمد خان را مستحکم
 نمودہ و او را در تحت حمایت دولت انگلیس در آورده او را با مقاصد دولت مشارالیه
 ہمراہ نکند (کپیتان برنس) کاملاً گمان میکرد کہ در زمان مساعدے بکابل رسیدہ بہت
 چرا کہ سفیر از جانب پادشاہ ایران با تحایف و ہدایا و وعدہ ہا مے ہمراہی قبلاً وارد
 قند ہار گردیدہ بود و امیر دوست محمد خان در باب مذاکرات خود کہ با دو اتین ایران و
 روس در میان میداشت چون از ہمراہی دولت انگلیس مایوس شدہ بود و طالب
 بود کہ از ہر جانب ہمدی با و برسد تا از تحظیات سیکما جلو گیری نماید ہیچ مطلبی
 را از کپیتان برنس مخفی نہ داشت و اظهار کرد کہ اگر چنان مہمٹمن سازید کہ توقع ہمراہی
 و مدد را از دولت ہندوستان داشتہ باشم حاضر م با دول مغربی مملکت خود ترک
 مذاکرات بنمایم در این اثنا کپیتان مشارالیه از شدت سرگرمی در پیش رفت مقاصد
 خود از حد مہوریت خود تجاوز نمودہ سعی نمود کہ سردار ہا مے قند ہار را از دوستی
 دولت ایران باز دارد و با ہنا وعدہ اغاثہ نقدی داد کہ از اقدامات خصمانہ کہ بمقابل
 دولت ایران برائے تلافی رو کردن نوید ہا مے خود بخواید بعمل آورد جلو گیری نہ نماید
 بجهت این سرگرمی مفراطی اجازه کپیتان برنس را دولت متبعہ افغانستان
 نمودہ با و امر کردند و حدہ ہائیر کہ بسردار ہا مے قند ہار داده شد
 کپیتان برنس با امیر دوست محمد خان بزودی و غنیمت حاصل اقتضاء باین جہت کہ
 صاحب منصب روسی باسم سفارت از جانب امپراطور روس وارد کابل گردید
 و لے اعتماد نامہ مشارالیه محل شتاباہ بود مشارالیه را بعد از مراجعت او بر وزیر
 وزیر امور خارجہ روس کاملاً مرود داشت اگرچہ این کار چندان

امیر دوست محمد خاں اعتنائی بفرستادہ مذکور کرد و بکپیتان برنس اطمینان میداد کہ من غیر از دوستی دولت انگلیس مایل دوستی دیگرے نمے باشم و کپیتان برنس بدولت متبوعہ خود اظهار داشت کہ من بصدق گفتار و اعتماد کامل دارم و لے طرز عبارت جوابیکہ لارڈ آکلند بکلمہ ان کابل نوشتہ بود چاں تحکمانہ و تنجترانہ بودہ است کہ ازاں معلوم میشد کہ مقصود نویسنده این است کہ جواب مذکور سباب تکذخاطری فراہم بیاورد جواب مذکور اثر خود را بخشید و سفارت کپیتان برنس را بے ثمر گردانید باز ہم براسے آخرین چارہ امیر دوست محمد خاں از غرور خود این قدر تنزل نمودہ کہ بفرمان فرماے ہندوستان مراسلہ نوشتہ از او التماس نمود کہ تظلمات افغانہارا معالجہ نماید و بانہا قدرے قوت قلب و اقتدار بدہد و لے این اظهارات عاجزانہ او اثرے نکرد و سفیر روس در باب ہر چیزے کہ امیر دوست محمد خاں خیلے مایل بود بدست بیاورد و وعدہ ہائے بسیار داد لہذا امیر دوست محمد خاں اورا مورد التفات و اختصاص داشت و در مراجعت معاہدہ ہم با سردار ہائے قندہار نمودہ و غلامیہ مذکور را وزیر مختار روس مقیم در بار ایران زود مخصی داشت و کپیتان برنس و کابل منقض شدہ در ماہ اوت ۱۸۳۷ میلادی مطابق ۱۲۵۴ ہجری از آنجا حرکت نمودہ جہت اینکہ کپیتان برنس در اموریت خود مقصودش برآورده نشد این بود کہ بعد از حرکت او از ہندوستان بجانب کابل پولتیک لارڈ آکلند متدرجاً تغیر پیدا نمود لارڈ آکلند بصورت شخص امنیت طلبی دار و ہندوستان گردیدہ بود و آنکہ تا ماہ اپریل ۱۸۳۷ میلادی ہیچ خیالے نہ داشتہ است کہ در حالت آن وقت افغانستان اخلال نماید این فقرہ از اظهارات کتبی خود او کہ در تاریخ مذکور نمودہ است ثابت میشونہ و اظهارات مذکورہ این بودہ است کہ دولت انگلیس قطعاً مصمم گردیدہ کہ شاہ شجاع الملک را تازمانیکہ تحت حمایت ما باشد نگذاریم و دیگر اقدامات خصمانہ بخالفت سردار ہائے کہ حالادہ کابل وقتہ ہائے باشند بعمل بیاورد و لے در ماہ ثرون سال مشارالہ معاہدہ نمودہ و اسباب رفتن شاہ شجاع را تحت حفاظت سر نیزہ ہائے عساکر انگلیس بکابل فراہم آورد و در باب این تلون مزاج و دلیلے در دست نیست کہ علت آنرا توضیح نماید از سر حد ما کہ در آن زمان رود ستلج بود تا بہرات کہ در حدود

آسیائے وسطی میں باشند مسافت زیادہی حایل بود و اس مسافت بیشتر از یک ہزار و
دو سیت میل میباشند بعضے از نقاط راہ آں صحترین راہ ہائے دنیا معلوم ست
شکے نیست کہ دولت ہندوستان محقق بودند تا اندازہ ازین حرکات مشوش باشند
چوں لشکر ایران باستظهار عساکر و طلب روسہا و متاہتہاے روسی ہرات را محاصرہ
نمودہ بودند و فرستادہ ہائے دولتین ایران و روس و افغانستان مشغول بکار
بودند این عوارض ہر دو قوت توہمی بودہ زیرا کہ امروزہ سہ صد افغانستان ہنوز
آں طرف ہرات میباشند و اولاد امیر دوست محمد خاں ہنوز در سندھارت کابل متکلم
میباشند و اس مطالبے نمایند کہ قوت مذکور چہ قدر شدت داشته است ولے با این ہم
دولت انگلستان و دولت ہندوستان تردیدی نہشتند کہ لشکرے بحریرہ خاک
فرستادہ در مقابل بدولت ایران تندید نمایند و اقدام مذکور اسباب منع محاصرہ
ہرات گردید و پولتیک نظامہ در باب افغانستان اس بود کہ نتائج اسباب پسینی ہائے
کہ در کار بود و مواظبت نمایند چنانچہ محتمل بود اگر نتیجہ نخبہ بخشیہ از انہا تجاہل
مے نمودند و اگر تبلیغ مستثنائی از انہا ظہور مے آمد بقواعد معتادہ از انہا مماثلت
مے نمودند و سستی ما با رنجیت سنگھ محکم بود و نزاعی کہ بین امیر دوست محمد خاں و
مشارالہ در باب ایالت پشاور و میان بود و اصلاح آں بسیار سهل بود و
مسئولیت خوزیزی ہائے جنگ اولے افغانستان آیا بعدہ کہ ام یک
از گذشتگان وارد خواہد آمد و قتیکہ اسرجانہا ہوس از ۱۸۳۵ تا ۱۸۴۱
میلادی رئیس مجلس نظمیہ کیانی ہندوستان بود لارڈ برتون متوفی ۱۸۴۱ میلادی
در حضور مجلس مبعوثان اظہار داشت کہ من خودم جنگ افغانستان را راہ انہم
و مجلس روسائے کیانی ہندوستان ادا آگاہی نہشتند معنی اظہار اثر انہم
کہ امنائے آں وقت دولت انعمیس بواسطہ یکے از اجزای انہم
سپردہ با و بود اقدام نمودہ اند لہذا مسئولیت اس کار بچہ انہم و لارڈ برتون
اینکہ از مجلس روسائے کیانی ہندوستان اس را اسلایچ مشورتے نکرده اند
ولے اظہار سر جان ہاب ہوس کہ در ۱۸۴۱ میلادی در مجلس مبعوثان نمود آں اظہار
مذکورہ فوق را کاملًا تصریح نمودہ است اظہار سر جان ہاب ہوس اس بود ہنوز

کہ من در باب اختیار نمودن پولتیک افغانستان بلار و آکلند نوشته بودم در راه بود
 کہ مشارالیه مرسلہ من نوشتہ اطلاع دادہ بود کہ لشکر با افغانستان فرستادہ شدہ است
 و ہر دو نوشتہ در بین راہ تصادف نمودند تمہید اقدامات مندرجہ عہدنامہ کہ در اول
 تابستان ۱۳۳۸ میلادی بین دولت ہندوستان و راجہ رنجیت سنگھ و شاہ شجاع
 بستہ شدہ بود ایں بود کہ شاہ شجاع بالشکرے کہ صاحب منصب ہاے آں از نظام
 ہندوستان باشند موجب آنہا را ہم از پول دولت انگلیس دادہ و نیز ضامیت
 و ہمراہی ہمارا جتہ پنجاب را ہم داشتہ تحت سلطنت خود را بدست آورد بدون اینکہ
 سرنیزہ ہاے قشون انگلیس را ہم لازم خواہد داشت و فقط دو فوج محض شوکت
 بجہت او کفایت خواہد نمود و لے دسرہنری فن اسپالار ہندوستان از فرستادن
 عدہ قلیلے از سرباز ہاے انگلیس را بایں مسافرت بعیدہ پر خطر مخالفت عاقلانہ نمود
 بود عاقبت الامر فرمانفرما ہاے ہندوستان کہ قبلاً تدبیر باطلے را اختیار نمودہ بود
 و کسانیکہ ہم اطراف او بودند او را بدین کار تحریریں مے نمودند بدبختانہ مصمم گردید کہ
 لشکرے از سرباز ہاے انگلیس و ہندی تشکیل دادہ شاہ شجاع بے اقبال را بدوش
 آنہا گل نمودہ روانہ بیا بآنہاے نامعلوم ہولناک افغانستان نماید بعد از مصمم شدن
 بایں اقدام فرمانفرما ہاے ہندوستان بر حسب طبیعت انگلیسہا یکہ در ہندوستان
 ماموریت دارند کہ ہر چہ میکنند مقرون بصلاح و صواب نمایند اظہار نامہ مشتمل بر
 برائت ذمہ خود از ایں فقرہ نوشتہ و شایع نمود و بیشتر از ایں لازم نیست کہ عبارت
 آں نوشتہ ذکر شود مگر اینکہ رائے کہ سردوراند در باب نوشتہ مذکور داشتہ است
 بیان شود :

سردوراند میگوید کہ در نوشتہ مذکور الفاظ عدالت و لزوم چنان تحریر شدہ است
 کہ از خوش بختی ہرگز در لسان انگلیسی قبلاً بقلم در نیامدہ است و دسرہنری او وارد
 ہم ہمیں قسم تعبیر تندی نمودہ است کہ در باب مقاصد و حرکات امیر و دست محمد خاں
 چنان متنبہ و متشہبہ کاری نمودہ اند کہ باعث رشک اشخاص سیاسی و اں روی ہم
 میشود تمام اشخاصے کہ اظهارات شاں از روی تجربہ بودہ است از ایں اقدام سفیانہ
 مخالفت نمودند مشر افینستون کہ سی سال قبل بریاست ہیئت سفارتی بکابل

رفته بود رایش این بود که اگر لشکراز عقبه ماے کوستانان افغانستان عبور نماید و
 ما بتوانیم آذوقه آن را هم برسانیم شک نیست که کابل را هم بگیریم و شاه شجاع را میفریم
 لے امید ماے که او را در مملکتی که اهلے آں فقیر و هوای آں سرد و راه آں سخت
 و بعیدے باشد در بین مردمان پر آشوبے بتوانیم نگاہداری نمایم (لار و ولیم نینگ)
 که قبل از (لار و اکندر) فرمان فرماے هندوستان بوده است ملامت کرده است که
 این اقدام کارے نهایت احمقانه بوده است (مارکی و لزی) رایش این بود که این
 لشکرکشی و شیاة در مملکت بعید که غیر از کوه باو بیابانها و گیستان و تنج و برف
 چیزے دیگر نمیباشد کار دیوانگی بوده است (دوک و وولتکن) افراس ت و ورا نیشی
 خود اظهار داشت که اگر یک قوم ما را از رودخانه سند بجهت استقرار دوتے در فغانستان
 عبور نمایم نتیجہ آں این خواهد بود که باید دائماً با فغانستان لشکرکشی نمایم و در صفحہ ۴
 کتاب مذکور مرقوم است، اظهار نامه که دولت هندوستان شائع نمود نیست در عزل
 شاه شجاع از تخت سلطنت مامد خلیفے هند شتیم لے امیر دوست محمد خان که ابدامام
 نرجانیدہ بود بہت پیش رفت پولیتک خود که صدمہ با و وار و آمد عزل نمودیم و ونیز در
 صفحہ ۸ کتاب مذکور میگوید، جہت آنکہ (برنس و مکنا تن) بقتل رسیدند این بود
 کہ آنها بحکایت شخص محل منفوری و بنامیندہ گی نامطلوب دولت مبعوضی بکابل
 رفته بودند (تا اینجا مطالبے کہ منقول از کتب مورخین بود تمام شد) لے نمے توانیم
 تواریخ افغانستان را و حالات جنگهای اکر با دولت انگلیس نمود، است مشروحاً
 بیان بنمایم بجهت این مطلب کتاب ملحق لازم است اکثر مورخین بسیار موثق
 انگلیس این مطالب را کاملاً نوشته اند لے باید اظهار بدارم کہ فرمان فرماے دولت
 هندوستان امیر دوست محمد خاں را بدون تفصیر و برخلاف دستور العمل و
 برنس و مکنا تن و اشخاصیکہ بصیر بودند جس نموده در ماه نومبر ۱۸۴۲ میلادی
 ۱۲۶۰ شمسی بجزی اورا مغلولاً بهندوستان فرستادند نتیجہ این
 شد کہ آنچه از انگلیسها در کابل بودند همه را قتل عام نمودند و بعد با شاه شجاع را
 ہم شتند و دولت هندوستان امیر دوست محمد خاں را مجدداً با فغانها تسلیم نمود
 مشاء الیہ در ۱۲۶۰ میلادی مطابق ۱۲۶۰ شمسی بجزی بخت سلطنت افغانستان

جلوس نمود تا ۹ ماہ ژون ۱۸۶۳ء میلادی مطابق سنہ ۱۲۸۰ ہجری حکمرانی نموده درہرات
 برگ طبعی وفات یافت و ہما نجا جسد اور ادفن کردند بعد از وفات او چوں پسر
 ارشدش یعنی پدر من امیر محمد افضل خان غائب بود و امیر شیر علی خاں لقب امارت
 را اختیار نمود بعد ہا ہرچہ واقع شدہ است در فصول ماقبل این کتاب کا ملایان
 داشتہ ام ولے حال این قدر باید اظہار داشت کہ در ظرف مدت حکمرانی امیر شیر علی
 دولت انگلیس و دولت ہندوستان اشتباہ نموده مشارالہ را گزشتہ بلکہ محک شد
 کہ با دولت روس مذاکرات بنماید و بعد ہا اورا بجمت این کار ملامت کردند از طرف
 دیگر امیر شیر علی خاں ہم از ملامت مبرا نیباشد بجمت اینکہ در دربار عام نسبت
 بعلیا حضرت ملکہ انگلستان بے احترامی کردہ است و بخالفت دولت انگلیس
 با دولت روس مشغول سازش بودہ است و در ظرف تمام این مدت چناں ظاہر نمید
 کہ دوست صادق انگلیس بے باشد این ہر دو اشتباہ و ولتین یعنی دولت انگلیس
 و امیر شیر علی خاں اسباب جنگ ثانوی افغانستان گردید و در جنگ مذکور قشون
 امیر شیر علی خان شکست خوردہ و خود امیر شیر علی خان بروسیہ فرار نمود عسا کہ دولت
 لیامداد خود میاورد و دولت روس خیلے دور بود نمیتوانست قشون خود را در سرحد
 افغانستان حاضر نماید و عاقبتہ الامر امیر شیر علی خاں با یوسانہ در راہ روسیہ از شتات
 مرض نفرس وفات نمود بعدہ دولت ہندوستان مرکب اشتباہ سوئے شدند و
 این اشتباہ اسباب قتل (سرلوی کیویک ناری) و ہمراہان او گردید باوجودیکہ دولت
 انگلیس از سلوک امیر شیر علی خاں شکایت داشتند باز ہم با پسر او محمد یعقوب خان
 عہدے بستند و بدتر از ہمہ اینہا سرلوی کیویک ناری را با محدودے از انگلیس
 بکابل فرستادند بدون اینکہ مستحفظین بقدر کفایت بجمت حفاظت او بودہ باشند
 اعتماد باقتدار یعقوب خان داشتند کہ آنہا را محافظت مے نماید این اقدام را کردند
 باوجودیکہ میدانستند بسر مکنات و برکش چہ آمدہ و یقین ہم نہ داشتند کہ آیا یعقوب خان
 این قدر اقتدار دارد کہ انگلیسہا را سالمانگاہاری نماید و نیز نئے دانستند کہ آیا یعقوب خان
 از نمایندہ ہائے مملکت اجازہ دلیرد کہ سرلوی کیویک ناری و ہمراہان او را اذن دخول
 باغانستان بدہد این اقدامات منہج بحس یعقوب خان اغتشاشات عمرے تمام مملکت

گر وید و خونریزی ہائے بسیارے شد مباغی ہم در جنگ ثانوی افغانستان خراج شد
 بعد من از روسیہ آمد و بہ تحت افغانستان جلوس نمودم و قشون دولت انگلیس را
 سالما از افغانستان بیرون فرستادم چون روابط دولت انگلیس با افغانستان
 مجمل بیان داشتہ ام حال ادراک باب توضیح رے خود راسے نمایم و خیالات خود را
 در باب پولیتک آئیہ مملکت خود تا جائیکہ مناسبتی با انگلستان و روسیہ بیان
 مے نمایم قبل از شروع نمودن باین مطلب از مطالعہ کنندہ گان کتاب خود خواہش دارم
 کہ نقشہ افغانستان رجوع نمایند و قدرے ہم از واقعات تاریخی آن کہ متعلق
 بہ روابط بین دولتین انگلستان و افغانستان میباشد و در زمان ماضی افتادہ
 است ملاحظہ نمایند بعد ازاں خوب واضح میشود کہ در زمان ضعف سلطنت حکمرانی
 جدم امیر دوست محمد خاں دولت انگلیس این مطلب را مغتنم شمرده بعضی از ولایات
 را از سرحدات افغانستان مجبوری نموده تحت حمایت خود در آورده مجید و اورایم
 امیر شہ علی خاں و محمد یعقوب خاں ملک کرم و درہ خیبر و قدرے از خاک پشنگ
 و بعضی نقاط دیگر را از افغانستان گرفتند و در زمان حکمرانی خود ہم با وجودیکہ
 من قویا ایستادگی کردم باز اجزاء حکومت لارڈ لانسدون فرمان فرمائے ہندوستان
 مامورین مرا از نخل بلند خیل و وزیرستان و سایر نقاط اخراج کردند و تهدید نمودند
 اگر بیرون نروید سر نیز ہائے عساکر دولت انگلیس بطرف بکابل کشیدہ خواہند
 و ایستادن گاہ راہ آہن چین نورا ہم بدون اجازہ من یا اذن ملت من در خاک
 مملکت من بنا نمودند اگرچہ سفارت سرمار تیمر دوراندیکہ قسم خوش من داد و این
 مطالب را اصلاح نمود من ہم کاملاً قانع و راضی میباشم زیرا کہ از آنچہ در دوستی
 بدولت انگلیس باختہ ام بیشتر ازاں بدست من آمدہ است این مطالب مجمل
 آن اظہار میدارم کہ مطالعہ کنندگان کتاب خود واضح سازم کہ اگر
 قطعاً از قطعات مملکت افغانستان را لازم نداند و در صورتیکہ
 دست نمیدہد کہ قطعاً را از مملکت مذکور منہام بدست بدست آورد این دولت
 بیشتر از دولت روس از افغانستان گرفته است بعد از بیان حالات واقعات
 تاریخی کہ از کتب بعضی از مورخین و اشخاص سیاسی دان انگلیسی افتہ نمودہ

واجباً اظہار داشتم حالاً رائے خود را بشکل نصیحت بہت اخلاف خود و ملت خود
بیان مینمایم و میل ہم ندارم کہ برائے ثبوت اینکه اظہارات من نسبت باظہارات
بعضی از مصنفین خارجہ عاقلانہ تر میباشد مشغول مجادلہ بشوم و گمان میکنم کہ اگر
ہر مطلبی را کہ در دل دارم بہت عموم الہی و دنیا اظہار نمایم خلاف عقل و پولیتیک
خواہد بود لہذا فقط چند فقرہ را کنایۃً ابراز مینمایم باقی را اخلاف من خودشان
استنباط نمایند العاقل یکفیا لاشارة ۛ

در موقع اقتلاح پارلمنت ہا و سایر مجالس شورا در ممالک خارجہ رسم است کہ
سلطان در خطابہ کہ از جانب او میخوانند اظہار میدارد کہ روابط دولت من با سایر
دول خارجہ خالصانہ و دوستانہ میباشد اگرچہ وقتے کہ این الفاظ را بیان مینمایم
شاید میدانند کہ از بعضی از این دول قلباً متنفر دارند و لے این مطلب خود شری کہ
نوع پولیتیکی است می ترسم کہ اگر من ہمیں رویہ را اختیار نموده ہماں عبارات ہم
بیان نمایم ملت من و اخلاف من این قدر ہوشیاری قابلیت را نخواہند داشت کہ
عبارات را ملتفت بشوند و از این بہت باشتباہ خواہند افتاد لہذا چند کلمہ و
را بیان میکنم ۛ

حمد خیر کہ مقلب القلوب است ہر وقت خواستہ است دلہای دشمنان را برگرداند
روابط دولت من با دول ہمسایہ یعنی انگلستان روس و ایران و چین و
دوستانہ میباشد و اسباب عنادی ہم فراہم نیست و خوف آنہم نیست کہ در این وقت
جنگی واقع شود زیرا کہ ہرچیک از این دوستہا کتباً یا شفہاً یا مستمسکی در دست ندارند
کہ بموجب آن بتوانند دولت افغانستان را متہم نمایند کہ عہد دوستی خود را شکستہ
است و لے مسئولیت را حیفا فوایہ کہ گاہ گاہ منتشر میشود بعدہ من نمے باشد
ہمانہ ہم در دست دولت معاندی نیست کہ بتواند افغانستان را متہم سازد و اینکه
باعث ہرجان غضب دولت مزبور گردیدہ است اگرچہ اعتقاد ندارم کہ ہیچ دولتی
معاند دولت من بودہ باشد از روزیکہ بہ تخت سلطنت افغانستان جلوس نمودہ ام
ابد اظہار خوف یا ترسی نکردہ ام و از ہرچیک از دول ہمسایہ خود ہم تعلق نمودہ ام
کہ خود را ذلیل کردہ باشم ہیچ اظہار طرفداری با کسی بیشتر از دیگرے ہم از من سزاوارتر

یعنی اقدامات غیر لازمہ لعل آوردہ باشند کہ سبب خاصیت یا تنفرد دولت دیگر شدہ
 باشد مثل اسلاف خود هیچ وعدہ ہم کہ اجراء آن خارج از قوت ہم باشد بدولت ہمسایہ خود
 نداده ام من از نصیحت حضرت پیغمبر خود صلوات اللہ و سلامہ علیہ تجاوز نکرده
 و بر اثر نقش قدم آن بزرگوار رفتار نموده ام چنانچہ فرمودہ است بدخیر الامور و سطحا
 اگر دولتی یا مومنین دولتی نسبت بمن تملطف کرده اند من ہم در عوض
 با آہنہا مہربانی کردہ ام و ہر گاہ نسبت بمن بے احترامی یا اظہار کم لطفی نمودہ اند
 من ہم در تلافی بمثل آن قصورے نمودہ ام و لے مواظبت داشتہ ام کہ بدون آنکہ
 از حد خود تجاوز نہایم یا بیشتر از آنچه حق بودہ ام اظہار بے لطفی و ہمیشہ از روسے
 و قہر حرکت کردہ باشم چنانچہ شاعر میگوید بیت

تواضع گرز حدانزوں نمودی در ذلت بروے خود کشودی

کماں گرا از تواضع خم نگشتی کچا تیرش بدل ہر دم شستی

مائل نیستیم کہ ہم ہچک از دول را مخصوصا برودہ باشم و لے بہمت اطلاع ملت خود
 اشارت میگویم کہ باید ہمیشہ فرق بین خصائل دول متعددہ را ملتقت باشند بعضی
 از آہنہا مثل ثالو ہستند کہ خون آدمی را مے کنند تا آنکہ شخص بدون اینکہ متالم
 شود مے میرد و بعضی دیگر بمنزلہ نیشی ہستند کہ خیلے درد میکنند و لے ہم ہلاکت
 نذر و بعضی دول ولایات تازہ را بقوۃ اقتدار فتوحات خود میگیرند و برے
 دیگر مکر و فریب مملکت را متصرف میشوند و پارہ اسباب نزاعا من رؤسا دلت
 فراتم آوردہ و خودشان در خفا مشغول کار بینی شدہ و از حرکات سفیانہ سایرین
 نتیجہ میگیرند یا بیکونہ دول معاملہ خیلے شکل بستہ و پس باید در معاملہ با اینہا از دقت
 کہ بطور آشکارا دشمنی میکنند بیشتر مواظبت داشتہ باشی کہ خیلے پیچیدہ و گوناگون
 و بکامت خود نصیحت میکنم کہ در تمام معاملات خود خیلے مواظبت کنی کہ

اندک پس زود تر مطلع شود و در علاج کارش را میکند و ہمچو کہ در مسایل
 نباید نفاق داشتہ باشند کہ مبادا موقعی بہت مسایر ہاے خود بدہند کہ از مناقشا
 ایشان منتفع گردیدہ فریب آنہا را بخورند قبل از اینکہ در این باب بیشتر اظہارے بدام
 باید بگویم کہ من کاملاً مسبوق بمباشم شما سے کہ مرا خوب شناسد مرا ظالم و در حق

طماع و بدگمان مینا مند جواب بائیکہ من در مقابل این اتهامات دارم اکثر از مصنفین
 کہ مرآۃ شخصائے شناسد داده اند مثلاً (سرو لیست رجوع) و (سریپیل کرین) و
 سایرینی کہ مامورین باطلاع میباشند در این باب اظهاراتے نموده و گفته اند درست
 ہم گفته اند کہ اگرچہ امیر با پنجہ آہنیں حکومت مینماید لیکن عذر موجبی ہم وار وزیر کہ
 رعایا سے او ہم ردین میباشند اسراف و لائل (در منظومات معروف خود اشکالات
 را کہ براسے من فراہم است عبارت ذیل مجسم مینماید و ترجمہ آں بفارسی ازین قرار
 نظم شدہ ہے

بلے کار ہا سے خدائی تمام	بود بہ تنبیہ و سرشق ما
من این رہبر و کارفرماے خلق	کہ ہستم کمیں بندہ کبریا
چگونہ بفار بھر کمک	کنم گاہ پیمان و گہ التجا
بمثل غیبتی بغیر قباہ	نہم برنے ز ہر کین دست را
ہمہ کس سزاوار لطف خداست	کز اسباب جوید مدد از خدا
ولے نیست کس زان سزاوار تر	کہ باشد در این ملک فرمانروا
چو خواہد کہ افغاں شود رام او	ولو آنکہ یک روز باشد کیا
من از قلعہ نیم محسوسہ	کہ کابل بریسم بود زیر پا
زیک سوئے نیم ہمیں کوہ و توپ	وزاں زو پر از برف کہسار ہا
زیک جا چمنہاے شاداب سبز	کہ ہستند بس دلکش و دلربا
زیک سو بدامان آں کوہسا	وہ تاک و انگور دل راصفا
شمارا گماں آنکہ من در ہشت	کنم پادشاہی و نشو و نما
ولے خویشتن خوب نام کہ من	بدوزخ کنوں گشتہ ام مبتلا

اگر من تدبیر قویانہ حکمرانی خود را مبدل بتدبیر ضعیف بنایم اشخاصے کہ ازین
 نکتہ گیری میکنند چہ خواہند گفت آیا نتیجہ آں مثل فقرہ درہ خیر نخواہد شد کہ انگلیسہا
 بعد از حکومت شصت سال ہم متوانستند کہ درہ مذکور را بدون مستحفظین زیادے بہت
 مسافرین امنیت بدہند کہ ہنوز ہم عابریں و قوافل ہم گشتہ شدن را دارند ولے در
 تمام مملکت من قوافل و مسافرین محتاج بمستحفظی نمیباشند کہ با آنہا ہمراہی نمایند

مردوزن حتی زنہائے انگلیس ہم بدون اینکه بیچ خطرے داشتہ باشند بے تحفظ
رفت و آمد می نمایند و قتی کہ مالیات مملکت خود را جمع می نمایند مرتب می کنند کہ حسن
است و لے اگر این دخل را بگذارم کہ مامورین و سایر سارقین بکیسٹ خود دخل نمایند
آبادوستان من یعنی اشخاص نکتہ گیر چیزے بمن خواهند داد کہ موجب لشکر خود
و مخارج دولتی را بر دازم چوں واقعات تواریخی زمان گذشته افغانستان را
بخطایم آورم من تو انهم بدگمانی نداشته باشم مثلاً بعضی سلاطین را کشتند و
برخی دستار و اخلی یا خارجی آنها را بناحق عزل نموده آنها را بفریب اسیر
مجبوس نمودند چنانچه سعدی علیہ الرحمۃ در قطع از منظومات خود گفته است قطع

گلے خوشبوے در خام روز
رید از دست نبوبے بدستم
بدو گفتم کہ مشکلی یا عبیری
کہ از بوے دل آویز توستم
بگفتم من گئے ناچیز بودم
ولیکن بدتے با گل شستم
کمال بخشیش درین اثر کرد
وگر نه من بہاں خاکم کستم

این عبارت کہ نقل از سعدی است ظاہر می نماید کہ اثر رفتار باے همسایہ باے من
و نیز از اثر حرکات اشخاصی کہ در خود مملکت طالب امنیت میداشتند از وجود من
بوے خوش معبودے آشکار شدہ است فطرتے ست شخص وقتے کہ می بیند اشخاص
خود غرضے کہ آرزو دارند و اولین موقعے کہ بدست آید بایہ قطع از خاک افغانستان
را متصرف شوند باید او ہم بدگمان بشود چنانچہ وزوے بدقت تمام مواظب حال
صاحب خانہ نمے باشند ہمیں کہ او چشمهایش را بر ہم میگذارد و دخل خانہ او میشود
اگر اتفاقاً صاحب خانہ بیار شود و برسد کیستی و بیجا چه میکنی جواب میگوید کہ من دوست
شمارم و محض شوخی آید بودم ولیکن اگر صاحب خانہ چشمهایش بخواب ماند و من
ندکور تمام اموال او را شوقیت برد ہمیشہ در حالت سوزن بودم و در آن

بودن کہ مبادا او را فریب دہند یا بقتل رسانند اوقات زندگانی این صاحب خانہ را
حالت ہم با حالته کہ من دارم لازم بودم یکدیکرے باشند اوقات بدوستان
شخصے خود کہ جزواتے و بار میباشند میگویم این چه زندگانی تلخ است کہ ما داریم و من
تمام مدتے کہ شما با در حضور من ہستید کمال مواظبت را دارم کہ بہ بیم کدام یک از شما

بسبب حماقت خود من حملہ می نمایند از طرف دیگر تشویش شما هم این قدر زیاده است
 که عیال و اطفال خود را در حالت نهایت اضطراب میگذارید و بدر بار می آید زیرا که
 آنها بلام در خیال میباشند که آیا کدام یک از شما با صحیحاً و سالملاً بخانه مراجعت مینمایند
 و کدام یک از شما با بسبب خیانات خودتان یا بجہت آنکہ باز قاعے خود و دوستان
 ظاہری اسباب چینی میکنند بقتل میرسد چنانچہ سعدی علیہ الرحمۃ میگوید شعری
 خوش است زیر مغیلاں براہ باد خیفست شب حیل و لے ترک جان بیاگفت
 در باب این مطلب ناگوار دیگر مذاکرہ نکرده و توضیح وقت نمی آید قبل از آنکہ
 پیش بروم ہمیں قدر اظہار میدارم کہ اگرچہ ہر دولتی و ہر سلطنتی صفات نیک و بد
 دارد و محل نکتہ گیری نمی باشد ولیکن بزرگترین اشتباہ ہے کہ شخص می نماید کہ
 کہ خیال میکند ابداً اشتباہ ہے نکرده است و لے باز ہم یقین است ہر ملت کہ اجزاء
 دولت آن از اہلے وطن خود شاں بودہ باشد سبب حکمرانی آنها بہتر متیان خود
 بود و ملکی کہ تحت حکومت اشخاص خارجہ می باشند ہمیشہ در معرض مناقشات است
 چرا کہ وقتی کہ حاکم و محکوم از دولت مختلفہ بودہ باشند خیالات و تصورات آن
 ہم مختلف می باشند لهذا جدّاً اظہار میدارم کہ من اہلے مملکت خود را از حکمرانی
 کہ از اہل مملکت دیگر بودہ باشد بہتر می شناسم *

در باب نمایندہ ہائے دول خارجہ در بار کابل نمایندہ ہا

دولت افغانستان در بار ہائے دول خارجہ

این امر خیلے معتنا میباشد کہ افغانستان دولت مستقلہ بودہ باشد و در زمان
 آیتہ باید بسیار ترقی نماید و در بار تمام دول خارجہ باید سفراء کبیر و وزرا مختار
 باشد و در عوض نمایندہ ہائے دول خارجہ ہم در بار کابل مقیم باشند و لے مثل اکثر
 مطالب دیگر کہ باید تا وقتی کہ افغانستان این قدر استعداد پیدا کند کہ مطالب مذکورہ
 اجراء نماید در این فقرہ ہم باید تا مل نمود لهذا بہ پسر ہا و اخلا نام دولت خود نصیحت میکنم
 کہ ہلے پیش رفت این مطلب ساعی باشند تا بمقصد و برسد و آرزو سے قلابی مرا تصور

بدھند چند فقرہ فواید و ضرر ہلے اس مطالب را بیان مے نمایم از یک جہت افغانستان
در این اوقات بچندیں جہات مستقل ترین تمام دول اسلامی ست برخلاف بعضے
دول اسلامی دیگر افغانستان از تحکم زحمت انگیز اتفاق دول و انگستان بہر
و افغانستان نتیجہ معاہداتے با دول خارجہ ندارد کہ اسباب زحمت آن باشد
غرامت جنگی یا استغراضی ملتے ہم ندارد کہ باید سپرد و بدیں جہت دولت مشالیہ
را نگذارند ادوات حربیہ انبیال کنتہ امتیازات دیگر تحصیل نہایند دولت انگستان
عہد صادقانہ نوہ است کہ بخت استقرار استقلال افغانستان بمخالفت تمام مخطی
کنتہ کان بچنگد شے با این ہمہ خود دولت انگستان ماذون نیست کہ بمخطیات
داخلہ مملکت من داخلہ نماید دولت انگستان نیز متعہد است کہ ہر سال یکتہ
سفیر مسلمان را بدر بار من بفرستد این سفیر مسلمان باید اسلامی باشد و مامور
او باید با مضامین بودہ باشد دولت انگستان این اختیار را نتیجہ یکسان ساریہ
دول اسلامیہ دنیا ندادہ است و نتیجہ دولتی در دنیا از روئے عہد نامہ حقے ندارد
کہ در امور داخلہ یا خارجہ افغانستان داخلہ نماید جز آنکہ افغانستان باید از
مذاکرات خود کہ با دول خارجہ مے نماید دولت انگستان را مطلع بار و وسیلے ندارد
در صورتیکہ ہر یک از سایر دول اسلامیہ در برابر ہاے دول خارجہ نمایندہ دارنہ
چرا فقط افغانستان باید مستثنی بودہ باشد از من باید بدون اینک ادل کلمات نصیحت
مرا بغور و تعمق ملاحظہ نمایند در معدود آں برآیند مثلاً نتیجہ صورت نمایندہ ہاے
دول خارجہ را در این اوقات نخواہیم گذاشت کہ در دربار من اقامت جویند چلیں
نہنوز وقت آن نرسیدہ است این اقدام بعمل آورہ شود نہ پر آگہ قبل از آنکہ ما این
توت داشتہ باشیم کہ خود را از مخطیات دول خارجہ بتوانیم حفاظت نمائیم و اگر
دول خارجہ ابکان دعوت نمایم شہباز بزرگی خواہد بود این مسئلہ
ساختن راہ آہن و کشیدن خطوط سیماسہ تلگرافی ایماں و غیرہ
بطور کافی ہتیا نمودہ باشیم ہمراہ باشد و قبول فرمایند ہاے خارجہ و راہ
خط مانوی این است کہ اباے مملکت من نہنوز خوب تربیت نشدہ اند کہ بفہمند چہ
چیز از ہاے انہا خوبست و چہ چیز بدست ہنوز این قدر وطن پرست نیستند کہ قدر

داشتن حکمرانی را که از خود آنها باشد بدانند نمایندہ ہاے دول خارجہ از یک طرف عیا
 مرا تحریک خواهند نمود کہ خبر ہاے اراجیف منتشر نمایند و بدربار ہاے دول خارجہ از
 دولت من شکایت نمایند از طرف دیگر در میان خواهند آمد تا خود را حاکم قرار دادہ ہر فرد ہا
 بین من رعایاے مراقطع و فصل نمایند یعنی مرا فہ ہا یکہ خود شان بجمت پیشرفت مقام
 خود براس تجزیہ نمودن مملکت من راہ انداختہ و بدون نمایندہ ہاے دول خارجہ
 در دربار افغانستان خطر ثالث این ست کہ دولت من دو چار خاطرہ اسباب چینی
 ہاے دول خارجہ در این مملکت خواہ شد کہ بین طوائف ہاے مملکت نفاق افکندہ
 مملکت را تجزیہ نمایند اگر اموال موقوفہ بدست دول خارجہ بدہیم کہ بہر قسم درامورات با
 داخلہ نمایند یقیناً خطر وار و زیرا آں وقت ہر یک از دول معظم مطالبہ امتیازات
 و مداخلہ درامورات ما خواہند نمود اگر اینگونہ مطالب قبل از آنکہ مردم صحیحی بجمت
 کار ہاے تازہ مہیا باشند اختیار نمودہ شود این امر برلے ترقی مملکت خیلے مضہ خوا
 بود و لکن در زمان آیتہ و قتیکہ افغانستان بایں درجہ ترقی رسیدہ باشد کہ بتواند
 لشکر قابلی در میدان مخالفت دشمنہاے خود حاضر نماید و زمانیکہ مردمان سیاست دان
 آں بانداژہ ملزومات مناسب فیعہ خود تربیت شدہ باشند و درامورات پولیشگی
 تجربہ حاصل کردہ باشند کہ بتوانند از عمدہ اسباب چینی ہاے سفراء دول خارجہ کہ
 در دربار خود قبول بنمایم برآیند فوائد این اقدام بسیار است اینہم اظہار میدارم کہ اگر
 نمایندہ ہاے دول خارجہ در دربار افغانستان مقیم باشند آنها نخواہند گذاشت کہ
 ہیچیک از دول خارجہ بخاک افغانستان تعدی نماید یا مخالفت مذکور بکنگ بدولت
 اینکہ بہت صحیح و کافی برلے استحقاق جنگ دہشتہ باشد از طرف دیگر نمایندہ ہاے
 دولت افغانستان در ممالک خارجہ از تجربہ ہائیکہ در سایر دربار حاصل خواہند نمود
 خیلے منتفع خواہند گردید فقط ہمیں یک مطلب برلے عموم ملت من اسباب منفعت
 زیادہ خواہ شد اسباب اختلاط مردمان سایر ممالک با ہاے این مملکت خواہد گردید
 اگر این تدبیر صورت بگیرد اسباب ترقی تجارت ہم خواہد شد سیاحان متمول بجمت
 سیاحت و دیدن استطاعت طبیعی این مملکت خواہند آمد ہر قدر تعداد مردمان متمول
 در مملکت بیشتر باشد خطر اغتشاشات و فساد ہا و راجا کمز خواہد بود زیرا کہ بجمت

مردمان متمول خیریت در آنست که امنیت را برقرار دارند و این امر اسباب حفظ و سلامتی
 مملکات و شغلهاے آنها میباشد آخرین فائدہ کہ کمتر از فوائد دیگر نیست درداشتن
 سفراء بدر بار ہائے دول خارجیہ و قتیکہ موقع آں برسد این خواهد بود کہ اسباب شوکت
 و اعتبار و نیکنامی این دولت خواهد گردید و مخصوصاً سلاطین مشرق زمین طالب اند
 کہ در انظار سایر سلاطین بیشتر از مطالب دیگر شان شوکت داشته باشند و نیاز در
 یک روز خلق نشدہ است و حضرت باری تعالی دنیا را در ظرف مدت شش روز
 خلق فرمودہ است تا مشفق بر اے ما بودہ باشد کہ کار ہا را بتانی و لے مجدانہ و با عزم
 بنمایم اول اقدام صحیح این بودہ است کہ بادولت انگلیس قراردادہ شد کہ سفیر ہندی
 مسلمان آنها بدر بار من بیاید و در عوض سفیر من در دربار دولت ہندوستان باشد
 و لے حالاً بچندین جہات این مطلب خیلے مقتنایا باشد کہ ہر زودی ممکن باشد سفیر
 کبیر ما در دربار دولت انگلیس مقیم باشد چندی دفعہ سعی نمودہ ام کہ این مطلب را
 از پیش برم و مناسب ترین موقعے آں بود کہ در ۱۹۵۰ میلادی مطابق ۱۳۲۸ ہجری
 پسر خود نصر اللہ خاں را بجمت این مقصود مخصوصاً بالنگستان فرستادم و لے
 از صورت نگرفتن ماموریت او آزرده شدہ لیکن قبل از آنکہ در این باب بیشتر اظہار
 نمایم پسر با و اخلاف نصیحت مے نمایم کہ بسبب پذیرفتن این خواہش من دل تنگ
 نشوند و باید حکایت آں عاشقی را بنظر داشتہ باشند کہ مدتے ہر روز از دوست
 معشوقہ خود خربوزہ شیرینی باور سیدہ و میخوردہ است باین طریق کہ معشوقہ او بالکل
 دقت خربوزہ را قاش قاش نمودہ و در ظرف چینی متاز سہ چیدہ و قتیکہ عاشق او
 بکلمات او مے آمد نزد او حاضر مے نمود روزے چنین اتفاق افتاد کہ اشتباہاً خربوزہ
 تلخی بدست مشارالہا آمد و چوں خود او خربوزہ را بچشیدہ بود بحسب معمول اظہار
 راد و حضور عاشق خود گذاشت شخص مذکور بدینکہ در باب تلخ کردن خربوزہ
 بنماید مشغول خوردن شد و قتیکہ قاش آخری خربوزہ در ظرف آں ماندہ بود لے از
 دوستان او دارہ شدہ آنرا برداشتہ بخورد و یہاں تلخ سرت پس از دوست خود
 پرسید کہ چرا از تلخی این خربوزہ بمعشوقہ خود اظہار نکردی مشارالہ در جواب داد
 بعد از آنکہ چند ماہ ہر روز خربوزہ شیرینی خوردم ام اگر یک فہ از خوردن خربوزہ تلخی

شکایت بنمایم نہایت بے حقوقی خواهد بود این معنی اور اور نظر محبوبہ اش حقیقتہً
 بیشتر عزیز گردانید از جمله چندین ظہارات مہربانی کہ علیا حضرت ملکہ و کٹوریہ
 خانوادہ سلطنتی او و امناء دولت انگلیس نسبت بمن اجراء خانوادہ دولت من
 نموده اند بایں فقرہ تلخ یعنی رد خواہش را ہم تحمل نمایم نہ فقط بجهت فغانہا
 خطر دارد کہ نمایندہ در دربار لندن نہایت باشد بلکہ از برائے خود دولت انگلیس
 ہم اگر بیشتر خطر ہستند باشد بہماں اندازہ خطر خواهد داشت خیلہ افسوس است کہ
 دولت انگلستان برائے سلامتی سرحد ہندوستان این قدر کم توجہ دارند یا
 بعبارت آخری بجهت سلامتی خود ہندوستان کہ انگلستان را سلطنت معظمہ
 نموده است بحیالات میباشند ہمہ اہل دنیا خوب میدانند کہ در عمد سلطنت این
 ملکہ معظمہ بودہ است کہ لقب امپراطریس را ملکہ معظمہ لہا اختیار نمود و دولت
 مشارالہا دولت امپراطریسی گردید ہمیں مملکت ہندوستان بودہ است کہ
 در اوایل امر انگلستان را از شوکت بلاندا یا سایر ممالک کوچک ارتقاء داد اگر
 ہندوستان از تصرف دولت مشارالہا خارج شود چیزے کہ باعث عظمت
 این سلطنت شدہ است از دست خواہد رفت لہذا دولت انگلیس باید از نہایت
 مواظبت نماید کہ ہندوستان از حملہ دول خارجہ محفوظ باشد باوجود این ہائے
 انگلستان از وضع حالات ہندوستان این قدر کم اطلاع دارند و در باب امور
 راجعہ ہندوستان کم توجہ میباشند کہ شخص مے تواند خیال نماید کہ اخبارات
 آن شخص صیح است کہ میگویند بخیاں ہائے انگلستان ہندوستان این قدر
 قابلیت ندارد کہ تلافی تشویشاتے را بنماید کہ در این اوقات بجهت دولت انگلستان
 فراہم مے آوروہا باین سبب اگر کار سخت بشود دولت انگلستان ہندوستان را
 واخواہد گذاشت ہمہ وارم و از خداوند مسئلت مے نمایم کہ این فقرہ خیال قلابی عموم
 ہائے انگلستان نبودہ باشد چرا کہ اگر انگلیسہا ہندوستان را واگذارند جاہلہ
 و مکر دارند کہ در آنجا پاسکونت نمایند و لے سایر ممالک دولے کہ با سایر دول بزرگ
 قطع علاقہ نمودہ و اعتماد بہم را ہی دولت انگلیس کردہ اند اگر ہمسایہ ہائے آہنا
 ممالک ایشان را بمملکت خود شاں ملحق نمایند دیگر جائے نخواہند داشت باختر

زندگانی نایند و لے اگر از نامساعدی بخت دولت انگلستان خیال داشته باشد
کہ ہندوستان را بدون اینکه بخت سلامتی و محافظت آن تا با خبر بختگد آن را
واگذار دہیں ہرچہ زودتر و دوستان خود را اطلاع بدہند بخت آنها بہتر خواہد بود
ویرا کہ در انصورت دوستان آن مے توانند ہر اقدامی کہ خواستہ باشند از برا
سلامتی خود بعمل بیاورند۔

گمان نمیکنم کہ دولت روس نسبت بافغانستان عنادی داشته باشد
افغانستان را فقط سد محکمی از براے خود در راہ ہندوستان میداندا اگر یکوقت
دولت روس بافغانستان حملہ بیاورد و محض ایں بخت خواہد بود و لے در باب
ایں مطلب در محل دیگرے مذاکرہ خواہم نمہ و از مذاولہ ہائیکہ در اوقات مختلفہ در اکثر
روزنامہ جات و کتابچہ ہا در باب افغانستان شایع مے شود و از نطقہائے بعضی
از اجزاء پارلمنت مے نمایند معلوم میشود کہ در باب مملکت من و در باب روابط
باہندوستان و در باب دانستن قدر دوستی آن تا چہ اندازہ کم اطلاع میباشند
مثلاً دولت روس خیلے ساعی است کہ در مشرق زمین با دولت انگلیس در خشکی
نزدیک بیاید و تمام خطوط سہرہای خود را بہ سلطنت ہندوستان وصل نماید بعضی
اوقات بخطوط میثوم و بر خے متالم میگردم کہ اجزاء پارلمنت و نطقہائے خود چہ قدر
اطلاع بے اینمائند اینہا میگویند ویکرنیایہ بگذاریم افغانستان ایں قدر مزاحم
ما باشد باید خطوط راہ آہن خود را با خطوط راہ آہن دولت روس متصل نمایم و ایں
نقطہ غیر مستمدہ را از میان برداشتہ خود ما را تا بقندہ ہار بیک طرف کوہ ہندو کش
را برو سہا و اگذاریم ایں دوستان صادق دولت روس طالبان امنیئت و ایں
دشمنان عاقل دولت انگلیس مے نمہ ند کہ بخت پیش رفت مقاصد آن دولت
دولت روس مجاہد مے نمایند و بدولت انگلیس مسمہ مینندند۔

واضح است و قتیکہ دولت یکدیکہ را خفیت شخشاں و ایں بخت یا
مرا و ہ ندارند از ہمیں بہت اکثر اوقات بین آنہا مناقشات فراہم مے آید و ایں
مناقشات براے تمام مراء و ات و روابط و دشنامہ سبب مسمہ خواہد بود
در صورتیکہ سوء ظن و میان باشد تہریر پویشکی علاج آن را نمیکند زیرا کہ ہر کلمہ

در باب افغانستان ویکرنیایہ بگذاریم

کہ گفتہ میشود با حال سوختنی و بی اطمینانی بد تاویل میشود و بدین واسطہ ہم بد توجیہ میکنند
 چہ طور ممکن است کہ افغانانہا انگلیس ہا ہمہ گیرانہا شناسند و صورتیکہ اشخاص پولیتیکی دولت
 ہندوستان ہمیشہ ساعی میباشند کہ از ماموریت سفارت افغانی مانع شدہ انہا را
 از بدگیر عداقتہ چنانچہ قبلاً گفتہ ام مدت مدیدی سے لازم است کہ افغانستان این حالت
 را پیدا نماید کہ تواند نمایندہ ہا سے سایر دول را مثل نمایندہ ہا سے دولت انگلیس
 بگذارد و در کابل مقیم شوند و نیز نمایندہ ہا سے دولت افغانستان در دربار ہا سے سائے
 دول مامور شوند شے در دربار لندن لازم است کہ زود تر برقرار شود و تا جائیکہ متعلق
 بانگلستان است این اقدام انگلستان را با افغانستان بیشتر از حال یکدیگر مربوط
 خواهد نمود و اطلاع صحیح را در باب اقتدار دولت انگلیس و تربیت و اختراعات صنایع
 جدیدہ انگلیس را در میان افغانانہا در مملکت خود شاں شایع خواهد ساخت و نیز اقدام
 مذکور فتح این باب را خواهد نمود کہ جو انان افغانستان بشوق افتادہ بحمت تربیت
 بانگلستان و سایر ممالک فرنگستان مسافرت نمایند و اقدام مذکور اطلاع و علم صحیح
 و مفیدی در باب امورات پولیتیک مشرق زمین بدولت انگلستان خواهد داد و
 اکثر اظهارات کاذاہ را کہ اسباب بدگمانی نسبت بہ ملت ما در میان مردمان خارج
 میباشد ابطال خواهد نمود و اقدام مذکور افغانستان را با آن حالت خواهد رسانید کہ
 در نظر اہل اسلئے دنیا و مخصوصاً در نظر سلاطین اسلام دولت آزاد بالاستقلال
 بدوہ باشد چنانچہ کہ خود دولت انگلستان باستقلال آن اعتراف دارند و
 قہراً قیاس سے میباشد دلیلہ ندارد کہ دولت افغانستان را فعلاً دولت مستقلہ
 نخواہد تا بہائیکہ تجربہ کردہ ام ہر وقتیکہ با رحمت تمام مراسلات خود را نزد مناسب
 دولت انگلیس رسانیدہ ام ہمیشہ از زبان خوشی بطور قطعی جواب مہابد و استہانہ
 محول نمودہ اند و گفتہ اند باید مطالب خود را با انہا اظهار نمایند خیلے خوش مزہ است
 کہ انگلیس گویند مطالب خود را بحاکمی انہا را بنماید کہ از خود او تقلم می نمایند اگر چہ
 صرف نظیرن گوارج و مردمان پولیتیکی دولت انگلیس ابتدا از جنگی کہ فرمان فرمای
 ہندوستان راہ انداختہ متفقاً بیک زبان میگوبند کہ جنگ نمودن بانغانستان
 اشتباہ است شے چہ فائدہ روغنی کہ رعیتہ جمع نمیشود چنانچہ شاعر میگوییست

باز دانا بنادان فرق بسیار کہ نادان بے تامل میکند کار
وے در پیش دانا هست ظاهر ہمنیک و ہر آن تا با خ
بعوض اینکہ شخص اول نہ ہر ہی استعمال و بعد براسے مداوا نرود طبیب برود بہت
ہمان ست کہ تیج سم استعمال کند

از تغیراتے کہ در پولیتک دولت انگلیس در باجا مورات افغانستان
کاملاً ملتفت نشدہ اند چند فقرہ از معتناترین این تغیرات را بدوں اینکہ تفصیل
بدیم بیان مینمایم اول پولیتک ایشان در زمان جدم امیر دوست محمد خان این
کہ در نزاعات خانوادہ سلطنتی افغانستان داخلہ نمودہ کیے را بہ تخت نشاندند
و دیگر را معزول نمودند در این مورد انگلیسہا سعی نمودہ کہ جدم امیر دوست محمد خان
را کہ بیچ وجہ اسباب سدم بہت آہنا نشدہ بود معزول و بدوس نمودند این اقدام
بودہ است کہ در آن کار بیچ حق نہ داشتند و این پولیتک پولیتک صحیحی نمودہ است
کہ شاہ شجاع را برخلاف میل اہل افغانستان بر سر نیزہ ہائے عساکر خود
بہ تخت سلطنت نشاندند نتیجہ این پولیتک ہماں صدمہ عظیمی بود کہ بقشون
دولت انگلیس در کابل وارد آمدہ این کار آہنا را مجتہب نمودہ کہ دیگر ابد از زمانہ
شخص مدعیان داخلہ تخت سلطنت افغانستان داخلہ نمایند بعد از آن پولیتک
ثانوی یعنی پولیتک خاموشی بود باین معنی کہ افغانستان را بحال خود گذارد
نذاکر چہ انگلیسہا این پولیتک را پولیتک صحیح نہ دانستند و لکن بہن این پولیتک
پولیتک ضعیف و عین مینام زیر اگر ایہ شیر علی خان را تخت خانوادہ و دولت
در آوردند و ثمرہ آل کار جنگ ثانوی افغانستان کہ یہ مجتہب است کہ دولت افغانستان
از دولت روس نہر سید کہ چہ از امیر شیر علی خان تبارت نمودہ است
افغانستان داخلہ کردند باوجودیکہ با دولت انگلیس صلح
اقدامات منافات داشت و لے شیر علی خان را
اگر چہ خود مارٹن فرمان فمانہ بہت ہست و این امر را بدیدہ کہ جنگ
کا فمان مرسلہ داشتہ باشد من نے کویم کہ امیر شیر علی خان با دولت انگلیس
نقض عہد نکرد و لے محققاً میگویم کہ پولیتک خاموشی و ماطلہ دولت ہندوستان

اسباب این کار گردید عبارت آخری افغانستان را بحال خود واگذاشت که
 هر چه میشود بشود بعد پولیتک شایسته در میان آمد یعنی پولیتک لارولیتن فرانک
 هندوستان که میخواست افغانستان را تجزیه نموده قسمت کند قندهار و بعضی
 ایالات دیگر را در تصرف دولت انگلیس بگذارد و سایر ولایات را بین سایر حکمرانها
 تقسیم نماید این پولیتک هم مروج گردید و کسی که پولیتکی که معروف به پولیتک پیش
 افتادن میباشد نتیجه پولیتک لارولیتن میباشد بعد پولیتک چهارم در میان آمد
 که افغانستان را دولت مستقله و سده محکمی بجهت سلامتی سلطنت هندوستان
 داشته باشد چون بین روس و هندوستان حایل است از اظهار این معنی شعوم
 که این پولیتکی میباشد که درین زمان دولت انگلیس و دولت هندوستان اختیار
 نموده اند و لے چون پولیتک مذکور را تا اندازه که لازم است اجراء نمیدارند و در
 اسباب یاس میباشد و لایله که از بلای نبودن نماینده من در لندن اقامه مینمایند
 بشماره انگلیسهایست که در هندوستان ماموریت دارند یعنی هر یک یک و لایله
 اقامه مینمایند و شاید هنوز پیشتر ازال هم دلایله بوده باشد و حامیان پولیتک پیش
 افتادن هم که در انگلستان هستند باین اشخاص متفق میباشد فقط معدود
 از دلایل مذکور را بیان مینماید اولاً من میگویند نمیتوانید نماینده در لندن داشته باشید
 مگر آنکه دولت روس هم در کابل بوده باشد این دلیل صحیح نیست چون نماینده دولت
 من در دربار دولت هندوستان میباشد و حال آنکه نماینده دولت روس هم در کابل
 نیست و علاوه بر این در عهدنامه که با دولت انگلیس دارم شرط شده است که با هیچ
 دولت خارجه غیر از خود دولت انگلستان و هندوستان روابط دوستانه نداشته
 باشم لهذا دولت روس یا دولت دیگره حق ندارد محض این دلیل که نماینده من
 در لندن میباشد مرا مجبور بپذیرفتن نماینده خود نمایند و با هیچ دولت هیچ قسم
 عاقداتی نموده ام و وعده هم نداده ام که بدون داخل آنها بتوانم نماینده از جانب
 دولت خود در لندن داشته باشم اگر من میل خود خواسته باشم که فقط با دولت
 انگلیس روابط داشته باشم دولت روس یا دولت دیگره چه حق دارند
 داخله نمایند خلاصه درین باب هر چه خواسته باشم بکنم میکنم بدون اینکه هیچ دولت

حق یا بہانہ دہشتہ باشد کہ متعرض من بشتود *

نمائندہ یمن میگویند شمانے توانیر نمایندہ در لندن دہشتہ باشد بدون
اینکہ نمایندہ علیا حضرت ملکہ انگلستان ہم در کابل مقیم بودہ باشد نمایندہ مذکور
باید انگلیس باشد معنی نمایندہ علیا حضرت ملکہ انگلستان رائے فہم چہ میباشند
و لیکن ندارد کہ این عذر را اقامہ مینمایند چوں حال ہم نمایندہ سلمانی در بار
کابل مقیم میباشند و اورا رسماً وکیل دولت انگلیس مقیم کابل مینامند و اورا وکیل
فرمان فرمائے ہندوستان مقیم کابل نمے خوانند از این فقرات ثابت میشود کہ
ہمہ این دلائل محض بہانہ و عذر میباشند و لے گمان میکنیم کہ وقت آن خواهد رسید کہ
شخص انگلیسی را ہم بسمت کالت دولت انگلستان قبول نمایم و لے بالفعل
اشکالش نیست کہ مامورین انگلیسی کہ در ہندوستان میباشند عادت آنہا بر این شدہ
نوا بہا و راجہ ہاے ہندی ہا را محض بازیچہ دست خود و بازیچہ دست و کلائے
سیاسی دولت انگلیس مقیم در بار ہاے امارات ہندوستان میدانند و بخیاں
من فی الحقیقت این دلائے سیاسی حکم آنہاے آل امارت میباشند و خود حکم آنہا
ہم بکلی و قبضہ اقتدار این وظائے سیاسی ہستند و این دلائے سیاسی شخص سلطنتی
را نسبت بخود بخرج میدہند و بقسمے رفتار میکنند کہ افغاناے متکبر قوہ تحمل آن را
نخواہند داشت اگر وکیل دولت انگلیس مسلمان باشد خبیثہ سالمہ خواهد بود و عذرا
کہ نمایندہ دولت انگلیس باید انگلیس بودہ باشد بطور آسانی میدہند زیرا کہ تمام دلائے
سیاسی دولت انگلیس انگلیس نمے باشند و مامورین و اہالے پولیتیکال انگلیس
ہم تمام انگلیس نیستند سایر نمایاے بادشاے علیا حضرت ملکہ انگلستان کہ انگلیس
نمے باشد گمان میکنند کہ با شاید اعتماد ندارند و حال آنکہ وفاداری آنہا بہ انگلیس
انگلیسیا اگر زیاد تر نبودہ باشد مساوی خواهد بود و خود شخصاً اعتماد
دولت انگلیس در برابر من انگلیس باشد مشروط آنکہ اگر انگلیس خواہد
خوش رفتاری و سلامتی اورا بعد از خود بکیر دولت انگلیس حالت این سکہ را بہتر
میتوانند ملتفت بشوند اگر اظہار بدارم کہ پسندین نفر از دلائے تجارتی و امثال آنہا
بکار ہاے مختلفہ نزد من مستخدم بودہ اند با وجودیکہ در امورات دولت من با بدخلیتی

نداشته اند باز ہم خود را در انگلستان مشیر و مقرب دوست شخص من بقلم میدادند
واقعا در بعضی موارد ملتقت شده ام که آن اشخاص با مالے انگلستان تخرج دادند
که من تحت تسلط آنها بوده ام لهذا در صورتیکه شخص کا سب نکره یا فعله باین قسم
لاف و گزاف بزند دیگر هر گاه وکیل سیاسی علیا حضرت ملکه شخص انگلیس بوده
باشد چها نخواهد کرد و چها نخواهد گفت دلیل دیگر اینست من میگویند شما ساسے
همچده لک روپیہ از دولت هندوستان میگیرید لهذا باین جهت نباید نمایند
شما در لندن بوده باشد من این وجه اعانه را چنانچه بر همه معلوم است باین گونه تخرج
قبول نکرده ام و وجه مذکور بجهات عدیده من داده میشود که هیچیک از آنها و خطه
باین مطالب ندارد چه متعلق بلندن باشد وجه مربوط بهندوستان و گرفتن این وجه
اعانه شان مرا کم نمی کند بلکه برعکس قدر دوستی مرا زیاد می کند و دولت انگلستان
پول خود را بکسے مفت نمیدهد کتب تواریخ از اینگونه امثال بسیار در بر دار و سلاطین
که از سلاطینهای دیگر وجه اعانه میگرفتند نمایند هله آنها هم در دربار مالے
سلاطین مذکور همیشه متوقف بوده اند چنانچه در از من قدیمه خود دولت انگلیس
بچندین نفر از حکمرانهای فرنگستان وجه اعانه میداده و بدون ترمید پاوشاه
انگلستان و کلاے حکمرانهای مزبور را که وجه اعانه میگرفتند در دربار خود قبول
میکرده است دلیل دیگر اینست که اگر دولت انگلیس نمایندہ ان پذیرد مثل آن
خواهد بود که مرا سلطان مستقل نمی شناسند و سله من حالا سلطان مستقل میباشد
و در چندین مورد رسما پاوشاه مستقل خوانده اند و مرا پاوشاه دولت خدا داد و فی
عنوان مینمایند و ملت خود مرا لقب ضیاء الملک والین داده اند و فرمان فرما
هندوستان هم این لقب را از برای من بر صمیم قلب قبول نموده است اینست
اشخاص نکته گیر میگویند اگر من در لندن سفیر افغانی داشتم و با دولت انگلیس
تکالیف عظیم بین وزارت امور خارجہ هندوستان و دولت من اشکالات فراهم
خواهد آمد و خودم خیال میکنم که چنین بوده باشد بدالزام نیست که وکیل خود را که در
دولت هندوستان میباشد را بروارم و سله در صورتیکه مناقشه سختی بین دولت
من و فرانسے هندوستان فراهم بیاید وکیل مزبور نمایندہ من مفیم لندن

فقره مذکور را میتوانند پوزیر امور است هندوستان که در لندن میباشد رجوع
نمایند آن وقت مجلس وزراء به انگلیس میتوانند قبل از آنکه حکم فقره مذکور را بنمایند
اظهارات طرفین را استماع نمایند و باین قسم ازال تدبیر غیر صحیح که فقط اظهارات یک طرف
را گوش میکنند جلوگیری خواهد شد افغانستان باین حالت حالیه ابد آنے تواند حقیقه
امورات را مدلل بار و من کمال سعی را داشته ام که اہلے مملکت خود را و ادارم باینکه
حالت غنا و دیرینه خود را نسبت بملت انگلیس فراموش نمایند و بآنها دوست
صادق و رفیق شفیق بشوند درین حالت اگر یکی از هموطنان آنها سفارت مامور
شده در شهر لندن مقیم شود مذاکرات و مراودات فیما بین آنها اسباب تجیب
قلوب هر دو ملت خواهد گردید و ملت انگلیس از حالت افغانها قدرے بیشتر اطلاع
و بصیرت پیدا خواهند نمود و اگر بهمین حالت حالیه باشند دیگر احتمال ندارد بیشتر
بصیرت پیدا نمایند من با بعضی از اہلے سیاسی و خبر اہلے انگلیس ہواقت
ندارم کہ در مقام اہلے کتب خود اظهار میدارند کہ ہر چہ افغانها را کمتر نفہم بیشتر آنها را
دوست خواہیم داشت و لے بر عکس ہر چہ بیشتر یک دیگر را در مراودات و بنا
ملاقات نمایند بیشتر احتمال دارد این تہا اہلے دوستی کہ تخم آل را من کاشته ام
نشود و نہ نماید و لے البتہ اگر مقصود منصفین انگلیس نیست کہ اگر خیال ساخت
مملکت آنها یا بار اوہ مداخلہ نمودن در امورات داخلی آنها ہر چہ کمتر افغانها را ملاقات
نمایند در ان صورت البتہ راست است ہر چہ آنها را کمتر ملاقات نمایند بہتر است
و لے گمان نمیکنم کہ آنها بدون اینکه کسی آنها را رخصتہ بدادند و نداں بگیرند بہ حال
اصححت من پیسر با و اخلاف خود منست کہ روابط دوستی را با ملت انگلیس
ہر روزی و ہر کرمی کہ آنها را بحال بہت آید استحکم نمایند اگر دولت انگلیس ہواقت
پیسر با و اخلاف را نپذیرند آما ہم نباید شکایت نمایند و الا ہر چہ کہ

آنها بیا شد دوست نشان خود ہمہ نفس فیما بین حکومت
کہ خداوند چند پول سیاحتی با و میداد و ان شخص را بہ پول سیاحتی ہمہ چاہے
میخواہم بعد خداوند پول نقدہ با و میداد و ان شخص مذکور اصدا بہر جہات نمود
بعد خداوند چند و اندک فی با و داد و ان شخص مطالب بیشتر میکرد کہ دفعتاً جواب میداد

شد وید و دستش بیچ چیز نیست مجدد چشمہاے خود را روئے ہم گذاشته دست خود را دراز نمود و گفت ہرچہ میخواہید بدہید قبول مینمایم و تشکر میباشم و لے موقع گذشتہ بود و چیزے باو نرسیدہ

فصل ششم

در باب امورات انگلستان و روس افغانستان و سیاحت

اعتقاد من اینست کہ مطالب این فصل آخر کتاب من پیچیدہ تر و مشکل تر از مضامین فصول سابقہ بودہ باشد و لے آنچه در این جزو مینگارم نتیجہ تجربہ ہائیت کہ در تمام مدت عمر خود حاصل نمودہ ام چگونہ عمرے کہ پر از زحمات و پریشانیہا و سرگردانیہا و مسئولیتہاے گوناگون بودہ است از ایام طفولیت تا ۱۲۹۴ ہجری تقریباً چہل سال عمر در روسیہ یا سرحدات روسیہ یا در مسافرت نزدیک سرحدات روس چین یا در سرحدات ایران و روس گذشتہ است از ۱۲۹۴ ہجری تا الحال تمام اوقات خود را صرف در کہامورات و عادات و ہمسائی قومی خود یعنی روس و چین نمودہ ام و اگر خواہم از ماخذ ہائیکہ این اطلاعات را تحصیل و ہنوز ہم با نجاہ و ہمت و دارم اظہار نمایم خلاف عقل و رویہ پولیتکی خواہد بود و بواسطہ ہمیں ماخذ با قدرت دارم کہ این مسائل را از روی تجربہ از پیش بر مے نذا فقط حقیقت امر را اظہار میدارم بدون اینکہ دلائیلے اقامہ نمایم یا شرحی بدہم کہ اسرار و دولت مرا منکشف نماید و میں امورات آراء و تحریرات مردمان سیاسی و ستیاخان و دشمنان اینکہ در ممالک متعددہ ہستند منظور نظر ندارم و مقصودم این نیست کہ در باب آہا ایرادی بگیرم یا آہا را وادارم کہ از من ایرادے بگیرند بلکہ ہماں مطلبے را اظہار میدارم کہ برائے اولاد و اخلاف و ملت خود صحیح میدانم بخت اینکہ بداند و پیروی نمایند و در باب اظہار و اشتتن خیالات خود خیلے سعی خواہم نمود کہ سادہ و بے غرضانہ تقریر نمایم و کوشش من خواہم نمود چنین مفہوم نشود کہ دشمن روسہا یا دوست آہا یا

طرفدار انگلیس ہا یا مخالفانہا بیباک ششم پو لیتک روس سار آسیا انیسٹ کہ ہر قسمیکہ
 باشد خواہ صحیح یا غیر خواہ بطور وقتی یا دائمی یا بیکھنگہ دول اسلامیہ را از انھیں
 براندازند و جو نمایند و خیالے مشغوف خواهند شد کہ دولت عثمانی و ایران افغانستان
 باقی باشند یا اگر باشند نخواہند بچند ہزار سالہ اتنی باشند و دولت انہا و انھیں
 محل اعتنا نخواہند بود بلکہ وجود و عدم شان باسویہ خواهد بود و مقتضای بقاے آنہا
 منحصر خواهد بود بطول زمانیکہ روسہا انہا را بکوتہ پیش رفت مقاصد خود لازم آید
 باشند عمدہ مقصود روسہا این است کہ دول عثمانی و ایران افغانستان را بشیمہ
 مالک خود ساختہ بلع نمایند در صورتیکہ این مقصود شان پیش رفت نگاہ رفت
 سعی خواهند نمود کہ دول اسلامیہ را از دوستی دولت انگلیس منصرف نمودہ آنرا
 بطرف خود جذب نمایند تا آنہا مخالفت انگلستان برخیزند و در این حالت ہم
 دول روس اینہا را بخود کشیدہ تمام خواہند نمود دولت روس در خیال انیسٹ کہ اگر
 بیکیہ از این پو لیتیکہا ہم کامیاب نشود پو لیتک سوسن اختیار نماید و آن این
 خواہد بود کہ بین انگلستان و دول اسلامیہ تولید نفار و بخشش نماید بطوریکہ وقتی بہت
 دولت روس بیاید کہ بہت تقسیم دول اسلامیہ با دولت انگلیس قرار دہد
 بدستکاری دولت انگلیس عموم مسلمانان آسیائے وسطی را از سلطہ عاری نماید تاخرین
 و معتناترین پو لیتک آنہا کہ دولت انگلستان خبری نماید دولت روس خوبے و
 اگر یک وقتی بیکیہ از این دول اسلامیہ یا با دولت انگلیس جنگی کا شتہ باشد تمام
 نمایکے سلمان خودش شورش خواہند نمود و بین انہما دولت روس خلیفہ عثمانی
 خواہد داشت زیرا کہ اگر این شورش ثمرے اتفاق بہفت تمام مالک وسیع دولت
 مشارالہا تجویہ شدہ با مارات کوچک منقسم خواہد کرد و بہین قسمت
 کہ تابع نظم و ستم میباشند منقرض میگردند و اسباب شورش و شورش
 روس میخواند دول اسلامیہ را تمام نمایند یا تمام کنند و سبب ناید و انہما تاثری
 از منہ گذشتہ کنایت میکنند کہ انھما اسباب کمال و شنی سببہ و انہما سببہ
 و امورات آسیا بصیحت و انہما بکس جمع نمایند و ظرف چند ہزار سالے کہ
 بودم و اکثر مواقع با جنال کافران و انہما بہ ترکستان متعلق و روس

پولیتک انٹرنیشنل روسی در باب مطالبہ پولیتک مذاکرات نموده ام در آن زمان باب
 پولیتک مذکورہ فوق بحمت خرابی دولت اسلامیہ کاملاً یقین و اطلاع حاصل نموده ام
 در آن وقت دولت روس کمتر متوجه بود کہ من پادشاہ افغانستان خواہم شد
 و در زمان آیتہ از این پولیتک در کمال سختی احتراز خواہم نمود از برائے توضیح جملہ کاری
 دولت روس نیز پولیتک مذکورہ فوق فقرہ رابطہ تمثیل بیان مینمایم در سال
 میلادی مطابق ۱۲۹۲ ہجری کہ با خیرال کافمان محصور بودم و از تدابیر شخصی
 دولتی مشارالہ مسبق بودم مشارالہ بتوسط دولت مبتوعہ خود بہ (کنت شوالوف)
 کہ در آن زمان وزیر مختار دولت روس مقیم لندن بود مطالبہ نیل را نوشتہ بود
 و لیتین روس و انگلستان در آسیا ہر دو یک مقصود و یک دشمن دارند مقصود
 و لیتین مذکور تین اشاعہ تمدن و انتشار دین مسیحی است دشمن آنہا اسلام میباشد
 و فقط ہمیں خطر ہم بحمت حکومت انگلیسہا در ہندوستان میباشد و سایر
 مخاطرات تو ہم ست اسلام دشمن حقیقی و خطرناک دولت انگلیس در ہندوستان
 خواہد بود و رعایای مسلمان ہندوستان با ولین موقعی کہ بدست آنہا بیاید شورش
 عمومی بخالفت دولت انگلستان در ہندوستان فراہم خواہند آورد و لہذا ایہ
 امر کمال اہمیت را دارد کہ دولت انگلستان با دولت روس نہایت اتحاد را
 داشتہ باشد و باید افغانستان و بچینیں سایر امارات اسلامیہ آسیائے وسطی
 بین دولت انگلیس و روس قسمت شود تا سرحدات مملکت روس و مملکت
 ہندوستان با ہمدیگر متصل شود و این امر اسباب رفع تشویش دولت انگلیس
 خواہد گردید زیرا کہ دوست صادق آئی یعنی دولت مسیحی روس در زمان افغانیہا
 ہندوستان با سایر اشکالات کہ در ہندوستان دولت انگلستان فراہم بیاید بحمت
 کمک آں حاضر خواہد بود و علی ہذا دولت انگلستان با ظہارات دوستانہ و وعدہ
 کمک دولت روس اعتماد کامل داشتہ باشد و غیر ہا و طرف تمام این مدت کہ غیر
 کبیر دولت روس مقیم لندن معی مینمود کہ بدین اولیاء دولت انگلیس بدید کہ دولت
 روس نسبت بدولت انگلیس دوست و طالب امنیت عمومی میباشد و از مملکت
 افغانستان تنہا در دو طرف دیگر روس با امیر شیر علی خاں مخفیاً مشغول مذاکرات

بوده و با او عکس این مطالب را صحبت میداشتند و باین الفاظ نرم مشا را واداشتند
 که از دولت انگلستان مخالفت در نزد و با خود آنها موافقت نماید باین قسم دولت
 روس تخم نفاق را بین دولت انگلستان و افغانستان کاشت و این نفاق منجر
 بجنگی گردید که به سبب تلافی نفوس زیاد و مخارج گزاف هم انگلیس و هم افغانستان
 هر دو متضرر گردیدند این حکایت روسها حکایت شخصی را بخاطر مے آورد که هم از
 دزد و هم از صاحب خانه حق العمل خود را میگرفت بدزد میگفت هر چه خواسته باشد
 از فلاں خانه بدزدید زیرا که صاحبان آن خانه در این وقت بیدار نمی باشند و
 برائے این مصاحبت دوستانه که داده بود دزد حق العملی باو میداد و بی ازال
 فوراً آن شخص نزد صاحب آن خانه رفته و او را بیدار میکرد و از خیال دزد او را
 مخبر مے نمود و حق القدر می هم از او میگرفت *

فرستاده دولت روس امیر شیر علی خاں را که از روس سفارت بوده با
 همراهی دولت روس اعتماد مے نمود بحالت تباهی گذاشته همینکه سباب جنگ را
 بین امیر شیر علی خاں و دولت انگلیس فراهم آورد و از قابل حرکت نموده رفت
 از طرف دیگر دولت انگلیس نتوانست با دولت روس در صلح و تلافی بر آید که
 نقص معاہدہ خود را نموده در امورات افغانستان مداخله کرده است دولت
 انگلیس بعوض اینکه از پولیتک دولت روس در باب ضعیف نمودن افغانستان
 مخالفت نمایند قندهار و کرم و خیبر و سایر ایالات را از مملکت افغانستان تجزیه
 نموده پولیتک مذکور را تقویت نمودند البته این امر اسباب این شد که سرحد
 هند وستان بمملکات آسیائی دولت روس نزدیک گردید و اسباب ضعف
 افغانستان شد و همین مقصود را دولت روس همیشه در نظر داشته است
 و آرزوئے قلبی آن همین بوده است و مراد پولیتک جنرال کافور است

همین بوده است خلاصه کلام پولیتک دولت روس است و این دولت روس همیشه این
 آسیائے وسطی و نیز نسبت بدولت عثمانی و ایران و افغانستان همیشه این
 بوده است که آنها را نگذارند و آن تویث شده از تحلیات و انجمنی آنها مخالفت نماید
 دولت روس متدرجاً بایمانی و مے باستقامت راس و استمرار ضعف و شکلات

دول آسیائی را مقتنم دانستند از ضرر ہائے آنها انتفاع سے برو دولت مشارالہا
 نے تو اندہ ہیند کہ یہ چیک از سلاطین اسلامی تہیہ نظامیش را کامل نماید یک نکتہ
 در انظار مذکور جزال کا فغان خیلے صحیح می باشد و بے دلیل ہم نیست آن این است
 کہ دشمن خطرناک دولت روس اسلام می باشد و میل کلی دولت مشارالہا بر این
 است کہ دول مذکورہ برقرار باشند و اقتدار و استقلال داشتہ باشند و لے گاہ
 گاہ این پولیتک موقتاً تغیر و تبدیل مییابد پولیتک دولت انگلیس مثل پولیتک
 دولت روس استمراری و محکم و دائمی نے باشد خیالات و تصورات ہر شخص سیاسی
 دلے یار نیست کہ در انگلستان مقتدر است و طرف آں زمان پولیتک دولت
 ہم مطابق آں میشود و ہیئت وزراء ہم دستور العلمائے ادرا مجری میدارند و لے
 ہینکہ بختاً تغیر پیدا میشود و شخص مذکور عزل میشود و لہذا نے تو اں گفت کہ فلاح
 پولیتک دولت انگلیس دائمی می باشد و لے ایں قدر یقین ست کہ پولیتک
 عمومے دولت انگلیس از مدت دیدے ایں بودہ است کہ دول اسلامیہ کہ ہین
 ہندوستان آسیائے متصرفی روس مثل سدھی و دیوار محکمی برقرار باشند و
 استقلال آہا کاملاً برقرار بودہ باشند و در مقابل پیش قدمی دولت روس بطرف
 ہندوستان بطور دیوار محکمی حایل بودہ باشند از طرف دیگر پولیتک دولت
 روس کلی عکس اینست نہ فقط براسے اینکہ دولت مذکور میخواہد سرحدات خود را
 یا سرحدات ہندوستان وصل نماید بلکہ بخت اینکہ دولت مذکور و آسمائے ترسہ
 در اوقاتیکہ یا دولت عثمانی یا دولت ایران یا دولت افغانستان یا ہندوستان
 جنگ داشتہ باشد عموم مسلمانان بخیالفت دولت مذکور شورش نمایند شک نیست
 کہ تمام مسلمانان دنیا بدوستی دولت انگلیس از دوستی دولت روس ہترمایند
 مسلمانہا میدانند کہ راحت و امنیت آہا بستہ باین است کہ با دولت انگلیس
 دوست باشند لہذا ہمیں جہت با اینکہ از دولت انگلستان بیشتر از دولت
 روس صدمہ نخوردہ اند باز ہم ایداً مایل نخواہند بود بخیالفت دولت انگلیس
 با دولت روس متفق بشوند و اگر یک وقتی ہم ایں اقدام را بنمایند جباری خواہد
 بود بکمال حفظ دلائل مذکورہ فوق مطلبی در باب مقاصد دولت انگلیس و سلطنت

ہندوستان و نیز بکشت پیش رفت مقاصد دولت عثمانی و ایران و افغانستان
خیلے مقتنا میباشد مطلب مذکور اظہار سے مست کہ اگر اظہار مذکور سیاسی دان ہو
دول مذکورہ قبول نمایند بکشت ہمہ آنها خیلے نافع خواهد بود مطلب مذکور غیبت
دولت عثمانی و ایران و افغانستان کہ سہ دولت برادرانہ اسلامی ہستند و بیک
دین متدین ہستند باید با ہم دیگر کمال اتحاد و ادہشتہ باشند و اگر ممکن باشد پاک
تختہ ہائے خود را بواسطہ راہ ہائے آہن و خطوط تلگراف بیک دیگر وصل نمایند
ایں تدبیر بمنزلہ دیوار محکمہ در مقابل تخطیات استمراری دولت روس بطرف
ہندوستان خواهد گردید و بکشت خود دول اسلامیہ ہم اسباب محافظت
خواہد شد چوں بنائے ایں اتحاد ثلاثہ بکشت منفعت دولت انگلیس میباش
و بیش تر بستہ بیل و ہمراہی دولت مذکورہ است ہر چہ زودتر دولت انگلیس
بکشت اجراء ایں کار اقدام بعمل پیادہ و ہتر خواهد بود دولت عثمانی و ایران
قبلًا سعی بودند کہ بین خود شاں دوستی محکم قایم نمایند و لے افغانستان
چوں با دولت انگلیس معاہدہ نمودہ است کہ با سایر دول خارجہ بدون اطلاع
و صواب دید دولت مشا را الیہا مذاکرات پسندی نماید و اند با دولت ایران و عثمانی مذاکراتی بنماید اگرچہ
افغانستان مقاصد دولت ایران و عثمانی را مقاصد خود میبازد البتہ پولیناک سلطان عثمانی و پولینیک و شاہ
ایران و پولینیک ہم نیست کہ بقا و استقلال خود را منظور دارند و برادرانیم و دوین روس انگلیس گذاریم کہ قطعہ از ممالک
ما را متصرف شوند و با ہماں ہم سایہ خود کہ بقا و استقلال ما را منظور داشتہ باشند
اتفاق نمائیم و بخالفت کسانی کہ خواستہ باشند ما را ضعیف نمایند بجنگیم و چوں
ما میرانیم دولت انگلستان بہ پیچیک از ممالک ما چشم طمع ندارد بلکہ میخواہد از
دولت روس ہر چہ ممکن باشد دور تر بودہ باشد لہذا فطرتا لا بدیم با دولت انگلیس
دوست باشیم و لے فقط تازمانیکہ دولت مشا را الیہا پولیناک را خلع نمودہ
ما را برقرار داد و بکشت ہتقدار مملکت ما ہمہ اے می نمایند بکشت ہتقدار مملکت
کہ اتحاد کامل سلاطین اسلامی آسیائے وسطی براسدہ است و ہمہ سلاطین مفیدست
فقہہ را تمثالاً بیان نمایم دشت را میباید مطابق شالہ بجای کہ امیر شیر علی خان
بخالفت انگلیسہا اعلان جماد دادہ بود و عساکر خود را در سہ حد ہندوستان جمع

مے نمود یک نفر مسلمان کی بہمت نمایندہ گی سلطان عثمانی بدر بار امیر شیر علی خاں
آمدہ بود سعی مے نمود کہ امیر مزبور را وادارو کہ بخالف انگلیسہا اعلان جہاد نہ ہد
مذکور ہم جمع آوری لشکر خود را در سرحد ہندوستان ترک نمود و دولت ہندوستان
از این تغیر کہ دفتہ بخاطر امیر شیر علی خاں بروز نمود بحالت انگلیسہا نافع بود ملتفت
گردیدند و تغیر مزبور بواسطہ نفوذ نمایندہ اعلیٰ حضرت سلطان عثمانی بود و لے
بدنجانہ چوں امیر شیر علی خاں قبلاً با اعلیٰ حضرت سلطان عثمانی مذاکرائے بنداشت
در باب نمایندہ مذکور بدگمان گردید چرا کہ دوستان دولت روس کہ در دربار امیر
شیر علی خاں بودند با امیر مشاور الیہ گفتند کہ سلطان معظم لہ محض بازیچہ دست مشاوری
خود میباشند و نیز میگفتند ایں شخص کہ خود را نمایندہ سلطان عثمانی میخواند جاسوسی
کہ انگلیسہا اورا فرستادہ اند کہ شمارا فریب بدہد امیر شیر علی خاں ہم بدون اینکہ
از دولت عثمانی تحقیق نماید کہ ایں مطالب صحت دارد یا خیر از روے سفارت حرفہ
مذکور را یاد نمود لہذا ماموریت نمایندہ مزبور پیش رفت نکرد و اگر بین ایں دو دولت
اسلامی استمراراً وسائل مذاکرات در میان مے بود بہمت دولت انگلیس و نیز بہمت
دولت افغانستان مفید بود خلاصہ کلام تازمانی کہ دولتین انگلیس و افغانستان
با ہم دوست باشند و ملتفت شوند کہ فوائد و ضرر ہائے آہنا کیست دولت روس
ابدلاً بخیاں تسخیر افغانستان یا ہندوستان نخواہد افتاد و خیال مذکور پیش رفت
نخواہد کرد اگر دولت روس از روے سفارت با افغانستان با دولت اسلامی
دیگرے کہ دولت انگلیس از روے دیانت و صداقت حامی آل باشند حملہ بہاورد
اگر چہ گمانم نیست کہ دولت روس خوب میدانند کہ نباید ایں اقدام را نمود
اشکالات عدیدہ برلے دولت روس فراہم خواہد آمد کہ از جلو باید با دولت اسلامی
مذکور بجنگد و از عقب سردر ممالک خودش بشورش عمو مے مسلمانہاے داخلہ گرفتار
گردد و شاید کشتی ہائے جنگی دولت انگلیس ہم بطرز بوزخ یا بنقطہ دیگرے از ممالک
اردو پائے آل حملہ آور شود و آں وقت ایں سلطنت بزرگے کہ از روے شہقت
مطیع نیستند بلکہ از کمال ترس طاعت میکنند قطعہ قطعہ شدہ بممالک متحدہ تقسیم
خواہد شد خیلے افسوس است کہ دولت انگلیس بعوض اینکہ از سلاطین اسلامی ہماری

در باب لشکر کشی دولت روس بکابل وستان پولیتک

مشار الیها نسبت بدولت افغانستان میباش

در قسم ما قبل پولیتک روسها را نسبت بامارات اسلامیہ آسیائے وسطی کہ افغانستان ہم جزو آنها میباشد بیان نموده ام و لے علاوہ بر آنچه قبلاً اظهار داشته شدہ الحال چند مطلب دیگر را کہ مخصوصاً متعلق بافغانستان است بیان خواهم نمود تا جائیکہ شخص سنے تواند از حالات و علامات زمان حال بفہماید نیست کہ لشکر کشی دولت روس بطرف ہندوستان نہ فقط مشکل است بلکہ محال خواهد بود و لے ازیں مطلب ہم بر سنے آید کہ دولت روس خیال تسخیر ہندوستان ندارد ہیچ شک نیست کہ دولت روس قلباً مصمم دساعی است کہ ہر وقت موقعی بہت اوبیاید ہندوستان حملہ نماید خیالات سیاسی دانہاے انگلیس در این باب خیلے مختلف است اشخاصی کہ را شان اینست کہ دولت روس ہیچ خیالے ندارد کہ بانگلستان در ہندوستان بجنگد تعدو شان کم نیست اشخاصیکہ میگویند دولت روس ہیچ میل ندارد ہندوستان یا بمالک مشرق زمین دولت انگلیس حملہ نماید پچہا قسم منقسم میباشند :

اولاً اشخاصی کہ ہستند کہ اہل پولیتک نیستند و اینہا بسیار سادہ میباشند باوجودیکہ در خاطر دارند در چندین مورد دولت روس از معاہدات و مواثیق خود تخلف نموده است باز ہم در اظهارات دولت مشار الیہا کہ من باب امتیث یا مقاصد دیگر مواعید کا زبانہ میبد اعتماد مینمایند این اشخاص سنے تواند بفہمند کہ پولیتک دولت روس اینست کہ از عہود و قسمہاے خود ہر آقی کہ مقتضے پیش رفت مطالب خود بدانش تخلف مینماید و قتیکہ ولایت تازہ را متصرف شوند وعدہ ہا جدید میدہند و بعضے از کار گزاران دولت انگلیس کہ وعدہ ہاے سابقی آنها را فراموش کردہ اند مجدداً بکفر ہاے دولت روس اعتماد مینمایند :

ثانیاً قسم دوم کسائے میباشند کہ از پولیتک روس مستقیماً یا غیر مستقیماً

بہرہ مند شدہ بہمت پیش رفت مقاصد دولت منشا الیہا سعی مینمائند
 ثالثاً جماعتی ہستند کہ عظمت دولت برطانیہ کے عظمیٰ مغرورند و بسبب
 خیالات متکبرانہ خود شاں گمان کے کنند بہمت دولت روس ابداً امکان ندارد
 بخالفت قوہ عظمیٰ آئنا بر خیزد

رابعاً مردمانی اند کہ خود را طالبان انیت مینا مند شخاص مذکور سے بینند
 دولت روس ایالتی را بعد از ایالتی متصرف گردیدہ مشغول بلع نمودن آسیا
 وسطی میباشد و متدرجاً طرف ہندوستان پیش میرود نیز سے بینند در زمان گذشتہ
 در چندین موارد طرح و تمہیدات دولت روس بہمت تشخیر ہندوستان بخوبی
 ظاہر شدہ است باوجودیکہ این امور را میدانند باز ہم گمان میکنند دولت روس
 خیال تشخیر ہندوستان را ندارد و از رستے تجاہل میگویند اگر دولت انگلستان
 پولینک بخالفت نکرودن با دولت روس را برقرار داشتہ باشد و انصاف است
 دولت روس ابداً ہندوستان حملہ نخواہد آورد و دلی غافلند اند این مطالب
 چنانکہ شاعر شدہ خود گفتہ است

بہ دشمن کہنی کر چہیں آشکار کہ ہستی تو در کار رزمش نزار
 بہانا کہ اورا سوے ملک خوش تو خود خواندہ تانہ پایہ پیش
 مثلاً این جماعتی کہ کہیں کبوتر سے را بخاطر مے آور دیکہ چو
 دید کہ بخلف او سے آید پستہ مالیش را بروے ہم گذشت و خیال کرد کہ خود ش
 گریہ را بینند کہ بہ ہم اورا نخواہد دید لیکن گریہ اورا دید و گرفت و نوش جان نمود
 عاودہ بر مطالبہ کہ در محل دیگر براسے اثبات بیانات خود در این باب اظہار
 فرودہ ام این مطلب را ہم بہمت اطلاع مینمائند کہ گمان کتاب خود را
 بہت ہی کم

کہ دولت روس بہ ہندوستان چنانکہ کہ ہم در بیان کتاب
 اظہار فرمودہ شدہ است کہ ہم خواہد کرد اما دینی ہمیں قدر کفایت میکند کہ
 انما بہا کہ در ہندوستان ملت متحدی و اخا و متجاوز سے میباشد و کاملاً مسبق
 ہستند کہ تمام امانت آیلے این قدر ضعیف میباشد کہ بہ تنہائی سے توانائی

از تخطیات دولت روس بشوند مگر دولت انگلستان در ہندوستان، لاغیر
 جبلی است کہ دولت روس دولت برطانیہ عظمیٰ را و آسیا دشمن بزرگ و رقیب
 قوی خود میدانہر کس میدانہ کہ اگر پائے برطانیہ عظمیٰ در میان نہ بود دولت روس
 اعتنائی بدولت ایران باچین یا عثمانی یا افغانستان نداشت و استقلال آنها
 ہم تامت زیادہی برقرار نمیگذاشت غیر از دولت انگلیس دیگر ہیک از دول
 اروپائے در مشرق زمین تصرفات معتنائی ندارد اگر دولت روس با آنها قسمت
 جزئی از غنیمتہا سے خود بدہد آنها بخوبی قانع خواہند شد و یک طرف ایستادہ
 دولت روس را و خواہند گذاشت کہ ہیل خود رفتار نماید دولت انگلیس در
 مالک مشرق زمین خود بیشتر از دولت روس نفوذ دارد و صرفہ دولت انگلیس در
 کہ از تخطیات دولت روس نسبت بدول ضعیفہ آسیائے ممانعت نماید و دولت
 مشارالہا را از سرحدات ہندوستان دور نگاہ دارد اینکہ دولت روس از
 دولت بزرگے مثل دولت انگلیس متنفر میباشد بدیہی ست دولت روس با سانی
 فراموش نخواہد کرد کہ در زمان سیوا ستاپول از دست دولت انگلیس چہ صدمہ
 خورہ است و مخالفتی کہ در مواقع متعددہ دولت انگلیس نسبت بدولت
 مشارالہا نمودہ است از خاطر شان محو نمیشود و روسہا ہندوستان را مخزن
 بزرگے ملو از طلا و غنیمت میدانند و اکثر سرباز ہا سے روس را دیدہ ام از خنجر
 میرقصیدہ اند کہ شاید روزے در تاراج نمودن این مملکت متمولہ و مترس باشند
 باشند و آرزو سے آل روز را دارند کہ در سرحد ہندوستان بین دولت انگلیس
 و روس جنگی شروع شود و روسہا از کمال بے بصیرتے گمان میکنند کہ ہندو
 انگلیسہا را نمیخواہند و اشتاق دولت روس خرس میباشند و خاکپا سے آنها را
 بچشمے کشند حتے بعضے سیاسی دانہا سے بزرگ روس گمان میکنند ہمینکہ
 دولت روس از قتل جبال ہمالیہا و ہندو کش بطرف ہندوستان نگاہ کنند
 ہندوہا مثل خانہ زنبوری بحرکت آمدہ و انگلیسہا را بضرب نیش خود ہلاک مینمایند
 و از روسہا ہمراہی مینمایند و اقوابے اطلاعی آنها باین درجہ کامل ست کہ عموماً
 اعتقاد شان اینست ہمینکہ دولت روس در سرحد ہندوستان و میدان جنگ

حاضر بشود انگلیسها با کمال عجلہ بدون اینکه در مقام مدافعت برآمده ضرب واحد
بکار برند فرار میکنند اما مے ترسم روسها روزے از این حماقت سیفہائے خود متضرر
شوند روسها میگویند ما میتوانیم از معاہدات و وعده ہائے خود ہمیشہ تخلف کنیم
و روز بروز بیشتر برویم از طرف دیگر انگلیسها از این تخطیات و انحراف روسها بے اعتنائی
نمایند یا یک گوشہ را اختیار نموده قانع میباشند و این حرکات ضعف
دولت انگلیس را و خوف آنها را از دولت روس کاملاً ثابت مے نماید از اینکه
دولت روس را میگذارند استمرار پیش بیاید و جدّاً در مقام جلو گیری بر نمی آیند
شان دولت روس در انظار سلاطین مشرق زمین خیلے زیاد میشود و شان
دولت انگلیس بسیار کم میگردد و نیز از نفوذ دولت مشارالیه میکاهد و چوں نفوذ
دولت روس دائماً و تدریجاً میباشند روسها گمان مے کنند کہ امارات مشرقی تقریباً
طوعاً او کرہاً با دولت روس اتفاق خواهند نمود آخرین اعتقاد دولت روس
اینست و شاید بے دلیل نباشد کہ جنگیدن با دولت انگلیس در دریا خیلے مشکل
و بے دشتکی دولت انگلیس این قدر لشکر زیاد مے ندارد کہ از سایر نقاط وسیع
مملکت خود زیاد آورده در طول چندین ہزار میل خط سیر حد مے آزار سا خلونمایند
و خط سیر حدی این امتداد را خواهد نمود زمانیکہ سرحدات دولت روس با سرحدات
دولت انگلیس از چین تا خاک عثمانی متصل شود و آل روز بر حسب اعتقاد
روسها بموجب عجلہ کہ درین اوقات بہمت ساختن راہ ہائے آہن و سایر اہما
مینمایند خیلے دور نیست و چوں واضح گردید کہ دولت روس مصممست کہ زودتر
یا دیرتر ہر وقت موقع مساعدے بدست آورد و ہندوستان حملہ نماید حال چند
نفرہ مطالبے بہمت ملاحظہ ما در میان آید من پیغمبر مے باشم و دین با مہیض نماید
چنانچہ در آن مجید نموده است و عندہ مفاہات
لا یعلمہا الاہو یج کس مے تواند از روس یقین کند کہ روسها
و لے نظر با سباب ظاہری این زمان خیالات و احوال بیان مینمایند
من بلفظ غیہ ممکن ہیچ اعتقاد مے ندارم و در ہر چند بنظر مانا ممکن بودہ باش
ہیچ کارے نزد قدرت خداوند نا ممکن نیست اگر خداوند نخواہد کہ بعضی اوقات

اتفاق بیفتد قوہ از قوائے دنیا کے تواند امر مزبور را برخلاف ارادہ خداوندی صورت بدہ لہذا خارج از خیر امکان میباشد کہ دولت روس یعنی ہندوستان حملہ آور شود و لے دولت مشارالہا ہرگز نہ تواند و بدون ہمراہی و اتفاق دولت دیگرے اس کار را از پیش برد و چون احتمال ندارد دولت دیگرے ہم با دولت روس بجمت تسخیر ہندوستان متفق شود و چون اینکہ دولت دیگرے ہم با دولت ہندوستان شامل شود اس خیال لائق دولت روس غیر از خواب و خیالی چیزے نہ باشد و ابداً صورت پذیر نخواہد شد ممکن است اس خواب ہما تا بیک اندازہ وقوع بیاید مثل اینکہ خواب طبیعی وقوع یافت و اس چنین بودہ است کہ طیبے خواب دید مریضے را معالج نمودہ با و گفتند ہر قدر اشرنی میتوانی بدوش حمل نمائی از خزانہ ببر طیب طمع حریص خود را با اندازہ بار نمود کہ سنگینے بار شانہ ہائے اورا شکست و چون درو شدیدے و اعضائے مذکورہ محسوس گشت بختہ بیدار شد و دید کہ اشرنی در میان نے باشد لے درو شانہ با باقی ست و وسہا بجمت تسخیر ہندوستان و تاراج نمودن خزائن آن مثل ہما خواب طیب پنج وز حیات بنفائدہ را متحمل میشود نتیجہ اش اس خواب گردید کہ کارے از پیش نتوانند برد و لے صد مئہ اس کار باقی خواہد ماند حالا ملاحظہ میکنیم کہ اگر دولت دیگرے بجمت تسخیر ہندوستان با دولت روس متفق شود چہ خواہد بود ہیچ شکے نیست کہ بعضے دول اروپا عظمت و قوت دولت انگلیس را بنظر تعصب و حسدے بینند و اس کج نظری آنہا را و امیدار و کہ نسبت بدولت انگلستان در مقام مخاصمت غیر مفیدہ برآیند بایں ہمہ گمان نے کہ کہ دول مذکورہ محبت مخصوصے دولت روس داشتہ باشند و یقیناً اس امر بجمت آنہا منفعت نخواہد داشت کہ مخالفت دولت انگلیس با دولت روس متفق شوند زیرا کہ دولت انگلیس نسبت بدولت روس تعدی و ظلم اس کمتر است از چند سال قبل از اس لے حال میل ملت فرانسہ بدوستی دولت روس در نزد اس است و نیز منفرد دولت مشارالہا از دولت انگلیس در تنزاید است لہذا از اس موقع گمان میکنیم کہ دولت فرانسہ مخاصمتے قدیم را کہ با دولت انگلستان

در ہندوستان و در جنگ ناپلیون ہشتہ بخاطر آوردہ بادولت روس بہت
 شدہ و دولت روس ہم کہ باید تلافی صدمہ آتے از دولت انگلیس در زمانہ اسے
 گذشتہ دیدہ است بنامہ بہت شخصے کہ حالات واقعات پولیتکی را بدقت
 ملاحظہ میکنن۔ بخوبی واضح است کہ اگر دولت فرانسیہ بادولت روس ہمراہی نماید
 دولت المان ہم از دولت انگلستان کمک خواہد نمود و این امر پر واضح است کہ
 دولتین المان و انگلیس متفقاً از دولتین روس و فرانسیہ خیلے قوی تر میباشند
 زیرا کہ دولت انگلستان اولین قوت بحری دنیا را داراست و دولت المان
 ہم بزرگترین و کاملترین قوت نظامی خشکی را دارد گمان نیست اگرچہ دولتہا
 اطریش و ایتالیا و امریکہ بادولت روس بطور آشکارا خصومت ندارند و بادولت
 انگلیس ہم دوستی مخصوص ندارند و از این بہت دول مذکورہ را دول بے خطر
 میدانند و لے باز ہم دول مذکورہ بطور یقین بطرف دولت انگلیس مایل میباشند
 و این معنی بہت دولت انگلیس مفید میباشد و بہت دولت روس مضرت است
 نظر باین مطالب مانے تو انم قبول نمایم کہ یکے از دول اروپا بادولت امریکہ
 میتواند بادولت روس بہت لتخیر ہندوستان و جنگ با انگلستان اتفاق نماید
 مگر آنکہ دولت رقیبہاں ہم بہت وقار بادولت انگلیس اتفاق نماید نتیجہ این موافقتہا
 این خواهد شد کہ در اروپ جنگ بسیار بزرگے در خواہد گرفت کہ ہرگز در دنیا چنان
 جنگ واقع نشدہ باشد و در حقیقت این جنگ خواہد بود کہ شاید در تمام دنیا سراسر
 نماید و بعضے اشخاص با بصیرت در باب این جنگ پیشگوئی نمودہ اند سلسلہ اتفاقی
 دول اروپ را بہت موافقت بادولت انگلیس بادولت روس یک طرف
 گذشتہ حالا این گونه اتفاق دول آسیائے را ملاحظہ بینمایم بخوبی از دولت روس
 دیگر ہر یک از حکمران ہاے آسیائے میخواہند کہ فقط مملکت خود را از دست ندهند
 و هیچ خیال ندارند کہ بادولت روس اتفاق نمودہ بمخالفتہا و مخالفتہا
 یا بادولت انگلیس شدہ بمخالفت و دولت روس کہ ہمیشہ اینہا دولتین را
 و انگلیس را دولت متحدی مقتدر و فاتح میخواہند نہ فقط ہمیں قدر میخواہند کہ
 او انہا کار باشتند و استقلال و بقا و سلامتی خود را تا زمانیکہ بتوانند برقرار دارند

بایں جہات یہ چیک از آہانے خواہد با دولت روس بعزم تسخیر ہندوستان ملحق شود
 علاوہ براین اعتقاد شاہین است کہ سلامتی آہا بستہ بایں است کہ دولتیں روس
 انگلیس ہر دو در آسیا مقدر باشند تا بتوانند در صورت تحفظ نمودن بمالک
 حکمرانان ضعیف آسیا از یکدیگر مخالفت نمایند و حکمران ہائے مذکور رقابت بایں
 دولت را اسباب سلامتی و خیریت خود میدانند و نیز رقابت مذکور را سبب منع
 تجزیہ ممالک خود بین بایں دولت میدانند چنانچہ ہر فرخونے را موسائی لازم است
 ویکے از شعر اگفتہ است

نگینہ

شغال بیشتر مازندراں را نذر و جز سگ مازندران
 سلطنت تراپون در آسیائے وسطی نمیباشد و از این جهت مانع پیش قدمی
 روس بطرف ہندوستان نیست و بایں دلیل تراپون مثل افغانستان مجبور
 نمیباشد کہ با یکے از این دولت بجمت تسخیر ہندوستان منضم شود یقیناً
 برائے سلطنت تراپون صرفہ وارد کہ قوت تجزیہ دولت انگلیس در دریا ہائے
 آسیائی مقتدر باشند و میل قلبی تراپون بہا ہمین است و نیز مایلند کہ روابط و متا
 بین ممالک آہا ہمیشہ برقرار باشد زیرا کہ ہمیشہ خوف تحفظ دولت روس را بطرف
 مشرق دارند از تمام این مطالب ثابت میشود کہ احتمال ندارد و یہ چیک از دول
 آسیائی با دولت روس برائے تسخیر ہندوستان ہمدست شود و لے دولت
 افغانستان دوستی است و بہتر قی میباشند و دولتیت کہ کمال اہمیت را پیدا
 خواہد نمود و دوستی است کہ روس و انگلیس در پولیتک ہائے خود نسبت
 یکدیگر دیگر ہمیشہ طالب معاونت او خواہند بود بجمت ہر یک از این دو ہم سایہ ہا
 بزرگ قوی دوستی یا دشمنی افغانستان مقتدر می در آسیا بیشتر از دوستی یا دشمنی سایر
 دولت ہائے بزرگ دنیا معتنا بہ خواہد بود بایں دلیل کہ افغانستان لشکر شجاعی
 دارد کہ مرکب از چہیں ہزار شجاعان اسلامی است و اینہا چہ سرباز تربیت شدہ
 باشند و چہ محض رعیت باشند فطرتاً ہمہ جنگی اند و تمام اینہا تا جان و بدن داند
 در راہ خدائے خود و پیغمبر دین و وطن و عیال و ملت و سلطان و آزادی و مطلق
 العتائی خود بجنگیدہ و تا قطرہ آخر خون خود را فدا خواہند نمود و حکمران افغانستان

ہم بسبب حالت پولیٹکی و جغرافیائی مملکت خود خیلے اہمیت وارد اگر افغانستان
 در زمانیکہ جنگ بین دولت روس و دولت انگلیس واقع شود وجود داشته باشد
 یقیناً فتح بال دولت خواهد بود کہ ہمراہی افغانستان راوارا باشد واقعا من میدا
 تازمانے کہ افغانستان وجود داشته باشد و اہلے آں بین خودشان با دولت
 انگلیس اتحاد داشته باشند بخت دولت روس ابد آ مکان ندارد و عزم تسخیر
 ہندوستان را بنماید یا بحالفت دولت انگلیس در خاک آسیا بجنگد دولت
 روس از این امر کاملاً مسبوق میباشد و چون میدانند تازمانیکہ افغانستان مقتدر
 و مستقل است امکان ندارد و ہندوستان حملہ نماید یعنی دولت روس میخواہد فغانستان
 را با خود دوست نماید یا بیک فریبے آں را از پیش پلسے خود بردارد این مطلب
 کمال اہمیت را دارد کہ باید بازی اشخاص پولیٹکی روس را کہ میخواہد افغانستان
 را از میان بر وارند مواظبت نمایم و حکمرانہاے افغانستان و دولت انگلیس
 در این باب ہمیشہ باید کمال وقت و احتیاط و دوراندیشی را داشته باشند و اینجا
 اظہار میدارم کہ خوش بختانہ دولت روس اشکالاتی کہ بخت جنگ نمودن
 با افغانستان فراہم است بہتر ملتفت است از اشخاصیکہ غالباً اطلاعات خود را
 از بعضے از تقویمہا یا کتابہا یا مقالہ ہا اخذ مینمایند کہ مصنفین آنہا بعد از آنکہ مجدداً
 از مملکتی در ظرف یک ہفتہ یا چند روز عبور کردہ اند حتی زبان اہل مملکت را از ہم
 نہانستہ اند کتاب ہاے مفصل در باب اسرار و پولیٹکما سے محفی و حالات و ثقافت
 اہلے آں مملکت نوشتہ اند عموم مردم مصنفین تحریرات مذکور را خیلے با اہمیت
 میدانند و آنہا باید اطلاعات مندرجہ کتب مرقومہ را اعتماد نمایند زیرا کہ چوں کہ ہمیشہ
 آنہا در باب مملکت و حکمران و آئین و قوانین و اہلے آں برخلاف واقعہ است
 صرزش بیشتر از نفعش میباشد این ادب یا مضحک است و بہر حال
 بر بے اطلاعے این مصنفین خیلے میخندم و یک نفر از آنکہ زبان اہل مملکت و لطافت
 چہل سال قبل اکثر مصنفین تعداد نفوس افغانستان را پنج ملیون و تعداد
 اشخاص جنگی را سی و پنج ہزار نفر معین نمودہ اند بموجب بیانات آنہا اعداد مذکور
 نہ زیاد میشود و نہ کم شدہ است و تقریباً پنجاہ سال است کہ ہمیں میثانہا قرار ماندہ

است من اشخاص مرقومہ را بجهت این بے اطلاعی ملامت نمیکند چرا که وسائل
در دست آنها نیست که حالت مملکت را یا تغییرات را که بعمل آمده است دانسته
باشند لکن آنها را بجهت اینکه اوعاے بصیرت مینمایند و از اطلاعات غیر صحیح
مروم را مشتبه مے نمایند ملامت نمیکند باز هم متشکرم که تعداد نفوس یا لشکر را کم
نمے کنند با وجودیکه میتوانستند کمتر هم بگویند افغانستان این قدر قوت ندارد که
بتواند بهمانی خود داری نماید بلکه بجهت محافظت خود و ابدست که یکی از دول همسایه خود
برای محفوظ بودن از تخطی آن دیگری بکبه نماید ولی شخص که پاهای خود را بر دو کشتی بگذارد که از رودخانه
عبور نماید ناچار غرق خواهد شد لهذا باید از این دو کشتی هر یک سالمتر میدانند و در آن بایستد و بکن جتنی هم ندارد که چون
یک کشتی را فتنه نموده بوارشد آن کشتی دیگر را هدف کلک کند مگر آنکه لزوم پیدا کند دولت کو حلی
مثل افغانستان که بمنزله گوسفندی که در میان دو شیر یا دانه گدازی بین دو سنگ
آسیا واقع شده است چگونه میتواند وسط دو شیر سالم بماند یا بین دو سنگ
نرم نشود این امر کمال اهمیت را دارد که باید یکے از دو همسایه خویش را از تملای
نماید و او را از تخطی آن همسایه دیگر محافظت نماید افغانستان کاملاً آزاد
مختار است که هر یک از دو همسایه خود را که خواسته باشد با او دوستی و همراهی
نماید تا آن همسایه دیگر بیابا کانه با و حمله نکرده و خسارتے با و وارد دنیا و دگرگن نم
اینست اگرچه راههای آهمن و (شوسه) که روس ساخته است و نزدیک مملکت
من آورده است بجهت ما خیلے سباب تشویش میباشد و لے مارا بهشیار
میدارد و از یک جهت این نزدیکی دولت روس بر لے افغانستان نافع است
باین دلیل که اگر دولت انگلستان بدون جهت صحیح و بدون اینکه ایا لے
افغانستان تقصیرے کرده باشند بخوابد مملکت آنها را تصرف نماید دولت
مشترک آنها میدانند که دولت روس نزدیک میباشد و برا و حمله خواهد نمود لهذا
باین سبب امروزه افغانستان آن حالت را ندارد که در زمان شاه شجاع یا
امیر شیر علی خاں داشت در آن اوقات دولت روس این قدر لایق و که امکان داشت
قشون خود را از راه بیابانهای که نه راه آهمن داشت و نه آب داشت بسر حد
افغانستان حاضر نماید چون توضیح کردم که افغانستان لزوماً مجبور است

با یکے از همسایه های قومی خود اتفاق نماید شک نیست که در این اوقات صرفه و منفعت آل در این است که دولت انگلستان را انتخاب نماید و بدوستی و همپاری مشارالیه تکیه داشته باشد اولاً بحجت اینکه دولت انگلیس هیچ خیالے ندارد که ایران یا ترکستان را مستخر سازد و بحجت پیش رفت این کار را ہے از افغانستان لازم دارد باشد اما دولت روس در خیال تسخیر هندوستان میباشد باین واسطه محتاج است که از مملکت من عبور نماید و نه فقط بهمین که عبور نماید و از عقب سر تشویش هم داشته باشد بلکه لازم دارد اگر بتواند افغانستان را متصرف شود.

ثانیاً آنکه دولت انگلیس قوه بحری زیادی دارد و میخواهد با دولت روس جنگی بجنگد که اینک محب میشود و بعد بحجت منفعت و صرفه خود دولت انگلیس هم میباشد که افغانستان در جلوراه دولت روس مارتی بمنزله سپر و محکمی بوده باشد و ملکیتین روس انگلیس و جنگی از هم بگریز نگاه دارد و لهذا فطرتی است که دولت انگلستان بحجت سلامتی و اقتدار خود در میان ایران و افغانستان قوی و نام بوده باشد برعکس دولت روس چون میخواهد در جنگی با دولت انگلیس بجنگد از این سبب مایل است که افغانستان با او متفق شده و تسخیر هندوستان با او همراهی نماید یا آنکه افغانستان از صفی روزگار محوشه دور بماند و باقی باشد.

ثالثاً آنکه دولت انگلیس پول و اسلحه زیاد دارد لکن مردمان جنگی لازم دارد و افغانستان مردمان جنگی شجاع دارد اما پول و اسلحه لازم دارد و لهذا اسلحه طرفین در این است که با هم متفق بوده باشند و در این صورت افغانها بحکمت خدمت بدولت انگلیس حاضر جواب بوده بافغانستان پول و اسلحه خواهد رسید و لے دولت روس نمیتواند پول و اسلحه بافغانستان بدهد چرا که خودش بقدر مصارف خود پولے ندارد و آدمی هم از افغانستان لازم ندارد و در حال خود بحکمت رعیت پیش از آنکه نتواند در تحت نظام داری نماید دارد.

رابعاً دوستی افغان بحکمت دولت روس در میان ایران و افغانستان مشارالیه را بگذار و از افغانستان بطرف هندوستان عبور نماید و این عمل نیست که افغانستان زیر پای روس گسترده شود و هرگاه چنین شد افغانستان ایام عساکر و دولت روس خواهد گردید شاید دولت روس بکمال افغانستان مدغم

بدید کہ پنجاب یا نقطہ دیگرے از ہندوستان را با و خواهد داد و معاہدات و دوستی
نسبت با و اظهار خواهد داشت کہ افغانستان باید ہمیشہ مستقل بودہ باشد
اینگونہ مواعید و معاہدات ہماں حالت را خواهد داشت کہ سایر معاہدات دولت
روس داشتہ است یعنی ہمینکہ بجمت دولت روس صرفہ نہ داشتہ باشد کہ معاہدہ
مذکور بیشتر از این برقرار بودہ باشد معاہدہ مزبور ساقط میشود اما فرض کنید کہ
دولت روس معاہدہ مذکور را ہم نشکست اگرچہ خرق عادت خواهد بود و لے
در آن صورت ہم نمیتواند دولت روس در ہندوستان حکومت نماید بدون اینکہ
لشکر و مامورین و مسافرین روس و سایرین استمراراً از افغانستان عبور نمود
ہندوستان بدو ندیا از ہندوستان مراجعت بدوسیہ نمایند باین قسم افغانستان
ہمیشہ پایمال دولت روس خواهد بود و دولت مشارالہا استطاعت مملکت
از قبیل حیوانات بارکش و آذوقہ و امثال آنہا بجمت ملزومات خود بمصرف
خواہد رسانید و افغانہا را بجمت خدمت نظامی خود عنفاً مستخدم خواهد نمود و
ہر جا کہ جنگی باشد آنہا را در پیش خواہند انداخت و از این اقدام دو مقصود
خواہند داشت :

اول آنکہ افغانہا را بکشتن وادہ آنہا را تمام نمایند :

دوم آنکہ عیال و اموال آنہا را متصرف گردند مسلمانہا و باب حفظ
ناموس خود با کمال مواظبت را دارند و تحمل نخواہند کرد کہ روسہا با آنہا باین
نوع سلوک نمایند و در مملکت ایشان ہرچہ بخواہند بکنند نتیجہ تمام این اقدامات
این خواهد بود کہ جنگی بین دولت روس و افغانستان برپا خواہد شد و چہین
وقتے اگر کمک از دولت انگلستان نہ داشتہ باشیم چندین ہزار نفر بقتل خواہند
رسید و بیوہ ہا و یتیم ہاے آنہا با مملکت آنہا بدست روسہا خواہد افتاد من نمیگویم
کہ پسرها و اخلاف نسبت بدولت روس خصومت بورزند بلکہ باید برعکس خود را
دوست بخارج بدہند و در حقیقت در باطن دوست ہم باشند زیرا کہ دولت
روس دولت بزرگی میباشد و شاید روز سخی با آنہا کمک و مددے بدہد افغانہا
کمال حماقت را خواہند داشت اگر روسہا را برا نگیزانند تہ بیر عاقلانہ نیست کہ

با دولت روس روابط زیادی نداشته باشند و حد وسط را اختیار کرده تا سلامت
 بمانند اگر بد بختی دولت انگلیس پولیتیک خود را تغییر داده بنائے تعدی را بگذرانند
 بحال اینک افغانستان را متصرف شوند یا در استقلال آن مداخله نمایند در آن صورت
 ملت افغانستان لابد خواهد شد که بمخالفت دولت انگلیس بجنگد و اگر بکلی مغلوب
 شدند با دولت روس متفق خواهند گردید چرا که دولت مشارالیه در این اوقات
 بالنسبه با انگلستان سرحدات افغانستان خیلے نزدیکتر است از این جهت میتوان
 از افغانستان همراهی نماید و زمان امیر شیر علی خاں باین قسم نبود چرا که در آنوقت
 دولت روس بسیار دور بود و نمیتوانست با و کمک بدید الغرض پولیتیک افغانستان
 نسبت بد و همسایه های قوی خود باید بآن یک دوستانه باشد که تعدیش کمتر
 است و بآن دولتی که نخواهد از افغانستان عبور نماید یا در استقلال آن مداخله
 کند باید خصومت پورتر دوسرے افغانستان نماید بواسطه حرکات خود هیچیک از
 همسایه های مزبوره را بر نخاند و نباید هیچیک آنها را بگذار و هیچ بهانه داخل
 حاکمیت آنها شوند و اعتماد بعهدهات و بمواعید آنها نماید پولیتیک سیاسیون روس
 که راهنمایان حرکات طبیعی دولت روس در آسیا هستند لایق تحسین زیاد
 میباشد حرکات دائره پولیتکی دولت روس مثل دستجات لشکری میباشد
 که تحت فرمان سپه سالار بسیار قابل حرکت مینمایند که سپه سالار مذکر لشکر خود را
 بچهار قسمت منقسم نموده یک زمان در چهار نقطه مشغول جنگ میشوند چهار دست
 لشکر خود را بقسمی تربیت میدد که احدی گمان نمیکند که هیچیک از این چهار دست
 خیال جنگ یا حمله نمودن بدشمن را دارند تا وقت مناسبی بدست و مشارالیه
 توجه دشمن را منصرف کرده نیکدارد و حواسش مصروف بیک نقطه بود و
 همینکه دید دشمن ضعیف و غافل میباشد فوراً با و حمله مینماید و در
 نتیجه دفاع پاو بدد مامورین دولت روس در یک نقطه در هر یک از چهار نقطه
 ذیل در شش تن زمین شغولایت دارند ادیک طرف فوج و چین و ادیک سمت
 کوهرستان پامیر و افغانستان و ادیک جهت دولت ایران و ادیک جانب دولت
 عثمانی و هرگاه نقطه و کیو را خارج از این نقاط اربعه مرقوم نمیند که هر شیاء و

نیست کہ از تعدی آنها مانعت نماید متوجہ آل میشود و فقط بکسانے کہ ضعیف و غافل بوده باشند حملہ مینماید چنانکہ شاعر میگوید:

سکندر کہ با شقیان حرب داشت در خیمہ گویند بر غریب داشت

بواسطہ ہمیں تدابیر و پولیتک بوده است کہ دولت روس در زمان امیر شیر علی خاں در افغانستان با کمال چالاکی مشغول کار شد و لے در زمان حکومت من بعد از آنکہ در پنجہ و قلعہ بود مراغایت از مالیش کردند و دیدند کہ افغانستان ہشیار و بیدار است و حاضر است پذیرائی گرمی از آنها بنماید لہذا توجہ خود را بطرف کوہستان پامیر معطف نمودند و ہمینکہ دیدند دولت انگلیس نیز حاضر است کہ در سرحدات کشمیر و پتھرال با آنها خوش آمد و برآمدے بنماید از آنجا ہم عطف عنان نموده بطرف چین متوجہ شدند و چون دیدند در آل نقطہ نیرو و ول انگلیس و المان و فرانسیہ منتظرند کہ از پیش قدمی آنها جلوگیری نمایند فوراً روئے خود را برگردانیدند بجانب ایران ممکن است مامورین روس گمان کنند کہ حکومت افغانستان تہیہ خود را ترک خواهد نمود بخیاں آنکہ روسہا از طرف پامیر پتھرال و کشمیر و پنجاب فرو و آمدہ بہند وستان حملہ خواہند نمود و یا از راہ ایران و سیستان و خلیج فارس بکراچی و شالکوٹ حملہ خواہند نمود و یا از جانب چین و سیرما و بنگالہ فرو و خواہند آمد و افغانستان را بحال خود و خواہند گذشت اما ہالے افغانستان باید بدانند بہت آنکہ افغانستان را بحال خود و امیکندارند این است کہ روسہا منتظر مرگ من یا موقع مناسبے میباشد شدہ افسوس دارم کہ دوست ہائے روسی خود را چندین دفعہ مایوس کردہ ام و بآنها زحمت دادہ ام کہ خبر فوت مرا منتشر نمایند و حال آنکہ من تمام این مدت زندہ بودم و از حرکات آنها کاملاً مطلع بودم و لے نباید مرا ملامت نمایند تقصیر من نیست منکے نے تو انم محض خوشنودی آنها بمیرم مرگ در دست کسی نیست بستمہ بمشیت حضرت ایزدی میباشد عساکری کہ دولت روس در سرحدات افغانستان حاضر مینماید شاید بہت این باشد کہ بطرف ایران حرکت نماید یا شاید براسے این مطلب باشد کہ مرا بترسانند تا من بمخالفت دولت انگلیس

با دولت روس متفق شوم و شاید این جمع لشکر بسبب این بوده باشد کہ
 سیاسیون انگلیس را مضطرب نمایند و مانع از حرکات لشکر انگلیس در نقطہ
 دیگر بشوند یا شاید این حرکات حربیہ دولت روس بہت ایں باشد کہ از
 سردار اسحق خاں کمک نموده اورا پیش بیاورند کہ بعد از وفات من ادعائے تخت
 سلطنت افغانستان را بنماید و شاید ہم بہت ایں باشد کہ وقتی انگلیسہا
 قندھار را متصرف شوند آنہا ہم ہرات و بلخ را تصرف نمایند خلاصہ از جمع
 آوری ایں لشکر در سرحدات افغانستان ہر مقصود سے کہ داشته باشند کسی
 نمی تواند بقبضہ و لے ایں قدر میگویم کہ شخصے نے ہاشم کہ کسی مرا تیرسا ندکسانیک
 میگویند روسہا میخواستند ہرات را بگیرند و ایں باب کتر اطلاع دارندہ
 مامورین روس احمق نیستند اینہا نباید فراموش کردہ باشند در ۱۸۳۶
 میلادی مطابق ۱۲۵۲ لکہ ہجری وقتیکہ ہرات در تصرف کامران بود فقط ہمیں
 یک شہر را دارا بود و دوتین روس و ایران متفقاً نتوانستند ہرات را بگیرند و
 بعد از شش ماہ محاصرہ نمودن باذلت تمام از ہماں رہے کہ آمدہ بودند ہرات
 و ہرات مفتوح نگروید ایں ساعت من میتوانم صد ہزار نفر مردمان جنگی و طرف
 یک ہفتہ در ہرات حاضر نمایم و افغانستان با ممتاز ترین ادوات حربیہ و
 مردمان جنگی مسلح کاملاً حاضرست تا بنمایاند از دستش چہ برے آید اگر دولت روس
 با مالک اسلامیہ بجنگد من میتوانم و تمام ترکستان متصرف روس و سواد و بلخ
 و خوانین طوایفی را ہیجان بیاورم پس بلاخطہ تمام ایں مطالب مامورین
 روس باید ہمہ بدانند کہ در زمان حیات من امکان ندارد کہ ہرات ہمارا نمایند
 چرا کہ من خوب حاضریم از آنہا پذیرائی نمایم و در کنار دیکر سے بھی مستحق
 مغربی افغانستان قلعہ و ہدای را کہ بہت متوطن ہستند
 پیا نموده ام و قدرت دوازده سال با تمام سبب ہستند و ہستند
 چندین ہزار نفر استوار و علمہ و آغا کا میکر کہ ہندو مذکور بالا سے کوہ غنچی
 ساختہ شدہ کہ مشرف براہمے است کہ رود جیون بطرف سرحدات
 افغانستان مے آید استحکامات ایں قلعہ زیر زمین مخفی میباشد و بہت سچیک

از توپ ہائے بزرگ امکان ندارد بقلعہ مزبور صدمہ وارد آورد و اظهارات بعضی
از ماہرین فن نظامی صحیح میباشد کہ میگویند قلعه جات ہر قدر ہم کہ محکم باشد در حصار
توپ خانہ و توپ ہائے بزرگ این زمان بیچ اعتبار ندارد و ولے توپ ہائے
بحری مامیستہ تہ پر توپ ہائے کروپ و ہاچکیس و ماژنفلد و ماکیسم و سایر اقسام
اوقات حربیہ جدیدہ کہ در این قلعه جات سرحدی وارم از بہترین اقسام اوقات
حربیہ است کہ امروزہ در دولتهاے دیگرے دیدہ میشود و اگر اختراعات تازہ
و دیگرے ہم بعمل بیاید من اول شخصے خواہم بود کہ آنها را تحصیل نمایم و در این باب ہمہ سہا
خوبی غیب نخواہم بود نقطہ کہ بسیار خیال دارد دولت روس از ال نقطہ حملہ نماید از غشی آباد و مروجہ
ہرات میباشد کہ مشرف بر راہہای قندہار و شالکوت است و از سمت ناسکند و بمقرب بلخ کہ در راہ
کابل و پشیا و میباشند و از بدخشان بفیض آباد دقتہ غن اما اگر دولت روس
بخواہد با فغانستان و ہندوستان در یک زمان حملہ نماید حملہ آنها از پامیر
بواخان و چترال و کشمیر خواہد بود و نیز امکان دارد یک وقتی در زمان آیتہ دولت
روس سورانی پیدا نمودہ از راہ پیرما و از راہ ایران بہندوستان حملہ نماید
و قتیکہ روسہا نزدیک رسیدن من استعمکات ہرات را بیشتر از پیشتر مستحکم نمود
بایں جہت روسہا در سمت بلخ بیشتر بجالاکی مشغول کار شدند محل مذکور را ہم
کاملاً مستحکم نمود بعد دولت روس توجہ خود را بطرف بدخشان و پامیر عطیف
ساخت و من بجواب بایں مبارز طلبی کافرستان را مفتوح نمودم و از جلال آباد
و لغمان و کابل و پنج شیر را ہما در دست نمودہ خود را حاضر کردم کہ در ان نقطہ ہم
باروسہا تلاقے نمایم در ۱۹۳۲ میلادی مطابق ۱۳۵۱ ہجری بسرمار تیمر وورند
گفتم کہ اگر دولت انگلیس خیال دارد چترال و باجور را از من سلب نماید من
نہ تو انم و اخان را از تخطی دولت روس محافظت نمایم لہذا مسئولیت قیامت
واخان را بچند انگلیسہا و گزاشتم الحال در سمت ایران بجالاکی مشغول بہر
میباشند لازمست کہ من بسرحضات جنوب مغربی افغانستان کہ بین ہرات
و قندہار میباشد کاملاً متوجہ بشوم پس بایں قسم بہر سمتی کہ رگذاران دولت
روس عساکر خود را حرکت بدہند من بتوسط مخبرین خود مطلع گردیدہ و برابر تعداد

سرباز ہائے کہ حاضر نموده باشند فوراً میفرستم تا ہر قدر زیاد بیایند بجمت پذیرائی
 آنها حاضر باشند و نیز حکمرانہائے سابق بدخشان و وروان و کولاب و دوشان
 و بخارا را مستمرے دادہ آنها را در دربار خود وارم و پسر ہائے میر ہا و خوانین ترکمانیہ
 را در فوج خاصہ خود مقرر نموده ام و باین قسم قلوب آنها را بدست آورده دوستی
 بین خود و آنها را محکم نمودم این تدبیر در موقع تحطی دولت روس بسیار مفید خواهد
 بود اگرچہ یقین دارم تا زمانیکہ من در قید حیات میباشم دولت روس میدانکہ
 افغانستان و انگلستان متفق میباشند دولت روس ابداً بہرات یا نقطہ دیگر
 از افغانستان حماہ نخواہد نمود باین ہمہ تفصیل روسہا نزدیک سرحدات من مشغول
 جمع آوری لشکر خود میباشند بہانہ اینکه اگر در موقع وفات من اعتشاشے در
 افغانستان بر وزنماید لشکر من بوزجمت محافظت رعایاے خودش حاضر باشد
 گویا وفات من فرمانے خواهد بود با فغانہا کہ بروسیہ بتازند لہذا من ہم محق
 میباشم کہ لشکر خود را نزدیک سرحدات روس جمع نمایم تا اگر مسلمان ہائے تبعہ
 روس یا سایر تشکی از روس شورش عمومی نموده در روسیہ اخلال امنیت نمایند
 لشکر من حاضر خواہد بود تا از بابت خود اذواشتن و نمایا شدن لشکر بزرگے دشمن
 حریصے کہ از خارج مواظب حال اوست امنیت برقرار بدارند تا از روے یقین
 کامل اظہار میدارم کہ پولیتک حالہ دولت روس این نیست کہ با دولت انگلیس
 یا افغانستان بجنگد چون دولت روس برائے اینگونہ جنگی حاضر نمے باشد
 پولیتک دولت روس این است کہ باستقامت رائے و استمرار آہستہ آہستہ
 جلو بیاید و قطعہ خاکی را بعد قطعہ دیگرے از مملکتہائے کہ مے بیند کہ بسیار ضعیف
 میباشند و نمے توانند خود را از تحطیات دولت مذکورہ حفظ نمایند تصدیق شد

این ست پولیتگی کہ دولت روس خیال داد برقرار داشتہ باشد
 آہستہ گی پیش آمدہ بہ جدات خود را با بہ جدات سلطنت روسیہ
 وصل نماید بعد از انجام این پولیتک دولت مشا را لہما و دولت انگلیس مشغول
 جنگ خواہند شد و این صورت چندین سال وقت لازم است تا این تدبیر
 روسہا مشتمل نمیشد کرد و شاید در این بین بعضی سوانح غیبی دست و پا کردہ اسباب

منع جنگ بین دولتین روس و انگلیس فراہم آید و اینکه میگویند دولت روس
 نمی تواند و نمی خواهد ہندوستان یا افغانستان در صورت اتحاد شاں حملہ نماید
 این مطلب از روی نیک نفسی می باشد لکن مانبا بد خود را بے خیال داشتہ از
 روی تنہائی مطہن شویم اگر بجهت ضرورتی کہ از پولیتک تعدیانہ دولت روس
 حاصل شود کاملاً حاضر و قارع نباشیم این پولیتک با خلاف عقل و عاقبت اندیشی
 خواهد بود من مے توانم چندین اظہارات بجهت جلوگیری و ابطال این پولیتک
 تخطیانہ دولت را کہ نسبت ہندوستان و افغانستان در نظر وار و بنمایم و مے
 عجالتاً فقط چند فقرات لازمہ را بطور ایما بیان مینمایم اولین و معتناترین آنها
 فقرہ ایست کہ قبلاً در باب آل تاکید نموده ام یعنی دولتین انگلیس و افغانستان
 باید کاملاً با یکدیگر متفق بودہ باشند و صورت بودن اتیکونہ اتفاق دولت
 روس ابداً بہیچیک از آنها حملہ نخواہد آورد و انگلیسہائے کہ میگویند بجهت ہرات
 یا نقطہ دیگرے از افغانستان چرا باید با دولت روس بجنگیم آیا نمیدانند کہ جنگ
 بجهت ہرات کہ کلید ہندوستان است حقیقت جنگیدن خود ہندوستان و شیا
 اگر دولت روس ہرات و افغانستان را متصرف شوند لازم ندارند و دیگر بجهت شخ
 ہندوستان خیلے زحمت بکشند زیرا کہ بجهت دولت انگلیس بسیار مشکل خواهد
 بود در ہندوستان حکمرانی نماید و قتیکہ سرحدات دولت انگلیس با سرحدات
 دولت روس تصادم نماید لازم خواهد شد کہ لشکر بیشتر از آنچه خزانہ و مالیات
 ہندوستان بنوائد متحمل خارج آں بشود و داشتہ باشد اشکالات و زحمات عدیدہ
 دیگر ہم از بودن دولت روس بہمسایہ گی ہندوستان فراہم خواهد آمد و نہ قوتیک
 طوایف شجاع جنگی افغانستان و نہ اکمہ زیر بیرق بایستند و بجنگند دولت
 انگلیس لشکر کثیر الاستعداد مے لازم خواهد داشت کہ خود را و متصرفات خود را
 حفظ نماید اگر دولت انگلیس خیال این را دارد کہ از قول و معاہداتے کہ با دولت
 من نموده متعہد گردیدہ است افغانستان را از تخطیات دولت روس محافظت
 نماید تخلف و زردہ ہر چند یقین دارم دولت مشارالہا چنین خیالے ندارد و دولت
 انگلیس مے خواهد فقط در سلسلہ ہرات با دولت روس بجنگد نباید این پولیتک را

آشکارا اظہار بدارند چرا کہ اگر دولت روس یک وقت با افغانستان حملہ بیاورد بخت
مقدمہ تسخیر ہندوستان خواهد بود و تا زمانیکہ دولت روس بداند انگلیسها و افغانها
مشفقاً خواہانند کہ با اتفاق یک دیگر بجنگند تا تمام شود دولت روس ابداً ہیچیک
از آنها حملہ نخواہد کرد چون خوب میدانند کہ جنگیدن با این دولت متحدہ خارج
از قوہ آں میباشد *

ایماندہائی نیست کہ دولت روس از پیش آمدن ابداً تقاعد نخواہد ورزید
مگر آنکہ دولت انگلستان از او مانعت نماید اگر دولت انگلیس میخواہد از این پولیتیک
تخطیانہ دولت روس جلوگیری نماید پس باید خود آنہم پولیتیک ضعیفہ و لا اباالی گری
بے اعتنائی را نسبت بحرکات دولت روس چنانچہ سیاسیون گذشتہ انگلیس
اجار میداشتند ترک نماید اگر بدین دولت روس بدہند کہ ہر گاہ بیشتر از این تخطی
کند جنگ فراہم خواہد آمد البتہ تہدید سختی دولت مشارا الیہ را باسانی رجعت خواہد
داد من خوب میدانم در این وقت دولت روس تہینہ ندارد و نمیخواہد باد دولت
انگلیس بجنگد و لے تا زمانے ہم کہ انگلیسها نسبت بتخطیات دولت روس سکوت
و بے اعتنائی داشتہ باشند روسها آہستہ آہستہ پیش خواہند آمد اگر دولت روس
یکے از این سہ مملکت یعنی افغانستان یا ایران یا مملکت عثمانی را متصرف شود یا
تحت نفوذ خود در آورد اسباب صدمہ آں دولت دیگر خواہد شد و نیز ہندوستان
تاثیر خواہد کرد لہذا ہر وقتیکہ دولت روس نسبت یکے از این سہ مملکت خیال
تخطیر نماید دولت انگلیس باید در صدد مانعت برآید چنانچہ سعدی علیہ الرحمۃ
فرماید

حیرت شد شاید گرفتن بپیل چہ پر شد نشاید گذشتن بپیل

اظہار ثالث بخت جلوگیری تخطی دولت روس ہمیشہ
اینست کہ دولت ہندوستان باید با افغانستان ہمگر گردد و در صورت لزوم
حربہ داوہ آں را مقتدر نماید و واضحی و آشکارا بدولت روس بنماید کہ در زمان
حیات من نیز بعد از وفات من مداخلہ نمودن در امورات افغانستایا حاضر کردن
مدعیان بخت تحت سلطنت افغانستایان بین دولتیوں روس و انگلستان

اسباب جنگ خواهد گردید تا زمانیکہ ما پول و اسلحہ بقدر کفاف داشته باشیم افغانستان لازم ندارد و نمیخواهد کہ قشون انگلیس بہ ہمانہ جنگیدن با دولت روس یا مثال آن بیچ وقت داخل مملکت باشد و آن زمانیکہ افغانہا بآمدن لشکر انگلیس در مملکت خود راضی و راغب گردند و قیامتے خواهد بود کہ از روسہا بطور قطعی آشکارا شکست بخورند و بیچ وسیلہ کہ ممکن باشد نتوانند دولت مشارالہا را از گرفتن مملکت خود مانعت نمایند و لے تا زمانیکہ افغانہا میتوانند خودشان بجنگند نباید یک نفر سرباز روس یا انگلیس را بگذارند قدم در مملکت ایشان بہمت دفاع و دشمن بگذارند و البتہ نخواہند گذاشت چرا کہ لشکر را خودشان بر لے کمک خود دعوت نمایند ممکن نیست مجدداً بتوانند از مملکت خودشان خارج کنند چوں لشکر مذکور از بہمت اقامت خود ہمیشہ بہانہ خواہند داشت کہ اسباب استقرار امنیت ہستیم در این صورت اگر یہ بینند کہ مملکت امنیت دارد و مروج از حکمرانی آنہا رضایت دارند ہما نجا مقیم خواہند شد و اگر اہل مملکت بر آنہا شورش نمایند میگویند شما فخل امنیت غمخوار شدہ اید و باین بہمت وعدہ ہم کہ ما دادہ بودیم کہ مملکت را باز بخود شما واکذا باطل شد اگر دولتین روس و انگلیس قرار تقسیم افغانستان را بین خودشان بنہا یقین داشتہ باشند کہ این اقدام اسام جنگی بین آنہا و ہندوستان شدہ طوے نخواہد کشید کہ بعد از بستن چنین معاہدہ جنگ مذکور واقع خواہد شد و صورت این تقسیم بلخ و ترکستان و قشہ غزن و ہرات و قراہ یعنی ولایاتے کہ بطرف غربی کوہ ہند و کش واقع است و قسمت دولت روس خواہد افتاد و ولایات مذکورہ با استعدا ترین و حاصل خیز ترین ولایات افغانستان میباشد و محالات جلال آباد و کابل کہ قسمت انگلیسہا خواہد شد این قدر استعداد ندارد کہ مخارج خود را ہم از عہدہ برآید این شستہاہ بزرگے است کہ سیا سیون انگلیس در باب دوستی من شک دارند و تمیکہ انگلیسہا بہ بینند کہ حکمران افغانستان عاقل و مقتدر و صادق میباشد تکلیف و منفعت آنہا در این است کہ از او ہمراہی نمایند امیر ضعیف الحال و نا تجرب و نامعتمدی کہ بہ تخت سلطنت افغانستان متمکن باشد بہمت افغانستان دینر بر لے ہند وستان خطرناک خواہد بود و

اخطار رابع این است کہ انگلیسہا نباید از دولتین ایران و عثمانی تغافل
نمایند چنانچہ از چند سال قبل غفلت ورزیدہ اند و نباید بگذارند کہ این ہر دو مملکت
در دست روسہا بیفتد یا تحت نفوذ آنہا در آید و باید انگلیسہا کمال سعی را در آشتی
باشند کہ دولتین ایران و عثمانی را مقتدر نمایند و کوشش کنند تا آنہا را با خود دوست
نمایند بر حسب ایمانی کہ در محل دیگر اشارہ کردہ ام دولت انگلیس نیز باید اقداماتی
بر عمل آورد تا دول ایران و عثمانی و افغانستان با ہم دیگر اتفاق نمایند چوں ہر
با ہم متفق شوند گویا تمام مسلمان ہا سہ دنیا متحد شدہ اند آن وقت این اتحاد منزلہ
دیوار محکمست کہ در مقابل تخطیات روس کشیدہ است این اتفاق اسباب
انفیت عمومی و تمام نقاط آسیائے خواہر گردید کہ روسہا در آنجا با مشغول تخطیات
میباشند و خوف آن است کہ در زمان آتی جنگ بسیار سختی وقوع بیابد پر واضح است
اگر این ہر سہ دولت اسلامیت کہ در اسلام و بین ہم دیگر بستہ گی دارند و سلامتی آنہا ہم
بستہ باین است کہ با ہم دیگر اتحاد داشته باشند یا دولت انگلیس دوست باشد تمام
مسلمان ہا سہ دنیا مجبور اند کہ مواظبت پیش رفت مقاصد دولت انگلیس بودہ
باشند اشعار خامس این است کہ بخت دولتین انگلیس و افغانستان لازم است
کہ قوۃ نظامی خود را برقرار داشتہ باشند و باید سعی باشند کہ رعایاے آنہا
متمول باشند و داراے لشکر باشند کہ برای منع پیش قدمی دشمن کفایت نماید
مثلاً شخص اگر مزاج خود را قوی نگاہ دارد و بہتر است از اینکہ بعد از ناخوش شدن
دوا استعمال نماید چنانچہ یکے از شعور میگوید سہ

اگر خواہی امنیت اندر وطن	بدل صلح جوی و دم از جنگ نہ
توہ دم قہیائے بیکار باش	بے آشتی را نہاں یار باش
کہ باشد رغبت چو آسودہ حال	و گیر سلطنت را بناست زوال
رعیت چو دیوار محکم بناست	کہ ایوان شاهی نہاں

بہترین وسیلہ بخت حصول رفقا ہیست افغان ہا سہان قوی مسلح و بہت
و ترویج علوم و تجارت میباش تا رعایا کاملاً مشغول بودہ آسودگی تحصیل امور عیشت
نمایند و ذریعہ دیگرے این است کہ حاکم و محکوم را یکدگر مانوس کند و خیالات مردم

و رک نموده رفع تظلمات آنها را بنمایند و تمام آنها را بدون امتیاز ملت یا فرقه یا
 مذہبی یا سیاہی یا سفیدی رنگ حقوق بالسویہ بدہند یک نکتہ دقیقہ در پولتیک
 آسیائے دولت روس کہ قابل تحسین میباشد این ست کہ در ترکستان متصرفی
 روس رعایائے مشرقی آنہم بمناسب رفیعہ کلنلی و جزائے ارتقا میابند و مزاجت
 و موافقت بین این دو طایفہ خیلے بیشتر از مزاجت و موافقت بین انگلیسہا
 ہندی المسکن و خود ہند بہا و ہندوستان میباشد اینہا ہمیشہ از یکدیگر دوری
 میجویند اگر شخص انگلیسی از ہند بہا زن بگیرد تمام جماعت آنها از آن زن منسوب
 تنفر کردہ و آنها را بنظر تعصب و حقارت می بینند نتیجہ این امر این ست کہ انگلیسہا
 و ہند بہا از استدراک حالات یکدیگر عاری میباشد ہندو از یکدیگر بکلی بیگانہ اند
 امر و گیرے کہ در ہندوستان خیلے اسباب تاسف است این ست کہ روابط
 دوستانہ کہ سابقاً بین مامورین قدیم انگلیس و ہند بہا در ہندوستان برقرار
 بود حالا رو بہ تنزل میباشد و جہتش این ست کہ مامورین کشوری جوان تازہ
 تربیت شدہ بعد از بیرون آمدن از امتحان از انگلستان ہندوستان می آیند
 و لے از امورات و نیوی و معاشرت با خلق تجربہ ندارند و مدت خدمت خود را
 در ہندوستان کار موقتہ میدانند و چوں وسائل مسافرت بین ہندوستان
 و انگلستان خیلے سہل میباشد و اینہا میتوانند زود زود بملاقات و دستان خود
 بانگلستان بروند از این جہت مایل سنے باشند در ہندوستان با کسے دوستی
 بنمایند و لے انگلیسہا کے ہندی المسکن قدیم در خود ہندوستان متوطن شدہ
 ہندوستان را بمنزلہ وطن نمود میدانستند و ہر جس جہت لابد بودند کہ با خود ہند بہا
 مراد و دوست داشتہ از بین آنها دوست بگیرند چوں در باب احتمال جملہ روسہا ہندوستان
 و افغانستان و در باب مسائل جلوگیری دولت مذکور اظہار رائے نمودہ ام حالاً سعی
 مینمایم تا واضح سازم کہ تا چہ اندازہ روسہا بر خطا میباشد ہندوستان
 بجہت آنها امکان دارد یا خیر بسیار متاسفم کہ جواب این سوال اسباب یا دوستہا
 روسی من کہ از آنها خیلے ہر بانی و همان لوازمی ویدہ ام میشود و لے از روس
 صداقت با آنها میگویم تا زانیکہ افغانستان با دولت روس متحد نشود و تخریب ہندوستان

از برلے دولت مشارالہا غیر ممکن است و اتحاد افغانستان با دولت روس این
 عزیمت بیشتر محال است اگر روسها مصلحت مرا کہ دوست صادق آنهاے باشند
 واقعا بآنها خالصانہ صلاح میدہم زیرا کہ از آنها من کمال انتنان را دارم و رہین
 احسان آنها میباشم قبول نمایند باید اقدام باین کار نمایند نتیجہ این اقدام سبب
 خرابی دولت روس خواہد گردید و یقیناً انجام آل مثل انجام حکایت ذیل
 خواہد بود *

شخصی بسیار لاغر بود و زنی میل داشت کہ شوہرش قدرے فریب شود
 و آن شخص ہم خیلے شوق داشت کہ با خانہ ہے زنبور بازی نماید اگرچہ عیالش چندین
 مرتبہ باو گفتہ بود این کار را ترک نماید اما بکرت و اعتنائی نمیکرد اتفاقاً روزی
 زنبور با بیجان آمدہ بسرور وے اور بختند و اورانیش کاری خوب نمودند چون
 بخانہ آمد از شدت ورم صورتش فریب شد و چاق شدہ بود عیالش از دیدن این
 تغیرے کہ دفعتاً از صورت او ظاہر گردیدہ بسیار مشغوف شد از او پرسید کہ چہ کار
 کردہ کہ باین چلتے شدہ جواب داد کہ زنبور ہا مرا ہمیش زودہ اند و خیلے ہم درمدم
 عیالش و عا کرد اے خدا و شوہرم را دفع نماوے و مرش بحال خود با شد اما
 بد بختانہ و عایش بعکس نتیجہ بخت شدہ آماس آن زود دفع شدہ لکن سمیت باقی
 ماندہ خون اورا فاسد نمود *

انجام اقدامات دولت روس بہمت تشخیر ہندوستان ہمیں قسم خواہد بود
 باین معنی کہ از گرفتن ہندوستان عاجز خواہد بود و پنج مصدمات جنگ سختی از بر
 آنها باقی ماندہ عشرت آنها را زیاد خواہد نمود اگر کیے از حکم آنهاے آیتہ افغانستان
 با دولت روس در طرح ریزی دولت مشارالہا بہمت تشخیر ہندوستان متفق شود
 دوستی و ہمراہی امیر مذکور از سلطنت دیگرے خیلے معتنا تر خواہد بود
 او ہمسایہ نزدیک ہندوستان میباشد *

اما چنانچہ قبلاً دانخواستہ ایم اگر کیے اتفاق بعضی محال الوقوع
 است مسئلہ بسیار نازک و مشکلی میباشد اگر کیے از امداد آیتہ افغانستان متقاضی
 دولت روس یا دولت انیس را دعوت نماید کہ آیا مملکت اورا متصرف شوند

یا از مملکت او عبور نمایند نتیجہ این اقدام ہماں خواهد بود کہ در زمان شاہ شجاع بلوچ
رسید کہ افغانہا شاہ مذکورہ و نیز انگلیسہا سے را کہ شاہ مزبور انہارا دعوت نمودہ بود
کہ داخل مملکت او بشوند بقتل رسانیدند دولت انگلیس بعد از انکہ دو مرتبہ امتحان
نمودہ است نمیخواہد دفعہ ثالثی ہماں امتحان را بنماید و اگر دولت روس غافل بودہ باشد
از مخارج و زحمات و صدقے کہ بدولت انگلیس وارد آمدہ است سبق خواہند
گرفت و در امور افغانستان اگر خود امیر افغانستان ہم انہارا دعوت نماید
داخلہ نخواہند نمود از ملا حفظہ نقشہ افغانستان معلوم خواہد کرد کہ قبل از ۱۸۱۶
میلادی مطابق ۱۲۳۵ ہجری قبل از سلطنت شاہ شجاع کہ بعد از ان انگلیسہا
شروع بہ داخلہ نمودن در امور افغانستان کردند کشمیر و سایر محلات سرحدی کہ
حالا جزو سلطنت ہندوستان میباشد تحت حکمرانی اسلاف من بودہ و انہارا
انگلیسہا خوردہ خوردہ در مواقع مساعدے بدست آنہا آمدہ از تصرف نمودن قطعہ
بعد از قطعہ دیگرے مضایقہ نکردند مثلاً پولیتک لارولتن در تجزیہ چترال و یاسین
و کلات نصیر از تحت تسلط امیر شیر علی خاں این بود کہ افغانستان قطعہ قطعہ
گردیدہ بامارات کوچک منقسم گردیدہ بکلی ضعیف گرد و بعد از ان بموجب عہدنامہ
کندک مورخہ ۲۴ ماہ مئی ۱۸۸۹ میلادی مطابق ۱۲۹۶ ہجری پشتک و سیبی و کرم
و شنوارے و خیبر و بیوار کوتل را از یعقوب خاں گرفتند و تمام قطعہ جنوبی افغانستان
را کہ در جنوب سرحد سند علیا واقع است انگلیسہا در سالہاے گذشتہ بجمت
اجزاء پولیتک خود معروف بہ پولیتک پیش افتادن متصرف گردیدند و مصارف
زیادی بمالیات ہندوستان فقیر و گرسنہ وارد آمدہ این کار را کردہ اند و این
قطعہ مملکت را حالا بلوچستان متصرفانے انگلیس مینامند اگرچہ از ہر صد نفرے از
اہلے آنجا بود و نفر افغان و دہ نفر بلوچ میباشد ہند انگلیسہا متدرجاً پیش آمدہ
باچورہ ویر و سوات و تواجی و بلند خیل و چغانی و وزیر و چین نور امتصرف
گردیدند و دولت ہندوستان بسیار بہن غضبناک شد کہ چرا من اسما و تہمید
و کافرستان را با انہا و انکار نشدم دولت ہندوستان تصور نکردند کہ ہرچہ ولایا
و سرحدات ہندوستان از خط سرحدی قدیم موسوم بخط لارولتن کہ عاقلاً

تحدید شدہ ہو و تجارت نمودہ بیشتر بایند خارج محافظت این خط ممتد بیشتر از قوت خوار
 ہندوستان خوار بودہ اگر دولت خارجہ حملہ یاورد این خط حالیہ بیشتر از خط سابق
 در معرض خطر خواهد بود و پولیسکوتلت روس در باب تخطی این ست کہ بمالک ضعیفہ حملہ
 مے نماید و مالک تویر را متعرض نمے شود چنانچہ بیست و پنج سال قبل از این موقع
 مناسبے بدست آوردہ با عثمانیہا جنگید و بعد از آن توجہ خود را بطرف افغانستان
 منعطف ساخت و ہمینکہ دید افغانستان تحت حکمرانی امیر مقتدری درآمدہ و
 کسے از گوشہ کشمیر و چترال مواظبتی ندارد و کورستان پامیر را متصرف گردیدند
 و قتیکہ انگلیسہا کشمیر و چترال را در مقابل دولت روس مستحکم نمودند و دولت
 مشارالہا بجانب چین و ایران متوجہ گردید و این اثنا با ہم با کمال اضطراب منتظر
 موقعی میباشند کہ بعد از وفات من یا موقع مناسب دیگرے با افغانستان حملہ یابند
 اگر دولت روس با عساکر متفقہ دولتین انگلیس و افغانستان باین قسم بجنگد کہ
 دستجات قشون خود را از راه کورستان پامیر بر سر کشمیر و چترال بفرستد و از
 راہ بدخشان بسر فیض آباد و قشہ غن روانہ کند و از راہ سمرقند و تاشکند بسر بلخ
 و از راہ عشق آباد و مرو و کوشک بسر ہرات یا از راہ بسرقت ہمار و شالکوٹ
 بفرستد واضح است این اقدام اسباب جنگ طولانی پر مخازجی خواهد گردید و لازم
 خواهد گردید کہ لشکر روس بچندین قسمت منقسم گردد و چون دولت روس در مدات چین
 و ژاپون و اطیش و المان و عثمانی و نیز بجمت محافظت مملکت خود از شورش
 و اختشاشات غمرے ترکماناے سلمان و سایر رعایاے تشکی لشکر زیادے لازم
 دارد و تعداد خیلے قلیلے از عساکر خود را میتواند بجمت جنگ در بہ یکسان این نقاط
 عدیدہ کہ از ہم دیگر بسیار دور میباشند حاضر نماید بجمت دولت روس
 بقدر کفایت ندارد و پول و آذوقہ و حیوانات با کثرت ہم بمقتضای
 کہ دولت روس توجہ خود را منحصر بکمل نمودن بہات من و مدات افغانستان
 نماید و انصورت اگرچہ تعداد لشکر خود را اظہار نمیدارم و لے یقین کہ من لشکر
 انگلیس را لازم ندارم کہ داخل مملکت من بشود و این قدر میدانم کہ اگر انگلیسہا
 در اروپا بر وسہا حملہ آور شدہ قلعه ہاے آنہا را کلولہ ریختند و قیاد لشکر

روس کفایت نخواهد کرد که بالشکر من مقابل شود و نیز با حکمرانان خوانین مسلمانان سابق کولات و دروازه بدخشان و شغنان و روشان و بخارا که حالا در بار من میباشند بجنگند و این اشخاص بواسطه اقوام و دوستان و نفوذ خود در ولایات شان خیلے اشکالات بجهت دولت روس فراهم خواهند آورد و چنانکه متواتر عیاں خود را آرام نگاه دارد مجدداً فرض میکنم که دولت انگلیس با وجود معاهدات خود بدلت افغانستان کمک نهد که از حمله روسها بهرات یا بلخ جلوگیری نمایند خیال من روسها گمان میکنند چنانچه در ۱۸۵۳ میلادی مطابق ۱۲۳۱ هجری پنجمه را گرفتند و انگلیسها با آنها بجنگیدند اگر بهرات یا بلخ را هم متصرف شوند و این موقع باز خواهند جنگید و لے دوستان روسی من اشتباه میکنند افغانها تا زمانیکه یک نفر از آنها زنده باشد که بجنگد بهرات را یایک و جب از خاک خود را بر وسها و گداز نخواهند شد و اگر نتوانستند روسها را از مملکت خود خارج نمایند افغانستان را با انگلیسها خواهند داد اگر دو ولایت متفقین انگلیس و افغانستان را روسها در بهرات و بلخ شکست بدهند.

ثانیاً آن عساکر متحده در کابل و غزنین و قندهار صف آرا می نموده مشغول دفاع آنها خواهند شد.

و نیز ثالثاً هم از شالکوٹ لے پیشاور و چترال در صد و مدافعه مستقامت خواهند نمود و در تمام این صورت مفروضه باز صرفه با انگلیسها و افغانها میباشد زیرا که در خاک خودشان می جنگند و نیز این صرفه را دارند که هر سرباز و هر سوار و هر قاضی افغانستان را می توانند حاضر نمود که بار وسها بجنگد و دولت روس بهما غلبه را خواهد داشت که هنری اول فرانسه در زمان جنگ فرانسه و اسپانیول داشت اگر لشکر خیلے زیادی فرستاده شود سربازان از قلت آذوقه تلف خواهند شد و اگر لشکر قلیله ارسال دارد دشمن آنها را مغلوب خواهد نمود صرفه دیگرے برای افغانستان و هندوستان این است که اگر در اول موقع دفاع شکست بخورند نقاط ثانی و ثالث دارند که در آنجا اجتماع و تمهید نموده مشغول دفاع شوند و اگر دولت روس نخواهد این مسافت طویل را طے نماید و دنبال خود را بدست

جماعت مسلمانان افغانستان ترا که واگذار و این اقدام بسیار خطرناک خواهد بود اگر دولت روس شکست بخورد و مملکت وسیع که رشته هایش همه از ظلم و تهور و از عدل و ماطف بهم پیوسته شده است کسیخته و پاره پاره شده تقسیم که اگر رشته کرون بند را بکشی که باره شود تمام مردارید های آن از هم دیگر پاشیده و متفرق میشود و اتعاً دولت روس نمیتواند مقدمه لشکر خود را تا خط سرحدی سند پیش بر دزیرا که بخت این اقدام چندین هزار ملیون پول و جنگ چندین سال لازم خواهد داشت روس بسبب تسریع مملکت خود و بخت اشکالات زیادی که از عقب سر آن در مملکت خودش فراهم خواهد آمد از عهده این کار نمیتواند بر آید بهر حال صرفه بخت انگلیسها و رایس خواهد بود که اگر تنگه اتفاق بیفتد باید در بهرات شروع شود چون در این صورت نجاتها به کمک اسلحه و پول دولت انگلیس و آسپا خواهند جنگید و خود انگلیس در اروپا و دولت روس باید بجنگد پولینک دولت انگلیس باید این باشد که نه فقط سرحد هندوستان را بخت حمله روس مستحکم نمایند بلکه سرحد افغانستان را در مقابل دولت روس مستحکم نموده از حمله مذکور بکلی فراغت داشته باشند و حالا فرض میکنیم اگر چه امکان ندارد اگر روسها بهرات و بلای را متصرف شدند انگلیسها بعضی اینکه روسها را از آنجا با خارج نمایند از روئے ناوانی بدون اجازه یا دعوت افغانها قندهار و کابل و غزنین را بجزیه ضبط و آورده این پولینک از برائے افغانستان و هندوستان بالمساوات خط و اردو زیرا که افغانستان از پیش پائے دولت روس برداشته خواهد شد و اهل افغانستان از اینکه دولت انگلیس با آننا نقض عهد کرده و وعده خود را در کمک و امان با افغانستان خلف نموده است رنجیده خاطر گردیده و خود را تحت تسلط روس خواهند و آورد و این اتحاد خواهد بود بین دولتی روس افغانستان انگلیس دفاع نمایند و صورت مفوضه دولت روس غلج و سلسله سلسله و با استعدادترین ایالات افغانستان را که بطرف شمال مغرب که هند و کش و اتع است یعنی ترکستان قفقز و فرات و بهرات را متصرف خواهد شد و محلات و پیشانی کوه هند و کش از پیشانی و تاجلال آباد و کابل قسمت انگلیسها خواهد گردید و این محال

خیلے بایر ولم نیرع میا شدہ این حالت دولتین روس و انگلیس بین خود شاں عہدہ بستہ
 قرار تقسیم افغانستان را بد ہند مالیات ہندوستان از عہدہ مخارج استحکامات و محاسن
 این نقاط و فاعیہ بر خیمے آید و عہد نامہ مذکور را اساسی خواہد بود کہ دولت روس شامے گذارد
 تا بفر اغت بہمت حملہ نمودن ہندوستان تہیہ نماید و لے حمہ میکنم خداوند را کہ انگلیسہا افغانہا
 این قدر سیفہمت کہ سلامتی و اقتدار انہا بستہ باتفاق ست و اتفاق از برائے انہا بسیار خطر
 وارد و واقعات ہر مملکتی زمانی میرسد کہ جماعت سیاسیونی کہ عقاید قدیمہ را دارند با
 جماعت سیاسیونی کہ اعتقادات جدیدہ حاصل نمودہ اند و طالب تہی میباشند با ہم
 در معرض مشاجرہ بر خیمے آیند اگر دولت آن مملکت از این خطر سالما بیرون آیند روز
 بروز مقتدر نزد متہدن تر خیمے شود و لے اگر دولت مذکور خواہد تمام اہتمامات مردم ہا برا
 اینکہ بیشتر آزادی خیالات و حرکات و اظهارات تحصیل نمایند ہم بزنہ ملت مذکور بحالت
 ضعف و تشگی خیمے افتد این حالت در تواریخ انگلستان وقوع یافتہ و گذشتہ است
 ہندوستان ہم چند سال قبل از این در ہمیں حالت بودہ است و لے حالت مذکور از
 خوش بختی حالا گذشتہ است امروزہ ہند یہا لے با اطلاع و تہی ہوش کہ بطرز جدیدہ انگلیس
 تربیت میشود و فوائد حکومت انگلیسہا را د و مقابل حکومت روسہا کاملاً ملتفت میباشند
 اگر چہ اعتراف دارم کہ دولت انگلیس مثل دولت روس لشکر زیاد و حاضر کابی ندارد و لے
 قول یکے از جنرالہا لے بزرگ یعنی (ناپلیون) را بخاطر دوست ہا لے روسی خود می آید
 کہ میگفت شکست انگلیسہا را ابد آکسے نے بیند باین معنی کہ رعایا لے انگلیس این قدر
 پر شوق و با وفا میباشند کہ ہر قدر لشکر انگلیس شکست خوردہ و تعداد کثیرے از اہل
 وطن انہا بہ قتل میرسند و وفا داری و سر گرمی و ہمسایہ بد دولت خود بیشتر بخوش و خوش
 خیمے آیند و میخواستند کہ دشمن را منکوب نمایند این حالت فقط منحصر بخود جزائر انگلستان
 نمی باشد بلکہ ہر یک از مستعمرات آنہم اثر نمودہ و از مستملکات مذکور دستہ دستہ عسا کرد
 و طلب بہمت کمک وطن اصلی خود میفرستد تا اینکہ دشمن کاملاً مغلوب شدہ دیگر نمی تواند بحال
 آمدہ بجنگد این قدر میتوان گفت کہ اگر چہ دولت لشکر حاضر کابی ندارد و لے
 ہر فرد واحدے از رعایا لے آن حاضرست در لشکر انگلیس زیر بیرق منصورہ دولت
 مشارا یہا بجنگد انذا تمام نفوس سلطنت انگلیسہا را بمنزلہ لشکر و یف میتوان شمرد یا

وہ زمانہ جنگ اینہاد و طلبہ داخل لشکر انگلیس خواہند گردید لہذا دولت انگلیس
میتواند جنگی راکہ پول اسلحہ و آدم فراوانی لازم دارد و جاری بدارتا اینکہ استطاعت دولت
روس بہمت نگاہداری لشکر خود تمام شود و فتح با انگلیسہا خواہد بود چنانچہ ہمیشہ در جنگ کے
دولت انگلیس با دولت روس یا فرانسیہ یا سائر دشمنان نمودہ است فتح با دولت مشارکہا بودہ است

خاتمہ

خاتمہ ہر عنوان فائدہ ہر تمیان ستایش و سپاس حضرت مالک الملکی است جلت عظمیٰ کہ
روز سلطنتش بے پایان و در خداوندیش جاویدان ست چنانچہ خود تبارک و تعالیٰ فرمودہ
لن الملك الیوم مراد اللہ الواحد القہار پاسخ و بد چنانچہ شاعر گوید
مجموعہ کون را بقانون سبق کردیم نصف ورقا بعد ورق
حقا کہ ندیدیم و نہا شدہ یقین جزوات حق و شئون ذائتہ حق
و ہم در و دنیا محدود و ایشا پیشگاہاں خسرو محمودی کہ خاتم شریفش نامہ نبوت
خادم ضعیفش مخدوم صاحبان قدرت آن صاحب وزنگ لولاک و سندر شہین لما
خلقت الافلاک کہ از تاج و صاحب محمد الارسولت بسر افسر از خلقت و لیکن
الرسول و خاتم النبیین آرایش پیکر لوائے پادشا ہمیش از انصر من اللہ و دوراں
جہاں کشایش آنا فتحنا و جنود لم یروا بایش لشکر و من المسیح الحرام الی المسجد الاقصیٰ کثور
جلوس حضرتش را کنت نبیا و آدم بن الماروا الطین اشارہ و ظہور و ولتشن را مقام فی
اعلیٰ علیین محل نظر دے

محمد کہ و اشمس شہ جی رویش محمد کہ واللیل منے زمزمیش
زواج گذشتہ ہر آنچہ ممکن ہمہ قدم ساختہ رو بہ پیش
پس تقدیم خاکپاے آل شہسوار عرصہ ہستی کہ کوے کنت انامیہ
انا عبد من عبد محمد بودہ تہذیب انت منی بمنزلہ ہرون من محمد صلی اللہ علیہ و آلہ
عن الہولہ حایل پیکر نمودہ و ہم برادرا و امجاد و سائرین پالت نظامی بارہ زبیر و فرزند
اصا بعد از آنجا کہ ہر ملکی از وائے و ہر نفسے را وائے ہم و ہر وی او ہا بہت
سوائے ذات واجب الوجوداں شاہنشاہ حقیقی کہ خود فرمود اے نبی مالک الملکی

ماسولے سرودہ "واذا جارا جلاہم لایستأخرون ساعة ولا یستقدمون امیر بے نظیر فرمان دہ
 صاحب میر صنف کتاب صداقت بنیان عنی امیر عبدالرحمن خان ثقی اللہ شراہ کہ جمیع سوانح عمری
 شاہ راہیں مجموعہ جامع است بدلیل آنکہ از تاریخ ختم کتاب تا زمان رحلت ایشان مدت
 قابل متناہی نشد در ہماں شب ہماں ساعت کہ ختم ترجمہ جلد اول بیایاں آمد داعی
 حضرت حق را بلیک اجابت برود و این جہان فانی را بدرود نمود و پس تخت امارت
 افغانستان را بالارث والاستحقاق بوجود مسعود والا حضرت حبیب اللہ خان صبا اللہ
 ایام دولتش عن الآفات الحدیثان مہین فرزند ارجمند آن طاب شراہ زینت بخشید
 از غرائب امور اتفاقیہ آنکہ بفاصله یک ماہ از این قضیہ پر با ملک گذشتہ مرحوم مغفور آقامیر
 عبدالرحمن خان کہ معین ترجمہ جلد اول میبود نیز از این سرے دودہ در گذشت کہ
 روحش شاوور وانش مستغرق بحار رحمت ایزوی با و پس از ایں بندہ ضعیف احقر
 جاروب کشاں روضہ سنیہ ضویہ علی و افدہ بالاف السلام والتحیہ میرزا حسین علی شیرازی
 چوں ترجمہ ایں کتاب خدمت بابائے وطن بلکہ با فرد بشر پنداشت لہذا خود را بجای
 آن مرحوم مبرور واداشت و در خدمت سرکار الاقتدار آقاے غلام مرتضیٰ خان دام قبالہ
 نایب اول جنرال قونسولگری دولت بیہ انگلیس فی مرکز خراسان کہ مؤلف و مترجم
 ایں کتاب ست یلاد نہاراً اوقات خویش را مصروف نمودہ تا بحمد اللہ تبارک و تعالیٰ
 و آخر شہر ذی قعدہ الحرام ۱۳۱۹ ہجری بمقصود خود نایل از کار ترجمہ آن قعود حاصل
 گردید مستغنی از ارباب دانش و بینش چنانست کہ بموجب الانسان محل النسیان فاول
 الناس اول الناس ہر نقطہ کم و زیادہی کہ در گذشتہ گیری ندیدہ در گذرند
 چشم اغماض جزا بر از است دیدہ بستہ بہ از ایں باز است
 تصحیح جناب مولانا مولوی محمد فیض بخش صاحب رمووی فاضل ہنوتون بھیرہ ضلع جہلم
 تم الكتاب بعون الملك الوهاب

عرض نقشبست کرما یا دماند
 کہ ہستی را نمے بینم بقاے